

خواجۀ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات، مركبات، ادبیات] قواعدینی حاوی اولوب دورت مجلد

اوزرینه مدون بر اثردر

برنجی جلدك - برنجی كتابی

مقدمات مهمه

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

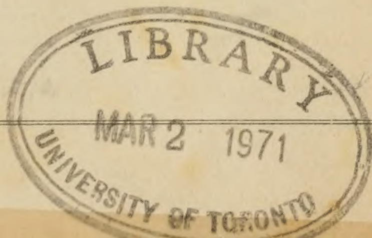
١٣١١

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلواة والسلام على محمد وعلى آله واصحابه اجمعين.

جناب حق، شوكت وسلطنت، وعز وعافيت همايونلرینی مزداد ومتوالی بیورسونه. حامی عدالت ومعرفت، پادشاه فاروق خصلت غازی (عبد الحمید خان ثانی) افندمز حضرتلرینك عصر معارف حصر ملوكانه لرنده هر شیده برچوق اثر ترقی كورولمكده وهله وسائط معرفته یلك زیاده همتلر ایدلمكده بولندیغنه بناء بو عبد عاجز یعنی اردوی حربیه قائمقاملرندن مناسترلی محمد رفعت بندهلری ده تحدیث نعمت نیت خالصه سیله وقت حضرده قلمجه خدمته قویولوب شمدی یه قدر قرقی متجاوز اثر نشرینه موفق اولدم. وبو كره ده لسان عثمانی یه متعلق ومفصل بر اثرله خدمت قلمیه می تكثیر هوسنه دوشدم. عنایت باری وامداد روحانیت جناب پیغمبری ایله توجهات قدسیت آیات شهنشاهی سایه سنده اوده جلوه كر میدان معرفت اولدیغندن [خواجه لسان عثمانی] نامیله نشرینه مسارعت ایلدم. ومن الله التوفیق.

اردوی حربیه قائمقاملرندن
مناسترلی
محمد رفعت

مقدمات مهمه

« برنجی مقدمه »

{مدخل علم لسان}

۱ — حیوانات سائره‌دن عقل ونطق ایله ممتاز اولان نوع بشر مالك اولدیغی نفس ناطقه یعنی قوهٔ مفکره وعاقله‌سیله حواس ظاهره وباطنه‌سنی استعمال ایده‌رك بعضاً الهام واکثریا قیاس ایله اشیانك احوالنی بر درجه‌یه قدر اکلار . یعنی اشیانك صور واحوالی انسانك قلبنده پیدا وآیینهٔ ذهننده هویدا اولورکه بو صورتلره [علم] و [معلوم] دینلدیکی کبی [معنی] و [مفهوم] دخی تسمیه اولنور .

۲ — انسانك طبیعتی نی نوعیله اجتماع وتمدنی وامر معیشتده مشارکت وتعاونی اقتضا ایتمکله قلبنده اولان معانی ومقاصدی اخره بیلدیرمك مجبوریتنده بولنورکه بونیده افعال حیوانیه‌دن اولان نفس ضروریدن متحصل صوتی صور مختلفه‌یه تحویل ایله ایفا ایدر . یعنی الهام الهی [اغز . بوغاز . دیل . طوداق . دیش] کبی اعضای آلیه واسطه‌سیله سسی بر کیفیت مخصوصه‌ده کسه‌رك چیقارمه‌یی ارشاد بیورمشدرکه : بو وجهله کسیله‌رك چیقان سسلره [حرف] وکرك بر کرکسه بر قاچ حرفدن بر معنی چیقان شیئه‌ده [کلمه] و بر مقصد افاده ایدن ایکی ودها زیاده کلمه‌لره دخی [کلام] دینور . و بر طائفه‌نك مصالح ومقاصدینی بیان ایچون استعمال ایتدکلری کلمه‌لرك جمله‌سنه بردن [لسان] و [لغت] تسمیه اولنور .

۳ — مادهٔ سابقه‌ده محرر افادهٔ مرام صورتی یالکز سامعینه

منحصر اولوب غائبه و باخصوص اخلافه بو طریق ایله تبلیغ مقصد ممکن اوله‌میه‌جغندن وطبع انسان اجتماع وتمدنله مشارکت وتعاونه میال اولدیغندن نطقی غائبه‌ده القا وافهام احتیاجی کورلمش اولمقله تاریخ مقدسك روایتنه کوره اك اول ادریس علیه‌السلام طرفندن حرفلرله کلمه‌لره برر شکل مخصوص تعیین بیوریله‌رق [یازی] ایجاد ایدلمشدر.

بو یازی مرور زمان ایله اصلاح وتوسیع اولنه‌رق اقوام متمدنه کندولرینه کوره حرفلرك هر برینه نشان وعلامت اوله‌رق چیزکیدن عبارت بر طاقم شکلجکلر ترتیب وتخصیص ایدوب بونلرکده یکدیکرلرینه توصیل اصوللرینی تعیین ایده‌رك اولوجهله کلمه‌لری وکلمه‌لرك اجتماعیله‌ده مافی الضمیری بیان ایده‌کلمشلردرکه حرفلره علامت اوله‌رق تخصیص ایدلمش اولان شکللره [خط] و [نقطه] و [اشارت] دینلوب جمله‌سنك بر اره‌یه کلمسیله‌ده یازی حاصل اولمشدر.

٤ — طوائف بشر تفرق ایتدکجه لسان دخی تخلف ایده‌رك او نسبتده چوغالمش اولدیغی کبی هر لسانك کلماتی کثرت بوله‌رق یالکز استماع ایله اوکرنمك بر امر عسیر اولدیغی جهتله هر قومك عقلا ولسان آشنا علماسی اول لسانی عریض وعمیق تتبع ایده‌رك دیکرلرینك سهولتله تحصیل ایده‌بیلملری ایچون کرك مفرداته کرکسه مرکباته عائد بر طاقم قواعد واصول استنباط واختراع ایلیه‌رك لسان ایچون بر طاقم علملر تحصیل ایتمشلردرکه بو علملرك جمله‌سنه بردن [علوم ادبیه] دینلمشدر.

٥ — **علوم ادبیه**: سکزی اصلی ودردی فرعی اولمق اوزره اساساً اون ایکی فندن عبارتدر.

اصوله متعلق اولان سکز فندن کیمیسی مفرداته وکیمیسی مرکباته عائد اولوب مفرداتدن بحث ایدنلردنده :

الفاظك جواهر وموادینه متعلق اولانه [علم لغت]

صورت وهیئات الفاظه عائد اولانه [علم صرف]

اصالت وفرعیت جهتیله یکدیکرینه اولان انتسابی بیلدیرنه [علم اشتقاق] دینور ،

مرکباتدن بحث ایدن اصولدنده :

معانئ اصلیه اوزره تأدیهٔ معنا ایله ترکیب کلامه متعلق اولانه [علم نحو]

اصل معنایه مغایر افاده اعتبارینه مبتنی بولنانه [علم معانی]

افاده‌نك مراتب وضوحده‌کی اعتبارینه مبنی اولانه [علم بیان]

محسنات لفظیه ومعنویه‌دن بحث ایدنه [علم بدیع] دینورکه بعض اقواله کوره اشبو بدیع [بیان] اقسامندندروبونلردن [معانی . بیان . بدیع] علملرینك جمله‌سنه بردن [علم بلاغت] دینور .

وکذا مرکباتده وزن اعتباریله اجرای احکام ایدنه [علم عروض] وکلام موزونك اخرلرینك اتحادندن بحث ایدنه [فن قافیه] دینور .

فروعه متعلق درت فندنده :

نقوش کتابتی بیلدیرن علمه [علم خط]

کلام منظومه مخصوص اولانه [علم قرض شعر]

منثوردن بحث ایدنه [علم انشاء نثر]

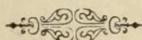
وبونلرك ماعداسی معلوماته تعلق ایدنه [علم تاریخ] دینور .

ایمدی بونلردن بشقه [ترسل وخطابت] و [محاضرات] ایله [تراجم احوال] فنلری دخی واردرکه ترسل وخطابت [علم انشاء نثره]

ومحاضرات ایله تراجم احوال [علم تاریخه] داخل اولدقلرندن بشقه‌جه بر قسم تشکیل ایده‌مزلر .

اشبو اون ایکی فندن لغتله اشتقاق فنلری حین حاجتده مراجعت اولنمق ودیکرلری قاعدةً تدریس وتدرس ایدلمك اوزره تدوین اولنوب هر لسانك کندیسنه نسبتله اول لسانك علوم ادبیه‌سی دینور ولسان عثمانینك مفردات مرکباتنه تعلق ایدن علملره‌ده [علوم ادبیهٔ عثمانیه] تسمیه اولنور .

فقط زیرده‌کی مقدماتده کوروله‌جکی وجهله لسان عثمانینك مفرداتیله بعض مرکباتنه عربی وفارسی مفردات ومرکبات قواعدی دخی کیرمش اولدیغندن علوم ادبیهٔ عثمانیه ترکی عربی فارسی صرف ونحولریله یعنی [صرف ترکی . صرف عربی . صرف فارسی . نحو ترکی . نحو عربی . نحو فارسی] ایله بلاغت عثمانیه وبالاده مذکور متباقی فنلردن عبارتدر .

ایکنجی مقدمه

قواعد ترکیه وعثمانیه‌یه متعلق اثرلر

٦ — بوندن یکرمی بش سنه مقدمنه کلنجه‌یه قدر ترکی وعثمانی قواعدینه دائر بر اثر مخصوص کوروله‌ممش ایدی احتمالکه ترکلر بیننده قدیماً بویله بر اثر یازلمش اولسون فقط بزم نظر اطلاعمزدن کچن تاریخ وادبیات کتابلرنده بوکا دائر بر شیئ کوره‌مدك یالکز اندلس تاریخنده [ابو حیان اندلسی] نام عالمك ترجمهٔ حالی صره‌سنده شویله منظورمز اولدی که یدنجی عصر هجریده بر حیات اولوب برچوق تألیفات مهمه میدانه قویمش اولان فاضل مشارالیه حضرتلری عربه جوار اولان ترك ،

فرس ، حبش ، وسائر لسانلرك غوامضنه دائر يازديغى كتب متعدده صره‌سنده‌لسان تركى‌يه‌دائر [الادراك فى لسان الاتراك] و [زهرالملك فى نحو الترك] و [كتاب الافعال فى لسان الاتراك] اسملريله اوچ مهم اثر ميدانه قويمشـدر . بونلردن يالكز [الادراك فى لسان الاتراك] نام اثرك درسعادتده بايزيد كتبخانه‌سنده موجود اولديغى‌روايت‌اولنيور بوندن‌صكره ادبيات‌تركيه‌يه دائر بك‌چوق‌كتب تصنيف ونشرايدلمشدر ازجمله بيك ايكييوز سكسـان ايكى تاريخنده [مفتاح البلاغه ومصباح الفصاحه] ناميله براثر نشراولندى بو اثر اونبرنجى عصر هجرى‌اوائلنه مصادف علما ومشاهير مشايخدن مرحوم [اسماعيل انقروى قدس سره حضرتلرينك لسـان فارسى اوزره يازلمش اولان [مناظر الانشاء] نام اثرى طالبلرينه تركجه تدريس ايده‌رك وبعض امثلهٔ تركيه كتوره‌رك ترجمه ايتمش اولديغى براثر نفيسدر .

بوندن صوكره قواعد لسـانه دائر ظهور ايدن اثرلر [قسطاس البيان . مقياس‌اللسان] ايله [قواعد عثمانيه] نام اثرلردر .

بونلردن [قسطاس‌البيان. مقياس‌اللسان] دينلن كتاب والدماجد جناب پادشـاهى جنتمكان غازى عبدالمجيدخان دورى علماى بنامندن اولوب مكتب اعدادىٔ عسكرى تاريخ وعربيات معلمى اولان‌مرحوم خواجه عبدالرحمن افنديك صرف تركى‌يه دائر غايت مفصل اوله‌رق يازمش اولديغى براثردركه بونك برقسمى مرحوم مشاراليهك مخدومى مصطفى صفوت پاشا معرفتيله مكتب فنون حربيهٔ شـاهانه مطبعه‌سـنده طبع ايتديرلمشدر . استفاده‌اولنور اثرلردن اولديغى حالده كوشهٔ‌نسيانده قالديغنه وباخصوص آلت‌طرفنك نشر ايدلمديكنه تأسف‌اولنور .

[قواعد عثمانیه] نام اثر ایسه صدراسبق مصطفی رشیدپاشا مرحومك همتیله کشاد ایدلمش اولان [انجمن دانش] ك ویرمش اولدیغی قرار اوزرینه فؤادپاشا مرحومك وساطتیله علامهٔ عصر مدقق ومحقق افخم دولتلو جودت پاشا حضرتلری طرفندن لسان عثمانینك صرف ونحو قواعدینی حاوی اولمق اوزره تألیف وطبع ونشر ایتدیرلمش اولان براثر معتبردرکه عثمانلی لسانانه لایق ومناسب اوله‌جق صورتده الڭ اول والڭ اطرافلی اساسلری وضع ایله قواعدینی بیان ایدن بوکتابدر.

بوکتاب فوائد نصابك مؤلفی اولان جودت پاشا حضرتلری ایتدکلری تجربه‌لره بناءً کوردکلری لزوم اوزرینه مؤخراً مختصر اوله‌رق بر [مدخل قواعد] برده [قواعد ترکیه] یازوب طبع ونشر ایتدیرمشلر در .

بونلردن صوکره فریقاندن مرحوم رامز پاشا طرفندن ترتیب ایدلمش اولان [امثلهٔ ترکیه] نام کتاب دخی طبع ونشر ایدلمشدر.

برمدت صوکره‌ده انشا وبلاغت قواعدینی حاوی اولان وایکی جلد اوزرینه مدون بولنان [مبانی الانشا] نشر اولنمشدر.

بوندن صوکره‌ده اولوقتلر مجلس معارف عمومیه اعضاسندن اولان سلیم ثابت افندی مکاتب ابتدائیه ایچون غایت مختصر بر [صرف ترکی] وبعده [برنحو ترکی] یازوب طبع ونشر ایتدیردیلر.

ینه بوصره‌لرده مجلس معارف عمومیه اعضاسندن طاغستانی احمد حمدی افندی مرحوم دخی بر [بلاغت عثمانیه] یازوب نشر ایلدی.

بوندن صوکره‌ده عطوفتلو اکرم بك افندی حضرتلری اوروپالیلرڭ اصول ادبلری طرزنده‌و [تعلیم ادبیات] نامنده براثر یازوب برنجی قسمنی نشر ایلدی .

بوندن صوکره‌ده بو محرر عاجزك [کلیات قواعد عثمانیه] نام اثری طبع ونشر اولندی.

مؤخراً دولتلو جودت پاشا حضرتلرینك سابقا واقع اولان وعد عالیلری یرینی بولوب [بلاغت عثمانیه] نام اثر عالیٔ بی نظیرلری جلابخش عیون طلاب اولدی.

کچن برایکی سنه ظرفنده‌ده معلم ناجی افندی مرحومك (مجموعهٔ معلم) ایله (اصطلاحات ادبیه) نام اثرلری تزیین لسان ایلدی.

ینه بوصوك سنه‌لرده مناسترلی عبدالرحمن فهمی افندی برادرمزده تعلیم ادبیات طرزنده [تدریسات ادبیه] نامیله اثر نشر ایتدی.

ینه شو صوك سنه‌لرده دیاربکرلی سعید پاشا مرحوم [میزان الادب] نامنده مفصل وغایتله مفید بر بلاغت کتابیله عالم مطبوعاته رونق ویردیلر.

جودت پاشا حضرتلرینك بلاغت عثمانیه سندن بر مدت صوکره‌ده عبدالرحمن ثریا افندی حضرتلری [میزان البلاغه] نام اثرینی نشر وتعمیم بیوردیلر.

بیك اوچیوز التی تاریخنده‌ده دولتلو جودت پاشا حضرتلری [قواعد عثمانیه] نام اثرلرینی اصلاح وتعدیل وتوسیع ایده‌رك [ترتیب جدید قواعد عثمانیه] نامیله نشر ایدوب قواعد لسانه یکیدن بر خزینه کشاد بیوردیلر.

کچن سنه‌ده بو محرر عاجزك تصابار افندی طرفندن تدریسات کتبخانه‌سیله [مکمل صرف عثمانی] و[مفصل نحو عثمانی] و[مجامع الادب] و[قواعد علم انشا] نام اثرلری نشر اولندی.

بیك ایکیوز طقسان بر تاریخندن بو کونه کلنجه‌یه قدر دیکر محررین کرام طرفلرندن صرف ونحو عثمانی‌یه متعلق درلو درلو اثرلر دخی ساحهٔ انتشاره قونلمشدر.

اوچنجی مقدمه

﴿ بو اثرك صورت ترتیبی ﴾

٧ — بوندن اوتوز قرق سنه مقدمنه کلنجه یه قدر لسان عثمانی ده پك چوق فارسی وعربی کلمه‌لرله ترکیبلر قاریشوب قالمش وبوسببه مبنی لسان عثمانینك لایقیله تحصیلی ایچون عربینك صرف ونحویله قواعد فارسی تعلمه مجبوریت کلمشدر وبو لزوم مجبوریته مبنی مکتبلریمزده عربی صرف ونحویله قواعد فارسینك تدریسنه دوام اولندیغی کبی بونلرك الك مهم قواعدینی ده لسان عثمانینك مؤسس قواعدی اولان جودت پاشا حضرتلری قواعد عثمانیه‌سنه درج ایتدیکی مثللو عاجزلریده فروعات قواعدنوعندن اوله‌رق کلیاب قواعدعثمانیه یه ادخال ایلامش ایدم.

لسان عثمانی طالبلرینك عربی وفارسی ایله لزوم استیناسلری محقق اولمسنه‌مبنی کچنده نشر ایلدیکم مجامع الادبك فصاحت. معانی، بیان، بدیع، علملرنده هرماده ایچون عربی وفارسیدن بر مثال دخی علاوه ایلدم.

بولزوم استیناسه بناء عربی صرف ونحویله قواعد فارسی‌یی بیلمه‌مك اهم اولدیغی وبو الزمیت واهمیت هرزمان باقی اولوب انبان احتیاج تزاید ایلدیکی جهتله بواثرده دخی انلری درج واملایه لزوم کوردم. انجق شمدی‌یه قدر ایتدیکم تجربه‌لره نظراً امثالی موجود اولان مخلوط قواعد کتابلرندن استفاده متعسر اولدیغی ایچون آیری آیری یازمغی مناسب کوردم. وچونکه برطالب اولاً لسان مادرزادی اوزره قواعد کورورده مؤخراً دیکر لسان قواعدینی اوقورسه انی پك قولای اکلایه‌جغندن فقیرده بومطالعه‌یه مبنی اولاً قواعد ترکیه و بعده قواعد

عربیه وبعده قواعدفارسیه‌یی یازوب‌انلردن صوکره‌ده تطبیقات وامتزاج جهتلرینی کوسترمك طریقنی اولی کوردم واوچ لسانك تقسیمات صرفیه ونحویه‌لرینی ممکن مرتبه توحید وتنسیق ایده‌رك شواثری بروجه آتی طرزده یازدم. شویله‌که:

درت مجلد اوزرینه ترتیبی لازم کلمش اولان بواثرك:

برنجی جلدی ـ مفردات

ایکنجی جلدی ـ مرکبات

اوچنجی ـ ادبیات

دردنجی جلدی ـ ینه ادبیات . . . . دن عبارتدر.

مفردات قسمی دخی بش کتاب اوزرینه مدوندرکه بونك:

برنجی کتابی ـ مقدمات مهمه

ایکنجی کتابی ـ صرف ترکی

اوچنجی کتابی ـ صرف عربی

دردنجی کتابی ـ صرف فارسی

بشنجی کتابی ـ تطبیقات وامتزاج مفرداتدر

مرکبات قسمی دخی مفردات مثللو درت کتابدن مرکبدرکه بونکده:

برنجی کتابی ـ نحو ترکی

ایکنجی کتابی ـ نحو عربی

اوچنجی کتابی ـ نحو فارسی

دردنجی کتابی ـ تطبیقات وامتزاج مرکباتدر.

ادبیات قسمی ایسه بری [علم بلاغت] ودیکری [علم انشا] یه مخصوص اوله‌رق ایکی مجلد اوزرینه مدوندرکه:

علم بلاغتی حاوی اولان اوچنجی جلد دخی درت کتابدن عبارت اولوب بونلکده :

برنجی کتابی ــ مقدمات ادبیه
ایکنجی کتابی ــ علم معانی
اوچنجی کتابی ــ علم بیان
دردنجی کتابی ــ علم بدیع

علم انشا دخی درت کتاب اوزرینه مرتبدرکه بونلکده :

برنجی کتابی ــ اصول انشا
ایکنجی کتابی ــ انشاء نثر
اوچنجی کتابی ــ « نظم
دردنجی کتابی ــ خطابت فنلریدر .

٨ ــ هر قومده اولدیغی کبی اقوام عثمانیه‌ده دخی لسان عثمانی خفیفلی قبالی سویلنمکده وبعضیلرك تلفظلری دیکرلرینه موافقت ایتمکده اولدیغنه‌ولسان قواعدینی تأسیس ایچون برواحد قیاسی طوتمق لازم ایدوکنه بناءً هرطرفدن زیاده‌رونق ولطافتی حائزاولان درسعادت لسانی یعنی پای‌تخت عثمانیان اولان شهر شهیر استانه‌ده اوقور یازارلر اراسنده سویلنن لسانی بواثرده مقیاس اتخاذ ایده‌رك قواعد صرفیه ونحویه‌یی اوصورتله تأسیس ایلدك .

دردنجی مقرده

املای ترکی ایله مصدرلره دائردر

٩ ــ لسان ترکیده خفیف وثقیل اولمق اوزره ایکی نوع فتحه

ايله ايكى نوع كسره ودرت نوع ضمه اولوب بونلردن فتحۀ خفيفه ايچون اكثريا بر شئ يازلميوب اخر كلمه‌ده اولنجه بر ها تحرير اولنديغى كبى نادراً وسط كلمه‌ده واقع فتحۀ خفيفه‌لرده بو ها ايله ادا اولنور فقط فتحۀ ثقيله ايچون همان اكثريتله الف يازلديغى مثللو كسره‌لر ايچون يا وضمه‌لر ايچونده واو تحرير اولنور .

يعنى فتحۀ خفيفه اولان يرلرده اكثريتله ها يازلميوب [دمت . سپت . يدك . اركك . بزمك . بكزتمك] كبى ساده يازيلور ونادراً وسطده اولان فتحۀ خفيفه ايچون [الهمك . چكه‌جك . اشه‌له‌مك] كبى كلمه‌ده ها يازيلوب فقط اخرده اولنجه دائما شو [چكه . يله . دوه . رزه . ابه . كنه] ده اولديغى ها حرفى فتحه‌يى اشعار ايچون تحرير اولنور .

اما فتحۀ ثقيله ايچون دائما الفله اوله‌رق شو [يالامق . يالاز . قاپلان . حايلاز . باقراج . اغاج . بابا] كلمه‌لرنده اولديغى كبى ادا اولنور .

كسره‌لر ايچونده شو [ديش . ديك . سيس . شيش . ايچ . فيليز . كيريش . قيزغين . قيصه . ايرماق] كلمه‌لرنده اولديغى كبى يا تحرير اولنور .

ضمه‌نك درت نوعى ايچونده شو [اوز . اوج . چول ــ اوچ . گوچ . گون ــ اوت . بول . يوق . چوق ــ اوزون . چوقور] كلمه‌لرنده اولديغى مثللو واولر تحرير اولنور .

وبو سببله اشبو [ا . و . ه . ى] حرفلرينه تركجه‌ده [حروف املا] تسميه اولنور .

۱۰ ــ حروف املانك الك زياده اجراى احكام ايده‌رك املاى تركينك بر قاعدۀ مضبوطه التنده بولنمسى لسانى تشكيل وتأسيس ايدن افعالنده اراتمق لازم كلديكنه وافعال تركيه‌ده مشتق منه مصدرلر

اولدیغنه بناءً بو فقره تدقیقاتنی مصدرلرده تحری ایتمك لازم کلدی .

بعض مؤلفلرمز مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولان مصدرلرده بشقه بر مصدره التباس لازم کلمز ایسه اول مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه حروف املا علاوه‌سنه لزوم یوقدر دیمشلر ایسه‌ده بونکله کلماتی التباسدن قورتارمق ممکن اوله‌میه‌جغی کبی املاده مطلوب اولان انضباط دخی الده ایدلمش اولمیه‌جغندن ادبای جدیده‌مزك قسم اعظمی غزته‌لر ورسائل موقوته ایله بو بابده پك چوق شیلر یازمقده اولدقلری وهرحالده احوال مذکوره‌ده دخی حروف املانك یازلمه‌سی جهتنی ترویج والتزام ایتدکلری جهتله بزده بو بابده تدقیقات عمیقه‌یه کیریشه‌رك نتیجه‌ده بو فکرك ترویجنی مناسب کوردك. چونکه بو کتابی تعقیب ایدن صرف ترکی رساله‌سنده جمع ایدلمش اولان مصادر ترکیه ماده‌سنده محرر اولدیغی وجهله کثرتله مستعمل اولان مصدرلرك هردرلوسی انجق ایکی بیك اوتوز شو قدر عدده بالغ اولوب بونلرك اوتوز شو قدری مهجور اولدیغندن یالکز ایکی بیك مصدر قالیرکه بونلردنده بیك اوچیوز اللیسی مصادر ثقیله والتیوز اللیسی مصادرخفیفه‌دن عبارتدر.

اشبو مصادرثقیله‌نکده بیك یوزاللیسنك مادهٔ اصلیه‌لرینك اخرلری ساکن وایکییوزینك مادهٔ اصلیه‌لرنده اخرلری متحرك وکذا مصادر خفیفه‌دن التیوزینك مادهٔ اصلیه‌لرینك اخرلری ساکن ویوزینك متحرك اولدیغی بالتعداد اکلاشلمش اولدیغندن اصل جای تدقیق اولان متحرکلر ثقیللرده ایکییوز وخفیفلرده یوزکه جمعاً اوچیوز مصدر اولدیغی تبین ایتمشدر . انجق ثقیللرك همان جمله‌سنك مادهٔ اصلیه‌لرینك اخرلرنده حرف املا یازلمق قدیمدن بری اصول اولدیغندن جای مناقشه

برقاچ ثقیل ایله مذکور یوز عدد خفیفلرده قالورکه بونلر ایکی بیکه نسبتله یوزده بش دیمك اولدیغندن وبونلرکده برچوغی ینه ها ایله یازیله کلمکده ایدوکندن مذکور یوزده بش نسبتی نصف وبلکه‌ده ثلث رادهسنه تنزل ایده‌رك نسبت عمومیه یوزده ایکی‌یه تحول ایتمش اولور.

ایمدی یالکز فعللره مخصوص اوله‌رق هیچ قبیلندن اولان یوزده ایکی ولوکه یوزده بش نسبتنده بر تغیراتی برلسان مهمك انضباطنی موجب اولمق اوزره قبول ایتمك هرحالده فائده‌لی ومناسبتلی برمعامله اوله‌جغندن بزده بو صورتی یعنی مذکور یوزکسور مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لری آخرلرینه ثقیللرده الف وخفیفلرده ها وضعنی والحاصل عموماً مصدرلرده مادهٔ اصلیه‌لرك اخرلری متحرك اولانلرك صوکلرینه یعنی ادات مصدردن اول صوك حرکه‌یی اشعار ایتمك اوزره حروف املادن برینی یازمغی ترجیح ایده‌رك بواثرمزده محرر قواعدی اکا کوره تأسیس وبنا ایلدك.

١١ ـ اشبو تدقیقاتی مصدرلرك منفی صورتلرنده‌دخی تحری ایتمك لازمکلدیکندن بوراجقده انلر حقنده‌ده مطالعات عاجزانه‌مزی تحریر ایلدك. شویله‌که:

قدمانك اکثریسی میم نافیه‌یی کرك ثقیل کرك خفیف مصدرلرده حروف املاسز اوله‌رق یازمش ایسه‌لرده بوندن برچوق محاذیر تولد ایتدیکی انواع تجربه‌لرله ثابت اولدیغندن ثقیللرده الفله [ما] صورتنده وخفیفلرده ها ایله [مه] شکلنده یازلمق ایجاب ایلامشدر انجق مصادر خفیفه‌نك عددی پك از اولدیغی کبی کلمه اورته‌سنده فتحهٔ خفیفه‌یی اشعار ایچون ها یازمق املامزك اصولنه یکده موافق اولمدیغی ولایقیله دوشونلدیکی حالده بونلرك یوزده طقسانده هاسز یازلدیغی حالده هیچ برشیئه التباس لازم کلمکله برابر هیچ برفنالغی موجب اولمیه‌جغی اکلاشیله‌جغندن لزوم قطعی

اولمدقجه بونلره ها وضع ایدلمسنه حاجت اولمدیغندن بو اثرمزده میم نافیه‌یی ثقیللرده الفله وخفیفلرده ساده‌جه‌یازمق جهتی اساس طوتدق.

١٢ — برده آهنك لسان اقتضاسنجه ترکیده مصدر تخفیفی اولان کله‌لرك ثقیللرنده اخرینه ها دکل الف یازمق یعنی [یازمه. باصمه] دکل [یازما. باصما] کبی تحریر ایتمك لازم کلیور ایسه‌ده ثقیللرك نهی حاضرلری دخی بویله‌جه [یازما. باصما] صورتنده الفله یازیلوب مصدر تخفیفی ایله نهی حاضرلر بیننده التباس حاصل اوله‌جغندن وبومصدر تخفیفیلر اسم‌عدادندن اولوب علم‌صرف ونحوده کوریله‌جکی وجهله‌پك‌چوق یرلرده اسم‌جنس وعلم وصفت‌اولدقلرندن‌وذاتاً بومصدر تخفیفیلرده‌کی آخر فتحه‌لر پکده مفخم اولمیوب وقف‌حالنده‌بولندیغندن بونلرك نهی‌حاضرلردن تفریقی ایچون ثقیللرنی‌ده‌ها ایله یازمق جهتی قبول‌ایتمك لازم کلیور. انجق بو التباس کیفیتی خفیفلرده باقی قالیر یعنی [کسمه.ازمه] صورتنده اولان کله‌لر هم مصدرتخفیفی همده نهی‌حاضر اوله‌بیله‌جکندن بونلرده‌ده برچاره‌تحریسی اقتضا ایدرسه‌ده‌بالاده‌کی ماده‌لرده بیان‌اولندیغی‌وجهله‌مصادرخفیفه‌نك‌مقداری آزاولمقله‌برابر بونلردن‌اسم وصفت‌کبی مستعمل مصدر تخفیفی یوق‌دینه‌جك درجه‌ده آز اولدیغندن ملحوظ اولان محاذیر بردرجه‌یه‌قدر برطرف ایدلمش اولورکه شومطا. لعاته‌کوره کرك‌ثقیل وکرك‌خفیف اولان مصدرتخفیفیلرك ها‌ایله یازلمسنه قرار ویرمك طبیعی کوروندکله‌بواثرده‌بونلر حقنده‌بواصولی‌اختیارایلدك.

املانك خصوصات سائره‌سی ایسه فن‌صرف احکامنه تابع‌اولدیغندن بوراده جای‌مطالعه اولمامقله بومقدمه‌یه وبناءعلیه بو برنجی کتابه‌ختمه چکدك. وبالله‌التوفیق.

خواجۀ لسان عثمانی

دن

علم

صرف تركی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبیات] قواعدینی حاوی اوچ مجلددن مركبدر

برنجی جلدك — ایكنجی كتابی

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۰

قصبار
مطبعه کتبخانه ومجلدخانه‌سی
باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

علم صرف ترکی

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — ترکجه سوزلرك طوغری سویلنوب طوغری یازلملری ایچون بیلنمسی لازم کلن قاعده‌لری واصللری احوالنی بیلدیرن علمه (صرف ترکی) دینور.

۲ — سوز حرفلردن تشکل ایتدیکی کبی حرفلرده حرکه‌اعانه‌سیله ظاهر اولور بناءً علیه بومقدمه‌ده اول باول حرکه‌وحرفلردن بحث ایلدك.

۳ — انسان اغزی. دیلی. دوداغی. دیشی. بوغازی واسطه‌سیله نفسنی تحریك وبرکیفیت مخصوصه‌ده کسه‌رك برسس چیقاریرکه اول کیفیت مخصوصه‌یه (حرکه) تسمیه اولنور.

ترکجه‌ده حرکه اساساً اوچ وفرعاً سکزدر.

اساساً اوچ اولان حرکه ترکیده (اوستون) وعربجه‌ده (فتحه) وکذا ترکیده (اسره) وعربجه‌ده (کسره) وکذا ترکیده (اوترو) وعربجه‌ده (ضمه) دینلن شیلردن عبارتدرکه بونلردن:

فتحه — ایکی درلو اولوب بری دیکرینه نسبتله اینجه ودیکری دها قالین اولدیغندن اینجه‌سنه (فتحهٔ خفیفه) وقالیننه (فتحهٔ ثقیله) دینور.

فتحهٔ خفیفه — اَتْ. اَرْ. اَشْ. آكْ. اَلْ. اَوْ. بَزْ. بَشْ. بَنْ. تَرْ. پَكْ. سَسْ. شَنْ. فَسْ. كَلْ. گَمْ. نَمْ. يَزْ. يَلْ سوزلریله شو آبَه. اَگَرْ. بَرَه. پَتَكْ. چَكَه. دَمَتْ. دَوَه. رَزَه. سَپَتْ. سَرَنْ. شَبَشْ. شَكَرْ. كَپَكْ. كَسَرْ. كَمَرْ. كَنَه. يَدَكْ. يَمَكْ. يَلَه سوزلرنده وكذا شو اَرْكَكْ. اَكْمَكْ سوزلرنده وكذا اَلَه‌مَكْ. بَزَنْمَكْ. چَكَه‌جَكْ. دَنَه‌مَكْ. مَلَه‌مَكْ سوزلرنده وكذا اَشَه‌لَه‌مَكْ. اَگَه‌لَه‌مَكْ. بَرَه‌لَه‌مَكْ. تَپَه‌لَه‌مَكْ. تَكْرَلَه‌مَكْ. تَلَّه‌مَكْ سوزلرنده اولان فتحه‌لر كبيدر.

فتحهٔ ثقیله — آرسلان. آچماز. بارداق. باقراج. خایلاز وامثالی سوزلرده واقع فتحه‌لر كبیدر.

کسره — دخی فتحه کبی اینجه وقالین اولدیغندن اینجه‌سنه (کسرهٔ خفیفه) وقالیننه (کسرهٔ ثقیله) تسمیه اولنور.

کسرهٔ خفیفه — اِیپْ. اِیتْ. اِیچْ. اِزْ. اِیسْ. بِیزْ. چِیلْ.

دِنْج. دِیش. دِیك. دِیل. زِیل. سِیس. شِیش. کِیْم سوزلریله شو
اِیبیك. اِیپلك. اِیسلی. اِنْجِلی. پِیْسِلك. چِیْزگی. چیرکین. دِیْچِك.
دِیزگین. دِیلیم. دِیشی. دِیزی. دِیکش. سِیجم. فِیلیز. کِیریش
سوزلرنده واقع کسره‌لر کیبدر.

کسرهٔ ثقیله - اِیبلق. چِیلغین. صِریق. قِیرِق. قِبصِق. قِیزْغِین.
یِیلْغین. یِیرْتِق سوزلرنده واقع کسره‌لر کیبدر.

ضمه - دخی اساساً خفیف وثقیل اولمق اوزره ایکی‌درلو ایسه‌ده
هر بری [مبسوطه ومقبوضه] اوله‌رق دها ایکیشر نوعه آیریلورکه
بوحالده [ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه. ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه. ضمهٔ ثقیلهٔ
مبسوطه. ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه] نامنی آلورلر فقط اختصار ایچون:

ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه‌یه یالکز — ضمهٔ مبسوطه
ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه‌یه « — ضمهٔ مقصوره
ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه‌یه « — ضمهٔ مفخمه
ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه‌یه « — ضمهٔ ممدوده

تسمیه ایده‌رك اولوجهله آتیده مثاللرینی ارائه ایلدك. شویله‌که:

ضمهٔ مبسوطه - یعنی ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه دینلن ضمه خفیف
اوله‌رق و دوداقلری بر مقدار آچه‌رق تلفظ ایتدیکمز ضمه‌در
[اُوز. اُوج. اود. اُوك. دُرت. چول. کور. گوز. گوچ. گول.
گوك. گون. کوك] سوزلرنده اولان ضمه کیبدر.

ضمهٔ مقصوره – یعنی ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه دینلن ضمه دخی خفیف اوله‌رق وفقط دوداقلری بر مقدار صیقه‌رق سویلدیکمز ضمه‌در [ترك. اُوچ. دوز. سُوت. کوب. گوچ. گون. گل. چوروك. کوتوك. یوك] سوزلرنده اولان ضمه کبیدر.

ضمهٔ مفخمه – یعنی ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه دینلن ضمه ثقیل اوله‌رق ودوداقلری اولدجه اوزادوب آچه‌رق سویلدیکمز ضمه‌در [اُو. اُوت. اوف. اوق. اون. بُول. بوی. دون. صُوی. طوب. طوز. طُوق. طوی. قوج. قوز. قوف. قول. مور. چوق] سوزلرنده واقع ضمه‌لر کبیدر.

ضمهٔ ممدوده – یعنی ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه دینلن ضمه ثقیل اوله‌رق وفقط دوداقلری صیقوب اوزاده‌رق سویلدیکمز ضمه‌در [اُوج. اُون. بُود. بوز. بو. شو. اوجوز. قورد. اوزون. صو. موم. طوز. صوج. یورد. چول. قوش] سوزلرنده اولان ضمه‌لر کبیدر.

٤ — **قاعده ١** — ترکجه سوزلر خفیف حرکه ایله باشلارلرسه دیکر حرکه‌لریده خفیف وثقیل حرکه‌ایله باشلارلرسه دیکرحرکه‌لریده ثقیل اولورکه بو قاعده‌یه [آهنك قاعده‌سی] تسمیه اولندی.

[چَکَه‌جَكْ. گُوده‌جَكْ. گوسترمك. گَوشْکلكْ. اوقوتمه. اُوزاقلق. ایرغالامه. قورقنج. قورولامق. اوجوزلق] کبی.

تنبیه — بو قاعده یالکز ترکجه سوزلره مخصوصدر و [قهوه. لیمون. کیمیون] کبی سوزلرده هر نقدر موافق دوشمیورسه‌ده بونلر

اساساً ترکجه دکل الفاظ عمومیه‌دن اولدقلرندن قاعده‌یه طوقنور بر یری یوقدر یالکز [اَلما] سوزی مخالف کبی کورینور فقط بونکده اصل ترکجه‌ده [آلما] اولمسیله ینه قاعده‌یه موافقتی اکلاشیلور.

٥ — اغزك مخرج معیننده حرکه واسطه‌سیله چیقان سسه (حرف) دینور.

لسان عثمانیده اساساً اوتوز بر حرف یعنی [ا . ب . پ . ت . ث . ج . چ . ح . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ع . غ . ف . ق . ك . ل . م . ن . و . ه . ی] حرفلری مستعملدر فقط اصل ترکجه اولان سوزلرده [ث . ح . ذ . ر . ژ . ض . ظ . ع . ل] حرفلریله باشلیان اولمدیغی کبی [ن . ه] ایله باشلار سوزده پك آز بولنور.

٦ — اشبو حرفلر سوزی تشکیل ایتدکلری وقتده بربرلرینه اولاشدیریله‌رق یازیلورلرسه‌ده بو اولاشمق ماده سنده بعض حرفلرده مخالفت وار در یعنی حرفلرك برطاقمی کندیلرندن اول کلن حرفلرله برلشوب صوکره کلنلرله برلشمزلر و برطاقملریده کرك اولندن کرك اخرندن کلنلر ایله برلشورلرکه بونك برنجی قسمنه (حروف انفصال) وایکنجی قسمنه (حروف اتصال) دینور.

حروف انفصال — یعنی کندندن اول کلنلر ایله برلشوب صوکره کلنلر ایله برلشمینلر [ا. د. ذ. ر. ز. ژ. و.] دن عبارت یدی حرفدرکه اول کلن حرفلرله برلشدکلری شکللری شو [ا. د. ذ. ر. ز. ژ. و.] صورتنده بولنور نته‌کیم: [اکمك. دکز. ذاکر. رفعت. ذکی.

ژاله . ويرمك] سوزلرنده برلشمدكلرى و[باير . يدك . كذلك . بايرام . چيزمه . پژمرده . بيوك] سوزلرنده برلشدكلرى كوريلور .

حروف اتصال — يعنى هر ايكى طرفدن برلشن حرفلر حروف انفصالك غيرى اولان ديكر يكرمى‌درت حرفدركه بونلرك سوزك باشنده اورته‌سنده صوڭكده اولدقلرينه كوره شكللرى آتيده كوسترلمشدر .

سوزك باشنده	سوزك اورته‌سنده	سوزك صوڭكده	
بـ	ـبـ	ب	— باش . بك . سبب . حلب
پـ	ـپـ	پ	— پاك . پس . سپت . —
تـ	ـتـ	ت	— تاج . ترس . پتك . بيت
ثـ	ـثـ	ث	— ثابت . ثنا . تثنيه . بث
جـ	ـجـ	ج	— جاهل . جهل . ابجد . حج
چـ	ـچـ	چ	— چاقى . چكردك . ايچكى . پيچ
حـ	ـحـ	ح	— حاكم . حكم . محكمه . ريح
خـ	ـخـ	خ	— خالد . خبر . مخبر . راسخ
سـ	ـسـ	س	— سالم . سفر . مسلم . نركس
شـ	ـشـ	ش	— شاكر . شكرى . مشتكى . عيش
صـ	ـصـ	ص	— صالح . صلح . مصلحت . ناقص

ضـ ـضـ ـض — ضابط . ضبط . مضبطه . غوامض

طـ ـطـ ـط — طالب . طلبه . مطلوب . روابط

ظـ ـظـ ـظ — ظاهر . ظهر . مظهر . غيظ

عـ ـعـ ـع — عالى . عليه . معلوم . مانع

غـ ـغـ ـغ — غالب . غلبه . مغلوب . بالغ

فـ ـفـ ـف — فائق . فسقيه . مفتوح . نظيف

قـ ـقـ ـق — قادر . قدر . مقدر . فاسق

كـ ـكـ ـك — كافر . كفر . مكتوب . كزمك

لـ ـلـ ـل — لازم . لزوم . ملزوم . داخل

مـ ـمـ ـم — مالك . ملك . يمين . نعيم

نـ ـنـ ـن — نامق . نمك . بنده . امين

هـ ـهـ ـه — هاشم . هشيار . لهب . وله

يـ ـيـ ـى — يازى . يمنى . ميمنت . على

٧ — حرفلرك تلفظلرى ايچون حركه‌يه احتياجلرى دركار ايسه‌ده بعضاً برحرف اوست طرفنده‌كى حرفك حركه‌سنه اعتماد ايده‌رك ظاهر اولور وبو صورتله ينه مقصد حاصل اولوركه بوندن ايكى شئ تولد ايدر يعنى يا حرفك كنديسنه مخصوص حركه‌سى بولنور وياخود اوست طرفنده‌كى حرفك حركه‌سنه اعتماداً سويلنور .

ايمدى برحرفك كنديسنه مخصوص حركه‌سى وار ايسه اول حرفه [متحرك] واوست طرفده‌كى حرفك حركه‌سنه اعتماد ايدرسه اول حرفه‌ده [ساكن] دينور [مكتب] كبى‌كه بوراده ميم متحرك كاف ساكن و تاء متحرك باساكندر .

متحرك اولان حرفك حركه‌سی فتحه ایسه اكا [مفتوح] كسره ایسه [مكسور] ضمه ایسه [مضموم] دینور نته‌كیم: [مُنْقَسِم] سوزنده میم مضموم نون ساكن وقاف مفتوح سین مكسور میم ساكندر .

٨ — تركچه سوزلرده فتحهٔ ثقیله یرینه برالف وفتحهٔ خفیفه یرینه برها وكسره‌لره بدل بر یا وضمه‌لر ایچونده بر واو یازمق قدیمدن بری عادت اولدیغندن اشبو درت حرفه یعنی [ا ، و ، ه ، ی] حرفلرینه [حروف املا] دینور

باش یاز چراق صمان گوچلك اولماز اوجوز قازمه مله‌مه دوه اینجك چالیم آلیم بیچکی .. كبی

٩ — كاف حرفی تركچه‌ده درت صورتله تلفظ اولنور كه بونلردن:

برنجیسی — [كپك ، كپنك ، كاسه‌بك ، كشی ، ككه‌له‌مك] سوزلرنده اولدیغی كبی اینجه اوقنور یعنی عرب كافی مثللو سویلنوركه بوكا [كاف عربی] دینور.

ایكنجیسی — [گیرمه ، گرگی ، گونش ، گوزل] سوزلرنده اولدیغی كبی قالین اوقنور یعنی فارسی كافی مثللو سویلنوركه بوكاده [كاف فارسی] دینور.

اوچنجیسی — [بكا ، سكا ، بیورڭ ، اوطورڭ] سوزلرنده اولدیغی كبی نون مثللو تلفظ اولناندركه بوحرف سوزك اولنده بولنمیوب اورته‌سنده ویا آخرنده اولوركه اورته‌سنده اولانلره [صاغر كاف] وآخرنده اولانلره [كاف خطاب] دینور.

دردنجیسی - اساساً کاف فارسی اولدیغی حالده مؤخراً فصحای عثمانیه اراسنده یا کبی تلفظ ایدیلن و[بك. اکری. مکر. یکیت]کبی کلمه‌لرده اولان کافدرکه بوکاده [کاف یائی] تسمیه ایلدك.

١٠ - قاعده ٢ - ترکجه‌ده آخرنده ساکن قاف اولان سوزلرك آخرینه (حاصل مصدر اداتی اولان شین ایله میمدن بشقه) برحرف کلورده حسب الایجاب قاف حرکه‌لنورسه غینه تبدیل اولنور (اياق)دن [اياغم . اياغك . اياغی . اياغمز . اياغه . اياغنده] کبی اولور فقط حاصل مصدر اداتیله :

قالق — دن — قالقش
باق — « — باقش
طاق — « — طاقم
صیق — « — صیقم

صورتنده ینه قاف قالور وقاف حرکه‌لنمزسه ینه قف حالنده بولنور (اياق)دن اياقلر و(قباق)دن قباقلر کبی.

فائده - برچوق کاتبلرك [اولنغله . بولنغله . اولنمغله. بولنمغله] صورتلرنده غین ایله یازدقلری بوکلمه‌لرك اصللری (اولمق . بولمق) اولدیغندن وبورااده قافلر ینه ساکن قالدقلرندن اویله غین ایله یازملری یاکلش اولوب قاف ایله [اولنقله. بولنقله. اولنمقله. بولنمقله] صورتلرنده یازمق لازمدر.

١١ - قاعده ٣ - ترکیده ساکن اولان کاف عربیلر حرکه‌لندکلری زمانده کاف یائی یه قلب اولنورلر [سومك]دن [سومکی] کبی که تلفظده عادتا [سومه یی] کبی ادا اولنور.

ایچمك — دن — ایچمگه کبی که تلفظده (ایچمه‌یه) کیدر.
گزمك — « -- گزمگی « « (گزمه‌یی) «
لکن بونلرك تلفظ کبی دکل قاعده کبی کاف یائی ایله یازملری شرطدر تلفظ کبی یازمق قاعده‌سزلکدر.

برده [تُرْكْ . كُوْرْكْ . كُوْشْكْ] کلمه‌لری بوقاعده‌دن مستثنا اولوب بونلرك آخرلرنده‌کی کافلر حرکه‌لندکلرنده ینه کاف عربی کبی تلفظ اولنورلر [ترکه. ترکی. ترکك . کورکه . کورکی . کورکك . کوشکه . کوشکی . کوشککك] کبی .

١٣ - قاعده ٤ - ترکی فعللر ایله بعض اسملرده بولنان ساکن تالر حرکه‌لندکلرنده یازیده داله قلب اولنور فقط بوقلب سببیله بشقه بر کلمه‌یه التباسی لازمکلورسه اولوقت قلب اولنماز.

فعلده — دیتمك — دن — دیدن . دیدیلن
اسمده — درت — « — دردر . دردنجی

کبی اولور فقط یاپمق معناسنه اولان [ایتمك]دن ایدن کلوب اوته‌یه قاقمق معناسنه اولان [ایتمك] دن ایسه دیکرینه بکزه‌مه‌مك ایچون داله قلب اولنمیه‌رق [ایتن] صورتنده یازیلور.

فائده — کرك بوصورتله قلب ایدلمش اولان دالدرك کرکسه ترکجه سوزلرك دیکر دالارینك حرکه‌لری مفخم اولور وياخود کندی ساکن اولورده ماقبلنك حرکه‌سی مفخم بولنورسه اووقت ضاد کبی وصور سائره‌ده ایجابنه کوره دال ویا تا کبی تلفظ اولنورلر. نته‌کیم [قادین. قالدرمق قاندرمق. خانده فلانده] کبی سوزلرده ضاد مثللو

و[کلدی. دیمك] کبی سوزلرده اصل دال کبی و[سوپرندی. بولاندی. آصدی. کسدی] کبی سوزلردهده تا کبی سویلنور.

تنبیه — بوندن اول بیان اولنان ایکنجی اوچنجی دردنجی قاعدەلره (قلب قواعدی) دینور.

۱۳ — قاعده ۵ — کلمات ترکیەنك اخرلرینه ادواتدن برشیٔ الحاق اولنەجغی زمانده الحاق اولنەجقلری کلمەنك حرکەسنه کوره حرکەلنورلرکه بونده درت وجه واردر وبوقاعدەیه [قاعدهٔ تحریك] دینور:

وجه اول — کلمەنك اخری ساکن وحرف لاحقده ساکن ایسه اولوقت اوستطرفدەکی حرکەیه باقیلور اکراول اوستطرف حرکەسی فتحه وکسره ایسه کلمەنك اخری مکسور قیلنور واکر ضمه ایسه کلمەنك اخرینه ضمهٔ ثقیله کلور صوکره ادات وضع اولنور.

ماقبلی مفتوح:
آل — دن — آلیش و آلیم
چال — « — چالیش وچالیم
گل — « — گلیش
یذ — « — یذیش

« مکسور:
بیل — دن — بیلیش
چیق — « — چیقیش

« مضموم:
اول — دن — اولوش و اولوم
یوز — « — یوزوش
طون — « — طونوق
بوز — « — بوزوق

كبى اولوب انجق بو وجهده :

دون ـ دن ـ دونك

اورك ـ « ـ اوركك

سوزلرى مستثنادر .

وجه ثانى — كلمه‌نك اخرى ساكن وحرف لاحق متحرك اولورسه ينه ساكن اولان اخرك ماقبلنده‌كى حركه‌يه اعتبارايله لاحقك حركه‌سى تحول ايده‌رك اكا تابع اولور . مثلا : [كن وقن] دن عبارت اولان اداتلر آتيده اولديغى كبى حركه‌لنورلر :

پيش ـ دن ـ پيشكين

قيز ـ « ـ قيزغين

اول ـ « ـ اولغون

دوش ـ « ـ دوشكون ... كبى

فائده — ادات نسبت اولان (لى ولو) دخى بو قاعده‌يه تابعدر

ير ـ دن ـ يرلى

ادرنه ـ « ـ ادرنه‌لى

زور ـ « ـ زورلو

اوز ـ « ـ اوزلو .. كبى .

وجه ثالث — كلمه‌نك اخرى متحرك و حرف لاحق ساكن اولورسه عينيله قالور :

آدا ـ دن ـ آداق

اوينا ـ « ـ اويناق واويناش

ایسته — دن — ایستهك
دیله — « — دیلهك .. كبی.

وجه رابع — كلمه‌نك اخری متحرك و حرف لاحقده متحرك اولورده اول اخرك حركه‌سی فتحه وكسره اولورسه حرف لاحق مكسور قیلنور واخرك حركه‌سی ضمه ایسه (بهمه‌حال یاضمهٔ مقبوضه و یا ضمهٔ ممدوده اوله‌جغندن) حرف لاحقك حركه‌سیده انلردن اولور.

آخری مفتوح	ارا	—	دن	—	ارایش
	ایسته	—	«	—	ایسته‌یش
« مكسور	آجی	—	«	—	آجییش
	قازی	—	«	—	قازییش
« مضموم	چورو	—	«	—	چورویوش
	اوقو	—	«	—	اوقویوش

فائده — اشبو قاعدهٔ تحریكده كسره‌نك یا وضمه‌نك واوایله ادا اولندیغنه تبعاً كسره ایله ابتدا ایدن تركی كلمه‌لرك اكثریسنی برنجی حرفدن صوكره بر یا علاوه‌ایده‌رك یعنی [ایكله‌مك. دیلمك. بچمك. صیقمق] صورتنده یازدیغمزدن یاسز اوله‌رق یازیلان وچند كلمه‌دن عبارت بولنان [استه‌مك. چمدیكله‌مك. طرمالامق. چرپمق] كبی سوزلریده یا ایله یازمقده محسنات اولدیغندن بونلریده یاایله [ایسته‌مك. چیمدیكله‌مك. طیرمالامق. چیرپمق] صورتنده یازمالیز.

١٤ — حركه‌لرك وحرفلرك تفریقیله تفهملرینی تسهیل ومعنایی تقویه ایچون یازیده برطاقم نقطه وسائره استعمال اولنوركه بونلره [اشارات] دینور.

سوزلرنده ايسه بويله برمناسبت كورلمز بناءً عليه اسم مظهرلر مادهٔ فعله منسوب اولمدقلرينه كوره ايكى نوع اولملرى لازم كلورکه بونلردن مادهٔ فعله منسوب اولميانلره [اسم جامد] ومادهٔ فعله منسوب اولانلره ده [اسم مشتق] دينور اشبو اسم مشتقلر فعله متعلق اولان ايكنجى مقاله ده مذكور اولدقلرندن بوراده اسماء جامده دن بحث اولنه جقدر.

بوراده ذكر اولنه جق اسملر [اسم علم، اسم جنس] ايله مادهٔ فعله منسوب اولميان [اسم مكان، اسم زمان، اسم تصغير، اسم آلت، صفت] دينلن اسملردن عبارتدر.

اسم علملر

١٨ — اشخاص و اشيادن بر فرد معينه دلالت ايدن اسمه [علم] دينور نته كيم: [ابراهيم، استانبول، فرات] سوزلرندن ابراهيم انسانلردن برينك استانبول شهرلردن برينك وفرات ايرماقلردن برينك اسمى اولوب بونلر سويلندكده خاطره بشقه شئ كلميوب مطلقا مسمالرى اولان شيلر اكلاشيلور.

وكذا [آرارات، آسيا، آطرانوس، افريقا، امريقا، آثور، بابل، باندرمه، بايندر، پارس، تاتارستان، چالدران، جانيق، زانطه، ساردنيا، ساقسونيا، شام، طانجه، فارس، فاس، قابل، كابل، صالح، قبريس، يمن] سوزلرى معين برر شيئه دلالت ايتدكلرندن بونلر وامثالى اولان اسملر هب علم نوعندندر.

اسم جنسلر

١٩ — افراد كثيره يى افاده ايدن اسملره [اسم جنس] دينور

[حيوان، انسان، اطه، قوش، ايرماق] كبى كه جانلى اولان و حركت ايدن مخلوقاتك جملەسنه حيوان وبزم كبى اولان مخلوقاتك جملەسنه انسان وهرطرفى صوايله محاط اولان قرەلرك جملەسنه اطه وحيواناتدن قنادلريله اوچانلرك جملەسنه قوش ويريوزنده اقان صولرك جملەبيوكلرينه ايرماق دينور .

يعنى [احمد، على ، حسن ، عمر] علملريله تفريق ايدلمش اولان ادملرك جملەسنه انسان و[استانبول، ويانه، پارس، ازمير، شام]علملريله بللى ايدلمش اولان مملكتلرك جملەسنه [شهر] وكذا [طونه، آردا ، مريج ، طونجه واردار، سيحان، فرات. دجله، نيل] علملريله بللنمش اولان بيوك صولرك جملەسنه [ايرماق] ويا [نهر] دينور.

٢٠ — اخطار مهم : بعض لسانلرله بزم مؤلفلرك بعضيلرينك اثرلرنده اسم جنسلره [اسم عام] واسم علملره [اسم خاص] دينلمش ايسەده بوتعبيرلره كوره هم حيوان هم انسان كلمەلرى اسم عام اولوب حالبوكه انسان حيوانده داخل اولديغندن مبتديلرجه دفعة انسان حيوانه نسبتله خاص ظن اولنمقدەوبوخصوص (حيوان.قوش)و(نبات. چمن. چيچك) وامثالى كلمەلردەده اولمقده ايدوكندن بومشكلاتى دفع ايتمك ومدقق اعظم (امام سيبويه) حضرتلرينك قول محقانەسى اثرنده بولنمق اوزره بزكتابمزده عام خاص سوزلرينى تركايله (اسم علم واسم جنس) تعبيرلرينى اختيار ايلدك.

٢١ اسم جنسلرك بردانەسنه (مفرد) وبردن زيادەسنه(جمع) دينور وتركجەده برمفردى جمع ياپمق ايچون فتح لام ايله آخرينه بر[لر] كتوريلور

مفرد	جمع
قوش	قوشلر
اطه	اطه‌لر
ایرماق	ایرماقلر ... كبی.

اسم مكانلر

٢٢ — برمكانه دلالت ایدن اسمه (اسم‌مكان) دینوركه اصلی وقیاسی اوله‌رق ایكی نوعدر.

اصلی اولانلر — اسم جنسلردن [اَوْ . یووه . كومس . سرای . كوشك . قلبه . قله] كبی طوغریدن طوغری یه برمكان افاده‌ایدن كله‌لردر.

قیاسی اولانلر — فعللرایله اسم‌جنسلردن قاعده ایله یاپیلانلردر .

فعللردن اولانلر — اشاغیده فعل بحثنده كوریله‌جكدر.

اسملردن اولانلر — اسم جنسلرك خفیف حركه‌لی اولانلرینك آخرلرینه كسر لام ایله [لِك] وثقیل حركه‌لیلرك آخرلرینه ینه كسر لام ایله [لِق] علاوه‌سیله یاپیلور

١ { چیچك - دن — چیچكلك
كول — » — كوللك

٢ { چالی — » — چالیلق
قوش — » — قوشلق

كبی ایسه‌ده لسان عثمانیده مستعمل عربی وفارسی كله‌لریله دیكر بعض اسملرده هم خفیف هم ثقیل حركه بولندیغندن اولوقت صوك

حرکه‌یه اعتبار اولنور یعنی اسم مکان یاپیله‌جق کلمه‌نك صوك حرکه‌سی ثقیل ایسه (لق) خفیف ایسه (لك) کتوریلور

مزار — دن — مزارلق

قندیل— « — قندیللك ... کبی.

٢٣ — بوصورتله یاپیلان اسم مکانلر مفرد اولوب بونلری جمع قیلمق ایچون ینه آخرلرینه [لر] علاوه اولنور.

١	کومس	— دن —	کومسلر	
	قله	— « —	قله‌لر	
٢	چیچکلك	— « —	چیچکلکلر	
	قوشلق	— « —	قوشلقلر	
٣	مزارلق	— « —	مزارلقلر	
	قندیللك	— « —	قندیللکلر... کبی.	

اسم زمانلر

٢٤ — بر زمانه دلالت ایدن اسملره [اسم زمان] دینورکه بوده اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر .

اصلی اولانلر — اسملردن [آی. کون. کوندوز. کیجه. قیش. یاز . هفته .ییل . ساعت] کبی طوغریدن‌طوغری‌یه بر زمانه دلالت ایدنلر در .

قیاسی اولانلر — فعللردن یاپیلانلردرکه اشاغیده فعل بحثنده بیان اولنه‌جقلر در .

٢٥ — اسم زمانلرده دیکر اسملر کبی جمع یاپیلورلر

آی ـ دن ـ آیلر

کون ـ « ـ کونلر... کبی.

اسم تصغیر

٢٦ — مسماسنك کوچکلکنی بیان ایتمك اوزره اسملر قاعده ایله تصغیر اولندقده اول اسمه (اسم تصغیر) دینورکه بونده درت صورت واردر:

برنجیسی — اخرنده قاف و کاف بولنمیان اسملرك خفیف حرکه‌لیلرینك آخرینه کسر جیم ایله (جك) وثقیل حرکه‌لی اولانلرینك آخرینه (جق) علاوه ایتمکدر

١ { دره ـ دن ـ دره‌جك
کدی ـ « ـ کدیجك

٢ { اوطه ـ « ـ اوطه‌جق
قادین ـ « ـ قادینجق... کبی.

ایکنجیسی — اخرنده قاف و کاف اولمیان اسملرك حرکاتی هم خفیف هم ثقیل ایسه صوك حرکه‌یه کوره عمل ایتمکدر یعنی صوك حرکه خفیف ایسه (جك) ثقیل ایسه (جق) علاوه ایتمکدر

قندیل ـ دن ـ قندیلجك

لیمون ـ « ـ لیمونجق... کبی.

اوچنجیسی — اسم برهجادن عبارت ایسه حرکه‌سی خفیف اولنجه فتح جیم وکسر کاف ایله (جکز) و حرکه‌سی ثقیل ایسه (جغز) علاوه اولنور

١ { او ـ دن ـ اوجکز
یر ـ « ـ یرجکز
کوی ـ « ـ کویجکز
سوز ـ « ـ سوزجکز }

٢ { قیز ـ « ـ قیزجغز
قوش ـ « ـ قوشجغز
دال ـ « ـ دالجغز... کبی. }

دردنجیسی — اسمك اخرنده قاف ویا کاف بولنورسه ادات تصغیردن اول اول قاف وکاف حذف اولنمقدر

١ { دوشه‌ك ـ دن ـ دوشه‌جك
اشـك ـ « ـ اشـه‌جك }

٢ { دوداق ـ « ـ دوداجق
قولاق ـ « ـ قولاجق... کبی . }

٢٧ — اشبو اسم تصغیرلر دخی سائر اسملر کبی جمع قیلنورلر

دره‌جك ـ دن ـ دره‌جکلر
اوطه‌جق ـ « ـ اوطه‌جقلر
قیزجغز ـ « ـ قیزجغزلر
کویجکز ـ « ـ کویجکزلر
دوشه‌جك ـ « ـ دوشه‌جکلر
دوداجق ـ « ـ دوداجقلر... کبی.

اسم آلت

٢٨ — بر آلت معناسنی ویرن اسمه [اسم آلت] دینور که بوده اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر .

اصلی اولانلر — [آناختار . بیچاق . بالطه . کورك . چاپه] کبی طوغریدن طوغری‌یه بر آلته دلالت ایدن اسملردر .

قیاسی اولانلر — فعللردن یاپیلانلردرکه فعل بحثنده کوریله جکلردر .

اسم آلتلر دخی دیکر اسملر کبی جمع یاپیلورلر [بیچاقلر . بالطه‌لر] کبی .

صفت

۲۹ — بر اسمك حال وشاننی بیلدیرن کلمه‌یه [صفت] واول اسمه [موصوف] دینور (کوزل یوز) کبی که بوراده کوزل سوزی یوزك حال وشاننی بیلدیردیکندن بوکا صفت و یوزاسمنه‌ده موصوف دینور .

صفتلر اصلی و قیاسی اوله‌رق ایکی نوع اولوب برده تفریط تقلیل تفریط تفضیل ایدلملری احوالی اولدیغندن بو مبحث اوچ فصل اوزرینه تفصیل اولندی .

برنجی فصل

صفات اصلیه

۳۰ — طوغریدن طوغری‌یه وحال اصلیسی اوزره بر اسمی وصف ایدن لفظه [صفت اصلی] دینورکه بو ده [الفاظ وصفیه] و[اسماء اعداد]دن عبارتدر .

۳۱ — الفاظ وصفیه : معنالرنده صفت حالی اولوب ایشیدیلوب بللنمکله بیلنان سماعی برطاقم الفاظدرکه درخاطر اولنه‌بیلنلری شو :

[آج. آجی. آز. آغیر. آق. آل. الاجه. آیری. اسکی. اکرتی
ای. اوبور. اورته. اوجوز. اوزون . . . . . .
بشقه. بیاغی. برابر. برحای. باللی. بوز. بول. پك. چاپراز. چاقر. تك.
چفت. چیل. چوره. چی. شاشی. دنج. صاری. صیقی. صاغ. صاغلام
شن. طار. قابا. قاتی. قارت. قاره. قرمزی. قیصه. قیزیل. مور. یالکز.
یاصی. یشیل . . .] سوزلری کبیدر.

٣٢ — **فائده** : معنای وصفینك تمامیٔ بیانی ایچون صفتك اولکی
حرفی تکرار واکثریا (پ) یاخود (س) ویاخود (م) ایله برکلمه تشکیل
اولنوب اول صفتك اوکنده ایراد اولنورکه بوکا [مؤکدصفت] دینور:

[آپ آچیق. آپ آل. اوپ اوزون. صاپ صاری. صاپ صاغ.
قاپ قاره. چپ چوره. قیپ قیرمزی]

[باس بیان. باس بیاغی. تاس تمام. طاس طار. قاس قاتی. ماس مائی.
بس باللی. موس مور]

[بام بشقه. چام چاقر. یام یاصی. تم تك. یم یشیل. سیم سیاه. دیم دیك.
صیم صیقی. بوم بوز] کبی.

٣٣ — **اسماء اعداد** : ترکجه‌ده بردن نهایته قدر اولان [بر
ایکی اوچ درت بش ... اون یکرمی اوتوز ... یوز ... بیك ...]
کبی عددلر ایله بردن کوچك مقداری بیان ایدن و [کسریه] دینلن
[یارم. اوچده‌بر. درتده بر. بشده بر ... الخ] لفظلری دخی صفات
اصلیه‌دندر نته‌کیم [بر پاره. ایکی غروش. یارم کون] دینلدکده بر لفظی
پاره‌یی ایکی دخی غروشی ویارم دخی کونی وصف ایدرلر.

ایکنجی فصل

صفات قیاسیه

٣٤ — فعللرله اسملردن قاعده ایله یاپیلان صفتلره [صفات قیاسیه] دینور .

فعللردن اولانلر — اشاغیده فعل بحثنده کوروله‌جکدر.

اسملردن اولانلر — اسملرله اسماء اعداددن قواعد مخصوصه‌سیله یاپیلانلردرکه اسملردن یاپیلانلره [صفات نسبیه] واسماءاعداددن اولانلره [اعدادوصفیه] و[اعداد توزیعیه] دینوب جمله‌سیده بروجه آتی تعریف اولنورلر

٣٥ — **صفات نسبیه** : اسملرك آخرلرینه [جه ، جی ، لو-لی ، مسی ، دش ، لك - لق] اداتلرینك علاوه‌سیله نسبت معناسنی متضمن اوله‌رق یاپیلان صفتلردرکه بونلردن :

جَه - اداتی براسمك آخرینه الحاق اولندقده نسبت معناسنی افاده ایدر بر صفت اولور

عربجه . روسجه . فرانسزجه . . . کبی که

عربجه‌سوز . روسجه یازی . فرانسزجه کتاب . . . دینور.

جی - اداتی اسملرك آخرینه قونلدقده برایش ایله اشتغالی کوستر بر نوع صفت نسبیه یاپار

سوتجی . سبزه‌جی . موسجی. یغورتجی ... کبی .

لو - لی - اداتلری اسملرك آخرینه کلدکده اول اسمه منسوب

برفرده دلالت معناسنی ویرر برصفت یاپارکه بوکا (اسم‌منسوب) دخی دینور وبواداتلرك حرکه‌سی خفیف اولان کلمه‌یه یالیسی وثقیل اولانه واولیسی داخل اولور

یرلی. سلانیکلی. اسکدارلی

استانبوللو . صوقوللو. زورلو. طاغلو ... کبی .

مسی ـ قدیماً (سی) اداتی اسملره لاحق اولدقده معنای تشبیهی متضمن برصفت یاپاردی فقط استعمال جدیده کوره‌برده‌میم زیاده‌قیلندی

اورمانمسی . محله‌مسی. ابدالمسی ... کبی .

دَش ـ اداتی اسملره التحاق ایتدکده‌برلك معناسنه برصفت‌یاپارکه ثقیل حرکه‌لیلرده بوادات (داش) صورتنه کیرر وکلمه‌نك آخری دال اولورسه اول دال حذف اولنور

۱ ـ ییر ـ دن ـ ییردش

۲ ـ یول ـ « ـ یولداش

۳ ـ آد ـ « ـ آداش

کبی اولوب (قرداش) لفظیده [قارینـداش] دن مخفف اوله‌رق ینه بو قاعده‌یه تابعدر.

لك ـ لق : ـ اداتلری اسم عددلر ایله اصلی اولان اسم زمان واسم مکانلره لاحق اوله‌رق انلری صفت یاپارلر وخفیف حرکه‌لیلره کافلیسی ثقیللره قافلیسی کلور

اسم عددلرده ـ بشلك. اونلق. یکرمیلك. آلتیلق

اسم مکانلرده ـ جنتلك. جهنملك . صوبالق

اسم زمانلرده ـ آیلق. ییلق. کونلك ... کبی .

٣٦ — اعداد وصفیه : ترکی اسماء اعدادك آخرلرینه (نجی) علاوه‌سیله یاپیلان عددلردن عبارتدر [برنجی . ایکنجی . اوچنجی . دردنجی . بشنجی... الخ] کبی .

٣٧ — اعداد توزیعیه : ترکجه عددلردن آخرلری ساکن اولانلره بر(ر) ومتحرك اولانلره (شَر) علاوه‌سیله یاپیلان وصفیلردر

١ — برر . اوچر . دردر . بشر . سکزر . طقوزر . اونر

٢ — ایکیشر . آلتیشر . یدیشر .. کبی

٣٨ — اخطار مهم : ترکجه صفتلر موصوفلریله برلکده ذکر اولنورلرسه موصوفلری جمع دخی اولسه صفتلر جمعلنمزلر فقط موصوفلری جمع اولدقلری حالده محذوف بولنورلرسه انلره دلالت ایتمك ایچون صفتلر اسملر کبی جمعلنورلر یعنی

کوزللر کوزلر } دینلمیوب { کوزل کوزلر
قاره‌لر قاشلر } { قاره قاشلر

دینور فقط :

فلان سیاه لباسلر کینمش ... یرنده موصوفك حذفیله
فلان سیاهلر کینمش ... دینور.

اوچنجی فصل

صفتلرك تصغیر، تقلیل، تفریط، تفضیل ادتلری

٣٩ — برصفتك تصغیری اسملرده اولدیغی کبی (جِك . جِق) اداتلرینك علاوه‌سیله‌در

۱ ـ اوسته‌جق . قالفه‌جق
۲ ـ جاهلجك . عالمجك

کبی اولوب اسم تصغیرلرده جریان ایدن وجوهات بورادده جاریدر نته‌کیم
بیوك ـ دن حذف کاف ایله ـ بیوجك
کوچوك ـ دن « « ـ کوچوجك ... دینور .

۴۰ ـ تقلیل صفت ایسه برصفتك آزالدلمسی دیمکدرکه بوده صفتلرك آخرلرینه [جه و مسی] علاوه‌سیله اولور

۱ { ابدال ـ دن آز آبدال معناسنه ـ ابدالجه
اوزون ـ « « اوزون « ـ اوزونجه

۲ { اکشی ـ دن آز اکشی معناسنه ـ اکشیمسی
طاتلی ـ « « طاتلی « ـ طاتلیمسی ... کبی.

۴۱ ـ تفریط ایسه صفتلرك مبالغه‌سی مطلوب اولدیغی یرلرده اوللرینه [پك . چوق. زیاده. غایت] صفتلرینك علاوه‌سیله اولور [پك درین. چوق کوزل. غایت اوجوز. زیاده فنا] کبی .

۴۲ ـ تفضیل دخی برینك دیکرینه فضل ورجحاننی کوسترمك مراد اولندقده صفتلرك اوللرینه [اك. دها] اداتلرینك وضعیله اولور

۱ ـ بونلرك اك کوزلی بودر
۲ ـ بوشوندن دها کوزل ... کبی .

ایکنجی باب

{ مضمرات }

۴۳ ـ براسمك مساسنی اشعار ایله اول اسمك یرینی طوتان

كلمه‌يه [ضمير] دينوب يرينى طوتديغى اسمه‌ده (مرجع) تعبيراولنور
[بن. سن. او] سوزلرى كبى كه (بن) ضميرينك مرجعى سويلين آدم
اولوب بوكا [متكلم] دينور و(سن) ضميرينك مرجعى سويلين آدمك
قارشوسنده بولنان آدمدركه بوكاده [مخاطب] دينور و(او) ضميرينك
مرجعى اوراده موجود اولميان بر آدمدركه بوكاده [غائب] تسميه اولنور.

تركى ضميرلر يرينى طوتدقلرى اسملرك حاللرينه واشعار ايتدكلرى
مسما ومعنالره كوره [شخصى. اضافى. نسبى. فعلى. وصفى] ناملريله بش
طاقم اولديغندن جمله‌سى بروجه آتى تعريف اولندى .

ضمير شخصى

٤٤ — برشخصك يرينى طوتان ضميرلره [ضمير شخصى]
دينوركه متكلم مخاطب غائب احواليله مفرد وجمع اولملرى شو :

مفرد متكلم ايچون — بن
» مخاطب » — سن
» غائب » — او
جمع متكلم » — بز
» مخاطب » — سز
» غائب » — آنلر

يعنى [بن . سن . او — بز . سز . آنلر] دن عبارتدر .

٤٥ — لسانمزده تعظيم قصد اولنديغى صره‌لرده ذاتاً جمع اولان
[بز . سز] ضميرلرى بركره دها (لر) ايله جمعلنوب [بزلر . سزلر]
ديمك جائز در .

ضمیر اضافی

٤٦ — بالاضافه تملك ونسبت بیان ایدن [م. ك. ی. مز. كز] حرفلرینه [ضمیر اضافی] دینورکه بونلردن

مفرد متکلم ایچون — م
« مخاطب « — ك
« غائب « — ی
جمع متکلم « — مز
« مخاطب « — كز
« غائب « — ی... صورتلری مخصصدر.

٤٧ — اشبو ضمیر اضافیلر اسملرك اخرینه کلوب نسبت و تملك مغناسنی ویررلر که داخل اوله‌جقلری اسملرك اخرلرنده حروف املادن بریسی بولنورسه غائب صورتلرنده اشبو ضمیردن اول بر ده (س) کتوریلور و اسم جمعلره دخی داخل اولورلر .

ـ اخری حروف املانك غیری مفرده مثال ـ

مفرد متکلم ـ قیزم . قلمم
« مخاطب ـ قیزك . قلمك
« غائب ـ قیزی . قلمی
جمع متکلم ـ قیزمز . قلممز
« مخاطب ـ قیزکز . قلمکز
« غائب ـ قزی . قلملری

ـ اخری حروف املانك غیری جمعه مثال ـ

مفرد متکلم ـ قیزلرم . قلملرم
« مخاطب ـ قیزلرك . قلملرك
« غائب ـ قیزلری . قلملری
جمع متکلم ـ قیزلرمز . قلملرمز
« مخاطب ـ قیزلرکز . قلملرکز
« غائب ـ قیزلری . قلملری

ـ اخری حروف املادن اولدیغنه مثال ـ

مفرد متکلم ـ بابام . قپوم . یالیم . درهم
« مخاطب ـ باباك . قپوك . یالیك . درهك
« غائب ـ باباسی . قپوسی . یالیسی . درهسی
جمع متکلم ـ بابامز . قپومز . یالیمز . درهمز
« مخاطب ـ باباکز . قپوکز . یالیکز . درهکز
« غائب ـ باباسی . قپوسی . یالیسی . درهسی .

٤٨ ـــ اشبو ضمائر اضافیه ضمائر شخصیه یه دخی داخل اولوب نسبت و تملك معناسنی ویرسه‌ده (مز و ی) قوللانیلمیوب متکلملرده میم ومخاطبله غائبده (ك) استعمال اولنور

بن ـ ده ـ بنم
سن ـ « ـ سنك
او ـ « ـ اونك (آنك)
بز ـ « ـ بزم
سز ـ « ـ سزك
انلر ـ « ـ آنلرك... کبی .

٤٩ — ضمائر اضافیه داخل اولوبده تعظیم قصد اولندیغی یرلرده مفرد مقامنده جمعلری استعمال اولنور یعنی (سایه‌مده، سایه‌کده، سایه‌سنده) دیه‌جك یرده تعظیم قصدیله (سایه‌مزده، سایه‌کزده، سایه‌لرنده) دینور.

٥٠ — اشبو ضمائر اضافیه (افندی) لفظنه داخل اولدقده متکلملرله مفرد مخاطبده بونك یاسی حذف اولنوب:

مفرد متکلمده ـ افندم
« مخاطبده ـ افندك
« غائبده ـ افندیسی
جمع متکلمده ـ افندمز
« مخاطبده ـ افندیکز
« غائبده ـ افندیسی (افندیلری)... دینور

٥١ — فائده: بعضکره برطاقم آدملره منسوب برشیٔ ویا بر جنسدن اوله‌رق هر برینه منسوب اولان شیلر کوسترلمك لازم‌کلورکه برنجی حالده ضمائر اضافیه یالکز یادن عبارت اولوب ایکنجی حالده ایسه جمع اداتیله برابر (لری) صورتنده اولمق لازمدر. مثلا: [انلرك کتابی] دینلدکده او آدملرك جمله‌سنك برکتابی دیمکدر فقط هر برینك بشقه بشقه کتابلری مراد اولنورسه [انلرك کتابلری] دیمك ایجاب ایدر.

ضمیر نسبی

٥٢ — فعللرله اسملره لاحق اوله‌رق نسبت بیان ایدن میم وزای ساکنه ایله [سك، سکز، در، درلر] حرفلرندن عبارتدرکه:

مفرد متکلمده ـ م

« مخاطبده ـ سك

« غائبده ـ در

جمع متکلمده ـ ز

« مخاطبده ـ سکز

« غائبده ـ درلر یاخود لردر

صورتلرندن عبارتدر .

٥٣ — اشبو ضمائر نسبیه اسملرله ضمائر شخصیه یه داخل اولدقلرنده اسملرك آخرلرنده حروف املا بولنورسه متکلم صورتلرنده ضمیردن اول بر یا زیاده اولنور.

ـ آخری حروف املادن اولمیان اسملرده امثالی ـ

مفرد متکلمده ـ عالمم اوزونم

« مخاطبده ـ عالمسك اوزونسك

« غائبده ـ عالمدر اوزوندر

جمع متکلمده ـ عالمز اوزونز

« مخاطبده ـ عالمسکز اوزونسکز

« غائبده ـ عالمدرلر اوزوندرلر

ـ ضمیر شخصیلرده مثالی ـ

مفرد متکلمده ـ بنم

« مخاطبده ـ سنسك

« غائبده ـ اودر

جمع متكلمده ـ بزز
« مخاطبده ـ سزسكز
« غائبده ـ انلر در

ـاخرلرنده حروف املا بولنان اسملرده مثالىـ

مفرد متكلمده ـ بالايم مدعويم افندىيم بندهيم
« مخاطبده ـ بالاسك مدعوسك افنديسك بندهسك
« غائبده ـ بالادر مدعودر افنديدر بنده در
جمع متكلمده ـ بالايز مدعويز افندىيز بندهيز
« مخاطبده ـ بالاسكز مدعوسكز افنديسكز بندهسكز
« غائبده ـ بالادرلر مدعولردر افندىدرلر بندهلردر .

٥٤ ــ بونلرده جمع غائب صورتلرندهكورولن [درلر ولردر] صورتلرندن اكر بيلنن شئ اولور يعنى ماده معرفه بولنورسه [لردر] واكر بيلنميان شئ اولور يعنى نكره ايسه [درلر] صورتى استعمال اولنوركه بو مسئلهده علم نحوده كوزل اكلاشيلهجقدر .

ضمير فعلى

٥٥ ــ فعلره التحاق ايدن (م. ك. ى. «ك. ق». ى. كز) حرفلريدركه

مفرد متكلمده ـ م
« مخاطبده ـ ك
« غائبده ـ ى
جمع متكلمده ـ ك ـ ق
« مخاطبده ـ كز
« غائبده ـ ى

اولوب مثاللری فعل بحثنده کوروله‌جکی وجهله

مفرد متکلمده ـ یازدم کزدم
« مخاطبده ـ یازدك کزدك
« غائبده ـ یازدی کزدی
جمع متکلمده ـ یازدق کزدك
« مخاطبده ـ یازدکز کزدکز
« غائبده ـ یازدیلر کزدیلر... کیبدر.

ضمیر وصفی

٥٦ — اسملرله ضمائر شخصیه‌یه لاحق اولوب صفت معناسنی ویردیرن (کی) حرفندن عبارتدر [بنمکی. سنککی. اوده‌کی. کویده‌کی. اولکی] کبی.

اوچنجی باب

{ مبهمات }

٥٧ — اشارت قرینه‌سیله ویاخود آلت طرفنك دلالتیله برمعنایه دال اولان کلمه‌لره [مبهم] دینورکه [اسم اشارت واسم موصول]دن عبارتدر

اسم اشارتلر

٥٨ — کندیسیله برشیئه اشارت اولنان سوزه [اسم اشارت] واول اشارت اولنان شیئه‌ده [مشارالیه] دینور [بو کتاب] کبی‌که بوراده بو لفظی اسم اشارت وکتاب اسمیده مشارالیهدر.

ترکی اسم اشارتلر [بو. شو. او ـ بورا. شورا. اورا ـ بویله. شویله. اویله] کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلردن :

بو . شو . او ـ کلمه‌لری ذاته وصفتك غیری اشیایه
بورا. شورا. اورا ـ « بر محله
بویله. شویله. اویله ـ « صفت وحاله اشارت ایچوندر
ینه بونلردن:
بو. بورا . بویله ـ کلمه‌لری قریبه
شو. شورا. شویله ـ « متوسطه
او . اورا . اویله ـ « بعیده اشارت ایچوندر
دها قریبه اشارت ایچون (اشبو) ودها بعید ایچونده (تا اوته. تا اورا . تا شورا) سوزلری استعمال اولنور
ینه اسم اشارتلردن (بو . شو . او) کلمه‌لری جمعلنور و تصغیر ایدیلورلر فقط ادواتدن اول بر نون زیاده ایدیلور
جمع ـ بونلر. شونلر. اونلر (انلر)
تصغیر ـ بونجغز. شونجغز. اونجغز... کبی.
[بورا. شورا. اورا] کلمه‌لریدخی جمع وتصغیر ایدیلورلر
جمع ـ بورالر. شورالر. اورالر
تصغیر ـ بوراجق. شوراجق. اوراجق ... کبی .

اسم موصول

٥٩ -- مرجعی اولمیان ضمیر غائب شخصیلر ایله مشارالیهی اولمیان اسم اشارتلرك قریبه موضوع اولانلری ایله [اول، شول] کلمه‌لرینه [اسم موصول] دینور .
١ ـ انسانیت اودرکه نعمت قدرینی بیله

٢ ـ عادت بودرکه بیوکلر مجاسه هرکسدن صوکره کلور
٣ ـ شو سوزکه سکا دینلدی پك نافعدر
٤ ـ اول اناکه چوجغنه باقماز اندن نه فائده بکلنور
٥ ـ شول چوجق که پدرینه عاصی اولور خالقه نه یاپماز

کبی که اشبو اسم موصوللرك دها زیاده تفصیلاتی نحوله معانی فنلرنده کوروله‌جکندن بوراده یالکز بو قدرجق بلله‌مك کافیدر .

دردنجی باب

{ کنایات }

٦٠ ــ کنایه صورتنده بر شخصه ویا بر شیئه دلالت ایدن کلمه‌لره [کنایات] دینورکه ترکجه‌ده [اسم تجرید. کلمهٔ استفهام. کلمهٔ کثرت] دینلن شیلردن عبارت اولوب بروجه آتی تحریر اولندیلر :

اسم تجرید

٦١ ــ بشقه بر شیئه قارشمقسزین برذات ابهام ایدن [کندی وکندو] لفظلرینه [اسم تجرید] دینور فقط بونلردن واولیسی ارتق لسانمزدن مهجور اولدیغی جهتله حالاً مستعمل اولان یالیسی حقنده معلومات آتیه تحریراولندی. شویله که :

«کندی» کلمه‌سی غائب صورتندن عبارت اولوب اخرینه ضمائر اضافیه‌نك جمله‌سی صره سیله علاوه اولنه‌رق تصریف اولنور فقط بونده‌ده افندی لفظی کبی مفردلرده یالر حذف ایدیلوب

مفرد متكلمده ـ كندم
« مخاطبده ـ كندك
« غائبده ـ كنديسی
جمع متكلمده ـ كنديمز
« مخاطبده ـ كنديكز
« غائبده ـ كنديلری... كبی اولور.

كلمهٔ استفهام

٦٢ ــ استفهامه مخصوص اولەرق تركجەده [كيم . نه . قاچ . قچان . قنی . قنغی] كلمەلری واردركه بونلردن [قچان] سوزی شمدی لسانمزدن مهجور اولديغندن بوراده اندن بحثه لزوم كورمدك و[قنی ايله قنغی] سوزلری حالا [هانی. هانكی] صورتلرنده استعمال اولندقلرندن بزده او صورتله جملەسنی تحرير ايلدك

٦٣ ــ كيم : لفظی ذوی‌العقولدن استفهام ايدر بركلمه اولوب جمع دخی اولور

كيم كلدی ؟ او كيم اوليور ؟
كيملری كوردك ؟ كيملر كلدی ؟... كبی.

اشبو لفظه ضمائر اضافيه ونسبيه داخل اولور

ضمائر اضافيه	ضمائر نسبيه
كيمم	كيمم
كيمك	كيمسك
كيمی	كيمدر

ضمائر اضافیه	ضمائر نسبیه
کیممز	کیمز
کیمکز	کیمسکز
کیملری	کیملردر... کبی .

اشبو کلمه بعضاً استغراق وابهام وتکرار ایدیله‌رك بعض معنالرینه‌ده کلور

استغراق - [کیم اولورسه اولسون] کبی که هرکیم اولورسه اولسون دیمکدر

ابهام - کیم کلدی بیلمیورم

بعض - کیمی بویله دیدی کیمی بویله دیبور... کبی .

[کیمسه . کمسنه] لفظلری دخی بوندن متولد اولوب بونك [کمسنه] سی حالا لسانمزده مهجوردر یالکز کیمسه قوللانیلور وضمائر اضافیه‌ده آلور .

[کیمسه‌م . کیمسه‌ك . کیمسه‌سی - کیمسه‌مز . کیمسه‌کز . کیمسه‌لری] کبی .

٦٤ — نه : ذوی‌العقولك غیری شیلری استفهام ایچون اولان بولفظ استفهامدن بشقه استغراق وابهام معناسیده ویرر

استفهام — نه اولدی . نه اولیور . نه‌اوله‌جق

استغراق — (نه‌اولورسه اولسون) که (هرنه‌اولورسه اولسون) دیمکدر

ابهام — نه‌اولدی بیلمم . . . کبی .

اشبو کلمه‌یه ضمائر اضافیه ونسبیه داخل اولدقده اشخاصدنده استفهامه دلالت ایدرلر

ضمائر اضافیه	ضمائر نسبیه
نه‌م	نه‌یم
نه‌ك	نه‌سك
نه‌سی	نه‌در
نه‌مز	نه‌یز
نه‌کز	نه‌سکز
نه‌لری	نه‌درلر ... کبی .

اشبو کلمه اکثریا [لر. در. جه. یه] اداتلری و[صورتله. وجه. قدر. اصل. ایچون] کلمه‌لریله برلشوب ینه استفهام معناسنده برطاقم کلمه‌لر حاصل ایدرکه بونلر قدیماً متصل یازیلورلر ایدی مؤخراً بعضیلرینی منفصل یازمقده فائده کوردکارندن اویله یازدیلر بناءً علیه بونلرك متصل منفصل صورتلریله مقبول جهتلری بروجه آتی ارائه اولندی:

منفصل	متصل	مقبول
نه‌ره	نره	نره
نه‌لر	نلر	نه‌لر
نه‌در	ندر	ندر
نه‌جه	نجه	نجه
نه‌صورتله	نصورتله	نه‌صورتله
نه‌وجهله	نوجهله	نه‌وجهله
نه‌اصل	نصل	نصل
نه‌قدر	نقدر	نقدر
نه‌ایچون	نیچون	نیچون

کبی اولوب بونلرك هر بری برر شیدن استفهام ایتدیکی کبی [نره] مکاندن استفهام ایدر [نره‌لیسکز. نره‌دن کلیورسکز. کتاب نره‌ده‌در. آنی نره‌ده بوله بیلورم] کبی ینه بونلردن [نصل] سوزی طبق نه‌کبی استفهام استغراق ابهام وبعضاً ده تشبیه معناسنه کلور

استفهام — نصل اولدیکز

استغراق — نصل اولورسه اولسون

ابهام — نصل اولدی بیلنمیور

تشبیه — (نصل ایتدك ایسه اویله بولدك) یعنی: (ایتدیکك کبی بولدك) دیمکدر.

تنبیه : دخی نصل کبیدر فقط حالاً مهجور لفظلردن صاییلور.

٦٥ — قاچ : عدد استفهامی ایچون کلمه‌درکه استغراق وابهام افاده ایتدیکی کبی بعضاً کثرت دخی بیان ایدر

استفهام — قاچ غروشکز وار

استغراق — قاچ اولورسه اولسون

ابهام — قاچ کشیدر بیلمیورم

کثرت — سزه قاچ کره کلدم بوله‌مدم .. کبی .

٦٦ — هانی : کلمه‌سی (قنی)نك مخففیدر فقط ترکجه‌ده ها حرفی هیچ بریرده حرکهٔ ثقیله آلمیه‌جغندن (خانی) اولمق لازمکلور آنجق ادبای جدیده نزدنده (هانی) صورتنده یازلدیغندن شاذ اوله‌رق بویله هاایله قبول اولنمشدر معناسیده (نره‌ده) دیمکدر. بعضاً [هانیا] سوزی [نه اولدی] معناسنی مفید اولدیغی کبی برشیٔ تعریف ایچونده استعمال اولنور [هانیا فلان آدم یوقمی اشته بوکتاب آنکدر] کبی .

٦٧ ــ هانکی : بو دخی (قنغی) مخففی اولوب هانی کبی شاذدر استفهام استغراق ابهام معنالرینه کلور.

استفهام ــ هانگی کون کلدیکز

استغراق ــ هانگیسی اولورسه اولسون

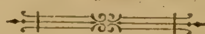
ابهام ــ هانگیسی اولدیغنی بیلمیورم ... کبی .

کلمهٔ کثرت

٦٨ ــ ابهام طریقیله بر شیئك کثرتنی بیلدیرن [نچه . خیلی] سوزلرینه کلمهٔ کثرت دینورکه بونلردن [نچه] سوزینك اصلی [نیچه] ایسه‌ده نصل معناسنه اولان [نیجه] دن تفریق ایچون ادبای جدیده‌مز بونی سویلندیکی کبی [نچه] صورتنی قبول ایتدکلرندن بویله‌جه یازلملیدر بوایکی سوز مؤکد صورتله‌ده استعمال اولنورلر

١ { فلانك نچه دوستلری واردر / فلان خیلی زنکیندر

٢ { ربم نچه نچه سنه‌لره قاووشدرسون / خیلیدن خیلی یورولدیکز ... کبی .

بشنجی باب

{ اسم معنی }

٦٩ ــ اسملرك مدلوللری نفسلریله قائم اوله‌رق اغاج وطاش کبی حس ایله ویاخود ملك جنت جهنم کبی عقل ایله ادراك اولنورلرسه آنلره [اسم عین] ویاخود [اسم ذات] دینورکه بورایه‌قدر بیان ایدلمش اولان اسملرك کافه‌سی بو نوعدن ایدی.

اما مدلول اسم نفسیله قائم اولمیوب آنجق عقل ایله ادراك اولنورسه اول اسمه [اسم معنی] دینور [کزمك. سومك. یورولمق. طولمق] کبی که بونلرك هر بری برر نوع حدثه دلالت ایدوب حدث بیان ایدن فعللرك جمله‌سی کندولرندن ظهور ایتدیکندن اصطلاح صرفده [مصدر] نامیله تسمیه اولنورلر

مصدرلر اقسام کلمه‌نك جمله‌سندن مهم اولدقلری ایچون بو مبحثده بالخاصه آنلرك احوالی تفصیل اولندی.

مصدر

۷۰ — فن صرفده ذات وزمانه نسبتدن بری اوله‌رق معنای حدثه موضوع اولان کلمه‌یه [مصدر] دینور .

ترکی مصدرلر لفظده [مق ومك] ایله منتهی اولان کلمه‌لردر . [یازمق. سومك] کبی که بونلر مق و مك ایله منتهی اولدقلری مثللو معنالرنده ذات و زمانه تعلق ایتمیه‌رك برنده تحریر و دیکرنده محبت حدثلرینه دلالت واردر.

۷۱ — مصدرلرده‌کی [مق. مك] حرفلرینه ادات مصدر وادات مصدر قالقدقدن صکره قالان قسمنه [مادۀ اصلیه] وبومادۀ اصلیه‌ده حروف املانك غیری اولان حرفلره [جوهر کلمه] و [مق] ایله منتهی مصدرلره [مصدر ثقیل] و [مك] ایله منتهی اولانلره [مصدر خفیف] دینور .

نته‌کیم [یازمق] مصدری ثقیل اولوب بونده‌کی [مق] ادات مصدر و [یاز] پارچه‌سی مادۀ اصلیه وبومادۀ اصلیه‌ده الف حرف املا اولوب

... جوهر كلمه‌در كه اشبو تعریفاتی
... دخی تحریر اولندی

	مصدر	ادات مصدر	مادهٔ اصلیه	جوهر كلمه
مصدر خفيفلرده	دلمك	مك	دل	دل
	ازمك	مك	از	از
	دیمك	مك	دی	د
	دنه‌مك	مك	دنه	د ن
مصدر ثقيللرده	قازیمق	مق	قازی	ق ز
	وارمق	مق	وار	و ر
	طولامق	مق	طولا	ط ل
	بونامق	مق	بونا	ب ن

٧٢ ــ اصل حدثی بیان ایدن مادهٔ اصلیه اولدیغی جهتله
هرحالده بوكا دقت اولنه‌رق مصدرك املاسنی اكا توفیق ایتمك اولملغه
بومطالعاتدن بروجه آتی ایكی اصول تولد ایدر.

برنجی اصول ــ آهنك قاعده‌سنه توفیقاً معامله ایچون مادهٔ
اصلیه‌نك حركه‌سی خفیف اولانلرینه [مك] وثقیل اولانلرینه [مق]
اداتی قومق لازمدر

دوزله‌مك اوطورمق . . . كبی.

ایكنجی اصول ــ املایی مضبوط قیلمق و سهولتله اوقودوب
التباساتدن قورتارمق ایچون مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساكن اولانلرده
طوغریدن طوغری‌یه ومتحرك اولوبده فتحهٔ خفیفه اولانلرده برها

وفتحهٔ ثقیله اولانلرده برالف وکسره اولانلرده بریا وضمه اولانلره
برواو علاوه ایتدکدن صوکره اداتِ مصدری کتورمك لازمدر.

١ — سوزمك . قونمق

٢ | توردمك . بیله‌مك
| اوینامق . بونامق

٣ | اریمك .
| آغریمق . طانیمق

٤ | سورومك . اورومك
| قورومق . اولومق.. کبی.

٧٣— مصدرلرده مادهٔ اصلیه‌نك جوهرندن وحروف املادن فضله برحرف بولنمازسه آنلره [مجرد مصـدر]لر دینور بورایه قدر بیان اولنان مصدرلر کبی.

واکر بونلردن بشقه بر ویا زیاده حرف بولنورسه آنلره [مزید مصدر]لر دینور. [یازدرمق] کبی که بونك اصلی [یازمق] اولوب بونکده جوهری [ی ز] اولدیغنـدن بونلردن و حرف املا اولان الفدن بشقه دال ایله را بولندیغنـدن اشـبو [یازدرمق] مصـدری مزیدلردندر.

اشبو مزیدلر بر آز آشاغیده بیان ایدیله‌جك اولان[متعدئ قیاسی لازم قیاسی. مجهول . مطاوعت قیاسی واشـترك] صورتلرندن عبارت اولوب محللرنده کوروله‌جکلرندن بوراده تحریر ایدلمدیلر .

مجرد مصـدرلرده ایسـه جوهری بر حرفدن عبارت اولانلره

[فرادی] ایکی اولانلره [ثنائی] اوچ اولانلره [ثلاثی] درت اولانلره [رباعی] دینور وبوندن یوقاریسی یوق کبیدر .

فرادی ـ دیمك . یمك . قومق
ثنائی ـ کلمك . دلمك . یازمق
ثلاثی ـ بکزه‌مك . بکله‌مك . یاراتمق
رباعی ـ اورپرمك. اورسه‌له‌مك . یالوارمق... کبی.

٧٤ ــ معنای حدثی اجرا ایدنه [فاعل] و او حدث اخره سرایت وتجاوز ایدرسه اول اخره‌ده [مفعول] دینور . مثلا قیرمق مصدرینك حدثیله بر قلمك قیرلدیغی بیان اولنسه اول قلمی قیران هر کیم ایسه اکا فاعل و قیریلان قلم اولوب قیرمق حدثی قلمه تأثیر ایتدیکندن قلم دخی مفعول اولور .

علم نحوده کوروله‌جکی وجهله مفعولك انواعی وار ایسه‌ده اشبو صرف علمنده ایکی درلوسنی بیلمك لازم اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر شویله‌که : حدث بعضاً ایکی شیئه صور مختلفه ایله تجاوز ایدر یعنی [مکتوبی پوسته‌یه ویرمك]ده ویرمکلك حدثی اولا مکتوبی صکره‌ده پوسته‌یه تعلق ایتدیکندن ویرمکك ایکی مفعولی اولمش اولورکه اشبو مفعوللردن حدثك نه‌یی متأثر ایتدیکنی بیلدیرنه [مفعول به] و نه‌یه تأثیر ایتدیکنی بیان ایدنه‌ده [مفعول الیه] دینور.

بونلرك دها سهولتله اکلاشلمسی ایچون حدثك تصوری حالنده اکر ذهنه [نه‌یی، کیمی] کبی سؤال‌وارد اولورسه اولوقت [مفعول‌به] اولور و اکر [نه‌یه، کیمه] سؤالی‌وارد اولورسه اول‌زمانده مفعول‌الیه

اولور. مثلا یازمق حدثی تصور اولندقده اولا [نه‌یی یازمق] سؤالی
وارد اولورکه بوکا [کتابی یازمق . مکتوبی یازمق] کبی جوابلر
ویرلدیکندن اشبو [کتابی. مکتوبی] سوزلری مفعول به اولور وکذا
یازمق حدثنك ایکنجی بر تصورنده کتابی ویا مکتوبی کیمه یازییور
سؤالی دخی وارد اولوب بوکاده [فلانه] جوابی ویریلورکه بو ده
مفعول الیه اولور .

ایمدی حدثك اشبو مفعولره صورت تأثیر ونسبتیله مصدرك
معناسنده اختلاف ظهور ایده‌جکی کبی ثبوت وعدم ثبوتله عام وخاص
اولمق جهتلریله مصدرلرده [متعدی. لازم] ـ [عام. خاص] ـ [مثبت.
منفی] ـ [معلوم . مجهول] ـ [مطاوعت . شرکت] حاللری ظهور
ایتدیکندن بو بش حال ایله دها بعض قواعد مهمه‌یی مفصلاً بیان
ایچون بو مصدر بابنی آلتی فصل اوزرینه تدوین ایلدك :

برنجی فصل

متعدی . لازم

٧٥ ــ فاعلك فعلی مفعول به‌ه تجاوز ایدر یعنی فاعلدن صادر اولان
حدث آخره تأثیر ایلرسه اکا [متعدی] واکر فاعلك فعلی مفعول به‌ه
تجاوز ایتمز یعنی حدث فاعلك نفسنده قالیرسه اکا ده [لازم] دینور.

[اورمق] حدثی اوریلان شیئه یعنی مفعول به‌ه تجاوز ایتدیکندن
متعدی اولور فقط [دوشونمك] حالی اخره تجاوز ایتمیوب فاعلك
نفسنده قالدیغندن لازمدر .

متعدی ولازم اولمق اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکیشر نوعدر .

٧٦ — متعدئ اصلى : اصلنده متعدى اولانلر در : [آتمق . ايتمك . آچمق . ديمك . صاتمق . دورتمك] كبى .

٧٧ — متعدئ قياسى : اصلنده لازم اولانلرك قياسى ايله متعدى قيلنمسندن عبارتدر [دوشونمك] لازم ايكن بونى قاعده ايله [دوشوندرمك] صورتنه قويوب متعدى ياپمق كبى .

متعدئ قياسى يا لازم اصليلردن ويا اسملرله بعض صفتلردن ياپيلور .

٧٨ — لازم اصليلردن متعدى ياپمقده قاعده بودركه جوهر كلمه بر حرفدن عبارت ايسه مادهٔ اصليه‌نك اخرينه (در) وبر حرفدن زياده اولديغى واخرى متحرك بولنديغى حالده بر (تا) وساكن اولديغى صورتده (در) الحاق اولنور وآكر مذكور حرف اخير ساكن (ر ايله ل) اولورسه ينه (تا) علاوه اولنور

ديمك —دن— ديدرمك
اوينامق—« — اويناتمق
سزمك —«— سزدرمك
طورمق—« —طوردرمق
طارلمق —« —طارلتمق

كبى اولوب انجق مادهٔ اصليه‌سنك اخرى متحرك اولان خفيف مصدرلرده فتحه علامتى اوله‌رق وضع ايدلمش اولان هالره متعدى اوله‌جغى زمان لزوم قالميه‌جغندن انلر حذف اولنه‌رق بروجه بالا ادوات تعديه علاوه سيله اكتفا اولنور

اسنه‌مك— دن —اسنتمك

كبى كه بو صوك فقره يعنى ادوات علاوه سنده هانك حذفى مسئله‌سى بوندن صكره ذكر اولنه‌جق احوالك جمله‌سنده جاريدر .

٧٩ ــ فائده : بو مسئله حقنده لسانمزك مؤسس قواعدی اولان جودت پاشا حضرتلری قواعدعثمانیه نام اثر عالیلرنده غایت مهم برفقره درج ایلدکلرندن بورایه تحریر ایلدك . شویله که :

[شاذ اوله‌رق دریرینه تا ایله اقمق ــ دن ــ آقتمق
صاپمق ــ « ــ صاپتمق
صارقمق ــ « ــ صارقتمق
قورقمق ــ « ــ قورقتمق

دینلدیکی کبی [قالقمق] کلمه‌سنك متعدیسنده حذف قاف ایله [قالدرمق] دینوب [امك] متعدیسنده دخی بر قاعده [امدرمك] دینلدیکی مثللو [امزرمك] دخی دینور . وزیرده‌کی کلمه‌لرده ادات تعدیه اولان (در)ك دالی حذف اولنه‌رق وماقبلی ایجابنه کوره تحریك ایدیله‌رك

ایچمك ــ دن ــ ایچدرمك ــ یرینه ــ ایچرمك
اوچمق ــ « ــ اوچدرمق ــ « ــ اوچورمق
آرتمق ــ « ــ آرتدرمق ــ « ــ آرتیرمق
آشمق ــ « ــ آشدرمق ــ « ــ آشیرمق
اوشمك ــ « ــ اوشدرمك ــ « ــ اوشورمك
باتمق ــ « ــ باتدرمق ــ « ــ باتیرمق
بیتمك ــ « ــ بیتدرمك ــ « ــ بیتیرمك
پیشمك ــ « ــ پیشدرمك ــ « ــ پیشیرمك
چیقمق ــ « ــ چیقدرمق ــ « ــ چیقارمق
دوشمك ــ « ــ دوشدرمك ــ « ــ دوشورمك

شاشمق ـ دن ـ شاشدرمق ـ یرینه ـ شاشرمق
طاشمق ـ « ـ طاشدرمق ـ « ـ طاشیرمق
طوغمق ـ « ـ طوغدرمق ـ « ـ طوغرمق
طویمق ـ « ـ طویدرمق ـ « ـ طویرمق
طویمق ـ « ـ طویدرمق ـ « ـ طویورمق
قوپمق ـ « ـ قوپدرمق ـ « ـ قوپارمق
قاچمق ـ « ـ قاچدرمق ـ « ـ قاچرمق
کچمك ـ « ـ کچدرمك ـ « ـ کچیرمك
کوچمك ـ « ـ کوچدرمك ـ « ـ کوچورمك

دینور و[آزمق. صیزمق. چوکمك]ماده‌لرینك متعدیلری برقاعده[در]ایله کلدیکی مثللو[آزیتمق. صیزرمق. چوکرمك]دخی کلورو[کورمك]مصدری رؤیت وتسویهٔ مصلحت معناسنه اولورسه متعدیسی برقاعده [کوردرمك] کلوب فقط مشاهده معناسنه آلنورسه متعدیسی [کوسترمك] کلور که (ارائه) دیمك اولور].

٨٠ — اصلنده متعدی اولانلر بو قاعده‌لره توفیقاً برکره دها تعدیه ایتدیریله‌بیلورلر که اولوقت انلر ایکی مفعوله تجاوز ایدرلر

اوقومق ـ دن ـ اوقوتمق

کبی که بونك تفصیلاتی نحوده کوروله‌جکدر .

٨١ — متعدیٔ قیاسی اولانلر برکره دها تعدی ایتدیریلور یعنی تا ایله تعدی ایدنلره بر (در) و(در) ایله تعدیه ایدلمش اولانلره بر (تا) علاوه سیله ایکنجی درجه ده بر متعدی اولورلر که اولوقت فاعلك تعددینی کوسترلر

اویومق ـ دن ـ اویوتمق ـ بوندنده ـ اویوتدرمق
دوشونمك ـ دن ـ دوشوندرمك ـ بوندنده ـ دوشوندرتمك کبی.

۸۲ ــ اسملردن متعدی مصدر یاپمق ایچون قاعده حرکه‌سی خفیف اولانلرك اخرلرینه [له] وثقیللرك اخرینه [لا] علاوه‌سندن صکره خفیفلره مك وثقیللره مق اداتی کتورمکدن عبارتدرکه بو صورتله یاپیلان مصدرلره [مصدر اسمی] دخی دینور

دیش ـ دن ـ دیشله‌مك
کوز ـ « ـ کوزله‌مك
طاش ـ « ـ طاشلامق
باغ ـ « ـ باغلامق ... کبی.

۸۳ ــ صفتلردن متعدی مصدر یاپمق بوندن اولکی ماده‌ده بیان اولنان اسملردن یاپمق اصولنك عینیدرکه بونلرده [مصدر وصفی] دینور

یشیل ـ « ـ یشیلله‌مك
پك ـ « ـ پکله‌مك
الاجه ـ « ـ الاجه‌لامق
قارا ـ « ـ قارالامق ... کبی.

۸٤ ــ *لازم اصلی* : اصلنده لازم اولان [کولمك . اسنه‌مك . اغلامق. یاتمق] کبی مصدرلردن عبارتدر.

۸٥ ــ *لازم قیاسی* : اصلنده متعدی اولانلرله اسم زمان اصایلردن واسماء اصوات ایله بعض صفتلردن یاپیلانلردرکه بروجه آتی بیان اولنورلر.

٨٦ — متعديلرك لازم قيلنمسى قواعد مخصوصـنه تابعدركه بونلردن آتيده بيان اولنه‌جق اولان [مجهول. مطاوعت. شركت] صورتلرى ظاهر اوله‌جغنـدن وانلرده چنـد ماده اشاغيده يازلمش اولدقلرندن بوراده تفصيل ايدلمدى.

٨٧ — اسم‌زمان اصليلردن مصدر لازم ياپمق ايچـون خفيف حركه‌ليلره (له) وثقيلره (لا) علاوه‌سـندن صكره ينه خفيفلره مك ثقيلره مق ادات مصدريه‌لرينك التحاقى لازمدركه بونلرده برنوع [مصدر اسمى] اولورلر

صباح — دن — صباحلامق
اقشام — » — اقشاملامق
كوندوز — » — كوندوزله‌مك
كيجه — » — كيجه‌له‌مك . . كبى.

٨٨ — اسماء اصواتدن مصدر لازم ياپمقده ايكى اصول واردر.

برنجيسى : اسماء اصوات ثنائى ايسـه‌لر اسم زمانلرده اولديغى كبى اولور.

اوف — دن — اوفله‌مك
ايك — » — ايكله‌مك
چاغ — » — چاغلامق ... كبى.

ايكنجيسى : اسماء اصوات ثنـائيدن زياده ايسه‌لر؛ خفيفلره (ده) ثقيلره (دا) علاوه‌سى وبعده ادات مصدرك الحاقيله اولور

ایکل - دن - ایکلده‌مك
چاتر - « - چاتردامق
طنغر - « - طنغردامق

کبی که بونلرده برنوع [مصدر اسمی] قیلنندندر.

٨٩ — بعض صفتلردن مصدر لازم یاپمقده اوچ اصول واردر.

برنجیسی : آخری متحرك اولان صفتلره برلام ساکنه و آخری ساکن اولان صفتلرك خفیفلرینه (له) وثقیللرینه (لا) علاوه‌سندن صوکره ادات مصدرك الحاقیله اولانلردر

متحرك { سیوری - دن - سیوریلمك
انجه - « - انجلمك

ساکن { پلتك - « - پلتکله‌مك
قارت - « - قارتلامق ... کبی.

ایکنجیسی : آخری ساکن اولان صفتلرك صوك حرفلری (ق . ك) اولورسه بونلر یعنی قاف ایله کاف حذف اولندقدن ویالکز لام ساکنه علاوه اولنوب اوست طرفی حرکه‌لندکدن وادات مصدر الحاق اولندقدن صکره اولانلردر

کوچك - دن - کوچلمك
اوفاق - « - اوفالمق
آلچاق - « - آلچالمق
یوکسك - « - یوکسلمك... کبی.

اوچنجیسی : ایکنجی اوچنجی حرفلری (ر) اولان صفتلرده لام

ساكنه يرينه (آر) علاوه اولنوب وصفتده رادن صوكره برحرف وار
ايسه حذف ايديلوب ادات مصدرك الحاقيله اولانلردر

مور ـ دن ـ مورارمق
قارا ـ « ـ قارارمق
صارى ـ « ـ صارارمق

كبى كه شاذ اوله رق:

قيرمزى ـ « ـ قيزارمق
سميز ـ « ـ سميرمك

كلوب بونلر دخى برر نوع [مصدر وصفى] درلر.

ايكنجى فصل

عام . خاص

٩٠ ـــ اكر حدث برفعل مخصوصه دلالت ايدرسه آنك مصدرينه [مصدرخاص] دينور. [يازمق. ياتمق. اويومق. قالقمق]... كبى.
واكر جميع افعاله شامل اولورسه آنك مصدرينه [مصدرعام] دينوركه [ايلمك] ايله ينه بومعنايه اولان [ايتمك] و[بولمق. قيلمق. ياپمق] وبونلرك لازملرى اولان [اولمق. بولنمق. قيلنمق. ياپلمق] مصدرلرى عامدر وبونلرك غيرى اولانلر هپ خاصه دندر.

اوچنجى فصل

مثبت . منفى

٩١ ـــ كنديسنده وارلق معناسى اولانلره [مثبت] ويوقلق اشعار

ایدنلره [منفی] دینور که بورایه قدر بیان اولنان مصدرلرك جمله‌سی مثبت اولوب بونلری منفی قیلمق ایچون خفیفلرده مادۀ اصلیه‌نك آخرینه (مه) وثقیللرده (ما) کتورلمکله حاصل اولور.

مثبت	منفی
کلمك	کلمه‌مك
کزمك	کزمه‌مك
دیله‌مك	دیله‌مه‌مك
بیله‌مك	بیله‌مه‌مك
یازمق	یازمامق
قالمق	قالمامق
اوینامق	اوینامامق
قوشانمق	قوشانمامق ... کبی.

دردنجی فصل

معلوم . مجهول

۹۲ ــ حدث فاعله اسناد اولنورسه [معلوم] وفاعل مسکوت عنه قالورسه [مجهول] دینورکه متعدیلرده عمومیتله فاعله اسناد اولندیغی کبی لازملر ذاتاً فاعلك حالنی مبین اولوب اسناداً اساساً کندیلرنده بولندیغندن بونلرك یعنی متعدی ولازملرك ایکیسیده کرك اصلی کرك قیاسی اولسونلر معلومدرلر. فقط بعضاً [سوز کسلدی] ترکیبنده اولدیغی کبی کسمك فاعلی مسکوت عنه قالەرق ولازملرده‌ده [فلان یره وارلدی] کبی اسناد مفعوله اولەرق وارد اولورکه بوندن [کسلمك وارلمق] مثللو بر لازم

علاوه سیله مجهول مصدرلرك ظهوری اکلاشیلدیغندن مصدرلرك قیاس ایله مجهول قیلندقلری تیین ایدرکه بروجه آتی قاعده‌سی بیان اولنور .

مجهول قیلمقده قاعده بودرکه : [ادات مصدرك ماقبلی لامدن بشقه بر حرف ساکن ایسه حرکه‌لنوب اکا بر لام علاوه اولنور واکر اول ماقبل لام ایسه ویاخود بشقه برحرف متحرك ایسه نون علاوه اولنور واکر متحرکلرك اخرنده ها بولنورسه اول ها حذف اولنور] .

	معلوم	مجهول
١	یازمق	یازلمق
	چوزمك	چوزلمك
٢	بیلمك	بیلنمك
	قیلمق	قیلنمق
٣	ارامق	ارانمق
	دیمك	دینمك
٤	ایسته‌مك	ایستنمك
	بیله‌مك	بیلنمك

کبی اولوب هر حالده متعدیلردن فاعلنك مسکوت عنه قالمسی لازم کلنلرایله لازملردن مفعول الیهه تعلق ایدنلر بو قاعده ایله مجهول قلنورلر انجق [ایتمك] مصدری ایلمك معناسنه ایسه مجهولی[ایدلمك] و اوته‌یه قاقمق معناسنه ایسه مجهولی [ایتلمك] صورتنده کلور .

بشنجی فصل

مطاوعت . شرکت

٩٣ — فاعل حدثی قبول ایدر یعنی فعلك تأثیرینی فاعل قبول ایدرسه اکا [مطاوعت] و اکر بر حدثده بردن زیاده فاعل بولنورسه اکا [مشارکت] دینور.

[دیدنمك . قاشینمق] مصدرلری مطاوعت و [چکشمك . اغلاشمق] مصدرلری دخی مشارکتدر.

٩٤ — مطاوعت یاپمق ایچون قاعده بودرکه : [مادهٔ اصلیه‌نك جوهری اسم و صفتك غیری اوله‌رق حدثه متعلق موادن ایسه اخری ساکن اولانلری ایجاب کلمه‌یه کوره حرکه‌لندکدن صوکره بر لام ویاخود بر شین ویاخود بر نون علاوه ایتمك و اکر مادهٔ اصلیه اسم وصفت ایسه بر لام نون ویاخود بر لام شین کتورمکله اولور]

١ { دیکمك ـ دن ـ دیکلمك
بوزمق ـ « ـ بوزلمق }

٢ { صاومق ـ « ـ صاوشمق
قاتمق ـ « ـ قاتشمق }

٣ { دیتمك ـ « ـ دیدنمك
آرامق ـ « ـ ارانمق }

٤ { او ـ « ـ اولنمك
پك ـ « ـ پکلنمك }

٥ { ایی ـ « ـ ایيلشمك
خوش ـ « ـ خوشلاشمق }

کیدرکه اشبو قاعده‌یه موافق کورونمین [اوزنمك . کوجنمك . یاصلانمق . یاقلاشمق] مصدرلری [اوزلنمك . کوجانمك . یاصیلانمق . یاقینلاشمق] مصدرلرینك مخففی اوله‌رق او صورتله استعمال اولندقلری کبی یوتمق - دن- یوتقنمق
طاغتمق - « - طاغلمق
قورتارمق - « - قورتلمق
صورتلریده شاذ اوله‌رق بو یلده‌جه استعمال اولنورلر .

٩٥ — مشارکت یاپمقده قاعده بودرکه : [مادۂ اصلیه‌سی حدث اولانلرك اخرلری ساکن اولانلرده حرکه‌لندکدن صوکره ومتحرك اولانلرده طوغریدن طوغری‌یه بر شین ساکنه واسملرله صفتلرك آخرلرینه بر لام شین علاوه‌سی لازمدر]

١ { چکمك - دن - چکشمك
قاچمق - « - قاچشمق }

٢ { ایکله‌مك - « - ایکلشمك
اغلامق - « - اغلاشمق }

٣ { سوز - « - سوزلشمك
عهد - « - عهدلشمك }

٤ { بر - « - برلشمك
بول - « - بوللاشمق }

کبی اولوب یالکز :

طوقنمق ــ دن ــ طوقشمق
صارمق ــ « ــ صارماشمق
مصدرلری مستثنا اوله‌رق بويله‌جه مستعملدر .

٩٦ ــ **فائده** : مطاوعتله مجهولده لام ايله نون وبعض مطاوعتلرله مشارکتلرده لام شين علاواتی مشترك اولديغندن بونلرك مجهول ويا مطاوعت ويا شركتدن هانكيسنه عائد اولديغی دفعةً بيلنه‌ميه‌جكندن بو بابده لسانمزك مؤسس قواعدی جودت پاشا حضرتلرينك قواعد عثمانيه‌لرينه درج ايتمش اولدقلری فقرات آتيه‌يی مطالعه لازمدر . شويله‌كه :

[مادهٔ اصليه‌نك اخری متحرك اولديغی صورتلرده مطاوعتله مجهول صيغه‌لری لفظاً متحد اولوب انجق قرينه ايله معلوم اولور . مثلا : شوراسنی بوراسنی ارادی مقامنده [اراندی] دينلورسه مطاوعت وفلان شيئی ارادیلر مقامنده [اراندی] دينورسه مجهول اولور .

كذلك برآدم ايچون [سويلاندی طوردی] دينورسه مطاوعت وبر [سوز سويلندی] دينورسه مجهول اولور .

وكذا برآدم كندی كندينه يقانمق مطاوعت والبسه يقانمق مجهولدر .

لام ايله مستعمل اولان مطاوعت صيغه‌سيدخی لفظاً مجهوله مشابه اولوب قرينه ايله فرق اولنور . مثلا : برآدم آياق اوزرينه ديكلمك مطاوعت ويره آغاج ديكلمك مجهولدر .

كذلك لام نون ايله مطاوعتله مجهوللر دخی قرينه ايله فرق اولنورلر . مثلا : عربه‌چكلمك مجهول وبرآدم كندی كندينه بركوشه‌يه چكلمك مطاوعتدر] .

اشبو خصوصات مطاوعتله شرکتده نادراً واقع اولورکه اوده استعمالدن نشأت ایدر برکیفیتدر . مثلا : [صاوشمق] اساساً شرکت ایکن عرفاً مطاوعت کبی دخی استعمال اولنور نته‌کیم [صاوشالم] ده شرکت و[فلان بورادن صاوشدی]ده مطاوعتدر .

۹۷ — **فائدهٔ اخری** : [مجهول . مطاوعت . شرکت] صورتلری اساساً لازم ایسه‌ده مشارکت فعللری بعضاً قواعد سابقه‌یه تطبیقاً متعدیٔ قیاسی صورتنه افراغ اولنورلر

باریشمق ـ دن ـ باریشدرمق
قاپشمق ـ « ـ قاپشدرمق ... کبی.

آلتنجی فصل

مصدرلره متعلق معلومات مهمه

۹۸ — بورایه قدر بیان اولنان مصدرلرکه ازمنهٔ ثلثه‌یه و ذاته تعلق‌ایتمیوب مجرد ذهنده متصور اولان بر معنای‌حدثی اشعار ایدرلر بونلره [مصدر اصلی] دینور بونلرك جمعلری جائز اولماز فقط مجرد حاللرنده صفت‌کبی استعمال‌اولنور ومفعول به مفعول‌الیه‌دخی اولورلر.

مجرد ـ بویله یازی یازمق هنر در
مفعول‌به ـ کوزل سویلمکی هرکس ایستر
مفعول‌الیه ـ بونك اوقومغه هوسی وار ... کبی.

اشبو مصادر اصلیه‌نك اداتلری اولان [مق] و[مك] اوزرلرنده بعض تبدلات اجراسیله [کلهٔ تعلیل . مصدر تأکیدی . مصدر تخفیفی.

حاصل مصدر . اسم مصدر . اسم فعلی] نامل‌ریله آلتی نوع کلمه ظهور ایدر که بروجه آتی تعریف اولنورلر .

کلمهٔ تعلیل

٩٩ — اصلی مصدرلره ایچون معناسنی علاوه ایدن [ین وایله] اداتلری علاوه اولندقده کلمهٔ تعلیل حاصل اولور فقط ایله‌نك الف یاسی حذف ایله [له] صورتنده علاوه اولنور .

١ { کسمك ـ دن ـ کسمگین = کبی که کسدیکی ایچون دیمکدر.
یازمق ـ « ـ یازمغین = « یازدیغی « «

٢ { کلمك ـ « ـ کلمکله = « کلدیکی « «
اولمق ـ « ـ اولمقله = « اولدیغی « «

فقط بونلردن [ین]ایله اولانلرده [اولمغین . بولمغین] کبی بر ایکی کلمه‌دن ماعداسی حالا لسانمزدن مهجور اولوب (له) ایله اولانلری استعمال اولنورلر.

مصدر تأکیدی

١٠٠ — اصلی مصدرلرك اخرلرینه کسر لام ایله خفیفلرده (لك) وثقیللرده (لق) علاوه اولنه‌رق معنای مصدری‌یی مؤکد بر کلمه حاصل اولور که اکا [مصدر تأکیدی] دینوب جمع ایدلمز فقط مجرد حالیله استعمال اولندیغی کبی مفعول به مفعول الیه وکلمهٔ تعلیل دخی اولوب اخرینه ضمائر اضافیه‌ده علاوه اولنور.

خفیفه { کزمك ـ دن ـ کزمکلك
ثقیله { قالمق ـ « ـ قالمقلق

مفعول‌به – بوش کزمکلکی سومم

مفعول‌الیه – بیهوده طولاشمقلغه وقتم یوق

تعلیل – بوش طورمقلقله ضرورته دوچار اولدق

مفرد | کزمکلکم. کزمکلکك. کزمکلکی

جمع | کزمکلکمز. کزمکلککز. کزمکلکی... کبی.

اشبو مصادر مؤکده‌نك منفی صورتلری مصادر اصلیه کبی ایسه‌ده بعضاً قاف ایله کاف حرفلری زایه قلب اولنه‌رق نفس‌الامرده اولمیان بر فعلی اظهار ایتمك معناسنی متضمن اولور

کورمه‌مزلکدن کلدی

ایشیتمه‌مزلکدن کلیور

طانیمامزلقدن کلدی ... کبی.

۱۰۱ — فائده: بالاده بیان اولنان فعلی اظهار ایتمامك معنا- سنده بعضاً [اورمق] مصدری دخی استعمال اولنور [خسته‌لغه اورمق. دلیلکه اورمق] کبی.

مصدر تخفیفی

۱۰۲ — ادات مصدرلرك قافله کافنی هایه تبدیل ایله حاصل اولان کلمه‌یه [مصدر تخفیفی] دینوب جمعلنورلر ومفعول‌به اولدقلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلورلر

مثلاً | کزمك – دن – کزمه

مثلاً | قالمق – « – قالمه

جمع } سوزمه‌لر
باقه‌لر

مفعول‌به ـ خسته‌نك سوقاقده كزمه‌سی اوله‌ماز

مفرد } كزمه‌م. كزمه‌ك. كزمه‌سی
جمع } كزمه‌مز. كزمه‌كز. كزمه‌لری... كبی.

١٠٣ ـ فائده: اشبو مصادر خفیفه قیاسی ایله هر مصدردن یاپیلورسه‌ده اسم وصفت كبی قوللانیلانلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلری تكثیر منفعت ضمننده مثاللریله برابر اتی‌یه درج اولندی

فتحهٔ ثقیله ایله باشلایانلر

آتمه = اتمه پاموق. اتمه یمنی. اتمه كیریش.
آتلامه = اتلامه طاشی.
آدامه = ادامه قربان.
آرتمه = هر شیدن آرتمه.
آزادلامه = ازادلامه كوله ویا جاریه ویا قوش.
آزمه = فلان شیدن ازمه.
آشیرمه = اشیرمه طبان.
آصمه = آصمه‌ساعت. [برده‌اوزوم‌اغاجی‌ایچون یاپیلان‌چارطاق]
آقتمه = بازكیرلرك آلننده‌كی بیاضلق. بر نوع طاتلی.
باصمه = باصمه كتاب. [برده معهود قماشك اسمی]
صاچمه = صاچمه سوز. [برده قورشوندن كوچوك مرمی]

صارمه = [بر نوع طعام]. [بر نوع نقش]

صاغمه = صاغمه اینك ویا قویون.

طاقمه = طاقمه شیلر.

طرامه = [خریطه‌لرده مستعمل طاغ اشارتلری]

قاپلامه = کومش قاپلامه. التون قاپلامه ساعت

قازمه = [معلوم آلتك اسمی]

قالمه = اقشامدن قالمه ـ قالمه قیز.

قاقمه = [بر نوع سیم ایپلك]

قایناتمه = [لهمله‌مه کبی بر اصول الصاق]

قبارتمه = بر نوع حك ونقش

قارالامه = مبتدیلرك یازیلری. برشیئی قارا ایتمك.

یاپشدرمه = کلین یوزلرینه یاپشدیریلان الماس وسائره

یارمه = یارمه اوله‌رق

یاناشمه = [بر نوع چفتلك خدمه‌سی] [حمام خدمه‌سندن بری]

فتحهٔ خفیفه ایله باشلایانلر

ازمه = ازمه شکر. ازمه رچل.

الهمه = الهمه اون. الهمه شکر.

بسله‌مه = بسله‌مه قیز واوغلان وحیوان.

بکله‌مه = یوللرده ودربندلرده یاپیلان ضابطه محللری

چکدرمه = [بر نوع کمی].

چویرمه = [بر نوع ات یمکی]

سچمه = سچمه مال. سچمه اوزوم و سائره
شکرلەمه = [بر نوع شکر]
کرتمه = کرتیك اولەرق یاپلمش مادەلر
گرمه = گرگین شیلر
کسمه = کسمه طاش .

کسرهٔ ثقیله ایله باشلایانلر

اصمارلمه = اصمارلمه البسه وقوندره و سائره
ایصتمه = معلوم خستەلق اسمی
خیرلامه = اویقودەکی حال معلومك اسمی
صیقمه = بر نوع یلك
قیوریمه = علم هندسەده بر نوع منحنی اسمی
قیرمه = قیرمه طاش. قیرمه آرپه. قیرمەیم
قیزارتمه = بر نوع طعام
قیمه = قییلمش ات

کسرهٔ خفیفه ایله باشلایانلر

ایشلەمه = صرمەایپك کموش وسائره ایله ایشلنمش شیٔ
اینمه = بر نوع مهلك خستەلق
بیندرمه = معماریده مستعملدر بیندرمه کیریش وسائره
چیقمه = حمام طاقمندن برقسمی

ضمهٔ مبسوطه ایله باشلایانلر

بولمه = ایکی محل اراسنده‌کی حاجز
چوزمه = دستکاه اصطلاحندندر.
دوشه‌مه = مفروشات
دونمه = دونمه‌طولاب، مهتدی
کوزله‌مه = برنوع خمیرلی طعام

ضمهٔ مقصوره ایله باشلایانلر

بورمه = مخصوصاً بورلمش اشیا. بوکلم بوکلم ایدلمش
بوکمه = بر نوع ایپك ایپلك.
پوسکورمه = پوسکورمه‌بنلر.
سورچمه = اایاغك قایمه‌سی
سوزمه = سوزمه یاغ وسائر مایعات
یوزمه = سباحت.

ضمهٔ مفخمه ایله باشلایانلر

اوتورتمه = بر نوع طعام
اوقونمه = بر نوع شیش.
اوینمه = بر نوع حك
بوشانمه = بیك قوجه‌دن بوشانمه
طوغرامه = بر نوع اخشاب ایشی
طوغرمه = تولید.

طولامه = برنوع لباس. برنوع چیبان.
طولمه = برقاچ درلو طعام اسملری .
قوشمه = بر نوع شرقی .
قولاجلامه = یوزرکن برنوع حرکت .
یورغالامه = بارکیرلرده برنوع یورویش .
یوتمه = اویمه کبی بر ایش .

ضمهٔ ممدوده ایله باشلایانلر

اوچورتمه = معلوم اولان اویونجاق .
بولامه = برنوع پکمز وطعام .
قورمه = قورمه ساعت . قورمه ایش.

حاصل مصدر

١٠٤ — معنای مصدرینك حالت خارجیه‌سنه دلالت ایدن الفاظه [حاصل مصدر] دینورکه ادات مصدرك یرینه تحریك قاعده‌سنه رعایتله معلوم ومجهوللرك جمله‌سنده برشین ساکنه وبعض معلوملرده برمیم ساکنه وبعض نونلی مجهوللرده غین جیم یاخود برجیم ساکنه علاوه‌سیله اولور

١
آرامق — دن — آرایش
اوقومق — « — اوقویوش
بوزمق — « — بوزوش
اورمق — « — اوروش
یازمق — « — یازیش
کیرمك — « — کیریش

٢ { المق ـ دن ـ الیش و والیم
بوکمك ـ « ـ بوکوش وبوکوم }

٣ـ اتلانمق ـ « ـ اتلانغچ

٤ـ کولنمك ـ « ـ کولنج

کبی که بونلردن شینلیلر قیاسی و شینلینك غیری اولانلر بر درجه‌یه قدر محدود ونوعما سماعی اولدقلرندن بونلرك درخاطر اولنه بیلنلری بروجه آتی تحریر اولندی.

میملی اولان حاصل مصدرلر

آتیم = بر آتیم باروت.
آلیملی = آلیملی کوزل .
چالیم = چالیملی دلیقانلی.
صاتیم = آلیم صاتیم یوق .
صاچیم = دوکوم صاچیم.

§

ازیم = ازیم ازیم ازیلدم .
سویم = سویملی آدم .
کسیم = کسیملی وجود .

§

صیقیم = برصیقیملق جانی وار .
قیوریم = قیوریم قیوریم قیورانیور .
قیریم = طموز قیریمی .

ییقیم = او ییقیمی .

§

دونوم = بش دونوم . شوقدر دونوملك یر .
بوکوم = بوکوم بوکوم بوکولیور .
بوغوم = بوغوم بوغماق بر شیء .
قوشوم = عربه بارکیرلرینه مخصوص طاقم .
اوچوروم = کسمه یارلر .
قوروم = اوجاقلرده ایسلردن متحصل ماده .

غچ ایله اولان حاصل مصدرلر

آتلانغچ = آتلانغچ طاشی (آتلامه طاشی کبی) .
باشلانغچ = مقدمه .
پاتلانغچ = اویونجاق نوعندن طبانجه .
طولانغچ = طولانق یول .

یالکز جیمله اولان حاصل مصدرلر

قازانج = کار معناسنه .
سونج = سرور «
اودونج = دین وفرض .
کولنج = مضحك معناسنه .
اوصانج = کسل «

اشبو حاصل مصدرلرك شین ومیملیلری جملنوب مفعول به مفعول الیه اولدقلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلیرلر .

جمع — اوکوزل باقیشلر. لوندانه چالیملر.
مفعولٌ بِهْ — بوطوروشی بکندم. شو چالیمی بکنمدم.
مفعول الیه — شو باقیشه بایلدم. شو چالیمه دیه‌جك یوق.
ضمیرلی { باقیشم. باقیشك. باقیشی
باقیشمز. باقیشکز. باقیشلری ... کبی.

اسم مصدر

١٠٥ — مق ومك اداتلرندن عاری اوله‌رق معنای مصدری‌یی حائز اولان کلمه‌یه یاخود تعبیر دیکرله معنای مصدره اسم اولان کلمه‌یه [اسم مصدر] دینورکه سماعی وقیاسی اوله‌رق ایکی درلودر.

سماعی اولان اسم مصدرلر [اورگی. سوگی. گرگی. ایچکی ـ باصقی. چالغی ـ صاقلی. توتسی. قورقو. یاردم. اویناش. صایغی] کبی کلمه‌لردر.

قیاسی اولانلر ایکی صورتله اولورلر:

برنجیسی ـ اصواتدن دال ایله تشکیل اولنان مصدرلرده‌کی [ده و دا] مکسور داله تحویل‌وادات مصدر حذف‌اولنه‌رق بر یا کتورمکله اولانلردر.

پاتیردامق ـ دن ـ پاتیردی
جایردامق ـ » ـ جایردی
چاتردامق ـ » ـ چاتردی
چاغلدامق ـ » ـ چاغلدی
چتیردامق ـ » ـ چیتردی

خیرلدامق ـ دن ـ خیرلدی

شاپردامق ـ « ـ شاپردی

شاقردامق ـ « ـ شاقردی

طاقردامق ـ « ـ طاقردی

طیقردامق ـ « ـ طیقردی

قیپردامق ـ « ـ قیپردی

ایکلده‌مك ـ « ـ ایکلدی... کبی.

ایکنجیسی ـ صفتلره [لك ولق] اداتلرینك علاوه‌سیله اولانلردر

کوزل ـ دن ـ کوزللك

چرکین ـ « ـ چرکینلك

بوش ـ « ـ بوشلق

آچ ـ « ـ آچلق... کبی.

هر نوع اسم مصدرلر جمعلندکلری کبی مفعول به ومفعول الیه اولوب ضمائر اضافیه‌ده آلورلر

جمع ــ باصقیلر. ایکلدیلر. بوشلقلر

مفعول الیه ــ اوجایردی‌یه باقلماز.

ضمیرلی {قورقوم. قورقوك. قورقوسی
قورقومز. قورقوکز. قورقولری . . . کبی .}

اسم فعلی

۱۰۶ ــ حدثك متعلقی اولان شیئك اسمنه [اسم فعلی] دینور «سوپرندی» کبی که بوسوز سپورمك حدثندن حاصل اولان شیئك اسمیدر.

اسم فعلی تشکیل ایچون معلوم مصدرلرك اداتنی قالديروب يرينه بر [ندی] کتورمك لازمدر

سپورمك ـ دن ـ سپورندی
قازيمق ـ « ـ قازيندی
قورمق ـ « ـ قورندی

کبی اولوب بونلر هرنقدر قاعدةً هرمصدردن تشکیل اولنه‌بیلورلرسه‌ده بك چوغی معناسز قالوب لسانده محل استعماللری اولمدیغندن کثیر الاستعمال اولانلردن درخاطر اولنه‌بیلنلری بروجه آتی تحریر اولندی .

[آشندی. آصندی. آقندی. چاقندی. چالقاندی. صاچندی. صارقندی. قازيندی. قاشيندی. بسلندی. گيرندی. گزندی. صيزندی. چيرپندی. صيقندی. قيرپندی. ييقندی. چيقندی. سيلندی. بوزوندی. بوكندی. بوروندی. بولاندی. قوروندی. قوصندی. يندی].

اشبو اسم فعليلر جمعلندکلری کبی مفعول به مفعول اليه وصفت اولوب ضمائر اضافيه الورلر .

جمع ـــ قيرپنديلر. چيقنديلر
مفعول به ـــ ديوارده‌كی چيقندی‌يی كوردم
مفعول اليه ـــ آقندی‌يه كورك چكيور
صفت ـــ قوروندیلی ادم. صيقنديلی چوجق
ضميرلی { صيقنديم. صيقنديك. صيقنديسی
صيقنديمز. صيقنديكز. صيقنديلری... كبی.

۱۰۷ ـــ فائده: ترکی مصدرلردن اصلنده لازم ومتعدی اولانلرله

قیاسی اولوبده استعمال اولنان متعدی ولازملری و زبانزد اولان مجهول ومطاوعت ومشارکت صورتلرینی و بونلردنده تعدیه ایتدیریلهرك لسانده جاری اولانلری تکثیر امثله ایله تزیید منفعت ضمننده بوراجغه درج ایلدك واصل واشتقاق کوسترمك ایچون اصللری سطرباشنه یازدیغمز کبی بعض مهجور مصدرلرینده معترضه ایچنده کوستردك .

ایلك حرکه‌سی فتحهٔ ثقیله اولان مصدرلر

[آبامق] . آبانمق. آباندرمق .

ایشمق. ایشدرمق.

اتمق. اتدرمق. اتلمق. اتشمق. اتشدرمق.

اتلامق. اتلاتمق. اتلاتدرمق .

اتلانمق. اتلاندرمق .

اتقیلامق . اتقیلاتمق .

اچمق. اچدرمق. اچدرتمق. اچلمق. اچنمق .

اچیقلامق. اچیقلاتمق.

اجیمق. اجیتمق. اجیتدرمق. اجینامق. اجیندرمق .

اجیقمق. اجیقدرمق .

[اجیرغانمق] .

ادامق. اداتمق. ادانمق. اداشمق.

ادیملامق. ادیملاتمق. ادیملانمق .

ارامق. اراتمق. اراتدرمق. ارانلمق. اراشمق. اراشدرمق. اراشدیرلمق .

ارالامق. ارالاتمق. ارالانمق. ارالاشمق. ارالاندرمق.

اریه‌لامق. اریه‌لاتمق.

ارتمق. [ارتدرمق] ارتیرمق.

ارشینلامق. ارشینلاتمق. ارشینلانمق.

ارغاجلامق. ارغاجلاتمق. ارغاجلانمق.

ارقه‌لامق. ارقه‌لاتمق. ارقه‌لانمق.

آرمالامق. ازمالاتمق.

[آریمق. اریتمق. اریلمق]. آرینمق.

ازادلامق ازادلانمق.

ازالمق. ازالتمق.

ازارلامق. ازارلاتمق. ازارلانمق.

ازمق. ازیمق. ازدرمق. ازدرتمق. ازدرلمق [ازلمق]. ازشمق.
ازشدرمق.

استارلامق. استارلانمق.

اشاغیلامق. اشاغیلاتمق. اشاغیلانمق.

اشینمق. اشیندرمق.

اشمق. [اشدرمق] اشیرمق. اشیرلمق.

اشیلامق. اشیلاتمق. اشیلاتدرمق. اشیلانمق.

اغارمق. اغارتمق. اغاردلمق.

اغریمق. اغریتمق.

اغلامق. اغلاتمق. اغلانمق. اغلاشمق. اغلاشدرمق.

[اغیللامق]. اغیللانمق «قمر حقنده‌در»

اغیرلامق. اغیرلاتمق. اغیرلانمق، اغیرلاشمق.

اقتارمق. اقتارتمق. اقتارلمق.

اقمق. [اقدرمق] اقیتمق. اقیتدرمق. اقیدلمق.

اقسامق. اقساتمق.

اقشاملامق. اقشاملانمق.

اقصرمق. اقصرتمق. (بونلرك اصلی اکسرمقدر)

اکمق. اکدرمق. اکلمق.

اکرمق (بك شخصیدر تصریف اولنماز)

اکلامق. اکلاتمق. اکلاشمق. اکلاشلمق. اکلاندرمق.

الاجه‌لامق. الاجه‌لاتمق. الاجه‌لانمق.

[الازلامق] الازلانمق.

آلمق. الدرمق. الدرتمق. النمق.

الشمق. الشدرمق.

اناچلامق. اناچلاشمق.

اندلاشمق.

اولامق. اولانمق.

[آوومق]. اووتمق. اووتدرمق.

[آیارمق]. ایارتمق. ایاردلمق.

ایارلامق. ایارلاتمق. ایارلانمق.

[ایدینلامق]. آیدینلاتمق. ایدینلانمق.

آییرمق. آییرتمق. آیرلمق.
ایمق. ایلمق. ایلتمق
§
باتمق. [باندرمق] باتیرمق.
بادانه‌لامق. بادانه‌لانمق. بادانه‌لانمق.
[باداشمق].
بارشمق. بارشدرمق. بارشلمق.
[بارمق]. بارنمق. باردرمق.
بازارلاشمق.
[باشارمق . باشارلمق].
باشلامق. باشلانمق. باشلاتدرمق . باشلانمق. باشلانلمق.
باغداشمق.
باغرمق. باغرتمق. باغرشمق.
باغشلامق. باغشلاتمق. باغشلانمق.
باغلامق. باغلاتمق. باغلاتدرمق. باغلانمق. باغلاشمق.
باقمق. باقدرمق. باقلمق. باقنمق. باقشمق. باقشدرمق. باقدرلمق.
بالطه‌لامق. بالطه‌لاتمق.
باللامق. باللانمق. باللانمق. باللاندرمق.
بانمق. باندرمق.
باییلمق. باییلتمق.
بیاتلامق. بیاتلاتمق. بیاتلانمق. بیاتلاشمق.
§

پارچه‌لامق. پارچه‌لاتمق. پارچه‌لانمق.

[بونك اخری خفیف حرکه‌لی اولدیغنه کوره «مك» ایله (پارچه‌لمك) کلمسی لازم ایسه‌ده لسانده بویله‌جه ثقیل سویلندیکندن «مق» ایله یازلمق لازمدر بوندن صکره کله‌جك مصدرلرده‌ده بوکبی احوال ظهورنده اشبو حاله اشارت ایچون الت طرفنه برمیم حرفی وضع ایدلمشدر].

پارلامق. پارلاتمق.

[پاسلامق]. پاسلاتمق. پاسلانمق. پاسلاندرمق.

پالازلانمق.

پایلامق. پایلاتمق. پایلانمق. پایلاشمق. پایلاشدرمق.

پارمقلامق. پارمقلاتمق.

§

جاملامق. جاملاتمق. جاملانمق.

جانلانمق

جایردامق. جایرداتمق.

جایمق. جایدرمق.

§

چابالامق. چابالانمق.

چاپه‌لامق [م] چاپه‌لاتمق. چاپه‌لانمق.

چاپراشمق «یك شخصیدر».

چاپوللامق. چاپوللانمق.

چاتمق . چاتدرمق. چاتلمق چاتشمق.

چاتلامق. چاتلاتمق.

چاتیردامق. چاتیرداتمق.

چارپمق. چارپدرمق. چارپلمق. چارپنمق. چارپشمق. چارپشدرمق.

چاغلامق. چاغلاتمق.

چاقمق. چاقدرمق. چاقلمق . چاقشدرمق .

چالمق. چالدرمق. چالنمق.

چاپشمق. چاپشدرمق.

چالقامق. چالقاتمق. چالقانمق.

چامورلامق. چامورلاتمق. چامورلانمق .

چپاقلانمق. چپاقلامق.

چتاللامق. چتاللانمق.

§

حاضرلامق. حاضرلاتمق. حاضرلانمق .

حاللانمق [م] حاللاشمق .

حقلامق. حقلاشمق .

حلاللاشمق [م] حلاللاشدرمق.

§

خارلامق. خارلاشمق [يك شخصيدر]

خاشلامق. خاشلاتمق. خاشلاتدرمق. خاشلانمق.

خاطرلامق. خاطرلاتمق. خاطرلانمق .

خاملامق. خاملاتمق. خاملاشمق .

خرجامق. خرجانمق .

خستهلاتمق [م]. خستهلانمق.

خلاجلاتمق .

خيرلاشمق «فتح خاو كسر يا ايله در كسر خا ايله اولورسه اصواتدن اولور»

§

دانشمق . دانشيلمق .

§

راحتلاتمق. راحتلانمق. راحتلاندرمق. راحتلاشمق .

راستلامق

راستيقلامق. راستيقلانمق.

§

زارلامق. زارلانمق. زارلاندرمق .

زاغلامق. زاغلاتمق. زاغلانمق .

§

سراجلامق. سراجلاتمق. سراجلاتدرمق .

سقطلامق. سقلانمق .

§

شاپردامق. شاپرداتمق، شاپردانمق.

[شاخلامق] . شاخلانمق. شاخلاندرمق.

شاشالامق.

شاشرمق. شاشرتمق

شاشقينلاتمق. شاشقينلاشمق.

شاشمق. شاشيلمق.

شاشيلاتمق. شاشيلانمق. شاشيلاشمق

شاقيردامق. شاقيرداتمق.

شاقلامق. شاقلاتمق.

شاقوللامق. شاقوللاتمق. شاقوللانمق.

شقالاشمق.

شرطلاتمق. شرطلاشمق.

§

صاپمق. صاپتمق. صاپدرمق.

صاپلامق. صاپلاتمق. صاپلاتدرمق. صاپلانمق.

صابونلامق. صابونلاتمق. صابونلاتدرمق. صابونلانمق.

صاتاشمق. صاتاشدرمق.

صاتمق. صاتدرمق. صاتلمق

صاچمق. صاچدرمق. صاچشدرمق. صاچلمق. صاچەلامق.

صارارمق. صارارتمق. صاريلاشمق. صاريلانمق.

صارصمق. [صارصدرمق] صارصنمق. صارصلق.

صارقمق. [صارقدرمق] صارقتمق.

صارمق. صاردرمق. صارلمق. صارماشمق. صارماشدرمق.

[صاغالمق. صاغالتمق].

صاغلامق. صاغلاتمق.

صاغلاملامق. صاغلاملاتمق. صاغلاملانمق.
صاغمق. صاغدرمق. صاغلمق .
صاقلامق. صاقلاتمق. صاقلاتدرمق. صاقلانمق.
صاقنمق. صاقندرمق.
صاللامق. صاللانمق. صاللاندرمق.
صالمق. صالدرمق. صالنمق.
صانمق. صانلمق.
صاورمق. صاورتمق. صاورلمق.
صاومق. صاوشمق. صاوشدرمق صاولمق.
صایمق. صایدرمق. صایشمق. صایلمق.
صایقلامق.
صباحلامق. صباحلاتمق.

§

طاپمق. طاپدرمق. طاپنمق.
طادانمق «بورادهکه طا دال مفخمه کبی اوقنور»
[طارتاقلامق]
طاتمق. طاتدرمق.
طارتمق. طارتدرمق. طارتشمق. طارتلمق.
طاسارلامق. طاسارلانمق .
طاسلامق.
طاسملامق .
طاشمق. (طاشورمق) طاشیرتمق.

طاشلامق. طاشلاتمق. طاشلاتدرمق. طاشلانمق. طاشلانلمق.
طاشیمق. طاشیتمق. طاشینمق.
طاغیتمق. طاغیتدرمق. طاغیدلمق. طاغیلمق. طاغینمق. «طالر دال مفخمه کیدر».
طاقیردامق. طاقیرداتمق.
طاقمق. طاقدرمق. طاقنمق. طاقلمق.
طالامق. طالاتمق. «طالر دال مفخمه کبی اوقنور».
طالمق. طالدرمق. «طالر دال مفخمه کبی اوقنور»
طانیمق. طانیتمق. طانیتدرمق. طانیشمق. طانیلمق.
طاولامق. طاولاتمق. طاولانمق طاولاندرمق.
طیامق. طیاتمق. طیانمق. «طالر دال مفخمه کبی اوقنور»
طرامق طراتمق. طرانمق.
طراقلامق. طراقلاتمق.

§

غاغه‌لامق.
قابوقلانمق.

§

قاپمق. قاپدرمق. قاپلمق. قاپشمق.
قاپلامق. قاپلاتمق. قاپلانمق.
قاتلامق. قاتلاتمق. قاتلانمق.
قاتمق. قاتدرمق. قاتشدرمق. قاتلمق.
[قاتیلامق]. قاتیلانمق. قاتیلاشمق.
قاچمق. [قاچدرمق] قاچیرمق. قاچرتمق. قاچشمق. قاچنمق.

قارتالمق. قارتلانمق. قارتلاشمق.

قاریشمق. قاریشدیرمق.

قارشیلامق. قارشیلاتمق. قارشیلاشمق. قارشیلاشدرمق.

قازانمق. قازاندرمق. قازانلمق.

قاشیمق. قاشیتمق. قاشینمق.

قاصمق. قاصدرمق. قاصلمق.

قاغشامق.

قاقمق. قاقدرمق. قاقلمق. قاقشمق. قاقشدرمق.

قالبلامق. قالبلاتمق. قالبلانمق.

قالمق. قالدرمق. قالدیرلمق. قالنمق.

قالقمق. قالقنمق. قالقشمق.

قالینلامق. قالینلاتمق. قالینلانمق.

قانامق. قاناتمق.

قانمق. قاندرمق.

قانقسامق «قانقسیمق». قانیق.

قاورامق. قاوراتمق.

قاوورمق. قاوورتمق. قاوورلمق.

قاوشمق. قاوشدرمق.

قایرمق. قایرلمق.

قایمق. قایدرمق.

قاینامق. قایناتمق. قایناتدرمق.

قبارمق. قبارتمق. قباردلمق.
قپامق. قپاتمق. قپانمق.
قپولانمق. قپولاندرمق .
قطرانلامق. قطرانلاتمق. قطرانلانمق .
قلافاتلامق . قلافاتلاتمق. قلافاتلانمق.
قماشمق. قماشدرمق.

§

مانداللامق. ماندالّلاتمق .
ماولامق « يك شخصيدر »
مايه‌لامق[م] . مايه‌لاتمق . مايه‌لانمق . مايه‌لاندرمق.

§

وارمق . واردرمق . وارلمق .

§

هايقرمق
هاوالامق «يك شخصيدر»

§

ياپمق . ياپدرمق . ياپلمق .
ياپشمق . ياپشدرمق .
ياتمق . [ياتدرمق] ياتيرمق . ياتشمق . ياتلمق .
[يادرغانمق] .
يارامق . يارانمق . ياراشمق . ياراشدرمق .
ياراتمق . يارادلمق .

یارمق . یاردرمق . یارلمق .

یارمه‌لامق .

یاره‌لانمق [م]

یازمق . یازدرمق . یازدرتمق . یازلمق .

یاشماقلامق . یاشماقلاتمق . یاشماقلانمق .

[یاصلامق] . یاصلانمق . یاصلاندرمق .

یاغمق . یاغدرمق .

یاغلامق . یاغلاتمق . یاغلاتدرمق . یاغلانمق .

یاقمق . یاقدرمق . یاقلمق .

یاقشمق . یاقشدرمق .

یاقلاشمق . یاقلاشدرمق .

یاقه‌لامق . یاقه‌لاتمق . یاقه‌لانمق .

یاکلمق . یاکلتمق .

یالامق . یالاتمق . یالاشمق . یالانمق .

یالوارمق . یالوارتمق .

یامامق . یاماتمق . یامالامق .

یناشمق . یناشدرمق . یناشلمق .

یاتمق (متعدیسی یاتمق در) .

یاپمق . یاپدرمق . یاپیلمق .

[یایلامق] . یایلانمق .

یواشلامق . یواشلاتمق . یواشلانمق .

ایلك حرکه‌سی فتحهٔ خفیفه اولان مصدرلر

اتکله‌مك . اتکلتمك .

اریمك . اریتمك . اریدلمك .

ازبرله‌مك . ازبرلتمك . ازبرلنمك .

ازمك . ازدرمك . ازلمك . ازدرتمك .

اسکیمك . اسکیتمك .

اسمك . اسدرمك .

اسنه‌مك . اسنتمك .

اسیرگه‌مك . اسیرگنمك .

اشمك . اشدرمك . اشلنمك .

اشنمك .

اشه‌له‌مك . اشه‌لتمك .

اکشیمك . اکشیتمك .

اکه‌مك . اکلتمك . اکلتدرمك . اکلنمك . اکلشمك.

اگریلمك . اگریلتمك .

اگرله‌مك . اگرلتمك .

اکسیلمك . اکسیلتمك .

اگمك . اگدرمك . اگلمك .

اکمك . اکدرمك . اکلمك .

اگرمك . اگرتمك .

اگه‌له‌مك . اگه‌لتمك . اگه‌لنمك .

الهمك . التمك . النمك .

اللهمك . اللنمك . اللشمك .

امك . امدرمك . امزرمك . املمك .

امكلهمك . امكلتمك .

اولنمك . اولندرمك .

ايلمك { بونی - ايلهمك - صورتنده يازمق لازم ايسه‌ده كثير الاستعمال اولوب هپ بوصورتله‌هانسز قوللانيلديغندن شاذ اولەرق بويله‌جه ضبط اولندی .

ايلشمك .

§

بجرمك . بجرتمك .

برابرلشمك . برابرلشدرمك .

برەلەمك . برەلتمك . برەلنمك .

بزمك . بزدرمك .

[بزەمك . بزتمك] .

بسلەمك . بسلتمك . بسلنمك .

بكزەمك . بكزتمك . بكزەدلمك .

بكلەمك . بكلتمك . بكلنمك .

بگنمك . بگندرمك . بگنلمك .

بليرمك . بليرتمك .

بللەمك . بللتمك . بللنمك .

بمسنەمك .

§

پنبه‌لنمك . پنبه‌لشمك .
پرچینله‌مك . پرچینلنمك .
پرداخلامق . پرداخلاتمق .
پرده‌لمك . پرده‌لتمك .
پرکیتمك .
پکلشمك . پکلشدرمك .
پلتکله‌مك .
پلته‌لنمك .
پنجه‌لشمك .
پیلشمك .

§

تراه‌مك . ترلتمك .
تکرله‌مك ـ تکرلتمك . تکرلنمك .
تلله‌مك . تللتمك . تللنمك .
تمیزله‌مك . تمیزلتمك . تمیزلنمك .

§

چرزلنمك .
چکمك . چکدرمك . چکشمك . چکلمك . چکنمك .
چلمك . چلدرمك . چلنمك .
چنبرله‌مك . چنبرلتمك .
چتمك . چتدرمك . چتلمك .
چتیکله‌مك .

چنکلله‌مك . چنکللنمك .

چویرمك . چویرتمك . چوریلمك .

§

دپمك (دال تا کبی اوقنور) . دپدرمك . دپنمك . دپشمك .

دشمك . دشدرمك . دشلمك .

دکمك .

دکشمك . دکشدرمك .

دلمك . دلدرمك . دلنمك .

دنه‌مك . دنمك .

دوشرمك . دوشرتمك . دوشرلمك .

§

زده‌لمك . زده‌لنمك .

زنجیرله‌مك .

§

سپلنمك .

[سپیمك . سپیتمك] .

سچمك . سچدرمك . سچلمك .

سرپمك [سرپدرمك] سرپتمك . سرپلمك . سرپشدرمك .

سرتلمك . سرتلنمك . سرتاشمك .

سرمك . سردرمك . سریلمك .

سرسمله‌مك . سرسملتمك . سرسملنمك . سرسملشمك .

سزمك . سزدرمك . سزنمك . سزلمك .

سسله‌مك . سسلنمك .

سکمك . سکدرمك .

سگرمك . سگرتمك .

سلاملامق . سلاملاتمق . سلاملانمق . سلاملاشمق .

سمیرمك . سمیرتمك .

سمیزله‌مك . سمیزلنمك .

سندلشمك .

سومك . سودرمك . سوشمك . سولمك . سونمك . سوندرمك .

§

شربتله‌مك .

شکرله‌مك . شکرلتمك . شکرلشمك .

§

کتیرمك [کتورمك] . کتیرتمك .

کجیکمك . کجیکدرمك .

کچشدرمك .

کچمك . [کچورمك] . کچیرتمك . کچیلمك .

کرمك . کردرمك . کرلمك . کرینمك .

کزمك . کزدرمك . کزدرتمك . کزلمك . کزنمك .

کسمك . کسدرمك . کسلمك . کسشمك .

کسکینلشمك .

ککره‌مك .

ککه‌له‌مك . ککه‌لتمك .

گلمك . گلنمك .

گگرمك . گگرتمك .

گگشلەمك . گگشلتمك . گگشلنمك .

گمرمك . گمرتمك .

گیمك . گیدرمك . گینمك . گیلمك . [بوکافلری مکسور واوقویانلرده وار]

گورەمك .

گوەلەمك .

§

مکتوبلاشمق .

ملەمك . ملتمك .

§

نفسلەمك . نفسلتمك . نفسلنمك .

نکسلنمك [اصلی ناکسلنمك در] .

§

یتشمك . یتشدرمك .

یتمك .

یدمك . یددرمك .

یرمك . یرتمك .

یشرمك . یشرتمك .

یشیللنمك .

یکنمك . یکلمك . یکشمك . یکشدرمك .

یکیلەمك . یکیلتمك . یکیلنمك .

یکیتانمك . یکیتلشمك .
یلپازه‌لمك . یلپازه‌لتمك . یلپازه‌لنمك .
یلتنمك . یلتنلمك .
یلله‌مك . یللتمك .

ایلك حرکه‌سی کسرۀ ثقیله اولان مصدرلر

[ایرغالامق] .
ایصمارلامق . ایصمارلاتمق . ایصمارلانمق .
ایخلامق .
[ایصیمق] . ایصیتمق . ایصینمق . ایصیندرمق .
ایصرمق . ایصرتمق .
[ایصلامق] . ایصلاتمق . ایصلانمق .
ایقنمق . ایقندرمق .
ایلیمق . ایلیتمق .

§

براقمق . براقدرمق . براغلمق .
بیقمق . بیقدرمق . بیقلمق (قاعدة بیغلمق یعنی غین ایله یازلمق لازم ایسه‌ده شاذ در)
بیقلانمق .

§

چیتلامق . چیتلاتمق .
چیرپمق . چیرپدرمق . چیرپلمق . چیرپنمق . چیرپشدرمق .

چیرپیلامق .

چیلدرمق . چیلدیرتمق .

§

خیرلامق .

خیزلانمق . خیرلاندرمق.

§

صیچرامق . صیچراتمق .

صیرتارمق .

صیرتمق .

صیزمق. صیزدرمق. صیزلمق .

صیزلانمق. صیزلاتدرمق. صیزلاشمق.

صیغامق. صیغانمق .

صیقمق. صیقدرمق. صیقلمق. صیقشمق. صیقشدرمق. صیقنمق

صیقلاشمق. صیقلاشدرمق.

صیقیلامق. صیقیلاتمق.

صینمق . صیندرمق .

صیوامق. صیواتمق. صیواشمق. صیواتمق. صیوشمق.

صییرمق. صییرتمق. صییرلمق.

§

طرمالامق. طرمالاتمق. طرمالانمق. طرمالاشمق.

طرمانمق. طرماندرمق. طرماشمق

طرمیقلامق. طرمیقلاتمق. طرمیقلانمق.
طرطیقلامق. طرطیقلاشمق. طرطیقلانمق.
طیقامق. طیقاتمق. طیقانمق.
طیقمق. طیقدرمق. طیقشدرمق. طیقنمق.
طینمق [اکثریا منفیسی مستعملدر]
طینلامق. طینلاتمق.

§

غیجردامق. غیجرداتمق.
غیدقلامق. غیدقلانمق.

§

فیرچه‌لامق. فیرچه‌لاتمق. فیرچه‌لانمق.
فیرلامق. فیرلاتمق.
فیرلدامق.
فیشقرمق. فیشقرتمق.
فیصلامق. فیصلاتمق.
فیصلدامق. فیصلداتمق.

§

قیپراتمق. [قیپراندرمق]. قیپراتمق.
قیپردامق. قیپرداتمق. قیپردانمق.
قیرپمق. قیرپدرمق.
قیشقرمق. قیشقرتمق. قیشقردلمق.

برله‌مك. برلشمك. برلشدرمك.

بیتلنمك.

بیتشمك. بیتشدرمك.

بیتمك. بیتورمك [بیترمك]

بیچمك. بیچدرمك. بیچلمك.

بیلمك. بیلدرمك. بیلدرتمك. بیلشمك. بیلنمك.

بیله‌مك. بیلتمك. بیلنمك.

بینمك. بیندرمك. بیندرتمك. بیلنمك.

§

پیره‌لنمك.

پیسله‌مك. پیسلتمك. پیسلنمك.

پیشمك. پیشورمك [پیشیرمك]. پیشیرتمك.

§

تتسنمك (قدیم املاسی وطوغریسی تکسنمك‌در)

§

چفتله‌مك. چفتلشمك.

چیللنمك.

چیمدیکله‌مك.

چیممك. چیمدرمك.

چیزمك. چیزدرمك. چیزلمك.

چیقمق. چیقارمق [چیقدرمق]. چیقارتمق. چیقارلمق. چیقلمق.
چیویله‌مك. چیویلتمك. چیویلنمك.

§

دیتمك. دیتدرمك. دیدلمك. دیدنمك. دیدشمك.
دیمك. دیدرمك. دینلمك. دینمك.
دیره‌مك. دیرنمك.
دیرمك.
دیزمك. دیزدرمك. دیزدرتمك. دیزلمك.
دیشله‌مك. دیشلتمك. دیشلنمك.
دیکمك. دیکدرمك. دیکلمك.
دیکمك. دیکدرمك.
دیلمك.
دیله‌مك. دیلنمك.
دیلیمله‌مك. دیلیملنمك.

§

سیلمك. سیلدرمك. سیلنمك.
سیلکمك. سیلکدرمك. سیلکنمك.
سینمك.
سیورلمك. سیورلتمك.
سیویشمك.
شیشمك. [شیشدرمك] شیشرمك.

شيشله‌مك. شيشلتمك.

§

كيرمك. كيرلمك. كيرشمك. كيريشلمك.
كيزله‌مك. كيزلتمك. كيزلنمك .
كليدله‌مك. كليدلتمك. كليدلنمك.

§

ويرمك. ويردرمك. ويرلمك (بونلرك واولرى تلفظده مفتوحدر)

§

يمك. ييدرمك. ينيلمك (بونلرك يالرى تلفظده مفتوحدر)
ييقامق. ييقاتمق. ييقانمق .

ايلك حركه‌سى ضمۀ مبسوطه اولان مصدرلر

اوپمك. اوپدرمك. اوپشمك. اوپشدرمك. اوپلمك .
اوتمك. اوتدرمك. اوتشمك.
اوده‌مك. اودتمك. اودشمك. اودنمك.
اورتمك. اورتدرمك. اورتلمك. اورتنمك.
اورمك. اوردرمك. اورلمك.
اورسه‌له‌مك. اورسه‌لتمك. اورسه‌لنمك.
اورومك (يك شخصيدر)
اوروجكلنمك.
اوزلنمك.

اوزنمك. اوزندرمك. اوزه‌نلمك.
اوفکه‌لنمك. اوفکه‌لندرمك.
اوکرتمك. اوکرنمك.
اوکسورمك. اوکسورتمك.
اوکمك. اوکدرمك. اوکلمك. اوکنمك.
اوکوتمك. اوکوتدرمك. اوکدرمك.
اوکرمك.
اولچمك. اولچدرمك. اولچلمك. اولچشمك.

§

بوجکلنمك.
بولمك. بولدرمك. بولنمك. بولشمك.

§

چوپلنمك.
چورکلنمك.
چوزمك. چوزدرمك. چوزلمك.
چوکمك. [چوکدرمك]. چوکرتمك.
چوملمك. چوملتمك.

§

دوشه‌مك. دوشتمك. دوشتدرمك. دوشنمك.
دوکمك. دوکدرمك، دوکلمك.
دوکمك. دوکدرمك. دوکلمك.

دونمك. دوندرمك. دونلمك.

§

سوزلشمك.

سوكمك. سوكدرمك. سوكلمك.

سونمك سوندرمك

سويلەمك. سويلتمك. سويلشمك. سويلنمك.

§

كوتولەمك. كوتولشمك. كوتولنمك.

كورلەمك. كورلتمك. كورلنمك.

كوشەلەمك. كوشەلتمك.

گورمك. گوردرمك. گورلمك. گورشمك. گورشدرمك.

گوزلەمك. گوزلتمك. گوزلنمك.

گوزوكمك.

گوسترمك. گوسترلمك.

گوللنمك.

گومك. گومدرمك. گوملمك.

ايلك حركەسى ضمۀ مقصوره اولان مصدرلر

اوتولەمك. اوتولتمك. اوتولنمك.

اوچلەمك. اوچلتمك. اوچلشمك. اوچلنمك.

اويرمك . اوريرتمك .

اوركمك . [اوركدرمك] اوركتمك .

اورەمك . اورتمك .

اوزمك . اوزدرمك . اوزلمك .

اوستەلمك .

اوشمك . [اوشدرمك] اوشورمك . اوشوشمك .

اوشومك . اوشوتمك .

اوفلەمك . اوفلتمك .

اوفورمك . اوفورتمك . اوفورلمك .

اولشمك . اولشدرمك .

§

بورومك .

بوزمك . بوزدرمك . بوزولمك.

بوكمك . بوكدرمك . بوكولمك .

بيومك . بيوتمك .

§

پوسكورمك . پوسكورتمك .

توتمك . توتدرمك .

توتسيلەمك . توتسيلتمك . توتسيلنمك .

توتونلەمك .

تورەمك . تورتمك .

توكتمك . توكنمك.

تومسلمك .

تونەمك . تونتمك .

تونكله‌مك . تونكلتمك .

تويلنمك .

§

چورومك . چوروتمك .

دورتمك . [دوردلمك] دورتلمك .

دورمك . دورلمك .

دوزله‌مك . دوزلشمك .

دوشمك . [دوشدرمك] دوشورمك .

دوشونمك . دوشوندرمك . دوشوتلمك .

§

سپورمك . سپورتمك . سپورلمك .

سوتلنمك.

سورچمك . سوچدرمك.

سورومك . سوروتمك . سورونمك .

سوزمك . سوزدرمك . سوزلمك .

§

گوتمك . گودلمك .

كوسمك . كوسدرمك .

گولمك . گولدرمك . گولنمك .

گولشمك . گولشدرمك .

گوندوزله‌مك .

گونشلتمك .

§

يوجلمك . يوجلتمك .
يورومك . يوروتمك . يورودلمك .
يوركلنمك . يوركلندرمك .
يوزمك . يوزدرمك .
يوزلهمك . يوزلشمك . يوزلشدرمك .
يوكسلمك . يوكسلتمك .
يوكلهمك . يوكلتمك . يوكلنمك .

ايلك حركه‌سى ضمهٔ مفخمه اولان مصدرلر

[اوتارمق] .
اوتلامق (يك شخصيدر). اوتلاتمق. اوتلانمق .
اوتورمق. اوتورتمق. اوتورلمق. اوتوردلمق .
اورته‌لامق .
اورتاقلاشمق .
اوغمق. اوغدرمق. اوغلمق. اوغشدرمق. اوغنمق.
اوغالامق . اوغالاتمق . اوغالانمق .
اوقشامق (قديمده اوخشامق يازيليردى). اوقشاتمق. اوقشاندرمق.
اوقشانمق .
اوقومق. اوقوتمق. اوقونمق .
اوكمق . اوكدرمق .
اولمق . اولدرمق . اولنمق.
اويالامق . اويالاتمق . اويالانمق . اويالاندرمق .
اويه‌لامق . اويالاتمق .

اویمق. اویدرمق. اویلمق.

اوینامق. اویناتمق. اویناشمق. اوینانمق. اویناتدرمق.

§

بورجلانمق. بورجلاتمق.

بوزمق. بوزدرمق. بوزلمق. بوزارمق. بوزشمق. بوزشدرمق.

بوشامق. بوشاتمق. بوشاتدرمق. بوشانمق.

بوشالمق. بوشالتمق.

بوشلامق. بوشلاتمق.

بوغمق. بوغدرمق. بوغشمق. بوغشدرمق. بوغلمق.

بوغچەلامق. بوغچەلاتمق.

بوللاتمق. بوللاشمق. بوللانمق. بوللاشدرمق.

بویامق. بویاتمق. بویاتدرمق. بویانمق.

بویلامق. بویلاتمق. بویلانمق.

§

پورصومق.

پوصەلانمق.

§

توزلامق. توزلاتمق. توزلانمق. توزلاندرمق.

§

جوشمق. جوشدرمق.

§

چوغالمق. چوغالتمق.

چوقلاشمق. چوقلاشدرمق. چوقلانمق.

§

خورتلامق (یك شخصیدر)

خوشلانمق. خوشلاندرمق. خوشلاشمق.

§

زورلامق. زورلاتمق. زورلانمق.

§

صوزمق. صوردرمق. صورلمق. صورشدرمق.

صوغومق. صوغوتمق.

صوغوقلامق. صوغوقلاتمق.

صویمق. صویدرمق. صویندرمق. صوینمق. صویلمق.

§

طوپارلامق. طوپارلاتمق. طوپارلانمق.

طوپاللامق. طوپاللاتمق. طوپاللانمق.

طوغرامق (دال کبی تلفظ اولنور). طوغراتمق. طوغرانمق.

طوغریلمق » طوغریلتمق.

طوغمق » طوغورمق. طوغورتمق.

طوقومق » طوقوندرمق. طوقونمق.

طوقانمق » طوقاندرمق.

طوقوشمق » طوقوشدرمق.

طوکمق » طوکدرمق.

طولامق » طولانمق. طولاندرمق.

اولومق (یك شخصیدر)
اوممق. اومدرمق. اومولمق.
اونوتمق. اونوتدرمق. اونودلمق.
اوتانمق . اوتاندرمق.
اویمق . اویدرمق. اویوشمق. اویوشدرمق . اویولمق .
اویومق. اویوتمق . اویوقلامق .

§

بودامق. بوداتمق. بودانمق. بوداقلانمق .
بودانمق .
بورمق. بوردرمق . بورلمق.
بوروشمق. بوروشدرمق .
بورقلمق .
بولامق . بولانمق . بولاندرمق. بولاشمق. بولاشدرمق.
بولمق. بولدرمق. بولشمق. بولشدرمق. بولنمق. بولندرمق .
بونامق. بونالمق. بونالتمق.

§

پوللامق. پوللاتمق. پوللانمق.

§

خویلانمق. خویلاندرمق.
خویسزلانمق.

§

روحلانمق .
روزکارلامق. روزکارلاتمق. روزکارلانمق.

§

صوصمق . صوصدرمق.

صولامق. صولاتمق. صولانمق. صولاندرمق.

صونمق.

§

طوتمق. طوتدرمق. طوتشمق. طوتشدرمق. طوتلمق. طوتمق

طورمق (دال كبى اوقنور). طوردرمق. طورلمق.

طوراقلامق (بو دخى).

طوزلامق. طوزلاتمق. طوزلانمق.

طويمق (دال كبى اوقنور). طويورمق [طويدرمق]. طويلمق .

§

قورجەلامق. قورجەلاتمق. قورجەلانمق. قورجەلاشدرمق .

قورمق. قوردرمق . قورولمق.

قورولامق. قورولاتمق. قورولانمق .

قورومق. قوروتمق. قورونمق.

قوشاتمق. قوشانمق. قوشاندرمق.

قوشقولانمق.

قوللانمق. قوللاندرمق. قوللانلمق .

§

يوتمق. يوتدرمق. يودلمق ـ يوتلمق .

يوماقلامق . يوماقلانمق.

يومق . يومدرمق .

يومشامق. يومشاتمق .

ایکنجی مقاله

فعل

۱۰۸ — هم زمانه تعلق هم ذاته دلالت ایدن کلمه‌لره [فعل] دینور [یازدی. یازییور. یازاجق] سوزلری کبی که بونلرك برنجیسندن برذاتك اولجه یازمش اولدیغی وایکنجیسندن سوز سویلنورکن برذاتك یازمقده اولدیغی واوچنجیسندنده برذاتك ایلروده یازاجغی معنالری منفهم اولوب اوچ زماندن بریله برشخصه تعلق ایتدکلرندن بونلره فعل دینور.

۱۰۹ — ترکی فعللر مصدرلردن یاپیلورلر که بو یاپلمق اصولنه [اشتقاق] دینور واشتقاقله حاصل اولان فعله [صیغه] تسمیه اولنور. وبرصیغه‌نك مفرد وجمع اولمق اعتباراتیله متکلم مخاطب غائب صورتلرینه تطبیق ایدلمسنه [تصریف] دینور وبر مصدردن حاصل اولان صیغه‌لرك مجموعنه [امثلهٔ مختلفه] ویالکز بر صیغه‌نك تصریفنه [امثلهٔ مطرده] تسمیه اولنور.

۱۱۰ — ازمنهٔ ثلثه دینلن شیلر زمان حاله نسبتله کچن وکله‌جك اولان ایکی زمانله نفس حالدن عبارت اولان اوچنجی برزماندن عبارتدر.

هر نقدر حال دینلن زمانك حقیقتده وجودی اولمیوب یعنی سویلنورکن کیمی کچمش کیمی کله‌جك اولدیغندن بونك جداً وجودی یوق ایسه‌ده بوراده‌کی مقصد حکمت وضع اولمیوب اخبار کیفیت اولدیغندن برشیئك سویلندیکی زمانه [حال] دینلمش و بونك مقدمنه [ماضی] و آتیسنه‌ده [استقبال] نامی ویرلمشدر.

ترکی فعللرك اشبو اوچ زمانه تعلقلری اعتباراتیله کندولرنده برحال صیغه‌سی واستقباله دلالت ایدن [امر. نهی. وجوبی. التزامی. استقبال] نامارله بش صیغه و هم حال هم استقباله دلالت ایدن مضارع نامیله بر صیغه و زمان ماضی‌یه تعلق ایدن نوع ماضی صیغه‌سی واردرکه جمله‌سی [امر. نهی. وجوبی. التزامی. استقبال. حال. مضارع. ماضیٔ نقلی. ماضیٔ شهودی] نامارله طقوز نوعدن عبارت اولوب بونلرك هر برینك امثلهٔ مطرده‌لری واردر انجق [آ گرمق. کیشنه‌مك] کبی فعللرك معنالرینی متکلم ومخاطبه عطف جائز اولمدیغندن بونلرك یالکز غائب صورتلری قالیرکه بوکبیلره [فعل یك شخصی] دینور.

١١١ — ترکی مصدرلردن دها برطاقم صیغه‌لر یاپیلورکه بونلرك برطاقملرینك امثلهٔ مطرده‌لری اولمیوب یالکز معنای فعلی متضمن برر کلمه درلر و برطاقملریده اسم وصفت معناسنی ویررکه شو حاله گوره مشتقات اوچ درلو اولور.

برنجیسی — ذات و زمانه دلالت ایدن و امثلهٔ مطرده‌سی بولنان صیغه‌لردرکه بونلره [ذات فعل] دینورکه بالاده محرر طقوز صیغه بونلردر.

ایکنجیسی — امثلهٔ مطرده‌سی اولمیه‌رق معنای فعلی متضمن اولان صیغه‌لردرکه بونلره ده [خصوصی صیغه‌لر] دینور.

اوچنجیسی — اسم وصفت معناسنی ویرن صیغه‌لردرکه بونلره ده [فرع فعل] دینور. بناءً علیه بو مقاله بونلرك احوالنی تفصیل ایتمك اوزره اوچ باب اوزرینه تحریر اولندی.

١١٢ — تنبیه: ترکجه اشتقاق هر درلو مصدردن بر صورتله حاصل اولوب بعض مرتبه واقع اولان تبدلات مثبت ومنفیلرده اولدیغندن وترکی فعللرڭ استفهام صورتیده اشتقاقده بر قاعده‌یه تابع بولندیغندن اشاغی‌طوغری ذکر اولنان اشتقاق قواعدنده اولاً مثبت ثانیاً منفی ثالثاً استفهام صورتلری درمیان ایدلمش و اشتقاقده تلفظی فصیح اولان درسعادت لسانی اساس طوتلمشدر.

برنجی باب

ذات فعل

١١٣ — ترکی ذات فعللری بر مصدردن ویاخود بر مصدرله بر اسمدن ویا ایکی مصدردن تحصل ایدرلرکه [بسیط ومرکب]ناملریله ایکی نوعدرلر بناءعلیه بو باب ایکی نوع اوزرینه تحریر وتدقیق اولندی.

نوع اول

بسیط فعللر

١١٤ — بالاده بیان اولندیغی وجه ایله ذات فعللر [استقبال. حال. حال واستقبال. ماضی] زمانلرینه دلالت ایتمك اوزره درت صنفدر.

صنف اول

استقباله دلالت ایدنلر

١١٥ — معنالری مستقبله عائد اولان فعللر [امر. نهی.

وجوبی. التزامی. استقبال] دینلن بش نوع صیغه‌در بروجه‌آتی تعریف اولنورلر

امر صیغه‌سی

١١٦ — بر ایشك اجراسنی امر ایدیجی کلمه‌لره [کلمهٔ امر] دینور که بونلرده حاضر وغائبه امر اولنمق اعتباراتیله [امر حاضر. و امر غائب] ناملریله ایکی درلودر

امر حاضر — مخاطبه بر فعلك اجراسنی آمر اولان کلمه‌لردر [یاز. اوقو] کبی

امر حاضر یاپمق ایچون مثبت مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لرینی المق کفایت ایدر یعنی حاضرلر مثبت مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لرندن عبارتدر

یازمق — دن — یاز
اوقومق — « — اوقو
گلمك — « — گل
گیتمك — « — گیت . . . کبی.

بو صورتله حاصل اولان امر حاضرلر مفرد اولوب بونلرك اخرلرینه برر صاغر کاف علاوه اولندقده جمعلری حاصل اولورانجق بو علاواتده قاعدهٔ تحریك احکامنه رعایت لازمدر.

مفرد	جمع
یاز	یازك
اوقو	اوقویك
گل	گلك
گیت	گیدك . . کبی.

بعضاً رجا وتمنی ایچون مفرد مقامنده جمع صیغه‌سی النوب اخرینه بر (دی) علاوه اولندیغی کبی شدت تعظیم قصد اولنان محللرده‌ده جملرك اخرلرینه بر (ز) حرفی علاوه اولنور .

تمنی ایچونه	تعظیم ایچونه
یازکدی	یازکز
اوقویکدی	اوقویکز
گلکدی	گلکز
گیدکدی	گیدکز ... کبی.

امر غائب — غائبه بر فعلك اجراسنی امر اولان کلمه‌در [یازسین. اوقوسون] کبی. امر غائب یاپمق ایچون امر حاضرك مفردینك اخرینه صوك حرکه‌سی ساکن وفتحه وکسره اولانلرده [سین] وضمه اولانلرده [سون] علاوه اولنوب مفردی وبو مفردك اخرینه [لر] علاوه‌سیله جمعی حاصل اولور

مفرد	جمع
یازسین	یازسینلر
اوقوسون	اوقوسونلر ... کبی.

نهی صیغه‌سی

١١٧ — برفعلك اجراسنی نهی ایدن کلمه‌لره (کلمهٔ نهی) دیرلرکه بوده مخاطب وغائبه کوره [نهی حاضر ونهی غائب]ناملریله ایکی نوعدر.

نهی حاضر — مخاطبی برفعلك اجراسندن نهی ایدن کلمه‌در

[یازما . گلمه] کبی . نهی حاضرلرده منفی مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لری النورسه مفردلری اولوب جمعلریده امر حاضرلر کبی اولور .

	مفرد	جمع
یازمامق — دن —	یازما	یازمایك . یازمایکز
گلمه‌مك — « —	گلمه	گلمه‌یك . گلمه‌یکز
اوقومامق — « —	اوقوما	اوقومایك . اوقومایکز
گزمه‌مك — « —	گزمه	گزمه‌یك . گزمه‌یکز .. کبی .

نهی غائب — غائبی برفعلك اجراسندن نهی ایدن کلمه‌در (یازمه‌سین . اوقومه‌سون) کبی . اشبو نهی غائبلرك نهی حاضرلرك آخرلرینه (سین . سون) علاوه‌سیله مفردلری وبومفردلره [لر] علاوه‌سیله جمعلری حاصل اولور .

مفرد	جمع
یازماسین	یازماسینلر
اوقوماسون	اوقوماسونلر .. کبی .

فعل التزامی

۱۱۸ — معنای مصدرینك وقوعی متکلمك ملتزم ومطلوبی اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره یاپیلان صیغه‌یه [التزامی] دینور [یازه‌لم] کبی‌که یازمقلغمز لازمدر دیمك اولور .

بوصیغه‌یی تشکیل ایچون مثبت منفی واستفهام صورتلرینه کوره اوچ اصول واردر .

مثبت صورتنی تشکیل ایچون مثبت مصدرلرده مادهٔ اصلیه‌نك آخری ساکن ایسه مفتوح قیلنوب برها کتوریله‌رك ومتحرك اولانلره ها یرینه (یه) علاوه اولنه‌رق مفرد غائبی تحصیل اولنوب بعده [لر] علاوه‌سیله جمع غائبی وضمائر نسبیه ایله متکلم ومخاطب صورتلری حاصل اولور. یعنی:

ساکنلرده { یازمق – دن – یازه
گزمك – » – گزه

متحرکلرده { طیقامق – » – طیقایه
دنه‌مك – » – دنه‌یه
اریمك – » – اری‌یه
اوقومق – » – اوقویه

کبی مفرد غائبلر تحصیل اولنوب [لر] علاوه‌سیله وضمائر نسبیه الحاقنده قاعدهٔ تحریکه‌ده رعایتله امثلهٔ مطرده‌سی اولان شو:

		متکلم	مخاطب	غائب
یازمقدن	مفرد	یازه‌یم	یازه‌سك	یازه
	جمع	یازه‌لم	یازه‌سکز	یازه‌لر
گزمكدن	مفرد	گزه‌یم	گزه‌سك	گزه
	جمع	گزه‌لم	گزه‌سکز	گزه‌لر
طیقامقدن	مفرد	طیقایه‌یم	طیقایه‌سك	طیقایه
	جمع	طیقایه‌لم	طیقایه‌سکز	طیقایه‌لر

دنه‌مكدن
مفرد ـ دنه‌يه‌يم . دنه‌يه‌سك . دنه‌يه
جمع ـ دنه‌يه‌لم . دنه‌يه‌سكز . دنه‌يه‌لر

قازيمقدن
مفرد ـ قازي‌يه‌يم . قازي‌يه‌سك . قازي‌يه
جمع ـ قازي‌يه‌لم . قازي‌يه‌سكز . قازي‌يه‌لر

ارمكدن
مفرد ـ اري‌يه‌يم . اري‌يه‌سك . اري‌يه
جمع ـ اري‌يه‌لم . اري‌يه‌سكز . اري‌يه‌لر

اوقومقدن
مفرد ـ اوقويه‌يم . اوقويه‌سك . اوقويه
جمع ـ اوقويه‌لم . اوقويه‌سكز . اوقويه‌لر

يورومكدن
مفرد ـ يورويه‌يم . يورويه‌سك . يورويه
جمع ـ يورويه‌لم . يورويه‌سكز . يورويه‌لر

صورتلرى حاصل اولور.

منفى صورتى تشكيل ايچون منفى مصدرلرده نفى اداتى اولان [ما . و مه] يى [ميه] صورتنه تحويل ايله مفرد غائبى حاصل اولوب بعده مثبتلر كبى ديكر صيغه‌لرى ياپيلور .

يازمامقدن
مفرد ـ يازميه‌يم . يازميه‌سك . يازميه
جمع ـ يازميه‌لم . يازميه‌سكز . يازميه‌لر

گزمه‌مكدن
مفرد ـ گزميه‌يم . گزميه‌سك . گزميه
جمع ـ گزميه‌لم . گزميه‌سكز . گزميه‌لر

طیقاماقده:
مفرد ـ طیقامیه‌یم. طیقامیه‌سڭ. طیقامیه
جمع ـ طیقامیه‌لم. طیقامیه‌سڭز. طیقامیه‌لر

دیمکده:
مفرد ـ دنه‌میه‌یم. دنه‌میه‌سڭ. دنه‌میه
جمع ـ دنه‌میه‌لم. دنه‌میه‌سڭز. دنه‌میه‌لر

قازیماقده:
مفرد ـ قازیمیه‌یم. قازیمیه‌سڭ. قازیمیه
جمع ـ قازیمیه‌لم. قازیمیه‌سڭز. قازیمیه‌لر

ایرمکده:
مفرد ـ اریمیه‌یم. اریمیه‌سڭ. اریمیه
جمع ـ اریمیه‌لم. اریمیه‌سڭز. اریمیه‌لر

اوقوماقده:
مفرد ـ اوقومیه‌یم. اوقومیه‌سڭ. اوقومیه
جمع ـ اوقومیه‌لم. اوقومیه‌سڭز. اوقومیه‌لر

یورومکده:
مفرد ـ یورومیه‌یم. یورومیه‌سڭ. یورومیه
جمع ـ یورومیه‌لم. یورومیه‌سڭز. یورمیه‌لر . . . کبی.

استفهام صورتی ایسه یالڭز متکلم وغائبلرینه مخصوص اولوب بونلردنده متکلمده اخرینه [می] اداتنك الحاقی وغائبلرده مثبت ایچون امر غائبك ومنفی ایچون نهی غائبك اخرینه ینه مذکور [می] کتورمکله اولورکه بونلر امری سؤال ایچون برنوع صیغه‌لردن عبارت اولورلر.

مثبتده:

	مفرد	جمع
متکلم ـ	یازه‌یمی .	یازه‌لمی
غائب ـ	یازسینمی .	یازسینلرمی

نفی { متکلم – یازمیه‌یمی . یازمیه‌لمی
{ غائب – یازماسینمی . یازماسینلرمی

کبی اولوب سائر افعالده‌ده بوصورتله تصریف اولنورلر .

فعل وجوبی

١١٩ – برایشی ایشلمك ایچون فاعله لزوم کوسترن صیغه‌یه [وجوبی] دینور [یازمالی] کبی که یازمق کرك معناسنی مشعردر. بو صیغه دخی مثبت ومنفی واستفهام صورتلرینه کوره اوچ صورتله تشکیل اولنور .

مثبت صورتنك تشکیلی ایچون : مثبت مصدرلرك ثقیللرنده ادات مصدری [مالی] وخفیفلرنده [ملی]یه تحویل ایدنجه مفرد غائبی اولور بوکا [لر] علاوه ایتدکده جمع غائبی ظاهر اولوب ضمائر نسبیه علاوه‌سیله‌ده مخاطب ومتکلم صورتلری چیقار . شو :

		متکلم	مخاطب	غائب
یازمقده	مفرد	یازمالی‌یم	یازمالیسك	یازمالی
	جمع	یازمالی‌یز	یازمالیسکز	یازمالیلر
ازمکده	مفرد	ازملی‌یم	ازملیسك	ازملی
	جمع	ازملی‌یز	ازملیسکز	ازملیلر
اوینامقده	مفرد	اوینامالی‌یم	اوینامالیسك	اوینامالی
	جمع	اوینامالی‌یز	اوینامالیسکز	اوینامالیلر
اوقومقده	مفرد	اوقومالی‌یم	اوقومالیسك	اوقومالی
	جمع	اوقومالی‌یز	اوقومالیسکز	اوقومالیلر

اريمكرده	مفرد — اريمه‌لى‌يم	اريمه‌ليسك	اريمه‌لى
	جمع — اريمه‌لى‌يز	اريمه‌ليسكز	اريمه‌ليلر
دنه‌مكرده	مفرد — دنه‌ملى‌يم	دنه‌مليسك	دنه‌ملى
	جمع — دنه‌ملى‌يز	دنه‌مليسكز	دنه‌مليلر . كبى .

منفى صورتى تشكيل ايچون كرك ثقيل كرك خفيفلرده ادات مصدرى [ملى]يه تحويل ايله و بعده مثبتده اولديغى كبى [لر] اداتنك وضمائر نسبيه‌نك علاوه‌سيله اولور .

يازمامقرده	مفرد — يازماملى‌يم	يازمامليسك	يازماملى
	جمع — يازماملى‌يز	يازمامليسكز	يازمامليلر
ازمه‌مكرده	مفرد — ازمه‌ملى‌يم	ازمه‌مليسك	ازمه‌ملى
	جمع — ازمه‌ملى‌يز	ازمه‌مليسكز	ازمه‌مليلر .. كبى .

استفهام صورتنده ايسه ضمائردن اول [مى] اداتى كتورمك لازمدر .

مثبتده	مفرد — يازماليمى‌يم	يازماليميسك	يازماليمى
	جمع — يازماليمى‌يز	يازماليميسكز	يازماليلرمى
منفيده	مفرد — يازماملميى‌يم	يازماملميسك	يازماملميى
	جمع — يازماملميى‌يز	يازماملميسكز	يازمامليلرمى

— و —

مثبتده	مفرد — ازمه‌ليمى‌يم	ازمه‌ليميسك	ازمه‌ليمى
	جمع — ازمه‌ليمى‌يز	ازمليميسكز	ازمه‌ليلرمى
منفيده	مفرد — ازمه‌مليمى‌يم	ازمه‌مليميسك	ازمه‌ملى مى
	جمع — ازمه‌مليمى‌يز	ازمه‌مليميسكز	ازمه‌مليلرمى .. كبى .

اشبو وجوبى صيغه‌سنك مثبتده‌كى متكلم صورتلرى متكلمه عائد بر نوع امر اولديغى كبى منفيسنك متكلم صورتلرى دخى متكلمه متعلق

بر نوع نهی اولدیغندن یعنی [یازمالی‌یم . ازملی‌یم] سوزلرنده متکلمك نفسنه امر و [یازماملی‌یم . ازمه‌ملی‌یم] ده ینه متکلمك نفسنی نهی معناسی مستفاد اولور که شو ایضاحاتدن بونك وبوندن اولکی ماده‌ده بیان اولنان احوال استفهامیه ایله التزامی صیغه‌سنك امر و نهی صیغه‌لرینه فوق‌العاده بر مناسبتلری اولدیغی استدلال اولنور .

فائده — اولمق مصدرندن یاپیلان فعل وجوبیده احتمال معناسی مندمج اولدیغندن یعنی [اوللی] سوزنده [اولمق احتمالی وار] معناسی بولندیغندن یالکز بوکا [فعل احتمالی] دیمك لازمدر .

فعل استقبال

١٢٠ — کله‌جك زمانه دلالت ایدن صیغه‌یه [استقبال] دینور [کله‌جك] کبی که ایلروده یعنی بوندن‌صکره کله‌جکنی مشعر برکلمه‌در.

استقبال صیغه‌سنی تشکیل ایچون مثبتلرده فعل التزامی مثبتنك مفرد غائبی اخرینه و منفیلرده ینه فعل التزامی منفیسنك مفرد غائبی اخرینه فتح‌جیم‌ایله ثقیللرده [جق] وخفیفلرده [جك] علاوه‌اولندقده مفرد غائبی اولوب بوکا [لر] کتورلدکده جمع غائبی و ضمائر نسبیه علاوه سیله ده متکلم ومخاطب صورتلری ظهور ایتدیکی کبی استفهام صورتیده ضمائردن اول [می] اداتنك کتورلمسیله اولور انجق قلب قواعدینه‌ده رعایت لازمدر .

مثبتلرده { یازه ـ دن ـ یازه‌جق
ازه ـ » ـ ازه‌جك

منفیده { يازميه « ـ يازميه‌جق / ازميه « ـ ازميه‌جك }

استفهامده { يازه‌جقمی / ازه‌جكمی }

كبی اولوب امثلهٔ مطرده‌لريده بروجه آتيدر :

مثبت

	متكلم	مخاطب	غائب
يازه‌جقده	يازه‌جغم	يازه‌جقسك	يازه‌جق
	يازه‌جغز	يازه‌جقسكز	يازه‌جقلر
ازه‌جكده	ازه‌جكم	ازه‌جكسك	ازه‌جك
	ازه‌جكز	ازه‌جكسكز	ازه‌جكلر

منفی

يازمامقده	يازميه‌جغم	يازميه‌جقسك	يازميه‌جق
	يازميه‌جغز	يازميه‌جقسكز	يازميه‌جقلر
ازمه‌مكده	ازميه‌جكم	ازميه‌جكسك	ازميه‌جك
	ازميه‌جكز	ازميه‌جكسكز	ازميه‌جكلر

استفهام

مثبت	يازه‌جقمی‌يم	يازه‌جقميسك	يازه‌جقمی
	يازه‌جقمی‌يز	يازه‌جقميسكز	يازه‌جقلرمی
	ازه‌جكمی‌يم	ازه‌جكميسك	ازه‌جكمی
	ازه‌جكمی‌يز	ازه‌جكميسكز	ازه‌جكلرمی

منفی	یازمیه‌جقمی‌یم	یازمیه‌جقمیسك	یازمیه‌جقمی
	یازمیه‌جقمی‌یز	یازمیه‌جقمیسکز	یازمیه‌جقلرمی
	ازمیه‌جکمی‌یم	ازمیه‌جکمیسك	ازمیه‌جکمی
	ازمیه‌جکمی‌یز	ازمیه‌جکمیسکز	ازمیه‌جکلرمی.. کبی

صنف ثانی

حاله دلالت ایدنلر

١٢١ — زمان حالده بر ایشك وقوعنی بیان ایچون اولان کلمه‌یه [فعل حال] دینورکه لسان ترکیده بونك ایچون مخصوص بر فعل واردر یعنی [کلیبور] کبی که بو سوز سویلنیرکن او ادمك دخی کلمکده اولدیغی اکلاشیلور.

فعل حال تشکیلی ایچون: کرك مثبت کرك منفیده مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولسون متحرك اولسون مکسور قلندقدن وعلامت کسره اوله‌رق بریا کتیردکدن صوکره آهنك قاعده‌سنه باقیه‌رق کرك ثقیللره کرك خفیفلره [یور]علاوه ایدیلوب مفرد غائبی اولور و بوکا[لر] علاوه سیله جمع غائبی و ضمائر نسبیه الحاقیله‌ده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور. نته‌کیم:

یازمق — دن — یازییور
طیقامق — « — طیقییور
دنه‌مك — « — دنییور
قازیمق — « — قازییور
اریمك — « — ارییور
اوقومق — « — اوقییور
یورومك — « — یورییور

صورتنده مفرد غائبی اولوب ادوات الحاقیله‌ده امثلهٔ مطرده‌سی شو:

مثبت

یازمقده	یازییورم	یازییورسك	یازییور
	یازییورز	یازییورسکز	یازییورلر
ازمکده	ازییورم	ازییورسك	ازییور
	ازییورز	ازییورسکز	ازییورلر
طیقامقده	طیقییورم	طیقییورسك	طیقییور
	طیقییورز	طیقییورسکز	طیقییورلر
دنه مکده	دنییورم	دنییورسك	دنییور
	دنییورز	دنییورسکز	دنییورلر
قازیمقده	قازییورم	قازییورسك	قازییور
	قازییورز	قازییورسکز	قازییورلر
اریمکده	اریورم	اریورسك	اریور
	اریورز	اریورسکز	اریورلر
اوقومقده	اوقییورم	اوقییورسك	اوقییور
	اوقییورز	اوقییورسکز	اوقییورلر
یورومکده	یورییورم	یورییورسك	یورییور
	یورییورز	یورییورسکز	یورییورلر

منفی

یازمامقده	یازمییورم	یازمییورسك	یازمییور
	یازمییورز	یازمییورسکز	یازمییورلر
ازمه مکده	ازمییورم	ازمییورسك	ازمییور
	ازمییورز	ازمییورسکز	ازمییورلر

طیقامامقده	طیقامیورم	طیقامیورسك	طیقامیور
	طیقامیورز	طیقامیورسکز	طیقامیورلر
دنه‌مه‌مکده	دنه‌میورم	دنه‌میورسك	دنه‌میور
	دنه‌میورز	دنه‌میورسکز	دنه‌میورلر
قازیمامقده	قازیمیورم	قازیمیورسك	قازیمیور
	قازیمیورز	قازیمیورسکز	قازیمیورلر
اریمه‌مکده	اریمیورم	اریمیورسك	اریمیور
	اریمیورز	اریمیورسکز	اریمیورلر
اوقومامقده	اوقومیورم	اوقومیورسك	اوقومیور
	اوقومیورز	اوقومیورسکز	اوقومیورلر
یورومه‌مکده	یورومیورم	یورومیورسك	یورومیور
	یورومیورز	یورومیورسکز	یورومیورلر

استفهام

مثبت	یازیيورمی‌یم	یازیيورمیسك	یازیيورمی
	یازیيورمی‌یز	یازیيورمیسکز	یازیيورلرمی
منفی	ازمیورمی‌یم	ازمیورمیسك	ازمیورمی
	ازمیورمی‌یز	ازمیورمیسکز	ازمیورلرمی

اخطار — مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولانلرده ذاتاً حركه کسره ایسه حالیله ابقا اولنور نته‌کیم بالاده محرر تصریفاتده‌کی [قازیمق‌دن قازیيورم]، [اریمكدن اریيورم] بویله‌در ومضموم ویا مفتوح ایسه واو ایله ها یاخود الف یایه قلب اولنور [اوقومق‌دن اوقیيور.

دیمکدن دییور، آرامقدن آرییور] کبی ده بو فعل حالك آخرینك قاعده‌سنه عدم موافقتی شاذ اوله‌رق قبول ایدلمشدر.

صنف ثالث

حال واستقباله دلالت ایدن

١٢٢ — ترکجه‌ده هم حاله هم استقباله دلالت ایدر بر فعل واردرکه بوکا [فعل مضارع] تسمیه اولنور [یازار] کبی که بوندن [یازییور ویازه‌جق] معنالرینك هر ایکیسیده اکلاشیلور.

فعل مضارع تشکیلی ایچون مثبت منفی واستفهامه کوره قواعد مختلف اولمدیغندن بونجه آنی جمعی شقه تعریف اولندی. شویله که: مثبتلردن مضارع یاپیلقده کلمه‌نك حالنه کوره ایکی اصول واردر:

برنجیسی — مادهٔ اصلیه‌نك آخری متحرك اولانلرك عمومنده بر (ر) حرفی و مادهٔ اصلیه‌نك آخری ساکن اولانلرك شکللرنده آخرلری مفتوح قیلندقدن ونقطه‌لره (آر) وحفیفلره ینه (ر) حرفی علاوه اولندقدن صکره ادات جمعیه وضمائر نسبیه ایله صیغه‌لری حاصل اولور. شویله که:

مثاللرده	چیقمق – دن – چیقر دیگمك – « – دیگر قازیمق – « – قازیر ایتمك – « – ایتر اوقومق – « – اوقور بورومك – « – بورور

ساكنلرده:
يازمق ـ دن ـ يازار
بوزمق ـ « ـ بوزار
ازمك ـ « ـ ازر
سومك ـ « ـ سور

طرزنده مفرد غائبلرى حصل اولوب ادات جمع وضمائر نسبيه ايله‌ده امثلهٔ مطرده‌لرى شو:

طيقامقده	طيقارم	طيقارسك	طيقار
	طيقارز	طيقارسكز	طيقارلر
دنه‌مكده	دنه‌رم	دنه‌رسك	دنه‌ر
	دنه‌رز	دنه‌رسكز	دنه‌رلر
قازيمقده	قازيرم	قازيرسك	قازير
	قازيرز	قازيرسكز	قازيرلر
اريمكده	اريرم	اريرسك	ارير
	اريرز	اريرسكز	اريرلر
اوقومقده	اوقورم	اوقورسك	اوقور
	اوقورز	اوقورسكز	اوقورلر
يورومكده	يوروروم	يوروروسك	يورور
	يورورز	يوروروسكز	يوروررلر

صورتلرى حاصل اولوركه ثنائيلردن شاذ اوله‌رق:

بيلمك ـ دن ـ بيلير
آلمق ـ « ـ آلير
صانمق ـ « ـ صانير
قالمق ـ « ـ قالير
كلمك ـ « ـ كلير

دنه‌مك دن دنییور. ارامق‌دن ریبور] کبی و بو فعل حالك آهنك قاعده‌سنه عدم موافقتی شاذ اوله‌رق قبول اولنمشدر .

صنف ثالث

حال واستقباله دلالت ایدن

۱۲۳ — ترکجه‌ده هم حال هم استقباله دلالت ایدر بر فعل واردرکه بوکا [فعل مضارع] تسمیه اولنور [یازار] کبی که بوندن [یازییور ویازه‌جق] معنالرینك هر ایکیسیده اکلاشیلور .

فعل‌مضارع تشکیلی ایچون مثبت منفی واستفهامه کوره قواعد مختلف اولدیغندن بروجه آتی جمله‌سی بشقه بشقه تعریف اولندی. شویله که :

مثبتلردن مضارع یاپمقده کلمه‌نك حالنه کوره ایکی اصول واردر :

برنجیسی — مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولانلرك عمومنده بر (ر) حرفی و مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرك ثنائیلرنده اخرلری مفتوح قیلندقدن وثقیللره (آر) وخفیفلره ینه(ر) حرفی علاوه اولندقدن‌صکره ادات جمعله وضمائر نسبیه ایله صیغه‌لری حاصل اولور . نته‌کیم :

طیقامق ـ دن ـ طیقار
دنه‌مك ـ « ـ دنه‌ر
قازیمق ـ « ـ قازیر
اریمك ـ « ـ اریر
اوقومق ـ « ـ اوقور
یورومك ـ « ـ یورور

متحرکلرده

ساکنلرده:
یازمق ـ دن ـ یازار
بوزمق ـ « ـ بوزار
ازمك ـ « ـ ازر
سومك ـ « ـ سور

طرزنده مفرد غائبلری حاصل اولوب ادات جمع وضمائر نسبیه ایله‌ده امثلهٔ مطرده‌لری شو :

طیقامقده	طیقارم	طیقارسك	طیقار
	طیقارز	طیقارسکز	طیقارلر
دنه‌مکده	دنه‌رم	دنه‌رسك	دنه‌ر
	دنه‌رز	دنه‌رسکز	دنه‌رلر
قازیمقده	قازیرم	قازیرسك	قازیر
	قازیرز	قازیرسکز	قازیرلر
اریمکده	اریرم	اریرسك	اریر
	اریرز	اریرسکز	اریرلر
اوقومقده	اوقورم	اوقورسك	اوقور
	اوقورز	اوقورسکز	اوقورلر
یورومکده	یورورم	یورورسك	یورور
	یوروز	یورورسکز	یورورلر

صورتلری حاصل اولورکه ثنائیلردن شاذ اوله‌رق:

بیلمك ـ دن ـ بیلیر
آلمق ـ « ـ آلیر
صانمق ـ « ـ صانیر
قالمق ـ « ـ قالیر
گلمك ـ « ـ گلیر

مضارعلری یا ایله اولمق لازم کلیور. آخری ساکنلرك امثلهٔ مطردهلریده شو:

یازمقده	یازارم / یازارز	یازارسك / یازارسکز	یازار / یازارلر
بوزمقده	بوزارم / بوزارز	بوزارسك / بوزارسکز	بوزار / بوزارلر
ازمکده	ازرم / ازرز	ازرسك / ازرسکز	ازر / ازرلر
سومکده	سورم / سورز	سورسك / سورسکز	سور / سورلر

وجهله تصریف اولنور.

ایکنجیسی — مادهٔ اصلیهسنك آخری ساکن اولان ثلاثیلرده اوچ حرفك برحرکهسی وار ایسه خفیفلرك آخری مفتوح قیلندقدن وثقیللرده برده الف کتوردکدن صوکره بر [ر] حرفی علاوهسیله مفرد غائبی اولور واکر اوچ حرفك بردن زیاده حرکهسی وار ایسه صوك حرکهیه کوره آهنك قاعدهسنه تطبیقاً آخرینك حرکهسنی تبدیل ایدوب بعده [ر] علاوهسیله اولور ورباعیلردهده بویله اولوب بعده جمع اداتی وضمائر نسبیه ایله امثلهٔ مطردهلری حاصل اولور. نتهکیم:

برحرکهلی ثلاثیلرده:

اولچمك ـ دن ـ اولچر
اورکمك ـ « ـ اورکر
قورقمق ـ « ـ قورقار
ییرتمق ـ « ـ ییرتار

ایکی حرکه‌لی ثلاثیلرده:
- قیویرمق ـ « ـ قیویریر
- قیزارمق ـ « ـ قیزاریر
- کسیلمك ـ « ـ کسیلیر
- اوتورمق ـ « ـ اوتورور

رباعیلرده:
- اورپرمك ـ دن ـ اورپریر
- یالوارمق ـ « ـ یالواریر

صورتنده مفرد غائبلری ظهور ایدوب بونلره‌ده ادات جمع وضمائر نسبیه علاوه‌سیله امثلهٔ مطرده‌لری شو:

اوچمکده	اوچرم	اوچرسك	اوچر
	اوچرز	اوچرسکز	اوچرلر
اوتورمقده	اوتورورم	اوتورورسك	اوتورور
	اوتورورز	اوتورورسکز	اوتورورلر
یالوارمقده	یالواریرم	یالواریرسك	یالواریر
	یالواریرز	یالواریرسکز	یالواریرلر

وجهله تصریف اولنور.

منفی صورتندن مضارع یاپمق ایچون میم نافیه‌یی ثقیللرده [ماز] خفیفلرده (مز) صورتلرینه تحویل ایتمکدن عبارتدر انجق اثنای تصریفده مفرد متکلمدن (ز) حرفنی حذف ایدوب [یازمازم . ازمزم] یرینه [یازمام ازمم] دینور وجمع متکلمه برده یا زیاده قیلنوب امثلهٔ مطرده‌سی آتیده‌کی وجهله اولور:

یازمامقده	یازمام	یازمازسك	یازماز
	یازمایز	یازمازسکز	یازمازلر

ازمه‌مکده‌ده	ازمم	ازمزسك	ازمز
	ازمیز	ازمزسکز	ازمزلر
اوچمه‌مکده‌ده	اوچمم	اوچمزسك	اوچمز
	اوچمیز	اوچمزسکز	اوچمزلر
اوتورمامقده‌ده	اوتورمام	اوتورمازسك	اوتورماز
	اوتورمایز	اوتورمازسکز	اوتورمازلر
یالوارمامقده‌ده	یالوارمام	یالوارمازسك	یالوارماز
	یالوارمایز	یالوارمازسکز	یالوارمازلر.. کبی

استفهام صورتندن مضارع یاپمق افعال سابقه‌ده اولدیغی کبی ایسه‌ده منفینك مفرد متکلمی قیاسك ایجاب ایتدیکی طرزده [یازمازم. ازمزم] صورتلرینی استفهامه تحویل ایله [یازمازمی‌یم] صورتنده تصریف لازمکلورکه امثلهٔ مطرده‌لری بروجه آتی تحریر اولندی :

مثبت	یازارمی‌یم	یازارمیسك	یازارمی
	یازارمی‌یز	یازارمیسکز	یازارلرمی
منفی	یازمازمی‌یم	یازمازمیسك	یازمازمی
	یازمازمی‌یز	یازمازمیسکز	یازمازلرمی
مثبت	اوتورورمی‌یم	اوتورورمیسك	اوتورورمی
	اوتورورمی‌یز	اوتورومیسکز	اوتورورلرمی
منفی	اوتورمازمی‌یم	اوتورمازمیسك	اوتورمازمی
	اوتورمازمی‌یز	اوتورمازمیسکز	اوتورمازلرمی
مثبت	کسرمی‌یم	کسرمیسك	کسرمی
	کسرمی‌یز	کسرمیسکز	کسرلرمی

منفی	کسمزمی‌یم	کسمزمیسك	کسمزمی
	کسمزمی‌یز	کسمزمیسکز	کسمزلرمی... کبی.

صنف رابع

ماضی‌یه دلالت ایدنلر

١٢٣ — کچمشده‌کی حدثی بیان ایدن فعللره [فعل ماضی] دینور [کیتدی. کیتمش] کبی که بونلردن کیتمك حدثنك اولجه واقع اولدیغی اکلاشیلور .

لسان ترکیده [ماضیٔ شهودی و ماضیٔ نقلی] ناملریله ایکی نوع ماضی صیغه‌سی اولدیغندن بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

ماضیٔ شهودی

١٢٤ — متکلمك بالنفس کورمش اولدیغی حدثك کچدیکنی خبر ویرمك اوزره استعمال ایلدیکی صیغه‌یه [ماضیٔ شهودی] دینور.

ماضیٔ شهودی تشکیل ایتمك ایچون هرنوع مصدرده مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه مکسور بر دال علاوه‌سی و بعده ضمائر فعلیه التحاقی وجمع اداتنك محلنه کتورلمسیله اولور . انجق منفیلرك خفیفلرنده واقع هالر حذف اولنور . استفهاملریده افعال سابقه کبیدر نته‌کیم امثلهٔ آتیه‌دن کیفیت منفهم اولور :

مثبت

یازمقدن	یازدم	یازدك	یازدی
	یازدق	یازدکز	یازدیلر

ازمکده	ازدم	ازدك	ازدی
	ازدك	ازدکز	ازدیلر
طیقامقده	طیقادم	طیقادك	طیقادی
	طیقادق	طیقادکز	طیقادیلر
دنهمکده	دنهدم	دنهدك	دنهدی
	دنهدك	دنهدکز	دنهدیلر
قازیمقده	قازیدم	قازیدك	قازیدی
	قازیدق	قازیدکز	قازیدیلر
اوقومقده	اوقودم	اوقودك	اوقودی
	اوقودق	اوقودکز	اوقودیلر
یورومکده	یورودم	یورودك	یورودی
	یورودك	یورودکز	یورودیلر

منفی

یازمامقده	یازمادم	یازمادك	یازمادی
	یازمادق	یازمادکز	یازمادیلر
ازمهمکده	ازمدم	ازمدك	ازمدی
	ازمدك	ازمدکز	ازمدیلر
طیقامامقده	طیقامادم	طیقامادك	طیقامادی
	طیقامادق	طیقامادکز	طیقامادیلر
دنهمهمکده	دنهمدم	دنهمدك	دنهمدی
	دنهمدك	دنهمدیکز	دنهمدیلر
قازیمامقده	قازیمادم	قازیمادك	قازیمادی
	قازیمادق	قازیمادکز	قازیمادیلر

اوقومامقده	اوقومادم	اوقومادڭ	اوقومادى
	اوقومادق	اوقومادڭز	اوقومادیلر
یورومه‌مكده	یورومدم	یورومدڭ	یورومدى
	یورومدك	یورومدڭز	یورومدیلر

استفهام

مثبت	یازدمى	یازدڭمى	یازدیمى
	یازدقمى	یازدڭزمى	یازدیلرمى
منفى	یازمادممى	یازمادڭمى	یازمادیمى
	یازمادقمى	یازمادڭزمى	یازمادیلرمى
مثبت	ازدممى	ازدڭمى	ازدیمى
	ازدكمى	ازدڭزمى	ازدیلرمى
منفى	ازمدممى	ازمدڭمى	ازمدیمى
	ازمدكمى	ازمدڭزمى	ازمدیلرمى

ماضئ نقلى

١٢٥ — متكلمك ایشتدیكى بر شیئى خبر ویرمك اوزره قوللاندیغى صیغه‌یه [ماضئ نقلى] دینور .

بونك تشكیلى ایچون هر نوع مصدرده مادۀ اصلیه‌نك اخرینه كسر میم ایله [مش] و بعده ضمائر نسبیه و ادات جمع علاوه سندن عبارتدر . انجق استفهام صورتنده ادات نفى مادۀ اصلیه ایله ضمائر اراسنده بولنور . نته‌كیم امثلهٔ آتیه‌دن جمله‌سى معلوم اولور .

مثبت

یازمقده	یازمشم	یازمشسك	یازمش
	یازمشز	یازمشسکز	یازمشلر
ازمکده	ازمشم	ازمشسك	ازمش
	ازمشز	ازمشسکز	ازمشلر
طیقامقده	طیقامشم	طیقامشسك	طیقامش
	طیقامشز	طیقامشسکز	طیقامشلر
دنه‌مکده	دنه‌مشم	دنه‌مشسك	دنه‌مش
	دنه‌مشز	دنه‌مشسکز	دنه‌مشلر
قازیمقده	قازیمشم	قازیمشسك	قازیمش
	قازیمشز	قازیمشسکز	قازیمشلر
اوقومقده	اوقومشم	اوقومشسك	اوقومش
	اوقومشز	اوقومشسکز	اوقومشلر
یورومکده	یورومشم	یورومشسك	یورومش
	یورومشز	یورومشسکز	یورومشلر

منفی

یازمامقده	یازمامشم	یازمامشسك	یازمامش
	یازمامشز	یازمامشسکز	یازمامشلر
ازمه‌مکده	ازممشم	ازممشسك	ازممش
	ازممشز	ازممشسکز	ازممشلر
طیقامامقده	طیقامامشم	طیقامامشسك	طیقامامش
	طیقامامشز	طیقامامشسکز	طیقامامشلر

دنه‌مه‌مکده‌یه	دنه‌ممشم	دنه‌ممشسك	دنه‌ممش
	دنه‌ممشز	دنه‌ممشسکز	دنه‌ممشلر
قازیمامقده‌یه	قازیمامشم	قازیمامشسك	قازیمامش
	قازیمامشز	قازیمامشسکز	قازیمامشلر
اوقومامقده‌یه	اوقومامشم	اوقومامشسك	اوقومامش
	اوقومامشز	اوقومامشسکز	اوقومامشلر
یورومه‌مکده‌یه	یوروممشم	یوروممشسك	یوروممش
	یوروممشز	یوروممشسکز	یوروممشلر

استفهام

مثبت	یازمشمی‌یم	یازمشمیسك	یازمشمی
	یازمشمی‌یز	یازمشمیسکز	یازمشلرمی
منفی	یازمامشمی‌یم	یازمامشمیسك	یازمامشمی
	یازمامشمی‌یز	یازمامشمیسکز	یازمامشلرمی
مثبت	ازمشمی‌یم	ازمشمیسك	ازمشمی
	ازمشمی‌یز	ازمشمیسکز	ازمشلرمی
منفی	ازممشمی‌یم	ازممشمیسك	ازممشمی
	ازممشمی‌یز	ازممشمیسکز	ازممشلرمی

نوع ثانی

مرکب فعللر

١٢٦ — ایکی مصدردن ویا بر اسمله بر مصدردن ویا برصفتله بر مصدردن ترکیب ایله مشتق اولان فعللره [فعل مرکب] دینور .

ماضئ نقلئ اقتدارى

يازه‌بيلمشم	يازه‌بيلمشسك	يازه‌بيلمش
يازه‌بيلمشز	يازه‌بيلمشسكز	يازه‌بيلمشلر

صورتلرى مثبت جهتنك تصريفاتنى مشعر اولوب بونك منفيسى ايله استفهام صورتلرنده ده هپ بيلمك مصدرنده جارى اولمق لازم كليورسه‌ده منفيسنده بيلمك مصدرينه حاجت قالميوب فعل التزامى مفرد غائبك آخرينه ميم ثانيه كتوردكدن صوكره فعل مضارعه آكديره‌جق صورتده بروجه زير استقبال حال مضارع و ماضيلرى تعريف اولنور :

استقبال اقتدارئ منفى

يازه‌ميه‌جغم	يازه‌ميه‌جقسك	يازه‌ميه‌جق
يازه‌ميه‌جغز	يازه‌ميه‌جقسكز	يازه‌ميه‌جقلر

حال اقتدارئ منفى

يازه‌مييورم	يازه‌مييورسك	يازه‌مييور
يازه‌مييورز	يازه‌مييورسكز	يازه‌مييورلر

مضارع اقتدارئ منفى

يازه‌مام	يازه‌مازسك	يازه‌ماز
يازه‌مايز	يازه‌مازسكز	يازه‌مازلر

ماضئ شهودئ اقتدارى منفيسى

يازه‌مادم	يازه‌مادك	يازه‌مادى
يازه‌مادق	يازه‌ماديكز	يازه‌ماديلر

ماضئ نقلئ اقتداری منفیسی

یازه‌مامشم	یازه‌مامشسك	یازه‌مامش
یازه‌مامشز	یازه‌مامشسکز	یازه‌مامشلر

کبی منفی صورتلری اولوب استفهام ایسه بیلمکده جاری اوله‌رق شو :

استفهام اقتداری منفیسی

یازه‌بیله‌جکمی یم	یازه‌بیله‌جکمیسك	یازه‌بیله‌جکمی
یازه‌بیله‌جکمی یز	یازه‌بیله‌جکمیسکز	یازه‌بیله‌جکلرمی

استفهام حال اقتداری

یازه‌بیلیورمی یم	یازه‌بیلیورمیسك	یازه‌بیلیورمی
یازه‌بیلیورمی یز	یازه‌بیلیورمیسکز	یازه‌بیلیورلرمی

استفهام مضارع اقتداری

یازه‌بیلیرمی یم	یازه‌بیلیرمیسك	یازه‌بیلیرمی
یازه‌بیلیرمی یز	یازه‌بیلیرمیسکز	یازه‌بیلیرلرمی

استفهام ماضئ شهودئ اقتداری

یازه‌بیلدمی	یازه‌بیلدکمی	یازه‌بیلدیمی
یازه‌بیلدکمی	یازه‌بیلدکزمی	یازه‌بیلدیلرمی

استفهام ماضئ نقلئ اقتداری

یازه‌بیلمشمی یم	یازه‌بیلمشمیسك	یازه‌بیلمشمی
یازه‌بیلمشمی یز	یازه‌بیلمشمیسکز	یازه‌بیلمشلرمی ... کبی.

مناسبدر مثلا: اوقومقدن آلنورسه منفصل اوله‌رق [اوقویی‌ویرمك] گبی یازلمق لازمدر.

بونك منفی صورتی دخی ویرمك فعلنده اجرا اولنمق لازمکلیرسه‌ده اکثر حالاتده منفیسی غیرمستعمل اولوب یالکز [نهی. مضارع. ماضیٔ شهودی] صیغه‌لرینك منفیلری مستعمل اولدیغندن وبونلرده‌ده صورت نفی ویرمك مصدرنده دکل اصل اولان ماده‌ده اعتبار اولنه‌رق شو:

نهی تعجیلی

حاضر ـ یازمایی‌ویر. یازمایی‌ویرك. یازمایی‌ویرکز

غائب ـ یازمایی ویرسون. یازمایی‌ویرسونلر.

مضارع تعجیلیٔ منفی

یازمایی‌ویریرم. یازمایی‌ویریرسك. یازمایی‌ویریر

یازمایی‌ویریرز. یازمایی‌ویریرسکز. یازمایی‌ویریرلر

منفیٔ ماضیٔ شهودیٔ تعجیلی

یازمایی‌ویردم. یازمایی‌ویردك. یازمایی‌ویردی

یازمایی‌ویردك. یازمایی‌ویردکز. یازمایی‌ویردیلر

صورتلری ظاهر اولور.

بونك استفهام صورتی ویرمك مصدرنده جاری اولورکه امثله‌سی شو:

استفهامیٔ وجوبیٔ تعجیلی

یازیویرملی‌می‌یم. یازیویرملی‌میسك. یازیویرملیمی

یازیویرملی‌می‌یز. یازیویرملی‌میسکز. یازیویرملیلرمی

استفهامى حال تعجيلى

يازيويرييورمى يم . يازيويرييورميسڭ . يازيويرييورمى
يازيويرييورمى يز . يازيويرييورميسڭز . يازيويرييورلرمى

استفهامى استقبال تعجيلى

يازيويره جكمى يم . يازويره جكميسڭ . يازيويره جكمى
يازيويره جكمى يز . يازيويره جكميسڭز . يازيويره جكلرمى

استفهامى مضارع تعجيلى

يازيويرمى يم . يازيويرميسڭ . يازيويرمى
يازيويرمى يز . يازيويرميسڭز . يازيويرلرمى

استفهامى ماضىٔ شهودىٔ تعجيلى

يازيويردمى . يازيويردڭمى . يازيويرديمى
يازيويردكمى . يازيويردڭزمى . يازيويرديلرمى

استفهامى ماضىٔ نقلىٔ تعجيلى

يازيويرمشمى يم . يازيويرمشميسڭ . يازيويرمشمى
يازيويرمشمى يز . يازيويرمشميسڭز . يازيويرمشلرمى

فعل تعليمى

١٣٠ — حسب الايجاب [مادهٔ فعل . اسم . صفت . حاصل مصدر . اسم مصدر] ايله ديگر برمصدردن تركيب ايله ياپيلان فعللره [تعليمى] دينور .

١ — يازى يازمق
٢ — گوزل اولمق

كبى كه بونك برنجيسنده يازى مادهٔفعليله يازمق مصدرندن ايكنجيسنده گوزل صفتيله اولمق مصدرندن تركب ايتديكى مشاهده اولنه‌بيلور .

بو فعلك صورت اشتقاقى متضمن اولديغى مصدرده اولوب اولنه كان مادهٔ فعل اسم صفت حاصل مصـدر اسم مصدرلر حاللريله دائما اشتقاقك اولنده ذكر اولنور اول مصدرك اشتقاقى ايسه بالاده محرر افعال بسيطه‌ده بيان اولنان اصـولده اولديغندن بروجه زير برر مثال تحرير اولندى.

امر تعليمى

١ { حاضر- يازى ياز. يازى يازك - يازى يازگز
غائب - يازى يازسين. يازى يازسينلر

٢ { حاضر- گوزل اول. گوزل اولك - گوزل اولگز
غائب - گوزل اولسون. گوزل اولسونلر

٣ { حاضر- گورولدى ايت. گورولدى ايدك - گورولدى ايدگز
غائب - گورولدى ايتسون. گورولدى ايتسونلر

نهى تعليمى

١ { حاضر- يازى يازمه. يازى يازميك - يازى يازميگز
غائب - يازى يازمسون. يازى يازمسونلر

٢ { حاضر- گوزل اولمه . گوزل اولميك - گوزل اولميگز
غائب - گوزل اولماسون. گوزل اولماسونلر

التزامی تعلیمی

١	یازی یازه‌یم .	یازی یازه‌سك .	یازی یازه
	یازی یازه‌لم .	یازی یازه‌سکز .	یازی یازه‌لر
٢	گوزل اوله‌یم .	گوزل اوله‌سك .	گوزل اوله
	گوزل اوله‌لم .	گوزل اوله‌سکز .	گوزل اوله‌لر

وجوبی تعلیمی

١	یازی یازمالی‌یم .	یازی یازمالیسك .	یازی یازمالی
	یازی یازمالی‌یز .	یازی یازمالیسکز .	یازی یازمالیلر
٢	گوزل اولمالی‌یم .	گوزل اولمالیسك .	گوزل اولمالی
	گوزل اولمالی‌یز .	گوزل اولمالیسکز .	گوزل اولمالیلر

استقبال تعلیمی

١	یازی یازه‌جغم .	یازی یازه‌جقسك .	یازی یازه‌جق
	یازی یازه‌جغز .	یازی یازه‌جقسکز .	یازی یازه‌جقلر
٢	کتاب آله‌جغم .	کتاب آله‌جقسك .	کتاب آله‌جق
	کتاب آله‌جقلر .	کتاب آله‌جقسکز .	کتاب آله‌جقلر
٣	گوزل اوله‌جغم .	گوزل اوله‌جقسك .	گوزل اوله‌جقلر
	گوزل اوله‌جغز .	گوزل اوله‌جقسکز .	گوزل اوله‌جقلر

حال تعلیمی

٢	یازی یازییورم .	یازی یازییورسك .	یازی یازییور
	یازی یازییورز .	یازی یازییورسکز .	یازی یازییورلر

٣ { گوزل اولییورم . گوزل اولییورسڭ . گوزل اولییور
گوزل اولییورز . گوزل اولییورسڭز . گوزل اولییورلر }

مضارع تعلیمی

١ { یازی یازارم . یازی یازارسڭ . یازی یازار
یازی یازارز . یازی یازارسڭز . یازی یازارلر }

٢ { گوزل اولورم . گوزل اولورسڭ . گوزل اولور
گوزل اولورز . گوزل اولورسڭز . گوزل اولورلر }

ماضیٔ شهودیٔ تعلیمی

١ { یازی یازدم . یازی یازدڭ . یازی یازدی
یازی یازدق . یازی یازدڭز . یازی یازدیلر }

٢ { گوزل اولدم . گوزل اولدڭ . گوزل اولدی
گوزل اولدق . گوزل اولدڭز . گوزل اولدیلر }

ماضیٔ نقلیٔ تعلیمی

١ { یازی یازمشم . یازی یازمشسڭ . یازی یازمش
یازی یازمشز . یازی یازمشسڭز . یازی یازمشلر }

٢ { گوزل اولمشم . گوزل اولمشسڭ . گوزل اولمش
گوزل اولمشز . گوزل اولمشسڭز . گوزل اولمشلر }

کبی اولوب بونلرڭ استفهام ومنفی صورتلری دخی یالکز مصدرلرده جاری اولوب آرتق معلوم برکیفیت اولدیغندن تکثیر سواددن اجتناباً امثله تحریرینه لزوم کورلمدی .

١٣١ — فائده: مصدر عاملردن [ايتمك . ايلمك . قيلمق] مصدرلرى شيوهٔ لسان اقتضاسنجه فعل تعليمى اولەجقلرى وقتده يالكز [صفت . اسم مصدر . حاصل مصدر] ايله تركب ايدوب مادهٔ فعل واسمله تركب ايتمزلر يعنى :

گوزل ايتمك . ياردم ايتمك . چاليم ايتمك

ناز ايلمك . جلوه ايلمك . كرم ايلمك

آجى قيلمق چاپراز قيلمق . گولنچ قيلمق

دينورسەده هيچ بروقتده :

گيتمش ايتمك . يازمش ايلمك . اولمش قيلمق.

او ايتمك . چاپر ايلمك . نردبان قيلمق

دينلمزكه بوكبى سوزلرى لسانك شيوەسنه واقف اولميان اجانب سويلرسەده اهل لسانك آنلريده تصحيح ايتملرى لازمدر.

وكذا [ياپمق] مصدرى اكثريا اسملرله برلشوب بعضاً [گوزل. فنا] كبى صفتلرله تركب ايدرسەده سائرلريله تركيب اولنماز يعنى :

گوزل ياپمق. فنا ياپمق. او ياپمق — دينوب

ياردم ياپمق. يازمش ياپمق اويونياپمق— دينلمز

وكذا [اولمق] مصدرى اكثريا صفتلرله و پك چوق اسملرله تركب ايدوب اك زياده استعمال اولنور

كسكين اولمق. ادم اولمق. گوزل اولمق

كبى كثير الاستعمالدر. والحاصل فعل تعليمى تركيبنده شيوهٔ لسان عثمانى يه پك زياده دقت اولنوب اكا كوره تركيب لازمدر بناءً عليه

فرنکجه یه تقلید ایدن بعض ادملرك [حمامه گیتمك] یرنده [حمام آلمق] و امثالی مناسبتسز و لسانمزه تمامیله غیر موافق ترکیبلرندن حذر ایتملیدر .

فعل مقاربه

۱۳۲ — معنای فعلینك قوهٔ قریبه یه کلدیکنی اشعار ایتمك اوزره [یازمق] مصدرینك التزامی صیغه‌سندن بشقه هر هانکی بر مصدرك التزامی مفرد غائبیله مذکور [یازمق] مصـدرینك ماضیٔ شهودی ونقلیسندن ترکیب ایدیلن ایکی ماضی یه [فعل مقاربه] دینورکه بونك بشقه صیغه‌لری اولمدیغی کبی اشبو ایکی ماضینك ده یالکز مثبت صورتلری اولوب منفی و استفهام جهتلری دخی یوقدر. ومعناسی دخی [آزقالدی شویله اولیوردی] دیمکدرکه امثله‌سی بروجه آتیدر .

ماضیٔ شهودیٔ مقاربه

دوشه یازدم.	دوشه یازدك .	دوشه یازدی
دوشه‌یازدق.	دوشه‌یازدکز .	دوشه‌یازدیلر
قیره یازدم .	قیره یازدك .	قیره یازدی
قیره یازدق.	قیره یازدکز .	قیره یازدیلر

ماضیٔ نقلیٔ مقاربه

دوشه یازمشم .	دوشه یازمشسك.	دوشه یازمش
دوشه یازمشز.	دوشه یازمشسکز.	دوشه یازمشلر
قیره یازمشم.	قیره یازمشسك .	قیره یازمش
قیره یازمشز.	قیره یازمشسکز .	قیره یازمشلر

کبی که [آز قالدی دوشیبوردم] . [آز قالدی قیریبوردم] معنالرینی ویررلر فقط بونلر درسعادت لساننددن ساقط اولدقلری کبی ادبیات جدیده‌مزدن دخی مهجور اولدقلرندن استعمال ایچون دکل یالکز آثار عتیقه‌ده کورلدکلری حالده بیلنمك ایچون بورایه درج ایلدك .

فعل استمراری

١٣٣ — بر ایشك دوامنی بیلدرمك اوزره استعمال اولنان فعللره [استمراری] دینورکه اساساً اوچ صورتده بولنورلر

برنجیسی . — فاعلك فعلده دوام و استمرارینی مبین اولاندرکه هرهانکی بر التزامی مفرد غائبیله [کورمك] مصدرینك ماضیٔ شهودی مفرد غائبی ایله ویا امرحاضریله ترکیب ایدیلن صیغه‌لردر [ایده کوردی . ایده کور . ایستیه کور] کبی .

ایکنجیسی . — فعلك مستقبلده استمرارینی مفید اولانلردرکه بونلر بعض التزامیلرك مفرد غائبیله [کیتمك . طورمق] مصدرلرینك امر غائبلرندن ترکیب اولنورلر

یاپه کیتسون . یاپه کیتسونلر
یازه طورسون . یازه طورسونلر .. کبی .

اوچنجیسی . — فعلك زمان ماضیدن حین تکلمه قدر استمرارینی مبین اولاندرکه بعض التزامیلرك مفرد غائبیله [کلمك] مصدرینك ماضیلرندن و [کیتمك] مصدرینك مضارعندن ترکیب اولنورلر

ماضئ شهودئ استمراری

قیره گلدم .	قیره گلدڭ .	قیره گلدی
قیره گلدك .	قیره گلدڭز .	قیره گلدیلر
دگلهیه گلدم .	دگلهیه گلدڭ .	دگلهیه گلدی
دگلهیه گلدك .	دگلهیه گلدڭز .	دگلهیه گلدیلر

ماضئ نقلئ استمراری

اوله گلمشم .	اوله گلمشسڭ .	اوله گلمش
اوله گلمشز	اوله گلمشسڭز .	اوله گلمشلر
یازه گلمشم .	یازه گلمشسڭ .	یازه گلمش
یازه گلمشز .	یازه گلمشسڭز .	یازه گلمشلر

مضارع استمراری

اوقویه گیدرم . اوقویه گیدرسڭ . اوقویه گیدر
اوقویه گیدرز . اوقویه گیدرسڭز . اوقویه گیدرلر .

کیبدرکه بونلر ترکیبده اکثریا ماضی ومضارعی برلشهرك وتأکید استمرار معناسنی ویرهرك شو : [یازه گلمش یازه گیدر . اوله گلدك اوله گیدرز . قیره گلدك قیره گیدرسڭ] . کبی .

مرکبات خاصه

١٣٤ — فعل اعانه واسطهسیله ترکیب وتشکیل ایدیلن [حکایه . روایت . شرط] فعللری مرکبات خاصهدندرکه آنلردن اول مذکور فعل اعانهیی بیلمك لازم کلدیکندن بروجه آتی اولا فعل اعانه بعده دیکرلری تعریف اولنمشدر .

فعل اعانه

١٣٥ — فعل اعانه يالكز ماضى صورتلريله برده [شرطيه] تعبيراولنان صورتى حائزبولنان فعلدركه مذكور اوچ صورت شونلردر:

فعل اعانه ماضئ شهوديسى

ايدم . ايدك . ايدى
ايدك . ايدكز . ايديلر

فعل اعانه ماضئ نقليسى

ايمشم . ايمشسك . ايمش
ايمشز . ايمشسكز . ايمشلر

صيغهٔ شرطيه

ايسهم . ايسهك . ايسه
ايسهك . ايسهكز . ايسهلر

حكايهٔ فعلى

١٣٦ — بسائطدن برينك مضمونني شهودطريقيله بيان ايتمك اوزره اول بسيطا يله فعل اعانه نك ماضئ شهوديسندن تركيب ايديلن فعللره [حكايه فعلى] دينوركه بونك [ماضئ شهودى . ماضئ نقلى . حال استقبال . مضارع . وجوبى . التزامى] صيغهلرى اولديغندن بروجه آتى تعريف اولنورلر .

حكايهٔ ماضئ شهودى

١٣٧ — حكايه فعلنك ماضئ شهوديسى ايكى حال اوزره تشكيل اولنور.

برنجی حال — هرهانکی بر ماضئ شهودی مطردهسیله فعل اعانه ماضئ شهودیسی مفرد غائبندن ترکب ایدندر .

یازدم ایدی . یازدك ایدی . یازدی ایدی
یازدق ایدی . یازدکز ایدی . یازدیلر ایدی .. کبی .

ایکنجی حال — هرهانکی بر ماضئ شهودی مفرد غائبیله فعل اعانه ماضئ شهودیسنك مطردهسندن ترکب ایدندر.

یازدی ایدم. یازدی ایدك. یازدی ایدی
یازدی ایدك . یازدی ایدکز. یازدی ایدیلر ... کبی.

بونك برنجی حالی عمومی اولوب ایکنجی حال منفی واستفهاملرده یوقدر اشبو منفی واستفهاملر برنجی حاله کوره تصریف اولنور یعنی:

منفیده { یازمادم ایدی. یازمادك ایدی. یازمادی ایدی
یازمادق ایدی. یازمادکز ایدی . یازمادیلر ایدی

استفهامنده { یازدممی ایدی. یازدکمی ایدی. یازدیمی ایدی
یازدقمی ایدی. یازدکزمی ایدی. یازدیلرمی ایدی

کبی اولور.

اشبو مثاللرده یازیلان صورتلر اشتقاق قاعدهسیله ترکیب اصولنه تماماً موافق ایسهده قدمادن بعضلریله محررین جدیدهمز فعل اعانهنك الف ویاسنی حذف ایله باقی قالان [دی]ی اصل اولان مادهٔ بسیطهیه ربط ایدهرك متصل صورتده یازدقلری کبی بعض جمع متکلملرده بولنان فعل اعانه کافلرینی قافه قلب ایتدکاری وبوجهتله کلمهلرده بر نسبت مبسوطه بولندیغی ایچون بزده بو اصوللری بوراده عیناً ارائه

ایتمکی مناسب کوروب اصل اولان اشتقاق جهتنه [انفصال صورتی] ودیکرینه [اتصال صورتی] تسمیه ایدەرك بروجه آتی مثاللرینی تحریر ایلدك وبوندن بویله کله‌جکلرك جمله‌سندەده هر بریچون اتصال وانفصال صورتلرینی بشقه بشقه کوستردك بونك انفصال صورتی بالاده یازلمش اولدیغندن اتصال صورتیده آتی‌یه تحریر اولندی :

مثبت

برنجی حاله کوره { یازدمدی . یازدکدی . یازدیدی
یازدقدی . یازدکزدی . یازدیلردی

ایکنجی حاله کوره { یازدیدم . یازدیدك . یازدیدی
یازدیدك . یازدیدکز . یازدیدیلر

منفی

یازمادمدی . یازمادکدی . یازمادیدی
یازمادیدك . یازمادیکز . یازمادیدیلر

استفهام

یازدمیدی . یازدکمیدی . یازدیمیدی
یازدقمیدی . یازدکزمیدی . یازدیلرمیدی

کبی اولوب کرك بونلرك کرك کله‌جکلرك متصل ومنفصل صورتلرندن هرهانکیسی قرائتده دها مناسب وحاله موافق اولورسه اول صورت ترجیح اولنملیدر .

حکایهٔ ماضیٔ نقلی

١٣٨ — بسائطدن هرهانکی برماضیٔ نقلینك مفرد غائبیله فعل اعانه ماضیٔ شهودیسی مطردەسندن ترکب ایدن فعلدرکه:

انفصال صورتی

یازمش ایدم. یازمش ایدڭ. یازمش ایدی
یازمش ایدك . یازمش ایدڭز. یازمش ایدیلر

اتصال صورتی

یازمشدم. یازمشدڭ . یازمشدی
یازمشدق. یازمشدڭز. یازمشدیلر

کبی اولوب کرك بونك کرکسه زیرده کله جکلرك منفی واستفهام صورتلری مسبوق حکایهٔ ماضیٔ شهودیده اولدیغی کبی فعل اعانه‌ده دکل اصل اولان ماده‌ده معتبر اولوب طبقی آنك کبی تصریف اولنورلر نته‌کیم:

منفیه

انفصال صورتی	یازمامش ایدم. یازمامش ایدك .	یازمامش ایدڭ . یازمامش ایدیڭز.	یازمامش ایدی یازمامش ایدیلر
اتصال صورتی	یازمامشدم. یازمامشدق.	یازمامشدڭ . یازمامشدڭز.	یازمامشدی یازمامشلردی

استفهامیه

انفصال صورتی	یازمشمی ایدم. یازمشمی ایدك.	یازمشمی ایدڭ. یازمشمی ایدڭز.	یازمشمی ایدی یازمشمی ایدیلر
اتصال صورتی	یازمشمیدم. یازمشمیدك.	یازمشمیدڭ . یازمشمیدڭز.	یازمشمیدی یازمشمیدیلر... کبیدر.

حکایهٔ حال

۱۳۹ — بسائطدن هرهانکی برحالك مفرد غائبیله فعل اعانه ماضیٔ شهودی مطردهسندن ترکب ایدر نتهکیم :

مثبتده

انفصال	یازییورایدم.	یازییورایدك .	یازییورایدی
	یازییورایدك.	یازییورایدکز.	یازییورایدیلر
اتصال	یازییوردم.	یازییوردك.	یازییوردی
	یازییوردق.	یازییوردکز.	یازییورلردی

منفیده

انفصال	یازمییور ایدم.	یازمییورایدك.	یازمیورایدی
	یازمیور ایدك.	یازمییور ایدکز.	یازمییور ایدیلر
اتصال	یازمییوردم.	یازمییوردك.	یازمییوردی
	یازمیوردق.	یازمییوردکز.	یازمییورلردی

استفهامده

انفصال	یازییورمیایدم.	یازییورمیایدك.	یازییورمیایدی
	یازییورمیایدك.	یازییورمی ایدکز.	یازییورمیایدیلر
اتصال	یازییورمیدم.	یازییورمیدك .	یازییورمیدی
	یازییورمیدك.	یازییورمیدکز .	یازییورلرمیدی

حکایهٔ استقبال

۱٤۰ — بسائطدن هرهانکی براستقبالك مفرد غائبیله فعلاعانه ماضیٔ شهودیسنك مطردهسندن تشکل ایدندر نتهکیم:

مثبته

انفصال	يازه‌جق ايدم .	يازه‌جق ايدڭ .	يازه‌جق ايدى
	يازه‌جق ايدك .	يازه‌جق ايدكز .	يازه‌جق ايديلر
اتصال	يازه‌جقدم .	يازه‌جقدڭ .	يازه‌جقدى
	يازه‌جقدق .	يازه‌جقدكز .	يازه‌جقلردى

كبى اولوب منفيده [يازميه‌جق ايدم . يازميه‌جقدم ... الى اخره] واستفهامده‌ده [يازه‌جقمى ايدم . يازه‌جقميدم ... الى اخره] صورتيله تصريف اولنور .

حكايهٔ مضارع

١٤١ — بسائطدن هرهانكى برمضارعك مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسندن تركب ايدر .

انفصال	يازار ايدم .	يازار ايدڭ .	يازار ايدى
	يازار ايدك .	يازار ايدكز .	يازار ايديلر
اتصال	يازاردم .	يازاردڭ .	يازاردى
	يازاردق .	يازاردكز .	يازارلردى

كبى اولوب منفى و استفهام صورتلرى مضارعده جارى اوله‌رق [يازماز ايدم . يازمازدم] و[يازمازمى ايدم . يازمازميدم] كبى تصريف اولنور .

حكايهٔ وجوبى

١٤٢ — بسائطدن هر هانكى بر وجوبى صيغه‌سنك مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسى مطرده‌سندن تركب ايدندر .

انفصال	يازمالى ايدم .	يازمالى ايدك .	يازمالى ايدى
	يازمالى ايدك .	يازمالى ايدكز .	يازمالى ايديلر
اتصال	يازماليدم.	يازماليدك .	يازماليدى
	يازماليدق.	يازماليدكز.	يازماليديلر

كبى اولوب بونك منفى واستفهام صورتلرى فعل وجوبده جارى اولەرق [يازماملى ايدم. يازماملیدم] و [يازماملیمى ايدم. يازمامليميدم] كبى تصريف اولنورلر .

حكايهٔ التزامى

١٤٣ — بسائطدن هرهانكى التزامى مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسى مطردەسندن تركب ايدر انجق بونك اتصال صورتنده التزامنك هاسى الفه قلب اولنور.

انفصال	يازه ايدم.	يازه ايدك .	يازه ايدى
	يازه ايدك.	يازه ايدكز.	يازه ايديلر
اتصال	يازايدم.	يازايدك.	يازايدى
	يازايدق.	يازايدكز .	يازايديلر

كيدر. بونك انفصال صورتى استعمال اولنماز ومنفيسى ينه التزاميده جارى اولەرق [يازميه ايدم. يازمييدم] دينوب استفهام صورتى يوقدر.

روايت فعلى

١٤٤ — بسائطدن برينك مضمونى نقل وروايت صورتيله بيان ايدن صيغەلره [روايت فعلى] دينوركه طبق حكايه فعلى كبى تركيب اولنور انجق بوراده فعل اعانەنك ماضئ نقليسى استعمال اولنور وبوسببه

مبنی بونك ماضیٔ شهودیسی یوقدر استفهام ومنفی خصوصاتیده سابقلری
کبی اولدیغندن یالکز مثبتلر ایچون بر وجه آتی بر مثال تحریر اولندی:

روایت ماضیٔ نقلی

انفصال	یازمش ایمشم .	یازمش ایمشسك .	یازمش ایمش
	یازمش ایمشز .	یازمش ایمشسکز .	یازمش ایمشلر

بونك اتصال صورتی یوقدر.

روایت حال

انفصال	یازییور ایمشم	یازییور ایمشسك .	یازییور ایمش
	یازییور ایمشز .	یازییور ایمشسکز .	یازییور ایمشلر
اتصال	یازییورمشم .	یازییورمشسك .	یازییورمش
	یازییورمشز .	یازییورمشسکز .	یازییورمشلر

روایت استقبال

انفصال	یازه جق ایمشم .	یازه جق ایمشسك .	یازه جق ایمش
	یازه جق ایمشز .	یازه جق ایمشسکز .	یازه جق ایمشلر
اتصال	یازه جقمشم .	یازه جقمشسك .	یازه جقمش
	یازه جقمشز .	یازه جقمشسکز .	یازه جقلرمش

روایت مضارع

انفصال	یازار ایمشم .	یازار ایمشسك .	یازار ایمش
	یازار ایمشز .	یازار ایمشسکز .	یازار ایمشلر
اتصال	یازارمشم .	یازارمشسك .	یازارمش
	یازارمشز .	یازارمشسکز .	یازارلرمش

روایت وجوبی

انفصال { یازمالی ایمشم . یازمالی ایمشسك . یازمالی ایمش
{ یازمالی ایمشز . یازمالی ایمشسکز . یازمالی ایمشلر

اتصال { یازمالیمشم . یازمالیمشسك . یازمالیمش
{ یازمالیمشز . یازمالیمشسکز . یازمالیلرمش

روایت التزامی

انفصال { یازه ایمشم . یازه ایمشسك . یازه ایمش
{ یازه ایمشز . یازه ایمشسکز . یازه ایمشلر

اتصال { یازا ایمشم . یازا ایمشسك . یازا ایمش
{ یازا ایمشز . یازا ایمشسکز . یازا ایلرمش

کیدرکه بونك التزامیسنده‌کی انفصال صورتی استعمال اولنماز.

{ فعل شرطی }

١٤٥ — بسائطدن برینك مضمونی شرط طریقیله بیان ایدن فعللره [شرطی] دینورکه بونلرده طبق حکایه فعلی کبی اولوب انجق بونلر فعل اعانه‌نك شرطیهٔ مطرده‌سیله ترکب ایدرلر. منفی صورتیده انلر کبی اولوب استفهامی صورتی یوقدر بناءً علیه مثبتلردن بروجه آتی برر مثال یازلدی.

ماضیٔ شهودیٔ شرطی

انفصال صورتی

برنجی حالده { یازدم ایسه . یازدك ایسه . یازدی ایسه
{ یازدق ایسه . یازدکز ایسه . یازدیلر ایسه

ایکنجی حالده { یازدی ایسه‌م . یازدی ایسه‌ك . یازدی ایسه
{ یازدی ایسه‌ك . یازدی ایسه‌کز . یازدی ایسه‌لر

اتصال صورتی

برنجی حالده
یازدمسه . یازدگسه . یازدیسه
یازدقسه . یازدگزسه . یازدیلرسه

ایکنجی حالده
یازدیسه‌م . یازدیسه‌ڭ . یازدیسه
یازدیسه‌ك . یازدیسه‌گز . یازدیسه‌لر

ماضیٔ نقلیٔ شرطی

انفصال
یازمش ایسه‌م . یازمش ایسه‌ڭ . یازمش ایسه
یازمش ایسه‌ك . یازمش ایسه‌گز . یازمشلر ایسه

اتصال
یازمشسه‌م . یازمشسه‌ڭ . یازمشسه
یازمشسه‌ك . یازمشسه‌گز یازمشلرسه

کبی که بونك اتصال صورتنده صعوبت اولدیغندن استعمال اولنماز .

حال شرطی

انفصال
یازییور ایسه‌م . یازییور ایسه‌ڭ . یازییور ایسه
یازییور ایسه‌ك . یازییور ایسه‌گز . یازییورلر ایسه

اتصال
یازییورسه‌م . یازییورسه‌ڭ . یازییورسه
یازییورسه‌ق . یازییورسه‌گز . یازییورلرسه

استقبال شرطی

انفصال
یازه‌جق ایسه‌م . یازه‌جق ایسه‌ڭ . یازه‌جق ایسه
یازه‌جق ایسه‌ك . یازه‌جق ایسه‌گز . یازه‌جقلر ایسه

اتصال
یازه‌جقسه‌م . یازه‌جقسه‌ڭ . یازه‌جقسه
یازه‌چقسه‌ق . یازه‌جقسه‌گز یازه‌جقلرسه

مضارع شرطی

انفصال	یازار ایسه‌م .	یازار ایسه‌ڭ .	یازار ایسه
	یازار ایسه‌ك .	یازار ایسه‌ڭز .	یازارلر ایسه
اتصال	یازارسه‌م .	یازارسه‌ڭ .	یازارسه
	یازارسه‌ق .	یازارسه‌ڭز	یازارلرسه

وجوبی شرطی

انفصال	یازمالی ایسه‌م .	یازمالی ایسه‌ڭ .	یازمالی ایسه
	یازمالی ایسه‌ك .	یازمالی ایسه‌ڭز .	یازمالیلر ایسه
اتصال	یازمالیسه‌م .	یازمالیسه‌ڭ .	یازمالیسه
	یازمالیسه‌ك .	یازمالیسه‌ڭز .	یازمالیسه‌لر

التزامی شرطی

بو صیغه قاعده‌یه موافق اولمیوب شو :

یازسه‌م . یازسه‌ڭ . یازسه
یازسه‌ق . یازسه‌ڭز . یازسه‌لر

صورتنده تصریف اولنور .

١٤٦ — فائده : اشبو مرکباتده افعال بسیطه‌رینه بعضاً مناسب صفتلر استعمال اولنه‌رق ینه حکایه روایت شرط فعللری حاصل اولور شو:

گوزل ایدم . گوزل ایدڭ . گوزل ایدی
گوزل ایدك . گوزل ایدڭز . گوزل ایدیلر } حکایه‌سی

— و —

گوزل ایمشم . گوزل ایمشسڭ . گوزل ایمش
گوزل ایمشز . گوزل ایمشسڭز . گوزل ایمشلر } روایتی

— و —

ار ایسه‌م . ار ایسه‌ڭ . ار ایسه } شرطی
ار ایسه‌ك . ار ایسه‌ڭز . ار ایسه‌لر }

حاصل اولدیغی کبی .

ایکنجی باب

خصوصی صیغه‌لر

١٤٧ — کلمه‌لری بربرلرینه کوزلجه ربطه سبب اولوب امثلهٔ مطرده‌لری اولمیان صیغه‌لر خصوصی صیغه‌لردن عبارتدرکه بونلر دخی بسیط ومرکب اولمق اوزره ایکی درلودرلر .

بسیط اولانلرینه [ربط صیغه‌لری] ومرکبلرینه [خصوصی مرکبلر] تسمیه اولندیغندن بروجه آتی هربری بشقه بشقه تعریف اولندی .

ربط صیغه‌لری

١٤٨ — ترکیده کلماتی یکدیکرینه برمناسبت لطیفه ایله ربط ایدوب [عطفیه . تعقیبیه . ابتدائیه . انتهائیه . توقیتیه . حال ترکیبی . صله] نامل‌ریله یدی صیغه واردرکه اهمیت مخصوصه‌لری جهتله بروجه آتی تفصیل اولنمشدر .

صیغهٔ عطفیه

١٤٩ — بر فعلی کندیسنه ربط ایدوب دائما اول فعلك دلالت ایتدیکی زمان ومعنایه تعلق ایدن کلمه‌یه [صیغهٔ عطفیه] دینور .

صیغهٔ عطفیه تشکیلی ایچون مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرینه (وب) ومتحرك اولانلرینه (یوب) علاوه ایتمك لازمدر .

ساكنلرده { يازمق ـ دن ـ يازوب
ازمك ـ « ـ ازوب

متحركلرده { اوينامق ـ « ـ اوينايوب
ديله‌مك ـ « ـ ديله‌يوب
اوقومق ـ « ـ اوقويوب
قازيمق ـ « ـ قازييوب

كيدركه بونلر عباره اره‌سنده :

١ ـ يازوب بوزيبور

٢ ـ اوزايوب قاليرسه

صورتلرنده بولنورلركه بونلردن :

برنجيده اولان [يازوب] معطوفى اولان [بوزيبور] كبى حال معناسنده يعنى [يازيبور] ديمكدر .

اوچنجيده اولان [اوزايوب] معطوفى اولان [قاليرسه] كبى مضارع شرطى معناسنده يعنى [اوزارسه] ديمكدر .

صيغهٔ تعقيبيه

١٥٠ — مضمونى مابعدنده‌كى فعلك تعقيب ايلمسنه دلالت ايدن صيغه‌يه [تعقيبيه] دينور .

بونك تشكيلى مادهٔ اصليه‌نك اخرى ساكن اولانلرده مكسور قيلندقدن و متحركلرده بر يا زياده ايتدكدن صوكره ثقيللره [يجق] وخفيفلره [يجك] علاوه‌سيله اولور :

ساكنلرده { يازمق ـ دن ـ يازيجق
ازمك ـ « ـ ازيجك

متحرکلرده { اوزامق - « - اوزایجق
اوقومق - « - اوقویجق }

کیدرکه عباره ارەسنده [فلان یازیسنی یازیجق اوقومغه باشلادی] صورتنده ایراد اولنورسه‌ده بوکلمه‌لر کرك لساندن کرکسه تحریردن مهجور اولدیغندن یالکز آثار عتیقه‌ده کورولدیکی زمان بیلنمك ایچون تحریر اولندی.

صیغهٔ ابتدائیه

١٥١ — فعلك ابتدای وقوعندن حین تکلمه قدر دیکر برفعلك علی‌الدوام واقع اولدیغنی بیان ایدن صیغه‌یه [ابتدائیه] دینور.

بونك تشکیلی هرهانکی بر فعل التزامی مفرد غائبك اخرینه [لی. لیبرو. لیبری. لیدنبرو. لیدنبری] علاوه‌سیله اولور.

یازه‌دن - یازه‌لی. یازه‌لیبرو. یازه‌لیبری. یازه‌لیدنبرو. یازه‌لیدنبری.
ازه - « - ازه‌لی. ازه‌لیبرو. ازه‌لیبری. ازه‌لیدنبرو. ازه‌لیدنبری.

کبی‌که عباره ارەسنده [بوکتابی یازه‌لیدنبری بشقه برشیٔ یازمدم] و[درسه باشلایه‌لیبری برکون فوت ایتمدم] صورتنده ایراد اولنوب دائما ایکنجی فعلك دوامنی مشعر اولور.

بونلرك واولیلری ادبیات جدیده‌مزه موافق اولمدقلرندن ارتق استعمالدن ساقط اولمشلردر بناءً علیه انلری استعمال ایتمه‌ملیدر.

صیغهٔ توقیتیه

١٥٢ — بر ایشك واقع اولمسی لازم کلن وقتك عقیبنده او ایشك بهمه‌حال وقوع بوله‌جغنی بیان ایدن صیغه‌یه [توقیتیه] دینور.

صورت تشکیلی ماضیٔ شهودی جمع متکلمنك اخرینه فتح جیم فارسی ایله [چه] علاوه‌سندن عبارتدر.

یازدق – دن – یازدقجه
ازدك – « – ازدكجه
اوقودق – « – اوقودقجه
اوینادق – « – اوینادقجه

کبی که ترکیب اراسنده [دقتلی یازدقجه یازك کوزللشور] صورتنده واقع اولور.

صیغهٔ انتهائیه

١٥٣ — برفعلك نهایت بولدیغنه دلالت ایدن صیغه یه [انتهائیه] دینور صورت تشکیلی مادهٔ اصلیه نك اخری ساکن اولانلرده مکسور قیلندقدن ومتحرك اولانلره بر یا کتوردکدن صوکره [نجه . نجه دك . نجیه قدر . نجیه دکین] علاوه سیله اولور .

ساکنلرده:
یازمق – دن – یازنجه . یازنجیه دك
یازنجیه قدر . یازنجیه دکین
ازمك – « – ازنجه . ازنجیه دك
ازنجیه قدر. ازنجیه دکین

متحرکلرده:
اوزامق – « – اوزاینجه . اوزاینجیه دك
اوزاینجیه قدر. اوزاینجیه دکین
اوقومق – « – اوقوینجه . اوقوینجیه دك
اوقوینجیه قدر. اوقوینجیه دکین

کبی که بونك طرز جدید ادبمزده [دك و دکین] لیلری استعمالدن ساقط اولمشلردر .

حال ترکیبی صیغه سی

١٥٤ — فاعلك اجرای فعلده مبین اولدیغی صفتی بیلدیرن صیغه یه [حال ترکیبی] تسمیه اولنور.

بونك صورت تشكيلى فعل التزامى مفرد غائبك آخرينه ثقيللرده [رَق] خفيفلرده [رَك] علاوه‌سندن عبارتدر.

يازه ـ دن ـ يازه‌رق

ايده ـ « ـ ايده‌رك

قاله ـ « ـ قاله‌رق

اغلايه ـ « ـ اغلايه‌رق

كبى ايسه‌ده بعضاً يكديكرينه مناسبتى اولان ايكى فعل التزامى مفرد غائبلرى يان يانه ايراد اولنه‌رق بلا ادات حال تركيبى معناسنى ويرر.

دوشه قالقه كلدى

صچرايه صچرايه كيتدى

تركيبلرنده واقع [دوشه قالقه] و[صچرايه صچرايه] سوزلرى كبى.

صيغهٔ صله

١٥٥ — ماضىٔ شهودى جمع متكلمى ايله استقبال مفرد غائبنك مصدر وصفت معناسنده استعمالنى مبين اولان صيغه‌يه [صله] دينور. بونك تشكيلى بسائطدن ومركباتدن اولديغنه كوره ايكى نوعدر.

بسائطده اولانلر. ـ ماضىٔ شهوديك جمع متكلمى ايله استقبالك مفرد غائبى آخرلرى مكسور قيلنوب علامت اوله‌رق ماضيده حرف اخيرك اولنه و آخرينه بر ياء ومضارعده يالكز آخرينه بر ياء كتورمكله حاصل اولور:

ماضيده	يازدق ـ دن ـ يازديغى ازدك ـ « ـ ازديكى
مضارعده	يازه‌جق ـ « ـ يازه‌جغى ازه‌جك ـ « ـ ازه‌جكى

كبى كه بونلرك جمعى جائز اولديغى مثللـو ضمائر اضـافيه الوب او صورتله تصريف اولنورلرفقط بوحالده آخرلرنده‌كى يالر حذف‌اولنور.

ماضيده { يازديغم . يازديغك . يازديغى
يازديغمز. يازديغكز. يازدقلرى

مضارعده { يازه‌جغم. يازه‌جغك. يازه‌جغى
يازه‌جغمز. يازه‌جغكز. يازه‌جقلرى ... كبى.

مركب اولان مصدرلر .ـ مركبات عامه‌دن [بيلمك. ويرمك] ايله اولان مصدر بسيطده اعتبار اولنه‌رق

[يازه‌بيلديكى . يازيويرديكى . يازى يازديغى]

صورتلرنده تشكل ايتديكى مثللو [ايدوكى. اولديغى. بولنديغى. اوله‌جغى بولنه‌جغى] صله‌لرى ايله برمصدرك آخرينه [ده] علاوه وبعده بونلر قاتيله‌رق [كسمكده‌ايدوكى. چالمقده‌اولديغى. المقده بولنديغى. يازمقده اوله‌جغى. يازلمقده بولنه‌جغى] كبى مركب صله‌لر حاصل اولور.

خصوصى مركبلر

١٥٦ ــ تركجه‌ده خصوصى اوله‌رق ايكى مركب صيغه واردركه بونلره [مفاجئه] و[استقرار] صيغه‌لرى تعبير اولنور.

صيغهٔ مفاجئه

١٥٧ ــ اكسزين معناسنى مشعر اوله‌رق [چيقمق]مصدرينك التزامى مفردغائبيله كلمك ماده‌سندن تركب ايدن [چيقه‌كلدى] كلمهٔ مركبه‌سندن عبارتدر.

استقرار صيغه‌سى

١٥٨ ــ كنديسنده استقرار معناسى اوله‌رق بعض التزامى مفرد

غائبلریله [قالمق] ماده‌سندن ترکب ایدرك ماضی وامر صیغه‌لرینی تشکیل ایدرلر.

ماضیٔ شهودی

طوکه قالدم . طوکه قالدڭ . طوکه قالدی
طوکه‌قالدق . طوکه‌قالدکز . طوکه‌قالدیلر

و

باقه‌قالدم . باقه‌قالدڭ . باقه‌قالدی
باقه‌قالدق . باقه‌قالدکز . باقه‌قالدیلر

ماضیٔ نقلی

اویویه قالمشم . اویویه قالمشسك . اویویه‌قالمش
اویویه‌قالمشز . اویویه‌قالمشسکز . اویویه‌قالمشلر

امر حاضر

باقه‌قال . باقه‌قالڭ . باقه‌قالکز
باقه‌قالسون. باقه‌قالسونلر . . . کبی .

باب ثالث

﴿ فرع اول ﴾

١٥٩ — مصدرلردن اسم وصفت معنالرینی مبین اولمق اوزره تشکیل ایدیلن صیغه‌لره فرع فعل دینسورکه بونلر [صفات مشتقه] و[اسماء مشتقه] ناملریله ایکی نوع اولدقلرندن بر وجه آتی آیری آیری نوعلرله تصریف اولنه‌یلر.

نوع اول

{ صفات مشتقه }

١٦٠ — فعلدن مشتق اولان صفتلر [اسم‌فاعل. اسم مفعول. مبالغهٔ فاعل. صفت مشبهه] ناملریله درت طاقم کلمه‌دن عبارتدر.

اسم‌فاعل

١٦١ — معنای مصدری ایله متصف اولان یعنی حدثك فاعلنی بیلدیرن کلمه‌لره [اسم‌فاعل] دینور .

بونك تشکیلی ایچون مادهٔ اصلیه‌نك آخری متحرك اولانلردن ثقیلله‌ره [یانْ] خفیفلره [یَنْ] و آخری ساکن اولانلردن ثقیلله‌ره [آن] وخفیفلره یالکز برنون ساکنه علاوه ایتمك لازمدر.

متحرکلرده:
اوقومق — دن — اوقویان
دیله‌مك — « — دیله‌ین

ساکنلرده:
قیرمق — « — قیران
ازمك — « — ازن

کیدر انجق اسم‌فاعل بر آدمه صفت مخصوص اولور برنوع کاروکسبه وياخود برصنعته اختصاص بیان ایدرسه‌اولوقت مادهٔ اصلیه‌نك آخری متحرك اولانلرینه [یجی] وساکن‌اولانلرینه [یجی] علاوه‌اولنور.

ساکنلرده:
اوقومق — دن — اوقویجی
بیله‌مك — « — بیله‌یجی

متحرکلرده:
یازمق — « — یازیجی
کسمك — « — کسیجی ... کبی

اشبو اسم فاعللر ترکجه اصولیله جمعلندکلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلورلر.

اوقویانلر . یازانلر . یازیجیلر

و

اوقویانم . اوقویانك . اوقویان
اوقویانمز . اوقویانکز . اوقویانلری

و

اوقویجیم . اوقویجیك . اوقویجیسی
اوقویجیمز . اوقویجیکز . اوقویجیلری... کبی.

اسم مفعول

۱٦۲ — معنای مصدری ایله متصف اولان مفعوله یعنی حدثك تعلق ایتدیکی شیئه صفت اولان کلمه‌لره [اسم مفعول] دینور.

بونك تشکیلی طبق اسم فاعل کبی ایسه ده اسم فاعل معلوملردن بو اسم مفعول مجهوللردن یاپیلور بناءً علیه مجهولی اولمیان فعللرك اسم مفعولی یوقدر.

یازلمق — دن — یازیلان
کسلمك — « — کسیلن
اوریلمق — « — اوریلان
اوقونمق — « — اوقونان

کیدر انجق بعض کره مجهولك ماضیٔ نقلی مفردغائبی ایله بعض مصدر تخفیفلر دخی اسم مفعول کبی استعمال اولنورلر.

یازلمش کاغد . } ۱
بوزلمش یازی . }

یازمه کتاب . } ۲
باصمه کتاب . } . . . کبی .

بعض كره ادات مصدرك يرينه (لى. لو) كله‌رك اسم مفعول اولور .

قاپامق ـ دن ـ قاپالى
اصمق ـ « ـ اصيلى
صاقلامق « ـ صاقلى ... كبى .

مبالغهٔ فاعل

۱۶۳ ـ فاعلده مبالغه معناسنى ويرن كمه‌لره [مبالغهٔ فاعل] دينوركه هر مصدردن مطرداً كليوب بعض مصدرلردن كلور وكلنلردنده مادهٔ اصليه‌نك آخرينه آهنك لسانه تبعاً [كن . گن . قان . غان . گچ . گيج . غاچ . غيچ] علاوه‌سيله اولور .

آكرمق ـ دن ـ آكرغان
آلشمق ـ « ـ آلشقان
چالشمق ـ « ـ چالشقان
شاشيرمق ـ « ـ شاشيرغان
صاقنمق ـ « ـ صاقنغان
صاورمق ـ « ـ صاورغن
طالمق ـ « ـ طالغيچ
ياپيشمق ـ « ـ ياپيشقان
ياكلمق ـ « ـ ياكلغان
ايصرمق ـ « ـ ايصرغان
صيرتمق ـ « ـ صيرتقان
صيقلمق ـ « ـ صيقلغان
صيوشمق ـ « ـ صيوشقان
ايشتمك ـ « ـ ايشتكن

چکشمك ـ دن ـ چکشگن
بیلمك ـ « ـ بیلگیچ
دوکمك ـ « ـ دوکشگن
سوزمك ـ « ـ سوزگج
یوزمك ـ « ـ یوزگج
اوشنمك ـ « ـ اوشنگن
اوتانمق ـ « ـ اوتانغاج
صوقلمق ـ « ـ صوقلغان
صولومق ـ « ـ صولوغان
طولانمق ـ « ـ طولانغاج
اوصانمق ـ « ـ اوصانغان
اونوتمق ـ « ـ اونوتقان .. کبی .

صفت مشبهه

١٦٤ ـ بر وصفك بر ذاتده ویا بر شیده ثابت اولوب دوام اوزره بولندیغنی بیان ایدن صیغه یه [صفت مشبهه] دینور .

بو صیغه دخی مبالغه کبی هر فعلدن مشتق اولمازسه ده اکثریسندن یاپیله بیلور وبوده اساساً اوچ وجهله اولور .

وجه اول .ـ مادهٔ اصلیه نك اخری متحرك اولان بعض مصدرلردن یالکز ادات مصدرك میمنی حذف ایتمکله اولور .

آجیمق ـ دن ـ آجیق
ادامق ـ « ـ اداق
اقسامق ـ « ـ اقساق
ایصلامق ـ « ـ ایصلاق

فیرلامق - دن - فیرلاق
ایستمك - « - ایستك
ایشلمك - « - ایشلك
دیله‌مك - « - دیله‌ك
چورومك - « - چوروك
یورومك - « - یوروك
اوینامق - « - اویناق
صوغومق - « - صوغوق
اوغرامق - « - اوغراق
بودامق - « - بوداق
بونامق - « - بوناق ... كبی.

وجه ثانی.— مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساكن اولانلرده مصدرمیمنك یرینه بر یا ویاخود واو كتورمكدر.

آچمق - دن - آچیق
آرتمق - « - آرتیق
آصمق - « - آصیق
آقمق - « - آقیق
آلمق - دن - آلیق
آیرمق - « - آیریق
آیمق - « - آییق
باتمق - « - باتیق
بارشمق - « - بارشیق
باصمق - « - باصیق

چاتمق ـ دن ـ چاتیق
چالمق ـ « ـ چالیق
دانشمق ـ « ـ دانشیق
صاپمق ـ « ـ صاپیق
صاچمق ـ « ـ صاچیق
صارمق ـ « ـ صاریق
قاتمق ـ « ـ قاتیق
قاچمق ـ « ـ قاچیق
قاصمق ـ « ـ قاصیق
قماشمق ـ « ـ قماشیق
یارمق ـ « ـ یاریق
یانمق ـ « ـ یانیق
دشمك ـ « ـ دشیك
دگشمك ـ « ـ دگشیك
سرپمك ـ « ـ سرپیك
گچمك ـ « ـ گچیك
گرمك ـ « ـ گریك
کسمك ـ « ـ کسیك
صیرمق ـ « ـ صیریق
قیرپمق ـ « ـ قیرپیق
قیرمق ـ « ـ قیریق
قیزارمق ـ « ـ قیزاریق
قیصمق ـ « ـ قیصیق
ییلشمق ـ « ـ ییلشیق

بيتشمك ـ دن ـ بيتشيك
شيشمك ـ « ـ شيشيك
ييقمق ـ « ـ ييقيق

(٢)

اورتمك ـ دن ـ اورتوك
دوكمك ـ « ـ دوكوك
دوشمك ـ « ـ دوشوك
سوزمك ـ « ـ سوزوك
اويمق ـ « ـ اويوق
بوزمق ـ « ـ بوزوق
بوغمق ـ « ـ بوغوق
صولمق ـ « ـ صولوق
طوكمق ـ « ـ طوكوق
قويمق ـ « ـ قويوق
يولمق ـ « ـ يولوق
طوتمق ـ « ـ طوتوق
طورمق ـ « ـ طوروق
يومق ـ « ـ يوموق... كبى.

وجه ثالث ــ بعض مصدرلرك ادات مصدرلرينى خفيفلرده [كون. گون. كين. گين] وثقيللرده [نون. قين. غون. غين] صورتلرينه قلب ايتمكدر.

١ { دوزمك ـ دن ـ دوزگون
سورمك ـ « ـ سورگون
سوزمك ـ « ـ سوزگون

٢
بیتمك ـ دن ـ بیتگین
پیشمك ـ « ـ پیشگین
شیشمك ـ « ـ شیشگین
كچمك ـ « ـ كچگین

٣
ازمك ـ « ـ ازگین
بزمك ـ « ـ بزگین
گرمك ـ « ـ گرگین

٤
جوشمق ـ « ـ جوشقون
آشمق ـ « ـ آشقین
طاشمق ـ « ـ طاشقین
چاتمق ـ « ـ چاتقین

٥
اولمق ـ « ـ اولغون
یورمق ـ « ـ یورغون
بوزمق ـ « ـ بوزغون
صولمق ـ « ـ صولغون
طولمق ـ « ـ طولغون
طورمق ـ « ـ طورغون

٦
صالمق ـ « ـ صالغین
[بایمق] ـ « ـ بایغین
یایمق ـ « ـ یایغین
یانمق ـ « ـ یانغین
قیزمق ـ « ـ قیزغین
ییلمق ـ « ـ ییلغین
طالمق ـ « ـ طالغین
شاشمق ـ « ـ شاشغین. . .

كبى كه بونلردن بعضلرى و ازجمله [بايغين. چيلغين . قيزغين پيلغين.
طالغين. شاشقين] كلمه‌لرى مبالغهٔ فاعل نوعندن دخى عد اولنورلر .

١٦٥ — فائده : جودت پاشا حضرتلرينك طرز جديدقواعد
عثمانيه‌سنده محرر اولان فقرهٔ آتيه شايان مطالعه موادن اولمغله عيناً
درج اولندى . شويله‌كه:

[صفت مشبهه‌لر فعل لازمدن مشتق اولورلرسه فاعلك وصفى اولوب
اسم فاعله بكزرلر واكر فعل متعديدن مشتق اولورلرسه مفعولك
وصفى اولوب اسم مفعوله بكزرلر فقط اسم فاعل ايله اسم مفعول حدوثه
وصفت مشبهه‌لر ثبوته دلالت ايدرلر .

مثلا : فلان يرده اوركن حيوان وقيريلان عربه دينلدكده اوركن
اسم فاعلى ايله قيريلان اسم مفعولى اوركمك وقيرلمق فعللرينك حدوث
ووقوعنه دلالت ايدر اما اوركك حيوان وقيريق عربه دينلدكده
اوركككك حيوانده وقيريقلق عربه‌ده بر صفت ثابته ومستمره اولديغى
ثابت اولور]

نوع ثانى

اسماء مشتقه

١٦٦ — مصدرلردن مشتق اولان اسملر [اسم مكان . اسم
زمان. اسم آلت] دنيلن اوچ صيغه اولوب بروجه آتى بيان اولنورلر.

اسم مكان

١٦٧ — برفعلك وقوعى مكاننى بيلديرمك اوزره اول فعلدن
مشتق اولان اسملره [اسم مكان]دينور.

صورت اشتقاقی ادات مصدری [آق] صورتنه تحویلدن عبارتدر فقط بالطبع هر مصدرده اسم مکان اوله میه جغندن قاعدهٔ کلنلر آتیده یازلمشدر.

باتمق ـ دن ـ باتاق
قاینامق ـ « ـ قایناق
یاتمق ـ « ـ یاتاق
یایلامق ـ « ـ یایلاق
قیشلامق ـ « ـ قیشلاق
اوتلامق ـ « ـ اوتلاق
اوتورمق ـ « ـ اوتوراق
طورمق ـ « ـ طوراق
قونمق ـ « ـ قوناق . . . کبی.

اسم زمان

١٦٨ ــ برفعلك وقوعی زمانی بیلدیرمك اوزره اول فعلدن یاپیلان کلمه یه [اسم زمان] دینور.

صورت تشکیلی اسم فاعل اسم مفعول ایله ماضیٔ نقلی جمع متکلمی اخرینه بر [ده] علاوه سندن عبارتدر.

اسم فاعلدن ـ یازانده . چالانده . گچنده . گلنده
اسم مفعولدن ـ یازیلانده . چالینانده . قیریلانده . بوزولانده
ماضیدن ـ یازدقده . چالدقده . گچدکده . گلدکده

کیدرکه بونلرك اسم فاعل و اسم مفعولدن مشتق اولانلری ایچنده [گچنده] لفظندن ماعداسی مهجور اولوب آره صره ماضی جمع متکلمندن اولانلری استعمال اولنور.

اسم آلت

١٦٩ ــ برفعلده مستعمل آلته دلالت ایتمك اوزره اول فعلدن مشتق اولان کلمه‌یه [اسم آلت] دینور.

بودخی دیکرلری کبی بالطبع هرمصدردن کلمز ایسه‌ده کلنلردن ادات مصدرك یرینه [ك. ق. کی. گی. قی. غی] علاوه‌سیله اولور:

١ { اسنه‌مك ــ دن ــ اسنك
الـه‌مك ــ « ــ الك
دوشه‌مك ــ « ــ دوشه‌ك }

٢ــ طرامق ــ « ــ طراق

٣ــ کسمك ــ « ــ کسکی

٤ { سورمك ــ « ــ سورگی
سوزکی ــ « ــ سوزگی }

٥ { آصمق ــ « ــ آصقی
باصمق ــ « ــ باصقی }

٦ { چالمق ــ « ــ چالغی
صارمق ــ « ــ صارغی ... کبی. }

١٧٠ ــ اشبو اسماء مشتقه‌دن اسم مکانلرله اسم آلتلر سائر اسملر کبی لر ایله جمعلنوب ضمائر اضافیه دخی اولورلر.

اسم مکانلرده { یایلاغم. یایلاغك. یایلاغی
یایلاغمز. یایلاغکز. یایلاقلری }

اسم آلتلرده { طراغم. طراغك. طراغی
طراغمز. طراغکز. طراقلری ... کبی. }

١٧١ — تركى مصدرلردن حاصل اولان كلمات بسيطلرده اوتوز ايكى ومركبلرده اللى آلتى نوع اولوب جملەسنى برارەدە كوسترمك وضبطلرينى تسهيل ايتمك ايچون ثقيل وخفيف ايكى مصدره كوره هر برينك بر كلمەسى وفعللرك غائب صورتلرندن بر دانەسى تحرير اولندى.

مصادر مركبه

اقتدارى

مصدر اقتدارى = چالە بيلمك
التزامى « = چالە بيل
وجوبى « = چالەبيلملى
استقبال « = چالە بيلەجك
حال « = چالەبيليور
مضارع « = چالەبيلير
ماضئ نقلى « = چالەبيلمش
ماضى شهودى « = چالەبيلدى

تعجيلى

مصدر تعجيلى = چاليويرمك
التزامى « = چاليويره
وجوبى « = چاليويرملى
استقبال « = چاليويرەجك
حال « = چاليويريور
مضارع « = چاليويرر
ماضئ نقلى « = چاليويرمش
ماضئ نقلى « = چاليويردى

تعلیمی

مصدر تعلیمی = چالغی چالمق

امر حاضر « = چالغی چال

امر غائب « = چالغی چالسون

نهی حاضر « = چالغی چالما

نهی غائب « = چالغی چالماسون

التزامیٔ « = چالغی چاله

وجوبیٔ « = چالغی چالمالی

استقبال « = چالغی چالەجق

حال « = چالغی چالییور

مضارع « = چالغی چالار

ماضیٔ نقلی « = چالغی چالمش

ماضیٔ شهودی « = چالغی چالدی

حکایه فعلی

التزامی = چالایدی

وجوبی = چالمالیدی

استقبال = چالەجقدی

حال = چالییوردی

مضارع = چالاردی

ماضیٔ نقلی = چالمشدی

ماضیٔ شهودی = چالدیدی

روایت فعلی

التزامی = چالا یمش
وجوبی = چالمالیمش
استقبال = چاله‌جقمش
حال = چالیور مش
ماضیٔ نقلی = چالمش ایمش

فعل شرطیٔ مرکب

التزامی = چالسه
وجوبی = چالمالیسه
استقبال = چاله‌جقسه
حال = چالیورسه
مضارع = چالارسه
ماضیٔ نقلی = چالمش ایسه
ماضیٔ شهودی = چالدیسه

مرکب خصوصیلر

صیغهٔ مفاجئه = چیقه کلدی
صیغهٔ استقراری = باقه‌قالدی
مرکب صله = چالمقده اولدیغی ... کبی .

ختام

(قصبار مطبعه‌سی)

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبيات] قواعدینی حاوی درت مجلددن مركبدر

برنجی جلدك — اوچنجی كتابی

علم

صرف عربی

محرری

اركان حربيه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جليله سنك رخصتيله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) باب عالی جاده سنده نومرو ٢٥

صاحب و ناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

قصباز
مطبعه کتبخانه و مجلدخانه سی
باب عالی جاده سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

علم صرف عربی

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدمه

۱ ــ لسان عربیده علم صرف : [هُوَ عِلْمٌ يُبْحَثُ فِيهِ عَنْ أَحْوالِ أَبْنِيَةِ الْكَلِمِ مِنْ حَيْثُ التَّصْرِيفِ وَالْإِعْلالِ وَالْإِدْغامِ] صورتیله تعریف اولنورکه معناسی [مادهٔ کلمه‌نك تحولات و تصریفاتیله اعلال وادغام احوالندن بحث ایدن فن] دیمکدر (*) .

۲ ــ کلمه حرفلردن تشکل ایدرکه لسان عربیده حرف : [هِيَ أَصْواتٌ مُعْتَمِدَةٌ عَلى مَقاطِعِ الْحَلْقِ وَاللِّسانِ وَالشَّفَتَيْنِ] صورتیله تعریف اولنوب معناسی [اغزك مخرج معیننـدن دیل ودوداقلر واسطه‌سیله

(*) طالبك لسانی عبارهٔ عربیه‌یه آلشمق ایچون اك باشلی تعریفاتی لسان عربی اوزره تحریر ایدرك متعاقباً ترجمه‌سنی یازدق بناء علیه بونی وبوندن صکره محرر اولان تعریفات عربیه ایله مثاللری طالبلرك ازبر ایلملری لازمدر.

چیقان سسلر] دیمکدرکه اساساً «أ. ب. ت. ث. ج. ح. خ. د. ذ. ر. ز. س. ش. ص. ض. ط. ظ. ع. غ. ف. ق. ك. ل. م. ن. و. ه. ی» اشکالندن عبارت اولان یکرمی سکز حرف اولوب بونلره (حروف هجائیه) یاخود (حروف مبانی) دینور.

٣ — اشبو حروفك اتصال وانفصال صورتلریله متحرك وساكن اولملری احوالی وحركات واشاراتك جمله‌سی بوکتابك متداخل بولندیغی [خواجهٔ لسان عثمانی] کلیاتنك ایکنجی کتابی اولان (صرف ترکی) ده بیان اولندیغی وجهله اولدیغندن بوراده آنلر تکرار ایدلمیه‌رك بالخاصه عربی‌یه متعلق اولان بعض احوال بروجه آتی تعریف اولندی. شویله‌که:

٤ — حروف هجائیه‌نك برنجیسی اولان شو [ا] حرف یا متحرك ویا لینّ اولورکه متحرك اولدیغی حالده (همزه) ولین اولدیغی صورتده (حرف هاوی) اسملریله یاد اولنور وحرف هاوی اولان الف اکثریا مذکور شکلده یازیلور آنجق همزه اولنجه مفتوح و مضموم ایسه الفك اوزرینه ومکسور ایسه الفك آلتنه شو (ء) اشارت قونه‌رق یازیلور وبواصول قواعد قدیمهٔ عربیه‌دندر.

أَنْتَ أَعْظَمُ. أُنْكُتْ أُكْتُبْ. اِقْرَأْ اِسْمَعْ

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که همزه‌نك الفسز اوله‌رق یازلمه‌سی احوالی بومجله‌نك بشنجی کتابی اولان [امزاج مفردات] مقدمه‌سنده بیان اولنان وجهلرده اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی.

همزه: تلفظ اعتباریله ایکی نوعدرکه برینه (همزهٔ وصل) دیکرینه (همزهٔ قطع) دینور.

همزهٔ وصل

٥ ــ همزهٔ وصل : کلامك اولنده اولنجه دائما تلفظ ایدیلن وآرایرده بولندقده تلفظدن ساقط اولان همزه‌درکه تلفظدن سقوطی حالنده اوزرینه شو [ـ] اشارتی وضع ایتمك قواعد قدیمهٔ عربیه اقتضاسندندر. نته‌کیم :

إِرْحَمْ يارَبِّ . إِغْفِرْ يارَبِّ

دینلدکده کلامك اولنده اولدقلرندن تلفظ اولنورلر اما :

يارَبِّ ٱرحَمْ . يارَبِّ ٱغفِرْ

دینلدکده آرا یرده قالدقلری ایچون تلفظ اولنمیوب عادتا [بِرْحَمْ . بِغْفِرْ] کبی سویلنور .

اشبو همزهٔ وصل بردرجه‌یه قدر محدوددرکه بونلرده حرف تعریفك همزه‌سیله [إِبْنٌ . إِبْنَمٌ . إِبْنَةٌ . إِمْرُؤٌ . إِمْرَأَةٌ . إِثْنَيْنِ . إِثْنَانِ . إِثْنَتَانِ . إِثْنَتَيْنِ . إِسْمٍ . إِسْتٍ . أَيْمٌ . أَيْمَنْ] کلمه‌لرنده وفعل بحثنده کوروله‌جکی وجهله ثلاثئ مجردك امر حاضرلرنده ومزیداتدن خماسی وسداسینك ماضی مصدر امر صیغه‌لرنده اولان همزه‌لردن عبارتدر.

قاعده : **١** ــ کلامك اولنده اولان همزهٔ وصل اثبات اولنور واساساً مکسور اوقنور آنجق حرف تعریف ایله (ایم . ایمن) همزه‌لری فتح ایله وثلاثئ مجردك برنجی وبشنجی بابلرینك امرلریله خماسی وسداسینك ماضئ مجهوللرنده مابعدینه تبعیت ایچون ضم ایله اوقنورکه بونلرك مثاللری محلنده کله‌جکدر.

همزهٔ قطع

٦ — همزهٔ قطع هر نره‌ده اولورسه اولسون دائما تلفظ ایدیلندرکه بونلر مذکور همزهٔ وصللرك غیری اولان همزه‌لردر نته‌کیم : [انسان اودرکه ایشته بن‌فلانم دیه بیلور یوقسه بابام فلاندر دیین آدمه انسان دینلمز] معناسنه اولان شو :

إِنَّ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ هَا أَنَا ذَا
لَيْسَ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ كَانَ أَبِي

بیتنده واقع [إِنَّ . أَنَا . أَبِي] کلمه‌لرنده‌کی همزه‌لر همزهٔ قطع اولوب هر یرده تلفظ اولنورلر و(الفتی)ده‌کی لام تعریفك همزه‌سیده همزهٔ وصل اولوب آرا یرده بولندیغندن سویلنمز.

تعریفات

٧ — حروف هجائیه‌دن الف ایله لام یعنی : [اَلْ] صورتنده بولنه‌رق غایت مهم وظیفه‌لر ایفا ایدن برادات اولورکه بوکا (حرف تعریف] دینوب تفصیلاتی زیرده کله‌جکدر.

٨ — حروف هجائیه‌نك هر بری کلمه‌نك اولنده واقع اولدقلری حالده اول کلمه‌یه حرف تعریف داخل اولنجه کیمی شده‌لی وکیمی شده‌سز اوله‌رق اوقنورلرکه بوحاله کوره (حروف شمسیه) و(حروف قمریه) ناملریله ایکی قسمه آیریلورلر.

حروف شمسیه : [ت . ث . د . ذ . ر . ز . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ل . ن] دن عبارت اون‌درت حرفدرکه بونلر برکلمه‌نك

اولنده بولنوبده اول کلمه‌یه حرف تعریف کلورسه حرف تعریفك لامی تلفظدن ساقط اولوب بو حرفلرده مشدد اوقنورلر. [اَلرُّوح] کبی که [اَرُّوحُ] مثللو تلفظ اولنوب جمله‌سیچون بروجه آتی بر مثال یازلدی:

تُرابٌ	ـ دن ـ اَلتُّرابُ	ـ	معناسی طوپراق
ثُومٌ	ـ « ـ اَلثُّومُ	ـ	« صارمساق
دار	ـ « ـ اَلدّآرُ	ـ	« خانه (اوْ)
ذَقَنْ	ـ « ـ اَلذَّقَنُ	ـ	« چکه
رَأس	ـ « ـ اَلرَّأسُ	ـ	« باش
زُور	ـ « ـ اَلزُّورُ	ـ	« گردن
سُكُونْ	ـ « ـ اَلسُّكُونْ	ـ	« صوصمق
صَوْت	ـ « ـ اَلصَّوتُ	ـ	« سس
ضَحْك	ـ « ـ اَلضَّحْكُ	ـ	« گولمك
طَلَبْ	ـ « ـ اَلطَّلَبُ	ـ	« ایسته‌مك
ظَبیْ	ـ « ـ اَلظَّبیُ	ـ	« گیك
لَوْن	ـ « ـ اَللَّوْنُ	ـ	« رنك
نَوْمْ	ـ « ـ النَّوْمُ	ـ	« اویقو

حروف قمریه [ا ۰ ب ۰ ج ۰ ح ۰ خ ۰ ع ۰ غ ۰ ف ۰ ق ۰ ك ۰ م ۰ ه ۰ و ۰ ی] دن عبارت اون‌درت حرفدرکه بونلر بر کلمه‌نك اولنده بولنوبده اول کلمه‌یه حرف تعریف کلورسه اول حرف تعریف (الْ) کبی تماماً تلفظ اولنوب کندولریده حرکات مخصوصه‌لریله سویلنه‌رك

مشدد اولمازلر. [اَلْبَرْدُ] کبی که بونلر ایچون بروجه‌آتی بر موضح‌مثال تحریر اولندی :

أَبْ ـ دن ـ اَلأَبَ ـ معناسی بابا (پدر)
بَصَلْ ـ « ـ اَلْبَصَلُ ـ « صوغان
جِلْد ـ « ـ اَلْجِلْدُ ـ « دری
حاجِبْ ـ « ـ اَلْحاجِبُ ـ « قاش
خَیْشُومْ ـ « ـ اَلْخَیْشُومُ ـ « گکز
عَیْنْ ـ « ـ اَلْعَیْنُ ـ « گوز
غَمّ ـ « ـ اَلْغَمُّ ـ « تاسه (کدر)
فَمْ ـ « ـ اَلْفَمُّ ـ « آغز
قامة ـ « ـ اَلْقامَةُ ـ « بوی
کِتْف ـ « ـ اَلْکِتْفُ ـ « اوموز
مُخ ـ « ـ اَلْمُخُّ ـ « ایلیك
هُدْب ـ « ـ اَلْهُدْبُ ـ « کرپیك
وَصْل ـ « ـ اَلْوَصْلُ ـ « اولاشمق
یَتیم ـ « اَلْیَتیم ـ « أوکسوز

٩ ـ لسان عربیده الف دائما ساکن اولدیغندن و بولسانده سکون ایله ابتـدا متعذر ایدوکندن کلمات عربیه‌نك اوللرنده حرف هاوی اولان الف بولنماز و الف صورتنده اولانلر دائما متحرك اولدقلرندن انلرده همزه‌دن عبارتدر.

سکون ایله ابتدا متعذر اولمسنه مبنی کلمات عربیه‌نك اوللرنده
بولنان سائر حرفلر دخی دائما متحرك بولنوب شاید ساکن ایسه‌لر
سکون ایله اولان کوچلکی دفع ایچون اوللرینه برر همزه کتوریلورکه
مثاللری ومحللری آتیده کوروله‌جکدر.

کلمات عربیه‌ده بولنان الفلرك اکثریسی واو ایله یادن منقلب
اولدقلرندن بونلرك یعنی واو یاء الفك بولندیغی کلمه‌لر شو انقلابات
جهتیله معلول اولوب سبب علتده مذکور اوچ حرف اولدیغندن لسان عربیده
بواوچ حرفه [حروف علت] وسائرلرینه [حروف صحیحه] تسمیه اولنور.

حروف علتدن اولان الف فتحه‌یی مد ایتمکدن بشقه برحالده
بولنماز فقط واو ایله یا کافهٔ حرکات وسکونی قبول ایدرلر نته‌کیم:

اَلسَّعْیُ مَقْبُولٌ . فِی السَّعْیِ نَجَاةٌ . هٰذا سَعْیٌ مَبْرُورٌ

اَلنَّحْوُ مِلْحُ الْكَلامِ. فی النَّحْوِ تَصْحِيحُ اللِّسانِ. هذا نَحْوٌ.

جمله‌لرنده واقع (سعی) ایله (نحو) کلمه‌لرینك یاسیله واوی ضمه
کسره تنوین آلدقلری کبی فتحه وسائر تنوینلری ده قبول ایدرلر.

امّا [قَوْل. سَیْر] کلمه‌لرنده اولدیغی وجهله ساکن اولورسه
اول وقت [حرف لین] دینلور و اکر [مَقُولَه مَعِيشَه] کلمه‌لرنده
اولدیغی کبی ساکن اولوبده اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنی تمدیده
واسطه اولورلرسه اول زمان [حرف مد] نامیله یاد اولنورلرکه بوصورتلره
کوره واو یاء الف حرفلرینه عموماً [حرف علت] وایجاب حاله کوره‌ده
[حرف لین] و [حرف مد] دینور وبونلردن اکلاشیلورکه هرحرف مد
حرف ليندر وبونلرك ایکی صورتیده حرف علتدر نته‌کیم:

أَلْاَدَبُ حِلىً فِي الْغِنىٰ، كَنْزٌ عِنْدَ الحاجَةِ، عَوْنٌ عَلَى الْمُرُوَّةِ، صاحِبٌ فِي الْمَجالِسِ، مُؤْنِسٌ فِي الْوَحْدَةِ

کلام کبارنده [حِلی. فِي. غِنی. حاجَة. عَوْن. عَلیٰ. مروئة. صاحب مونس. وحدة] کلمه‌لرنده بولنان واو یاء الفلر دفعةً برر حرف علت اولوب بونلردن (عون) ده‌کی واو حرف لین و (غنی. حاجة. علی. مروئة. مونس) ده‌کی واو یا الف دخی حرف مد درکه بونلره حرف لین دیمك جائز ایسه‌ده (عون) ده‌کی واوه حرف مد دینلمز.

۱۰ ـــ عربی کلمه‌لرینك اخرلرنده بولنان یا حرفی بالاده یازلدیغی اوزره اساساً متحرك ایسه‌ده زیرده محرر فعل مقاله‌سنك نهایتنده كوروله‌جكی وجهله بعض علتدن طولایی حرکه‌سی حذف اولنه‌رق اوسط طرفنك حرکه‌سنی مده واسطه اولورکه ماقبلی مفتوح اولنجه فتحه‌یی مد ایدر وبو حالده یازیده ینه (ی) یازیلوب الف کبی اوقنور واسمنه‌ده [الف مقصوره] دینور. [دَعْویٰ. فَتْویٰ. حُبْلیٰ بُشْریٰ. ذِکْریٰ. سَلْمیٰ] کبی.

واکر ماقبلی مکسور ایسه کسره‌یی مد ایدر. [وَلِی. عَلِی. قاضِی. راضِی. ناجی] کبی.

۱۱ ـــ حروف هجائیه‌نك بر طاقمی کلمه‌لره داخل اوله‌رق لفظاً بعض تأثیرات کوستردکاری کبی اول کلمه‌لرك معنالرینه‌ده زیاده‌لك ویررلرکه بوکبی حرفلره [حروف معانی] دینور. مثلا: با حرفی بر اسمك اولنه کلنجه اول اسمك آخرینی مکسور اوقوتمق کبی بر تأثیر لفظی اجرا ایتدیکی مثلاو معناسنه الصاق مصاحبت ودها بعض معنالری زیاده ایلر. فقط بونلرك لایقیله اکلاشلمسی کافهٔ قواعد صرفیه‌یی بیلمکه ونحودنده

بعض شیلری اوکرنمکه متوقف اولدیغندن ترجمه‌نك اداتلری کبی
بونلریده عربینك نحونده بیان ایده‌جکز.

١٢ — حروف هجائیه‌نك ایکی ودها زیاده‌سنك برلشمسیله حاصل
اولان سسه عربجه [لَفْظ] دینورکه لسان عربیده: [اَللَّفْظُ هُوَ الصَّوْتُ
الْمُشْتَمِلُ عَلىٰ بَعْضِ الْحُرُوفِ الْهِجَائِيَّةِ] صورتیله تعریف اولنمشدر.

ایمدی لفظ دینلان بوسسدن یا بر معنا منفهم اولور یاخود هیچ
برشیٔ اکلاشلماز اکر هیچ برشیٔ اکلاشلمازسه عادی اصواتدن عبارت
قالوب [مُهْمَلْ] نامنی آلورکه بونك بزم بحثمزه تعلق یوقدر.

اما اول سسدن آزچوق تام ناقص برمعنا مستفاد اولورسه اکا
[لفظ معتبر] دینورکه بحثمزه تعلق ایدن بولفظ معتبردر.

لفظ معتبر: یاتمامیله معنیدار اولور یااولماز.

اکر تمامیله معنیدار اولورسه اکا [کلمه] دینورکه لسان عربیده
[اَلْكَلِمَةُ هِيَ لَفْظٌ وُضِعَ لِمَعْنًى مُفْرَدٍ] صورتیله یعنی [بر معنایه
موضوع اولان لفظ کلمه‌در]. فقره‌سیله تعریف اولنمشدر.

کلمه‌نك افاده ایتدیکی معنا دخی یا مستقلدر یا دکلدر.

اکر مستقل دکل ایسه اکا [ادات] دینورکه بو اداتلر بالاده بیان اولنان
ونحوده ذکر ایدیله‌جکلری بیلدیریلن [حروف معانی] دن عبارتدر.

اکر کلمه‌نك معناسی مستقل ایسه یا بر زمانه دلالت ایدر یا ایتمزو بر زمانه
دلالت ایدرسه اکا [فعل] وزمانه دلالت ایتمزسه اکا ده اسم دینورکه اشبو
صرف کتابنده کلمه‌نك اك مهم قسملری اولان فعل ایله اسمدن بحث
اولنه‌جغندن بروجه آتی هر بری بر رمقاله اوزرینه ترتیب وتحریر اولندیغی
کبی بعض قواعد مهمه ایچونده بو ایکی مقاله‌دن صوکره بر ده خاتمه یازلدی.

برنجی مقاله

اسم

١٣ ــ اسم لسان عربیده [اَلْاِسْمُ مادَلَّ عَلىٰ مَعْنىً فِى نَفْسِهِ غَيْرَ مُقْتَرِنٍ بِاَحَدِ الْاَزْمِنَةِ الثَّلاٰثَةِ] صورتیله تعریف اولنورکه [اوچ زماندن برینه مقارن اولمیه‌رق بالنفس برمعنایه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر.

اسمای عربیه (مظهر. مضمر. مبهم. کنایه) اولمق اوزره اساساً درت صورتده بولندیغندن هربرینی بروجه تفصیل بیان ایتمك واسمك ایکنجی درجه‌ده‌کی تقسیماتنی دخی برابده کوسترمك اوزره بو مقاله‌یی بش باب اوزرینه تحریر ایلدك.

برنجی باب

{ مظهرات }

١٤ ــ اسم مظهر [مادَلَّ عَلىٰ مَعْناهُ بِلاٰ واسِطَةٍ] صورتیله تعریف اولنورکه [موضوع اولدیغی معنایه بلاواسطه دلالت ایدن اسم] دیمکدر «احمد. عثمان. کتاب. مکتوب. جامع. مسجد» اسملری کبی.

اشبو اسملر یا مادهٔ فعله منسوب اولورلر یا اولمازلرکه مادهٔ فعله منسوب اولانلر [اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مبالغهٔ فاعل . اسم الت . اسم زمان . اسم مکان . اسم منسوب . اسم

تصغیر]دن عبارت اولوب بونلره عمومیتله « اسم مشتق » تسمیه اولنور وخصوصی اوله‌رقده [اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مبالغهٔ فاعل] کبی بش دانه‌سنه « صفات مشتقه » و دیکر بشنه یعنی [اسم آلت . اسم زمان . اسم مکان . اسم منسوب . اسم تصغیره] دخی یالکزجه «اسماء مشتقه» دینور که بونلرك جمله‌سی بو مقاله‌دن صوکره کله‌جك اولان فعل مقاله‌سنده تفصیل ایدلمشلردر .

مادهٔ فعله منسوب اولمیان اسم مظهرلره « اسم جامد » دینورکه بونلرده [اسم علم . اسم جنس . اسم عدد] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم منسوب واسم تصغیرلر]دن عبارت اولدیغندن بو بابده شو بش نوع اسم تعریف اولنه‌جقدر . انجق انلردن اول اسملرك ابنیه و اوزانیله تذکیر وتأنیث ماده‌سی وتثنیه ایله جمع احوالی بیلنمك لازم اولدیغندن بروجه آتی درت فصل اوزرینه جمله‌سی تعریف وتفصیل اولندی .

برنجی فصل

اسمك ابنیه‌سیله اوزانی

١٥ — اسمك بنیه‌سی کندیسنی ترکیب ایدن حرفلرك احوالنه تابعدرکه بو حرفلرك اصلیه و زائده اولملرینه کوره اسملر [مجرد . مزید] قسملرینه و اخرلرنده حروف علت وهمزه بولنوب بولنمامسنه کوره‌ده [سالم وغیر سالم] نامملریله دیکر ایکی نوعه تفرق ایدرلر که جمله‌سی بروجه آتی تعریف اولنور .

١٦ — اسملرك مجرد ومزید اولملری کندیلرینی ترکیب ایدن حرفلرك اصلی و زائد اولمسی اعتباریله در .

اسم مجرد : کافهٔ حروفاتی اصـلیه اولوب ـ زیرده کوروله‌جك اولان تبدلاتده ـ کندی حرفلرینه خلل کلمین اسملردر .

لسان عربیده اوچ حرفدن آز حرفلی اسم یوقدر و[اَبْ . اَخْ . دَمْ . یَدْ] کبی ایکی حرفلی کورولن اسملر دخی اساساً اوچ حرفلی اولوب بونلردن برحرف حذف ایدلمشدر نته‌کیم اشاغیده کوروله‌جکی وجهله حین تصریفده او محذوفلر اعاده اولنوب کلمه اکمال ایدیلور .

اشبو حذف خصوصنده اوچ وجه واردر که بونلردن :

وجه اول ـ اکثریا (واو) حرفنك حذفیدر .

اَبُو ـ دن ـ اَبْ
اَخُو ـ « ـ اَخْ
هَنو ـ « ـ هن
حَمُو ـ « ـ حم
عَذوُ ـ « ـ عَذْ
دَمُو ـ « ـ دَمْ

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که بونلرك مجرد حاللرنده محذوف صورتلری استعمال اولنور .

وجه ثانی ـ یا حرفنك حذفیدر (یَدْیٌ) دن (یَدْ) کبی .

وجه ثالث — محذوفك آخر حرف ایله تعویضیدر یعنی کلمه‌دن بر حرف حذف ایدیله‌رك یرینه دیکر حرف قویمقله اولاندر :

فَوَهٌ ـ دن ـ فَم

سَتَهٌ ـ « ـ اَسْتٌ

شَفَهٌ ـ « ـ شَفَةٌ

سَنَهٌ ـ « ـ سَنَةٌ

عِضَهٌ ـ « ـ عِضَةٌ

بَنُو ـ « ـ اِبْنٌ ... كبی.

۱۷ ـ مجرد اولان اسملرك اوچ حرفليلرينه (ثلاثی) درت حرفليلرينه (رباعی) بش حرفليلرينه (خماسی) دينور ثلاثیٔ مجرد اسملر لسان عربيده بروجه آتی يازيلان امثلهده كورلديكی وجهله اون وزنده بولنورلر كه آنلرده شو :

فَعَلْ ـ وزنده ـ قَمَرْ . ذَهَبْ

فُعُلْ ـ « ـ عُنُقْ . حُبُكْ

فِعِلْ ـ « ـ اِبِل . بِلِزْ

فَعْلْ ـ « ـ ثَوْرْ . دَلْو

فُعْلْ ـ « ـ فُلْكْ . قُفْلْ

فِعْلْ ـ « ـ بِئْرْ . ذِئْبْ

فُعَلْ ـ « ـ صُرَدْ . عُمَرْ

فَعِلْ ـ « ـ كَبِدْ . كَتِفْ

فِعَلْ ـ « ـ عِنَبْ . ضِلَعْ

فَعُلْ ـ « ـ رَجُلْ ضَبُعْ ... كبی در.

رباعیٔ مجردلر دخی آلتی وزنده بولنورلرکه شو :

فَعْلَلْ ـ وزننده ـ ثَعْلَبْ. جَعْفَرْ
فُعْلُلْ ـ « ـ بُلْبُلْ. فُسْتُقْ
فِعْلِلْ ـ « ـ حِضْرِمْ. زِبْرِجْ
فِعْلَلْ ـ « ـ دِرْهَمْ. هِبْلَغْ
فُعْلَلْ ـ « ـ طُحْلَبْ. جُنْدَبْ
فِعَلْلٌ ـ « ـ دِمَشْقْ. هِزَبْرْ . . . کبی در.

خماسیلر دخی درت وزنده بولنورلرکه شو :

فَعَلَّلْ ـ « ـ سَفَرْجَلْ
فُعَلِّلْ ـ « ـ قُذَعْمِلْ
فَعْلَلِلْ ـ « ـ جَحْمَرِشْ
فِعْلَلٌّ ـ « ـ زِنْجَفْرْ . . . کبی در.

١٨ — مزید اولان اسملر تصریفات اجراسنده کندیسندن ساقط اولور حرف بولنان اسملردرکه بونلردن ساقط اولان حرفلره (حروف زائده) دینور.

اشبو مزید اسملر بالطبع ثلاثی اولهمیوب رباعیدن بدأ ایله خماسی سداسی سباعی‌یه قدر تکثر ایدرلر نته‌کیم :

کتاب ـ اسم مزیدی ـ رباعی
مکتوب ـ « « ـ خماسی
زنجبیل ـ « « ـ سداسی
خندقوقی ـ « « ـ سباعیدر

وبونلرك اوزانی تماماً سماعی اولدیغندن مجردلر کبی تحدید اولنه‌مازلر. انلرك بیلنمسی کتب لغاتك اعانه‌سیله قابل اولور.

۱۹ — اسملرك سالم وغیر سالم اوللری آخرلرنده حروف علت وهمزه‌نك بولنوب بولنمامسنه تابعدركه بر اسمك آخرنده حرف علت وهمزه بولنمازسه اول اسمه [سالم] دینور «محمد. عمر» کبی وبر اسمك آخرنده حروف علت ویا همزه بولنورسه اول اسمه [غیرسالم] دینور «دنیا. مصطفی. قاضی. حضراء. زوراء» کبی. فقط لسان عربیده آخرنده حروف علتدن اوله‌رق واو بولنور اسم اولمیوب اولسه بیله دائما محذوف بولندیغندن و [دلو. نحو] کبی کلمه‌لرده بولنان واولر حروف اصلیه‌دن اولدقلرندن بوکلمه‌لر ایله آخرلرنده اصلی اوله‌رق یا بولنان [ظبی] کبی اسملر ایجابنه کوره هرنوع حرکاتی قبول ایدرلر یعنی «معرب» اولورلر انجق غیر سالملردن [منقوص. مقصور. ممدود] دینلان اسملرده بعض مرتبه شایان دقت احوال اولدیغندن وبونلرك بیلنمسی لازم ایدوکندن بروجه آتی تعریف اولندیلر:

اسم منقوص— لسان عربیده: [اَلْمَنْقُوصُ هُوَ الْاِسْمُ الْمُعْرَبُ الْمَخْتُومُ بِیاءٍ قَبْلَهَا کَسْرَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم منقوص شول اسم معربدرکه ماقبلی مکسور بریا ایله ختام بولور] دیمکدر « قاضی. وادی. ساقی. رامی. جواری» کبی.

اسم مقصور — لسان عربیده : [اَلْمَقْصُورُ هُوَ الْاِسْمُ الْمُعْرَبُ الْمَخْتُومُ بِاَلِفٍ لَازِمَةٍ لَیْسَ بَعْدَهَا هَمْزَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم مقصور شول اسم معربدرکه برالف لازمه ایله ختام بولور وبو الفدن صکره همزه بولنماز] دیمکدر.

«دنیا . عقبا . مصطفی . موسی . کبری . قصوی» کبی .

اسم ممدود ـ لسان عربیده : [اَلْمَمْدُودُ هُوَالاِسْمُ الْمُعْرَبُ اَلْمَخْتُومُ بِهَمْزَةٍ قَبْلَهَا اَلِفٌ زَائِدَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم ممدود شول اسم معربدرکه ماقبلی الف زائده اولان برهمزه ایله ختام بولور] دیمکدر.

«غبراء . حمراء . زوراء . صحراء» کبی .

ایکنجی فصل

تذکیر وتأنیث

۲۰ ـــ اسماء عربیه نك مذکر ومؤنث اولملری یعنی عربی اسملرنده ارککلك ودیشیلك اعتباری غایتله مهم ماده‌لردن اولوب حقیقی ومجازی اولمق اوزره ایکی صورتله تفرق ایتدکلری کبی لفظی ومعنوی اولمق اوزره دیکر ایکی وجهله‌ده تفریق اولندقلرندن بروجه آتی تعریف اولندی .

۲۱ ـــ عربی اسملرینك حقیقی ومجازی اولمق اوزره مذکر ومؤنث اولملری اسملرك مسمالرینه نسبتله حقیقةً ویا مجازاً اولمسیدر یعنی:

مذکر حقیقی ـ دیمك مسمالری دخی حقیقتده مذکر اولان اسملر دیمکدر .

رَجُلْ ـ کبی که ارکك انسان معناسنه‌در

صَبِی ـ « « چوجق « «

جَمَلْ ـ « « دوه « «

اَبْ ـ « بابا « « «

اِبْنْ ـ « « اولاد « «

غُلامْ ـ « دلیقانلی « «

مذكر مجازی ــ مستعملرنده ارككلك دیشیلك اولمدیغی حالده من القدیم مذكر اعتبار ایدلمش اولان اسملردر :

قَلَمْ ــ كبی كه بونده ارككلك دیشیلك اولمدیغی حالده مذكر اعتبار ایدلمشدر.

بَیْعَت ــ	»	»	»	»	»	»	»
كِتاب ــ	»	»	»	»	»	»	»
عَذابُ ــ	»	»	»	»	»	»	»
اِسْم ــ	»	»	»	»	»	»	»
كَلام ــ	»	»	»	»	»	»	»
قَمَرْ ــ	»	»	»	»	»	»	»

مؤنث حقیقی ــ مستعملری حقیقةً دیشی اولان اسملردر :

مَرْأَةٌ ــ	كبی كه	قادین	معناسنه‌در
ناقَةٌ ــ	»	دیشی دوه	» »
دُجاجَةٌ ــ	»	طاوق	» »
اُمٌّ ــ	»	والده	» »
حَمامَةٌ ــ	»	دیشی كوكرجین	»
بِنْتٌ ــ	»	قیز	» »

مؤنث مجازی ــ مستعملرنده ارككلك دیشیلك اولمدیغی حالده من القدیم مؤنث اعتبار ایدیلان اسملردر.

دارٌ — کبی که مستاسنده ارککلك دیشیلك یوغیکن مؤنث اعتبار ایدلمشدر
خَیمةٌ — » » » » » » »
رایَةٌ — » » » » » » »
شَمسٌ — » » » » » » »
حَربٌ — » » » » » » »
سَماءٌ — » » » » » » »
شَجَرةٌ — » » » » » » »
كَلِمَةٌ — » » » » » » »

٢٣ — اسماء عربیه‌نك مذکر ومؤنث لفظی ومعنوی اولملری ایسه الفاظده علامت تأنیثك بولنوب بولنمامسنه منوطدر. چونکه مذکر اولدقلری وقتده لفظاً هیچ برعلامته محتاج دکلدرلر فقط مؤنث اولدقلری زمانده اکثریا علامت تأنیثه محتاجدرلر.

لسان عربیده علامت تأنیث اوچدر.

برنجیسی — تاء مربوطه دینلوب شو (ة) شکلده اولان ومؤنث کلمه‌لرك آخرلرینه وضع ایدیلن حرفدر [رَحْمَةٌ . نِقْمَةٌ . فاطِمَةٌ] کلمه‌لریله « ثَمَرَةُ الْعَجلَةِ النَّدامَةُ » فقره‌سنده‌کی کلمه‌لرده اولدیغی کبیدر.

ایکنجیسی — الف مقصوره دینلوب کلمه‌نك آخرنده شو [ى ١٠] صورتلرنده بولنان حرفلردر [دنیا . دعوى] کلمه‌لریله « تَحَلَّ بِحِلْيَةِ التَّقْوىٰ » و « اَلدُّنْيا مَزْرَعَةُ الْاٰخِرَةِ » فقره‌لرنده واقع « تقوى ایله دنیا » اسملری کبی.

اوچنجیسی ـ الف ممدوده دینلوب کلمه‌نك آخرنده بولنان شو [اء] حرفدر [صحراء. بیداء . سوداء] کلمه‌لری کبی .

اشبو اوچ علامتله نهایت بولان کلمات عربیه‌نك اکثریسی مؤنث لفظی اولوب آنجق اساساً مذکر اولان اسملرده اشبو علامتلر بولنسه دخی آنلره مؤنث اطـلاق ایدلمز نتـه‌کیم [نعمة . طلحة . أَرْطیٰ . صفراء] کلمه‌لرنده مذکور علامتلر اولدیغی حالده بونلر اساساً مذکر اولدقلرندن کندولرینه مؤنث لفظی دیمك جائز اوله‌ماز.

٢٣ ـــ شو تعریفاتدن اکلاشـیلورکه مذکرك لفظی ومعنویسی یوقدر آنجق [شمس. دار. حرب] کبی کلمه‌لرده علامت تأنیث اولمدیغی حالده مؤنث اعتبار ایدلمش اولدقلرندن شو حاله کوره یالکز مؤنثلرك لفظی ومعنوی جهتلری واردرکه بروجه آتی ایضاح اولنور. شویله‌که:

٢٤ ـــ **مؤنث لفظی** : کندوسـنده علامت تأنیث بولنان کلمه‌در بالاده مذکور مثاللری کبی.

٢٥ ـــ **مؤنث معنوی** : تاء تأنیثك مقدر اولدیغی کلمه‌لر ایله معنالرندن مؤنثلك استدلال ایدیلن اسملردر .

تاء تأنیثك مقـدر اولدیغی اسملر پك چـوق اولوب کتب لغاته مراجعتله اکلاشیله بیلورسه‌ده کثیر الاستعمال اولانلری شو :

أُذُن ـ قولاق

أَرض ـ یر

أَرْنَبْ ـ طوشان

اَصْبَعْ ـ پارمق

اَفعیٰ ـ ییلان

بِئْر ـ قویو(پیکار)

جَحیمْ ـ جهنم(طمو)

حَرب ـ غوغا

دَلْو ـ قوغه

دار ـ خانه (اَوْ)

ذراع ـ آرشون

رِجل ـ اياق

رَحِمْ ـ رحم

ريح ـ روزكار(يل)

سَقَرْ ـ جهنم

سِنّ ـ ياش(ديش)

ساق ـ باجاق

شَمْس ـ كونش

شمال ـ شمال

ضُبع ـ بازو

عَرُوض ـ عروض

عَصا ـ دكنك

عَقِبْ ـ اوكچه

عَيْنْ ـ گوز

فَأْس ـ بالطه

فَخْذ ـ بوذ

فُلْك ـ قایق

قَدَم ـ اياق

قَوْس ـ یای

كَأْس ـ بارداق

كِتف ـ اوموز

كَفّ ـ آووج

نار ـ آتش

نَعْل اياققابی (نعل)

يَدْ ـ ال

يَمِين ـ صاغ طرف

اسملريله روزكار اسملرندن عبارت اولان شو : [صبا. قَبول. جَنُوب. دَبُور. شِمال. هَيف. صَرور. سُمُوم] الفاظى هپ مؤنث معنويدر .

معنالرندن مؤنثلك استدلال اولنان اسماء عربيه اساساً درت نوعدركه بونلردن :

برنجيسی ـ بالخاصه قادين اسملريدر [مَرْيَم. هِنْد. سُعاد. زَيْنَبْ] كبی .

ایکنجیسی ـ قادین جنسنی کوسترن اسملردر [اُخْت . اُمّ] کبی .
اوچنجیسی ـ مملکت، شهر، قبیله اسملریدر [شام . مِصْر] کبی .
دردنجیسی ـ چفت اولان اعضا اسملرندن بعضیلریدر [عَیْن . رِجْل . اُذُن . کَتِف] کبی که بونوع اعضادن [صُدْغ . مِرْفَق . حاجِب . خَدّ] کبیلری دخی مذکر اولدیغندن بوبابده لغاته مراجعتله استعمالده دقت لازمدر.

٣٦ ـــ ذکر اولنان احوالدن بشقه لسان عربیده بر طاقم کلمه‌لر اولوب حال اصلیلری اوزره ایجابنه کوره هم مذکر هم مؤنث اعتبار اولنورلرکه اك مشهورلری شونلردر:

اِبْط ـ قولتق
خَمْر ـ شراب
دِرْع ـ زره
ذَهَب ـ التون
سَراویل ـ طون(اباق
سِکّین ـ بچاق
سَلْم ـ صلح
سُلَّم ـ نردبان
سَماء ـ کوك
ضُحی ـ قوشلق وقتی
عَجُز ـ نهایت طرف

عَضُدْ ـ قول

عُقاب ـ شاهين

عَقْرَبْ ـ عقرب

عُنُق ـ بيون

عَنْكَبُوتٍ ـ اوروبجك

فِرْدَوس ـ جَنَّتْ

قِدْر ـ چوملك

قَفا ـ باشك آرقه‌سی

كَبِدْ ـ جكر

لسان ـ ديل

مسك ـ مسك

مِلح ـ طوز

نَفْس ـ روح (جان)

اوچنجی فصل

مفرد . تثنيه . جمع

٢٧ ــ اسماء عربيه بر و بردن زياده شيلره تعلق ايتدكلرينه يعنی كوستردكلری شيئك كمينه كوره [مفرد . تثنيه . جمع] اولمق اوزره اوچ صورتده بولنورلر.

٢٨ ــ مفرد: لسان عربيده [وَهُوَ مادَلَّ عَلٰی واحِدٍ] صورتيله

تعریف اولنورکه [یالکز برشیئه دلالت ایدن]دیمکدر یعنی برجنس اشیادن یالکز بردانه‌سنی بیان ایدن کلمه‌در [حجر. یوسف] کبی که [بر طاش. بر یوسف]دیمك اولور.

٢٩ — تثنیه: لسان عربیده [وَهُوَ مادَلَّ عَلَى اثْنَيْنِ] صورتیله تعریف اولنورکه (ایکی شیئه دلالت ایدن) دیمکدر یعنی برجنس اشیادن ایکی دانه‌سنی کوسترن کلمه‌در. (حَجَرَيْن. يُوسُفَيْن) کبی که (ایکی طاش. ایکی یوسف) دیمك اولور.

عربیده تثنیه‌لر مفردلردن یاپیلور. تثنیه یاپمقده‌کی قاعدهٔ عمومیه‌ده (اسم مفردك آخرینی مفتوح قیله‌رق بر الف نون یاخود ساکن اولمق اوزره بر یا نون علاوه ایتمکدر).

دِيك ـ دن ـ ديكان و دِيكَيْن
رَجُل ـ » ـ رَجُلانْ و رَجُلَيْن
اَسَد ـ » ـ اَسَدانْ و اَسَدَيْن
ثَوْر ـ » ـ ثَوْرآنْ و ثَوْرَيْن

کبی ایسه‌ده اسمك منقوص مقصور، ممدود، محذوفلی اولمسنه کوره بعض مرتبه تبدلات اولدیغندن بروجه آتی تعداد اولندی شویله که:

اولا ـ اسم منقوص اولورسه ایکی وجهله اولنور.

وجه اول ـ اسم منقوصك آخرنده‌کی یانك موجودیتیدرکه بوحالده قاعدهٔ عمومیهٔ مذکوره طوغریدن طوغری‌یه اجرا اولنور.

قاضی ـ دن ـ قاضیان و قاضِيَيْن
وادی ـ » ـ وادیان و وادِيَيْن

وجه ثانی ـ اسم منقوصدن یانك محذوف بولنمسیدرکه بو حالده محذوف اولان یاء اعاده اولنور بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور.

قاضٍ ـ دن ـ قاضیانِ و قاضِیَیْنِ

وادٍ ـ « ـ وادیان و وادِیَیْن... کبی.

ثانیاً ـ اسمك مقصور اولمسیدرکه بونده ده ایکی وجه واردر.

وجه اول ـ اسم مقصورك ثلاثی اولمسیدرکه بو حالده الف مقصوره واو ایله یادن مقلوب اولدیغندن اصللری اعاده اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

عَصا ـ اصلنه ارجاع ایله ـ عَصَوٌ ـ بعده قاعده ایله ـ عصوان . عَصَوَیْن

فتی ـ « « « ـ فَتَیٌ ـ « « « ـ فتیان . فتیین

اولدیغی کبی.

وجه ثانی ـ اسم مقصورك رباعی ودها زیاده اولمسیدرکه بو حالده الف مقصوره یایه قلب اولندقدن صکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

ذِکری ـ دن ـ ذکریان . ذِکْرَیَیْنِ

فتوی ـ « ـ فتویان . فتوَیَیْن

معنی ـ « ـ معنیان . معنیین

بشری ـ « ـ بشریان . بشریین .. کبی.

ثالثاً ـ اسمك ممدود اولمسیدرکه بونده اوچ وجه واردر.

وجه اول ـ همزه نك تأنیث ایچون اولمسیدرکه بو حالده همزه واوه قلب اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

صحراء ـ دن ـ صحراوان . صحراوین
غبراء ـ « ـ غبروان . غبراوین
زوراء ـ « ـ زوراوان . زوراوین
حمراء ـ « ـ حمراوان . حمراوین ... کبی.

وجه ثانی ـ همزه‌نك اصلیه اولمسیدرکه بوحالده اول همزه‌نك ابقاسی واجب اولدیغندن طوغریدن طوغری یه قاعدۀ عمومیه اجرا اولنور.

داء ـ دن ـ داءآن . داءین
ماء ـ « ـ ماءآن . ماءین ... کبی.

وجه ثالث ـ همزه‌نك اصلیه وتأنیث همزه‌سی اولمامسیدرکه بوحالده یا طوغریدن طوغری یه قاعده‌نك اجراسیله ویاخود همزه‌یی واوه قلبدن صوکره قاعده‌یه تطبیقیله اولور.

سماء ـ دن { سماءآن . سماءین / سماوان . سماوین }
رمضاء ـ دن { رمضاءان . رمضاءین / رمضاوان رمضاوین ... کبی. }

رابعاً ـ اسمك آخرنده محذوف حرف بولنمقدرکه بونده ده ایکی وجه واردر.

وجه اول ـ محذوفك یرینه آخر برحرف کلمامش ایسه محذوف اعاده اولندقدن صوکره قاعدۀ عمومیه اجرا اولنور

اب ـ دن ـ ابو ـ بعده ـ ابوان . ابوین
اخ ـ « ـ اخو ـ « ـ اخوان . اخوین

کبی اولوب آنجق (فم . ید . دم) کلمه‌لرینك محذوفلری اعاده اولنمیه‌رق طوغریجه قاعده‌نك اجراسیله (فمان . فمین . یدان ـ یدین . دمان ـ دمین) صورتنده تثنیه‌لری اجرا اولنور یعنی بونلر قاعده‌دن مستثنادرلر.

وجه ثانی ـ محذوفك یرینه آخر بر حرف تعویض اولنمش ایسه محذوف اعاده اولنمیه‌رق طوغریدن طوغری‌یه قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

اصلی (سَنَوٌ) اولان ـ (سنة) ـ دن ـ سنتان . سنتین
» (بَنَوٌ) » ـ (اِبْنٌ) ـ » ـ ابنان . ابنین
» (سِمْوٌ) » ـ (اسم) ـ » ـ اسمان . اسمین

کبی اولور.

۳۰ ـــ فائده ۱ ـ (اثنان . اثنتان . ثَنْتان . کِلا . کلتا) کلمه‌لرینك مفردلری اولمدیغندن بونلر تثنیه‌یه ملحق کلماتدن عد اولنورلر.

۳۱ ـــ فائده ۲ ـ بربرلرینه مناسبتلری اولان ایکی مفرددن برینك تثنیه‌سیله ایکیسنی بردن قصد ایتمك اوزره لسان عربیده بر (تغلیب) اصولی واردرکه بو دخی تثنیه ملحقاتندن معدوددر.

اب ایله ام ـ دن ـ ابوین
شمس » قمر ـ » ـ قمرین
حسن » حسین ـ » ـ حسنین ... کبی

۳۲ ـــ جمع : لسان عربیده (وَهُوَ مادَلَّ عَلی ثَلاثَة وَاَکْثَرْ) صورتیله تعریف اولنورکه (اوچ و اوچدن زیاده‌یه دلالت ایدن اسم دیمکدر).

لسان عربیده جمع اساساً ایکی نوع اوزره اولوب برینه (جمع سالم) دیکرینه (جمع مُکَسَّر) دینور.

٣٣ — جمع سالم: (ماسَلِمَ فِیهِ بناءُواحِدِهِ) صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینك هیئت وماده سنجه تغیرات اجرا ایدلمیه رك یاپیلان جمع دیمکدر] که مذکر ومؤنث اولمق اعتباریله ایکی صورتله اولور.

٣٤ — جمع مذکر سالم: [مالَحِقَ آخر مفرده واو ونون ا وياء ونون] صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینك آخرینه واو نون یاخود یاء نون الحاقیله یاپیلان جمع دیمکدر] که مرکب اولمیوب بسیط اولان وتاء تأنیثدن بری بولنان علم شخصیلر ایله صفتلرك آخرلری مضموم قیلنوب واو نون یاخود مکسور قیلنوب یاء نون الحاق ایتمکله اولور.

علم شخص:

زید — دن — زیدون. زَیْدِین
یوسف — « — یوسفون یُوسُفِین
عمرو — « — عمروون. عمروِین
بکر — « — بکرون. بَکرِین

صفت:

محمود — دن — محمودون. محمودِین
کاتبَ — « — کاتبون. کاتِبِین
قتیل — « — قتیلون. قتیلین
اکرم — « — اکرمون. اَکرَمِین
قوّال — « — قوّالون. قوّالین

کبی اولوب شاذ اوله رق علم شخص وصفت اولمیان [ارض عالَمْ] کلمه لرندن [ارضون — ارضین. عالَمُون — عالَمِین] کلدیکی کبی.

علی ـ دن ـ عِلِیّون. عِلِیّین
اهل ـ ـ ـ اهلون. اهلین
سنه ـ ـ ـ سنون. سنین
ابن ـ ـ ـ بَنون. بَنین

صورتنده جمعلنور واسماء اعدادك عقودی اولان [عشرون ـ عشرین. ثلاثون ـ ثلاثین. اربعون ـ اربعین. خمسون ـ خمسین. ستون ـ ستین. سبعون ـ سبعین. ثمانون ـ ثمانین. تسعون ـ تسعین] دخی جمع مذکر سالم ملحقاتندندر.

٣٥ ـ جمع مؤنث سالم : لسان عربیده [مالحق آخر مفرده الف وتاء] صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینك آخرینه الف تاء الحاقیله یاپیلان جمع دیمکدر] بوده آخرنده تا بولنان اسملرله کافهٔ اعلام اناث واوچ حرفدن زیاده اولان مصدرلر وآخرلرنده ممدود ویا مقصور اولەرق الف تأنیث بولنان اسملردن تالر حذف اولندقدن و الفدن صوکره همزه وارایسه واوه قلب ایدلدکدن صوکره آخرلری مفتوح قیلنەرق برالف تا علاوەسیله تشکیل اولنور.

اخری تالی	طلحة ـ دن ـ طلحات حیمت ـ « ـ حیمات ضربة ـ « ـ ضربات فاطمة ـ « ـ فاطمات
اعلام اناث	هند ـ « ـ هندات زینب ـ « ـ زینبات

مصدر	اکرام ــ « ــ اکرامات تعریف ــ « ــ تعریفات مقاتله ــ « ــ مقاتلات
الف تأنیثلی	صحراء ــ « ــ صحراوات حمی ــ « ــ حمیات... کبی

٣٦ــ **جمع مکسر:** لسان عربیده [ماتَغَیَّرَ فیهِ بِناءُ واحِدِهِ] صورتیله تعریف اولنور که [مفردینك ماده وهیئتی دکیشه‌رك یاپیلان جمع دیمکدر] وبوده اساساً سماعی اولوب اك مشهور جهتلری بروجه آتی تعریف اولنان آلتی صورتدر که بونلردن:

برنجیسی ــ مفردك یالکز حرکه‌سنك تبدیلیله اولاندر:

اَسَدْ ــ دن ــ اُسُدْ

خَشَبْ ــ « ــ خُشُبْ ... کبی

ایکنجیسی ــ مفرددن برحرفك حذفیله اولانلردر:

تُخَمَةٌ ــ دن ــ تُخَمْ ... کبی

اوچنجیسی ــ مفردینه حرف علاوه‌سیله اولاندر:

صِنْوْ ــ دن ــ صِنوان ... کبی

دردنجیسی ــ مفردندن حرف حذفی وحرکه تحویل ایدلمکله اولاندر:

کتاب ــ دن ــ کُتُبْ

رسول ــ « ــ رُسُلْ ... کبی

بشنجیسی ــ مفردینه حرف علاوه ایتمك و حرکه تبدیل ایلمکله اولاندر:

رَجل ـ دن ـ رِجال ... کبی

آلتنجیسی ـ مفردی حرف جهتیله هم تزیید هم تنقیص ایتمك وهمده حرکه تبدیل ایلمك ایله اولانلردر :

غُلام ـ دن ـ غِلمان

کریم ـ « ـ کِرام ... کبی

٣٧ ـــ اشبو جمع مکسرلر دلالت ایتدکلری مقادیر اعتباراتیله [جمع قلت وجمع کثرت] ناملریله ایکی نوعه تفرق ایدرلرکه بونلردن :

٣٨ ـــ جمع قلت [مادلّ علی ثلاثة فما فوقها الی العشرة] صورتیله تعریف اولنوب [اوچدن اونه قدر دلالتی اولان جمع دیمکدر] که اساساً [اَفعال . اَفْعُل . اَفعِلَه . فِعلَة] کبی درت وزنده بولنور .

ظُفر ـ دن ـ اَظْفار

ضِلع ـ « ـ اَضْلُع

رَغیف « ـ اَرْغِفَة

فَتًی ـ « ـ فِتیَة ... کبی

٣٩ ـ فائده : بو وزنلرده اولان جمعلره استغراق ایچون اولان [اَل] حرفی داخل اولنجه اوندن یوقاری‌یه دخی دلالت ایدرلر یعنی جمع کثرت کبی حکم ایلرلر .

اَیُّها الشُّیوخُ لاتَکونُوا کالْفِتیَة

جمله‌سنده‌کی (فتیه) کبی .

٤٠ ـــ جمع کثرت : [مادلّ علی ثلاثة فما فوق الی مالانهایة له]

صورتیله تعریف اولنوب [اوچدن یوقاری الی غیرنهایه مقداره تعلق ایدن جمع دیمکدر] که اساساً [فُعَلْ . فِعَلْ . فَواعِلْ . فَعالِلْ . فَعائِلْ . اَفاعِلْ . أَفاعیلْ . فَعالیلْ . مَفاعِلْ . مَفاعیلْ] کبی اون وزنده بولنورلر .

فُعَلْ
صُورة ـ دن ـ صُوَرْ
تُحفة ـ « ـ تُحَفْ
صُرّة ـ « ـ صُرَرْ

فِعَلْ
قِطعَةٌ ـ « ـ قِطَعْ
سِکّةٌ ـ « ـ سِکَكْ
حیلَةٌ ـ « ـ حِیَلْ

فَواعِلْ
جوهر ـ دن ـ جواهر
خاتم ـ « ـ خواتم
صومعة ـ « ـ صوامع

فَعالِلْ
درهم ـ « ـ دراهم
ثعلب ـ « ـ ثعالب
بلبل ـ « ـ بلابل

فَعائِلْ
حقیقة ـ « ـ حقائق
عجوز ـ « ـ عجائز
غریب ـ « ـ غرائب

اَفاعِلْ
اِصبَع ـ « ـ اصابع
انمل ـ « ـ انامل
اجدل ـ « ـ اجادل

أفاعِيل	أُخدُود – « – أخاديد
	أُنشُودَة – « – أناشيد
	ارجوزة – « – اراجيز
فَعاليل	قِرطاس – « – قَراطِيس
	جُمهُور – « – جَماهير
	عُصفُور – « – عصافير
مَفاعِل	مدرسة – « – مَدارِس
	مِبْرَد – « – مَبارِد
مَفاعِيل	مِفْتاح – « – مَفاتيح
	مَسْكَن – « – مَساكِين
	مَقْدُور – « – مَقادير ... كبی

٤٢ ـ فائده ١ ـ لسان عربیده برده [صيغهٔ منتهی الجموع] واردركه الف جمعدن صوكره ايكی متحرك حرفی حاوی اولان وياخود آندن صوكره اوچ حرف اولوبده اورته يرلرنده برياء ساكنه بولنان جمعلردر.

[مَعابد . مَفارق . مَقاصِد]

ايله

[مَفاتيح . مصابيح . قناديل]

كبی كه جمع كثرتك [فُعَل . فِعَل] وزنلريده بو صورتله بركره دها جمعلنوب منتهای جموع اولورلر .

ظُفُر ـ دن ـ أظفار ـ بوندنده ـ أظافير

ضلع ـ « ـ اضلع ـ « ـ اضالع ... كبی

٤٢ ـ فائده ٢ ـ عربیده برده [اسم جمع وشبه جمع] کلمه‌لری واردرکه بونلردن: اسم جمع ـ [هوماتضمن معنی الجمع ولکن لامفردله] صورتیله تعریف اولنوب [مفردی اولمیه‌رق جمع معناسنی متضمن اولان اسم دیمکدر] ... [خَیل . قَوم . شعب . رهط . جیش] کلمه‌لری کبی .

شبه جمع ـ (هوما تضمن معنی الجمع و فُرِقَ واحدُهُ بالتاء) صورتیله تعریف اولنوب [جمع معناسنی متضمن اولان ومفردی تا ایله تفریق ایدیلان اسم دیمکدر] .

مفرد	جمع
وَرَقَة	وَرَقْ
ثَمَرَةٌ	ثَمَرْ
شَجَرَةٌ	شَجَرْ ... کبی

فصل رابع

اسم جامد اقسامی

٤٣ ـ اسم جامد عنوانی آلتنده اولان اسملر بالاده تعریف اولندیغی کبی [اسم جنس . اسم علم . اسم عدد] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم منسوب . اسم تصغیر]دن عبارتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر .

اسم جنس

٤٤ ـ اسم جنس : (هو مایُطلق علی کل فرد من افراد الجنس)

صورتیله تعریف اولنوب [برجنسدن اولان شیلرك هر برینه اطلاقی جائز اولان اسم دیمکدر]... [انسان. حیوان. نبات. کلب. رجل. غلام. نهر. بحر. زهر. جبل] کبی که انسان دینلدیکی وقتده نوع بشرك هر فردینه شامل اولدیغی مثللو حیوان لفظیده جانلی اولان مخلوقاتك هر برینه اطلاق اولنور .

اسم علم

٤٥ ــ اسم علم : (هوما یُعَیِّنُ مُسَمّاهُ مطلقا) صورتیله تعریف اولنورکه [مطلقا برمسمایه معین اولان اسم دیمکدر] ... [احمد. یوسف. مریم. حوی. قیصر. کسری. بلخ. نیل. شام] کبی که بونلرك هر بری آنجق برر شیٔ معینه دلالت ایدرلر .

٤٦ ــ تنبیه : علملرك (معنی. لفظ. وضع. استعمال)اعتباراتیله درت وجهاوزره تقسیملری وبونلردن متولد بعض احوالی وارایسه ده آنلرك بیلنمسی قواعد نحویه یه متوقف اولدیغندن آنلر نحوده تحریر ایدلمشدر.

اسم عدد

٤٧ ــ اسم عدد : [مایدل علی کمیة الاشیاء المعدودة] صورتیله تعریف اولنورکه [صایلان شیلرك مقدارینه دلالت ایدن اسم دیمکدر.

عدد اسملری [اصلی. ترتیبی. کسری] اولمق اوزره اساساً اوچ نوع اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولنورلر .

٤٨ ــ عدد اصلی: بردن نهایته قدر اولان اصلی صایلرك اسملریدرکه لسان عربیده [مفرد. مرکب. عقود. معطوف]ناملریله درت طاقمه آیریلورلر .

٤٩ ـــ **عدد مفرد** : بردن اونه قدر اولان اصلی صایيلرله یوزی و بیکی اشعار ایدن [مائة و الف] کلمه‌لریدرکه بونلرك مذکر ومؤنث صورتلری بروجه آتیدر :

مفرد مذکر	مفرد مؤنث
بر ـــ واحد . احد	واحدة . احدی
ایکی ـــ اثنان . اثنین	اثنتان . اثنتین
اوچ ـــ ثلاثة	ثلاث
درت ـــ اربعة	اربع
بش ـــ خمسة	خمس
آلتی ـــ ستة	ست
یدی ـــ سبعة	سبع
سکز ـــ ثمانیة	ثمان
طقوز ـــ تسعة	تسع
اون ـــ عشرة	عشر
یوز ـــ مایة	مایة
بیك ـــ الف	الف

٥٠ ـــ **عدد مرکب** : اون بردن اون طقوزه قدر اولان صایيلردرکه بونلرکده مذکر ومؤنث اولملری احادك مذکر عشراتك مؤنث اولمسیله مذکرلری و احادك مؤنث عشراتك مذکر اولمسیله مؤنثلری حاصل اولورکه بروجه آتی تحریر اولنمشدر .

مرکب مذکر	مرکب مؤنث
اون بر ـــ احد عشر	احدی عشرة

اون ایکی ـ اثنا عشر	اثنتا عشرة
اون اوچ ـ ثلاثة «	ثلاث «
اون درت ـ اربعة «	اربع «
اون بش ـ خمسة «	خمس «
اون آلتی ـ ستة «	ستّ «
اون یدی ـ سبعة «	سبع «
اون سکز ـ ثمانیة «	ثمان «
اون طقوز ـ تسعة «	تسع «

٥١ ـ عدد عقود: یکرمیدن طقسانه قدر اولان عشرات اسمارندن عبارتدرکه بونلرك مذکر ومؤنثی هپ بردر .

یکرمی ـ عشرون	ویا	عشرین
اوتوز ـ ثلاثون	«	ثلاثین
قرق ـ اربعون	«	اربعین
اللی ـ خمسون	«	خمسین
آلتمش ـ ستّون	«	ستین
یتمش ـ سبعون	«	سبعین
سکسان ـ ثمانون	«	ثمانین
طقسان ـ تسعون	«	تسعین ... کبی

٥٢ ـ عدد معطوف: یکرمی بردن بدء ایله نهایته قدر صاییلری تعداد ایتمکدن عبارتدرکه بونلرك مذکر و مؤنث اوللری ترکیبلرنده بولنان عدد اصلیلره تابعدر .

	مذكر	مؤنث
يكرمى بر	واحد وعشرون	احدى وعشرون
	احد وعشرون	واحدة وعشرون
يكرمى ايكى	اثنان وعشرون	اثنتان وعشرون
يكرمى اوچ	ثلاثة وعشرون	ثلاث وعشرون
يكرمى درت	اربعة وعشرون	اربع وعشرون

	مذكر	مؤنث
اوتوز بش	خمسة وثلاثون	خمس و ثلاثون
قرق آلتى	ستة واربعون	ست و اربعون
اللى يدى	سبعة وخمسون	سبع وخمسون . . كبى .

٥٣ — عدد ترتيبى : تركچه عددلرك برنجى ايكنجى اوچنجى دردنجيلرى كبى ترتيب بيان ايدن عددلردركه انلركده مذكر ومؤنثلرى بر وجه آتيدر .

	مذكر	مؤنث
برنجى	اول	اولى
	حادى	حادية
ايكنجى	ثانٍ	
	ثانى	ثانية
اوچنجى	ثالث	ثالثة
دردنجى	رابع	رابعة
بشنجى	خامس	خامسة

آلتنجی	ـ سادس	سادسة
یدنجی	ـ سابع	سابعة
سکزنجی	ـ ثامن	ثامنة
طقوزنجی	ـ تاسع	تاسعة
اوننجی	ـ عاشر	عاشرة
اون برنجی	ـ حادیوعشر	حادیةوعشرة
اون ایکنجی	ـ ثانیوعشر	ثانیةوعشرة
یکرمی اوچنجی	ـ ثالثوعشرین	ثالثةوعشرین
اوتوز دردنجی	ـ رابعوثلاثین	رابعةوثلاثین . . . کبی

٥٤ — عدد کسری: واحدك اجزاسنی بیان ایدن عددلردرکه آنلرده شو:

نِصْف	ـ یارم
ثُلْث	ـ اوچده بر
رُبع	ـ درتده بر
خُمس	ـ بشده بر
سُدس	ـ آلتیده بر
سُبع	ـ یدیده بر
ثُمن	ـ سکزده بر
تُسع	ـ طقوزده بر
عُشر	ـ اونده بر
مُعشار	ـ یوزده بر
عُشر معشار	ـ یوزده اون

٥٥ — تنبیه: اشبو اعداد کسریه‌دن یالکز یارم معناسنه اولان (نصِف) کلمه‌سی (فِعْل) وزننده اولوب باقیلری (فُعْل) و (فُعُل) وزنلرنده اولورلرفقط لسان عربیده (فُعُل) وزننده اولان کافهٔ کلماتی سکون عین ایله (فُعْل) اوقومق جائز اولدیغندن (ثُلث. رُبع .. الخ) اوقوندیغی کبی (ثُلُثْ . رُبُعْ . خُمُسْ .. الخ) صورنده دخی اوقونور.

اسم منسوب

٥٦ — مادهٔ فعله متعلق اولمیان اسملرده نسبت بیان ایتمك ایچون اسمی بر حرف ایله مقید قیله‌رق اسم منسوب یاپیلورکه بونده قاعدهٔ عمومیه اسمك اخرینی مکسور قیلدقدن صکره بر یاء مشدده کتورمکدر.

احمد — دن — احمدِیّ

شام — « — شامِیّ

شهر — « — شهرِیّ

کبی ایسه‌ده اسملرك ثلاثی ورباعی اولدقلریله اخرلرنده علامت تأنیث بولندیغنه وسائر بر طاقم احواله کوره بعض مرتبه تبدلات اولدیغندن و بونلرك اك مهملری آتی صورتدن عبارت ایدوکندن بروجه آتی تعریف اولندیلر.

٥٧ — اولاً: اسمك آخرنده تاء تأنیث بولنمقدرکه بو حالده مذکور تاء حذف اولنه‌رق بالاده‌کی قاعده‌نك اجراسیله اسم منسوب یاپیلور.

مَکّهْ — دن — مَکِّیّ

ناصِرَة — « — ناصِرِیّ

بَذرَة — « — بذرِیّ

دُرَّة — « — دُرِّیّ ... کبی

٥٨ ـ ثانياً: اسمك آخرنده علامت تأنيث اولان الف مقصوره‌نك بولنمسيدركه بونده درت وجه واردر.

وجه اول ـ اسم مقصور ثلاثى اولمقدركه بو حالده الف مقصوره واوه قلب اولنور بعده قاعده اجرا اولنور.

عصا ـ دن ـ عَصَوِىّ
فتى ـ « ـ فتوىّ ...كبى

وجه ثانى ـ اسم مقصور رباعى اولوب ايكنجى حرفيده ساكن بولنمقدركه بوحالده الف مقصوره‌نك حذفى وياخود واوه قلبى جائز اولديغندن بوندن صوكره قاعده اجرا اولنور.

نُعمى ـ دن ـ نعمىّ. نعموىّ
ذِكرى ـ « ـ ذكرىّ. ذكروىّ
طوبا ـ « ـ طوبوىّ. طوباوىّ
دنيا ـ « ـ دنيوىّ. دنياوىّ...كبى

وجه ثالث ـ اسم مقصور رباعى اولور و حرف ثانيسى متحرك بولنورسه الف مقصوره‌نك حذفندن صوكره قاعده اجرا اولنور.

بَرَدَى ـ دن ـ بَردىّ
جَمَزَى ـ « ـ جَمَزِىّ . . . كبى

وجه رابع ـ اسم مقصور خماسى اولورسه الف مقصوره‌نك حذفيله واوه قلبى جائز اولديغندن بونلردن صكره قاعده اجرا اولنور.

مصطفى ـ دن ـ مصطفوىّ
حُبارىٰ ـ « ـ حُبارِىّ...كبى

٥٩ — ثالثا: اسمك ممدود اولمسیدركه بونده‌ده اوچ وجه‌واردر:

وجه اول — الف ممدوده‌نك تأنیث ایچون اولمسیدركه بو حالده آخرنده‌كی همزه واوه قلب اولنور بعده قاعده اجرا ایدیلور.

حمراء — دن — حمراوِیّ
عذراء — « — عذراوِیّ ... كبی

وجه ثانی — الف ممدوده‌نك اصلیه اولمسیدركه بوحالده حذف‌وقلب جائز اولمیوب حالیله ابقا اولنورده قاعده اویله‌جه اجرا اولنور.

قُرّاء — دن — قرائی
ابتداء — « — ابتدائی ... كبی

وجه ثالث — الف ممدوده‌نك اصلی اولمامسیدركه بوحالده همزه‌یی هم حذف هم واوه قلب جائز اولدیغندن بونلردن صكره قاعده اجرا اولنور.

سماء — دن — سمائیّ . سماویّ
ماء — « — مائیّ . ماویّ

كبی اولوب آنجق [شاء]دن [شائی] مسموع اولمیوب دائما [شاویّ] ایشیدیله‌ كلمشدر.

٦٠ — رابعاً: منسوب قیلنه‌جق اسمك منقوض اولمسیدركه‌بونده‌ده اوچ وجه واردر :

وجه اول — اسم منقوصك ثلاثی اولمسیدركه بوحالده یای مفتوحه واوه قلب وماقبلی مفتوح قیلنوب بعده‌قاعده اجرا اولنور.

شَجِی ـ دن ـ شَجَوِیّ
وَجِی ـ « ـ وَجَوِیّ . . کبی

وجه ثانی ـ اسم منقوصك رباعی اولمسیدرکه بو حالده یای مفتوحه‌نك حذفیله واوه قلبی جائز اولدیغندن بونلردن صوکره قاعده اجرا اولنور.

قاضی ـ دن ـ قاضِیّ . قاضوِیّ . . کبی

وجه ثالث ـ اسم منقوصك خماسی وسداسی اولمسیدرکه بوحالده یای منقوحه‌نك حذفی واجب اولدیغندن بعد الحذف قاعده اجرا اولنور .

مستعلی ـ دن ـ مستعلِیّ
معتدی ـ « ـ معتدیّ . . کبی

٦١ ـ خامساً : منسوب قیلنه‌جق اسمك آخرنده محذوف حرف بولنمسیدرکه بونده اك معتبر اولان قول محذوفی اعاده ایتدکدن صوکره قاعده‌یی اجرا ایتمکدر.

اب ـ دن ابو ـ بوندنده ـ ابویّ
اخ ـ « اخو ـ « ـ اخویّ
دم ـ « دمو ـ « ـ دمویّ
بد ـ « بدو ـ « ـ بدویّ

کبی اولوب آنجق محذوفدن عوض برحرف بولنورسه حالیله دخی قاعده اجرا اولنور.

ابن ـ دنه	اعادهٔ محذوف ایله ـ بنوی
	حالی اوزره ـ ابنیّ
اسم ـ دنه	اعادهٔ محذوف ایله ـ سمویّ
	حالی اوزره ـ اسمیّ

کبی اولور.

٦٢ ـ مادهٔ ـ تثنیه وجمع اولان کلمه‌لرك منسوب قلنمسیدرکه بونلر مفردلرینه ارجاع ایدیله‌رك نسبت ایدیلورلر.

عراقین ـ دن ـ عراقیّ
تمرات ـ « ـ تمریّ

کبی اولوب آنجق مفردی اولمیان جمعلر وبعض حالاتده دیکر جمعلرده حالت جمعلریله برقاعده منسوب قلنورلر.

ابابیل ـ دن ـ ابابیليّ
ملائك ـ « ـ ملائکیّ

کبی اولور فقط بوقواعدك خارجنده اوله‌رق نسبت ایدلمش بعض مهم کلمه‌لر واردرکه بیلنملری فوائدی موجب اولدیغندن آنلرده بروجه آتی تحریر اولندیلر.

اُمیّه ـ دن ـ اَمَویّ
بادیه ـ « ـ بدَویّ
ثقیف ـ « ـ ثقَفِیّ
حَرَمَیْن ـ « ـ حَرَمِیّ
حضرموت ـ « ـ حضرمیّ

دهر - « - دَهْرِیّ

دیر - « - دیرانِیّ

روح - « - روحانِیّ

رب - « - ربانِیّ

سهل - « - سُهْلِیّ

طبیعة - « - طبیعِیّ

قُرَیْش - « - قُرَشِیّ

هَجَر - « - هاجِرِیّ

ناصره - « - نصرانِیّ

کبی که بونلر سماعی اولدقلرندن بوصورتله بللهمك لازمدر.

اسم تصغیر

٦٣ — تصغیر برشیئك کوچولدلمسی دیمکدرکه مادهٔ فعله منسوب اولمیان اسملرك تصغیرنده درت صورت واردر:

برنجی صورت: اصل تصغیردرکه بیوك توهم اولنان شیئك کوچولدلمسی دیمکدر.

جبل - دن - جُبیل . . . کبی .

ایکنجی صورت: تحقیر ایچون اعظم اولان برشی‌ئی تصغیر ایتمکدر.

سبع - دن - سبیع . . . کبی

اوچنجی صورت: تقلیل ایچون ذاتاً چوق اولان برشیئك آزالملسیدر

درهمات - دن دُرَیهمات . . . كبی

دردنجی صورت: تقریب ایچوندركه اوزاق توهم اولنان (زمان ومحل ومقدارك) یقینلاشدیرلمسیدر

قبل - دن - قبیل

بعد - « - بعید

فوق - « - فویق . . . . كبی .

٦٤ — هرهانكی بر اسمی تصغیر ایتمك ایچون لسان عربیده‌كی قاعدهٔ عمومیه : اول اسمك حرف اولنی مضموم حرف ثانیسنی مفتوح قیلوب حرف ثانیدن صوكره برده یای ساكنه علاوه ایتمكدر آنجق كلمه درت حرفلی ودها زیاده‌لی اولورسه بروجه‌قاعده عمل اولندقدن‌صوكره كلمه‌نك اوچنجی حرفی اولوب تشكیلاتده یای ساكنه‌دن صوكره‌یه قالان حرفك حركه‌سنی مكسور قیلمق دخی لازمدر. فقط (مؤنث . وتثنیه وجمع سالملر وجمع قلتلر وآخرنده الف نون اولانلرده) حرف مذكور مكسور قیلنمازكه امثلهٔ آتیه صره‌سیله بووجوهاتی اشعار ایدر.

١ { رجل - دن - رُجیل
عبد - « - عُبید

٢ { دفتر - « - دُفَیتِر
درهم - « - دُرَیهِم

٣	تمرة	ــ دن ــ	تُمَيْرَةٌ
	بشری	ــ « ــ	بُشَيْرَىٰ
	صحراء	ــ « ــ	صُحَيْراء
٤	مؤمنان	ــ « ــ	مُؤَيْمنان
	رجلان	ــ « ــ	رُجَيْلان
٥	مؤمنون	ــ « ــ	مُؤَيْمنون
	مؤمنات	ــ « ــ	مؤيمنات
٦	اظفار	ــ « ــ	اُظَيْفار
	اعناق	ــ « ــ	اُعَيْناق
٧	اضلع	ــ « ــ	اُضَيْلع
	احمال	ــ « ــ	اُحَيْمال
٨	لقمان	ــ « ــ	لُقَيْمان
	جَوْعان	ــ « ــ	جُوَيْعان

٦٥ ــ اسملرده حرف علت بولنور ویا بر حرفی محذوف ایسه آنلرك تصغیرلرنده بعض مرتبه تخلفات اولدیغی کبی جمع کثرتلرده ده بو اختلاف جاری اولدیغندن انلره دائر قواعد مهمهٔ آتیه‌نك تذکاری لازم کلمکله بروجه آتی بیان اولندی . شویله که :

٦٦ ــ اسمده حرف علت اولنجه تصغیرنده درت صورت واردر.

برنجیسی : اسمك ایکنجی حرفنك الف اولمسیدرکه بونده‌ده ایکی وجه واردر .

وجه اول ـ الفك واو یاخود یاء دن مقلوب اولمسیدرکه بو حالده مقلوب اعاده اولنوب بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور .

باب ـ اصلی بوَبْ ـ تصغیری ـ بُوَیْب
ناب ـ « نیب ـ « ـ نُیَیْبْ ... کبی

وجه ثانی ـ الفك زائد اولمسیدرکه بو حالده واوه قلبی واجب اولدیغندن بعدالقلب قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور .

ضارب ـ دن ـ ضُوَیْرِبْ
کاتب ـ « ـ کُوَیْتِبْ ... کبی

٦٧ ـ ایکنجیسی : اسمك اوچنجی حرفی الف یاخود واو اولمقدرکه بو حالده هر ایکیسیده یایه قلب اولنوب قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور فقط بروجه قاعده کلمه‌جك اولان یای تصغیر ایله اشبو یای مقلوب ادغام اولنور یعنی بر یا یازیلوب مشدد اوقنور . وبعضکره واو حرکه‌لنمك اقتضا ایدرسه حالیله قالمق دخی جائز اولور یعنی بو حالده یایه قلبی وحالیله ابقاسی جائز اولور .

١ (عصا ـ دن ـ عُصَیّ
فتی ـ « ـ فُتَیّ
عجوز ـ « ـ عُجَیِّز)

٢ (جدول ـ « ـ جُدَیِّل و جُدَیوِل
اَدوَرْ ـ « ـ اُدَیِّر و اُدَیوِر ... کبی)

٦٨ ـ اوچنجیسی : اسمك اوچنجی حرفی یاء اولمقدرکه بو حالده

قاعده عیناً اجرا اولنور فقط یای تصغیر ایله کلمه‌ده‌کی یا ادغام ایدیلور یعنی بر یاء یازیلوب مشدد اوقنور .

مریم ـ دن ـ مُرَیِّمْ
جمیل ـ « ـ جُمَیِّلْ
کریم ـ « ـ کُرَیِّمْ ... کبی

٦٩ ـ دردنجیسی: اسمك دردنجی حرفی واو یاخود الف اولمقدر که بو حالده آنلر یایه قلب اولنوب بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور .

عصفور ـ دن ـ عُصَیْفِرْ
مفتاح ـ « ـ مُفَیْتِحْ ... کبی

٧٠ ـ اسمده محذوف حرف بولنورسه تصغیری اوچ صورتله اولور که

برنجیسی: حذف سببیله کلمه ایکی حرفلی قالمش ایسه تصغیرنده محذوف اعاده اولنور بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور واعاده اولنان محذوف واو ایسه یایه قلب اولنوب یای تصغیر ایله ادغام اولنور .

اب ـ اعادهٔ محذوفله ـ ابو ـ قاعدهٔ تصغیرله ـ اُبَیْوٌ ـ بعده اُبَیٌّ
اخ ـ « ـ اخو ـ « ـ اُخَیْوٌ ـ « اُخَیٌّ

اولدیغی کبی .

ایکنجیسی: محذوف همزه ایله معوض ایسه همزه کلیاً ترك ومحذوف اعاده اولنه‌رق قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور واعاده اولنان حرف واو ایسه بالاده اولدیغی کبی یایه قلب ویای تصغیرله ادغام اولنور .

ابن ـ اصلی ـ بنو ـ قاعدۀ تصغیرله ـ بُنَیْوٌ ـ بعده ـ بُنَیٌّ
اسم ـ « ـ سمو ـ « ـ سُمَیْوٌ ـ « ـ سُمَیٌّ
اولدیغی کبی .

اوچنجیسی : محذوفده معوض تاء تأنیث ایسه اول تاء حالیله ترك اولنوب محذوف اعاده اولندقدن صوکره قاعدۀ عمومیه اجرا ایدیلور .

زِنَةٌ ـ دن ـ وُزَیْنَة
عدة ـ « ـ وعیدة
شَفة ـ « ـ شُفیهة ... کبی

٧١ — تصغیر اولنەجق اسم جمع اولورسه ایکی صورتله اولور .

برنجیسی : علی‌العموم جمع سالمر ایله جمع قلتلرده قاعدۀ عمومیەنك طرغریدن طوغری‌یه اجراسندن عبارتدر .

١ { مؤمنان ـ دن ـ مؤیمنان
مؤمنون ـ « ـ مؤیمنون
مؤمنات ـ « ـ مؤیمنات }

٢ { اضلع ـ « ـ اضیلع
ارغفة ـ « ـ اریغفة
فِتیة ـ « ـ فُتَیَّة ... کبی }

ایکنجیسی : جمع کثرت اولان اسملرك تصغیرنده کلمه مفرده اعاده اولنوب تصغیر اولندقدن صوکره جمع عاقللری واو نون وغیر عاقللری الف تاء ایله تکرار جمع قیلمقدر .

١ { غلمان ـ مفردی ـ غلام ـ بونك تصغیری ـ غُلَیّم ـ جمعی غُلَیّمون
شعراء ـ « ـ شعر ـ « ـ شویعر « شویعرون

٢ { جواری ـ « ـ جاریة ـ « ـ جویریّ « جویریّات
دراهم ـ « ـ درهم ـ « ـ دریهم ـ « دریهمات

اولدیغی کبی .

باب ثانی

{ مضمرات }

٧٢ ـ لسان عربیده ضمیرك تعریفی [هو ما یَنُوبُ عَنِ الإِسْمِ الظّاهِرِ] دن عبارتدرکه (اسم ظاهرك یرینی طوتان شیٔ دیمکدر) .

٧٣ ـ ضمائرعربیه [بارز و مستتر] اولمق اوزره ایکی نوعدرکه مستترنه دیمك اولدیغی حسب الایجاب والمقام نحو کتابنده کوره جکمزدن بوراده آشکار دیمك اولان بارز ضمیرلر تعریف اولنمشدر.

بارز ضمیرلر [متصل ومنفصل] اولمق اوزره ایکی نوعدر.

نوع اول

ضمائر متصله

٧٤ ـ ضمائر متصله اساساً ایکی قسمدر.

برنجی قسمی : فعللرك آخرلرینه التحاق ایدن [الف . واو . تاء .

نون . تُمَا . تُمْ . تُنَّ . نا] حرفلرندن عبارتدرکه تفصیلاتی آتیده مذکور
فعلی مقاله‌سنده کوروله‌جکندن بوراده یالکز شو حاللرینی یعنی :

٠	مفرد		
ا	تثنیه	مذکر غائب	
وُا	جمع		
٠	مفرد		
ا	تثنیه	مؤنث غائبه	
نَ	جمع		
تَ	مفرد		
تُمَا	تثنیه	مذکر مخاطب	
تُمْ	جمع		
تِ	مفرد		
تُمَا	تثنیه	مؤنث مخاطبه	
تُنَّ	جمع		
تُ	مفرد	متکلم	
نا	جمع		

صورتلرینی بالله‌مك لازمدرکه بونلره [ضمائر متصله مرفوعه] دینور.

٧٥ — ایکنجی قسم : هم حرف هم اسم هم فعللرك آخرلرینه
الحاق ایدن [هُ . هُمَا . هُمْ . ها . هُمَا . هُنَّ . كَ . كُمَا . كُمْ . كِ . كُنَّ . یْ . نا]
حرفلریدرکه بونلرك مفرد تثنیه جمع ومذکر مؤنث اولملریله اشخاصه
تقسیملری شو :

هُ	مفرد	مذکر غائب
هُمَا	تثنیه	
هُمْ	جمع	
هَا	مفرد	مؤنث غائبه
هُمَا	تثنیه	
هُنَّ	جمع	
كَ	مفرد	مذکر مخاطب
كُمَا	تثنیه	
كُمْ	جمع	
كِ	مفرد	مؤنث مخاطبه
كُمَا	تثنیه	
كُنَّ	جمع	
ىْ	مفرد	متکلم
نَا	جمع	

صورتله‌درکه بونلر دها مختصر حالده شو:

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد	هُ	•	ها
	تثنیه	•	هُمَا	•
	جمع	هُمْ	•	هُنَّ

مخاطب	مفرد	كَ	•	كِ
	تثنیه	•	كُمَا	•
	جمع	كُمْ	•	كُنَّ
متکلم	مفرد	•	یَ	•
	جمع	•	نا	•

صورتیله اجمال ایدیلورکه بعدما ذکر اولنه جقلرده بویله اجمال اولنه جغندن بورایه اهمیتله دقت ایتملیدر.

اشبو ضمیرلر فعللره التحاق ایلدکلرنده [ضمائر متصلهٔ مرفوعه] واسملرله حرفلره التحاقلرنده [ضمائر متصلهٔ منصوبه]. [ضمائر متصلهٔ مجروره] نامنی آلورلر.

کتابُهُ ـ اوآدمك کتابی
کتابهما ـ اوایکی آدمك کتابی
کتابهم ـ او آدملرك کتابی
کتابها ـ او قادینك کتابی
کتابهما ـ او ایکی قادینك کتابی
کتابهن ـ او قادینلرك کتابی
کتابكَ ـ سنك کتابك
کتابكما ـ ایکیکزك کتابی
کتابكم ـ سزك کتابکز
کتابكِ ـ (برقادینه قارشو) سنك کتابك
کتابكما ـ (ایکی قادینه قارشو) ایکیکزك کتابکز

کتابکن ــ (قادینلره قارشو) سزك کتابکز

کتابِیَ ــ بنم کتابم
کتابنا ــ بزم کتابمز . . . . . کبی

ایکنجی نوع

ضمائر منفصله

٧٦ ــ ضمائر منفصله دخی متصله کبی ایکی قسمدر:

برنجی قسمی: ترکجه‌نك ضمائر شخصیه‌سنه مقابل اولوب لسان عربیده [ضمائر منفصلهٔ مرفوعه] دینلن شو: [هُوَ. هُما. هُمْ. هِیَ. هُما. هُنّ. اَنْتَ. انْتُما. انْتم. انتِ. انتما. انْتنّ. اَنَا. نَحْنُ] حرفلریدر که بونلرك تقسیماتی شو :

هو ــ ضمیر منفصل مفرد مذکر غائب معناسی ــ او آدم
هما ــ » تثنیه » ــ او ایکی آدم
هم ــ » جمع » ــ او آدملر
هی ــ » مفرد مؤنث غائبه معناسی ــ او قادین
هما ــ » تثنیه » ــ او ایکی قادین
هن ــ » جمع » ــ او قادینلر
انتَ ــ » مفرد مذکر مخاطب ــ سن (برآدمه قارشو)
انتما ــ » تثنیه » ــ سز (ایکی »)
انتم ــ » جمع » ــ سز (آدملره »)
انتِ ــ » مفرد مؤنث مخاطبه ــ سن (برقادینه قارشو)
انتما ــ » تثنیه » ــ سز (ایکی »)

أَنْتُنَّ ــ « جمع « ــ سز (قادینلره «)
أَنَا ــ « مفرد مشترك ــ بن
نَحْنُ ــ « جمع « ــ بز
وجهلهدرکه بونکده بروجهبالا اختصار ایدلمش اولان حالی شو :

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد	هو	.	هی
	تثنیه	.	هما	.
	جمع	هم	.	هن
مخاطب	مفرد	انتَ	.	انتِ
	تثنیه	.	انتما	.
	جمع	انتم	.	انتن
متکلم	مفرد	.	أنا	.
	جمع	.	نحن	.

صورتندن عبارتدر .

٧٧ ــ ایکنجی قسمی : ترکجه ضمائر شخصیهنك مفعول صورتنده بولنانلرینه مقابل اولان و لسان عربیده [ضمائر منفصلهٔ منصوبه] دینلن شو [اِیّاهُ . ایاهما . ایاهم . ایاها . ایاهما . ایاهنّ . ایاكَ . ایاکما . ایاکم . ایاكِ . ایاکما . ایاکنّ . ایایَ . ایانا] حرفلردرکه تقسیماتی شو :
اِیّاهُ ــ ضمیر منفصل منصوب مفرد مذکر غائب معناسی ــ آنی (بر آدم ایچون)
ایّاهما ــ « تثنیه « ــ آنلری (ایکی «)
ایّاهم ــ « جمع « ــ آنلری (آدملر «)

ایاها ـ	«	مفرد مؤنث غائبه	ـ آنی (برقادین ایچون)	
ایاهما ـ	«	تثنیه	«	ـ آنلری (ایکی «)
ایاهُنَّ ـ	«	جمع	«	ـ آنلری (قادینلر «)
ایاكَ ـ	«	مفردمذکرمخاطب معناسی ـ سنی (بر آدم ‌)		
ایاکما ـ	«	تثنیه	«	ـ سزی (ایکی «)
ایاکم ـ	«	جمع	«	ـ سزی (آدملر «)
ایاكِ ـ	«	مفردمؤنث مخاطبه معناسی ـ سنی (برقادین «)		
ایاکَما ـ	«	تثنیه	«	ـ سزی (ایکی « «)
ایاکُنَّ ـ	«	جمع	«	ـ سزی (قادینلر «)
ایایَ ـ	«	مفردمشترك متکلم معناسی ـ بنی		
ایانا ـ	«	جمع	«	ـ بزی

صورتنده اولوب بونلر دخی بروجه بالا اختصار اولندقده شو :

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد ـ	اياه		اياها
	تثنيه ـ		اياهما	
	جمع ـ	اياهم		اياهن
مخاطب	مفرد ـ	اياكَ		اياكِ
	تثنيه ـ		اياكما	
	جمع ـ	اياكم		اياكن
متكلم	مفرد ـ		ايایَ	
	جمع ـ		ايانا	

صورت حاصل اولور .

باب ثالث

{ مبهمات }

۷۸ — لسانه عربیده [اَلْمُبْهَمُ مادَلَّ عَلی مَعْناهُ بِقَرینَةِ الْاِشارَةِ اَوْبِما بَعْدَه] تعریفیله بیان اولنان و ترکجه‌سی [معناسنك اشارت قرینه‌سیله ویا مابعدینك دلالتیله آکلاشیلان اسم مبهمدر] دیمك اولان کلمات اساساً [اسم اشارت. واسم موصول] ناملریله ایکی نوعدر.

نوع اول

اسم اشارت

۷۹ — اسم اشارت [ماوُضِعَ لِمُشارٍ الیهِ اِشارَةً حِسِّیَةً بِالْجوارحِ والاعضا] صورتیله تعریف اولنورکه ترکجه‌سی [برشیئی جوارح واعضانك اشارت حسیه‌سیله کوسترمکه موضوع اولان کلمه دیمك] اولوب بونکله کوستریلن شیئه‌ده [مشار الیه] دینور.

مشار الیهك قریب متوسط بعید اولمسنه کوره اسم اشارتلرده اوچ طاقمدر.

۸۰ — برنجی طاقمی : قریبی اشارته موضوع اولان [ذا. «ذانِ - ذَینِ » اُوْلاءِ. تا. « تانِ. تینِ » کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلرك تقسیماتی شو:

ذا — مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی — بو آدم

ذانِ } ذَینِ } — تثنیه » » » » » » » — بو ایکی آدم

اؤُلاءِ – جمع « « « « « « – بو آدملر

تا – مفرد مؤنثه « « « « « « – بو قادین

تانِه } تثنیه « « « « « « – بو ایکی قادین
تَین }

اؤلاءِ – جمع « « « « « « – بو قادینلر

صورتندن عبارتدرکه بونلرده خلاصهٔ ایدیلنجه شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد –	ذا	تا
تثنیه –	«ذان. ذین»	«تان . تین»
جمع –	اولاءِ	اولاءِ

صورتله بیان ایدیله بیلور.

۸۱ – فائده: قریبه موضوع اولان اشبو اسم اشارتلرك مؤنثلرنده [ذِی . ذِه. تِی . تِه] دینلدیکی کبی مذکر ومؤنثك جمله‌سنه هاء تنبیه کله‌رك [هذا . «هذان . هذین» هؤلاء . هاتا . « هـاتان . هاتین » هؤلاءِ] دخی دینور یعنی ترجمه‌نك [ایشته بو] اسم اشارتی مقامنه قائم اولورلر.

۸۲ – ایکنجی طاقمی] بعدی متوسط اولانلره اشارت ایچون موضوع اولان شو :

[ذاكَ . « ذانِك. ذینك » . اولئك . تِیكَ . « تانِكَ . تینك »]

کلمه‌لریدرکه بونلردن :

ذاكَ – مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی – شو آدم

ذانِك } تثنيه « « « « « ـ شو ایکی آدم
ذينك }

اولئك ـ جمع« « « « « ـ شو آدملر

تيكَ ـ مفرد مؤنثه « « « ـ شو قادين

تانِكَ } تثنيه« « « « « ـ شوایکی قادين
تينك }

اولنك ـ جمع « « « « ـ شوقادينلر

دیمك اولوب اختصار اولندقلری حالده شو :

	مذكر	مؤنث
مفرد ـ	ذاك	تيك
تثنيه ـ	« ذانك . ذينك ». « تانك : تينك »	
جمع ـ	اولئك	اولنك

صورتی آلورلرکه بونلرك مفرد مذکرینه نادراً های تنبیه داخل اولوب [هذاكَ] دینور .

٨٣ ـــ اوچنجی طاقمی : بعیده اشارت ایچون موضوع اولان [ذلِكَ . «ذانّك. ذينّك» . تِلْكَ . تانّك . تيّك » اُولالِكَ] کلمه‌لریدرکه بونلردن :

ذلك ـ مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی ـ او آدم

ذانّك } تثنيه « « « ـ او ایکی آدم
ذيّنك }

اولالِك ـ جمع	«	«	«	ـ او آدملر
تِلْكَ ـ مفرد مؤنثه	«	«		ـ او قادين
تانّك ـ تينّك تثنيه	«	«	«	ـ او ایکی قادين
اولالِكَ ـ جمع	«	«	«	ـ او قادينلر

ديمك اولوب بونلرده ديكرلری كبی اختصار اولندقلرنده شو :

	مذكر	مؤنث
مفرد ـ	ذٰلك	تِلك
تثنيه ـ	«ذانّك . ذينّك»	«تانّك . تينّك»
جمع ـ	اولالِك	اولالِك

صورتده بولنورلركه بونلره های تنبيه داخل اولماز .

نوع ثانی

اسم موصول

٨٤ ـ لسان عربيده [الاسمُ الموصولُ هو مالاَ يَتِمُّ مَعْناهُ إلاّ بمابَعْدَهُ] صورتيله تعريف اولنوب [معناسی آنجق مابعديله تمام اولان كلمه اسم موصولدر] ديمكدن عبارتدركه بونك معناسنی اكمال ايدن اول مابعده [صِلَهْ] دينور.

لسان عربيده اسم موصولار [مختص ومشترك] ناملريله ایکی درلودر.

٨٥ ـ مختص اولان اسم موصولر [ماإخْتَلَفَ لاختلاف معناه] صورتيله تعريف اولنوركه [معناسنك اختلافيله لفظی مخالف ايدن]

یعنی مفرد تثنیه جمع مذکر مؤنث اعتباراتنه كوره لفظی دكیشن دیمكدر اوده شو :

اَلَّذِي ـ مفرد مذكر ایچون اولوب معناسی ـ شول برآدم

اللّذان / اللّذَیْنَ	تثنیه	»	»	»	»	»	ـ شول ایکی آدم
الّذِینَ	ـ جمع	»	»	»	»	»	ـ شول ادملر
الّتِی	ـ مفرد	»	»	»	»	»	ـ شول قادین
اللّتانِ / اللّتَیْنِ	تثنیه	»	»	»	»	»	ـ شول ایکی قادین
اللّاتِ / اللّائِی	جمع	»	»	»	»	»	ـ شول قادینلر

صورتلرندن عبارت اولوب اجمال ایدلدکده شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد	الذی	الّتی
تثنیه ـ	« اللّذان • اللّذَیْن »	« اللّتان . اللّتَیْن »
جمع ـ	اَلّذِینَ	« اللاتِ . اللائِی »

صورتلری حاصل اولور.

٨٦ ــ مشترك اولان اسم موصوللر [الموصول المشترك ما لایختلف لفظه باختلاف المقام] صـوزتیله تعریف اولنوب [اختلاف مقام ایله لفظی تخلف ایتمـین] دیمكدركه مفرد تثنیه جمع مذكر مؤنث اولمقده

مشترك اولان [مَنْ . ما . اَىّ . اَلْ . مَنْ ذا . ماذا] كبی آلتی كلمه‌دن عبارتدر بونلردن:

۸۷ ــ مَنْ : ذوی العقوله مخصوص اولوب نادراً غيريده استعمال اولنور.

اِقبَلْ عذرَ مَنِ اعتَذَرَ اِلَيْكَ

قول حكيمانه‌سنده اولديغی كبی.

۸۸ ــ ما : ذوی العقولك غيری يه مخصوص اولوب نادراً ذوی العقولده استعمال اولنور

اِغفِرْ لَنا ما قَدْ سَلَفَ

قول كريمنده اولديغی كبی .

۸۹ ــ اَىّ : كرك ذوی العقولده كركسه غيريسنده على الاطلاق استعمال اولنور.

جالِسْ اَيُّهُمْ عالِمٌ

كلامنده اولديغی كبی.

۹۰ ــ اَلْ : اسم فاعل، اسم مفعول، مبالغهٔ فاعل، صفت مشبهه اولان كلمه‌لره داخل اولدقده اسم موصول اولوركه بو كلمه‌لری بوراده هنوز بيلمديكمزدن شمديلك مثاللری تحرير اولنمدی ايلروده كوريله‌جكدر.

۹۱ ــ من ذا : استفهامك غيری حالاتده اسم موصولدر

مَنْ ذا قال لك

جمله‌سنده اولديغی كبی .

۹۲ ــ ماذا: بودخی من ذا کبیدر.

وماذا اَرَدْتَ یافتی

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

باب رابع

{ کنایات }

۹۳ ــ لسان عربیده [الکنایة ان یُعَبَّر عن شیءٍ مُعَیَّنٍ بلفظ غیرصریحٍ للدلالة علیه] صورتیله تعریف اولنوب [برشیء معینی اکا دلالت ایتمین بر لفظ غیر صریح ایله تعبیر ایتمك] دیمك اولان کنایات [مَنْ. ما. اَیّ. کَمْ. کَأَیِّنْ. کذا. کَیْتَ. ذَیْتَ. فلان] کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلردن:

۹٤ ــ مَنْ: ذوی‌العقولدن استفهام ایچوندر

من یشتری منّی غلاما صَنَعا

فی خَلقِهِ وُخُلقِهِ قد بَرَعا

بیتنده اولدیغی کبی.

۹۵ ــ ما: ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایچوندر.

ما معنی امتناعك فان کنت صادقا

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

۹٦ ــ اَیّ: کرك ذوی العقولدن کرك غیریسندن استفهام ایچوندر.

ایّ الحزینَین اَحَقُّ بالأمن

جملەسندە ذوی العقولدن و

ایّ فائدةٍ فی هذا الحال

جملەسندە ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایتدیکی کبی.

٩٧ — کمْ وکأیّن : ترکچەنك قاچی کبی عددن کنایە اولورلر

کم دفتراً اخذت

کأین من اساً اعیاالإسا

جملەلرندە اولدیغی کبی.

٩٨ — کذا : عدد وحدثدن کنایە ایچوندرکە عدددن کنایە اولنجە اکثریا عطف ایلە مکرر اولەرق ایراد اولنور.

عدد ایچون ـ عندی کذا وکذا دفتراً

حدث « ـ فقال لی کذا . . . کبی

٩٩ — کیت وذیت : دائما حدثدن کنایە اولوب دائمـا عطف ایلە مکرر کلور

(ففعل کیت وکیت) ایلە (وقال ذیت وذیت)

فقرەلرندە اولدیغی کبی.

١٠٠ — فلان : ذوی العقول علملرندن کنایە اولورکە مذکرە مخصوص اولوب مونثدە (فلانة) دینور وحرف تعریف ایلە [الفلان والفلانة] صورتیلە ذوی العقولك غیری علملری دخی کوستریر. وبو کلمە دیکرلری کبی اولمیوب ایجابنە کورە اخرینە هرنوع حرکەیی قبول ایدر بناءعلیه معرب کلمەلردن معدوددر.

باب خامس

{اسمك ایكنجی درجه‌ده تقسیماتی}

١٠١ — عربی اسملر بورایه قدر ذکر اولنان احوال وتقسیماتدن بشقه غایت مهم اوله‌رق برطاقم اسملرله تفرق ایدرلر یعنی :

اسمیتده تمکن اعتباریله [منصرف. غیرمنصرف]

معناسنك تعلقی جهتیله [صفت. موصوف]

کذا معنا جهتیله [معرفه. نکره]

معناده‌کی اختلاف اعتباریله [اسم عین. اسم معنی]

ناملریله درت صورتده بولنورلرکه بونلردن اوچ اولکیلری علم نحوده تعریف اولنه‌جقلرندن بوراده دردنجی صورت تحریر ایدلدی. شویله‌که:

١٠٢ — اسم عین یاخود اسم ذات [هوماکان مدلوله قائما بنفسه أدرك حساً اوعقلاً] صورتیله تعریف اولنورکه [مدلولی نفسیله قائم اوله‌رق حس ویا عقل ایله ادراك اولنان اسم دیمکدر]. حس ایله ادراك اولنان [حجر. شجر] وعقل ایله ادراك اولنان [الله. ملك. جنت. جهنم] کبی بورایه قدر ذکر ایدلمش اولان اسملرك جمله‌سی بو اسم عین ویا اسم ذات نوعندندر بناءً علیه آرتق بشقه‌جه تفصیلاته لزوم یوقدر.

١٠٣ — اسم معنی: [هومالایقوم مدلوله بنفسه ولا یدرك الاعقلاً] صورتیله تعریف اولنورلرکه [مدلولی نفسیله قائم اولمیوب آنجق عقل ایله ادراك اولنان کلمه دیمکدر] ـ حب. بغض. عطاء. وداع ـ کبی که بونلره اصطلاحاً [مصدر] دیرلر.

مصدرلر بوندن صکره محرر اولان وعلم صرفك اك مهم برقسمنی تشکیل ایدن فعل بحثنك قواعد اصلیه‌سنی تأسیسه خادم اولدقلرندن بو بابده بالخاصه اشبو مصدرلردن بحث ایدلمشدر .

مصدر

١٠٤ — **مصدر** : لسان عربیده [هوالاسم الموضوع لمعنی الحدث دون الزمان والذات والنسبة] صورتیله تعریف اولنورکه [ذات و زمان ونسبتدن بری اوله‌رق معنای حدثه موضوع اولان اسم دیمکدر].

لسان عربیده مصدر سماعی وقیاس اوله‌رق ایکی نوعدر .

مصــدر سماعیلردن اك زیاده مستعمل اولانلر اوتوز بش وزنده بولنورلرکه آنلر ده شو :

[قَتْلٌ . فِسْقٌ . شُغْلٌ ـ رَحْمَةٌ . نِشْدَةٌ . كُدْرَةٌ ـ دَعْوٰی . ذِكْرٰی . بُشْرٰی ـ لَيَّانٌ . حِرْمانٌ . غُفْرانٌ ـ بَيْنُونَةٌ . سَوْدَدٌ ـ طَلَبٌ . صِغَرٌ . هُدًى ـ ذَهابٌ . صِرافٌ . سُؤالٌ ـ ذَهَادَةٌ . دِرايَة . بُغايَةٌ ـ غَلَبَةٌ ـ نَزَوانٌ ـ خَنِقٌ . سَرِقَةٌ ـ وَصِيفٌ . فَضِيلَةٌ ـ قَبُولٌ . دُخُولٌ . ضَرُورَةٌ . صُعُوبَةٌ ـ عافِيَةٌ ـ مَيْسُورٌ] کلمه‌لرینك حاوی اولدقلری وزنلردن عبارتدر.

بونلردن بشقه مبالغه معناسنده مستعمل [جَبَرُوت . تَرْداد . تِبْيان . قِلِيلٰی] کلمه‌لری کبی دها درت وزنله بعض تفرعات وار ایسه‌ده بوکتابده بو مقدارینك بیانیله اکتفا اولندی .

١٠٥ — لسان عربینك تحصیلنده اك مهم ماده‌لرك بریده اشبو

مصدرلرك وزنلرینی لایقیله بللهمكدن عبارت اولدیغندن بونلرك ضبطنی تسهیل ایچون ترتیبات آتیه اجرا اولندی. شویله كه:

بالاده مذكور اوتوز بش وزن كرچه سماعی ایسهلرده دقتله مطالعه اولندقلری و [فعل] مادهسی وزنه اساس اتخاذ ایدلدیكی حالده بونك حرفلری انواع حركاته كوره مرتب اولهرق بعض علاوات ایله تحصل ایتمش اولدقلری اكلاشیلور كه بو مطالعهدن بروجه آتی یدی طاقم ظهور ایدر:

برنجی طاقم:

١ ـ فَعْل . فِعْل . فُعْل
٢ ـ فَعْلَة . فِعْلَة . فُعْلَة
٣ ـ فَعْلیٰ . فِعْلیٰ . فُعْلیٰ
٤ ـ فَعْلان . فِعْلان . فُعْلان
٥ ـ فَعْلُولَة
٦ ـ فَعْلَل

ایكنجی طاقم:

١ ـ فَعَل . فِعَل . فُعَل
٢ ـ فَعال . فِعال . فُعال
٣ ـ فَعالَة . فِعالَة . فُعالَة
٤ ـ فَعَلَة
٥ ـ فَعَلان

اوچنجی طاقم:

١ ـ فَعِل
٢ ـ فَعِلَة

دردنجی طاقم { ١ ـ فَعِيل
٢ ـ فَعِيلَةٌ }

بشنجی طاقم { فَعُول
فعولةٌ }

آلتنجیسی ـ فاعِلَةٌ

یدنجیسی ـ مَفْعولٌ

صورتلری ظاهر اولورکه بونلره بالاده مذکور اوزان تطبیق اولندقده شو:

١ {
١ ـ قَتْلٌ . فِسْقٌ . شُغْلٌ
٢ ـ رَحْمَةٌ . نِشْدَةٌ . كُدْرَةٌ
٣ ـ دَعْوٰى. ذِكْرٰى. بُشْرٰى
٤ ـ لَيّانِ . حِرْمانِ. غُفْرانِ
٥ ـ بَيْنُونَةٌ.
٦ ـ سَوْدَدٌ .
}

٢ {
١ ـ طَلَبٌ . صِغَرٌ . هُدًى .
٢ ـ ذَهابٌ. صِرافٌ. سُؤالٌ.
٣ ـ زَهادَةٌ. دِرايَة . بُغايَةٌ .
٤ ـ غَلَبَةٌ .
٥ ـ رَزَوانِ.
}

٣
١ ـ خَنِقٌ .
٢ ـ سَرِقَةٌ .

٤
١ ـ وَجِيفٌ .
٢ ـ فَضِيلَةٌ .

٥
قَبُولٌ . دُخُولٌ
ضَرُورَةٌ . صُعُوبَةٌ

٦ ـ عافِيَةٌ .

٧ ـ مَيْسُورٌ .

وجهله برصورت حاصل اولورکه بونلری ذهنه نقل ایده‌جك درجه بو ترتیب اوزره بلله‌مك لازمدر.

١٠٦ ـ مذکور وزنلرده اولوب کثرتله استعمال اولنان وبالخاصه لسان عثمانی‌یه مداری اولان مصادر عربیه تکثیر منفعت ضمننده بروجه آتی درج اولندی.

(فَعْل) وزنده اولانلردن : بحث . بذل . بسط . بلع ـ ترك . جبر . جرح . جلب . جهل ـ حبس . حبط . حتم . حرب ـ ختم . خبط . خرج ـ دفع . دفن . دور . دلك ـ ذبح . ذمّ ـ ربط . رجم . رحم . رفع ـ زجر . زین ـ ستر . سحق . سبق . سعد ـ شتم . شرح . شرط . شوق ـ صبر . صرف . صلب . صمت ـ ضبط . ضحك . ضرب ـ طبع . طحن . طرح . طرد ـ ظنّ ـ عجز . عدل . عرض . عزل ـ غرق . غوث . غرس . غیظ ـ فخر . فرط . فرق . فقر ـ

قتل . قطع . قلع . قمع ـ كتب . كتم . كشف . كسر ـ لغو . لمح.
لمع . لوم ـ نشر . نصر . نصب . نقش ـ وجد . وزن . وضع . وقف ـ
هتك . هدم . هجر . هضم

(فِعْل) وزننده اولانلردن : برّ . حقد . حرس . حرص . حفظ.
حنث ـ ذكر ـ رفق . ركس ـ صبغ ـ عزّ . علم ـ غلّ . فسق.

(فُعْل) وزننده اولانلردن : بغض . بغی ـ حزن . حكم . حصن.
حجب ـ خلف ـ ذخر ـ زعم ـ شكر . شغل ـ صنع ـ ظلم ـ عسر ـ
غسل ـ قبح . قرب ـ كفر ـ نكس .

(فَعْلَة) وزننده اولانلردن : توبة ـ جذبة . جودة ـ حسرة .
حملة . حيرة . حشمة ـ خشية ـ دهشة . دعوة ـ رحمة . رغبة . رأفه.
رعشة ـ زلّة ـ شكوة . شفقة ـ صفوة ـ طلعة ـ عمدة . عودة ـ غيرة ـ
قسوة ـ لمعة ـ نوبة . نشوة ـ وحشة . وفدة ـ هيبة.

(فِعْلَة) وزننده اولانلردن : بدعة . بعثة ـ جلوة ـ حدّة . حكمة ـ
خدمة . خلقة . خبرة ـ دقّة . رفعة . رقّة . رحلة . رجعة ـ شدّة .
شركة ـ صحة ـ عزّة . عصمة . عفة ـ غبطة ـ فطنة . فطرة ـ قسمة ـ
لينة ـ نعمة . نقمة . نشدة ـ همة.

(فُعْلَة) وزننده اولانلردن : حرمة . حمرة ـ رخصة . رؤية
ـ سرعة . سفلة ـ شهرة ـ صحبة ـ عزلة ـ غربة ـ قربة . قوّة ـ كدرة
ـ لكنة ـ نزهة . نصرة .

(فَعْلان) وزننده اولانلردن : حلوان ـ سيران . ضربان.

(فِعْلان) وزننده اولانلردن : حرمان ـ رضوان ـ عرفان ـ كتمان.

(فُعْلان) وزننده اولانلردن: بطلان. بغیان ـ خسران ـ رجحان. رجعان ـ شکران ـ غفران ـ کفران.

(فَعْلولَةٌ) وزننده اولانلردن: بینونه ـ حیلوله ـ صیرورة ـ غیبوبه.

(فَعَلْ) وزننده اولانلردن: تعب. تلف ـ جدل ـ حضر. حذر ـ خطر ـ سفر ـ طلب. طمع ـ ظفر ـ عمل.

(فَعالٌ) وزننده اولانلردن: بقاء. بیان ـ تمام ـ حلال. حرام ـ خراب. خلاء. خفاء. خلاص ـ ذهاب ـ رجاء. رفاه ـ زوال ـ سخاء. ضلال ـ طعام ـ علاء ـ غلاء ـ فناء. قرار ـ قضاء ـ نشاط ـ وفاء.

(فِعالٌ) وزننده اولانلردن: جلاء. جهار ـ حجاب. حفاظ. حکاء ـ ختام. ختان. خداع. خطاب ـ رضاء. رضاع ـ زناء. زحام ـ سفاد ـ شرار. شراط. شفاء. شفاق ـ ضرار ـ طراد ـ عیار ـ فرار ـ نظام ـ وصال.

(فُعالٌ) وزننده اولانلردن: تقاة ـ بکاء ـ دعاء.

(فَعالةٌ) وزننده اولانلردن: بداهة. براعة. برائة. بسالة ـ جسارة. جزالة. جهالة. جلادة ـ حداثة. حصانة. حقارة ـ زهادة ـ رثاثة. رخاوة. رزالة ـ سعادة. سباحة، سخافة، سخاوة، سماحة، سفارة، سلاسة، سلامة ـ شرافة، شطارة، شقاوة، شناعة، صحابة، صداقة، صراحة ـ ضلالة ـ طراوة ـ ظرافة ـ عدالة. عداوة ـ غباوة ـ فصاحت، فطانة، فهامة ـ کثافة، کراهة ـ کرامة، نظافة ـ وقارة.

(فِعالَةٌ) وزننده اولانلردن : بداية ـ جباية حجامة . حماية ـ خلافة . خيانة ـ دراية . دلالة ـ رباطة . رثاثة . رضاعة . رعاية ، رواية ـ زيادة ـ سعايت . سياسة ـ ضيافت ـ عجالة ـ عمارة ، عبادة ، عناية ، عيادة ـ قرائة ، كفاية .

(فَعَلانٌ) وزننده اولانلردن : جولان ـ حدثان ـ خلجان ـ دوران ـ طيران ـ غثيان ـ فوران ـ فيضان ـ قطران ـ كسلان ـ لمعان .

(فَعِيلَةٌ) وزننده اولانلردن : بصيرة ـ رزيلة . سكينة . عزيمة . نصيحة .

(فُعُولٌ) وزننده اولانلردن : ثبوت ـ جنون ـ جحود ـ جمود ـ حدوث ـ حلول ـ حضور ـ خروج ـ خلوص ـ خضوع ـ خطور ـ دخول ـ ذهول ـ رجوع ـ ركوب ـ ركوع ـ زحول ـ سقوط ـ سرور ـ سكوت ـ سكون ـ سلوك ـ سنوح ـ شروع ـ شمول ـ شيوع ـ صدور ـ صحوة ـ ظهور ـ عبور ـ عروج ـ غرور ـ فتور ـ قصور ـ قنوط ـ نزول ـ وصول ـ وضوء ـ وقوع ـ وثوق .

(فُعُولَةٌ) وزننده اولانلردن : برودة ـ حموضة ـ رطوبة . رعونة . خصومة ـ ذهولة ـ سكونة سهولة ـ عفونة .

١٠٧ — عربينك قياسى مصدرلرى ايكى صورتده بولنورلركه بونلردن :

برنجى صورت : مصادراصليه اوزره اوزان مخصوصه‌سنه تبعاً بعض حرف زياده ايديلوب ياپيلان مصدرلر دركه بونلره [مزيدات] تعبير اولنور .

کرم ــ دن ــ اکرام
جمع ــ « « اجتماع
نصر ــ « « انتصار

و امثالی کبی که بونلر زیرده‌کی فعل مقاله‌سنده مفصلاً بیان اولنه‌جقلرندن بوراده تطویل کلامه لزوم کورلمدی .

ایکنجی صورت : کرك سماعیلردن کرکسه قیاسی اولان مزیداتدن مصدرلقده خصوصیت معنانی افاده ایتمك اوزره [مصدر میمی . مصدر مرّه . مصدر نوع] ناملریله یاپیلان اوچ نوع مصدردرکه بونلرك مزیداتدن یاپیله‌جقلری زیرده‌کی فعل بحثنده مزیدات ایله برابر بیان اولنه‌جغندن بوراده سماعیلردن یعنی اصلی مصدرلردن یاپیلانلری بروجه آتی بیان اولندی شویله‌که :

١٠٨ ــ **مصدر میمی** : مصدر اصلینك اولنه برمیم مفتوحه کتیریله‌رك یاپیلان وبنه مصدر معناسنده قالان کلمه‌لردرکه دائما فتحات ایله (مَفْعَل) وزننده بولنوب یالکز اولنده حرف علت اولان کلمه‌لرده فتح فاء وکسر عین ایله (مَفْعِل) وزننده بولنور .

١ ــ مَدْخَل . مَقْعَد
٢ ــ مَوْعِد . مَوْقِع ... کبی

اشبو مصدر میمی ماده‌سنك دها کوزل اکلاشلمسی وزنده مشترك اولدیغی مشتق اولان اسم زمان واسم مکانلرك بیلنمسنه متوقف اولدیغندن وبونلرده آتیده‌کی فعل مقاله‌سنده کله‌جکندن مبحث مذکورده تمامیله آکلاشیله‌جقدر .

۱۰۹ – مصدر مَرَّه: لسان عربیده [هو مادلّ علی کمیّة الحدث] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك مقدارینه دلالت ایدن کلمه] دیمکدرکه ثلاثئ مجردلرده فتحاتله [فَعْلَةٌ] وزننده بولنور [جَلْسَةٌ . نفخة . صیحة] کبی که (بر اوتورش . بر اوفله‌یش . بر باغیرش دیمك)اوتورمه اوفله‌مه باغیرمه حدثلرینك مقدارینی بیان ایدرلر .

۱۱۰ – مصدر نوع: لسان عربیده [هو مادلّ علی کیفیة الحدث] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك نوع و کیفیتنه دلالت ایدن کلمه] دیمکدرکه ثلاثئ مجردلرده دائما کسر فاء و فتح لام ایله [فِعْلَةٌ] وزننده بولنور [رِحْلَةٌ . قِعْدَةٌ] کبی که کوچش اوتوروش دیمکدر یعنی ترکچه‌نك حاصل مصدرلری مقامنده برکلمه‌در.

۱۱۱ – فائده: مصدر اصلیلره [مصدر غیرمیمی] دخی تسمیه اولندیغی مثللو بوراده بیان اولنان اشبو درت نوع مصدرك یعنی [مصدر غیرمیمی. مصدر میمی. مصدر مره. مصدر نوع]ك تثنیه وجمعلری دخی اولوب تثنیه‌لری اسملر کبی آخرلرینه الف نون علاوه‌سی وجمعلری (مصدر غیرمیمی) مصدر مره. مصدر نوعده) اسملرك جمع مؤنث سالملری کبی اخرلرینه الف تا علاوه‌سیله ومصدر میمیده جمع مکسر اصولیله اولور نته‌کیم مثال آتیدن معلوم الوور

مصدر غیرمیمی – نَصْرٌ	نَصْران	نصرات
« مره – نَصْرَةٌ	نصرتان	نصرات
« نوع – نِصْرَةٌ	نصرتان	نصرات
« میمی – مَنْصَرٌ	منصران	مَناصِر

ایکنجی مقاله

فعل

١١٢ — افعال عربیه ـ قول مقبوله كوره ـ مصدرلردن مشتق اولورلر .

مشتق : دیمك قواعد اشتقاقه رعایتله اصل واحددن آلنمش كلمه دیمكدر .

اشتقاق : لفظ ومعناده مناسبت بولنه‌رق اصل اولان بر كلمه‌دن آخر بر كلمه یاپمق دیمكدر . نته‌كیم : [نصر] ماده‌سندن [ناصر . منصور نصیری . مناصر] كلمه‌لری ظهور ایدركه بونلری یاپمغه اشتقاق و بو كلمه‌لرك هر برینه [مشتق] و اصل اولان كلمه‌یه ده یعنی بو مثالده‌كی [نصر] ماده‌سنه [مشتق منه] دینور .

١١٣ — افعال عربیه یا مجرد یا مزید اولورلر .

مجرد اولان فعللر دخی یا ثلاثی یا رباعی اولوب دها زیاده اولمازلر .

ثلاثیٔ مجرد ـ كرم جلس جعل

رباعیٔ مجرد ـ دحرج زلزل بلبل كبی‌در .

مزید اولان فعللر دخی زیرده مفصلاً كوروله‌جكی وجهله مجردلر اوزرینه حرف زیاده ایدیله‌رك سداسی‌یه قدر اولانلردر نته‌كیم :

١ـ ثلاثی اوزرینه بر حرف زیاده‌سیله:
كَرُمَ ـ دن ـ اَكْرَمَ
فَرَحَ ـ « ـ فَرَّحَ
قَتَلَ ـ « ـ قاتَلَ

٢ـ ثلاثی اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله
كَسَرَ ـ دن ـ إِنكَسَرَ
جَمَعَ ـ « ـ إِجْتَمَعَ
حَمَرَ ـ « ـ إِحْمَرَّ
شَجَعَ ـ « ـ تَشَجَّعَ
بَعُدَ ـ « ـ تَبَاعَدَ

٣ـ ثلاثی اوزرینه اوچ حرف زیاده سیله
خَرَجَ ـ دن ـ إِسْتَخْرَجَ
عَشَبَ ـ « ـ إِعْشَوْشَبَ
جَلَذَ ـ « ـ إِجْلَوَّذَ
حَمَرَ ـ « ـ إِحْمَارَّ

٤ـ رباعیٔ مجرد اوزرینه برحرف زیاده سیله ـ دَحْرَجَ ـ دن ـ تَدَحْرَجَ

٥ـ رباعیٔ مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله ـ
حَرْجَمَ ـ دن ـ إِحْرَنْجَمَ
قَشْعَرَ ـ « ـ إِقْشَعَرَّ

کبی افعال ظاهر اولور .

١١٤ ـ *تعریف* : کافهٔ مشتقات اساساً مجردلردن تولد ایتدیکی ولسان عربیده اوزان کلمات دائما [فعل] ماده سیله بیان ایدلدیکی جهتله بونك حرفلرینه مناسبت آلدیریلهرق ثلاثیٔ مجرد کلمهلرك برنجی حرفنه [فاء الفعل] ایکنجی حرفنه [عین الفعل] اوچنجی حرفنه [لام الفعل] دینلدیکی کبی رباعی مجردلرکده برنجی حرفنه [فاء الفعل] ایکنجی حرفنه [عین الفعل] اوچنجی حرفنه [لام اول] دردنجی حرفنه [لام ثانی] دینور .

نته‌کم : «کرم» ماده‌سنده (کاف) فاء الفعل (راء) عین‌الفعل (میم) لام‌الفعل اولوب رباعیٔ مجرددنده (دحرج)دن (دال) فاء الفعل (حاء) عین الفعل (راء) لام اولی (جیم) لام ثانی‌در .

۱۱۵ — مجرد اولان افعال عربیه کندولرنده حروف علت وهمزه وحرف مکرر بولنوب بولنمامسنه کوره [سالم وغیر سالم] اولمق اوزره ایکی نوعه تفرق ایدرلر :

سالم — [ماخلت اصوله من حروف العلة والهمزة والتضعیف] صورتیله تعریف اولنور که (کلمه‌نك حروف اصلیه‌سی حروف علتدن همزه‌دن تضعیفدن خالی اولمسی) دیمکدر . یعنی : بر فعل مجردده حرف علت وهمزه وتضعیف بولنمازسه اول فعله سالم دینور (کرم قتل نعم) کبی که بونلره (صحیح) دینور .

غیر سالم — افعال مجرده‌نك حروفات اصلیه‌سنده حرف علت ویا همزه ویا تضعیف بولنورلرکه بونلرده اوچ اسمله یاد اولنور .

برنجیسی — حروفات اصلیه‌دن بریسی همزه اولمقدرکه بوکا [مهموز] دینور [أخذ . سأل . قرأ] کبی که همزه اولده اولنجه‌اکا [مهموزالفاء] اورته‌ده‌اولنجه [مهموزالعین] نهایتده اولنجه [مهموز اللام] دینور نته‌کیم امثلهٔ سابقه‌دن :

أخذ ـ مهموز الفاء

سأل ـ مهموزالعین

قراء ـ مهموز اللام در.

ایکنجیسی — حروفات اصلیه‌ده تضعیف بولنمقدرکه بوکا [مضاعف] دینور

اشبو مضاعفلر ثلاثیٔ مجردلرده عین الفعل ایله لام الفعلك ورباعیٔ مجردلرده فاء الفعل ایله لام اولانك وعـين الفعل ایله لام ثانینك بر جنسدن اولمسندن عبارتدر.

ثلاثیٔ مجردده ـ مَدَّ . فَرَّ . عَضَّ
رباعیٔ « ـ زلزل . بلبل . هلهل ... کبی.

اوچنجیسی ـ کلمه‌ده بر ویاایکی حرف علت بولنقدرکه بوکاده [معتل] دینوب بونلر اساساً درت صورتده بولنورلر.

صورت اولی : فاءالفعلده برحرف علت بولنقدرکه بوکا [مثال] دینور [وثب . يَيُسَرَ . وهب. يقظ] کبی که مذکور حرف علت واو اولورسه اکا [مثال واوی] واکر یا اولورسه [مثال یائی] دینور . نته‌کیم :

وثب . وهب ـ مثال واوی
یسر . یقظ ـ مثال یائی در.

صورت ثانیه : حرف علتك عین الفعلده اولمسیدرکه بوکاده [اجوف] دیرلر [قام . صار] کبی که بونلرك اصللری [قوم . صیر] اولدیغندن اشبو اصللری اعتباراتیله بونلرده مثال کبی [اجوف واوی]و[اجوف یائی]ناملریله آیریلورلر. نته‌کیم :

قام ـ اصلی ـ قوم ـ اولدیغندن اجوف واوی
صار ـ « ـ صیر ـ « « یائی در.

صورت ثالثه : حرف علت لام الفعلده بولنقدرکه اکاده [ناقص] دینور. [نما . سری] کبی که بونلرك اصللری [نمو . سری] اولدیغندن

بونلرده اجوفلر مثللو [ناقص واوی]و[ناقص یائی] ناملریله ایکی درلودر
نته کیم :

نما - اصلی - نمو - اولدیغندن ناقص واوی
سَرٰی - « - سَرِیَ - « « یائی در.

صورت رابعه : بر کلمه‌ده ایکی حرف علتك بردن بولنمسیدر بوکاده [لفیف] دینور [طوی . وقی] کبی که بو دخی [لفیف مقرون] و[لفیف مفروق] ناملریله ایکی نوعدر :

لفیف مقرون — ایکی حرف علتدن برینك عین الفعلده دیکرینك لام الفعلده یعنی یان یانه بولنمسیدر .

[طوی . شوی . کوی] کبی

لفیف مفروق — ایکی حرف علتدن برینك فاءالفعلده دیکرینك لام الفعلده بولنوب ارالرینك بر حرف صحیح ایله تفریق ایدلمش اولمسیدر .

[وقی . وهی . وشی . وفی] . . کبی

تنبیه — اشبو غیر سالملرك احوالنی و استعمالرینی لایقیله بیلمه‌مك اهم والزم اولدیغندن کیفیتی لزومی کبی ذهنلرده تقرر ایتدیرمك و ضبطی سهل اولمق ایچون بو بابده بر جدول مخصوص تنظیم اولنه‌رق آتی یه درج اولندی . شویله که :

فعل مجرد
- [سالم] . یاخود . [صحیح]
  - ثلاثیٔ مجرد – خرج
  - رباعیٔ مجرد – دحرج
- [غیر سالم]
  - [مضاعف]
    - ثلاثیٔ مجرد – مَدَّ
    - رباعیٔ مجرد – زلزل
  - [مهموز]
    - الفاء – أخذ
    - العین – سأل
    - اللام – قراء
  - [معتل]
    - الفاء – (مثال)
      - الواوی – وعد
      - الیائی – یسر
    - العین – (اجوف)
      - الواوی – قال
      - الیائی – صار
    - اللام – (ناقص)
      - الواوی – نما
      - الیائی – رمی
    - العین واللام (لفیف مقرون) – طوی
    - الفاء واللام (لفیف مفروق) – وقی

١١٦ — فعللرك سالم و غیر سالم اوللریله قواعد اشتقاقك ایجاباتنه كوره ابنیه‌سی تخلف ایتدیكندن و قواعد اساسیه سالملرده دها سهولتله آكلاشیله‌جغندن بو مقاله‌یی بری سالملره دیكری غیرسالملره مخصوص اولمق اوزره ایكی باب اوزرینه تدوین ایلدك .

باب اول

{ افعال سالمه }

۱۱۷ — بالاده بیان اولندیغی وجهله فعللر مجرد ومزید اولدقلری كبی اصللری سالم اولان مزیدات دخی سالملردن معدود اولدقلرندن واساس قواعد مجرد اولان سالملرده دها سهولتله آكلاشیله جغندن بوبابده اولا مجرد اولان سالملردن بعده مزیداتدن بحث ایتمك اوزره ایكی مبحث اوزرینه تدوین اولندی.

مبحث اول

افعال مجردۀ سالمه

۱۱۸ — افعال مجرده ثلاثی ورباعی اولمق اوزره ایكی نوع اولدقلرندن بومبحث دخی آنلری بشقه بشقه تعریف ایتمك اوزره ایكی نوع اوزرینه یازلدی.

نوع اول

ثلاثئ مجرد فعللر

۱۱۹ — مصدردن مشتق اولان كلمه‌لر بوكتابك اوللرنده دخی بیان اولندیغی وجهله [فعل . صفت . اسم]ناملریله اوچ درلودركه بونلره [ذات فعل . فرع فعل . اسم مشتق] دخی دینلدیكندن بونلرك هر برینی واقسامنی بشقه بشقه تعریف ایتمك ایچون بونوعده اوچ فصل اوزرینه بنا ایلدك.

فصل اول

{ ذات فعل }

١٢٠ ــ ذات فعل لسان عربیده [الفعل مادل بهیئته وضعاً علی احد الازمنة الثلاثة] صورتیله تعریف اولنورکه [هیئتیله اوچ زماندن برینه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر.

لسان عربیده ذات فعللر [ماضی . مضارع . جحد مطلق . جحد مستغرق . نفی حال . نفی استقبال . تأکید نفی استقبال . امر . نهی . فعل تعجب] نامللریله اساساً اون نوعدرکه صورت اشتقاقلریله احوال سائره‌لری بوراجقده صره‌سیله بیان اولنه‌جقدر.

ذوات افعالك بیان ایتدکلری حدثلرك تأثیر وتعلقی اعتباراتیله [متعدی . لازم] و [معلوم . مجهول] نوعلرینه ایرلملری واردرکه فعلك بیان ایتدیکی حدث آخره کچر یعنی فاعلك فعلی آخره تجاوز ایدرسه اول فعله [متعدی] و آخره تجاوز ایتمیوبده فاعلك نفسنده قالیرسه اکاده [لازم] دینلدیکی کبی فاعلی مذکور اولان فعله [معلوم] وفاعلی مسکوت‌عنه اولانه‌ده [مجهول] دینور مثلا :

[ضَرَبَ زید عَمْراً]

جمله‌سنده زیددن ظهور ایدن ضرب فعلی عمره تجاوز ایتدیکندن ضرب فعل متعدی اولور اما :

[جاءَ زَيْدٌ]

ترکیبنده جاءنك بیان ایتدیکی کلمکلك خدمتی آخره تجاوز ایتمیوب

زیدك نفسنده قالدیغندن جاء فعل لازمدر و بونلرك هرایکیسنده زید
فاعلی مذکور اولدیغندن هم ضرب هم جاء معلومدر اما :

[ضُرب فِلانٌ]

دینلدکده فلان دوکلدی دیمك اولوب دوکن یعنی فاعل غیر مذکور
اولدیغندن بوراده (ضُرِبَ) برفعل مجهولدر.

افعال عربیه‌نك معلوم ومجهول اولملری ماضی و مضارعلرینك
حرکاتنده واقع اولان تبدلات ایله تعین ایتدیکی کبی ثلاثئ مجردلرك
ماضی ومضارعلری عین‌الفعللری هریرده براولمیوب کیمی فعلده مفتوح
کیمنده مضموم کیمنده مکسور اوله‌رق ایشیدلمش واو صورتله ضبط
اولنوب جمع ایدلدکده جمله‌سیچون آلتی باب تقرر ایتمش اولدیغندن
اول باول مذکور بابلرك علاماتی تحریر اولندی شویله که :

ثلاثئ مجردك آلتی بابندن :

برنجی بابده —	عین‌الفعلك	ماضیده	مفتوح	مضارعده	مضموم
ایکنجی » —	»	»	مفتوح	»	مکسور
اوچنجی » —	»	»	مفتوح	»	مفتوح
دردنجی » —	»	»	مکسور	»	مفتوح
بشنجی » —	»	»	مضموم	»	مضموم
آلتنجی » —	»	»	مکسور	»	مکسور

اولمقدرکه اشبو آلتی بابك شو احوالنی ضابط اولان شو :

فتح ضم فتح کسر فتحتان
کسر فتح ضم ضم کسرتان

بیتی ازبر ایتمك لازمدر.

تنبیه — اشبو آلتی بابك بشنجیسندن کلن فعللر دائما لازم اولوب دیکرلری ایسه کاه متعدی کاه لازم اولور. بناءعلیه: مذکور بشنجی بابك طوغریدن طوغری‌یه مجهول صیغه‌سی یوقدر.

برده اوچنجی باب ایچون دیکر برشرط واردرکه اوده اوچنجی بابدن کلن فعلك عیننده ویا لامنده حروف حلق دینلن شو [ح. خ. ع. غ. ه. ی] دن بری بولنمق لازمدر .

اشته شو احواله کوره بابلر معلوم اولدقدن صوکره ذوات افعال اولان اون صیغه‌نك صور اشتقاقی ایله امثلهٔ مطرده‌لری بروجه‌اتی بیان اولنور.

فعل ماضی

۱۲۱ — فعل ماضی: ماده‌سیله حدثه هیئتیله کچمش زمانه دلالت ایدن فعلدرکه ثلاثئ مجردده فاء الفعلیله لام الفعلی مفتوح اولوب عین الفعلیده برنجی ایکنجی اوچنجی بابلرده مفتوح دردنجی آلتنجی بابلرنده مکسور بشنجی بابده مضموم اولنجه معلومك مفرد مذکر غائب صیغه‌سی اولور

١ ـ دَخَلَ . جَعَلَ . طَلَبَ .

٢ ـ جَلَسَ . ضَرَبَ . حَمَلَ .

٣ ـ فَتَحَ . ذَهَبَ . شَرَعَ .

٤ ـ عَلِمَ . فَهِمَ . تَعِبَ .

٥ ـ حَسُنَ . سَهُلَ . ظَرُفَ .

٦ ـ حَسِبَ . وَمِقَ . وَرِثَ .

کبی که اشبو مفرد مذکر غائب صیغه‌لرینه یتمش دردنجی ماده‌ده بیان اولنان ضمائر متصلهٔ مرفوعه الحاق اولندقده دیگر اون اوچ صیغه حاصل اوله‌رق آتیده محرر اولدیغی وجهله ماضینك اون درت صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌سی ظهور ایدر. یعنی:

کَتَبَ ـ فعل ماضی مفرد مذکر غائب معناسی ـ یازدی برآدم
کَتَبَا ـ « تثنیه « ـ یازدیلر ایکی آدم
کَتَبُوا ـ « جمع « ـ « آدملر
کَتَبَتْ ـ « مفرد مؤنث غائبه « ـ یازدی بر قادین
کَتَبَتَا ـ « تثنیه « « « ـ یازدیلر ایکی قادین
کَتَبْنَ ـ « جمع « « « ـ یازدیلر قادینلر
کَتَبْتَ ـ « مفرد مذکر مخاطب « ـ یازدك (برآدمه قارشو)
کَتَبْتُمَا ـ « تثنیه « « « ـ یازدکز (ایکی آدمه «)
کَتَبْتُمْ ـ « جمع « « « ـ « (ایکیدن زیاده)
کَتَبْتِ ـ « مفرد مؤنث مخاطبه « ـ یازدك (برقادینه قارشو)
کَتَبْتُمَا ـ « تثنیه « « « ـ یازدکز (ایکی «)
کَتَبْتُنَّ ـ « جمع « « « ـ « (قادینلره قارشو)
کَتَبْتُ ـ « مفرد مذکر ومؤنث متکلم معناسی ـ یازدم
کَتَبْنَا ـ « جمع « ـ یازدق

صورتی ظاهر اولور که بونك الك نهایتنده اولان ایکی صیغه‌دن مفرد مذکر و مؤنث متکلم اولان صیغه‌یه (متکلم وحده) و دیگرینه

يعنى جمع مذكر ومؤنث متكلم صيغه‌سنده (متكلم مع الغير) دينوركه
بوندن صكره‌كى امثله‌ده اشبو تعبيرلر استعمال اولنه‌جقدر .

بروجه بالا تشكيل اولنان امثلهٔ مطرده ماضئ معلومك امثله‌سى
اولوب بونى مجهول قيلمق ايچون فاء الفعلنى مضموم عين الفعلنى مكسور
قيلمق لازمدر او ده مجهولك امثلهٔ مطرده سنى حاصل ايدر يعنى
بو وجهله شو :

كُتِبَ ـ ماضئ مجهول مفرد مذكر غائب معناسى ـ يازلدى بر آدم
كُتِبَا ـ « تثنيه « ـ يازلديلر ايكى آدم
كُتِبُوا ـ « جمع « ـ يازلديلر آدملر
كُتِبَتْ ـ « مفرد مؤنث غائبه « ـ يازلدى بر قادين
كُتِبَتَا ـ « تثنيه « « « ـ يازلديلر ايكى قادين
كُتِبْنَ ـ « جمع « « « ـ « قادينلر
كُتِبْتَ ـ « مفرد مذكر مخاطب « ـ يازلدك (بر آدمه قارشى)
كُتِبْتُمَا ـ « تثنيه « « « ـ يازلديكز (ايكى «)
كُتِبْتُمْ ـ « جمع « « « ـ « (آدملره «)
كُتِبْتِ ـ « مفرد مؤنث مخاطبه « ـ يازلدك (برقادينه «)
كُتِبْتُمَا ـ « تثنيه « « « ـ يازلدكز (ايكى «)
كُتِبْتُنَّ ـ « جمع « « « ـ « (قادينلره «)
كُتِبْتُ ـ « متكلم وحده « ـ يازلدم
كُتِبْنَا ـ « متكلم مع الغير « ـ يازلدق

صورتله مجهولك امثلهٔ مطردهسی حاصل اولور .

آنجق بشنجی بابدن اولان افعال عربیه طبایعه مخصوص اولوب بونلر اساساً صفات لازمهدن اولدقلری یعنی [حَسُنَ. سَهُلَ. ظَرُفَ] کبی فعللردن عبارت اولوب اصلنده صفت معناسنی ویردکلری جهتله بونلرك هیچ بروقتده متعدیلری کلمز بناء علیه اصلاً لازم اولدقلرندن بونلری مجهول قیلمق ممکن اولماز هرنقدر قیاسله الفاظنی مجهول صورتنه افراغ ممکن ایسهده بیمعنا قالهجقلرندن والفاظدن مراد معنی جهتی اولدیغندن بونلرك مجهول قیلنملری جائز اولماز بناءعلیه بشنجی بابك تصریفاتنده بونکتهیه دقت ایدلمك لازمدر.

اشبو آلتی بابك معلوم و مجهول امثلهٔ مطردهلرینك تصریفنده ملکه استحصالی لازم اولدیغندن جملهسی بریرده اولهرق بروجه آتی برر مثال تحریر اولندی. شویله که:

برنجی بابده ماضینك امثلهٔ مطردهسی

معلوم	مجهول		
سَتَرَ	سُتِرَ	ـ مفرد	مذکر غائب
سَتَرَا	سُتِرَا	ـ تثنیه	مذکر غائب
سَتَرُوا	سُتِرُوا	ـ جمع	مذکر غائب
سَتَرَتْ	سُتِرَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
سَتَرَتَا	سُتِرَتَا	ـ تثنیه	مؤنث غائبه
سَتَرْنَ	سُتِرْنَ	ـ جمع	مؤنث غائبه

سَتَرْتَ	سُتِرْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
سَتَرْتُمَا	سُتِرْتُمَا	ـ تثنیه	
سَتَرْتُمْ	سُتِرْتُمْ	ـ جمع	
سَتَرْتِ	سُتِرْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
سَتَرْتُمَا	سُتِرْتُمَا	ـ تثنیه	
سَتَرْتُنَّ	سُتِرْتُنَّ	ـ جمع	
سَتَرْتُ	سُتِرْتُ	ـ متکلم وحده	
سَتَرْنَا	سُتِرْنَا	ـ متکلم مع الغیر	

﴿ ایکنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی ﴾

حَمَلَ	حُمِلَ	ـ مفرد	مذکر غائب
حَمَلَا	حُمِلَا	ـ تثنیه	
حَمَلُوا	حُمِلُوا	ـ جمع	
حَمَلَتْ	حُمِلَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
حَمَلَتَا	حُمِلَتَا	ـ تثنیه	
حَمَلْنَ	حُمِلْنَ	ـ جمع	
حَمَلْتَ	حُمِلْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
حَمَلْتُمَا	حُمِلْتُمَا	ـ تثنیه	
حَمَلْتُمْ	حُمِلْتُمْ	ـ جمع	

حَمَلْتِ	حُمِلْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
حَمَلْتُمَا	حُمِلْتُمَا	ـ تثنيه	
حَمَلْتُنَّ	حُمِلْتُنَّ	ـ جمع	
حَمَلْتُ	حُمِلْتُ	ـ متكلم وحده	
حَمَلْنَا	حُمِلْنَا	ـ متكلم مع الغير	

{ اوچنجی بابدن ماضینک امثلهٔ مطرده‌سی }

فَتَحَ	فُتِحَ	ـ مفرد	مذكر غائب
فَتَحَا	فُتِحَا	ـ تثنيه	
فَتَحُوا	فُتِحُوا	ـ جمع	
فَتَحَتْ	فُتِحَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
فَتَحَتَا	فُتِحَتَا	ـ تثنيه	
فَتَحْنَ	فُتِحْنَ	ـ جمع	
فَتَحْتَ	فُتِحْتَ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
فَتَحْتُمَا	فُتِحْتُمَا	ـ تثنيه	
فَتَحْتُمْ	فُتِحْتُمْ	ـ جمع	
فَتَحْتِ	فُتِحْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
فَتَحْتُمَا	فُتِحْتُمَا	ـ تثنيه	
فَتَحْتُنَّ	فُتِحْتُنَّ	ـ جمع	

فَتَحْتُ	فُتِحْتُ	ـ متكلم وحده
فَتَحْنَا	فُتِحْنَا	ـ متكلم مع الغير

{ دردنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

عَلِمَ	عُلِمَ	ـ مفرد	مذكر غائب
عَلِمَا	عُلِمَا	ـ تثنيه	
عَلِمُوا	عُلِمُوا	ـ جمع	
عَلِمَتْ	عُلِمَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
عَلِمَتَا	عُلِمَتَا	ـ تثنيه	
عَلِمْنَ	عُلِمْنَ	ـ جمع	
عَلِمْتَ	عُلِمْتَ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
عَلِمْتُمَا	عُلِمْتُمَا	ـ تثنيه	
عَلِمْتُمْ	عُلِمْتُمْ	ـ جمع	
عَلِمْتِ	عُلِمْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
عَلِمْتُمَا	عُلِمْتُمَا	ـ تثنيه	
عَلِمْتُنَّ	عُلِمْتُنَّ	ـ جمع	
عَلِمْتُ	عُلِمْتُ	ـ متكلم وحده	
عَلِمْنَا	عُلِمْنَا	ـ متكلم مع الغير	

{ بشنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

سَهُلَ	. — مفرد		
سَهُلَا	. — تثنیه	مذكر غائب	
سَهُلُوا	. — جمع		
سَهُلَتْ	. — مفرد		
سَهُلَتَا	. — تثنیه	مؤنث غائبه	
سَهُلْنَ	. — جمع		
سَهُلْتَ	. — مفرد		
سَهُلْتُمَا	. — تثنیه	مذكر مخاطب	
سَهُلْتُمْ	. — جمع		
سَهُلْتِ	. — مفرد		
سَهُلْتُمَا	. — تثنیه	مؤنث مخاطب	
سَهُلْتُنَّ	. — جمع		
سَهُلْتُ	. — متكلم وحده		
سَهُلْنَا	. — متكلم مع الغیر		

{ آلتنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

حَسِبَ	حُسِبَ	— مفرد	
حَسِبَا	حُسِبَا	— تثنیه	مذكر غائب
حَسِبُوا	حُسِبُوا	— جمع	

حَسِبَتْ	حُسِبَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
حَسِبَتا	حُسِبَتا	ـ تثنیه	
حَسِبْنَ	حُسِبْنَ	ـ جمع	
حَسِبْتَ	حُسِبْتَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطب
حَسِبْتُما	حُسِبْتُما	ـ تثنیه	
حَسِبْتُمْ	حُسِبْتُمْ	ـ جمع	
حَسِبْتِ	حُسِبْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
حَسِبْتُما	حُسِبْتُما	ـ تثنیه	
حَسِبْتُنَّ	حَسِبْتُنَّ	ـ جمع	
حَسِبْتُ	حُسِبْتُ	ـ متکلم وحده	
حَسِبْنا	حُسِبْنا	ـ « مع الغیر	

تنبیه ــ عربینك اشبو ماضی صیغه‌سی ترکجه‌نك ماضیٔ شهودیسنه مقابل اولوب لسان عربیده ترکجه‌ده اولدیغی کبی ماضیٔ نقلی صیغه‌سی یوقدر .

فعل مضارع

۱۲۲ -- **فعل مضارع** : ماده‌سیله حدثه هیئتیله حال و استقبال زمانلرینه دلالت ایدن فعللردرکه ثلاثیٔ مجردلرده فاء الفعللری ساکن وعین الفعللری‌ده برنجی بشنجی بابلرده مضموم ایکنجی آلتنجی بابلرده مکسور اوچنجی دردنجی بابلرده مفتوح قلندقدن صوکره (أَتَيْنَ)

کلمه‌سنك حاوی اولدیغی درت حرفدن برینی مفتوح اولدیغی حالده اولنه کتورمکله یاپیلان کلمه‌لردر .

باب				
۱	يَدْخُلُ .	تَدْخُلُ .	اَدْخُلُ .	نَدْخُلُ
۲	يَجْلِسُ .	تَجْلِسُ .	اَجْلِسُ .	نَجْلِسُ
۳	يَفْتَحُ .	تَفْتَحُ .	اَفْتَحُ .	نَفْتَحُ
٤	يَعْلَمُ .	تَعْلَمُ .	اَعْلَمُ .	نَعْلَمُ
٥	يَسْهُلُ .	تَسْهُلُ .	اَسْهُلُ .	نَسْهُلُ
٦	يَحْسِبُ .	تَحْسِبُ .	اَحْسِبُ .	نَحْسِبُ

کبی که بونلردن اولنه یا داخل اولانلر مضارع معلومك مفرد مذکر غائب صیغه‌سنی و تا داخل اولانلر ینه مضارع معلومك مفرد مذکر مخاطب و مفرد مؤنث غائبه صیغه‌لرینی و همزه داخل اولانلر متکلم وحده‌یی ونون داخل اولانلر متکلم مع الغیری تشکیل ایدوب مفرد مؤنث غائبه‌نك آخرینه یا نون علاوه‌سیله مفرد مؤنث مخاطبه صیغه‌سی حاصل اولوب بعده غائب ومخاطب مفردلرك آخرلرینه اسملر مثللو الف نون علاوه اولندقده تثنیه‌لری و ینه مذکور مفردلرك آخرلرینه واو نون علاوه ایدلدکده جمع مذکرلری و مفرد مذکر غائبك آخرینه نون کتورمکله جمع مؤنث غائبه‌سی و مفرد مذکر مخاطبك آخرینه ینه نون علاوه‌سیله جمع مؤنث مخاطبه صیغه‌سی حاصل اولوب امثلهٔ مطرده‌سی بروجه آتی اولور . یعنی :

يَكْتُبُ	ـ فعل مضارع معلوم مفرد مذكر غائب معناسی				ـ يازار بر آدم
يَكْتُبانِ	ـ	«	تثنيه	« « «	ـ يازارلر ایکی «
يَكْتُبُونَ	ـ	«	جمع مؤنث غائبه	«	ـ يازارلر آدملر
تَكْتُبُ	ـ	«	مفرد	« « «	ـ يازار برقادين
تَكْتُبانِ	ـ	«	تثنيه	« « «	ـ يازارلر ایکی «
يَكْتُبْنَ	ـ	«	جمع	« « «	ـ يازارلر قاينلر
تَكْتُبُ	ـ	«	مفرد مؤنث مخاطب	«	ـ يازارسك (برآدمه)
تَكْتُبانِ	ـ	«	تثنيه	« « «	ـ يازارسكز (ایکی «)
تَكْتُبُونَ	ـ	«	جمع	« « «	ـ يازارسكز (آدملره)
تَكْتُبِينَ	ـ	«	مفرد مؤنث مخاطبه	«	ـ يازارسك (برقادينه)
تَكْتُبانِ	ـ	«	تثنيه	« « «	ـ يازارسكز (ایکی «)
تَكْتُبْنَ	ـ	«	جمع	« « «	ـ يازارسكز (قادينلره)
أَكْتُبُ	ـ	«	متكلم وحده	« «	ـ يازارم
نَكْتُبُ	ـ	«	متكلم مع الغير	« «	ـ يازارز

صورتنده معلوم صيغه‌لری ظهور ايدركه بو مضارعی مجهول قيلمق ايچون حرف مضارعنی مضموم وعين الفعلنی مفتوح قيلمق لازمدركه بو حالده‌ده مجهول صورتنك امثلهٔ مطرده‌سی شو :

يُكْتَبُ	فعل مضارع مجهول مفرد مذكر غائب معناسی				ـ يازيلير (برآدم)
يُكْتَبانِ	ـ	«	تثنيه	« « «	ـ يازيليرلر (ایکی آدم)
يُكْتَبُونَ	ـ	«	جمع	« « «	ـ يازيليرلر (آدملر)

تُكْتَبُ فعل مضارع مجهول مفرد مؤنث غائبه معناسی ـ یازیلیر (بر قادین)
تُكْتَبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ (یازیلیرلر (ایکی»)
يُكْتَبْنَ ـ » جمع » » » ـ یازیلیرلر (قادینلر)
تُكْتَبُ ـ » مفرد مذکر مخاطب » ـ یازیلیرسك (برآدمه)
تُكْتَبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازیلیرسکز (ایکی»)
تُكْتَبُونَ ـ » جمع » » » ـ یازیلیرسکز (آدملره)
تُكْتَبِينَ ـ » مفرد مؤنث مخاطبه » ـ یازیلیرسك (برقادینه)
تُكْتَبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازیلیرسکز (ایکی»)
تُكْتَبْنَ ـ » جمع » » » ـ یازیلیرسکز (قادینلره)
أُكْتَبُ ـ » متکلم وحده » » ـ یازیلیرم
نُكْتَبُ ـ » متکلم مع الغیر » ـ یازیلیرز

صورتلرندن عبارت اولور که اشبو مضارعکده ماضی کبی هر بابدن لایقیله بللنمسی لازم اولدیغندن بروجه آتی برر مثال تحریر اولندی. شویله که:

برنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

معلوم	مجهول		
يَسْتُرُ	يُسْتَرُ	ـ مفرد	مذکر غائب
يَسْتُرَانِ	يُسْتَرَانِ	ـ تثنیه	
يَسْتُرُونَ	يُسْتَرُونَ	ـ جمع	

تَشْتُرُ	تُشْتَرُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَشْتُرَانِ	تُشْتَرَانِ	ـ تثنيه	
يَشْتُرْنَ	يُشْتَرْنَ	ـ جمع	
تَشْتُرُ	تُشْتَرُ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تَشْتُرَانِ	تُشْتَرَانِ	ـ تثنيه	
تَشْتُرُونَ	تُشْتَرُونَ	ـ جمع	
تَشْتُرِينَ	تُشْتَرِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَشْتُرَانِ	تُشْتَرَانِ	ـ تثنيه	
تَشْتُرْنَ	تُشْتَرْنَ	ـ جمع	
أَشْتُرُ	أُشْتَرُ	ـ متكلم وحده	
نَشْتُرُ	نُشْتَرُ	ـ متكلم مع الغير	

ایکنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

يَحْمِلُ	يُحْمَلُ	ـ مفرد	مذكر غائب
يَحْمِلَانِ	يُحْمَلَانِ	ـ تثنيه	
يَحْمِلُونَ	يُحْمَلُونَ	ـ جمع	
تَحْمِلُ	تُحْمَلُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَحْمِلَانِ	تُحْمَلَانِ	ـ تثنيه	
يَحْمِلْنَ	يُحْمَلْنَ	ـ جمع	

تَحْمِلُ	تُحْمَلُ	ـ مفرد	
تَحْمِلَانِ	تُحْمَلَانِ	ـ تثنیه	مذکر مخاطب
تَحْمِلُونَ	تُحْمَلُونَ	ـ جمع	
تَحْمِلِينَ	تُحْمَلِينَ	ـ مفرد	
تَحْمِلَانِ	تُحْمَلَانِ	ـ تثنیه	مؤنث مخاطبه
تَحْمِلْنَ	تُحْمَلْنَ	ـ جمع	
أَحْمِلُ	أُحْمَلُ	ـ متکلم وحده	
نَحْمِلُ	نُحْمَلُ	ـ متکلم مع الغير	

اوچنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطرده‌سی

يَفْتَحُ	يُفْتَحُ	ـ مفرد	
يَفْتَحَانِ	يُفْتَحَانِ	ـ تثنیه	مذکر غائب
يَفْتَحُونَ	يُفْتَحُونَ	ـ جمع	
تَفْتَحُ	تُفْتَحُ	ـ مفرد	
تَفْتَحَانِ	تُفْتَحَانِ	ـ تثنیه	مؤنث غائبه
يَفْتَحْنَ	يُفْتَحْنَ	ـ جمع	
تَفْتَحُ	تُفْتَحُ	ـ مفرد	
تَفْتَحَانِ	تُفْتَحَانِ	ـ تثنیه	مذکر مخاطب
تَفْتَحُونَ	تُفْتَحُونَ	ـ جمع	

تَفْتَحِينَ تُفْتَحِينَ ـ مفرد
تَفْتَحَانِ تُفْتَحَانِ ـ تثنيه } مؤنث مخاطبه
تَفْتَحْنَ تُفْتَحْنَ ـ جمع

أَفْتَحُ أُفْتَحُ ـ متكلم وحده
نَفْتَحُ نُفْتَحُ ـ متكلم مع الغير

دردنجى بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسى

يَعْلَمُ يُعْلَمُ ـ مفرد
يَعْلَمَانِ يُعْلَمَانِ ـ تثنيه } مذكر غائب
يَعْلَمُونَ يُعْلَمُونَ ـ جمع

تَعْلَمُ تُعْلَمُ ـ مفرد
تَعْلَمَانِ تُعْلَمَانِ ـ تثنيه } مؤنث غائبه
يَعْلَمْنَ يُعْلَمْنَ ـ جمع

تَعْلَمُ تُعْلَمُ ـ مفرد
تَعْلَمَانِ تُعْلَمَانِ ـ تثنيه } مذكر مخاطب
تَعْلَمُونَ تُعْلَمُونَ ـ جمع

تَعْلَمِينَ تُعْلَمِينَ ـ مفرد
تَعْلَمَانِ تُعْلَمَانِ ـ تثنيه } مؤنث مخاطبه
تَعْلَمْنَ تُعْلَمْنَ ـ جمع

أَعْلَمُ	أُعْلَمُ	ــ متكلم وحده
نَعْلَمُ	نُعْلَمُ	ــ متكلم مع الغير

بشنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

يَسْهُلُ	.	ــ مفرد	مذكر غائب
يَسْهُلَانِ	.	ــ تثنيه	مذكر غائب
يَسْهُلُونَ	.	ــ جمع	مذكر غائب
تَسْهُلُ	.	ــ مفرد	مؤنث غائبه
تَسْهُلَانِ	.	ــ تثنيه	مؤنث غائبه
يَسْهُلْنَ	.	ــ جمع	مؤنث غائبه
تَسْهُلُ	.	ــ مفرد	مذكر مخاطب
تَسْهُلَانِ	.	ــ تثنيه	مذكر مخاطب
تَسْهُلُونَ	.	ــ جمع	مذكر مخاطب
تَسْهُلِينَ	.	ــ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَسْهُلَانِ	.	ــ تثنيه	مؤنث مخاطبه
تَسْهُلْنَ	.	ــ جمع	مؤنث مخاطبه
أَسْهُلُ	.	ــ متكلم وحده	
نَسْهُلُ	.	ــ متكلم مع الغير	

آلتنجی بابده مضارعك امثلۀ مطردهسی

يَحْسِبُ	يُحْسَبُ	ـ مفرد	مذكر غائب
يَحْسِبانِ	يُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
يَحْسِبُونَ	يُحْسَبُونَ	ـ جمع	
تَحْسِبُ	تُحْسَبُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
يَحْسِبْنَ	يُحْسَبْنَ	ـ جمع	
تَحْسِبُ	تُحْسَبُ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
تَحْسِبُونَ	تُحْسَبُونَ	ـ جمع	
تَحْسِبِينَ	تُحْسَبِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
تَحْسِبْنَ	تُحْسَبْنَ	ـ جمع	
أَحْسِبُ	أُحْسَبُ	ـ متكلم وحده	
نَحْسِبُ	نُحْسَبُ	ـ متكلم مع الغير	

تنبيه ـ فعل مضارعك مذكور مثاللرنده محرر كلمات هم حاله هم استقباله دلالت ايدوب اكر استقباله تخصيصى لازم كلورسه اوله برسين

مفتوحه کتوریلور واکر حاله حصر اولنه جق ایسه اولنه برلام مکسوره ادخال اولنور :

یَکْتُبُ ـ یی { استقباله تخصیص ایچون ـ سَیَکْتُبُ
حاله » » ـ لِیَکْتُبُ

صورتنه وضع اولنورکه اولوقت :

سَیَکْتُبُ ـ یازاجق
لِیَکْتُبُ ـ یازییور

دیمك اولوب سائر صیغه‌لریده بوصورتله اولور .

۱۲۳ ـ فائده : ماضیله مضارعك بروجه بالا مجهول قیلنوب تصریف ایدلملری فعللرك متعدی اولملرینه مخصوص اولوب اگر لازم اولورلرسه لازملردن مجهول گلدیکی ایچون اولوقت فعلك مفردمذکر غائبنك مجهول صورتی آلنوب آخرینه (با) حرف جریله بتمش بشنجی ماده‌ده محرر ضمائر متصلهٔ مجروره علاوه اولنه‌رق بروجه آتی تصریف اولنور نته‌کیم : (خرج) لازم اولدیغندن بونی مجهول صورتنده شو :

		مضارع	ماضی
مذکر غائب	مفرد	یُخْرَجُ بِهِ	خُرِجَ بِهِ
	تثنیه	» بهما	» بهما
	جمع	» بهم	» بهم
مؤنث غائبه	مفرد	» بها	» بها
	تثنیه	» بهما	» بهما
	جمع	» بهن	» بهن

خُرِجَ بِكَ	يُخرَجُ بكَ ـ مفرد		مذكر مخاطب
« بكما	« بكما ـ تثنيه		
« بكم	« بكم ـ جمع		
« بكِ	« بكِ ـ مفرد		مؤنث مخاطبه
« بكما	« بكما ـ تثنيه		
« بِكُنَّ	« بِكُنَّ ـ جمع		
« بى	« بى ـ متكلم وحده		
« بنا	« بنا ـ متكلم مع الغير		

وجهله تصریف لازم کلور.

جحد مطلق

١٢٤ — جحد مطلق صیغه‌سی ماضئ منفی معناسنی ویرن کلمه‌در که فعل مضارعك اولنه بر (لَمْ) کتوریلوب جمع مؤنثلرك نونلرندن ماعدا تثنیه وجمعلرده ومفرد مؤنث مخاطبه‌ده اولان نونلر حذف اولنه‌رق باقی مفردلرك آخرلری ساکن قیلنمغله امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولور.

لَمْ یَکْتُبْ ـ جحد مطلق معلوم مفرد مذکر غائب معناسی ـ یازمادی برآدم
لم یکتبا ـ « « « « تثنیه « « « ـ یازمادیلر ایکی «
لم یکتبوا ـ « « « « جمع « « « ـ یازمادیلر آدملر

لم تكتب ـ جحد مطلق معلوم مفرد مؤنث غائبه معناسی ـ یازمادی برقادین

لم تكتبا ـ « « « تثنیه « « « ـ یازمادیلر ایکی «

لم یَكْتُبْنَ ـ « « « جمع « « « ـ یازمادیلر قادینلر

لم تكتب ـ « « « مفرد مذكر مخاطب « ـ یازمادك بر آدمه

لم تكتبا ـ « « « تثنیه « « « ـ یازمادیكز ایکی «

لم تكتبوا ـ « « « جمع « « « ـ یازمادكز آدملره

لم تكتبی ـ « « « مفرد مؤنث مخاطبه « ـ یازمادك برقادینه

لم تكتبا ـ « « « تثنیه « « « ـ یازمادیكز ایکی «

لم تكتبن ـ « « « جمع « « « یازمادكز قادینلره

لم أَكْتُبْ ـ « « « متكلم وحده « « ـ یازمادم

لم نكتب ـ « « « متكلم مع الغیر « ـ یازمادق

کبی که بونك مجهولیده مضارع مجهولنه وجحد مطلق قاعده‌لرینه تطبیقاً شو :

[لم یُكْتَبْ . لم یُكْتَبا . لم یُكْتَبوا . ـ لم تُكْتَبْ . لم تُكْتَبا . لم یُكْتَبْنَ ـ لم تُكْتَبْ . لم تُكْتَبا . لم تُكْتَبوا . ـ لم تُكْتَبی . لم تُكْتَبا . لم تُكْتَبْنَ . لم أُكْتَبْ . لم نُكْتَبْ] وجهله تصریف اولنور .

جحد مستغرق

١٢٥ ـــ جحد مستغرق صیغه‌سی حدثك وقوعی ملحوظ اولان زماندن تکلمه قدر نفیی افاده ایدن کلمه‌در که ینه فعل مضارعك اولنه

(لَمَّا) کتوریلوب طبق جحد مطلق کبی تصریف اولندیغندن تفصیل ایدلمدی آنجق معناسنك یعنی (لَمَّا يَكْتُبْ) دینلدکده (هنوز یازمادی) دیمك اولدیغنی وبو صورتله دیکرلرینده تطبیق الزم ایدوکنی نظر امعانه آلەرق قارئلر طرفندن مفصلاً تصریفی لازمدر.

نفی حال

١٢٦ — نفی حال صیغەسی فعل مضارعی حاله تخصیص ایله حالده نفی معناسنی ویرن کلمەدرکه بوده فعل مضارعك اولنه (ماءنافیه) دینلن (ما) دخولیله طبق مضارع کبی تصریف اولنور .

مایکتبُ	یازمیور	مفرد	مذکر غائب
مایکتبان	یازمیورلر	تثنیه	
مایکتبونَ	یازمیورلر	جمع	
ماتکتبُ	یازمیور	مفرد	مؤنث غائبه
ماتکتبان	یازمیورلر	تثنیه	
مایکتبنَ	یازمیورلر	جمع	
ماتکتبُ	یازمیورسك	مفرد	مذکر مخاطب
ماتکتبان	یازمیورسکز	تثنیه	
ماتکتبونَ	یازمیورسکز	جمع	

ماتکتبینَ – یازمیورسڭ – مفرد
ماتکتبان – یازمیورسکز – تثنیه } مؤنث مخاطبه
ماتکتبنَ – یازمیورسکز – جمع

مااکتبُ – یازمیورم – متکلم وحده
مانکتبُ – یازمیورز – متکلم مع الغیر ... کبی

نفی استقبال

۱۲۷ — نفی استقبال صیغه‌سی: مضارعی استقباله تخصیص ایدوب استقبالده نفی ایدن کلمه‌درکه طبق نفی حال کبی ایسه‌ده ما یرینه (لاءناهیه) دینان (لا) کتوریلوب آنك کبی تصریف اولنور بناءً علیه تفصیل ایدلمدی آنجق (لا یَکْتُبُ) دینلدکده معناسنك (یازمیه‌جق) اولدیغی وبو صورتله دیکرلرینه تطبیق الزم ایدوکی نظر امعانه آلنه‌رق قارئلر طرفندن مفصلاً تصریفی لازمدر.

تأکید نفی استقبال

۱۲۸ — تأکید نفی استقبال صیغه‌سی: مضارعی استقباله تخصیص ایله استقبالده نفي تأکید معناسنه کلن کلمه‌درکه مضارعك اولنه بر (لَنْ) کتورمکله وجحد مطلق اصولیله تصریف اولنور آنجق جحد مطلقده آخرلری ساکن اولانلر اشبو تأکید نفی استقبالده مفتوح اولورلر .

لَنْ يَكْتُبَ	البته یازمیه‌جق	مفرد	مذکر غائب
لن یکتبا	البته یازمیه‌جقلر	تثنیه	
لن یکتبوا	« «	جمع	
لن تَكْتُبَ	البته یازمیه‌جق	مفرد	مؤنث غائبه
لن تکتبا	« یازمیه‌جقلر	تثنیه	
لن يَكْتُبْنَ	« «	جمع	
لن تکتبَ	البته یازمیه‌جق	مفرد	مذکر مخاطب
لن تکتبا	« یازمیه‌جقسکز	تثنیه	
لن تکتبوا	« «	جمع	
لن تکتبی	« یازمیه‌جقسك	مفرد	مؤنث مخاطبه
لن تکتبا	« یازمیه‌جقسکز	تثنیه	
لن تکتبنَ	« «	جمع	
لن أَكْتُبَ	« یازمام «	متکلم وحده	
لن نَكْتُبَ	« یازمایز «	« مع الغیر . . . کبی	

فعل امر

۱۲۹ — امر صیغه‌سی حاضره وغائبه عائد اولمق اوزره (امر حاضر) و (امر غائب) ناملریله ایکی نوعدر .

امر حاضر — مخاطبه حدثك امرینی شامل اولان صیغه‌درکه بالطبع

متکلم ایله غائب صیغه‌لرندن بری اولدیغی ایچون امثلهٔ مطرده‌سی مخاطب صورتنك مذکر ومؤنثلرینه کوره مفرد تثنیه جمعلرندن عبارت آلتی صیغه‌در.

اشبو امرحاضرك معلومی مضارعك مفرد مخاطبندن حرف مضارعت حذف اولنه‌رق یرینه عین الفعلی مضموم اولانلرده برهمزهٔ مضمومه وعین الفعلی مفتوح ومکسور اولانلرده برهمزهٔ مکسوره کتوردکدن صکره جحد مطلقك مخاطب صیغه‌لری کبی تصریف اولنه‌رق حاصل اولور.

باب	مذکر			مؤنث		
	مفرد	تثنیه	جمع	مفرد	تثنیه	جمع
١	اُكْتُبْ	اُكْتُبَا	اُكْتُبُوا	اُكْتُبِي	اُكْتُبَا	اُكْتُبْنَ
٢	اِحْمِلْ	اِحْمِلَا	اِحْمِلُوا	اِحْمِلِي	اِحْمِلَا	اِحْمِلْنَ
٣	اِفْتَحْ	اِفْتَحَا	اِفْتَحُوا	اِفْتَحِي	اِفْتَحَا	اِفْتَحْنَ
٤	اِعْلَمْ	اِعْلَمَا	اِعْلَمُوا	اِعْلَمِي	اِعْلَمَا	اِعْلَمْنَ
٥	اُسْهُلْ	اُسْهُلَا	اُسْهُلُوا	اُسْهُلِي	اُسْهُلَا	اُسْهُلْنَ
٦	اِحْسِبْ	اِحْسِبَا	اِحْسِبُوا	اِحْسِبِي	اِحْسِبَا	اِحْسِبْنَ

کبی اولوب معناسیده برنجی یه کوره(یاز . یازك . یازیکز)دن عبارتدر.

آنجق مجهول صورتی مضارع مجهولك مخاطب صیغه‌لرینك اوللرینه طوغریدن طوغری یه بر لام مکسوره علاوه‌سیله و آخرلرینی ساکن قیلمقله اولورکه بونده متکلم صورتلری دخی اولدیغندن و آلتی بابده‌ده

عینی وجهله تشکیل اولندیغندن بروجه آتی برمثال ایرادیله اکتفا اولندی.

لِتُكْتَبْ	ـ یازیل	ـ مفرد	مذکر
لِتُكْتَبا	ـ یازیلك	ـ تثنیه	
لِتُكْتَبُوا	ـ یازیلکز	ـ جمع	
لِتُكْتَبِی	ـ یازیل	ـ مفرد	مؤنث
لِتُكْتَبا	ـ یازیلك	ـ تثنیه	
لِتُكْتَبْنَ	ـ یازیلکز	ـ جمع	
لِاُكْتَبْ	ـ یازیله‌یم	ـ متکلم وحده	
لِنُكْتَبْ	ـ یازیله‌لم	ـ « مع الغیر ... کبی	

۱۳۰ امر غائب — غائبه حدثك امرینی شامل اولان کلمه‌لردرکه بودخی امر حاضر کبی آلتی صیغه‌دن عبارتدر صورت تشکیلی ایسه مضارعك غائب صیغه‌لرینك معلوم و مجهوللرینك اوللرینه بر لام مکسوره علاوه‌سیله وجحد مطلقك غائب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومندن معلومی مجهولندن مجهولی حاصل اولور .

معلومه مثال

لِیَكْتُبْ	ـ یازسون	ـ مفرد	مذکر
لِیَكْتُبا	ـ یازسونلر	ـ تثنیه	
لِیَكْتُبُوا	ـ «	ـ جمع	

لِتَكْتُبْ	یازسون	مفرد	مؤنث
لِتَكْتُبَا	یازسونلر	تثنیه	
لِتَكْتُبْنَ	«	جمع	

مجهوله مثال

لِيُكْتَبْ	یازیلسون	مفرد	مذکر
لِيُكْتَبَا	یازیلسونلر	تثنیه	
لِيُكْتَبُوا	«	جمع	
لِتُكْتَبْ	یازیلسون	مفرد	مؤنث
لِتُكْتَبَا	یازیلسونلر	تثنیه	
لِيُكْتَبْنَ	«	جمع	

فعل نهی

١٣١ — نهی صیغه‌سیده حاضر وغائب اوله‌رق ایکی نوعدر .
نهی حاضر — حاضردن یعنی مخاطبدن حدثی نهی ایتمك معناسنی
ویرن فعللردکه فعل مضارع معلوم و مجهولك مخاطبلری اولارینه
(لاء ناهیه) دنیلان (لا) نك ادخالی و جحد مطاقك مخاطب صورتیله
تصریف اولنه‌رق معلومدن معلومی مجهولدن مجهولی حاصل اولور
و بونلرك مجهوللرنده امر حاضرده اولدیغی کبی متکلم صورتلری دخی
بولنور .

معلومه مثال

لَاتَكْتُبْ	يازمه	مفرد	مذكر
لاتكتبا	يازمه‌يك	تثنيه	
لَاتَكْتُبُوا	يازمه‌يكز	جمع	
لَاتَكْتُبِى	يازمه	مفرد	مؤنث
لاتكتبا	يازمه‌يك	تثنيه	
لَاتَكْتُبْنَ	يازمه‌يكز	جمع	

لَااَكْتُبْ ـ يازمه‌يم ـ متكلم وحده

لَانَكْتُبْ ـ يازمه‌لم ـ « مع الغير

مجهوله مثال

لَاتُكْتَبْ	يازلمه	مفرد	مذكر
لَاتُكْتَبا	يازلمه‌يك	تثنيه	
لَاتُكْتَبُوا	يازلمه‌يكز	جمع	
لَاتُكْتَبِى	يازلمه	مفرد	مؤنث
لَاتُكْتَبا	يازلمه‌يك	تثنيه	
لَاتُكْتَبْنَ	يازلمه‌يكز	جمع	

لَااُكْتَبْ ـ يازلميه‌يم ـ متكلم وحده

لَانُكْتَبْ ـ يازلميه‌لم ـ « مع الغير . . كبى.

١٣٢ — نهی غائب : غائبدن حدثی نهی ایتمك معناسنه اولان فعلدرکه مضارعك معلوم ومجهولنك غائبلری اولنه لاء ناهیه‌نك ادخالی وجحد مطلقك غائب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومدن معلومی مجهولدن مجهولی حاصل اولور.

معلومه مثال

مذكر:
لاَیَكْتُبْ – یازمسون – مفرد
لایكتبا – یازمسونلر – تثنیه
لایكتبوا – » – جمع

مؤنث:
لاتَكْتُبْ – یازمسون – مفرد
لاتكتبا – یازمسونلر – تثنیه
لاتكتبن – » – جمع

مجهوله مثال

مذكر:
لاُیكْتَبْ – یازیلسون – مفرد
لاُیكتبا – یازیلسونلر – تثنیه
لاُیكتبوا – » – جمع

مؤنث:
لاتُكْتَبْ – یازیلسون – مفرد
لاتُكتبا – یازیلسونلر – تثنیه
لاتكتبن – » – جمع

فعل تعجب

١٣٣ — **فعل تعجب** : هیئتیله انشاء تعجبه وضع اولنان فعلدرکه (مائی) و(بائی) ناملریله ایکی نوعدر.

١٣٤ — **فعل تعجب مائی** — فعل مضارع معلومك مفرد متکلم صیغه‌سنك عین الفعلیله لام الفعلنی مفتوح قیلوب اولنه بر(ما) کتورمك وبعده آخرلرینه تمش بشنجی ماده‌ده مذکور ضمائر متصله‌یی علاوه ایلمکله اون درت صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌یی حاصل اولورکه بونك مجهولی اولماز.

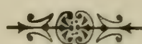
ماأکتبهُ	نه عجب یازدی	مفرد	مذکر غائب
ماأکتبهما	« یازدیلر	تثنیه	
ماأکتبهم	« «	جمع	
ماأکتبها	« یازدی	مفرد	مؤنث غائبه
ماأکتبهما	« یازدیلر	تثنیه	
ماأکتبهن	« «	جمع	
ماأکتبكَ	« یازدك	مفرد	مذکر مخاطب
ماأکتبکما	« یازدکز	تثنیه	
ماأکتبکم	« «	جمع	
ماأکتبكِ	« یازدك	مفرد	مؤنث مخاطبه
ماأکتبکما	یازدکز	تثنیه	
ماأکتبکن	« «	جمع	

ما اکتبنی ـ « یازدم ـ متکلم وحده
ما اکتبنا ـ « یازدق ـ « مع الغیر . . . کبی .

١٣٥ ـ **فعل تعجب بائی** ـ فعل مضارع مفرد متکلمنك عین الفعلی مکسور ولام الفعلی ساکن قیلدقدن صکره آخرینه یتمش بشنجی مادەده محرر ضمائر متصلهٔ مجرورەیی (با) حرف جریله برلکده علاوه ایتمکله حاصل اولور وبونکده مجهولی یوقدر. معناسیده مائی کبیدر.

اَکْتِبْ بِهِ	مفرد	مذکر غائب	
« بهما	تثنیه		
« بهم	جمع		
« بها	مفرد	مؤنث غائبه	
« بهما	تثنیه		
« بهن	جمع		
« بكَ	مفرد	مذکر مخاطب	
« بِکُما	تثنیه		
« بِکُمْ	جمع		
« بكِ	مفرد	مؤنث مخاطبه	
« بکما	تثنیه		
« بِکُنَّ	جمع		
« بی	متکلم وحده		
« بنا	مع الغیر . . . کبی		

١٣٦ — اخطار : کتب قدیمهٔ عربیه‌ده فعل تعجبلری اولی ثانیه نامله تفریق ایدرلر یعنی بوراده مائی دیدیکمزه اولی، بائی دیدیکمزه ثانیه تسمیه ایدرلر.

فصل ثانی

فرع فعل

١٣٧ — فرع فعلر — اسم فاعل . اسم مفعول . مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه . اسم تفضیل — دینیلن بش صیغه‌دن عبارتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر.

١٣٨ — اسم فاعل : لسان عربیده (مَا اشْتُقَّ من فعل لمن قام به‌الفعل بمعنی الحدث) صورتیله تعریف اولنورکه [حدث معناسی کندیسنده قائم اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره فعلدن مشتق اولان اسم دیمکدر].

اسم فاعل مضارع معلومدن مشتق اوله‌رق مفرد مذکری ثلاثیٔ مجردلرده (فاعِلٌ) وزننده بولنور و بونك آخرینه تاء تأنیث علاوه‌سیله مفرد مؤنثی حاصل اولوب تثنیه‌لری اسملر مثللو الف نون ایله وجمعلریده مذکرده جمع مذکر سالم اصولی اولان واو نون ایله ومؤنثلرده جمع مؤنث سالم اصولی اولان الف تاء ایله یاپیله‌رق آلتی صیغه حاصل اولورکه امثلهٔ مطرده‌سی شو :

كاتِبٌ	ـ یازان	ـ مفرد		مذكر
كاتِبانِ	ـ یازانلر	ـ تثنیه		
كاتِبُونَ	ـ «	ـ جمع		
كاتِبَةٌ	ـ یازان	ـ مفرد		مؤنث
كاتِبتانِ	ـ یازانلر	ـ تثنیه		
كاتِباتٌ	ـ «	ـ جمع		

صورتله ایسه‌ده اشبو اسم فاعلك جمع مذكرنده [فُعّالٌ فُعَّلٌ فَعَلَةٌ] وزنلرنده جمع مؤنث و (فَواعِلُ) وزننده جمع مكسر صیغه‌لری دخی واردركه بوحاله كوره اسم فاعلك اصل امثله‌سی شو :

كاتب	ـ	مفرد	مذكر	
كاتبان	ـ	تثنیه	«	
كاتبون	ـ	جمع	«	سالم
كُتّابٌ	ـ	«	«	مكسر
كُتَّبٌ	ـ	«	«	«
كَتَبَةٌ	ـ	«	«	«
كاتِبَةٌ	ـ	مفرد	مؤنث	
كاتبتان	ـ	تثنیه	«	
كاتبات	ـ	جمع	«	سالم
كَواتِبُ	ـ	«	«	مكسر

اسم مفعول

۱۳۹ — اسم مفعول : لسان عربیده [ماشتق من فعل لمن وقع علیه الفعل] صورتیله تعریف اولنورکه [حدثك کندی اوزرنده واقع اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره فعلدن مشتق اولان اسم دیمکدر].

اسم مفعول فعل مضارعك مجهولندن مشتق اولەرق مفرد مذکری ثلاثئ مجردلرده (مَفْعُولٌ) وزننده بولنور وبونك آخرینه تاء تأنیث علاوەسیله مفرد مؤنثی حاصل اولوب تثنیەلری اسملر مثللو آخرلرینه الف نون الحاقیله وجمع مذکری جمع مذکر سالملر کبی واو نون علاوەسیله وجمع مؤنثی دخی جمع مؤنث سالملر مثللو مفرد مذکرینك آخرینه الف تا ضمی ایله اولوب جمع مذکرلرنده مکسر اولەرق برده (مفاعیل) صیغەسی واردرکه بو حالده امثلهٔ مطردەسی شو :

مَكْتُوبٌ	ـ یازیلان	ـ مفرد مذکر	
مکتوبانِ	ـ یازیلانلر	ـ تثنیه	»
مکتوبونَ	ـ »	ـ جمع	» سالم
مکاتیب	ـ »	ـ »	» مکسر
مکتوبةٌ	ـ یازیلان	ـ مفرد مؤنث	
مکتوبتانِ	ـ یازیلانلر	ـ تثنیه	»
مکتوبات	ـ »	ـ جمع	»

یدی صیغەدن عبارت اولور .

تنبیه — بوصورتله اولان اسم مفعوللر فعل متعدیلردن اولوب لازملر یاپلمق لازم کلنجه قیاساً یاپیلان مفرد مذکر صیغه‌سنك آخرینه باحرف جریله ضمائر متصله برلکده اوله‌رق کتوریلوب شو :

معقود بِهِ
« بهما
« بهم
« بها
« بهما
« بهن
معقود بكَ
« بكما
« بكم
« بكِ
« بكما
« بكن
« بی
« بنا

صورتله تصریف اولنور .

فائده — ثلاثیٔ مجرد فعللرك بعضیلرندن نادر اوله‌رق (فَعِيلْ) وزننده [قَتِيلْ . جَرِيحْ] کبی سماعی اسم مفعوللر دخی واردر .

مبالغهٔ فاعل

١٤٠ — مبالغهٔ فاعل صیغه‌سی : [حدث کنندنده کثرتله قائم اولان ذاته دلالت ایدن صیغه‌در] که قیاسی اولان حالی مادهٔ فعلك عین الفعلنی مشدد قیلمق وعین الفعل ایله لام الفعل اراسنه بر الف کتوره‌رك (فَعّالُ) وزننه ارجاع ایتمکله مفرد مذکری حاصل اولور وطبقی اسم فاعل کبی مؤنث و تثنیه و جمعلری دخی تشکیل اوله‌رق آلتی صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولورکه آنلرده شو :

کَتّابٌ	— چوق یازان	— مفرد	مذکر
کَتّابانِ	— « یازانلر	— تثنیه	
کَتّابونَ	— « «	— جمع	
کَتّابةٌ	— « یازان	— مفرد	مؤنث
کَتّابتانِ	— « یازانلر	— تثنیه	
کَتّاباتٌ	— « «	— جمع	

صورتلردن عبارتدر .

فائده — مبالغهٔ فاعلك سماعی اوله‌رق دها بر چوق وزنلری واردرکه تکثیر معلومات ضمننده بروجه آتی اون آلتی وزنی یازلدی:

فَعُولٌ وزننده — شکور
کذوب
ودود
صبور

فِعِّیلٌ « ـ صدیق

قدیس

فُعّالٌ « ـ کبار

عجاب

طوال

فاعِلَةٌ « ـ راویة

فَعُولَةٌ « ـ عروفة

فَعُّولٌ « ـ قیوم

فُعَلَةٌ « ـ ضحکة

فاعُولٌ « ـ فاروق

فَعِل « ـ یَقظ

فَعِلْ « ـ حذر

ـ نهم

ـ شره

فَعِیلْ « ـ رحیم

« ـ علیم

فُعُلْ « ـ غفل

مِفعالٌ « ـ مسقام

ـ مقدام

ـ مکثار

ـ مدرار

مِفْعِيلٌ « ـ مسكين
مِفْعالَةٌ « ـ مجزامة

اسم تفضيل

۱٤۱ — اسم تفضيل صيغه‌سی : [فعلك اصلنده غيراوزرينه زياده‌لكی اولان ذاته دلالت ايدن اسمدر] كه مادهٔ فعلك اولنه برهمزهٔ مفتوحه كتوروب كلمه‌يی (اَفْعَلُ) وزننه ارجاع ايله مفرد مذكری وآخرينه ياصورتنده برالف مقصوره كتوروب (فُعْلىٰ) وزننه ارجاع ايله مفرد مؤنثی حاصل اولور وتثنيه‌لريله جمعلری اسم‌فاعل كبی ياپيله‌رق آلتی‌صيغه‌سی ظاهراولوركه بوماده الوان وعيوبه مخصوص‌اولان‌افعالدن كلمز وبوحاله كوره امثلهٔ مطرده‌سی شو :

مذكر	اَكْتَبُ ـ دها زياده يازان ـ مفرد	
	اكتبانِ ـ « « يازانلر ـ تثنيه	
	اكتبون ـ « « « ـ جمع	
مؤنث	كُتْبىٰ ـ « « يازان ـ مفرد	
	كُتْبَيانِ ـ « « يازانلر ـ تثنيه	
	كُتْبَياتٌ ـ « « « ـ جمع	

صورتلری اولوب بونك جمع مذكرنده (اَفاعِلْ) و جمع مؤنثنده (فُعَلُ) وزنلرنده برده جمع مكسرلری اولديغندن مجموع امثله‌سی شو وجهله :

اَكْتَبُ – مفرد مذكر
اكتبان – تثنيه «
اكتبون – جمع « سالم
اكاتب – « « مكسر
كُتْبَى – مفرد مؤنث
كتبيانِ – تثنيه «
كتبيات – جمع مؤنث سالم
كُتَبُ – « « مكسر ... اولور .

صفت مشبهه

١٤٢ — صفت مشبهه : لسان عربیده [ما اشتق من فعل لمن قام به بمعنى الثبوت] صورتیله تعریف اولنورکه [معنای فعلك كندیسنده ثبوت اوزره بولندیغنه دلالت ایچون فعلدن مشتق اولان صفت دیمکدر] که بو صورتله معنای ثبوتی حائز اولان فعل لازم اولدیغندن صفت مشبهه اساساً فعل لازمدن مشتق دیمك ایسه‌ده قیاسی صورتی اولمیوب سماعی اوله‌رق [فَعَلْ . فَعْلْ . فَعِيلْ . فَيْعِلْ . اَفْعَلْ . فَعْلَانْ . فُعَالْ .] وزنلرنده بولنوب بونلردن اك زیاده مستعمل اولانی (فَعِيلْ) وزنی اولدیغی كبی الوان وعیوبه مخصوص اولانلرده‌ده دائما (اَفْعَلْ) وزنی جاریدرکه بونلر :

فَعَلْ وزنده – حَسَنْ

فَعْل « – سهل
صعب

فَعِيل « – كريم
طويل

فَيْعِل « – سيّد
جيّد

اَفْعَل « – ابيض
احمر
اعوج

فَعْلان « – سكران
كسلان

فُعال « – شجاع

فَعال « – جَبان

كبی كلمه‌لردن عبارت اولوب اسم فاعللر كبی تثنيه جمع و مؤنث اولورلر. شو :

حَسَنٌ – مفرد		
حسنان – تثنيه		مذكر
حسنون – جمع		
حسنة – مفرد		
حسنتانِ – تثنيه		مؤنث
حسنات – جمع		

و [طَویلٌ . طویلان . طویلون ـ طویلة . طویلتان . طویلات] کبی .

فصل ثالث

اسماء مشتقه

۱٤۳ ـ فعلدن مشتق اولان اسملر [اسم زمان . اسم مکان . اسم آلت . اسم منسوب . اسم تصغیر]ناملریله بش نوعدرکه بروجه آتی بیان اولنورلر :

اسم مکان

۱٤٤ ـ اسم مکان : [هو مادل علی موضع وقوع الفعل] صورتیله تعریف اولنورکه [حدثك واقع اولدیغی موضعه دلالت ایدن اسم] دیمك اولوب ثلاثیٔ مجردلرده فعل مضارع معلومك یای مضارعتنی میم مفتوحه‌یه قلب ایله کلمه‌یی [مَفْعَل] وزننه تحویل ایله اولوب تثنیه‌سی اسملر کبی الف نون علاوه‌سی و جمعی دخی جمع مکسر اوله‌رق [مَفَاعِل] وزننده کلورکه شو :

مَکْتَبٌ ـ یازی یازاجق یر ـ مفرد
مکتبان ـ « « ایکی یر ـ تثنیه
مکاتِبٌ ـ « « یرلر ـ جمع

اسم زمان

۱٤٥ ـ اسم زمان : [هو مادل علی وقت وقوع الفعل] صورتیله

تعریف اولنورکه [حدثك واقع اولدیغی زمانه دلالت ایدن اسم دیمك] اولوب لفظ جهتیله هرخصوصده اسم مکان کبی اولوب یالکز معنا جهتیله فرق اولنور. یعنی :

مَكْتَبٌ - یازی یازاجق زمان

مَكْتَبانِ - « « زمانلر

مكاتبُ - « « «

صورتنده معنالر دکیشور .

۱٤٦ ــ فائده : بالاده محل مخصوصنده بیان اولندیغی وجهله عربینك مصدر میمیسی دخی اشبو اسم زمان واسم مکانلرك وزننده اولدیغندن لفظاً مصدر میمی اسم زمان اسم مکانك مشترك اولدیغی وفقط معنا جهتیله تفریق اولندقلری وبرنجی اوچنجی دردنجی بشنجی بابلردن عین الفعلك فتحیله بروجه بالا [مَفْعَل] وزننده کلوب یالکز [مَطْلِعْ . مَغْرِبْ . مَسْجِدْ . مَشْرِقْ . مَجْزِرْ . مَنْبِتْ . مَسْكِنْ . مَنْسِكْ . مَغْرِقْ . مَسْقِطْ . مَحْشِرْ . مَجْمِعْ .] کلمه‌لری مذکور بابلردن اولدقلری حالده شاذ اوله‌رق عین الفعلك کسریله کلدکلری وایکنجی ایله التنجی بابلردن مصدر میمی ینه عین الفعلك فتحیله واسم زمانلرایله اسم مکانلرده عین الفعلك کسریله کلوب یالکز بو ایکی بابك مصدر میمیلردن [مَرْجِعْ . مَصِيرْ] کلمه‌لرینك شاذ اوله‌رق عین الفعلك کسریله وارد اولدیغی اخطار اولنور .

اسم آلت

۱٤٧ ــ اسم آلت : [هو مایدل علی واسطة الایصال اثر الفعل

الی المفعول] صورتیله تعریف اولنوب [فعلك اثرینی مفعوله ایصال ایتمکه واسطه اولان شیئه دلالت ایدن اسم دیمکدر] که شو تعریفه کوره یالکز فعل متعدیلردن مشتق اولهجنی منفهم اولور وطبق مصدرمیمی اسم زمان اسم مکانلر کبی ایسه‌ده بونك اولنده اولان میم مکسور اولور وسماعی اوله‌رق [مِفْعَل . مِفْعال . مِفْعَلَة] وزنلرنده بولنور . نته‌کیم :

مِفْعَلُ وزننده ـ مِبْرَد
مِبْضَع
مِفْعال « ـ مِفْتاح
مِقْراض
مِیْزان
مِفْعَلَه « ـ مِكْنَسَه

کلمه‌لری اویله‌جه واقع اولمشلردر اما بونك برنجی‌وزنی بردرجه‌یه قدر مطرد اولوب اسم زمانلر کبی تثنیه و جمع دخی اولور [مِبْرَدٌ . مِبْرَدانِ . مِبارِدُ] کبی .

اسم منسوب

١٤٨ ــ مشتق اولان اسم منسوبلر ثلاثیٔ مجرد مصدرلرك آخرلرینه اسملرده اولدیغی کبی بریای مشدده علاوه‌سیله حاصل‌اولورکه مؤنثده آخرینه تاء تأنیث کتورمك و تثنیه‌لرنده الف نون و جمع

مذکرنده واو نون وجمع مؤنثده الف تا علاوه ایتمکله التی صیغه‌سی ظاهر اولور :

كَتْبِيٌّ	ـ مفرد	مذکر	
كتبيّان	ـ تثنيه		
كتبيّون	ـ جمع		
كَتْبِيَّةٌ	ـ مفرد	مؤنث ... کبی	
كتبيّتان	ـ تثنيه		
كتبيّات	ـ جمع		

اسم تصغیر

١٤٩ ـ مشتق اولان اسم تصغیرلر ثلاثیء مجرد مصدرلرینی طبق اسملر کبی تصغیر ایتمك وینه انلر مثللو تثنیه وجمع ایتمك ایله حاصل اولورلر .

كُتَيْبٌ	ـ مفرد	مذکر	
كتيبان	ـ تثنيه		
كتيباتٌ	ـ جمع		
كُتَيْبَةٌ	ـ مفرد	مؤنث کبی ..	
كتيبتان	ـ تثنيه		
كتيبات	ـ جمع		

١٥٠ ـ متقدمین علمای عرب ذات فعللرك مفرد مذکر

غائبلریله فرع فعل واسماء مشتقه‌نك مفردلرینی برارایه جمع وبروزنده اولان مصدر میمی ایله اسم زمان و اسم مكانی بركلمه‌ده بیان ایدرك جمله‌سنی یكرمی درت صیغه اعتباریله اسمنه‌ده [امثلهٔ مختلفه] تسمیه ایتمشلردركه بونلرك بوصورتله ازبر ایدلمسنده فوائد عظیمه موجود اولدیغندن بزده آنلرك ترتیبی اوزره مذكور امثلهٔ مختلفه‌یی بروجه آتی تحریر ایلدك :

امثلهٔ مختلفه

كَتَبَ	ـ فعل ماضی معلوم مفرد مذكر غائب معناسی	ـ یزدی
یَكْتُبُ	ـ « مضارع » » » »	ـ یازار
كَتْباً	ـ مصدر غیر میمی » » » »	ـ یازمق
كاتِبٌ	ـ اسم فاعل مفرد مذكر » »	ـ یازان
مَكْتُوبٌ	ـ « مفعول » » » »	ـ یازیلان
لَمْ یَكْتُبْ	ـ جحد مطلق معلوم مفرد مذكر غائب معناسی	ـ یازمادی
لَمّا یَكْتُبْ	ـ « مستغرق » » » »	ـ حالا یازمادی
ما یَكْتُبُ	ـ نفی حال معلوم » » » »	ـ یازمیور
لا یَكْتُبُ	ـ « استقبال « » » » »	ـ یازمیاجق
لَنْ یَكْتُبَ	ـ تأكید نفی استقبال « » » »	ـ البته «
لِیَكْتُبْ	ـ امر غائب معلوم » » » »	ـ یازسون
لا یَكْتُبْ	ـ نهی « » » » » »	ـ یازماسون

اُكْتُبْ	ـ امر حاضر معلوم مفرد مذكر غائب معناسى	ـ ياز
لا تَكْتُبْ	ـ نهى » » » » » » »	ـ يازمه
مَكْتَبٌ	ـ مصدر ميمى اسم زمان اسم مكان» »	يازمق زمان ومكانى
مِكْتَبٌ	ـ اسم آلت » » » » »	ـ يازاجق آلت
كَتْبَةً	ـ مصدر مره » » » » »	ـ بر كره يازمق
كِتْبَةً	ـ » نوع » » » » »	ـ بردرلو »
كُتَيْبٌ	ـ اسم تصغير » » » » »	ـ يازميه‌جق
كَتْبِىٌّ	ـ اسم منصوب» » » » »	ـ يازمغه منسوب
كَتَّابٌ	ـ مبالغهٔ اسم فاعل » » » »	ـ چوق يازان
اَكْتَبُ	ـ اسم تفضيل » » » »	ـ الڭ چوق يازان
ما اَكْتَبَهُ	ـ فعل تعجب مائى » » » »	ـ نه عجب يازدى
اَكْتِبْ بِهِ	ـ » » بائى » » » »	ـ » »

تنبيه — اشبو امثلهٔ مختلفه‌يى آتى بابك هر برندن برقاچ كلمه‌يه تطبيق ايله بشقه بشقه يازارق تصريف ايتمك لازم اولديغندن بوكا دقت ايدلمسى اخطار اولنور .

نوع ثانى

رباعئ مجرد

١٥١ — افعال عربيه‌ده رباعئ مجردلر ايچون يالڭز برباب

واردرکه ماضیسی یووارلامق معناسنه اولان مصدرلردن [دَحْرَجَ] کبی [فَعْلَلَ] و مضارعی [یُدَحْرِجُ] کبی [یُفَعْلِلُ] و مصدری دَحْرَجَةً وَدِحْراجاً] کبی [فَعْلَلَةً وَفِعْلالاً] وزنلرنده بولنور .

بونك ذوات افعالندن [جحد مطلق . جحد مستغرق . نفی حال نفی استقبال . تأکید نفی استقبال . امر غائب . نهی غائب . نهی حاضر] صیغه‌لری ثلاثیٔ مجردلرده بیان اولنان قواعده تماماً موافق اوله‌رق یاپیلورلر دیکری ایسه بروجه آتی قواعدله حاصل اولور. شویله‌که:

١٥٢ — **اسم فاعل** : رباعیٔ مجردلرده کندی مضارع معلوملرینك مضارعت حرفی برمیم مضمومه‌یه تبدیل ایله حاصل اولور.

یُدَحْرِجُ ـ دن ـ مُدَحْرِجٌ . . . کبی .

١٥٣ ـ **فائده** : زیرده بیان اولنه‌جق مزیداتدن دخی اسم فاعل بوصورتله کورسه‌ده آنجق آخرینك ماقبلی مکسور اولمیانلرده مکسور قیلنور :

یَتَکَلَّمُ ـ دن ـ مُتَکَلِّمٌ . . . کبی

١٥٤ ـ **اسم مفعول** : رباعیٔ مجردك اسم مفعولی کندی مضارع مجهولنك حرف مضارعنی میم مضمومه‌یه تحویل ایله اولور :

یُدَحْرَجُ ـ دن ـ مُدَحْرَجٌ . . . کبی

١٥٥ ـ **فائده** : مزیداتده دخی اسم مفعوللر طبق رباعیلر کبیدر.

یُتَکَلَّمُ ـ دن ـ مُتَکَلَّمٌ . . . کبی

١٥٦ -- *امر حاضر* : رباعی مجردك امر حاضری ماضی معلومندن آخرنی ساكن وآخرینك ماقبلنی مكسور قیلمغله اولور .

دَحْرَجَ - دن - دَحْرِجْ ... كبی

١٥٧ -- *مصدر میمی* : رباعی مجردك مصدر میمیسی طبقی اسم مفعولی كبیدر .

١٥٨ -- *اسم زمان* : بودخی اویله‌در .

١٥٩ -- *اسم مكان* : بودخی اویله‌در .

١٦٠ -- *فائده* : مزیداتك دخی مصدر میمی واسم زمان واسم مكانلری كندی اسم مفعوللری كبیدر .

١٦١ -- *اسم آلت* : ثلاثی مجردلرده كندینه مخصوص اوزاندن عبارت اولمقله رباعی ومزیداتدن كلمز .

١٦٢ -- *مصدر مره* : ثلاثی مجردلرك غیریسنده آخری تالی مصدر وار ایسه عددی مشعر اولان (واحدةً) كبی بر شیله وصف اولنور . اكر مصدرك آخرنده تاء یوغیسه یالكز تا كتوریلور .

١ - دحرجة - دن - دحرجةً واحدةً

٢ - اكرام - « - اكرامةً . . . كبی

١٦٣ -- *مصدر نوع* : ثلاثی مجردك غیریسنده مصدرك آخرنده تاء وار ایسه بروصف علاوه اولنور . اكر تاء یوق ایسه كتوردكدن صكره ینه بروصف علاوه ایدیلور .

١ ـ زلزلةً ـ دن ـ زلزلةً شدیدةً
٢ ـ اکرام ـ « ـ اکرامةً لائقةً . . کبی

١٦٤ ـ **اسم تصغیر** : رباعیٔ مجردلرده عینی اسملر کیدر .

دحرج ـ دن ـ دُحَیْرِجُ . . . کبی

١٦٥ ـ **فائده** : مزیداتدن اسم تصغیر کلمز .

١٦٦ ـ **اسم منسوب** : رباعیٔ مجردلرك اسم منسوبلری اسملری کیدر .

زلزلة ـ دن ـ زلزلیٌ . . . کبی

١٦٧ ـ **فائده** : مزیداتك اسم منسوبلری اکثریا اسم فاعللرندن وبعضاً مصدر واسم مفعول واسماء مشتقه‌سندن اسملر کبی یاپیلور .

١٦٨ ـ **مبالغهٔ فاعل** : رباعیٔ مجرددن کلمز .

١٦٩ ـ **فائده** : مزیداتدن دخی رباعیٔ مجرد کلمز .

١٧٠ ـ **اسم تفضیل** : رباعیٔ مجرددن کلمز .

١٧١ ـ **فائده** : مزیداتدن دخی اسم تفضیل کلمز .

١٧٢ ـ **فعل تعجبلر** : رباعیٔ مجرددن کلمز .

١٧٣ ـ **فائده** : مزیداتدن دخی فعل تعجبلر کلمز .

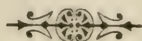
١٧٤ ـ **خلاصه** : بورایه قدر ذکراولنان احواله کوره رباعیٔ مجرد امثلهٔ مختلفه‌سنده [اسم مفعول . مصدر میمی . اسم زمان . اسم مکان] بر وزنده اولدیغندن وینه بونده [اسم آلت . مبالغهٔ فاعل .

اسم تفضیل وفعل تعجبلر] اولمدیغندن بونك امثلهٔ مختلفه‌سی اون سکز صیغه‌دن ومزیداتده بو احوال ایله برابر اسم تصغیر دخی بولنمدیغندن مزیداتك امثلهٔ مختلفه‌سیده اون یدی صیغه‌دن عبارت قالورکه رباعیٔ مجرد اون سکز صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مختلفه‌سی بروجه آتی تحریر اولندی :

دَحْرَجَ	– فعل ماضی معلوم مفرد مذکر غائب معناسی		– یووارلادی
یُدَحْرِجُ	– « مضارع « « « «	«	– یووارلار
دَحْرَجَةً	– مصدر	«	– یووارلامق
مُدَحْرِجٌ	– اسم فاعل	»	– یووارلایان
مُدَحْرَجٌ	{ اسم مفعول مصدر میمی اسم زمان اسم مکان }		– (محلنه کوره)
لم یُدَحْرِجْ	– جحد مطلق معلوم	»	– یووارلامادی
لما »	– » مستغرق »	»	– حالا »
مایُدَحْرِجُ	– نفی حال »	»	– یووارلامیور
لا »	– » استقبال	»	– یووارلمیاجق
لن یُدَحْرِجَ	– تأکید نفی استقبال	»	– البته »
لِیُدَحْرِجْ	– امر غائب	»	– یووارلاسون
لایدحرج	– نهی »	»	– یووالامسون
دَحْرِجْ	– امر حاضر	»	– یووارلا
لا تُدَحْرِجْ	– نهی »	»	– یووارلامه

دَحْرَجَةً واحدة ـ مصدر مره معناسی ـ بر کره یووارلامق
« شَدیدَةً ـ « نوع « ـ شدتله «
دُحَيْرِج ـ اسم صغیر « ـ یوارلاجق
دَحْرَجِیٌّ ـ اسم منسوب « ـ یووارلمغه منسوب

اشبو امثلۀ مختلفه‌نك جمله‌سیده ثلاثی مجردلرده اولدیغی کبی معلوم ومجهول اوله‌رق امثلۀ مطردهلره تطبیقاً تصریف اولنه بیلورکه بونلرك قارئین طرفندن تصریف ایدلمسی لازمدر .

مبحث ثانی

افعال مزیدۀ سالمه

١٧٥ — ثلاثی و رباعی مجردلر اوزرینه حرف زیاده ایدرك یاپیلان فعللر ایکی درلو اولوب برطاقمی طوغریدن طوغری‌یه بونلرك اوزرینه حرف علاوه‌سیله یاپیله‌رق هربری بربشقه وزن آلان افعالدر دیکر طاقمی ایسه رباعی مجردلر ایله رباعی مزیدلره اوزانده مشابه اولمق اوزره زیاده‌لکله یاپیلان ملحق فعللردرکه بونك برنجی طاقمنه [مزیدات مخصوصه] ، ایکنجی طاقمنه [مزیدات ملحقه] تسمیه ایدرك بروجه آتی جمله‌سنی تصریف ایلدك :

مزیدات مخصوصه

١٧٦ — مزیدات مخصوصه : ثلاثی و رباعی مجردلره حرف

زیاده‌سیله یاپیلانلردرکه [ثلاثی مزید فیه] و [رباعی مزید فیه]ناملریله تفریق اولنورلر .

ثلاثی مزید فیهلر

١٧٧ ـ ثلاثی مزید فیهلر : ثلاثیٔ مجردلره حرف علاوه سیله اولانلردرکه بروایکی واوچ حرف زیاده ایدلدیکنه کوره [ثلاثی مزید فیه رباعی . ثلاثی مزید فیه خماسی . ثلاثی مزید فیه سداسی] ناملریله اوچ نوع اوزره بولنورلر .

نوع اول

ثلاثی مزید فیه رباعی

١٧٨ ـ ثلاثی مجرد اوزرینه بر حرف علاوه ایدیلن افعاله [ثلاثی مزید فیه رباعی] دینورکه اوچ بابدن عبارت اولوب بروجه آتی بیان اولنور :

١٧٩ ـ برنجی باب : ثلاثیٔ مجرد ماضیسنك اولنه بر همزه زیاده‌سیله یاپیلان و[إفْعال] بابی تسمیه اولنان بابدر [كَرُمَ]دن [أَكْرَمَ] كبی‌كه ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ أَفْعَلَ . يُفْعِلُ . اِفْعالاً

موزونی ـ أَكْرَمَ . يُكْرِمُ . إِكْراماً

بناسی - اکثریا تعدیه ایچوندر [أَكْرَمَ زَيْدٌ عَمْراً] کبی در فقط بعضاً
دخول ایچون اولور - أَصْبَحَ الرَّجُلُ
صیرورت « - أَوْرَقَ الشَّجَرُ
عرض « - أَبَعْتُ الْجَارِيَةَ
وجدان « - أَبْخَلْتُ زيداً
سلب « - أَشْكَيْتُ زيداً ... کبی

١٨٠ - تنبیه: افعال مزیده‌نك امثلهٔ مختلفه‌سی یوز یتمش اوچنجی ماده ده ایضاح اولندیغی وجهله اون یدی صیغه دن عبارت اولوب مزیداتك هر بابنده بونلرك برر مثال ایله تصریفلری لازم ایدوکندن بروجه آتی هر بابك عقبنده برر مثال یازلدی که اشبو برنجی بابه کوره شو:

أَكْرَمَ - فعل ماضی
يُكْرِمُ - « مضارع
إِكْرَاماً - مصدر غیرمیمی
مُكْرِمٌ - اسم فاعل
مُكْرَمٌ - اسم مفعول، مصدر میمی، اسم زمان، اسم مکان.
لَمْ يُكْرِمْ - جحد مطلق
لَمَّا يُكْرِمْ - « مستغرق
مَا يُكْرِمُ - نفی حال

لايُكرم ـ نفی استقبال
لن يُكرِمَ ـ تأكيد نفی «
لِيُكرِمْ ـ امر غائب
لايُكرِمْ ـ نهی «
أكرِمْ ـ امر حاضر
لاتُكرِمْ ـ نهی «
اكرامةً واحدة ـ مصدر مرّه
« عظيمة ـ مصدر نوع
اكرامِیٌّ ـ اسم منسوب

صورتله تعريفی كوستردلی ايسه ده ديكر بابلرده اختصار ايچون استلری يازلميه‌رق شو [أعْلَمَ . يُعلِمُ . اعلاماً . مُعْلِمٌ . مُعْلَمٌ . لم يعلمْ . لمايعلمْ . مايعلمُ . لايعلمُ . لن يعلمَ . ليعلم . لايعلم . اعْلِمْ . لاتعلم . اعلامة . واحدة . اعلامة لطيفة] صورتنده تحرير اولنه‌جقدر .

١٨١ ـــ ايكنجی باب : فاء الفعل ايله عين الفعل بيننه عين الفعل جنسندن برحرف زياده‌سيله ياپيلان و[تَفْعِيلْ] بابی دنيلن بابدر [فَرِحَ]دن [فَرَّحَ] كبی ماضی، مضارع، مصدرده

وزنی ـ فَعَّلَ . يُفَعِّلُ . تَفْعِيلاً
موزونی ـ فَرَّحَ . يُفَرِّحُ . تَفْرِيحاً
بناسی ـــ اكثريا تكثير ايچون اولور تكثير دخی :

یا فعلده اولور ـ طَوَّفَ زیدٌ الکعبةَ

یا فاعلده « ـ مُوَّتَ الابلُ

یامفعولده « ـ غَلَّقَ زیدُ الابوابَ ... کبی بعضاً ده

تعدیه ایچون اولور ـ فَرَّحتُ زیداً

سلب « ـ جَلَّدْتُ البعَیرَ

نسبت « ـ فَسَّقْتُ زیداً ... کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی : [فَرَّحَ . یُفَرِّحُ . تَفْرِیحاً . مُفَرِّحٌ . مُفَرَّحٌ . لم یُفَرِّحْ . لمّا یُفَرِّحْ . مایُفَرِّحُ . لایُفَرِّحُ . ان یُفَرِّحَ . لِیفَرِّحْ . لایُفَرِّحْ . فَرِّحْ . لاتُفَرِّحْ . تفریحة واحدة . تفریحة شدیدة . فرّحی] کبی در .

١٨٢ — اوچنجی باب : فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه بر الف زیاده‌سیله یاپیلان و (مُفاعَلَه) بابی دینیلان بابدر (قَتَلَ)دن (قاتَلَ) کبی که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ فاعَلَ . یُفاعِلُ . مفاعَلَةً . وفِعالاً . وفیعالاً

موزونی ـ قاتَلَ . یُقاتِلُ . مُقاتَلَةً وقِتالاً وقِیتالاً

بناسی ـ ایکی شیٔ بیننده مشارکت ایچوندر (قاتَلَ زیدٌ عمراً) کبی بعضاً :

ثلاثی مجردینك معناسنه اولور ـ سافَرَ زیدٌ

تکثیر ایچون اولور ـ ضاعَفْتُ الشّیٔ ... کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ (قاتَلَ . یُقاتِلُ . مُقاتَلَةً . مُقاتِلٌ . مُقاتَلٌ .

لم يُقاتِلْ . لما يُقاتِلْ . ما يَقاتِلْ . لا يُقاتِلُ . لن يقاتِلَ . لِيُقاتِلْ . لا يُقاتِلْ . قاتِلْ . لا تُقاتِلْ . مُقاتلةً واحدةً . مُقاتلةً شديدةً) در .

نوع ثانی

ثلاثی مزید فیه خماسی

١٨٣ — ثلاثیٔ مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله یاپیلان افعاله [ثلاثی مزید فیه خماسی] دینورکه بونلرده بش بابدر .

١٨٤ — برنجی باب : اوله بر همزه و نون زیاده سیله یاپیلان و(اِنْفِعال) بابی دینیلان بابدر (كَسَرَ) دن (اِنْكَسَرَ) كبیكه ماضی، مضارع، مصدرده

وزنی — اِنْفَعَلَ . يَنْفَعِلُ . اِنْفِعالاً .

موزونی — اِنْكَسَرَ . يَنْكَسِرُ . اِنْكِساراً .

بناسی — مطاوعت ایچوندر (كَسَرْتُ الزُّجاجَ فَانْكَسَرَ ذٰلِكَ الزُّجاجُ) كبی .

امثلهٔ مختلفه سی — (اِنْكَسَرَ . يَنْكَسِرُ . اِنْكِساراً . مُنْكَسِرٌ . مُنْكَسَرٌ . لم ينكسرْ . لما ينكسرْ . ما ينكسرْ . لا ينكسرُ . لن ينكسرَ . لينكسرْ . لا ينكسرْ . انكسرْ . لا تنكسرْ . انكسارة واحدةً . انكسارة شديدةً) در .

١٨٥ — ایکنجی باب : اوله بر همزه و فاءالفعلیله عین الفعلی

بیننه بر تاء زیاده‌سیله یاپیلان و [اِفْتِعال] بابی دینیلن بابدر [جَمَعَ] دن [اِجْتَمَعَ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْتَعَلَ . یَفْتَعِلُ . اِفْتِعالاً .

موزونی ـ اِجْتَمَعَ . یَجْتَمِعُ . اِجْتِماعاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [جَمَعْتُ الْاِبِلَ فَاجْتَمَعَ] کبی بعضاً اتخاذ اشتراك ، تصرف معنالرینه‌ده کلور .

۱۸۶ ــ اوبنجی باب : اولنه بر همزه وآخرینه لام الفعلی جنسندن بر حرف علاوه‌سیله یاپیلان و [اِفْعِلاْل] بابی دینیلن بابدر [حمر] دن [اِحْمَرَّ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَلَّ . یَفْعَلُّ . اِفْعِلاْلاً .

موزونی . اِحْمَرَّ . یَحْمَرُّ . اِحْمِراراً .

بناسی ـ الوان و عیوبه مخصوص اوله‌رق مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِحْمَرَّ زیدٌ] و [اِعْوَرَّ زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ زیرده کله‌جك اولان افعال مضاعفه‌کبی تصریف اولنه‌جغندن اوراده کوروله‌جکدر .

۱۸۷ ــ درد نجی باب : اولنه بر تاء وفاء الفعلیله عین الفعل بیننه عین الفعلی جنسندن بر حرف زیاده‌سیله یاپیلان و [تَفَعُّل] بابی دینیلن بابدر [کَسَرَ] دن [تَکَسَّرَ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعَّلَ . یَتَفَعَّلُ . تَفَعُّلاً .

موزونی ـ تَكَسَّرَ . يَتَكَسَّرُ . تَكَسُّراً .

بناسی ـ تفعیل بابنك مطاوعتی ایچون اولور [كَسَرْتُ الإِناءَ فَتَكَسَّرَ الإِناءُ] كبی‌كه بعضاً :

تكلف ایچون اولور ـ تَشَجَّعَ زيدٌ .

اتخاذ « « ـ تَوَسَّدَ زيدُ الْحَجَرَ كبی اولوب دها بشقه معنالرده‌ده كلوركه آنلرده محلنده كورولور .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تَكَسَّرَ . يَتَكَسَّرُ . تَكَسُّراً . مُتَكَسِّرٌ . مُتَكَسَّرٌ . لم يتكسرْ . لما يتكسرْ . مايتكسرُ . لايتكسرُ . لن يتكسرَ . ليتكسرْ . لايتكسرْ . تَكَسَّرْ . لاتتكسرْ] در .

١٨٨ -- بشنجی باب : اولنه برتاء مفتوحه‌وفاء الفعليله عين‌الفعلی بيننه بر الف زياده ايديله‌رك ياپيلان و [تَفاعُلْ] بابی دنيلن بابدر [بَعُدَ] دن [تَباعَدَ] كبی‌كه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفاعَلَ . يَتَفاعَلُ . تَفاعُلاً .

موزونی ـ تَباعَدَ . يَتَباعَدُ . تَباعُداً.

بناسی ـ ایكی وایكیدن زیاده شیلر بیننده مشاركت ایچوندر [تَباعَدَ زيدٌ وعمرٌ] ايله [تَصالَحَ الْقَوْمُ] كبی‌كه بعضاً دها برایكی معنايه‌ده كلور. فقط آنلر اعانهٔ لغات ايله معلوم اولان شيلردر .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تَباعَدَ . يَتَباعَدُ . تَباعُداً . مُتَباعِدٌ . مُتَباعَدٌ .

لم يتباعِدْ . لما يتباعِدْ . ما يتباعِدُ . لا يتباعِدُ . لن يتباعِدَ . ليتباعِدْ .
لايتباعد . تباعِدْ . لاتتباعِدْ] كبی در .

نوع ثالث

ثلاثی مزید فیه سداسی

۱۸۹ ـ ثلاثی مجرد اوزرینه اوچ حرف زیاده‌سیله یاپیلان مزیداته [ثلاثی مزید فیه سداسی] دینورکه بونلرده درت بابدر .

۱۹۰ ـــ برنجی باب : اولنه برهمزهٔ مکسوره ایله برسین ساکنه و برتای مفتوحه علاوه‌سیله یاپیلان و [إِسْتِفْعال] بابی دنیلان بابدر [خَرَجَ] دن [إِسْتَخْرَجَ] کبی‌که ماضی٬ مضارع، مصدرده :

وزنی ـ إِسْتَفْعَلَ . يَسْتَفْعِلُ . إِسْتِفْعالاً .

موزونی ـ إِسْتَخْرَجَ . يَسْتَخْرِجُ . إِسْتِخْراجاً .

بناءی ـ طاب ايچون اولور [استخرجتُ زيداً] كبی بعضاً

تحول ايچون اولور [إِسْتَحْجَرَ الطِّينُ] .

ثلاثی مجردی معناسنه اولور [إِسْتَقَرَّ زيدٌ] .

اعتقاد ايچون اولور [إِسْتَجْهَلْتُ زيداً] . . كبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ إِسْتَخْرَجَ . يَسْتَخْرِجُ . إِسْتِخْراجاً . مُسْتَخْرِجٌ .
مُسْتَخْرَجٌ . لم يستخرجْ . لما يستخرجْ . مايستخرجُ . لا يستخرجُ .

لن يستخرجَ . ليستخرجْ . لا يستخرجْ . اِستخرِجْ ، لا تستخرجْ .
استخراجةً واحدةً . استخراجةً قبيحةً . مُستخرَجٌ] كبی .

١٩١ — ايكنجی باب : اولنه برهمزهٔ مكسوره وعين الفعليله لام الفعلی بيننه برواو ساكنه بعده عين الفعلی جنسندن بر حرف علاوه‌سيله ياپيلان و [اِفعيعالٌ] بابی دنيلن بابدر [عَشَبَ] دن [اِعشَوشَبَ] كبی‌كه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ــ اِفعَوعَلَ . يَفعَوعِلُ . اِفعيعالاً .

موزونی ــ اِعشَوشَبَ . يَعشَوشِبُ . اِعشيشاباً .

بناسی ــ مبالغهٔ لازم ايچوندر [اعشوشبَ الارضُ] كبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ــ اِعشَوشَبَ . يَعشَوشِبُ . اِعشيشاباً . مُعشَوشِبٌ . مُعشَوشَبٌ . لم يعشوشبْ . لمايعشوشبْ . مايعشوشبُ لا يعشوشبُ . لن يعشوشِبَ . ليعشوشِبْ . لا يعشوشب . اعشوشب . لاتعشوشب . اعشيشابةً] كيدر .

١٩٢ — اوچنجی باب : اولنه برهمزهٔ مكسوره عين الفعليله لام الفعلی بيننه ايكی واو زياده‌سيله ياپيلان و [اِفعِوّالٌ] بابی دنيلن بابدر [جَلَذَ] دن [اِجلَوَّذَ] كبی‌كه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ــ اِفعَوَّلَ . يَفعَوِّلُ . اِفعِوّالاً .

موزونی ــ اِجلَوَّذَ . يَجلَوِّذُ . اِجلِوّاذاً .

بناسی - مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِجْلَوَّذَ الإبلُ] کبی .
امثلهٔ مختلفه‌سی - اِجلَوَّذَ. یَجلَوِّذُ. اِجلِوّاذاً. مُجلَوِّذٌ. مُجلَوَّذٌ.
لم یجلوذ. لمّا یجلوذ. ما یجلوذ. لا یجلوذ. لن یجلوذ. لیجلوذ.
لایجلوذ. اجلَوِّذ. لاتجلوذ] کیدر .

١٩٣ — درد نجی باب : اولنه بر همزهٔ مکسوره عین الفعلیله لام الفعلی بیننه بر الف وآخرینه لام الفعلی جنسندن بر حرف زیاده‌سیله یاپیلان و [اِفْعِیلال] بابی دینیلن بابدر [حَمَرَ]دن [اِحْمارَّ] کبیکه ماضی مضارع، مصدرده:

وزنی - اِفْعالَّ. یَفْعالُّ. اِفْعِیلالاً
موزونی - اِحْمارَّ. یَحْمارُّ. اِحْمِیراراً

بناسی - الوان و عیوبه مخصوص اوله‌رق مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِحْمارَّ زَیْدٌ] کبیکه زید چوق قیزاردی دیمکدر بو بابك بالاده یوز سکسان بشنجی ماده‌ده مذکور [اِفْعِلال] بابندن بناجه فرقی یوقدر انجق بو باب اندن ابلغدر بونکده امثلهٔ مختلفه‌سی مضاعف فعللرك تصریفی صره‌سنده کوروله‌جکدر .

رباعی مزید فیهلر

١٩٤ . رباعی مجرد اوزرینه حرف علاوه‌سیله یاپیلان مزیداته [رباعی مزید فیه] دینور که بر حرف علاوه‌سیله اولانلر ده [رباعی مزید فیه خماسی] و ایکی حرف علاوه‌سیله اولانلره‌ده [رباعی مزیدفیه

سداسی] تسمیه اولندیغندن بروجه آتی بو ایکی نوع مزیدات تعریف اولنور .

نوع اول

رباعی مزید فیه خماسی

١٩٥ — رباعی مجرد اوزرینه بر حرف علاوه سیله رباعی مزید فیه خماسی اولان افعال یالکز بر بابدن عبارتدر که اوده رباعیٔ مجردك اولنه بر تاء مفتوحه علاوه سیله اولاندر [دحرج]دن [تدحرج] کبی که ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلَلَ . يَتَفَعْلَلُ . تَفَعْلُلاً .

موزونی ـ تَدَحْرَجَ . يَتَدَحْرَجُ . تَدَحْرُجاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [دَحْرَجْتُ الْحَجَرَ فَتَدَحْرَجَ ذٰلِكَ الْحَجَرَ] کبی امثلهٔ مختلفه سی ـ (تَدَحْرَجَ . يَتَدَحْرَجُ . تَدَحْرُجاً . مُتَدَحْرِجٌ . مُتَدَحْرَجٌ . لم يتدحرجْ . لمايتدحرجْ . مايتدحرجُ . لايتدحرجُ . لن يتدحرجَ . ليتدحرج . لايتدحرجْ . تَدَحْرَجْ . لاتدحرجْ) کبیدر .

نوع ثانی

رباعی مزید فیه سداسی

١٩٦ — رباعی مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله یاپیلان مزیداته [رباعی مزید فیه سداسی] دینورکه بوده ایکی بابدن عبارتدر.

١٩٧ — برنجی باب : رباعی مجردك اولنه بر همزهٔ مكسوره وعين‌الفعليله لام اولاسی بيننه بر نون زياده‌سيله ياپيلاندر (حَرْجَمَ)دن (اِحْرَنْجَمَ) كبيكه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَنْلَلَ . يَفْعَنْلِلُ . اِفْعِنْلالاً

موزونی ـ اِحْرَنْجَمَ . يَحْرَنْجِمُ . اِحْرِنْجاماً

بناسی ـ مطاوعت ايچوندر (حَرْجَمْتُ الابلَ فَاحْرَنْجَمَ ذلك الابل) كبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِحْرَنْجَمَ . يَحْرَنْجِمُ . اِحْرِنْجاماً . مُحْرَنْجِمٌ . مُحْرَنْجَمٌ . لم يحرنجمْ . لما يحرنجمْ . ما يحرنجمُ . لا يحرنجمُ . لن يحرنجمَ . ليحرنجمْ . لا يحرنجمْ . اِحْرَنْجِمْ . لا تحرنجمْ . احرنجامة) در .

١٩٨ — ايكنجی باب : رباعی مجردك اولنه برهمزهٔ مكسوره وآخرينه لام ثانيسی جنسندن بر حرف زياده‌سيله ياپيلاندر (قَشْعَرَ)دن (اِقْشَعَرَّ) كبی‌كه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَلَلَّ . يَفْعَلِلُّ . اِفْعِلّالاً

موزونی ـ اِقْشَعَرَّ . يَقْشَعِرُّ . اِقْشِعْراراً

بناسی ـ مبالغهٔ لازم ايچوندر (اِقْشَعَرَّ جلد الرجلِ) كبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ (اِقْشَعَرَّ . يَقْشَعِرُّ . اِقْشِعْراراً . مُقْشَعِرٌّ . مُقْشَعَرٌّ . لم يقشعرّ . لما يقشعر . ما يقشعرُّ . لا يقشعرُّ . لن يقشعرَّ . ليقشعر . لا يقشعر . اِقْشَعِرَّ . لا تقشعر . اقشعرارةً) كيدر .

مزیدات ملحقه

١٩٩ ــ الحاق دیمك ایکی مصدردن برینك دیکرینه مشابهتیدرکه بکزه ین مصدره [ملحق به] و بکزه‌یلن مصدره [ملحق] دینورکه بونلرده ایکی نوعدر .

نوع اول

رباعی مجرده ملحق اولانلر

٢٠٠ ــ عدد حروف وحرکات وسکناتده وکافهٔ تصریفاتده رباعی مجرده بکزه‌یلن مزیداته [رباعی مجرده ملحق] دینورکه بونلرده آلتی بابدر .

٢٠١ ــ برنجی باب : فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه بر واو زیاده‌سیله هر صورتده رباعی مجرده بکزه ین فعلدرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ فَوْعَلَ . يُفَوْعِلُ . فَوْعَلَةً وفِيعالاً

موزونی ـ حَوْقَلَ . يُحَوْقِلُ . حَوْقَلَةً وحِيقالاً

بناسی ـ لازم ایچوندر (حَوْقَلَ زَيْدٌ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرجده اولدیغی کبیدر .

٢٠٢ ــ ایکنجی باب : عین الفعل ایله لام الفعل بیننه بر واو زیاده‌سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه‌یلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ فَعْوَلَ. يُفَعْوِلُ. فَعْوَلَةً وفِعْوالاً

موزونی ـ جَهْوَرَ. يُجَهْوِرُ. جَهْوَرَةً وجِهْواراً

بناسی ـ لازم ایچوندر (جَهْوَرَ زيدٌ بالقولِ) کبی.
امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر.

٢٠٣ ـــ **اوچنجی باب**: فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه بر یاء زیاده‌سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده:

وزنی ـ فَيْعَلَ. يُفَيْعِلُ. فَيْعَلَةً. وفِيعالاً

موزونی ـ بَيْطَرَ. يُبَيْطِرُ. بَيْطَرَةً. وبِيطاراً

بناسی ـ تعدی ایچوندر (بَيْطَرَ زيدٌ الفَرَسَ) کبی.
امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر.

٢٠٤ ـــ **دردنجی باب**: عین الفعل ایله لام الفعل بیننه بر یاء زیاده‌سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع مصدرده:

وزنی ـ فَعْيَلَ. يُفَعْيِلُ. فَعْيَلَةً وفِعْيالاً

موزونی ـ عَثْيَرَ. يُعَثْيِرُ. عَثْيَرَةً وعِثْياراً

بناسی ـ لازم ایچون اولور (عَثْيَرَ زيدٌ) کبی. متعدی ایچون اولور (شَرْيَفَ زيدٌ الزَّرْعَ) کبی.
امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر.

٢٠٥ ـ **بشنجى باب** : آخرينه لام الفعل جنسندن بر حرف زيادهسيله هر خصوصده رباعى مجرده بكزهديلندركه ماضى، مضارع، مصدرده:

وزنى ـ فَعْلَلَ . يُفَعْلِلُ . فَعْلَلَةً وفِعْلالاً

موزونى ـ جَلْبَبَ . يُجَلْبِبُ . جَلْبَبَةً وجِلْباباً

بناسى ـ تعديه ايچوندر (جَلْبَبَ زيدٌ عمراً) كبى .

امثلهٔ مختلفهسى ـ دحرج كبيدر .

٢٠٦ ـ **آلتنجى باب** : آخرينه بر ياء زيادهسيله هر خصوصده رباعى مجرده بكزهديلندركه ماضى، مضارع، مصدرده :

وزنى ـ فَعْلى . يُفَعْلِى . فَعْلَيَةً وفِعْلاءً

موزونى ـ سَلْقى . يُسَلْقِى . سَلْقَيَةً وسِلْقاءً

بناسى ـ تعديه ايچوندر (سَلْقَيْتُ زيداً) كبى .

امثلهٔ مختلفهسى ـ دحرج كبيدر . آنجق امر حاضرى (سَلْقِ) صورتنده ياءسز كلور .

٢٠٧ ـ **تنبيه** : اشبو آلتى بابك امثلهٔ مختلفهلرى دحرج كبى اولديغندن تكثير سواددن اجتناباً بورايه تحرير ايدلمدى ايسهده قارئين طرفلرندن جملهسنك بشقه بشقه تصريف ايدلملرى لازم اولديغنى اخطار ايدرز.

نوع ثانى

رباعى مزيد فيهلره ملحقلر

٢٠٨ ـ رباعى مزيد فيهلره ملحق اولانلر (تَدَحْرَجَ) يه ملحق

و(اِحْرَنْجَمَ)یه ملحق نامليله ایکی طاقمدرکه بروجهآتی بیان اولنورلر .

تدحرجیه ملحقلر

٢٠٩ — تدحرجیه ملحق اولمق اوزره لسان عربیده بش باب واردر .

برنجی باب — اولنه بر تاء مفتوحه آخرینه لام الفعلی جنسندن بر حرف زیاده سیله هر خصوصده تدحرجیه بکزه دیلندرکه ماضی ، مضارع مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلَلَ . یَتَفَعْلَلُ . تَفَعْلُلاً

موزونی ـ تَجَلْبَبَ . یَتَجَلْبَبُ . تَجَلْبُباً

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر (جَلْبَبْتُهُ فَتَجَلْبَبَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی — تدحرج کبیدر .

٢١٠ — **ایکنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه و فاء الفعلیله عین الفعلی بیننه بر واو زیاده‌سیله هر خصوصده تدحرجیه بکزه دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَوْعَلَ . یَتَفَوْعَلُ . تَفَوْعُلاً

موزونی ـ تَجَوْرَبَ . یَتَجَوْرَبُ . تَجَوْرُباً

بناسی مطاوعت ایچوندر (جَوْرَبْتُهُ فَتَجَوْرَبَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج کبیدر .

٢١١ — **اوچنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه وفاء الفعلیله عین الفعلی

بیننه بر یاء زیاده سیله هر خصوصده تدحرج یه بکزه دیلندرکه ماضی
مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَیْعَلَ . یَتَفَیْعَلُ . تَفَیْعُلاً

موزونی ـ تَشَیْطَنَ . یَتَشَیْطَنُ . تَشَیْطُناً

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر « تَشَیْطَنَ زیدٌ » کبی

امثلهٔ مختلفه سی ـ تدحرج کبیدر .

٢١٢ — دردنجی باب : اولنه بر تاء مفتوحه وعین الفعلیله لام
الفعلی بیننه بر واو زیاده سیله هر خصوصده تدحرج یه بکزه دیلندرکه
ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْوَلَ . یَتَفَعْوَلُ . تَفَعْوُلاً .

موزونی ـ تَرَهْوَكَ . یَتَرَهْوَكُ . تَرَهْوُكاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [ترهوك زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه سی ـ تدحرج کبیدر .

٢١٣ — بشنجی باب : اولنه بر تاء مفتوحه وآخرینه بر یا زیاده سیله
هر خصوصده تدحرج یه بکزه دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلَیٰ . یَتَفَعْلَیٰ . تَفَعْلِیاً .

موزونی ـ تَقَلْسَیٰ . یَتَقَلْسَیٰ . تَقَلْسِیاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [سَلْقَیْتُ زیداً فَتَسَلْقَیٰ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج کیدر آنجق امرحاضری یاسز اوله‌رق [تَسَلْقِ] کلور .

احرنجم یه ملحقلر

٢١٤ — احرنجم یه ملحق اولمق اوزره لسان عربیده ایکی باب واردر .

برنجی باب ـ اولنه برهمزهٔ مکسوره ، عین الفعلیله لام الفعلی بیننه برنون و آخرینه لام الفعلی جنسندن برحرف زیاده‌سیله یاپیلوب هرخصوصده [احرنجم] کبی اولاندر ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَنْلَلَ . یَفْعَنْلِلُ . اِفْعِنْلالاً .

موزونی ـ اِقْعَنْسَسَ . یَقْعَنْسِسُ . اِقْعِنْساساً .

بناسی ـ لازم ایچوندر [اِقْعَنْسَسَ زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ احرنجم کیدر .

٢١٥ — **ایکنجی باب** : اولنه برهمزهٔ مکسوره عین الفعلیله لامی بیننه برنون و آخرینه بریاءزیاده‌سیله هرخصوصده احرنجم کبی یاپیلاندرکه ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَنْلیٰ . یَفْعَنْلِی . اِفْعِنْلاءً .

موزونی ـ اِسْلَنْقیٰ . یَسْلَنْقِی . اِسْلِنْقاءً .

بناسی ـ لازم ایچوندر [اِسْلَنْقیٰ زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ احرنجم کبی ایسه‌ده امرحاضری یاسز اوله‌رق [اِسْلَنْقِ] کلور .

٢١٦ — تنبیه : رباعی مزید فیهلره ملحق اولان اشبو افعالك دخی امثلهٔ مختلفه‌لرینی قارئلرك تصریف ایتملری لازمدر :

٢١٧ — خلاصه : افعال عربیه‌حقنده بورایه قدر ذکر اولنان بابلر خلاصه ایدلدیکی حالده جمله‌سندن شو :

٦ باب = ثلاثیٔ مجرد
١ « = رباعی «
٣ « = ثلاثی مزید فیه رباعی
٥ « = « « « خماسی
٤ « = « « « سداسی
١ « = رباعی مزید فیه خماسی
٢ « = « « « سداسی
٦ « = « مجرده ملحق
٥ « = « مزید فیه تدحرجیه ملحق
٢ « = « « « احرنجمیه «
———
٣٥

صورتله اوتوز بش باب اولدیغی ظاهر اولورکه بوخلاصه‌یی دخی شووجهله بللمه‌مك اهم والزمدر.

باب ثانی

افعال غیرسالمه

٢١٨ — یوز اون بشنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله افعال

غیرسالمه اساساً [مضاعف. مهموز. معتل] نامليله اوچ نوع اولدقلرندن بوباب دخی اوچ نوع اوزرينه تحرير اولندی.

نوع اول
مضاعف

٢١٩ — مذكور يوز اون بشنجی ماده‌ده دخی تعريف اولنديغی وجهله مضاعف ديمك ثلاثی مجردلرده عين الفعل ايله لام الفعلك برجنسدن ورباعی مجردلرده فاء الفعل ايله لام اولی وعين الفعل ايله لام ثانينك برجنس حرفدن عبارت اولمسی ديمكدركه رباعی مجرد بونك مزيداتنده اولان مضاعفلر عينيله يازيلوب عينيله تلفظ اولندقلرندن آنلرده جريان ايدن قواعد افعال سالمه‌نك عينی اولمقله اوبابده برديه‌جك يوقدر.

آنجق ثلاثیٔ مجرد ومزيداتنك بعضيلرنده‌كی مضاعفلرده برجنسدن اولان ايكی حرف ايری ايری يازلميوب برحرف يازيله‌رق شده ايله اوقنور وبوكا [ادغام] تسميه اولنوركه اول باول اشبو ادغام احوالنی بيلمك لازم اولديغندن بروجه آتی تعريف اولندی.

٢٢٠ — **ادغام:** ثلاثیٔ مجرد اولان افعال مضاعفه‌ده برجنسدن اولان ايكی حرفك برنجيسنی ايكنجی‌يه ادخال ايتمكدركه اشبو ادخال يعنی كيفيت ادغام يا ممكن وياخود ممتنع اولور.

ادغام ممكن — يا واجب ياخود جائز اولور.

واجب اولان ادغام — متجانس اولان حرفلرك ايكيسيدخی متحرك ياخود برنجيسی ساكن ايكنجيسی متحرك اولانلرده اولور.

مَدَدَ ـ دن مَدَّ

مَدْداً ـ « مَدّاً . . . کبی

جائز اولان ادغام ـ متجانس اولان حرفلرك برنجیسی متحرك ایکنجیسی سکون عارضله ساکن اولانلرده اولور.

لم یَمْدُدْ ـ دن ـ لم یَمُدَّ

لِیَمْدُدْ ـ « ـ لِیَمُدَّ

کبی که جائز اطلاقندن دخی آکلاشلدیغنه کوره بو ادغامسز صورتله‌ده استعمال اولنور دیمکدر یعنی « لم یَمُدَّ » دینلدیکی کبی « لم یَمْدُدْ » دخی دینور.

ادغام ممتنع ـ متجانس اولان حرفلرك برنجیسی متحرك ایکنجیسی سکون اصلی ایله ساکن اولانلرده اولور یعنی بو احوالده ادغام ایدلمز (مَدَدْنَ) کبی فعل ماضینك امثلهٔ مطرده‌سنده جمع مؤنث غائبه‌دن نهایته قدر اولان صیغه‌لرده هپ بو صورتله ادغام متعذر.

فَرْرَحَ ـ دن ـ فَرَّحَ

اِحْمَرْرَ ـ « ـ اِحْمَرَّ

تَفَعْعَلَ ـ « ـ تَفَعَّلَ

اِجْلَوْوَذَ ـ « ـ اِجْلَوَّذَ

اِحْمَارْرَ ـ « ـ اِحْمَارَّ

اِقْشَعْرَرَ ـ « ـ اِقْشَعَرَّ

ده ادغام واجب و:

جَلْبَبَ ـ } ده ادغام ممتنعدر.
اِقْعَنْسَسَ }

٢٢١ ـ اشته ادغام حقنده اولان شو قواعده رعایتله بر وجه آتی برفعلك امثلۀ مختلفه‌سنی وماضیسیله مضارعنك امثلۀ مطرده‌سنی تصریف ایله آتی یه تحریر ایلدك :

مضاعفك امثلۀ مختلفه‌سی

مَدَّ ـ فعل ماضی معلوم مفرد مذکر غائب
يَمُدُّ ـ « مضارع « « « «
مَدّاً ـ مصدر غیر میمی
مادٌّ ـ اسم فاعل
مَمْدُودٌ ـ « مفعول

لَمْ يَمُدَّ }
لَمْ يَمُدِّ }
لَمْ يَمُدُّ } جحد مطلق معلوم مفرد مذکر غائب
لَمْ يَمْدُدْ }

لَمّا يَمُدَّ }
لَمّا يَمُدِّ }
لَمّا يَمُدُّ } « مستغرق « « «
لَمّا يَمْدُدْ }

مَا يَمُدُّ ـ نفی حال » » » »

لَا يَمُدُّ ـ » استقبال » » » »

لَنْ يَمُدَّ ـ تأكيد » » » »

لِيَمُدَّ
لِيَمُدِّ
لِيَمْدُدْ
لِيَمْدُدْ
امر غائب

لَا يَمُدَّ
لَا يَمُدِّ
لَا يَمُدُّ
لَا يَمْدُدْ
نهی غائب

مُدَّ
مُدِّ
مُدُّ
اُمْدُدْ
امر حاضر

لَا تَمُدَّ
لَا تَمُدِّ
لَا تَمُدُّ
لَا تَمْدُدْ
نهی حاضر

مَمَدٌّ ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان

مِمَدٌّ ـ اسم آلت

مَدَّةً ـ مصدر مرّه

مِدَّةً ـ « نوع

مُدَيْدٌ ـ اسم تصغیر

مَدِّيٌّ ـ اسم منسوب

مَدَّادٌ ـ مبالغۀ فاعل

اَمَدُّ ـ اسم تفضیل

مَا اَمَدَّهُ ـ فعل تعجب مائی

اَمْدِدْ بِهِ ـ « بائی

ماضی امثلۀ مطّردہ‌سی

مَدَّ ـ مفرد مَدَّا ـ تثنیه مَدُّوا ـ جمع	مذکر غائب
مَدَّتْ ـ مفرد مَدَّتَا ـ تثنیه مَدَدْنَ ـ جمع	مؤنث غائبه
مَدَدْتَ ـ مفرد مَدَدْتُمَا ـ تثنیه مَدَدْتُمْ ـ جمع	مذکر مخاطب

مَدَدْتِ ـ مفرد ⎫
مَدَدْتُمَا ـ تثنيه ⎬ مؤنث مخاطبه
مَدَدْتُنَّ ـ جمع ⎭

مَدَدْتُ ـ متكلم وحده .

مَدَدْنَا ـ « مع الغير .

مضارع امثلهٔ مطردهسى

يَمُدُّ ـ مفرد ⎫
يَمُدَّانِ ـ تثنيه ⎬ مذكر غائب
يَمُدُّونَ ـ جمع ⎭

تَمُدُّ ـ مفرد ⎫
تَمُدَّانِ ـ تثنيه ⎬ مؤنث غائبه
يَمْدُدْنَ ـ جمع ⎭

تَمُدُّ ـ مفرد ⎫
تَمُدَّانِ ـ تثنيه ⎬ مذكر مخاطب
تَمُدُّونَ ـ جمع ⎭

تَمُدِّينَ ـ مفرد ⎫
تَمُدَّانِ ـ تثنيه ⎬ مؤنث مخاطبه
تَمْدُدْنَ ـ جمع ⎭

اَمُدُّ ـ متکلم وحده
نَمُدُّ ـ « مع الغیر

مضاعفك ماضیسیله مضارعنك مذکور تصریفلرینه وبورایه قدر ذکر ایدلمش اولان احواله تطبیقاً دیکر صیغه‌لرك مطرده‌لری وجمله‌سنك مجهول صورتلریده تصریف ایدلمیدر .

نوع ثانی

مهموز

٢٢١ ــ یوز اون بشنجی ماده ده تعریف اولندیغی وجهله حروفات اصلیه‌سندن برینك همزه واقع اولان فعللره مهموز دینورکه بونلرك تصریفاتنده اشبو همزه ایجاب حاله کوره حذف ویاخود الف واو ایله یایه قلب اولندیغندن اول باول اشبو قواعد ذکر اولندی.

٢٢٢ ــ **همزه‌نك قلبی** : مهموز اولان فعللرده همزه‌نك قلبی واجب وجائز اولمق اوزره ایکی صورتده جریان ایدر .

قلبی واجب اولان همزه‌ده قاعدهٔ عمومیه [برکلمه‌ده ایکی همزه جمع اولوب اول متحرك ثانی ساکن اولدقده اولك حرکه‌سی فتحه ایسه ثانی الفه کسره ایسه یایه ضمه ایسه واوه قلب اولنور]دن عبارتدر. نته‌کیم :

اَءْخُذُ ـ دن آخُذُ
اَءْکُلُ ـ « آکُلُ
اَءْمُرُ ـ « آمُرُ
اَءْمُنُ ـ « آمُنُ

} ده الف قلب

اِءْذَنْ ــ « اِيذَنْ
اِءْثَرْ ــ « اِيثَرْ
اِءْمان ــ « اِيمان
اِءْتَمِنْ ــ « اِيتَمِنْ
ده يايه قلب

أُؤْثِرُ ــ « ــ اُوثِرُ
أُؤْمِنُ ــ « ــ اُومِنُ
أُؤْخِذُ ــ « ــ اُوخِذُ
ده واوه قلب اولنمشدر

قلبی جائز اولان همزه‌ده ایسه ایکی قاعده واردر .

برنجی قاعده ــ همزه ساکن ماقبلی مفتوح اولورسه الفه، مکسور اولورسه یایه، مضموم اولورسه واوه قلب اولنور . نته‌کیم :

يَأْخُذُ ــ دن ياخُذُ
ذِئْبٌ ــ « ذِيبٌ
يُؤْمِنُ ــ « يُومِنُ ... کبیدر

ایکنجی قاعده ــ همزه متحرك ماقبلی حرف صحیح ساکن اولورسه همزه‌نك حرکه‌سی ماقبلنه نقل اولنور واجتماع ساکنین واقع اولنجه همزه حذف اولنور نته‌کیم : [اِسْئَلْ] ده همزه متحرك ماقبلی صحیح ساکن اولدیغندن قاعده‌ده‌کی جواز جهتیله همزه‌نك حرکه‌سنی ماقبلنده‌کی سینه ویرنجه همزه ولام ساکنه اجتماع ایدر اجتماع ساکنینی دفع ایچون

همزه حذف اولنور [اِسَلْ] قالور حالبوکه بونك اولنـده اولان همزه سکون ایله ابتدا متعذر اولدیغی ایچون کتورلمشیدی شمدی سین متحرك اولدیغندن اکاده حاجت قالمدیغندن حذف اولنوب [سَلْ] قالور .

٢٢٣ — **همزه‌نك حذفی** : مهموز الفاء اولان افعالدن یعنی [اَخَذَ . اَکَلَ . اَمَرَ .] کبی فعللرك امر حاضرلرندن همزه حذف اولنوب [خُذْ . کُلْ . مُرْ] دینور و بونلرك ایکی اولکیسنده حذف واجب و اوچنجیده جائز اولدیغندن دائما « خُذْ . کُلْ » دینور فقط « مُرْ » یرینه « اومُرْ » دخی تسمیه اولنه بیلور .

٢٢٤ — مهموز اولان افعالك تصریفلری افعال سالمه‌یه قیاساً و بوراده بیان اولنان قواعده تطبیقاً اجرا اولندیغندن اوچ نوع مهموزدن هر برینك امثلهٔ مختلفه‌لریله ماضی و مضارعلرینك امثلهٔ مطرده‌لری بروجه آتی تحریر اولندی .

مهموزك امثلهٔ مختلفه‌سی

مهموز الفاء	مهموز العین	مهموز اللام	
اَخَذَ	سَأَلَ	قَرَاءَ	ـ فعل ماضی
یَأْخُذُ یَاخُذُ	یَسْأَلُ ..	یَقْرَاءُ ..	ـ فعل مضارع
اَخْذاً	سُؤالاً	قِرآئَةً	ـ مصدر
آخِذٌ	سائِلٌ	قارِئٌ	ـ اسم فاعل

مَأْخُوذٌ	مَسْئُولٌ	مقروء	ـ اسم مفعول
لم يَأْخُذْ / لم يأخُذْ	لم يسأل	لم يقراء	ـ جحد مطلق
لما يأخُذْ / لما يأخُذْ	لما يسأل	لما يقراء	ـ جحد مستغرق
ما يَأْخُذُ / ما يأخُذُ	مايسأل	مايقراء	ـ نفى حال
لا يأْخُذُ / لا يأخُذُ	لايسأل	لايقراء	ـ نفى استقبال
لن يَأْخُذَ / لن يأخُذَ	لن يسأل	لن يقراء	ـ تأكيد نفى استقبال
ليَأْخُذْ / ليَاخُذْ	لِيَسْأل	ليقراء	ـ امر غائب
لا يَأْخُذْ / لا يأخُذْ	لايسأل	لايقراء	ـ نهى غائب
خُذْ	اسئل	اقراء	ـ امر حاضر
لا تَأْخُذْ / لا تأخُذْ	لاتسأل	لاتقراء	ـ نهى حاضر
مَأْخَذْ	مَسْأل	مَقراء	ـ مصدر ميمى

مِأْخَذْ	مِسْأَل	مِقراء	ـ اسم آلت
اَخْذَةً	سَئْلَةً	قراءةً	ـ مصدرمره
اِخْذَةً	سِئْلَةً	قِراءةً	ـ مصدر نوع
اُخَيْذْ	سُئيل	قُرَيْئْ	ـ اسم تصغير
اَخْذِیّْ	سؤالیّ	قرائی	ـ اسم منسوب
اَخّاذْ	سأّلْ	قَرّاءْ	ـ مبالغهٔ فاعل
آخَذُ	اسأل	اقراء	ـ اسم تفضيل
ما آخَذَهْ	مااسأله	مااقرأه	ـ فعل تعجب ما ئى
آخِذْ به	اسأل به	اقراء به	ـ « « بائى

مهموز ماضيسنك امثلهٔ مطردهسى

اَخَذَ	سَأَلَ	قَرَاءَ
اَخَذَا	سألا	قرآ
اَخَذُوا	سألوا	قرؤا
اَخَذَتْ	سألت	قرأت
اَخَذَتا	سألتا	قرأتا
اَخَذْنَ	سئلن	قَرْأن
اَخَذْتَ	سئلت	قرأت
اَخَذْتُما	سئلتما	قرأتما

اَخَذْتُمْ	سئلتم	قرأتم
اَخَذْتِ	سئلتِ	قرأت
اَخَذْتُمَا	سئلتما	قرأتما
اَخَذْتُنَّ	سئلتن	قرأتن
اَخَذْتُ	سئلتُ	قرأت
اَخَذْنَا	سئلنا	قرأنا

مهموزك مضارعنك امثلهٔ مطردهسی

يَأْخُذُ { يَاخُذُ	يسأل	يقراء
يأخذان { ياخذان	يسألان	يقرأن
يأخذون { ياخذون	يسألون	يقرؤن
	الى آخره	

نوع ثالث

معتلات

٢٢٥ — معتلات كنديلرنده حرف علت بولنان فعللردر . لسان عربيده تخفيف ماده ايچون حرف علتك قلب و اسكان

وحذفی احوالی جاری اولور که کلمه‌یی بو صورتله تغییر ایتمکه [اعلال] دینور.
اعلالك هر کلمه‌یه کوره تعدادی پك مشکل اوله‌جغی کبی ضبطی دخی متعسر ایدوکندن قواعد اعلالی سهل التلقی برحالده بیان ایده بیلمك ایچون معتلاتك انواعی اولان [مثال . اجوف . ناقص . لفیف مقرون . لفیف مفروق]ده بشقه بشقه تعریف ایتمك جهتی اختیار اولنه‌رق بونوع بش فصل اوزرینه تحریر اولندی .

فصل اول

مثال

٢٢٦ — مثال یالکز فاء الفعلی حرف علت اولان کلمه‌درکه اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده یدی دانه‌سی جاری اولوب اوچی واوك حذفنه ایکیسی قلبنه دیکر ایکیسیده یالك قلبنه دائر اولدقلرندن بروجه آتی بیان اولنورلر .

مثالده واوك حذفی

٢٢٧ — قاعده ١ ـ واو حروف مضارعتله مکسور برحرف اراسنده کلورسه حذف اولنور .

یَوْعِدُ ـ دن ـ یَعِدُ
تَوْعِدُ ـ « ـ تَعِدُ
اَوْعِدُ ـ « ـ اعد
نَوْعِدُ ـ « ـ نَعِدُ

کبی که اعلالی شو صورتله تقریر اولنور یعنی : [یَعِدُ اصلندن یَوْعِدُ ایدی واو ساکنه یای مضارعتله مکسور اولان حرف صحیح اراسنده قالدیغندن واو حذف اولندی یَعِدُ قالدی] .

٢٢٨ — قاعده ٢ ـ مضارعه تبعاً امر حاضرلرندن دخی واو حذف اولنور وبو حالده مثالك امر حاضرلری همزه‌دنده مستغنی بولنور یعنی هم واو هم همزه حذف اولنور .

اِوْعِدْ ـ دن ـ عِدْ
اِوْرِثْ ـ « ـ رِثْ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی : [عِدْ اصلندن اِوْعِدْ ایدی مضارعه تبعاً واو ساکنه حذف اولندی اِعِدْ قالدی بونك اولنده‌کی همزه سکون ایله ابتدا متعذر اولدیغی ایچون کلمش ایدی بو حالده اکا احتیاج قالمدیغندن اوده خذف اولندی عِدْ قالدی] .

٢٢٩ — قاعده ٣ ـ حِکْمَةٌ وزننده اولان مثال واوی مصدرلرده واوك کسره‌سی مابعدینه نقل اولنه‌رق واو حذف اولنوب بر تاء ایله ابدال اولنور .

وِعْداً ـ دن ـ عِدَةٌ
وِهْباً ـ « ـ هِبَةٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر : یعنی: [عِدَةٌ اصلندن وِعْدَةٌ ایدی واوك کسره‌سی مابعدینه نقل اولندقده کلمه‌نك اولی ساکن اولدی سکون ایله

ابتدا متعذر اولدیغندن تخفیف ایچون واو حذف اولندی محذوف اولان واوه بدل آخرینه برتاء کتورلدی عِدَةٌ اولدی] .

مثالده واوك قلبی

٢٣٠ ــ قاعده ٤ ــ واو ساکن ماقبلی مکسور اولورسه یایه قلب اولنوب حالی اوزره مد اولنور .

اِغشَوْشابْ ــ دن ــ اِغشیشاب

کبی که اعلالی بروجه آتیدر . یعنی : [اِغشیشاباً اصلندن اِغشَوشاباً ایدی . واو ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن واوی یایه قلب ایدوب ایدوب حالی اوزره مد ایلدك اِغشیشاباً اولدی] .

٢٣١ ــ قاعده ٥ ــ اِفتِعال بابنه نقل اولنان مثال واوی کلمه‌لرده واو تایه قلب اولنوب مذکور بابك تاسیله ادغام اولنور .

اِوْتَعَدَ ــ دن ــ اِتَّعَدَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر . یعنی : [اِتَّعَدَ اصلندن اِوْتَعَدَ ایدی بودخی ثلاثی مجردده وَعَدَ ایدی افتعال بابنه نقل ایچون فاء الفعلی بیننه برتاء کتوردك اِوْتَعَدَ اولدی بوقاعده موجبنجه واوی تایه قلب ایله افتعال بابنك تاسیله ادغام ایلدك اِتَّعَدَ اولدی] .

مثالده یانك قلبی

٢٣٢ ــ قاعده ٦ ــ یا ساکن ماقبلی مضموم اولورسه واوه قلب اولنور .

يُيْسِرُ - دن - يُوسِرُ

يُيْقِنُ - « - يُوقِنُ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر. یعنی: [يُوسِرُ اصلندن يُيْسِرُ ایدی یاساکن ماقبلی مضموم اولدیغندن یایی واوه قلب ایتدك يُوسِرُ اولدی]

۲۳۳ — **قاعده ۷** — افتعال بابنه نقل اولنان مثال یائی کلمه‌لرده یا تایه قلب اولنوب مذکور بابك تاسیله ادغام اولنور .

اِيْتَسَرَ - دن - اِتَّسَرَ

کبی که اعلالی بشنجی قاعده‌ده مذکور اعلالك عینیدر .

۲۳٤ — **فائده**: بعض کره ایکی ودها زیاده اعلال قواعدی بر کلمه‌ده جمع اولدیغی کبی مضاعف ومهموز قواعدیله‌ده امتزاج ایدر نته‌کیم: [اِتَّخَذَ] کلمه‌سنده واقعدر چونکه: [اِتَّخَذَ اصلندن اِءْتَخَذَ ایدی مهموز قواعدنجه همزه یایه قلب اولندقده اِيْتَخَذَ اولوب اِيْتَسَرَ یه مشابه اولدیغندن مثالك یدنجی قاعده‌سیله یا تایه قلب و بابك تاسیله ادغام اولنوب اِتَّخَذَ اولدی]

۲۳۵ -- مثالدن اولان افعال اشبو یدی قاعده‌یه توفیقاً اعلال ایدیله‌رك تصریف و استعمال اولنورلرکه واوی ویائیدن اولمق اوزره اعلال ایدلمش ایکی کلمه‌نك امثلهٔ مختلفه ومطرده‌لری بروجه آتیدر :

مثالك امثلهٔ مختلفه‌سی

مثال واوی	مثال یائی	
وَعَدَ	يَسَرَ	ـ فعل ماضی
يَعِدُ	يَيْسِرُ	ـ « مضارع
وَعْداً	يَسْراً	ـ مصدر غیر میمی
واعِدٌ	ياسِرٌ	ـ اسم فاعل
مَوْعُودٌ	مَيْسُورٌ	ـ « مفعول
لَمْ يَعِدْ	لَمْ يَيْسِرْ	ـ جحد مطلق
لمّا «	لمّا «	ـ مستغرق
ما يَعِدُ	ما يَيْسِرُ	ـ نفی حال
لا «	لا «	ـ « استقبال
لَنْ يَعِدَ	لَنْ يَيْسِرَ	ـ تأكيد « «
لِيَعِدْ	لِيَيْسِرْ	ـ امر غائب
لا يَعِدْ	لا يَيْسِرْ	ـ نهی «
عِدْ	اَيْسِرْ	ـ امر حاضر
لا تَعِدْ	لا تَيْسِرْ	ـ نهی «
مَوْعِدٌ	مَيْسِرٌ	ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان
مِيعَدٌ	مِيْسَرٌ	ـ اسم آلت

وَعْدَةً يَسْرَةً - مصدر مره

وِعْدَةً يِسْرَةً - » نوع

وُعَيْدٌ يُسَيْرٌ - اسم تصغير

وَعْدِىٌّ يَسْرِىٌّ - اسم منسوب

وَعّادٌ يَسّارٌ - مبالغهٔ فاعل

اَوْعَدُ اَيْسَرُ - اسم تفضيل

ما اَوْعَدَهُ ما اَيْسَرَهُ - فعل تعجب مائى

اَوْعِدْبه اَيْسِرْبه - » » بائى

مثال ماضيسنك امثلهٔ مطرده‌سى

وَعَدَ	يَسَرَ	- مفرد	مذكر غائب
وَعَدا	يَسَرا	- تثنيه	
وَعَدُوا	يَسَرُوا	- جمع	
وَعَدَتْ	يَسَرَتْ	- مفرد	مؤنث غائبه
وَعَدَتا	يَسَرَتا	- تثنيه	
وَعَدْنَ	يَسَرْنَ	- جمع	
وَعَدْتَ	يَسَرْتَ	- مفرد	مذكر مخاطب
وَعَدْتُما	يَسَرْتُما	- تثنيه	
وَعَدْتُمْ	يَسَرْتُمْ	- جمع	

وَعَدْتِ	يَسَرْتِ	ـ مفرد	مذكر مخاطبه
وعدتما	يسرتما	ـ تثنيه	
وَعَدْتُنَّ	يَسَرْتُنَّ	ـ جمع	
وَعَدْتُ	يَسَرْتُ	ـ متكلم وحده	
وَعَدْنا	يَسَرْنا	ـ « مع الغير	

مثال مضارعنك امثلهٔ مطردهسى

يَعِدُ	يَيْسِرُ	ـ مفرد	مذكر غائب
يَعِدانِ	يَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
يَعِدُونَ	يَيْسِرُونَ	ـ جمع	
تَعِدُ	تَيْسِرُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
يَعِدْنَ	يَيْسِرْنَ	ـ جمع	
تَعِدُ	تَيْسِرُ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
تَعِدُونَ	تَيْسِرُونَ	ـ جمع	
تَعِدِينَ	تَيْسِرِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
تَعِدْنَ	تَيْسِرْنَ	ـ جمع	

أَعِدُ أَيْسِرُ - متكلم وحده
نَعِدُ نَيْسِرُ - « مع الغير

٢٣٦ — بونلرك اعانه‌سیله دیگرلرك جمله‌سیده اصولی وجهله تصریف اولنورسه‌ده مضارعك مجهوللرنده دخی بعض مرتبه اختلاف اولدیغندن بروجه آتی آنك مجهوللنك امثلهٔ مطرده‌سیده تصریف اولندی .

يُوعَدُ	يُوسِرُ	- مفرد	مذكر غائب
يُوعَدانِ	يُوسِرانِ	- تثنيه	
يُوعَدُونَ	يُوسِرُونَ	- جمع	
تُوعَدُ	تُوسِرُ	- مفرد	مؤنث غائبه
تُوعَدانِ	تُوسِرانِ	- تثنيه	
يُوعَدْنَ	يُوسِرْنَ	- جمع	
تُوعَدُ	تُوسِرُ	- مفرد	مذكر مخاطب
تُوعَدانِ	تُوسِرانِ	- تثنيه	
تُوعَدُونَ	تُوسِرُونَ	- جمع	
تُوعَدِينَ	تُوسِرِينَ	- مفرد	مؤنث مخاطبه
تُوعدان	تُوسِران	- تثنيه	
تُوعَدْنَ	تُوسِرْنَ	- جمع	

أُوعَدُ أُوسِرُ - متكلم وحده
نُوعَدُ نُوسِرُ - « مع الغير

فصل ثانی

اجوف

٢٣٧ -- **اجوف** : یالکز عین الفعلی حرف علت اولان فعللردرکه اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده اون دانه‌سی جاری اولدیغندن قلب واسکان وحذف احوالنه کوره بروجه آتی طاقم طاقم بیان اولندی .

اجوفده واو ایله یانك قلبی

٢٣٨ — **قاعده ٨** — واوایله یاء متحرك اولوب ماقبللری مفتوح اولورسه الفه قلب اولنورلر .

قَوَلَ ـ دن ـ قالَ

کَیَلَ ـ « ـ کالَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی : (قالَ اصلندن قَوَلَ ایدی واو حرف علت متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك قالَ اولدی) . کذا (کالَ اصلندن کَیَلَ ایدی یا حرف علت متحرك ماقبلی مفتوح یایی الفه قلب ایتدك کالَ اولدی) .

٢٣٩ — **قاعده ٩** — اسم فاعل الفندن صوکره واقع اولان واو ایله یاء همزه‌یه قلب اولنورلر .

قاوِلٌ ـ دن ـ قائِلٌ

کایِلٌ ـ « ـ کائِلٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (قائِلٌ اصلندن قاوِلٌ ایدی واو

حرف علتی اسم فاعل الفندن صکره واقع اولدیغندن همزه‌یه قلب اولندی قائِلٌ اولدی) کائل دخی بویله‌در .

اجوفده واو ایله یانك اسکان وقلبی

٢٤٠ — قاعده ١٠ — اجوفك ماضیٔ مجهوللرنده واو ایله یانك کسره‌لری حذف اولنوب ماقبللرینه نقل اولندیغی کبی واو یایه قلب اولنه‌رق حالی اوزره مد اولنور .

قُوِلَ ـ دن ـ قِیلَ

بُیِعَ ـ « ـ بِیعَ

کبی که اعلالی بروجه‌آتیدر یعنی (قِیلَ اصلندن قُوِلَ ایدی واو مکسور اولدیغندن کسره‌سی ماقبلنه نقل ایله یایه قلب اولندی یا ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن حالی اوزره مد اولندی قِیلَ اولدی) وکذا (بِیعَ اصلندن بُیِعَ ایدی یا مکسور اولدیغندن حرکه‌سی ماقبلنه ویرلدی یا ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن حالی اوزره مد اولندی بِیعَ اولدی).

٢٤١ — قاعده ١١ واو ایله یاء متحرك اولوب ماقبللری حرف صحیح ساکن اولورسه حرکه‌لری ماقبللرینه نقل اولنه‌رق واو ایله یاء حاللری اوزره مد اولنورلر آنجق نقل اولنان حرکه فتحه ایسه اولوقت واو ایله یا الفه قلب اولنورلر .

برنجی حاله کوره { یَقْوُلُ ـ دن ـ یَقُولُ / یَبْیِعُ ـ « ـ یَبِیعُ }

ایکنجی حاله کوره
يَخْوَفُ ـ « ـ يَخاف
يَهْيَبُ ـ « ـ يَهاب

کبی که اعلاللری بروجه‌آتیدر یعنی (يَقُولُ اصلندن يَقْوُلُ ایدی واو متحرك ماقبلی حرف صحیح ساکن اولدیغندن حرکه‌سنی ماقبلنه ویردك يَقُوْلُ اولدی واو ساکن ماقبلی مضموم اولدیغندن حالی‌اوزره مد ایتدك يَقُول اولدی وکذا (يَخافُ اصلندن يَخْوَف ایدی واو مفتوح ماقبلی حرف صحیح ساکن اولدیغندن حرکه‌سنی ماقبلنه ویردك يَخَوْفُ اولدی واو اصلنده متحرك و حالاً ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك يَخافُ اولدی).

الف مقلوبه ایله واو ویانك حذفی

۲۴۲ ـ ۱۲ ـ الف مقلوبه ایله مابعدندن ایکی ساکن اجتماع ایدرسه اول الف حذف اولنور .

لِيَنْقَوِدْ ـ دن ـ لِيَنْقَدْ

کبی که اعلالی بروجه‌آتیدر یعنی: (لِيَنْقَدْ اصلندن لِيَنْقَوِدْ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندقده ایکی ساکن جمع اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولندی لِيَنْقَدْ قالدی).

۲۴۳ ـ. قاعده **۱۳** ـ ماضیٔ معلومك جمع مؤنث غائبه‌سندن نهایتنه قدر اولان صیغه‌لرنده بوندن اولکی قاعده موجبنجه الف مقلوبه‌یی حذفدن صوکره ماقبلنك فتحه‌سی برنجی بشنجی بابلرده واو محذوفه‌یه

دلالت ایتسون ایچون ضمه یه وایکنجی بابده یای مکسوره یه دلالت ایچون کسره یه ودردنجی بابده بابنه دلالت ایتسون ایچون ینه کسره یه تبدیل اولنور .

برنجی بشنجی بابلرده { قَوَلْنَ ـ دن ـ قُلْنَ
طَوَلْنَ ـ « ـ طُلْنَ }

ایکنجی بابده — بَیَعْنَ ـ « ـ بِعْنَ

دردنجی بابده — خَوَفْنَ ـ « ـ خِفْنَ

کبی که اعلاللری بروجه آتیدر یعنی (قُلْنَ اصلندن قَوَلْنَ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندقده اجتماع ساکنین اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولندی قَلْنَ قالدی واو محذوفه یه دلالت ایتسون ایچون قافك فتحه سی ضمه یه تبدیل اولندی قُلْنَ اولدی) وکذا (کِلْنَ اصلندن کَیَلْنَ ایدی یا متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولنوب اجتماع ساکنین اولدی انی دفع ایچون الف حذف اولندی کَلْنَ قالدی یای محذوفه یه دلالت ایتسون ایچون کافك فتحه سی کسره یه تبدیل اولندی کِلْنَ اولدی)

٢٤٤ — قاعده ١٤ — واو ایله یانك حرکه لرینك ماقبللرینه نقلندن طولایی ایکی ساکن اجتماع ایدنجه واو ایله یا حذف اولنورلر آنجق اجوف یائیدن اولان اسم مفعوللرده یاء محذوفه یه دلالت ایتمك ایچون ماقبلنك ضمه سی کسره یه تبدیل اولنوب واو ساکن ماقبلی

مكسور قالمغله يايه قلب اولنور وماضیٔ مجهوللرده بعدالحذف ماقبلنك
حركه‌سی مكسور اولور .

١ — { لم يَقْوُلْ ـ دن ـ لم يَقُلْ
لم يَبْيِعْ ـ » ـ لم يَبِعْ }

٢ — { مَقْوُولٌ ـ » ـ مَقُولٌ
مَبْيُوعٌ ـ » ـ مَبِيعٌ }

٣ — صُوِنَ ـ » ـ صِنَّ

كبی كه اعلاللری بروجه‌آتیدر : (لَم يَقُلْ) اصلندن لم يَقْوُلْ ایدی
واو متحرك ماقبلی ساكن اولدیغندن حركه‌سی ماقبلنه ویرلدكده ایكی
ساكن جمع اولدی اجتماع ساكنینی دفع ایچون واو حذف اولندی.
لم يَقُلْ قالدی] وكذا [مَبِيعٌ اصلندن مَبْيُوعٌ ایدی یا متحرك ماقبلی ساكن
اولمغله حركه‌سی ماقبلنه نقل اولندقده اجتماع ساكنین اولدی آنی دفع
ایچون یا حذف اولندی مَبُوْعٌ اولدی یای محذوفه‌یه دلالت ایتسون
ایچون بانك ضمه‌سی كسره‌یه تبدیل اولندی مَبِوْعٌ اولدی واو ساكن
ماقبلی مكسور اولدیغندن یایه قلب اولندی مَبِيعٌ اولدی] وكذا [صِنَّ
اصلندن صُوِنَ ایدی واو كسره‌سندن اول صادك ضمه‌سی ثقیل كوریلوب
حذف ایله واوك كسره‌سی صاده نقل اولندقده اجتماع ساكنین اولدی
بونی دفع ایچون واو حذف اولندی صِنَّ اولدی] .

قواعد شتی

٢٤٥ — قاعده ١٥ ـ اجوفك ثلاثی مزید فیهندن یالكز [افعال

انفعال . افتعال . استفعال] بابلرنده اعلال جاری اولوب دیکرلرنده جاری اولماز و [مفاعله ایله تفاعل] بابلرینك ماضیٔ مجهوللرنده [تفعیل و تَفَعّلْ] بابلرینك مجهوللرینه بکزهمهمك ایچون ادغام دخی اولنماز وعلی العموم اسم آلتلرله (اَفْعَلْ) وزنلری وفعل تعجبلر دخی اعلال ایدلمزلر .

١ { قاد ـ دن ـ اِنْقادَ
عاد ـ « ـ اِعْتادَ
فاد ـ « ـ اِسْتَفادَ }

٢ { قال ـ « ـ قاوَلَ
قام ـ « ـ تَقاوَمَ }

کبی اولوب (قَوَلَ)نك (قُووِلَ)و(تقاوَمَ)نك مجهول (تُقُووِمَ) اولوب بونلر ادغام ایدلمش اولسهلر (قُوِّلَ) و(تُقُوِّمَ) صورتلرینه کیررلرکه بوحالده (تفعیل وتفعّل)بابلرینك ماضیٔ مجهوللرینه بکزهدکلرندن فرق ایچون ادغام واجب اولدیغی حالده ادغام ایدلمزلر .

٢٤٦ ـ قاعده ١٦ ـ اِفْعال و استفعال بابلرینك مصدرلرنده واوه عوض اولهرق آخرلرینه بر تا کتوریلور .

اِقْوامٌ ـ دن ـ اقامةٌ
استقوام ـ « ـ استقامةٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی [اقامةٌ اصلندن اِقْوامٌ ایدی واو متحرك ماقبلی حرف صحیح ساکن اولدیغندن حرکهسی ماقبلنه

نقل اولندقده اجتماع ساکنین اولدی آنی دفع ایچون واو حذف اولندقده اِقامُ اولدی واو محذوفه‌دن عوض اوله‌رق آخرینه بر تا کتورلدی اِقامَةٌ اولدی] استقامة دخی بویله‌در .

٢٤٧ — قاعده ١٧ — امثلهٔ مطرده‌لرده حسب‌الایجاب لام الفعلك متحرك واقع اولدیغی یرلرده اعلال سببیله محذوف اولان عین الفعللر عودت ایدرلر .

لم یقل — دن — لم یقولا
لم یخف — « — لم یخافا
لم یبع — « — لم یبیعا . . . کبی .

٢٤٨ — اجوفدن اولان افعال سکزنجی قاعده‌دن بورایه قدر ذکر اولنان قواعدله تصریف اولنورلرکه واوینك الفه قلبی واسکان صورتلرینه کوره ایکی جهتی اولدیغندن بونلره ویائی‌یه مخصوص اوله‌رق بروجه آتی اوچ فعلك تصریفی تحریر اولندی .

اجوفك امثلهٔ مختلفه‌سی

واوینك قلبی	واوینك اسکانی	یائی		
خافَ	قالَ	باع	—	فعل ماضی
یَخافُ	یَقُولُ	یَبِیعُ	—	« مضارع
خَوْفاً	قَوْلاً	بَیْعاً	—	مصدر غیر میمی
خائِفٌ	قائِلٌ	بائِعٌ	—	اسم فاعل
مَخُوفٌ	مَقُولٌ	مَبِیعٌ	—	اسم مفعول

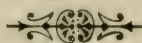
لم يَخَفْ	لم يَقُلْ	لم يَبِعْ	ـ جحد مطلق
لما »	لما »	لما »	ـ » مستغرق
ما يَخافُ	ما يقولُ	ما يَبيعُ	ـ نفى حال
لا »	لا »	لا »	ـ استقبال
لن يَخافَ	لن يَقولَ	لن يَبِيعَ	ـ تأكيد نفى استقبال
لِيَخَفْ	لِيَقُلْ	لِيَبِعْ	ـ امر غائب
لا يَخَفْ	لا يَقُلْ	لا يَبِعْ	ـ نهى »
خَفْ	قُلْ	بِعْ	ـ امر حاضر
لا تَخَفْ	لا تَقُلْ	لا تَبِعْ	ـ » نهى
مَخافٌ	مَقالٌ	مَباعٌ	ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان
»	»	مِبْيَعٌ	ـ اسم آلت
خَوْفَةً	قَوْلَةً	بَيْعَةً	ـ مصدر مره
خِيفَةً	قِولَةً	بِيعَةً	ـ » نوع
خُوَيْفٌ	قُوَيْلٌ	بُيَيْعٌ	ـ اسم تصغير
خَوْفِيٌّ	قَوْلِيٌّ	بَيْعِيٌّ	ـ اسم منسوب
خَوّافٌ	قَوّالٌ	بَيّاعٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
اَخْوَفُ	اَقْوَلُ	اَبْيَعُ	ـ اسم تفضيل
ما اَخْوَفَهُ	ما اَقْوَلَهُ	ما اَبْيَعَهُ	ـ فعل تعجب مائی
اَخْوِفْ به	اقول به	اَبْيِعْ به	ـ » » بائی

اجوف ماضیسنك امثلهٔ مطردهسی

واوی		یائی	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
قالَ	قِيلَ	باعَ	بِيعَ
قالا	قِيلا	باعا	بِيعا
قالوا	قِيلوا	باعُوا	بِيعُوا
قالَتْ	قِيلَتْ	باعَتْ	بِيعَتْ
قالَتا	قِيلَتا	باعَتا	بِيعَتا
قُلْنَ	قِلْنَ	بِعْنَ	بِعْنَ
قُلْتَ	قِلْتَ	بِعْتَ	بِعْتَ
قُلْتُما	قِلْتُما	بِعْتُما	بِعْتُما
قُلْتُمْ	قِلْتُمْ	بِعْتُمْ	بِعْتُمْ
قُلْتِ	قِلْتِ	بِعْتِ	بِعْتِ
قُلْتُما	قِلْتُما	بِعْتُما	بِعْتُما
قُلْتُنَّ	قِلْتُنَّ	بِعْتُنَّ	بِعْتُنَّ
قُلْتُ	قِلْتُ	بِعْتُ	بِعْتُ
قُلْنا	قِلْنا	بِعْنا	بِعْنا

اجوف مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سی

يَقُولُ	يُقالُ	يَبِيعُ	يُباعُ
يَقُولانِ	يُقالان	يَبِيعانِ	يُباعان
يَقُولُونَ	يقالون	يَبِيعُون	يباعون
تَقُولُ	تُقالُ	تَبِيعُ	تباع
تقولان	تقالان	تَبِيعانِ	تباعان
يَقُلْنَ	يُقلن	يَبِعْن	يبعن
تَقُولُ	تُقال	تَبِيعُ	تُباع
تَقُولانِ	تقالان	تَبِيعانِ	تباعان
تَقُولُون	تقالون	تَبِيعُونَ	تباعون
تَقُولين	تقالين	تَبِيعِينَ	تُباعين
تَقُولانِ	تقالان	تبيعان	تباعان
تَقُلْنَ	تُقلن	تبعن	تبعن
اَقُولُ	اُقال	اَبِيعُ	اباع
نَقُولُ	نُقال	نَبِيعُ	نباع

فصل ثالث

ناقص

٢٤٩ — ناقص يالكز لام الفعلی حرف علت اولان فعلدر كه

اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده اون دانه‌سی جاری اولدیغندن بروجه آتی بیان اولندی .

٢٥٠ — قاعده ١٨ — ناقصلرده الفه قلب اولنان واو ثلاثی کلمه‌لرده اولورسه الف صورتنده واکر رباعی ودها زیاده‌سنده اولورسه یاء مهمله صورتنده یازیلور .

غزوَ - دن - غزا

اعطو - « - اعطی ... کبی

٢٥١ — قاعده ١٩ — ناقصلرده الفه قلب اولنان یاء دائما یاء مهمله صورتنده یازیلور فقط ماقبلی ینه یا اولور ویاخود مابعدینه ضمیر اتصال ایدرسه اولوقتلر الف صورتنده یازیلورلر .

رَمَیَ - دن - رَمیٰ - ویاخود - رَماهُ

یحیي - « - یحیا .... کبی

ناقصده قلب قاعده‌لری

٢٥٢ — قاعده ٢٠ — واو طرفده اولوب ماقبلی مکسور اولورسه یایه قلب اولنور .

دُعِوَ - دن - دُعِیَ

رَضِوَ - « - رَضِیَ

کبی‌که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (رَضِیَ اصلندن رَضِوَ ایدی واو طرفده اولوب ماقبلی مکسور اولدیغندن واوی یایه قلب ایتدك . رَضِیَ اولدی)

٢٥٣ ـ قاعده ٢١ ـ ناقصده واو ایله یا متحرك و ماقبللری مفتوح اولورسه تثنیه‌لرك غیریسنده الفه قلب اولنورلر .

غَزَوَ ـ دن ـ غزا

رَمَیَ ـ « ـ رَمیٰ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (غَزا اصلندن غَزَوَ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك غَزا اولندی) .

٢٥٤ ـ قاعده ٢٢ ـ واو کلمه‌نك دردنجی ویا بشنجی ویاآلتنجی اوله‌رق کلمه‌نك صوك حرفی اولور وماقبلی مضموم اولمازسه یایه قلب ایله اقتضاسی وجهله اعلال اولنور .

اَعْطَوَ ـ دن ـ اَعْطیٰ

اِعْتَدَوَ ـ « ـ اِعْتَدیٰ

اِسْتَرْشَوَ ـ « ـ اِسْتَرْشیٰ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (اَعْطیٰ اصلندن اَعْطَوَ ایدی واو کلمه‌ده دردنجی وصوك حرف اولدیغندن وماقبلی مضموم اولمدیغندن یایه قلب اولنوب اَعْطَیَ اولدی یا متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندی اَعْطی اولدی)

٢٥٥ ـ قاعده ٢٣ ـ کلمه‌ده واو یا جمع اولوب اول ساکن ثانی متحرك اولورسه واو یایه قلب اولنوب یاء اولی یاء ثانیه‌ده ادغام اولنور .

مَرْمُوىٌ ـ دن ـ مَرْمِیٌّ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (مَرْمِیٌّ اصلندن مَرْمُوىٌ ایدی

کلمه‌ده واو ایله یا اجتماع ایدوب اول ساکن ثانی متحرك اولدیغندن واو یایه قلب اولندقده مَرْمُیْیٌ اولدی یانك بناسی سالم اولمق ایچون ماقبلی مکسور قلندی مَرْمِیْیٌ اولدی یالر ادغام ایدلدی مَرْمِیٌّ اولدی)

۲۵٦ــ قاعده ۲٤ ــ واو ایله یا الف زائده‌دن صوکره همزه‌یه قلب اولنورلر .

اعطاواً ــ دن ــ اعطاءً

اِخفایا ــ « ــ اخفاءً ... کبی

ناقصده حذف وابدال قاعده‌لری

۲۵۷ــ قاعده ۲۵ــ واو ایله یاء متحرك اولوب ماقبللری مفتوح اولمازسه ضمه‌لری حذف اولنوب یا حاللری اوزره مد اولنورلر ویاخود اعلال ایدیلورلر .

برنجی‌یه کوره { یَغْزِوُ ــ دن ــ یَغْزُو
یَرْمِیُ ــ « ــ یَرْمِی }

ایکنجی‌یه کوره { غازِوٌ ــ « ــ غازٍ
رامِیٌ ــ « ــ رامٍ }

کبی که اعلاللری بروجه آتیدر یعنی [یَغْزُو اصلندن یَغْزِوُ ایدی واو متحرك اولوب ماقبلی مفتوح اولمدیغندن واوك ضمه‌سی ثقیل کوریلوب ماقبلنه ویرلدی یَغْزُوْ اولدی بعده واو حالی اوزره مد اولندی یَغْزُو اولدی] وکذا [غاز اصلندن غازِوٌ ایدی یااوزرینه ضمه ثقیل

اولدیغندن حذف اولندقده یا ایله تنویندن اجتماع ساکنین اولدی بونی دفع ایچون یایی حذف ایتدك غازٍ قالدی] .

۲۵۸ - قاعده ۲٦ - واو ایله یاء مکسور اولوب ماقبللری مفتوح اولمازسه کسره لری ثقیل کوریلوب حذف اولنور .

تَغْزُوِينَ - دن - تَغْزِينَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی [تَغْزِينَ اصلندن تَغْزُوِينَ ایدی واو مکسور اولوب ماقبلی مفتوح اولمدیغندن واوك کسره سی ثقیل کوریلوب حذف اولندقده واو ایله یادن اجتماع ساکنین اولدی بونی دفع ایچون واو حذف اولندی تَغْزُيْنَ قالدی یانك بناسی سالم اولمق ایچون ماقبلنك حرکه سی کسره یه تبدیل اولندی تَغْزِينَ اولدی] .

۲۵۹ - قاعده ۲۷ - ناقصده جزمه علامت اولمق اوزره واو ایله یا حذف اولنور .

لم یغزو - دن - لم يَغْزُ

لم یرمی - « - لم يَرْمِ ... کبی .

۲٦۰ - ناقصدن اولان فعللر اشبو اون قاعده ایله بالاده مناسبت آلان قواعده توفیقاً تصریف اولنورلرکه واوی و یائی اولمق اوزره بروجه آتی ایکی فعلك تصریفاتی ارائه اولندی

ناقصك امثلهٔ مختلفه سی

واوی	یائی	
غَزا	رَمىٰ	- فعل ماضی

يَغْزُو	يَرْمي	ـ « مضارع
غَزْواً	رَمْياً	ـ مصدر غير ميمى
غازٍ	رامٍ	ـ اسم فاعل
مَغْزُوٌّ	مَرْمِيٌّ	ـ « مفعول
لم يَغْزُ	لم يَرْمِ	ـ جحد مطلق
لما «	لما «	ـ « مستغرق
ما يَغْزُو	ما يَرْمی	ـ نفی حال
لا «	لا «	ـ « استقبال
لن يَغْزُوَ	لن يَرْمِيَ	ـ تأكيد «
لِيَغْزُ	لِيَرْمِ	ـ امر غائب
لا يَغْزُ	لا يَرْمِ	ـ نهی «
اُغْزُ	اِرْمِ	ـ امر حاضر
لا تَغْزُ	لا تَرْمِ	ـ نهی «
مَغْزىً	مَرْمىً	ـ مصدر ميمى اسم زمان اسم مكان
مِغْزىً	مِرْمىً	ـ اسم آلت
غَزْوَةً	رَمْيَةً	ـ مصدر مره
غِزْوَةً	رِمْيَةً	ـ « نوع
غُزَيٌّ	رُمَيٌّ	ـ اسم تصغير
غَزْوِيٌّ	رَمَيٌّ	ـ اسم منسوب

غَزّاءٌ رَمّاءٌ ـ مبالغهٔ فاعل
اَغْزىٰ اَرْمىٰ ـ اسم تفضيل
مااَغْزاهُ مااَرْماهُ ـ فعل تعجب مائى
اَغْزِبه اَرْمِ به ـ « « بائى

ناقص ماضيسنك امثلهٔ مختلفه‌سى

واوى		يائى	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
غَزا	غُزِىَ	رَمىٰ	رُمِىَ
غَزَوا	غُزِيا	رَمَيا	رُمِيا
غَزَوْا	غُزُوا	رَمَوْا	رُمُوا
غَزَتْ	غُزِيَتْ	رَمَتْ	رُمِيَتْ
غَزَتا	غُزِيَتا	رَمَتا	رُمِيَتا
غَزَوْنَ	غُزِينَ	رَمَيْنَ	رُمِينَ
غَزَوْتَ	غُزِيتَ	رَمَيْتَ	رُمِيتَ
غزوتما	غُزِيتما	رَميتما	رُميتما
غزوتم	غزيتم	رَميتم	رميتم
غَزَوْتِ	غُزِيتِ	رَمَيْتِ	رُمِيتِ
غزوتما	غُزِيتما	رميتما	رُميتما
غَزَوْتُنَّ	غُزِيتُنَّ	رميتن	رُمِيتُنَّ

غَزَوْتُ	غُزِيتُ	رَمَيْتُ	رُمِيتُ
غَزَوْنا	غُزِينا	رَمَيْنا	رُمِينا

ناقص مضارعنك امثلهٔ مطردەسی

يَغْزُو	يُغْزَىٰ	يَرْمِي	يُرْمَىٰ
يَغزوان	يُغزَيان	يَرْمِيان	يُرْمَيان
يَغْزون	يُغْزَوْن	يَرْمونَ	يُرْمَوْن

الی اخره

فصل رابع

لفیف مقرونه

٢٦١ — لفیف مقرون عین الفعلیله لام الفعلی حرف علت اولان فعللردرکه بونده اعلاله متعلق درت قاعده اولوب بروجه آتی بیان اولنور .

٢٦٢ — قاعده **٢٨** — ناقصده جاری اولان اعلال قواعدی بونده تماماً جاری اولوب فقط اجوفده جاری اولانلر بونده جریان ایتمزلر . یعنی : لفیف مقرونلر ناقصلر کبی اعلال اولنوب اجوفلر کبی اعلال اولنمازلر . و بو حالده بونك عین الفعلنده اولان حروف علته صحیح کبی نظر اولنور .

٢٦٣ — قاعده **٢٩** — لفیف مقرونك عین الفعلیله لام الفعلنك

ایکیسیده یاء اولورسه یالکز فعل ماضیله صفت مشبهه‌ده ادغام اولنوب
دیکر صیغه‌لرده ادغام اولنماز .

حَيِيَ – دن – حَيَّ وحَيٌّ وحَيَّاتٌ ... کبی .

۲٦٤ – قاعده **۳۰** – لفیف مقرونك عین‌الفعلیله لام‌الفعلنك
ایکیسیده یا اولورسه یالکز مصدرده یا واوه یاخود واو یایه قلب
اولنه‌رق ادغام اولنوب دیکرلرنده ادغام اولنماز .

قَوِيَ . يَقْوىٰ . قُوِوَةً – دن مصدرده – قُوَّةٌ
طَوى . يَطْوي . طَوْياً – « « – طَيّاً ... کبی .

۲٦٥ – لفیف مقرون مزیداتدن [افعال . تفعیل . مفاعله .
انفعال . افتعال . افعلال . تفعل . تفاعل . استفعال . افعیعال]
بابلرینه توفیق اولنور .

غوی – دن افعال بابنده – أَغْوىٰ . يُغْوِي . إِغْواءً
قَوِيَ – « تفعیل « – قَوّىٰ . يُقَوِّي . تَقْوِيَةً
دوی – « مفاعله « – داوىٰ . يُداوِي . مُداواةً
طوی – « انفعال « – إِنْطَوىٰ . يَنْطَوِي . إِنْطِواءً
سَوىٰ – « افتعال « – إِسْتَوىٰ . يَسْتَوِي . إِسْتِواءً
حَوَوَ – « افعلال « – إِحْوَوىٰ . يَحْوَوِي . إِحْوِواءً
سوی – « تفعّل « – تَسَوّىٰ . يَتَسَوّي . تَسَوِّياً
دوی – « تفاعل « – تَداوىٰ . يَتَداوى . تَداوِياً
حَيِيَ – « استفعال « – إِسْتَحْيىٰ . يَسْتَحْيِي . إِسْتِحْياءً
حَوَوَ – « افعیعال « – إِحْواوىٰ . يَحْواوِي . إِحْوِيواءً

٢٦٦ ــ لفیف مقروندن اولان افعال مذکور درت قاعده‌یه توفیقاً اعلال ایدیله‌رك تصریف اولنورلر که ایکی بیوك احتماله کوره بروجه آتی ایکی فعلك تصریفات مهمه‌سی یازلدی .

لفیف مقرونك امثلهٔ مختلفه‌سی

طَوىٰ	قَوِىَ	ــ فعل ماضی
يَطْوِى	يَقْوىٰ	ــ « مضارع
طَيّاً	قُوَّةً	ــ مصدر غیر میمی
طاوٍ	قَوِیٌّ	ــ اسم فاعل
مَطْوِیٌّ	مَقْوِیٌّ	ــ « مفعول
لم يَطْوِ	لم يَقْوَ	ــ جحد مطلق
لما «	لما «	ــ « مستغرق
مايَطْوِى	مايَقْوىٰ	ــ نفی حال
لا «	لا «	ــ « استقبال
لن يَطْوِىَ	لن يَقْوِىَ	ــ تأکید نفی استقبال
لِيطْوِ	لِيَقْوَ	ــ امر غائب
لا يَطْوِ	لا يَقْوَ	ــ نهی «
اِطْوِ	اِقْوَ	ــ امر حاضر
لا تَطْوِ	لا تَقْوَ	ــ نهی «
مَطْوىً	مَقْوىً	ــ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان

مِطْوىً	.	ـ اسم آلت
طَيَّةً	قَوَّةً	ـ مصدر مره
طِيَّةً	«	ـ « نوع
طُوَيٌّ	قُوَيٌّ	ـ اسم تصغیر
طُوَوِیٌّ	قُوَوِیٌّ	ـ اسم منسوب
طَوّاءٌ	قُوّاءٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
اَطْوىٰ	اَقْوىٰ	ـ أسم تفضیل
مااَطْواهُ	مااَقْواهُ	ـ فعل تعجب مائی
اَطْوِبه	اَقْوِبه	ـ « « بائی

لفیف مقرونك ماضی ومضارعنك امثلهٔ مطردهلری

ماضی		مضارع	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
طَوىٰ	طُوِیَ	یَطْوِی	یُطْوىٰ
طَوَیا	طُوِیا	یَطْوِیانِ	یُطْوَیانِ
طُوَوْا	طُوُوا	یَطْوُونَ	یُطْوَوْنَ
طَوَتْ	طُوِیَتْ	تَطْوِی	تُطْوىٰ
طَوَتا	طُوِیَتا	تَطْوِیانِ	تُطْوَیانِ

طَوَيْنَ	طُوِينَ	يَطْوِينَ	يُطْوَيْنَ
طَوَيْتَ	طُوِيتَ	تَطْوِى	تُطْوٰى
طَوَيْتُمَا	طُوِيتُمَا	تَطْوِيَانِ	تُطْوَيَانِ
طَوَيْتُمْ	طُوِيتُمْ	تَطْوُونَ	تُطْوَوْنَ
طَوَيْتِ	طُوِيتِ	تَطْوِينَ	تُطْوَيْنَ
طَوَيْتُمَا	طُوِيتُمَا	تَطْوِيَانِ	تُطْوَيَانِ
طَوَيْتُنَّ	طُوِيتُنَّ	تَطْوِينَ	تُطْوَيْنَ
طَوَيْتُ	طُوِيتُ	اَطْوِى	اُطْوٰى
طَوَيْنَا	طُوِينَا	نَطْوِى	نُطْوٰى

فصل خامس

لفيف مفروق

٢٦٧ — لفيف مفروق فاء الفعليله لام الفعلى حرف علت اولان فعلدركه بونده بروجه آتى ايكى قاعده جاريدر :

٢٦٨ — قاعده ٣١ — مثالده و ناقصده جارى اولان اعلال قواعدى بونده تماميله جارى اولور. يعنى لفيف مفروق اولان برفعلده عينى زمانده فاء الفعلى ايچون مثال كبى ولام الفعلى ايچون ناقص كبى اعلال اولنورلر .

٢٦٩ — قاعده ٣٢ — ايكى جهتك اعلالندن طولايى امر حاضر

برحرفدن عبارت قالمق لازم کلورسه حالت وقفنده برهاء سکته کتوریلور [اوقی] کبی که برکره مثال برکره‌ده ناقص قواعدیله اعلال اولندقده بالکسر برقاف مکسوره‌دن عبارت قاله‌جغندن حالت وقفده هاء سکته علاوه‌سیله (قِهْ) دینور .

٢٧٠ — لفیف مفروق مزیداتدن [افعال . تفعیل . مفاعله . افتعال . تَفَعُّلْ . تَفاعل . استفعال] بابلرینه توفیق اولنور .

وَصِیَ	ـ دن افعال بابنده	ـ اَوْصٰی .	يُوصِي .	اِيصاءً
وقی	ـ « تفعیل «	ـ وَقّٰی .	يُوَقِّي .	تَوْقِيَةً
ولی	ـ « مفاعله «	ـ وَالٰی .	يُوالِي .	مُوالاةً
وقی	ـ « افتعال «	ـ اِتَّقٰی .	يَتَّقِي .	اِتِّقاءً
«	ـ « تفعّل «	ـ تَوَقّٰی .	يَتَوَقّٰی .	تَوَقِّياً
وطی	ـ « تفاعل «	ـ تَواطٰی .	يَتَواطٰی .	تَواطُياً
وصی	ـ « استفعال «	ـ اِسْتَوْصٰی	يَسْتَوْصِي .	اِسْتِيصاءً

٢٧١ — لفیف مفروقك امثله‌سی اشبو احواله تطبیقاً اجرا اولنورکه بروجه آتی اك مهملری تحریر اولندی :

لفیف مفروقك امثلهٔ مختلفه‌سی

وَقٰی . يَقِي . (وَقْياً . وِقايَةً) . واقٍ . مَوْقِيٌّ . لَمْ يَقِ . لَمّا يَقِ . ما يَقِي . لا يَقِي . لن يَقِيَ . لِيَقِ . لا يَقِ . قِهْ . لا تَقِ . مَوْقًى .

مِیقً . وَقْیَةً . وِقْیَةً . وُقِیٌّ . وَقِیٌّ . وَقّادٌ . اَوْقىٰ . ما اَوْقاهُ . اَوْقِ بهِ .

لفیف مفروقك ماضی ومضارع امثلهٔ مطردهلری

ماضی		مضارع	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
وَقىٰ	وُقِیَ	یَقِی	یُوقىٰ
وَقَیا	وُقِیا	یَقِیانِ	یُوقَیانِ
وَقَوْا	وُقُوا	یَقُونَ	یوقَوْنَ
وَقَتْ	وُقِیَتْ	(الی آخره)	
وَقَتا	وُقِیتا		
وَقَیْنَ	وُقِینَ		
وَقَیْتَ	وُقِیتَ		
وقیتما	وُقیتما		
وقیتم	وُقِیتمُ		
وَقَیْتِ	وُقِیتِ		
وقیتما	وُقیتما		
وَقَیْتن	وُقِیتُن		
وَقَیْتُ	وُقِیتُ		
وَقَیْنا	وُقِینا		

خاتمه

۲۷۲ — مقدمه ومقالات سابقه‌ده محرر مواده دائر اولوب تعریف وتفهملری انلرك جمله‌سنك بیلنمسنه متوقف اولان دها بعض قواعد مهمه واردرکه انلری اشبو خاتمه‌ده بیان ایلدك فقط بوقواعد مهمه‌نك برطاقمی حروفات ایله تلفظ وتحریره وبر طاقمیده افعاله متعلق اولدیغندن اشبو خاتمه‌یی ایکی مبحث اوزرینه تحریر ایلدك .

برنجی مبحث

حروفاته وتلفظ وتحریره متعلق

قواعد مهمه

۲۷۳ — لسان عربیده بعض حرفلرك اجتماعندن طولایی لفظاً ادالری بشقه‌لشدیغی کبی بعض یرلرده برحرف یوق ایکن وار کبی سویلنمك وبعضاً موجود اولان حرف تلفظدن اسقاط ایدلمك مثللو حالات واردرکه بونلر جمعاً بش نوع اولدیغندن بروجه‌اتی تحریر اولندیلر .

برنجی نوع

حروفك تلفظده تبدلی

۲۷٤ — برحرفك شکل مخصوصنده یازلدیغی حالده مابعدینه تبعاً تلفظده تحول ایتمسی بروجه اتی درت حالده واقع اولور .

برنجیسی — دال ساکنه‌دن صوکره تاء کلورسه اول دال تا کبی تلفظ اولنور .

قَعَدْتُ و شَهَدْتُ ... کبی

ایکنجیسی -- صاد وطاء ساکنه‌دن صوکره تاء کلورسه اشبو تا طاء کبی تلفظ اولنور .

خَفَصْتُ و نَشَطْتُ... کبی .

اوچنجیسی -- ضاد ساکنه‌دن صوکره تا بولنورسه اول ضاد طاء کبی تلفظ اولنور .

نَقَضْتُ الْعَهْدَ .. کبی

دردنجیسی -- نون ساکنه‌دن صوکره باء کلورسه اول نون میم کبی تلفظ اولنور .

مِنْبَرْ کبی که تلفظده مِمْبَرْ کبیدر .

ایکنجی نوع

حروفك تحریر و تلفظده تبدلی

٢٧٥ -- حروفاتك بعضیسی هم تحریر هم تلفظده تبدل ایدرلر که بونلرده بروجه آتی التی حالده واقع اولورلر .

برنجیسی -- نون ساکنه‌دن صوکره میم کلورسه اول نون لفظاً وخطاً میمه تبدیل اولنوب دیکر میم ایله ادغام اولنور .

مِنْ ما - یرینه - مِمّا
عَنْ ما - « - عَمّا ... کبی

ایکنجیسی — لِأَنْ لاده لام ایله نونك مخرجلری قریب اولدیغندن نون لامه قلب اولنه‌رق (لِئَلّا) دینور.

اوچنجیسی — (تَفَعُّل و تفاعل) بابلرندن کلن کلمه‌نك فاءالفعلی [ت . ث . د . ذ . ز . س . ش . ص . ض . ط . ظ .] حرفلرندن بری اولورسه مذکور بابلرك علامتی اولان تایی بونلره قلب ایله بوحرفلرده ادغام ایتمك جائز اولوب فعل ماضیلرنده‌ده اوللرینه‌برر همزهٔ وصل کتوریلور.

تَرَسَ ـ دن ـ تَتَرَّسَ ـ بوندنده ـ اِتَّرَّسَ
ثَقَلَ ـ « ـ تَثَاقَلَ ـ « ـ اِثَّاقَلَ
دَرَجَ ـ « ـ تَدَرَّجَ ـ « ـ اِدَّرَّجَ
ذَكَرَ ـ « ـ تَذَكَّرَ ـ « ـ اِذَّكَّرَ
زَيَنَ ـ « ـ تَزَيَّنَ ـ « ـ اِزَّيَّنَ
سَمِعَ ـ « ـ تَسَمَّعَ ـ « ـ اِسَّمَّعَ
شَرَفَ ـ « ـ تَشَرَّفَ ـ « ـ اِشَّرَّفَ
صَدَقَ ـ « ـ تَصَدَّقَ ـ « ـ اِصَّدَّقَ
ضَرَبَ ـ « ـ تَضَارَبَ ـ « ـ اِضَّارَبَ
طَفَلَ ـ « ـ تَطَفَّلَ ـ « ـ اِطَّفَّلَ
ظَلَمَ ـ « ـ تَظَلَّمَ ـ « ـ اِظَّلَّمَ . . . کبی

دردنجیسی — افتعال بابنك فاءالفعلی حروف اطباق دنیلن (ص .

ض . ط . ظ .) حرفلرندن بری اولسه افتعالك تاسی (ط) حرفنه قلب اولنور .

صَلَحَ - دن - اصتلح - بوندنده - اصطلح
ضرب - » - اضترب - » - اضطرب
طرد - » - اِطْتَرَدَ - » - اِطَّرد
ظهر - » - اِظْتَهَرَ - » - اظطهر . . . کبی

بشنجیسی — افتعال بابنك فاءالفعلی (د . ذ . ز .) حرفلرندن بری اولورسه افتعالك تاسی داله قلب اولنور .

دمع - دن - اِدْتَمَعَ - بوندنده - اِدَّمَعَ
ذکر - » - اذتکر - » - اذدکر
زجر - » - ازتجر - » - ازدجر . . . کبی

التنجیسی — افتعال بابنك فاء الفعلی (و . ی . ث) اولورسه تایه قلب ایله بابك تاسنده ادغام اولنورلر .

وَقِیَ - دن - اوتقی - بوندنده - اِتَّقَیَ
یسر - » - اِیتسر - » - اِتَّسَرَ
ثغر - » - اثتغر - » - اِتَّغر . . . کبی

اوچنجی نوع

یازیلوب اوقونمیان حرفلر

٢٧٦ — یازیلوب اوقونمیان یعنی خطده موجود ایکن تلفظدن

اسقاط ایدیلن حرفلر بروجه‌اتی طقوز صورتده بولنور .

برنجیسی — طرفده واقع جمع واوندن صوکره بولنان الف اوقونماز .

قالوا و قاموا . . . کبی

ایکنجیسی — مؤنث وممدودك غیری حالاتده تنوین مفتوحه‌یی اشعار ایچون اولان الفلر اوقونماز .

اوچنجیسی — حروف شمسیه‌یه التحاق ایدن حرف تعریفك لامی اوقونمدیغی کبی درج حالنده تکمیل حرف تعریف اوقونماز .

الرّحمن الرّحیم . . . کبی

دردنجیسی — [اؤلُو . اؤلات . اؤلاءِ . اؤلی . اؤلئِكَ] کلمه‌لریله منصوبك غیری حالاتده [عمروٌ] اسمنده‌کی واولر تلفظ ایدلمز .

بشنجیسی — درج حالنده همزۀ وصل تلفظ اولنماز .

بسم الله الرحمن الرحیم . . . کبی

آلتنجیسی — آخرلری ضمه فتحه کسره اولان کلمه‌لرك وقف حالنده صوك حرکه‌لری حذف اولنوب ساکن اوقونورلر .

یس والقرأن الحکیم

لااله الاالله محمد رسول الله

حی علی الفلاح . . . کبی

یدنجیسی — وقف حالنده تنوین مفتوحه اوقونمیوب آنی اشعار ایچون اولان الف اوقنور .

وینصرك الله نصراً عزیرا . . . کبی

سکزنجیسی — تنوین مضمومه ایله مکسوره وقف حالنده حذف اولنوب ماقبلی ساکن اوقنور .

قل هو الله احد

ان الابرار لفی نعیم . . . کبی

طقوزنجیسی — آخرنده تای مربوطه اولان کلمه‌لرك وقف حالنده اولان تالر های ساکنه کبی تلفظ اولنورلر .

قدقامت الصلاة . . . کبی که (الصلاه) اوقنور .

دردنجی نوع

خطده یوق قرائتده موجود اولانلر

٢٧٧ — عربیده بعض حالات واردرکه خطده اولمدیغی حالده واو کبی تلفظ اولنور .

بونلرده بر وجه آتی بیان اولنان التی صورتدن عبارتدر :

برنجیسی — برکلمه‌ده همزه‌دن صوکره الف واقع اولورسه همزه یازلمیوب الف اوزرینه مد اشارتی وضع اولنور اما تلفظده همزه اثبات اولنور :

مآخذ . مبرورآت . . . کبی

ایکنجیسی — برکلمه‌ده واو اوزرنده همزه اولدیغی حالده آرقه‌سندن برواو دها کلورسه اول واوك حذفی جائز اولور اما تلفظده اثبات اولنور :

رؤوس ـ دن ـ رؤس . . کبی

اوچنجیسی — لفظهٔ جلاله‌دن الف دائما محذوفدر آنجق تلفظده اثبات اولنور .

اللّٰه . إلٰه . . . کبی

فائده — لفظهٔ جلاله دائما مفخم تلفظ اولنوب یالکز ماقبلی مکسور اولان حالاتده رقیق سویلنور (باللّٰه . فی اللّٰه) کبی .

دردنجیسی — [ابراهیم . اسحاق . هارون . اسماعیل . سماوات . ملائکه . ثلاثه . ثلاثون .] کلمه‌لرینك الفسز اوله‌رق [ابرهیم . اسحق ، هرون . اسمعیل . سموات . ملئکة . ثلثة . ثلثون] صورتلرنده یازلمسی آنجق قرآن کریمه مخصوصدر حالات سائره‌ده الفلرده یازیلور . فقط قرآن کریمده یازلمامش اولدیغی حالده الف وار کبی تلفظ اولنور .

بشنجیسی — [رحمن . هذا . هذه . هذان . هؤلاء . ذلك . اولئك] کلمه‌لرنده الف یازلماز . فقط [رحمان . هاذا . هاذه . هاذان . هاؤلاءِ . ذالكَ . اولائك] کبی الفله اوقنور .

آلتنجیسی ایکی واو مضمومه اجتماع ایدنجه برنجینك خطده حذفی جائز اولور فقط تلفظده اثبات اولنور .

داوود — داود
طاووس — طاوس . . کبی

بشنجی نوع
خط و قرائتده ساقط اولانلر

۲۷۸ — هم خطدن هم تلفظدن ساقط اولان حروفات بروجه آتی درت حالده اولور :

برنجیسی — بسملهٔ شریفده‌کی (اسم) لفظنك همزه‌سیدر :

بسم الله الرحمن الرحیم . . کبی

ایکنجیسی — علمین بیننده واقع (ابن) لفظنك همزه‌سی هم خطدن هم قرائتدن ساقطدر :

یوسف بن یعقوب . . . کبی

اوچنجیسی — حرف تعریفلی کلمه‌نك اولنه لام مکسوره کلنجه حرف تعریفك همزه‌سی هم خطدن هم قرائتدن ساقط اولور :

اَلرَّجُلُ – دن – لِلرَّجُلِ

و

انا لله وانا الیه راجعون . . کبی

دردنجیسی — همزهٔ استفهامدن صوکره کلن ومفتوح اولمیان همزهٔ وصل هم تحریر هم تلفظدن ساقط اولور :

أَاِسْتَغْفَرْتَ – دن – أَسْتَغْفَرْتَ . . کبی

مبحث ثانی

افعاله متعلق قواعد مهمه

۲۷۹ — افعاله متعلق اولدیغی حالده تعریف وتفهملری بورایه قدر بیان اولنان قواعدك بیلنمسنه متوقف اولان برطاقم قواعد مهمه دخی اشبو بابده بش فصل اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی فصل

مصدرلره دائر معلومات مهمه

۲۸۰ — مصادر داخلیه‌نك سماعی اولدقلرینی واوزان لازمه‌سنی

بالاده بیان ایتمش ایدك آنجق بورایه‌قدر آلدیغمز معلومات سایه‌سنده مصدرلرك متعدی ولازم اولملرینه کوره وزنلرینك بردرجه‌یه قدر قیاسی برصورتده ضبطی ممکن اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر شویله‌که :

فعل متعدی اولورسه مصدری اکثریا (فَعْل) وزننده و حرف وصنایعه دال اولورسه (فِعالة) وزننده کلور .

١ ـ ضَرْبْ . قَتْلْ . رَدّ . رَمْیْ . طَیْ .

٢ ـ خِیاطة . کِتابة . وِلایَة . . . کبی

فعل لازم اولورسه مصدری اکثریتله . (فَعَلْ) وزننده کلور .

فَرَحْ . جَذَلْ . أَشَرَ

کبی اولوب اشبو افعال لازمه‌نك مصدرلری احوال سائره‌ده بروجه آتی محرر اولان طقوز وزنده بولنورلر ،

برنجیسی — لونه دلالت ایدرسه (فُعْلَة) وزننده کلور .

سُمْرَة . حُمرة . صُفره ، . . کبی

ایکنجیسی — فاعلك وصفنه متعلق اولورسه (فُعُولْ)وزننده کلور .

صُعُودْ . قدوم . سجود . . . کبی

اوچنجیسی — امتناعه دلالت ایدرسه (فِعال) وزننده کلور .

اِباء . نِفار . فِرار . . . کبی

دردنجیسی — تقلبه دلالت ایدرسه (فَعَلانْ) وزننده کلور .

جَوَلان . خفقان . روعان . . . کبی

بشنجیسی — داء معناسنی متضمن اولورسه (فُعال) وزننده کلور.

سُعال . زُحام . زُکام . . . کبی

التنجیسی — صوته دلالت ایدرسه ینه (فُعال) وزننده یاخود (فَعیل) وزننده کلور.

١ ـ نُعاب . صُراح . مُواء .

٢ ـ طَنین . اَنین . صَهیل . . . کبی

یدنجیسی — سیره دلالت ایدرسه (فَعیل) وزننده کلور.

رَحیل . زَمیل . . . کبی

سکزنجیسی — لازملر حرف ومناصبه دلالت ایدرلرسه متعدیلر کبی (فِعالة) وزننده بولنورلر.

تِجارَة . سِفارَة . اِمارَة . نِقابة . . . کبی

طقوزنجیسی — اجوف اولان فعللر اکثریا [فَعْل . فِعال . فِعاله . فَعاله . فُعُوله] وزنلرنده بولنورلر.

فَعْل ـ صَوْم . نَوْم

فِعال ـ صِیام . قِیام

فِعالة ـ قِیامة . نِیاحة

فَعاله ـ کَرامَة . فَصاحة

فُعُولة ـ عُذُوبة . لُدُونَة . . . کبی

فصل ثانی

لازم و متعدی یاپمه اصوللری

۲۸۱ — لازمی متعدی قیلمق ایکی صورتله اولور .

برنجیسی — حرف زیاده ایتمکله‌درکه ثلاثی مجردلری (افعال، تفعیل) بابلرینه نقل ایتمك ویاخود آخرینه حرف جر زیاده ایتمکله اولور: لازم اولان (خَرَجَ) ـ دن ـ اَخْرَجَ وخَرَّجَ وخَرَجت بِهِ ... کبی

ایکنجیسی — حرف حذف ایتمکله‌درکه (انفعال) بابنك علامتی اولان الف نونی و(تفعّل ، تفاعل ، تفعلل) بابلرینك تالرینی حذف ایله اولور:

لازم		متعدی
انکسر	ـ دن ـ	کسر
تکلّم	ـ « ـ	کلّم
تباعد	ـ « ـ	باعد
تدحرج	ـ « ـ	دحرج ... کبی

۲۸۲ — متعدی‌یی لازم قیلمق ایچون لازمی متعدی قیلمغه مخصوص اولان قواعدك عکسنه معامله ایتمك لازمدر یعنی زیاده‌لکله متعدی اولان کلمه‌لردن زیاده ایدیلن شیلرك حذفنی وحذفله متعدی اولانلرده محذوفلرك اعاده‌سیله کلمه‌لر لازم اولورلر :

	متعدی		لازم
حذف ایله	اخرج	ـ دن ـ	خرج
	خرّج	ـ « ـ	خرج
	خرجت به	ـ « ـ	خرج

اعادهٔ محذوفه	کسر ـ « ـ انکسر	
	کلّم ـ « ـ تکلم	
	باعد ـ « ـ تباعد	
	دحرج ـ « ـ تدحرج ... کبی	

فصل ثالث

نونِ تأکید

۲۸۳ — ماضی ایله حالدن بشقه فعللرك معناسنی تأکید ایچون بعضاً آخرلرینه بر نون علاوه اولنورکه بوکا [نون تأکید] دینور .

اشبو نون تأکید اکثریا امر ونهی صیغه‌لرینه وبعضاً طلب ایچون اولان مضارعلرك آخرینه کتوریلورکه بو ده ایکی صورتله اولور :

برنجیسی — [مخفّفه] تعبیر اولنانذرکه دائما ساکن اولوب تثنیه ایله جمع مؤنثه داخل اولماز ماعداسنه لاحق اولور :

لِيَضْرِبَنْ . لِيَضْرِبُنْ . لِتَضْرِبَنْ ـ امر غائب

لَا يَضْرِبَنْ . لَا يَضْرِبُنْ . لَا تَضْرِبَنْ ـ نهی «

اِضْرِبَنْ . اِضْرِبُنْ . اِضْرِبِنْ ـ امر حاضر

لَا تَضْرِبَنْ . لَا تَضْرِبُنْ . لَا تَضْرِبَنْ ـ نهی «

کبی اولوب بونك مهموز ومضاعف ومثالده دخی احوال تصریفی بویله ایسه‌ده اجوف وناقصلرده اجتماع ساکنین دفع اولنجه حرف علت حذف اولنماز :

لِيَقُولَنْ . لِيَقُولُنْ . لِتَقُولَنْ ـ امر غائب

لاَ يَغْزُوَنْ . لاَيغزُنْ . لاتَغْزُوَنْ ـ نهی غائب .. کبی

ایکنجیسی ــ [مشدّده] دنیلندرکه جملهسنه داخل اولور . آنجق تثنیه ایله جمع مؤنثده مکسور ودیکرلرنده مفتوح اولور ؛ وبونك دخولنده بروجه آتی اوچ قاعده جریان ایدر . شویله‌که :

اولا ــ نون تأکیدك دخولی سببیله طلب ایچون اولان مضارعلرك جمع مؤنث نوننﺪن ماعداسی حذف اولنوب ماقبلی جمع مذکرده مضموم مفرد مخاطبه‌ده مکسور باقیلرنده مفتوح قیلنور .

ثانياً ــ جمع مؤنثده حذف اولنمیان نون تأکید بینی فصل ایچون برالف زیاده ایدیلور .

ثالثاً ــ جمع مذکرلردن واو مفرد مؤنث مخاطبه‌دن یاء حذف اولور .

مضارعه مثال

يَضْرِبَنَّ . يَضْرِبانِّ . يَضْرِبُنَّ ـ تَضْرِبَنَّ . تَضْرِبانِّ . يَضْرِبْنانِّ ـ
تَضْرِبَنَّ . تَضْرِبانِّ . تَضْرِبُنَّ ـ تَضْرِبِنَّ . تَضْرِبانِّ . تَضْرِبْنانِّ ـ
اَضْرِبَنَّ . نَضْرِبَنَّ .

امر غائبه مثال

لِيَضْرِبَنَّ . لِيَضْرِبانِّ . لِيَضْرِبُنَّ ـ لِتَضْرِبَنَّ . لِتَضْرِبانِّ . لِيَضْرِبْنانِّ

نهی غائبه مثال

لاَيَضْرِبَنَّ . لاَيَضْرِبانِّ . لاَيَضْرِبُنَّ ـ لاَتَضْرِبَنَّ . لاَتَضْرِبانِّ . لاَيَضْرِبْنانِّ

امر حاضره مثال

اِضْرِبَنَّ . اِضْرِبانِّ . اِضْرِبُنَّ ـ اِضْرِبِنَّ . اِضْرِبانِّ . اِضْرِبْنانِّ

نهی حاضره مثال

لاتَضْرِبَنَّ . لاتَضْرِبانِّ . لاتَضْرِبُنَّ ـ لاتَضْرِبِنَّ . لاتَضْرِبانِّ . لاتَضْرِبْنانِّ

کبی اولوب بونك دخی مهموز مضاعف ومثالده تصریفنك عینی اولوب اجوف ایله ناقصده اجتماع ساکنین دفع اولنجه واو حذف اولنماز .

فصل رابع

افعال جامده

٢٨٤ ــ تمامیله تصریف اولنمیان برطاقم فعللردرکه آنلره [افعال جامده] یاخود [افعال غیرمنصرفه] تسمیة اولنورکه آنلرده [نِعْمَ . بِئْسَ . لَیْسَ . یَنْبَغی . هاتِ . تَعال . هَبْ] فعللریله [افعال مقاربه] دن عبارتدر . بونلردن :

٢٨٥ ــ نِعْمَ : نه کوزل معناسنه مدح بیان ایدر برکلمه درکه آخرینه تاء علاوه سیله [نعمت] صورتنده مؤنثی دخی واردر. بشقه صورتی یوقدر.

٢٨٦ ــ بِئْسَ : نه فنا معناسنده ذم بیان ایدر برکلمه درکه بونکده آخرینه تاء علاوه سیله (بئست) صورتنده مؤنثی اولوب بشقه صورتی یوقدر.

٢٨٧ ــ لَیْسَ: اولمدی ودکلدر معناسنه برفعل نفیدرکه یالکز ماضی کبی:

(لَیْسَ . لَیسا . لَیسوا ـ لَیسَتْ . لَیْسَتا . لَسْنَ ـ لَسْتَ . لَسْتُما . لَسْتُمْ ـ لَسْتِ . لستما . لَسْتُنَّ . لَسْتُ . لسنا)

صورتنده امثلهٔ مطردهسی واردر .

٢٨٨ ــ یَنْبَغی ـ. لایقدرکه معناسنه اولوب (اِنْبَغیٰ . یَنْبَغی . لایَنْبَغی) کبی تصریف اولنور .

۲۸۹ -- هات : بکا ویر معناسنه‌درکه (هاتِ . هاتِیا . هاتُوا ـ هاتی . هاتیا . هاتِینَ) صورتنده امراولمق اوزره تصریف اولنور .

۲۹۰ ـ تَعالَ : کل معنـاسنه دعوتی مشعر امردرکه (تَعالَ . تَعالَیا . تَعالَوْا ـ تَعالی . تَعالِیا . تَعالِینَ) صورتنده تصریف اولنور .

۲۹۱ ـ هَبْ : فرض ایت واویله صای معنـاسنه کلمهٔ امردرکه (هَبْنِی . هَبُونی . هَبِینِی) صورتلرنده تصریف اولنور .

۲۹۲ ـ افعال مقاربه : بونلر (عَسیٰ . کادَ) ایله مقاربه معناسنده اوله‌رق (کَرَبَ) و شروع معناسنده (أَخَذَ . جَعَلَ . طَفِقَ . عَلِقَ . أَوْشَكَ) فعللرندن عبارتدر . بروجه آتی تعداد و تعریف اولنورلر :

۲۹۳ ـ عَسیٰ ... معناسنه بر فعلدرکه یالکز ماضی صورتی اوله‌رق شو :
[عَسیٰ . عَسَیا . عَسَوْا ـ عَسَتْ . عَسَتا . عَسَیْنَ ـ عَسَیْتَ . عَسَیْتُما . عَسَیْتُمْ ـ عَسَیْتِ . عَسَیْتُما . عَسَیْتُنَّ . عَسَیْتُ . عَسَیْنا .
وجهله تصریف اولنور .

۲۹٤ -- کادَ : صورت نفیده اثباتی وصورت اثباتده نفی مفید اولان اشبو فعلده یالکز امر و نهی اولمیوب ماضی مضارع ومضارعه متعلق اولان جحد مطلق و سائره تصریفاتی واردر . نته‌کیم ماضیده [کادَ . کادا . کادُوا . . . . الخ] ومضارعده [یَکادُ . یَکادانِ . یَکادُونَ . . . . الخ] وجحدمطلقده [لَمْ یَکَدْ . . . . الخ] تصریف اولنور . معناسنه کلنجه صورت اثباتده [کادَ یَضْرِبُ] دینلدکده ازقالدی اوره‌جق ایدی یعنی اورمدی کبی نفی مفیداولور وصورت نفیده [لَمْ یَکَدْ

يَجِيءُ] دینلدکده از قالدی کلیه‌جك ایدی یعنی کلدی کبی اثباتی مفید اولور.

۲۹۵ — [اَخَذَ . جَعَلَ . طَفِقَ . عَلِقَ] نك شروع معناسنده استعمال ایدرکه مضارعلری یوقدر یالکز ماضیلری تصریف اولنور وباشلدی معناسنی ویررلر.

اَخَذَ يَتَكَلَّمُ = سویلکه باشلدی

جَعَلَ يَلُومُهُ = آنی سوکمکه باشلدی ... کبی

۲۹۶ — اَوْشَكَ : فعلیدخی پك چابق اولمق معناسنی متضمن اولوب هم ماضی هم مضارعی تصریف اولنور یعنی [اَوْشَكَ . يُوشِكُ] النوب بیلدیکمز قواعدله یاپیلور وفقط مضارعی دها زیاده قوللانیلور (يُوشِكُ اَنْ يَنْزِلَ) کبی که اینمسی یاقلاشمشدر یعنی پك چابق اینه‌جکدر دیمك اولور.

فصل خامس

اسماء افعال

۲۹۷ — اسماء افعال اویله برطاقم لفظلردرکه معنایه دلالتده فعل مقامنه قائم اولوب (ماضی . مضارع . امر) معنالرینی ویررلر بونلردن:

۲۹۸ — ماضی معناسنی ویرنلر : (هَيْهَاتَ . شَتَّانَ . سَرْعَانَ . شَرْعَانَ . وَشْكَانَ . وِشْكَانَ . وُشْكَانَ . بَطْآنَ . بُطْآنَ) کلمه‌لریدرکه :

هیهات — نقدر اوزاق

شتّان — نقدر فرقلی

سرعان — نقدر سرعتلی

وشكان — » »

بطأن ـ نقدر بَطی . . . معناسنه کلورلر .

۲۹۹ ـ مضارع معناسنی ویرنلر : (آه . اَوَّه . اُفِّ . بَجَلَ . بَخْ . بَذْ . بَهْ . زِهْ . قَدْ . قَطْ . هاءَ . وَا . واها . وَیْ .) الفاظیدرکه معنالری بروجه آتیدر :

آه و اَوَّه . . . . = آه واه ایدرم .
اُفِّ . . . . . = اوصانیرم
بَجَلَ . . . . . = یتر (متروکدر)
بَخْ و بَذْ و بَهْ . = تحسین ایدرم
زِهْ . . . . . = «
قدْ و قَطْ . . . . = یتر (قط کلمه‌سنه فا کلوب فقط اولور)
هاءَ . . . . . — حاضرم (بودخی متروکدر)
وا و واها و وَیْ . = شاشارم

۳۰۰ ـ امر معناسنه اولانلر : بروجه آتی معنالریله برلکده تعداد اولنانلردر :

آمینْ = اِسْتَجِبْ کبی قبول ایت معناسنه
اِیهِ = دُمْ فی حَدِیثِكْ کبی دهاسویله «
اِیهْ — اُسْکُتْ کبی صوص ارتق یتر «
اِیهاً = بودخی ایه کبی
بَلْهْ = دَعْ کبی کری ویر «

تَیْدَ = اَمْهِلْ کبی مهلت ویر » (مهجوردر)

تَیْدَخْ = بودخی تَیْدَ کبی »

حَیَّ = اَقْبِلْ عَجِّلْ کبی هایدی معناسنه

دُوَنك = خُذْ کبی هایدی آل »

رُوَیْدَ = اَمْهِلْ کبی مهلت ویر »

صَهْ = اُسْكُتْ کبی صوص »

عَلَیْكَ = خُذْ کبی آل » (التزامایت) دیمکدر

لَدَیْكَ = بودخی عندك کبی

مَهْ = اُکْفُفْ کبی یتر یاپمه »

وَیْهاً = تیز اول معناسنه

هاءَ = آل معناسنه

هاكَ = بو دخی

هَیّا = اَسْرِعْ کبی چابق اول » (مهجوردر)

هَیْتَ = بو دخی

هَلُمَّ = بری کل و بری کتور معناسنه

اولوب بونلردن اشبو هَلُمَّ نك مؤنث و تثنیه و جمعی اوله‌رق شو (هَلُمِّ . هَلُمّا . هَلُمُّوا . هَلُمِّی . هَلُمّا . هَلْمُمْنَ .) صورتلری دخی مستعملدر .

قصبار مطبعه‌سی

خواجهٔ لسان عثمانی

دن

علم

صرف فارسی

لسان عثمانینك [مفردات، مركبات، ادبیات] قواعدینی حاوی درت جلددن مركبدر

برنجی جلدك — ایكنجی كتابی

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری: كتابجی قصبار

١٣١٠

قصبار
مطبعه کتبخانه و مجلدخانه‌سی
باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

علم

صرف فارسی

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ ـــ لسان فارسیده علم صرف [آن علم استکه ازاحوال وتغيرات کلمها بحث کند] صورتیله تعریف اولنوب [علم صرف احوال وتغيرات كلماتدن بحث ايدن علمدر] ديمك اولور.

۲ ـــ لسان فارسیده حروفات اصليه [ا . ب . پ . ت . ج . چ . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . غ . ف . ك . گ . ل . م . ن . و . ه . ى] دن عبارت يكرمی درت حرف ايكن مؤخراً لسان عربيله امتزاج ايدوب يك چوق كلمه‌لری آلديغندن بالطبع آنده موجود اولان [ث . ح . ص . ض . ط . ظ . ع . ق .] حرفلرینی دخی آله‌رق اوتوزايكی يه ابلاغ اولنمشدر يعنی فارسينكده هجاسی :

[ا . ب . پ . ت . ث . ج . چ . ح . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ع . غ . ف . ق . ك . گ . ل . م . ن . و . ه . ی .] دن عبارت اولمشدر.

بو حرفلردن [پ . چ . ژ . گ .] حرفلری فارسی یه مخصوص اولمغله بونلره حروفات فارسیه دینور.

٣ — لسان فارسی دخی عربی و ترکی کبی اتصال صورتیله یازیلوب کلمه لر تشکل ایتدیکندن [ا و ی] حرفلرندن الف فتحه یی، واو ضمهٔ مفخمه ایله ضمهٔ ممدوده یی، یا دخی کسره یی حالی اوزره مد ایدرلرکه بونلره [حروف مد] دینور. نته کیم :

بالا . راه . جاه . درگاه

کلمه لرنده الفلر فتحه یی وشو :

زور . خوش . کوی . چوب

کلمه لرنده واولر ضمهٔ مفخمه یی وشو :

روز . دوش . خوب . پوش

کلمه لرنده کی واولر ضمهٔ ممدوده یی و :

دبیر . رسید . این . پیچ

کلمه لرنده واقع یالرده کسره یی حالی اوزره مد ایتمشلردر.

٤ — فارسیدن خا حرفی بولنسان بعض کلماتده خانك حرکه سی ضمه ایله فتحه بیننده ویا ضمه ایله کسره اراسنده برنوع حرکه اولدیغندن بونك شق اولنی بیان ایچون واو الف وشق ثانیسنی بیلدیرمك ایچون واو یا تحریر ایدیلور انجق قرائت اولنمازلر

١ } خواب . خواجه . خوار . خوارزم . خواستن
خوان . استخوان . خواهر

٢ـ خویش . خویشتن . خویشاوند . . . . کبی .

٥ ــ کلمات فارسیه‌ده بولنان کاف حرفنك نره‌لرده کاف عربی نره‌لرده کاف فارسی اولدیغنی تفریق ممکن اولمیوب سماعه متوقف برماده ایسه‌ده (ﻧ . ر . س) حرفلرندن صوکره واقع اولانلر بای‌حال کاف فارسی اولدقلری جهتله بونك حقنده بوقدرجق تسهیلات ارائه اولنه بیلور نته‌کیم :

١ } جنك . تنك . ننك . بنك . نكاه
اهنك . فرهنك . نكار . نكاشته .

٢ } رك . برك . كرك . مرك
هركز . نركس . ركو . رگیدن

٣ـ سك . سگالیدن . سگنج . سگار

کبی کلمه‌لردن برنجی طاقمده نوندن وایکنجی طاقمده رادن واوچنجیده سیندن صوکره واقع اولدقلرندن هپ کاف فارسیدرلر بونلره بکزه‌ینلرك جمله‌سیده بویله‌در .

٦ ــ لسان فارسیه‌ده بعض کلمه‌لر واردرکه انلردن حرف حذف ایتمك ومحذوفلری اعاده ایلمك قابلدر انجق بونلر کثرت توغل ایله معلوم اوله‌جق موادن ایسه‌ده بردرجه‌یه قدرقیاسی حالنده اولانلری بروجه آتی درت صورتدن عبارتدر .

برنجیسی .ــ آخری یا اولوب ماقبلی الف یاخود واو اولان کلمه‌لردن یانك حذفی جائزدر .

١ پای ـ دن ـ پا
جای ـ « ـ جا
سای ـ « ـ سا

٢ بوی ـ « ـ بو
روی ـ « ـ رو
خوی ـ « ـ خو . . . . کبی

ایکنجیسی. — آخرنده های رسمیه دکل بالذات ها اولان کلمه‌لرده هانك ماقبلی الف اولورسه اول الفلرك حذفی جائزدر.

چاه ـ دن ـ چه
ماه ـ « ـ مه
گاه ـ « ـ گه . . . کبی

اشبو ایکنجی اصول آخری یا اولان کلمه‌لرك بعضلرنده دخی جاریدر.

نای ـ دن ـ نی
وای ـ « ـ وی . . . کبی

اوچنجیسی. — لسان فارسیده مستعمل عربی کلماتندن اخرنده همزه اولانلرك یعنی اسم ممدودلرك مجرد حاللرنده همزه‌لرینك اسقاطیدر

رجاء ـ دن ـ رجا
بناء ـ « ـ بنا
جفاء ـ « ـ جفا . . . کبی

دردنجیسی. — عربی کلمه‌لردن الف لازمه ایله منتهی اولانلردن یعنی اسم مقصورلردن یالی اولانلرك ادوات فارسیه التحاق ایده‌جکی زمانده یالری الف صورتنده یازیلور. یعنی :

فتوی ـ دن ـ فتوا

دعوی ـ « ـ دعوا

صورتنده تحریر اولنوب بعده ادات کلور

فتوایت . دعوایش . . . کبی اولور .

٧ ـ لسان فارسیده حرکه‌لر عربی کبی فتحه کسره ضمه‌دن عبارت اولوب آنجق بالجمله کلماتك اخرلری ساکندر وساکن اولمیوبده اخرنده الف وياخود واو ممدوده بولنورسه آندن حذف ایدلمش بريای ساکنه اولدیغنه حکم اولنور و اکر مفتوح ایسه بر های غیر ملفوظه یازیلیرکه بوکا [های رسمیه] دینور یعنی کلمه‌لرك جمله‌سنك

بار . بر . دید . رفت

الفاظنده اولدیغی کبی اخرلری ساکن اولوب اکر

گدا . مینا . سو . جو

کبی اخرلری الف واولی اولورسه بونلردن محذوف یالر اولوب اصللرینك

گدای . مینای . سوی . جوی

اولدیغنه حکم اولنور واخرلری مفتوح اولانلرده شو:

بنده . خانه . پرده . خواجه

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی های رسمیه یازیلیر .

٨ ـ فارسی کلماتنده برقاچ حرف ساکن اجتماع ایده‌بیلیر .

انداخت . شکست . انگیخت . سوخت . پرداخت

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی .

۹ — لسان فارسیده الفله ابتدا ایدن فعللرك اولنه ادواتدن [ب . م . ن] داخل اولنجه بو حرفلرله الف بیننه بر یا علاوه اولنوب متصل یازیلیر

آموز – دن – بیاموز . میاموز . نیاموز
آید – » – بیاید . میاید . نیاید ... کبی .

۱۰ — اخرنده [ا . و . ی] حرف مدلرندن بری بولنان کلمه‌یه ادواتدن برشیٔ التحاق ایدرسه ذاتاً الف واو بولنانلرده محذوف یا اولدیغندن اول محذوف اعاده اولنوب مفتوح قیلنور و یای ممدوده بولنورسه عربی کلمه دیمك اوله‌جغندن اکا بر یای مفتوحه علاوه اولنور واکر کلمه‌نك اخرنده های رسمیه وار ایسه اداتك اولنه بر همزه قونور . مثلا تا شین میم اداتلرینك التحاقنده

۱ { جا – دن اعادهٔ محذوفله — جایت . جایش . جایم
بو – » » » — بویت . بویش . بویم }

۲ { فتوی – » یای مفتوحه علاوه‌سیله — فتوایت . فتوایش . فتوایم
قاضی – » » » — قاضی‌یت . قاضی‌یش . قاضی‌یم }

۳ { بنده – » همزه علاوه‌سیله — بنده‌ات . بنده‌اش . بنده‌ام
خانه – » » » — خانه‌ات . خانه‌اش . خانه‌ام }

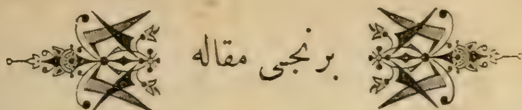
کبی اولور .

۱۱ — لسان فارسیده کلمه : [آن لفظ است که بیك معنی دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [بر معنایه دلالت ایدن لفظ] دیمك اولور .

فارسیده دخی کلمه : اسم ، فعل ، ادات اوله‌رق اوچ قسم اولوب بونلردن ادوات علم نحو فارسیده بیان ایدیله‌جکندن بو کتابده اسم وفعللر تعریف اولنه‌جغی جهتله بو کتاب ایکی مقاله اوزرینه ترتیب اولندی .

اخطار . — بو کتابی اوقویه‌جق اولان طالب اولجه صرف ترکیله صرف عربی‌یی کوروب بر چوق تعریفات واصطلاحات علمیٔ بیلله‌مش اوله‌جغندن بوراده‌اوزون اوزادی‌یه توضیحدن صرف نظرله ممکن مرتبه بسیط یازمق جهتی التزام اولندی انجق لسانی قرائت فارسیه‌یه ممکن اولدیغی قدر آلشدیرمق ایچون اقسام کلمه‌نك تعریفلری لسان فارسی اوزره یازلدی بونلری وامثله‌یی طالبلرك ازبر ایتملری قطعیاً لازمدر .

برنجی مقاله

﴿ اسم ﴾

١٢ — لسان فارسیده اسم : [آن کلمه است که در نفس خود بمعنی دلالت میکند وازسه زمان بری باشد] صورتیله تعریف اولنور که [اوچ زماندن بری اولەرق بالنفس بر معنایه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر .

لسان فارسیده دخی اسملر مسمالرینه اولان دلالت صریحه وخفیەلری جهتله [مظهر . مضمر . مبهم . کنایه]ناملریله درت نوع اولدیغندن و [اسم معنی] دینلن مصدرلر دخی بونلرك تفرعاتندن اولدیغندن بو مقالەده اشبو بش شیٔ بیان ایدلمك اوزره هر برینه برر باب مخصوص کشاد ایلدك :

برنجی باب

{ مظهرات }

١٣ — لسان فارسیده اسم مظهر : [ان اسم است که بمعنای موضوعش بلا واسطه دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [بلا واسطه موضوع اولدیغی معنایه دلالت ایدن اسم] دیمکدر .

بو اسملر یا مادۀ فعله منسوب اولورلر یا اولمازلر . مادۀ فعله منسوب اولانلره [اسم مشتق] واولمیانلره [اسم جامد] دینورکه مشتقلر

زیرده‌کی ایکنجی مقاله‌ده بیـان اولندقلرندن بوراده اسم جامدلردن
بحث اولنمشدر. بونلرده [اسم علم. اسم جنس] ایله مادهٔ فعله منسوب
اولمیان [اسم مکان. اسم زمان. اسم الت. اسم تصغیر. صفت] دینلن
شیلر اولوب بر وجه‌اتی تعریف اولنمشلردر.

اسم علملر

١٤ — لسان فارسیده اسم علم: [ان اسم است که از اشخاص
و اشیا بفرد معین دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [اشخاص
واشیادن بر فرد معینه دلالت ایدن اسم] دیمك اولور.

[فریدون. رستم. زال. جم. شیراز. اصفهان.
فارس. طهران. دارا. سبکتکین.........]
وامثالی کلمه‌لر کبی.

اسم جنسلر

١٥ — لسان فارسیده اسم جنس: [ان اسم است که به افراد
بسیاریٔ اشخاص و اشیا دلالت میکند] صـورتیله تعریف اولنوب
[اشخاص واشیانك افراد کثیره‌سنه دلالت ایدن اسم] دیمك اولور.

[آب. اسب. آتش. باغ. چمن. خار. خانه. خر. خاك.
دریا. درخت. سنك. شکوفه. لانه. مار. مور. ماهی.....]
وامثالی کلمه‌لر کبی.

١٦ — اسم جنسلرك بر دانه‌سنه [مفرد] وبردن زیاده‌سنه [جمع]
دینور.

لسان فارسیده مفردی جمع یاپمقده قاعدهٔ عمومیه اسمك مدلولی

ذی‌روح ایسه آخرینه (آن) علاوه ایتمك واكر ذی‌روحك غیری ایسه اخرینه (ها) كتیرمكدر .

١ |
مرد - دن - مردان
زن - « - زنان
اسب - « - اسبان
شیر - « - شیران
مرغ - « - مرغان
سك - « - سكان

٢ |
چمن - دن - چمنها
آب - « - آبها
باغ - « - باغها
خار - « - خارها .. كبی

انجق (آن) ایله جمعلنه‌جك اسملرك آخرلرنده حرف مد ایله های رسمیه بولندیغنه كوره بعض تبدلات واقع اولوركه بروجه آتی تعریف اولندیلر :

آخرنده حرف مد بولنان كلمه‌لر (آن) ایله جمعلنه‌جكلری زمانده اول كلمه‌لر یا فارسیدر یا عربیدر .

فارسی اولدقلری حالده (ا . و) اوله‌جغندن و بونلرك یالری محذوف اولدیغندن جمعلنه‌جكلری زمان محذوف اولان یالر اعاده اولنورلر .

١ |
كدا - دن اعادهٔ محذوف ایله - كدایان
بی نوا - « « « - بی نوایان

۲ { آهو ـ دن اعادهٔ محذوف ایله ـ آهویان
دلجو ـ « « « « ـ دلجویان ... کبی }

عربی اولدقلری حالده آخرلرنده (ا . و) بولنورسه بر یا علاوه اولنور ذاتاً یا بولنورده الفی مد ایدرسه الفه یازیلوب ینه یا علاوه اولنور واکر کسره‌یی مد ایدرسه هیچ برشیٔ علاوه اولنیوب ادات جمع کلیر.

۱ { قرّا ـ دن یا علاوه‌سیله ـ قرّایان
عدو ـ « « ـ عدویان }

۲ ـ تقوی ـ دن الف یازه‌رق و یا کتیره‌رك ـ تقوایان

۳ { قاضی ـ دن طوغریدن طوغری‌یه ـ قاضیان
والی ـ « « « ـ والیان . . . کبی }

آخرنده های رسمیه بولنان کلمه‌لر (آن) ایله جمعلنه‌جکلری زمانده هالر کاف فارسی‌یه قلب اولنورلر.

بنده ـ دن ـ بندگان
خسته ـ « ـ خستگان . . . کبی.

ها ایله جمعلنه‌جك کلمه‌لرده یالکز بریرده تبدل ایدرکه اوده کلمه‌نك آخرنده های رسمیه بولنورسه حذف اولنمقدر یعنی های رسمیه قالدیریلوب یرینه ادات جمع اولان [ها] صورتی کلیر

میوه ـ دن ـ میوها
خانه ـ « ـ خانها

کیدر. فقط بوحذف سببیله بشقه برکلمه‌یه التباس لازم کلیرسه اول وقت های رسمیه حذف اولنمیه‌رق ادات جمع اولان [ها] صورتی علاوه

اولنور. نته‌كيم [باده] جمع ايدلديكى زمان هاى رسميه حذف ايدلمش اولسه جمعى [بادها] صورتنده اولور حال بوكه روزكار معناسنه اولان [باد] اسمنك دخى جمعى [بادها] اولديغندن اشبو [بادها] صورتنك [باده]نكمى يوخسه [باد] كمى جمعى اولديغى اكلاشيله‌ميه‌جغندن بوكبى التباس لازم‌كلن يرلرده حذف اولنماز بناءعليه :

باده – نك جمعى – باده‌ها

جامه – « » – جامه‌ها

كلير زيرا [جام]ك جمعيله بونده‌ده التباس واقع اولور.

ايشته فارسى جمعلرى حقنده‌اولان اصوللر بونلردن عبارت‌اولوب فقط بعض سماعى كلمه‌لرده ذيروحك غيرى اولانلرده (آن) ايله جمعلندكلرى واردر

چشم – دن – چشمان

درخت – « – درختان

كيسو – « – كيسويان. كيسوان. . . كبى.

اسم مكانلر

١٧ — لسان فارسيده اسم مكان : [ان‌اسم است‌كه بمكانى‌دلالت ميكند] صورتيله تعريف اولنوب [برمكانه دلالت ايدن اسم] ديمكدر.

فارسى اسم‌مكانلرى اصلى وقياسى اوله‌رق ايكى نوعدر.

اصلى اولانلر. — اسم‌جنسلردن مكان معناسنه اولان كلمه‌لردر.

خانه . لانه. كلخن . نشيمن

سراى. كاشانه . . . . كبى.

قیاسی اولانلر. – فعللر ایله اسملردن یاپیلانلردر .

فعللردن اولانلر: اشاغیده فعل بحثنده کوروله جکدر .

اسملردن اولانلر: اسم جنس وصفتلرك آخرلرینه مناسبتنی کوزه ده رك [گاه . گه . ستان . زار . گده . شن] اداتلرینك علاوه سیله اولورلر.

۱
آتش ـ دن ـ آتشگاه
در ـ « ـ درگاه. درگه
خواب ـ « ـ خوابگاه. خوابگه

۲
کل ـ دن ـ کلستان
چمن ـ « ـ چمنستان
بهار ـ « ـ بهارستان

۳
کل ـ دن ـ کلزار
چمن ـ « ـ چمنزار
لاله ـ « ـ لاله زار

۴
می ـ دن ـ میکده
محنت ـ « ـ محنتکده
آتش ـ « ـ اتشگده

۵ ـ کل ـ دن ـ کلشن ... کبی .

۱۸ ـــ اشبو اسم مکانلرك جمله سی اسملره مخصوص قواعدله وها ایله جمعلنورلر.

سرای ـ دن ـ سرایها
خانه ـ « ـ خانها

درکاه ـ دن ـ درکاهها
کلستان ـ « ـ کلستانها
کلزار ـ « ـ کلزارها
میکده ـ « ـ میکدها
کلشن ـ « ـ کلشنها... کبی.

اسم زمانلر

١٩ ـ لسان فارسیده اسم زمان: [ان اسم است که بزمانی دلالت میکند] صورتیله تعریف اونئوب [بر زمانه دلالت ایدن اسم] دیمکدر.
لسان فارسیده مشتق وقیاسی اسم زمان اولمیوب اصلی اولان یعنی اسم جنسلردن زمان معناسنی مشعر بولنان:

روز. هفته. سال. ماه. شب. بام. شام

کبی کلمه‌لردن عبارتدر.
هر نه قدر [شبانگاه. بامگاه ـ زمستان. شبستان] کبی کلمه‌لرك اسم زمان اولدقلرینه باقه‌رق بعض مؤلفلر بونلری اساس طوتوب اسملره [گاه‌وستان] اداتلرینك علاوه‌سیله اسم‌زمان یاپیلور دیمشلر ایسه‌ده برنجی ایله ایکنجی ودردنجیده (شب ایله بام) ذاتاً اسم زمان اولور التحاق ایتمش اولان [گاه ایله ستان] تأکید ایچون کلمش یعنی (کیجه وقتی. سحر وقتی) معنالرینی افاده‌دن عبارت بولنمش اولدیغی کبی اوچنجی کلمه‌ده واقع [ستان] دخی ادات اولمیوب نفس کلمه‌دن اولدیغندن مذکور محررلرك بیان ایتدکلری احوالك قواعدفارسیه‌دن معدود اوله‌مدیغی منفهم اولور.

٢٠ — مذکور اسم زمانلردخی سائر اسملر کبی ها ایله جمعلنورلر
روزها . سالها . شبها . زمستانها .. کبی.

اسم آلتلر

٢١ — لسان فارسیده اسم آلت: [ان اسم است که به آلت کاری دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [بر ایشك آلتنه دلالت ایدن یعنی بر ایشه آلت اولان شیئه دلالت ایدن اسم] دیمکدر
فارسی اسم آلتلری مشتق وقیاسی اولمیوب جمله سی اسم جنسلردن آلت معناسنه اولان بسیط واصلی کلمه لردن عبارتدر
[مژنك . کارد . تبر . تیر . فهه .
استره . تیغ . کاردو .....] کبی
هر نه قدر [سپا . دوربین] کبی بایمه اسم آلتلر وار ایسه ده بونلر ایکی کلمه دن مرکب اولوب نحوده کوروله جکلرندن علم صرفده بونلرك ایرادینه محل یوقدر.
٢٢ — مذکور اسم زمانلرده سائر اسملر مثللو ها ایله جمعلنیرلر
مژنگها . تیرها . تبرها . تیغها . . . کبی

اسم تصغیر

٢٣ — لسان فارسیده اسم تصغیر : [ان اسم است که خردیٔ مسمایش بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [مسماسنك کوچکلکنی بیان ایدن اسم] دیمکدر .
لسان فارسیده بر اسمی تصغیر ایتمك ایچون اخرینه [چه] یاخود

کلمه‌نك اخری مفتوح قیلندقدن صوکره بر کاف عربیٔ ساکنه الحاق ایدیلور .

١ دیوان ـ دن ـ دیوانچه
باغ ـ « ـ باغچه

٢ مرغ ـ « ـ مرغك
دختر ـ « ـ دخترك
کنیز ـ « ـ کنیزك

کبی اولوب انجق بو ایکی اداتدن هر ایکیسنك‌ده عینی اسمه التحاقیله تصغیر یاپیلمیوب بونلرك التحاقلری بردرجه‌یه قدر سماعیدر ودائما شیوهٔ لسان کوزه‌دیلور .

مثلا : خانه اسمی [خانه‌چه] صورتنده تصغیر اولنه‌بیلوب کاف ایله [خانه‌ك] صورتنده اولمدیغی کبی [کنیز] دخی کاف ایله [کنیزك] اولوب چه ایله [کنیزچه] دینلمز .

٢٤ ـ اسم تصغیرلردن کاف ایله اولانلرك جمعلری مسموع اولمیوب آنجق چه ایله اولانلر ها ایله جمعلنورلر .

دیوانچها . باغچها . . . کبی .

صفتلر

٢٥ ـ لسان فارسیده صفت : [ان کلمه است که حال و کیفیت اسمرا بیان میکند] صورتیله تعریف اولنوب [براسمك حال و شاننی بیلدیرن کلمه] دیمکدر .

فارسی صفتلری اصلی وقیاسی اولمق اوزره ایکی نوع اولدیغی کبی

بونلرکده تقلیل تصغیر تفریط تفضیل حاللری اولدیغندن جمله‌سنی بشقه بشقه تعریف ایتمك اوزره اشبو صفت بحثی اوچ فصل اوزرینه تحریر اولندی .

{ برنجی فصل }

صفات اصلیه

٢٦ ـــ صفات اصلیه طوغریدن طوغری‌یه وحال اصلیسی اوزره براسمی توصیف ایدن سماعی کلمه‌لردرکه بونلرده [الفاظ وصفیه] و [اسماء اعداد] دن عبارتدر.

٢٧ ـــ الفاظ وصفیه : معنالرنده صفت حالی اولوب سماع ایله اوکره‌نیلن کلمه‌لردرکه درخاطر ایدیله‌بیلنلری بروجه‌آتی محرردر.

آل ـ آل رنك. مکر. خیله. خدعه

آگاه ـ بیلن. خبردار

آگه ـ « «

بالا ـ یوکسك . رفیع

بد ـ فنا. کوتو

برهنه ـ چیپلاق

بزرك ـ اولو. عظیم

بلند ـ یوجه. عالی. یوکسك

بِه ـ ایی

بهادر ـ جسور

پاك ـ ظاهر. تميز
پُر ـ طولو. مملو
پَست ـ آلچاق
پُنهان ـ گيزلی. مخفی
تازه ـ كوربه . گنج
تُرش ـ اكشی
تلخ ـ آجی
تُند ـ سرت
تنك ـ طار. صيق
تنها ـ يالكز . ايصسز
تهی ـ بوش . خالی
تيز ـ چابق. كسكين
چابك ـ « سريع
چالاك ـ « »
خوش ـ گوزل. لطيف
خوب ـ »
دروغ ـ يالان. كذب
راست ـ طوغری
زشت ـ چيركين
زنده ـ ديری. حی. متيقظ

سخت — قتی

سرد — صوغوق بارد

سُست — يومشاق. گوشك

سیاه — قاره

سیه — »

کمُ — نقصان اكسك

کوچك — کوچك. صغير

کوتاه — قيصه

کوته — »

کهنه — اسکی

لاغر — ضعيف

نرم — يومشاق.

نزديك — يقين

نو — يكی

ويران — خراب

والا — عالی

هرزه — صاچمه صاپان

۲۸ — اسماء اعداد: فارسی اعداد اصليه‌سی اولان

يك — بر

دو — ايكی

سه — اوچ

چار / چهار ـ درت

پنج ـ بش

شش ـ آلتی

هفت ـ يدی

هشت ـ سكز

نُه ـ طقوز

ده ـ اون

بيست ـ يكرمی

سی ـ اوتوز

چهل / چل ـ قرق

پنجاه ـ اللی

شصت ـ آلتمش

هفتاد ـ يتمش

هشتاد ـ سكسان

نود ـ طقسان

صد ـ يوز

هزار ـ بيك

ايله اوندن يكرمی يه قدر اولان يعنی

پازده ـ اون بر
دوازده ـ اون ایکی
سیزده ـ اون اوچ
چارده ـ اون درت
پانزده ـ اون بش
شانزده ـ اون آلتی
هفتده ـ اون یدی
هژده ـ اون سکز
نوازده ـ اون طقوز

عدد ویکرمیدن ایلرویه طوغری دائما اخرینه احادی کتوره‌رك اولان شو :

بیست ویك ـ یکرمی بر
بیست ودو ـ یکرمی ایکی
بیست وسه ـ یکرمی اوچ
— و —
سی ویك ـ اوتوز بر
سی ودو ـ اوتوز ایکی
سی وسه ـ اوتوز اوچ
سی وچهار ـ اوتوز درت
— و —
چل وچار ـ قرق درت
چل وپنج ـ قرق بش

چل وشش ـ قرق آلتی

— و —

پنجاه‌وهفت ـ قرق یدی

پنجاه هشت ـ قرق سکز

پنجاه نه ـ قرق طقوز

کبی یوزه قدر اولانلر اولوب یوزلرك وبیکلرك تضعیفی دخی احادك اوللرینه کتورلمسیله :

دو صد ـ ایکی یوز

سه صد ـ اوچ یوز

چهار صد ـ درت یوز

پنج صد ـ بش یوز

شش صد ـ آلتی یوز

هفت صد ـ یدی یوز

هشت صد ـ سکز یوز

نه صد ـ طقوز یوز

— و —

دو هزار ـ ایکی بیك

سه هزار ـ اوچ بیك

چار هزار ـ درت بیك

ده هزار ـ اون بیك

بیست هزار ـ یکرمی بیك
سی هزار ـ اوتوز بیك
صد هزار ـ یوز بیك

کبی عددلردن عبارت اولوب تعداد فارسی مسئله‌سی طبقی ترکجه کبی دیمك اولدیغی بونلردن ظاهر اولور .

یارم معناسنه اولان [نیم] ایله اوچده بر درتده بر [سه یك وچهار یك] دخی اسماء اعداددن اولوب صفات اصلیه‌دندرلر .

{ ایکنجی فصل }

صفات قیاسیه

٢٩ ــ فعللرله اسملردن یاپیلان صفتلره [صفات قیاسیه] دینور.

فعللردن اولانلر : اشاغیده فعل بحثنده یازلمشدر.

اسملردن اولانلر : عادی اسملرله اسماء اعداددن یاپیلانلردر. اولکیلرینه [صفات نسبیه] ودیکرلرینه صفات عددیه‌دن اوله‌رق [اعداد وصفیه] و[اعداد توزیعیه] دینوب جمله‌سی بروجه آتی بیان اولنورلر.

٣٠ ــ صفات نسبیه : اسملرك اخرلرینه [بان . کار . کر] و [ین . یار] و[آنه] و[مند . ناك] و [ی] حرفلرینك علاوه‌سیله اولورلر : بونلردن

بان . کار . کر ــ اداتلری ترکجه‌نك [جی] اداتنه مقابل اولوب لاحق اولدقلری اسمی بر کار ایله اشتغال معناسنی ویرر صفت یاپارلر.

١ { باغ ـ دن ـ باغبان = باغجی
کشتی ـ « ـ کشتیبان = کمیجی

٢ { بسته - دن - بسته‌کار = بسته‌جی
خدمت - « - خدمتکار = خدمتجی

٣ { شمشیر - « - شمشیرکر = قلیجی
آهن - « - آهنکر = تیمورجی ... کبی

ین . کین . یار — اداتلری ترکجه‌نك [جی . لی] اداتلری کبی اولوب ایجابنه‌کوره لاحق اولدقلری اسملری برر نوع صفت یاپارلر.

١- آتش- دن - آتشین = حرارتلی . قرمزی

٢-غم - « - غمکین = غملی

٣ { دست - « - دستیار = یاردمجی
بخت - « - بختیار = طالعلی ... کبی

آنه — اداتی ترکجه‌نك [جه] سنه مقابل اولوب لاحق اولدیغی اسمی نسبت معناسنی اشعار ایدر بر صفت یاپار .

شاه - دن - شاهانه = پادشاهجه

درویش - « - درویشانه = درویشجه

کبی اولوب انجق اسمك اخرنده حرف‌مد بولنورسه اون آلتنجی ماده احکامی اجرا اولنور و اکر های رسمیه بولنورسه بو ها کاف فارسی‌یه قلب اولنور .

١ { کدا - دن کدایانه = دیلنجیجه
عدو - « عدویانه = دشمنجه
تقوی - « تقوایانه = تقواجه
قاضی - « قاضیانه = قاضیجه

٢ { بنده ـ « ـ بندکانه = کوله‌جه
افتاده ـ « ـ افتادکانه = دوشوکونجه ... کبی

مند. ناك — اداتلری ترکجه‌نك [لی.لو] اداتلریله مقابل اولوب لاحق اولدقلری اسملرده یعنی تشکیل ایتدکلری صفت برشیئه نسبت بیان ایدر.

١ { دانش ـ دن ـ دانشمند = معرفتلی
درد ـ « ـ دردمند = دردلی

٢ { غم ـ « ـ غمناك = غملی
نم ـ « ـ نمناك = نملی ... کبی

ی — حرفی کسره‌یی مد ایتمك اوزره اسملرك اخرینه لاحق اولنجه [اسم منسوب] نامیله برصفت یاپار. فقط بو یانك داخل اوله‌جغی کلمه‌نك اخری ساکن ایسه اوله‌جه مکسور قیلنور و اکر الف یاخود یا ایسه اولجه انلر واوه قلب اولنور وهای رسمیه ایسه اکثریا حذف اولنور وصوکره بو یا کلیر.

١ { ایران ـ دن ـ ایرانی = ایرانلی
حجاز ـ « ـ حجازی = حجازلی

٢ { حما ـ « ـ حموی = حمالی
دنیا ـ « ـ دنیوی = دنیالق

٣ { علی ـ « ـ علوی = علی‌یه منسوب
مصطفی ـ « ـ مصطفوی = پیغمبره منسوب

٤ { ادرنه ـ « ـ ادرنوی } = ادرنه‌لی
ادرنه‌وی
بروسه ـ « ـ بروسوی
فرانسه ـ « ـ فرانسوی ... کبی

۳۱ — *فائده*: لسان فارسیده اشتراك معناسنی مفید اولمق اوزره ترکجه‌نك [داش] اداتیله یاپیلان صفتلر کبی صفت یاپمق لازم کلیرسه کلمه‌نك اولنه بر [هم] ادخال اولنور

نام ـ دن ـ همنام = آداش

راه ـ « ـ همراه = یولداش ... کبی.

۳۲ — *اعداد وصفیه*: اعداد اصلیهٔ فارسیه‌نك اخرلری مضموم قیلندقدن صوکره بر میم ساکنه کتورمکله یاپیلان عددلر در

یك ـ دن ـ یکم = برنجی

دو ـ « ـ دوم = ایکنجی

سه ـ « ـ سوم = اوچنجی

چار / چهار ـ « ـ چارم / چهارم = دردنجی

پنج ـ « ـ پنجم = بشنجی

شش ـ « ـ ششم = التنجی

هفت ـ « ـ هفتم = یدنجی

هشت ـ « ـ هشتم = سکزنجی

نه ـ « ـ نهم = طقوزنجی

ده ـ « ـ دهم = اوننجی

بیست ـ « ـ بیستم = یکرمنجی

صد ـ « ـ صدم = یوزنجی

هزار ـ « ـ هزارم = بیکنجی ... کبی.

٣٣ — **اعداد توزیعیه** : عددلری بری بری آردی صره ایکی کره سویلمکله اولور انجق برر مقامنده [یکان یکان] دخی دینور

یك یك = بربر = برر
یکان یکان = « « «
دو دو = ایکیشر
سه سه = اوچر
والی اخره بویله کیدر .

{ اوچنجی فصل }

صفتلرك تقلیل، تصغیر، تفریط، تفضیللری

٣٤ — فارسی صفتلرینك تقلیل و تصغیرینه مخصوص ادات اولمیوب ایجاب حالده اولنه بر [اندکی] لفظی کتیرمکله اولور

اندکی بزرك = بیوکجه
اندکی سخت = قتیجه... کبی.

تفضل وتفریط ایسه [تر ترین] اداتلرینك الحاقیله اولوب تفضیلك فرقی سوزده مفضل ومفضل علیهك مذکور اولمسیله اولور

بزرکتر = چوق اولو اندن اولو
درازتر = « اوزون اندن اوزون
بزکترین = برنجی کبی ایسه ده شدت واردر

کبی که بو یا نون ایله اولانلرده دیکرلرندن دها زیاده شدت واردر

٣٥ — **فائده** : لسان فارسیده عربی اسملرله صفتلری مفرد حاللرنده عینیله استعمال اولندقلری کبی اسملر عربی جمعلریله ویاخود

قواعد فارسیه‌یه تطبیقاً جمع ایدیله‌رك وصفتلردخی هم عربی هم فارسی قاعده‌لریله جمع ایدیلوب استعمال اولنور و بونلرك مؤنثلریده جمع مقامنده قوللانیلور

١ ـ بیت مکتب بنا ـ عربی مفرد مجرد اسمی
٢ ـ لطیف ظریف محکم ـ « « صفتی
٣ ـ بیوت مکاتب ابنیه ـ عربی اسملرك جمعی
٤ ـ بیتها مکتبها بناها ـ « « فارسی جمعی
٥ ـ لطیفان ظریفان محکمات « صفتلرك جمعی
٦ ـ لطیفه ظریفه محکمه ـ « « مؤنثلری

ایکنجی باب
{مضمرات}

٣٦ ــ لسان فارسیده ضمیر: [آن لفظ است که جای اسم گیرد] صورتیله تعریف اولنوب [اسمك یرینی طوتان کلمه] دیمکدر

لسان فارسیده ضمیرلر منفصل ومتصل اولمق اوزره ایکی نوع اولوب بروجه آتی بیان اولنور

ضمائر منفصله

٣٧ ــ فارسیده اوست طرفنه برلشمین یعنی منفصل اولان ضمیرلر ضمائر شخصیه‌دن عبارتدر که :

مفرد متکلمده ـ من
« مخاطبده ـ تو
« غائبده ـ او

جمع متکلمده ـ ما
« مخاطبده ـ شما
« غائبده ـ ایشان

سوزلری اولوب ترکجه‌ده :

بن ـ مقابلی فارسیده ـ من
سن ـ « « ـ تو
او ـ « « ـ او
بز ـ « « ـ ما
سز ـ « « ـ شما
انلر ـ « « ـ ایشان

لفظلریدر .

ضمائر متصله

۳۸ ـ کلماته التحاق ایله کسب اتصال ایدن فارسی ضمیرلری [اضافیه ونسبیه] اولمق اوزره ایکی نوعدر

۳۹ ـ ضمائر اضافیه: تملك واختصاص معنالرینی ویرن [م. ت. ش. مان. تان. شان] حرفلریدرکه بونلردن

م = مفرد
ت = « مخاطب
ش = « غائب
مان = « متکلم
تان = « مخاطب
شان = « غائب

ضمیرلری اولوب ترکجه‌ده

م – مقابلی فارسیده – م
ڭ – » » – ت
ی – » » – ش
مز – » » – مان
ڭز – » » – تان
لری – » » – شان

حرفلریدر نته‌کیم:

دستم = الم
دستت = الڭ
دستش = الی
دستمان = المز
دستتان = الڭز
دستشان = اللری

دیمکدر. آنجق اخرنده حروف املا اولانلرده اوتنجی ماده احکامی اجرا اولنور یعنی شو:

۱ وفایم. وفایت. وفایش
ابرویم. ابرویت. ابرویش

۲ خانه‌ام. خانه‌ات. خانه‌اش
خواجه‌ام. خواجه‌ات. خواجه‌اش

صورتیله یا والفله ادا اولنور.

٤٠ — ضمائر نسبیه: بالخاصه نسبت بیان ایدن [م . ی . است . یم . ید . ند] حرفلریدرکه بونلردن :

م = مفرد متکلم
ی = « مخاطب
است = « غائب
یم = جمع متکلم
ید = « مخاطب
ند = « غائب

ایچون اولوب ترکجه‌ده م — مقابلی فارسیده — م
سك — « « — ی
در — « « — است
یز — « « — یم
سکز — « « — ید
درلر — « « — ند

حرفلریدر نته‌کیم :

عالمم = عالمم
عالمی = عالمسك
عالم است = عالمدر
عالمیم = عالمز
عالمید = عالمسکز
عالمند = عالمدرلر

دیمکدر آنجق اخرنده حرف املا وهای رسمیه اولانلرده اونجی ماده احکامی اجرا اولنور یعنی

١	بنده‌ام .	بنده‌ئی .	بنده‌است
	بنده‌ایم .	بنده‌اید .	بنده‌اند
٢	عدوام .	عدوئی .	عدواست
	عدوایم .	عدواید .	عدواند
	بیوفایم .	بیوفایی .	بیوفااست
	بیوفاایم .	بیوفااید .	بیوفااند
	بیوفاییم .	بیوفایید .	بیوفایند

صورتنده الف ویا ایله ادا اولنورلر.

اشبو ضمائر نسبیه ضمائر شخصیه‌یه دخی التحاق ایدرلر که

منم . توئی . اوست
مائیم . شمائید . ایشانند

صورتنده تحریر وتلفظ اولنورلر.

٤١ — فائده : اشبو ضمائر اضیافیه‌دن (است) حرفی آخرنده حرف املا اولان کلمه‌لره التحاق ایدنجه همزه‌سی حذف اولنور وضرورت حالده بوهمزه یرینه عودت ایدر.

اینجااست — یرینه — اینجاست . اینجایست
دلجواست — « — دلجوست . دلجویست
قاضی‌است — « — قاضیست .
تقوی‌است — « — تقواست . . . . . کبی .

بعض اثرلرده است ضمیرینك لاحق اولدیغی کلمه‌نك آخرنده‌های
رسمیه‌نك غیری حرفلر وارایسه بونك همزه‌سی حذف اولنور صورتنده
برقیـد کورولور وممالك عثمانیـه‌ده طبع اولنان فارسی کتابلرده بو
خصوص مشاهده اولنور یعنی [مرداست . دلبراست] یرینه همزه‌سز
اوله‌رق [مردست . دلبرست] یازیلیورسه‌ده آثار مقبولهٔ ایرانیـه‌ده
بوهمزه بالاده مذکور احوالدن بشـقه هیچ بریرده حذف اولندیغی
یوقدر شوقدرکه بزم حذف ایلدیکمز احوالده یالکز تلفظدن ساقط
اولور یعنی [مرداسـت] یازیلورده همزه یوق کبی [مردست] اوقنور
وآخرنده های رسمیه اولان کلمه‌لره التحـاقنده همزه هم لفظده هم
کتابتده اثبات اولنور [بنده‌است . خانه است] کبی بوحالده بونك
حقنده اولان قاعده‌نك طوغروسی شو :
[است ضمیرینك لاحق اولدیغی کلمه‌نك آخرنده حرف املا وار
ایسـه استك همزه‌سی حذف اولنور ویاخود یای محذوف ایله مبادله
اولنور وکلمه‌نك آخری بونلردن بشقه هرنه اولورسه اولسون حذف
ایدلمز شوقدرکه تلفظدن اسقاط اولنور وآخرنده های رسمیه اولانلرده
هم تلفظده هم کتابتده اثبات ایدیلور] صورتنده اولمق لازمکلور.

اوچنجی باب

{ مبهمات }

٤٢ — لسان فارسیده مبهم: [آن لفظ است که یاقرینهٔ اشارت ویا
بدلالت مابعدش بمعنیٔ دال باشد] صورتیله تعریف اولنورکه [اشارت

قرینه‌سیله ویاخود الت طرفنك دلالتیله برمعنایه دال اولان کلمه] دیمکدر.
مبهمات فارسیه [اسم اشارت] و[اسم موصول] دن عبارت اولمقله بروجه آتی تعریف اولندیلر.

اسم اشارتلر

٤٣ — لسان فارسیده اسم اشارت : [ان لفظ است که باخود بدیکری اشارت کرده باشد] صورتیله تعریف اولنوب [کندیسیله بردیکر شیئه اشارت اولنان کلمه] دیمکدر.
لسان فارسیده اسم اشارتلر اساساً [این . آن] لفظلری اولوب :
این = ترکجه‌ده ـ بو . شو :
آن = « ـ او .
اسم اشارتلرینه مقابل اولوب بونلر ذی‌روحه وغیریسنه اشارت ایتدکلرینه کوره الف نون وها ایله جمعلنه‌رك
اینان . اینها = بونلر
آنان . آنها = انلر
شکلنه کیررلرکه بوحالده فارسی اسم اشارتلری.
این = بو . شو
آن = او
اینان . اینها = بونلر . شونلر
آنان . آنها = آنلر
صورتلرندن عبارت اولوب انجق کبی معناسنه اولان [چون] ایله ترکب ایدوب تخفیف اولنه‌رق :

چنین = بونك كبی . بویله . شویله
چنان = آنك كبی . اویله

صورتنده وبركره دها تركب ایده‌رك

اینچنین = بویله‌جه . شویله‌جه
آنچنین = اویله‌جه

صورتنده صفت وحاله اشارت ایچون اولان اسم اشارتلرده ظاهر اولور.

٤٤ ــ فائده : [شب . سال . روز] كلمه‌لرینه مخصوص اولمق اوزره اسم اشارت همزه‌نك كسریله (اِم) اولوب بونلرده

امشب = بوكیجه
امسال = بوسنه
امروز = بوكون . دینور .

اسم موصول

٤٥ ــ لسان فارسیده اسم موصوللر ذوی العقول ایچون مفردده [آنكه] جمعده [آنانكه] ایله ذوی العقولك غیریده مفردده [آنچه] جمعده [آنها كه] لفظلریدر.

ذوی العقولده	انكه	=	اول كه
	انانكه	=	انلر كه
ذوی العقولك غیریده	انچه	=	اول كه
	انها كه	=	انلر كه

دردنجی باب

{ کنایات }

٤٦ -- لسان فارسیده کنایه : [اسم تجرید . کلمات استفهامیه]دن عبارت ایکی نوع اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر:

اسم تجریدلر

٤٧ — فارسینك اسم تجریدلری [خود . خویش . خویشتن] کلمه‌لرندن عبارت [کندی] معناسنی افاده ایدرلر وضمائر اضافیه آلیرلر.

خودم	خویشم	خویشتنم
خودت	خویشت	خویشتنت
خودش	خویشش	خویشتنش
خودیم	خویشیم	خویشتنیم
خودید	خویشید	خویشتنید
خودند	خویشند	خویشتنند

کلمات استفهامیه

٤٨ — فارسینك کلمات استفهامیه‌سی [کِه . چِه . کَیْ . کجا . چند . چون . گُدام] الفاظندن عبارتدرکه بونلردن :

که — ترکجه‌نك [کیم] سوزی کبی ذوی‌العقولدن استفهام ایدر برسوزدر.

که آمد = کیم کلدی

که‌رفت = کیم کیتدی . . . کبی .

چه — ترکجه‌نك [نه] سی کبی ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایدر برسوزدر.

چه‌شد = نه‌اولدی

چه‌میکوبی = نه‌سویلرسك

فائده : اشبو که ایله چه یه ضمائر نسبیه داخل اولور فقط (است)ك همزه‌سیله بونلرك اخرلرنده‌کی هالر حذف اولنوب یرلرینه بر یای ساکنه کله‌رك متصل یازیلیر .

کام	چه‌ام
که‌ئی	چه‌ئی
کیست	چیست
که‌ایم	چه‌ایم
که‌اید	چه‌اید
که‌اند	چه‌اند . . . کبی.

کی — زمان استفهام ایچون اولوب [نه وقت . نه زمان] معناسنی ویرر بر سوزدر .

کی میباشد = نه‌وقت اولمش

کی خواهی رفت = نه زمان کیده‌جکسك . . . کبی.

کجا — مکاندن استفهام ایچون اولوب [نره] معناسنی افاده ایدر بر سوزدر .

کجا خواهد رفت = نره‌یه کیده‌جك

کجا بودی = نره‌ده ایدك . . . کبی .

چند — مقدار عدددن استفهام ایچون اولوب [قاچ] معناسنده بر سوزدر .

چند فرزند داری = قاچ اوغلك وار

چند زر خواهی = قاچ التون ایسترسك

کبی اولوب اشبو کلمه [چندان] اولنجه [آن] ایله [چند]دن مرکب اولدیغندن [او قدر] و [چندین] صورتنده اولنجه [چند] ایله [این]دن مرکب اولدیغندن [بو قدر] معناسنه کلیرلر .

چندان لافزن مباش = اوقدر کوەزه اولمه

چندین دروغ مزن = بوقدریالان آتمه . . . کبی .

چونه — ضمهٔ ممدوده اوقونمسیله [نصل] معناسنی افاده ایدر بر سوزدر .

حالش چون است = حالی نصلدر . . . کبی

کدام — ترکجەده [هانکی] معناسنه کلیر ذی روح ایله غیریسنی استفهامده مستعملدر .

کدام مرد آمد = هانکی ادم کلدی

کدام غلطترا تصحیح میکنم = هانکی غلطکی تصحیح ایدەیم . . کبی .

بشنجی باب

{اسم معنی}

٤٩ — بورایه قدر ذکر اولنان اسملر اسم عین اولوب حدثه اسم اولانلرده اسم معنی درکه انلرده مصدرلردن عبارتدر .

مصدرلر

٥٠ — لسان فارسیده مصدر : [ان کلمه است که از ذات وزمان بری باشد و بمعنیٔ حدث دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [ذات وزماندن بری اوله‌رق حدث معناسنی مشعر اولان کلمه] دیمکدر .

فارسی مصدرلری لفظده [دن . تن] ایله منتهی اولان ومعناسنده حدث بولنان کلمه‌لردرکه بو [دن . تن] ه [ادات مصدر] ودن ایله منتهی اولانلره [مصدر دالی] وتن ایله نهایت بولانلره [مصدر تائی] دینور.

٥١ — مصدر دالیلرده ادات مصـدردن اول [ی . ا . ر . ن . و] حرفلرندن یعنی [یارنو] ترکیبنده بولنان بش حرفدن بری بولنورکه اشبو بش حرفه کوره :

١ ـ مصدر دالیٔ یائی
٢ ـ « « الفی
٣ ـ « « رائی
٤ ـ « « نونی
٥ ـ « « واوی

اسملریله تفریق اولنورلر

١ ـ دیدن = کورمك
٢ ـ افتادن = دوشمك
٣ ـ کردن = ایله‌مك
٤ ـ راندن = سورمك
٥ ـ بودن = اولمق . . . کبی .

٥٢ — مصدر تائیلرده ادات مصدردن اول [خ . س . ش . ف] حرفلرندن یعنی [حسشف] ترکیبنده بولنان درت حرفدن بری بولنورکه بو درت حرفه کوره :

١ — مصدر تائی خائی
٢ — « « سینی
٣ — « « شینی
٤ — « « فائی

اسملریله تفریق اولنورلر .

١ — ریختن = دوکمك
٢ — بستن = باغلامق
٣ — داشتن = طوتمق
٤ — یافتن = بولمق . . . کبی .

٥٣ — فارسی مصدرلرینك اشبو طقوز حالنه قیاسی دینوب ادات مصدردن اول مذکور طقوز حرفدن بشقه بر حرف بولنورسه انلره‌ده [شاذ] تسمیه اولنور .

آمدن = کلمك
نمزدن = صوصمق
زدن = اورمق
شدن = اولمق . . . کبی .

٥٤ — فارسی مصدرلرندن مشتق اولوب بوندن صوکره بیان اولنه‌جق فعللردن بعض مضارعلر قیاسه مخالف اولدقلری یعنی غیر قیاسی بولندقلری کبی اساساً مضارعلرك احوالی بر مقدار قاریشق

اولدیغندن بونلری کوسترمك و مصدرلرك معنالرینی بیلدیرمك اوزره بورایه‌درخاطر ایدیله‌بیان مصدرلری ویانی‌باشلرینه‌معنالریله مضارعلرینی تحریر ایلدك وسهولت اولمق ایچون شاذ اولان مصدرلرله غیر قیاسی اولان مضارعلرك اطرافنه بر قوس چوردك :

مصدر	معناسی	مضارعی
آراستن	بزه‌مك	(آراید)
آرامیدن	دكلنمك	آرامد
آزردن	اینجتمك	آزرد
آزمودن	تجربه ایتمك	آزماید
آسودن	راحت ایتمك	آساید
آشامیدن	ایچمك	آشامد
آشفتن	پریشان اولمق	(آشوبد)
آغالیدن	قاندرمق	آغالد
افتادن	دوشمك ودوشرمك	افتد [*]
افروختن	شعله‌لندرمك	افروزد
آفریدن	یاراتمق	آفرد
افزودن	آرتمق و آرترمق	افزاید
افسردن	طوكمق	افسرد [*]
افشاندن	صاچمق	افشاند [*]
افشردن	صیقمق	افشرد [*]
افكندن	دوشمك ودوشورمك	افكند [*]

[*] اشبو اشارتی حاوی‌اولان مصدرلرك همزه‌لرینك حذفی‌ده جائزدر [فتادن فتد] دخی دینور.

مصدر	معناسی	مضارعی
آگاهیدن	خبردار اولمق	آگاهد
آلفتن	آلیشمق	
آلودن	بولاشمق و بولاشدرمق	آلاید
آماسیدن	شیشمك	آماسد
(آمدن)	کلمك	(آید)
آمیختن	قارشدرمق	آمیزد
آمرزیدن	رحمت ایتمك	آمرزد
آموختن	اوکرنمك و اوکرتمك	آموزد
انبازیدن	اولچمك	انبازد
انجامیدن	نهایت بولمق	انجامد
انداختن	آتمق (رمی)	اندازد
اندوختن	دیکمك	اندوزد
اندودن	صیوامق	انداید
اندیشیدن	دوشونمك	اندیشد
آوردن	کتورمك	آورد
آوریدن	»	»
آویختن	آصمق	آویزد

ب

باختن	اویون اوینامق	بازد
بارانیدن	یاغدرمق	باراند

مصدر	معناسی	مضارعی
باریدن	یاغمق	بارد
بازیدن	اوینامق	بازد
باشیدن	اولمق	باشد
بافتن	طوقومق	(بافد)
بالیدن	بوی آتمق	بالد
باوریدن	اینانمق	باورد
بابیدن	تملشمك	باید
بایستن	کرکمك	باید
برازیدن	یاراشمق	برازد
بردن	ایلتمك	برد
برداشتن	قالدرمق	بردارد
بریدن	کسمك	برد
بستن	باغلامق	(بندد)
بندیدن	«	«
بودن	اولمق	(بود)
بوسیدن	اویمك	بوسد
بوییدن	قوقلامق قوقمق	بوید
بیختن	الهمك	بیزد

§

مضارعی	معناسی	مصدر
پاشد	صاچمق	پاشیدن
پالاید	سوزمك	پالودن
پاید	تملشمك	پاییدن
پزد	پیشمك پیشرمك	پختن
(پذیرد)	قبول ایتمك	پذیرفتن
پراند	اوچورمق	پرانیدن
پردازد	(معناسی چوقدر لغتهباقهلی)	پرداختن
پرستد	طاپمق	پرستیدن
پرسد	سؤال ایتمك	پرسیدن
پرورد	بسلهمك	پروردن
پرهیزد	صاقنمق	پرهیزیدن
پرد	اوچمق	پریدن
پژمرد	صولمق	پژمردن
پژولد	قاندرمق	پژولیدن
پسندد	بکنمك	پسندیدن
پناهد	صیغنمق	پناهیدن
پندارد	صانمق (ظن)	پنداشتن
پوسد	چورومك	پوسیدن
پوشد	اورتمك	پوشیدن

مصدر	معناسی	مضارعی
پیچیدن	صارمق	پیچد
پیمودن	اولچمك	پیماید
پیوستن	اولاشمق	(پیوستد)

§

مصدر	معناسی	مضارعی
تابیدن	بوكمك	تابد
تاختن	چاتمق	تازد
تازیدن	سكرتمك	تازد
تافتن	بوكمك	تابد
تراشیدن	یونمق	تراشد
تراویدن	صیزمق	تراود
ترسانیدن	قورقتمق	ترساند
ترسیدن	قورقمق	ترسد
تُرشیدن	اكشیمك	تُرشد
تركیدن	چاتلامق	تركد
تفسیدن	طوداق یارلمق	تفسد
تفیدن	ایصنمق	تفد
تكیدن	سكرتمك	تكد
(تمزدن)	صوصمق	(تمزند)
تنیدن	طوقومق	تند
تیزیدن	كسكین ایتمك	تیزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
جُستن	ارامق	(جوید)
جَستن	صچرامق	(جهد)
جنبانیدن	قملداتمق	جنباند
جنبیدن	قملدامق	جنبد
جوشیدن	جوشمق	جوشد
جهیدن	صچرامق	جهد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
چاییدن	اوشومك	چاید
چرانیدن	اوتلاتمق	چراند
چریدن	اوتلامق	چرد
چسپانیدن	بارشدرمق	چسپاند
چسپیدن	بارشمق	چسپد
چشانیدن	طاتدرمق	چشاند
چشیدن	طاتمق	چشد
چکانیدن	طاملاتمق	چکاند
چکیدن	طاملامق	چکد
چمیدن	صالنمق	چمد
چیدن	دیرمك و دوشرمك	(چیند)

§

مصدر	معناسی	مضارعی
خاریدن	قاشیمق	خارد

مصدر	معناسى	مضارعى
خايدن	چيكنه‌مك	خايد
خراشيدن	طرمالامق	خراشد
خراشانيدن	طرمالاتمق	خراشاند
خراميدن	صاللانمق	خرامد
خرامانيدن	صاللاندرمق	خراماند
خروشيدن	چيغرمق	خروشد
خريدن	صاتون آلمق	خرد
خفتن	اويومق ياتمق	(خسبد)
خميدن	اكلمك بوكلمك	خمد
خندانيدن	كولدرمك	خنداند
خنديدن	كولمك	خندد
خوابيدن	اويومق «مطلقا»	خوابد
خواستن	ايسته‌مك	(خواهد)
خواندن	اوقومق	خواند
خيزيدن	قالقمق	خيزد
خيسيدن	ايصلانمق	خيسد

§

دادن	ويرمك	(دهد)
داشتن	طوتمق	دارد

مصدر	معناسی	مضارعی
دامیدن	صاورمق	دامد
دانستن	بیلمك	داند
درخشیدن	پارلامق	درخشد
درویدن	بیچمك	درود
دریافتن	آكلامق	دریابد
دریدن	ییرتمق	درد
دزدیدن	چالمق (سرقت)	دزدد
دمیدن	اوفورمك ظاهر اولمق	دمد
دوختن	دیكمك (دیكش)	دوزد
دوشیدن	صاغمق	دوشد
دویدن	قوشمق	دود
دیدن	كورمك	(بیند)

§

راندن	سورمك	راند
ربودن	قاپمق	رباید
رسانیدن	ایرشدرمك	رساند
رسیدن	ایرشمك	رسد
رستن	قورتلمق	(رهد)
رشتن	اكرمك	رشد

مصدر	معناسی	مضارعی
رفتن	کیتمك	(رود)
رمیدن	اورکمك	رمد
رنجانیدن	اینجتمك	رنجاند
رنجیدن	اینجنمك	رنجد
رونیدن	یردن بیتمك	روید
رهیدن	قورتلمق	رهد
ریختن	دوکمك	ریزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
زادن	طوغمق طوغرمق	(زاید)
زاییدن	طوغرمق	زاید
(زدن)	اورمق	(زند)
زدودن	سیلمك	زداید
زندیدن	اولومق	زندد
زیبیدن	یاراشمق	زیبد
زیستن	دیرلمك	زید

§

مصدر	معناسی	مضارعی
ساختن	دوزمك	سازد
سازیدن	«	«
ساییدن	سورومك	ساید
ستادن	آلمق	ستد
ستُودن	اوگمك (مدح)	ستاید

مصدر	معناسی	مضارعی
ستوهیدن	اوصانمق	ستوهد
سپردن	اصمارلامق	(سپارد)
سراییدن	ایرلامق	سراید
سرفیدن	اوكسورمك	سرفد
سرشتن	یوغورمق	(سرشتد)
سگالیدن	تفكر ایتمك	سگالد
سوختن	یانمق	سوزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
شایستن	یارامق	شاید
(شدن)	اولمق	(شود)
شرمیدن	اوتانمق	شرمد
شُستن	یقامق	(شوید)
شِكستن	قیرمق	(شِكَنَد)
شناسیدن	طانیمق	شناسد
شَمردن	صایمق	شمرد
شناختن	اكلامق اكلاتمق	(شناسد)
شتافتن	عجله ایتمك	شتابد
شوریدن	دلیرمك	شورد
شوییدن	یقامق	شوید

§

مصدر	معناسی	مضارعی
طپیدن	چارپمق	طپد
طرازیدن	تنظیم ایتمك	طرازد
طرکیدن	چاتلامق	طرکد
طلبیدن	ایستەمك	طلبد
	§	
غریدن	خایقرمق	غرد
غلطانیدن	یووارلاندرمق	غلطاند
غلطیدن	یووارلامق	غلطد
غُنودن	مزغانمق	غناید
	§	
فرستادن	کوندرمك	فرستد
فرسودن	اسکیمك	فرساید
فرمودن	بیورمق	فرماید
فروختن	صاتمق	(فروشد)
فریفتن	قاپیلمق	فریبد
فهمیدن	اکلامق	فهمد
	§	
کاستن	اکسلمك	(کارد)
کاشتن	اکمك	(کاهد)
گداختن	ایرمك	گدازد
گذشتن	کچمك	گذرد

مصدر	معناسی	مضارعی
كردانیدن	دوندرمك	كرداند
كردن	ایله‌مك	(كند)
گردیدن	دونمك	گردد
گریختن	قاچمق	گریزد
گزیدن	سچمك	(گزیند)
گزیدن	ایصرمق	گزد
گستردن	دوشه‌مك	گسترد
كشادن	آچمق	(كشاید)
كشانیدن	چكدرمك	كشاند
گشتن	دونمك	(گردد)
كشتن	اولدرمك	كشد
كشیدن	چكمك	كشد
گفتن	سویله‌مك	(گوید)
كماشتن	صانمق	كمارد
كندن	قوپارمق قازمق	كند
گنجیدن	صیغمق	گنجد
گوشیدن	دكله‌مك	گوشد
كوشیدن	چالشمق	كوشد

§

لافیدن	اوگونمك	لافد

مصدر	معناسی	مضارعی
لاییدن	یالوارمق	لاید
لرزیدن	دترەمك	لرزد
لغزیدن	سورچمك	لغزد
لنگانیدن	آقساتمق	لنگاند
لنگیدن	اقسامق	لنگد
لیسیدن	یالامق	لیسد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
مالیدن	سورمك	مالد
ماندن	قالمق	ماند
مردن	اولمك اولدرمك	مرد
مکیدن	اممك	مکد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
نازیدن	نازلانمق	نازد
نالیدن	ایکلەمك	نالد
نشستن	اوتورمق	(نشیند)
نگاریدن	نقش ایتمك	نگارد
نگریدن	باقمق	نگرد
نواختن	اوقشامق	نوازد
نوازیدن	»	
نوشانیدن	ایچرمك	نوشاند
نوشتن	یازمق	(نویسد)

مصدر	معناسی	مضارعی
نوشیدن	ایچمك	نوشد
نویدن	امزغانمق	نود
نهانیدن	کیزله‌مك	نهاند

§

ورزیدن	عادت ایتمك	ورزد
وزیدن	اسمك	وزد
وژانیدن	حاللاشمق	وژاند

٥٥ — فارسی مصدرلرنده [متعدی. لازم]. [معلوم. مجهول]. [مثبت. منفی] احوالی واردرکه بروجه‌آتی تعریف اولندیلر

متعدی و لازم

٥٦ — لسان فارسیده متعدی[آن است که فعل فاعل بمفعولش تجاوز کند] صورتیله تعریف اولنوب [فاعلك فعلی مفعول‌به‌ه تجاوز ایدن] دیمکدر فارسینك متعدیلری اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر

متعدی قیاسیلر — اصلنده متعدی معناسنی جامع اولانلردر

کشیدن = چکمك

انگیختن = قوپارمق قازمق .. کبی.

متعدی قیاسیلر — اصلنده‌لازم‌اولان مصدر دالئ یائیلرده یا ایله ادات‌مصدری (آنیدن) صورتنه تحویل ایله ومصدر تائیلرك بعضلرنده فعل مضارعنك اخرینه مذکور (آنیدن)ی علاوه ایله اولوب

١ خندیدن — دن — خندانیدن
کشیدن — « — کشانیدن
٢ — گذر — « — گذرانیدن

کبی اولوب انجق بوده قاعدهٔ عمومیه دکلدر چونکه فارسی مصدرلر ینك بعضلری هم لازم هم متعدی اولدیغندن بویله تعدیه یه لزوم یوقدر وذاتاً بونلر بالاده‌کی ماده‌ده مذکور معنالرندن منفهم اولدیغندن دها زیاده تفصیلات اعطاسنه حاجت قالمامشدر .

مثبت ومنفی

٥٧ — فارسی مصدرلرینی منفی قیلمق ایچون اوللرینه بر (نون نافیه) کتیرمك کافیدر

کردن = ایتمك . نکردن = ایتمه‌مك
یافتن = بولمق . نیافتن = بولمامق ... کبی .

معلوم و مجهول

٥٨ — بالاده مذکور مصدرلرك جمله‌سی معلوم اولوب بونلری مجهول قیلمق ایچون [شدن] مصدریله ترکیب ایتمك لازمدرکه بو خصوص زیرده‌کی فعل مقاله‌سنك افعال مرکبه فصلنده بیان اولنه‌جقدر.

٥٩ — لسان فارسیده [اسم مصدر] و [حاصل مصدر]لر دخی کلمات مهمه‌دن اولدقلری جهتله بروجه‌آتی تعریف اولندیلر

اسم مصدرلر

٦٠ — لسان فارسیده اسم مصدر: [ان لفظ است که بمعنیٔ مصدر اسم باشد] صورتیله افاده اولنوب [معنای مصدره اسم اولان لفظ] دیمکدر. فارسیده اسم مصدرلر درت وجهله یاپیلور

برنجیسی . ـ صفتلرك و بعض اسملرك اخرلرینه یاء مصدریه علاوه‌سیله اولانلردر

١ { نیك ـ دن ـ نیكی = ایلك
بد ـ « ـ بدی = كوتولك }

٢ { شاد ـ « ـ شادی = سونمك
مرد ـ « ـ مردی = انسانلق }

كبی اولوب آنجق اخرنده های رسمیه اولان كلمه‌لره بو یاء مصدریه التحاق ایدنجه اول های رسمیه كاف فارسی‌یه قلب اولنور

بنده ـ دن ـ بنده‌گی
دیوانه ـ « ـ دیوانگی
فرزانه ـ « ـ فرزانگی ... كبی.

ایكنجیسی ـ مصدر معناسنه كلن امر حاضرلردر

آرام . خرام . دشنام
آزار . رفتار . زار
بلز . ناز . نیاز
خراش . خروش ... كبی.

اوچنجیسی ـ مضارعه مقارن اوله‌رق وارد اولان ماضیلردر

خواهد آمد ـ ده‌كی ـ آمد
باید رفت ـ « ـ رفت
تواند گرفت ـ « ـ گرفت
شاید یافت ـ « ـ یافت

فعل ماضیلری كبی.

درونجیسی ـ ماضیله امر حاضردن ترکب ایدندر

جستجو . گفتگو . شششو . رفتروب . کبی .

حاصل مصدرلر

٦١ ــ فارسینك حاصل مصدرلری امر حاضرلرینك اخری ساکن اولانلرینی مکسور قیلوب برشین کتورمك ومتحرك اولانلرینه بر [یش] علاوه ایلمکله اولور

آموز ـ دن ـ آموزش
آمیز ـ « ـ آمیزش
بوس ـ « ـ بوسش
پوش ـ « ـ پوشش
جوش ـ « ـ جوشش
خواه ـ « ـ خواهش
دان ـ « ـ دانش
رنج ـ « ـ رنجش
سپار ـ « ـ سپارش
سوز ـ « ـ سوزش
شور ـ « ـ شورش
گرد ـ « ـ گردش
نال ـ « ـ نالش
ورز ـ « ـ ورزش

— ابله —

آرا — دن — آرایش

آزما — « — آزمایش

آسا — « — آسایش

افزا — « — افزایش

بخشا — « — بخشایش

ستا — « — ستایش

فرما — « — فرمایش

کشا — « — کشایش

نما — « — نمایش . کبی.

٦٢ — بورایه قدر ذکر اولنان مصدرلرك همان جمله‌سی بسیط اولوب مجهولده بیان اولندیغی وجهله بعض کره مرکب مصدرلر دخی اولورکه بونلرك مصدرلق حالیله تعریفه سزا بر حاللری اولمیوب فعله متعلق خصوصاتده لازم اولدقلرندن بوراده یالکز بسیط اولان مصدر یازلمشدر.

[بازی کردن] و[فروخوردن] کبی مصادر مرکبه‌نك احوالی‌ده فعل مقاله‌سنده کوروله‌جکندن بوبحثه ختام ویرلدی.

ایکنجی مقاله

فعللر

٦٣ — لسان فارسیده فعل : [ان کلمه است که بذاتی منسوب وبزمانی مقارنشود] صورتیله تعریف اولنورکه [برذاته نسبتله برزمانه مقارن اولان کلمه] دیمکدر

رفت = کیتدی
بود = اولدی
گوید = سویلر
باشد = اولور
رو = کیت
گو = سویله .. کبی.

فارسی فعللری ذوات افعال وفروع افعال نامنلریله ایکی نوع اولدقلرندن بومقاله آنلری تعریف ایتمك اوزره ایکی باب اوزرینه تدوین اولندی.

باب اول

{ذات فعل}

٦٤ — بالاده تعریف اولندیغی وجهله هم ذاته هم زمانه دلالت ایدن فعللر ذات فعل اولوب بونلر مصدرلردن مشتق ایسه‌لرده یالکز ادوات ایله اولان اشتقاق کیفیتی یعنی افعال بسیطه تشکیلی معلوم

فعللره مخصوص اولوب مجهوللر دیکر کلمه ایله ترکب ایده‌رك افعال مرکبه طرزنده یاپیلدقلرندن و بونلردن بشقه مرکب فعللر دخی بولندیغندن بو باب بری [افعال بسیطه] دیکری [افعال مرکبه] یه مخصوص اولمق اوزره ایکی فصل اوزرینه ترتیب اولندی.

فصل اول

افعال بسیطه

٦٥ — فارسینك افعال بسیطه‌سی [ماضی . مضارع . التزامی . حال . امر . نهی] صیغه‌لرندن عبارتدر وبونلر هپ مصدردن مشتق اولورلر .

فارسی مصدرلرینك منفیلری کلمه‌نك اولنه کلن نون نافیه ایله مثبتدن فرق اولندیغی وکیفیت اشتقاق اکثریا اخرده جریان ایلدیکی جهتله اشتقاق خصوصنده مثبت ایله منفیده اختلاف اولمدیغندن بوراده بیان اولنه‌جق قواعد هر ایکیسنه‌ده شامل اولور .

بر ده فارسینك هر مصدرندن فعل مضارعلر قاعده‌یه موافق کلیوب بعضلری غیر قیاسی اوله‌رق مسموع اولدیغندن وقواعد ایسه قیاسیلره نظراً تأسیس ایدلدیکندن مضارع اشتقاقنده کثرته اتباع ایله قاعده وضع ایدلمش و شاذ اولانلر بالاده‌کی مصدر تفصیلاتنده بیان اولندیغی وجهله قوسین ارهسنده کوسترلمشدر .

ایشته شو اساسلره بناءً افعال بسیطه اشتقاقی وتصریفاتی بروجه آتی بیان اولنور .

فعل ماضی

٦٦ — لسان فارسیده فعل ماضی [شهودی ونقلی] اولمق اوزره ایکی نوعدر.

ماضیٔ شهودی

٦٧ — لسان فارسیده ماضیٔ شهودی: [آن فعل است که متکلم دیده‌را بازگوید] صورتیله تعریف اولنوب [متکلمك کورمش اولدیغنی سویلدیکی فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاقی: ادات مصدرك نونی حذف ایتدکده بر ماده قالیر که او ماده ماضینك مفرد غائبی اولوب بونك آخرینه ضمائر نسبیه علاوه‌سیله‌ده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور. مثلا: چالشمق معناسنه اولان [کوشیدن] مصدرندن نون حذف اولندقده قالان [کوشید] ماده‌سی ماضینك مفرد غائبی وکذا بولمق معناسنه اولان [یافتن] مصدرندن نون قالقنجه قالان [یافت] ماده‌سی ماضینك مفرد غائبی اولوب بونلره ضمائر نسبیه علاوه اولندقده:

مفرد متکلم ـ کوشیدم. یافتم
« مخاطب ـ کوشیدی. یافتی
« غائب ـ کوشید. یافت
جمع متکلم ـ کوشیدیم. یافتیم
« مخاطب ـ کوشیدید. یافتید
« غائب ـ کوشیدند. یافتند

صورتلرنده معلومنك امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولورکه مجهوللرینده

نون نافیه ایله اولور که معنالریله برابر آتیده هم مثبت هم منفیلری یازلدی .

مثبت

کوشیدم ـ چالشدم . یافتم ـ بولدم
کوشیدی ـ چالشدڭ . یافتی ـ بولدڭ
کوشید ـ چالشدی . یافت ـ بولدی
کوشیدیم ـ چالشدق . یافتیم ـ بولدق
کوشیدید ـ چالشدگز . یافتید ـ بولدگز
کوشیدند ـ چالشدیلر . یافتند ـ بولدیلر

منفی

نکوشیدم ـ چالشمدم . نیافتم ـ بولمدم
نکوشیدی ـ چالشمدڭ . نیافتی ـ بولمدڭ
نکوشید ـ چالشمدی . نیافت ـ بولمدی
نکوشیدیم ـ چالشمدق . نیافتیم ـ بولمدق
نکوشیدید ـ چالشمدگز . نیافتید ـ بولمدگز
نکوشیدند ـ چالشمدیلر . نیافتند ـ بولمدیلر

٦٨ — **ماضئ نقلی** : لسان فارسیده ماضئ نقلی : [ان فعل است که متکلم شنیده‌را باز میگوید] صورتیله تعریف اولنوب [متکلمك ایشتمش اولدیغنی سویلدیکی فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : ماضئ شهودی مفرد غائبنك اخرینی مفتوح قیلوب بر های رسمیه گتیردکده بونك مفرد غائبی اولور وبوکا ضمائر نسبیه علاوه‌سیله دیگر صیغه‌لری حاصل اولوب امثلهٔ مطرده‌سی ظهور

ایدر . یعنی اولا [کوشـید]دن [کوشـیده] یاپوب بعده ضمائر نسـبیه علاوه ایتملیدر .

مثبت

کوشیده‌ام ـ چالشمشم . یافته‌ام ـ بولمشم
کوشیده‌ئی ـ چالشمشسك . یافته‌ئی ـ بولمشسك
کوشیده ـ چالشمش . یافته ـ بولمش
کوشیده‌ایم ـ چالشمشز . یافته‌ایم ـ بولمشز
کوشیده‌اید ـ چالشمشسکز . یافته‌اید ـ بولمشسکز
کوشیده‌اند ـ چالشمشلردر . یافته‌اند ـ بولمشلردر

منفی

نکوشیده‌ام ـ چالشمامشم . نیافته‌ام ـ بولمامشم
نکوشیده‌ئی ـ چالشمامشسك . نیافته‌ئی ـ بولمامشسك
نکوشیده ـ چالشمامش . نیافته ـ بولمامش
نکوشیده‌ایم ـ چالشمامشز . نیافته‌ایم ـ بولمامشز
نکوشیده‌اید ـ چالشمامشسکز . نیافته‌اید ـ بولمامشسکز
نکوشیده‌اند ـ چالشمامشلر . نیافته‌اند ـ بولمامشلر

فعل مضارع

٦٩ ـ لسان فارسیده فعل مضارع : [ان فعل است که بدلالت زمانی درحال واستقبال مشترك باشد] صورتیله تعریف اولنوب [زمان حال ایله استقباله مشترکاً دلالت ایدن فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : مصدردن ادات مصدر قالدیرلدقدن صوکره باقی

قالان ماده‌نك آخر حرفی یا و الف و سین قالیرسه انلر حذف را ونون قالیرسه بونلر ابقا واو قالیرسه (آی) ه خا قالیرسه زا حرفنه شین قالیرسه رایه فا قالیرسه بایه قلب اولندقده مضارعك اساسی حاصل اولوب بو اساس مضارعك اخری مفتوح قیلنوب بر دال ساکنه علاوه اولندقده مضارعك مفرد غائبی اولور واساس مضارعه ضمائر نسبیه علاوه اولندقده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور . یعنی :

کوشیدن ــ مصدرندن بروجه‌تعریف حذف ایله ــ کوش
١ { نهادن ــ » » » » ــ نه
دانستن ــ » » » » ــ دان
٢ { آوردن ــ » » » ابقا ایله ــ آور
خواندن ــ » » » » ــ خوان
٣ ــ نمودن ــ » » آیه قلب ایله ــ نمای
٤ ــ آموختن ــ » » زایه » » ــ آموز
٥ ــ داشتن ــ » » رایه » » ــ دار
٦ ــ یافتن ــ » » بایه » » ــ یاب

صورتنده اصل مضارع اوله‌رق حاصل اولان [کوش. نه. دان. آور. خوان. نمای. آموز. دار. یاب] کلمه‌لرینك اخرلری مفتوح قیلنوب بر دال ساکنه کتیرلدکده مفرد غائبی وضمائر نسبیه ایله دیکر صیغه‌لری حاصل اولور نته‌کیم :

مثبت

کوشم ــ چالیشرم	کوشیم ــ چالیشرز
کوشی ــ چالیشرسك	کوشید ــ چالیشرسکز
کوشد ــ چالیشر	کوشند ــ چالیشرلر

منفی

نکوشم – چالشمام   نکوشیم – چالشمایز
نکوشی – چالشمازسك   نکوشید – چالشمازسکز
نکوشد – چالشماز   نکوشند – چالشمازلر

نهم . دانم . آورم . خوانم . نمایم . آموزم . دارم . یابم
نهی . دانی . آوری . خوانی . نمایی . آموزی . داری . یابی
نهد . داند . آورد . خواند . نماید . آموزد . دارد . یابد
نهیم . دانیم . آوریم . خوانیم . نماییم . آموزیم . داریم . یابیم
نهید . دانید . آورید . خوانید . نمایید . آموزید . دارید . یابید
نهند . دانند . آورند . خوانند . نمایند . آموزند . دارند . یابند
صورتلرنده کیفیت مفصلاً کوسترلمشدر . وبونلرك منفی صورتلری ده:
ننهم . ندانم . نیاورم . نخوانم . نمایم . نیاموزم . ندارم . نیابم
ننهی . ندانی . نیاوری . نخوانی . نمایی . نیاموزی . نداری . نیابی
ننهد . نداند . نیاورد . نخواند . نماید . نیاموزد . ندارد . نیابد
ننهیم . ندانیم . نیاوریم . نخوانیم . نماییم . نیاموزیم . نداریم . نیابیم
ننهید . ندانید . نیاورید . نخوانید . نمایید . نیاموزید . ندارید . نیابید
ننهند . ندانند . نیاورند . نخوانند . نمایند . نیاموزند . ندارند . نیابند
صورتلرندن عبارتدر .

فعل التزامی

۷۰ — لسان فارسیده فعل التزامی فعل مضارعك عینی اولوب سوز آراسنده قرینه ایله فرق اولنور .

١ ـ اكر آئی بروم
٢ ـ بياتا كه بكويم

دينلدكده برنجيده روم مضارع ايكنجيده كويم التزامی اولور .

فعل حال

٧١ ـــ لسان فارسيده فعل حال : [ان فعل است كه بزمان حال دلالت ميكند] صورتيله تعريف اولنوب [زمان حاله دلالت ايدن فعل] ديمكدر .

صورت اشتقاقی : مضارعك اولنه [می] كتورمكدن عبارتدر . ومنفيده نون نافيه بو می اداتنه داخل اولور .

مثبت	منفی
ميكوشم ـ چاليشيورم	نميكوشم ـ چاليشميورم
ميكوشی ـ چاليشيورسك	نميكوشی ـ چاليشميورسك
ميكوشد ـ چاليشيور	نميكوشد ـ چاليشميور
ميكوشيم ـ چاليشيورز	نميكوشيم ـ چاليشميورز
ميكوشيد ـ چاليشيورسكز	نميكوشيد ـ چاليشميورسكز
ميكوشند ـ چاليشيورلر	نميكوشند ـ چاليشميورلر .

فعل امر

٧٢ ـــ امرلر حاضره وغائبه اولمق اوزره [امر حاضر] و[امر غائب) ناملريله ايكی نوع اولوب بروجه آتی بيان اولنورلر .

امر حاضر

٧٣ ـــ لسان فارسيده امر حاضر : [ان فعل اســت كه متكلم

بان كلمه مخاطبرا فرمايد] صورتيله تعريف اولنوب [مخاطبه امرى
شامل اولان فعل] ديمكدر.

صورت اشتقاقى: مصدردن اصل مضارع تشكيلندن عبارتدر يعنى
آلتمش طقوزنجى ماده‌ده بيان اولنديغى وجهله تشكيل اولنان اساس
مضارعلر امر حاضر اولورلر.

بونلر امر حاضرك مفردى اولوب جمعى بونك اخرينه [يد]
علاوه‌سندن عبارتدر.

مفرد	جمع
كوش = چاليش	كوشيد = چاليشك
نه = قوى	نهيد = قويك
دان = بيل	دانيد = بيلك
آور = گتير	آوريد = گتيرك
خوان = اوقو	خوانيد = اوقويك
نماى = گوستر	نماييد = گوسترك
آموز = اوگرن	آموزيد = اوگرنك
دار = طوت	داريد = طوتك
ياب = بول	يابيد = بولك ... كبى.

۷٤ — فائده: لسان فارسيده مضارع والتزامى وامر حاضر
صيغه‌لرينك اولنه بر باى مكسوره گتيرمك شيوهٔ لساندندر.

بكويد . بكوش ـ بياورد . بياور ... كبى.

امثلهٔ مطردهسنه هرهانکی برماضئ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکدن عبارتدر. منفیسی دخی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

خواهم کوشید = چالیشه‌جغم
خواهی کوشید = چالیشه جقسك
خواهد کوشید = چالیشه‌جق
خواهیم کوشید = چالیشه‌جغز
خواهید کوشید = چالیشه جقسکز
خواهند کوشید = چالیشه‌جقلر

منفیسی

نخواهم کوشید = چالیشمیه‌جغم
نخواهی کوشید = چالیشمیه جقسك
نخواهد کوشید = چالیشمیه‌جق
نخواهیم کوشید = چالیشمیه‌جغز
نخواهید کوشید = چالیشمیه‌جقسکز
نخواهند کوشید = چالیشمیه‌جقلر.. کبی.

فعل اقتداری

۸۳ — لسان فارسیده فعل اقتداری: [ان فعل است که اقتدار فاعلرا بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [فاعلك اقتدارینی کوسترن فعل] دیمکدرکه بونك ماضی ومضارعی اولەرق ایکی نوعدر.

۸٤ — ماضئ اقتداری ایکی صورتله تشکیل اولنور.

برنجیسی - [توانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطردهسنك اخرینه هرهانکی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکدن عبارتدر بونكده منفیسی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

توانستم کوشید = چالیشهبیلدم
توانستی کوشید = چالیشهبیلدك
توانست کوشید = چالیشهبیلدی
توانستیم کوشید = چالیشهبیلدك
توانستید کوشید = چالیشهبیلدکز
توانستند کوشید = چالیشهبیلدیلر

منفیسی

نتوانستم کوشید = چالیشهمدم
نتوانستی کوشید = چالیشهمدك
نتوانست کوشید = چالیشهمدی
نتوانستیم کوشید = چالیشهمدق
نتوانستید کوشید = چالیشهمدکز
نتوانستند کوشید = چالیشهمدیلر... کبی.

ایکنجیسی — اصل اولان کلمهنك مصدری النوب اولنه با واخرینه [نتوانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطردهسنی الحاق ایتمکله اولور بونك منفیسی جزء ثانیده معتبردر

منفی	مثبت
بکوشیدن نتوانستم	بکوشیدن توانستم
بکوشیدن نتوانستی	بکوشیدن توانستی
بکوشیدن نتوانست	بکوشیدن توانست
بکوشیدن نتوانستیم	بکوشیدن توانستیم
بکوشیدن نتوانستید	بکوشیدن توانستید
بکوشیدن نتوانستند	بکوشیدن توانستند

کیدرکه معنالری برنجی وجهده اولدیغی کبی اولدیغندن یازلمدی.

٨٥ ــ مضارع اقتداری دخی ایکی صورتله تشکیل اولنور.

برنجیسی ــ [نتوانستن] مصدرینك مضارعی مطردهسنه هرهانکی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکله اولور وبونك منفیسی جزء اولده اجرا اولنور

مثبت

توانم کوشید = چالیشهبیلیرم
توانی کوشید = چالیشهبیلیرسك
تواند کوشید = چالیشهبیلیر
توانیم کوشید = چالیشهبیلیرز
توانید کوشید = چالیشهبیلیرسکز
توانند کوشید = چالیشهبیلیرلر

منفیسی

نتوانم کوشید = چالیشه‌مام

نتوانی کوشید = چالیشه‌مازسك

نتواند کوشید = چالیشه‌ماز

نتوانیم کوشید = چالیشه‌مایز

نتوانیدکوشید = چالیشه‌مازسکز

نتواندکوشید = چالیشه‌مازلر ... کبی .

ایکنجیسی ــ اصل اولان کلمه‌نك مصدری النوب اولنه با واخرینه [توانستن] مصدرینك مضارعی مطرده‌سنی الحاق ایله اولورکه بونكده منفیسی جزء ثانیده اولور

مثبت	منفی
بکوشیدن توانم	بکوشیدن نتوانم
بکوشیدن توانی	بکوشیدن نتوانی
بکوشیدن تواند	بکوشیدن نتواند
بکوشیدن توانیم	بکوشیدن نتوانیم
بکوشیدن توانید	بکوشیدن نتوانید
بکوشیدن توانند	بکوشیدن‌نتوانند . . . کبی.

فعل وجوبی

٨٦ ــ لسان‌فارسیده فعل وجوبی: [ان‌فعل است‌که دراجرایش بفاعل وجوب نماید] صورتیله تعریف اولنوب [بر ایشك اجراسنده فاعله وجوب کوسترن فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاق وترکیبی: [بایستن] مصدرینك مضارعی مفرد غائبنك آخرینه هرهانکی برمضارعك امثلهٔ مطردهسنی قاتمقدن عبارت اولوب منفیسی جزء اولده اجرا اولنور

مثبت

باید کوشم = چالیشمالی‌یم
باید کوشی = چالیشمالیسك
باید کوشد = چالیشمالیدر
باید کوشیم = چالیشمالی‌یز
باید کوشید = چالیشمالیسکز
باید کوشند = چالیشمالیدرلر

منفیسی

نباید کوشم = چالیشماملی‌یم
نباید کوش = چالیشماملیسك
نباید کوشد = چالیشماملی
نباید کوشیم = چالیشماملی‌یز
نباید کوشید = چالیشماملیسکز
نباید کوشند = چالیشماملیدرلر.. کبی.

فعل حکایه

٨٧ — فعل حکایه برفعلك مضمونی حکایه طریقیله بیان ایدن فعلدرکه لسان فارسیده [ماضئ نقلی] و[حال] صیغه‌لرینی جامع اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر.

٨٨ — **مطابهٔ ماضیٔ نقلی**: هرهانکی برماضیٔ نقلی مفرد غائبنك آخرینه (بودن) مصدرینك ماضیٔ شهودیسی امثلهٔ مطردهسنی الحاق ایتمکله اولور ومنفیسی جزء اولدهمعتبردر.

مثبت

کوشیده بودم = چالیشمش ایدم
کوشیده بودی = چالیشمش ایدك
کوشیده بود = چالیشمش ایدی
کوشیده بودیم = چالیشمش ایدك
کوشیده بودید = چالیشمش ایدکز
کوشیده بودند = چالیشمش ایدیلر

منفیسی

نکوشیده بودم = چالیشمامش ایدم
نکوشیده بودی = چالیشمامش ایدك
نکوشیده بود = چالیشمامش ایدی
نکوشیده بودیم = چالیشمامش ایدك
نکوشیده بودید = چالیشمامش ایدکز
نکوشیده بودند = چالیشمامش ایدیلر .. کبی.

٨٩ — **مطابهٔ حال**: ایکی وجهله تشکیل اولنور:

برنجیسی: هر هانکی بر ماضیٔ شهودینك اولنه (می) کتیرمکله اولور.

مثبت	منفی
میکوشیدم = چالیشییوردم	نمیکوشیدم = چالیشمیوردم
میکوشیدی = چالیشییوردك	نمیکوشیدی = چالیشمیوردك
میکوشید = چالیشییوردی	نمیکوشید = چالیشمیوردی
میکوشیدیم = چالیشییوردق	نمیکوشیدیم = چالیشمیوردق
میکوشیدید = چالیشییوردکز	نمیکوشدید = چالیشمیوردکز
میکوشیدند = چالیشییوردیلر	نمیکوشیدند = چالیشمیورلردی.. کبی

ایکنجیسی - یالکز مفرد متکلم ایله جمع غائب صورتلرینه مخصوص اوله‌رق ماضیٔ شهودی اخرینه بریا علاوه‌سندن عبارتدر.

مثبت	منفی
کوشیدمی = چالیشییوردم	نکوشیدمی = چالیشمیوردم
کوشیدندی = چالیشییورلردی	نکوشیدندی = چالیشمیورلردی .. کبی

روایت فعلی

٩٠ — برفعلك مضمونی روایت طریقیله بیان ایدن فعله فعل روایت دینورکه لسان فارسیده هرهانکی برماضیٔ نقلی مفرد غائبنك اخرینه [بودن] مصدرینك ماضیٔ نقلیسی مطرده‌سنی علاوه ایتمکله حاصل اولور برفعلدر. ومنفیسی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

کوشیده‌بوده‌ام = چالیشمش ایمشم
کوشیده‌بوده‌ئی = چالیشمش ایمشسك
کوشیده‌بوده = چالیشمش ایمش

کوشیده بوده ایم = چالیشمش ایمشز
کوشیده بوده اید = چالیشمش ایمشسکز
کوشیده بوده اند = چالیشمش ایمشلر

منفیسی

نکوشیده بوده ام = چالیشمامش ایمشم
نکوشیده بوده ئی = چالیشمامش ایمشسك
نکوشیده بوده = چالیشمامش ایمش
نکوشیده بوده ایم = چالیشمامش ایمشز
نکوشیده بوده اید = چالیشمامش ایمشسکز
نکوشیده بوده اند = چالیشمامش ایمشلر .. کبی.

افعال مجهوله

٩١ — بالاده کی محل مخصوصنده دخی تعریف اولندیغی وجهله افعال فارسیه نك مجهوللری جملةً [شدن] مصدرینك افعالیله ترکب ایتدکلرندن اولا بو مصدرك افعال مستعمله سنك تعریفلری بر وجه آتی یازلدی .

ماضی شهودی	ماضی نقلی	مضارع	حال
شدم	شده ام	شوم	میشوم
شدی	شده ئی	شوی	میشوی
شد	شده	شود	میشود
شدیم	شده ایم	شویم	میشویم
شدید	شده اید	شوید	میشوید
شدند	شده اند	شوند	میشوند

ایشته بونلرك توسطیله افعال مجهوله ترکیب اولنورکه افعال بسیطه ومرکبه‌دن جمله‌سنك مجهول تشکیلاتی بر وجه‌آتی تحریر اولندی .

افعال بسیطه‌نك مجهوللری

٩٢ — ماضیٔ شهودیٔ مجهولی : مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی اخرینه [شدن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطرده‌سنی علاوه ایتمکله اولورکه منفیسی دخی جزء ثانیده اجرا اولنور .

مثبت مجهول

نوشته‌شدم = یازلدم

نوشته‌شدی = یازلدك

نوشته‌شد = یازلدی

نوشته‌شدیم = یازلدق

نوشته‌شدید = یازلدکز

نوشته‌شدند = یازلدیلر

منفی مجهولی

نوشته‌نشدم = یازلمادم

نوشته‌نشدی = یازلمادك

نوشته‌نشد = یازلمادی

نوشته‌نشدیم = یازلمادق

نوشته‌نشدید = یازلمادکز

نوشته‌نشدند = یازلمادیلر . . . کبی .

۹۳ — ماضی نقلی مجهولی: مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضی نقلیسنك آخرینه [شدن] مصدرینك ماضی نقلیسی مطرده‌سنی علاوه ایتمکله اولوب منفیسی جزء ثانیسنده اجرا اولنور.

مثبت مجهول

نوشته شده ام = یازلمشم
نوشته شده‌ئی = یازلمشسك
نوشته‌شده = یازلمش
نوشته‌شده‌ایم = یازلمشز
نوشته‌شده اید = یازلمشسکز
نوشته‌شده‌اند = یازلمشلر

منفی مجهولی

نوشته‌نشده ام = یازلمامشم
نوشته‌نشده‌ئی = یازلمامشسك
نوشته‌نشده = یازلمامش
نوشته‌نشده ایم = یازلمامشز
نوشته‌نشده‌اید = یازلمامشسکز
نوشته نشده‌اند = یازلمامشلر . . . کبی.

۹٤ — مضارع مجهولی : مجهول قیلنه‌جق بسیطك ماضی نقلیسی آخرینه [شدن] مصدرینك مضارعنك امثله مطرده‌سنی علاوه ایتمکله اولورکه منفیسی ینه جزء ثانیده اجرا اولنور:

مثبت مجهولی

نوشته شوم = یازیلیرم

نوشته‌شوی = یازیلیرسك

نوشتوشود = یازیلیر

نوشته‌شویم = یازیلیرز

نوشته‌شوید = یازیلیرسکز

نوشته‌شوند = یازیلیرلر

منفی مجهولی

نوشته نشوم = یازلمام

نوشته نشوی = یازلمازسك

نوشته نشود = یازلماز

نوشته نشویم = یازلمایز

نوشته نشوید = یازلمازسکز

نوشته نشوند = یازلمازلر

۹۵ — فعل حال مجهولی: مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی آخرینه [شدن] مصدرینك فعل حالی امثلهٔ مطردهسنك علاوه‌سیله اولوب، منفیسی ینه جزء ثانیده اجرا اولنور.

مثبت مجهولی

نوشته‌میشوم = یازیلییورم

نوشته‌میشوی = یازیلییورسك

نوشته‌میشود = یازیلییور

نوشته‌میشویم = یازیلییورز

نوشته‌میشوید = یازیلییورسکز

نوشته‌میشوند = یازیلییورلر

منفی مجهولی

نوشته‌نمیشوم = یازلمییورم

نوشته‌نمیشوی = یازلمییورسك

نوشته‌نمیشود = یازلمییور

افعال مرکبه‌نك مجهوللری

٩٦ — فعل استقبال مجهولی : معلوم اولان فعل استقبالده اصل اولان بسیطك ماضئ نقلیسی اخرینه [خواستن] مصدرینك مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سنی علاوه وبعده [شد] کلمه‌سنی الحاق ایله اولور. منفیسی اورته‌ده‌کی کلمه‌ده اجرا اولنور .

مثبت

نوشته‌خواهم شد = یازیله‌جغم

نوشته‌خواهی شد = یازیله‌جقسك

نوشته‌خواهد شد = یازیله‌جق

نوشته‌خواهیم شد = یازیله‌جغز

نوشته‌خواهید شد = یازیله‌جقسکز

نوشته‌خواهند شد = یازیله‌جقلر

منفیسی

نوشته نخواهم شد = یازلمیه جغم

نوشته نخواهی شد = یازلمیه جقسك

نوشته نخواهد شد = یازلمیه جق

نوشته نخواهیم شد = یازلمیه جغز

نوشته نخواهید شد = یازلمیه جقسگز

نوشته نخواهند شد = یازلمیه جقلر ... کبی.

٩٧ — ماضیٔ اقتداری مجهولی: اصل اولان مصدرك اولنه با اخرینه [توانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مجهولنك امثلهٔ مطردهسنی علاوه ایتمكله اولورکه منفیسی ینه مذکور ماضیده جاریدر.

مثبت

بنوشتن توانسته شدم = یازیله بیلدم

« « شدی = « بیلدك

« « شد = « بیلدی

« « شدیم = « بیلدك

« « شدید = « بیلدگز

« « شدند = « بیلدیلر .. کبی.

منفیسی

بنوشتن توانسته نشدم = یازیلهمدم

« « نشدی = یازیلهمدك

« « نشد = یازیلهمدی

» » نشدیم = یازیله‌مدق
» » نشدید = یازیله‌مدیکز
» » نشدند = یازیله‌مدیلر .. کبی.

٩٨ — مضارع اقتداری مجهولی : اصل اولان مصدرك اولنه با اخرینه [توانستن] مصدرینك مضارع مجهولنك امثلهٔ مطرده‌سنی قاتمقله اولوب منفیسی ینه مذکور مضارع مجهولده جاریدر.

مثبت

بنوشتن توانسته شوم = یازیله‌بیلیرم
» » شوی = » بیلیرسك
» » شود = » بیلیر
» » شویم = » بیلیرز
» » شوید = » بیلیرسکز
» » شوند = » بیلیرلر

منفیسی

بنوشتن توانسته نشوم = یازیله‌مام
» » نشوی = یازیله‌مازسك
» » نشود = یازیله‌ماز
» » نشویم = یازیله‌مایز
» » نشوید = یازیله‌مازسکز
» » نشوند = یازیله‌مازلر .. کبی.

٩٩ — فعل وجوبی مجهولی : مضارع مجهولك امثلهٔ مطردهسی اوللرینه [بایدکه] علاوهسیله اولوب منفیسی ینه مذکور مضارعده جاری اولور .

مثبت

بایدکه نوشته شوم = یازلمالی یم (کرك که یازیله یم) کبی
» » شوی = یازلمالیسك
» » شود = یازلمالی
» » شویم = یازلمالی یز
» » شوید = یازلمالیسکز
» » شوند = یازلمالیلر

منفیسی

بایدکه نوشته نشوم = یازلمامالییم
» » نشوی = یازلمامالیسك
» » نشود = یازلمامالی
» » نشویم = یازلمامالی یز
» » نشوید = یازلمامالیسکز
» » نشوند = یازلمامالیلر . . . کبی .

١٠٠ — مطابقهٔ ماضیٔ نقلی مجهولی : معلومنك جزء اولی ایله جزء ثانیسی آراسنه [شده] علاوهسیله مثبتی ، [نشده] علاوهسیله منفیسی حاصل اولور .

مثبت

نوشته شده بودم	= یازلدی ایدم	یازلدم	ایدی
« « بودی	= « ایدك	یازلدك	«
« « بود	= « ایدی	یازلدی	«
« « بودیم	= « ایدك	یازلدق	«
« « بودید	= « ایدکز	یازلدکز	«
« « بودند	= « ایدیلر	یازلدیلر	«

منفیسی

نوشته نشده بودم = یازلمادی ایدم
« « بودی = « ایدك
« « بود = « ایدی
« « بودیم = « ایدك
« « بودید = « ایدکز
« « بودند = « ایدیلر.. کبی.

١٠١ — **صیغهٔ حال مجهولی** : ماضی شهودی مجهولنك جزء ثانیسنه [می] علاوه سیله مثبتی، [نمی] علاوه سیله منفیسی حاصل اولور.

مثبت

نوشته میشدم = یازیلییور ایدم
« میشدی = « ایدك
« میشد = « ایدی

نوشته میشدیم = یازیلیور ایدك
» میشدید = » ایدکز
» میشدند = » ایدیلر

منفیسی

نوشته نمیشدم = یازلیور ایدم
» نمیشدی = » ایدك
» نمیشد = » ایدی
» نمیشدیم = » ایدك
» نمیشدید = » ایدکز
» نمیشدند = » ایدیلر .. کبی.

۱۰۲ — فعل روایت مجهولی : معلومنك جزئینی آراسنه [شده] کلمکله مثبتی و [نشده] کلمکله منفیسی حاصل اولور .

مثبت

نوشته شده بوده ام = یازلمش ایدم
» » بوده ئی = » ایدك
» » بوده = » ایدی
» » بوده ایم = » ایدك
» » بوده اید = » ایدکز
» » بوده اند = » ایدیلر

منفیسی

نوشته نشده بوده ام = یازلمامش ایدم
« « بوده ئی = « ایدك
« « بوده = « ایدی
« « بودیم = « ایدك
« « بودید = « ایدکز
« « بودند = « ایدیلرکبی

{ نوع ثانی }

مرکبات عامه

۱۰۳ — کرك فارسی کرك عربی اولان [اسم . صفت . فرع فعللر] دن برینك مناسب برمصدر فارسی ایله ترکیب ایدیله‌رك تصریف اولنه‌بیلن افعاله [مرکبات عامه] دینورکه بونلر ترجه‌ده فعل تعلیمیلره مقابلدرلر. نته‌کیم:

١) براسم فارسی ایله برمصدر فارسیدن = سوکندخوردن ـ یمین ایچمك
 بر « عربی « « = وفا داشتن — وفا ایتمك

٢) بر صفت فارسی « « = خوب نمودن ـ کوزل کوسترمك
 بر « عربی « « = قبیح دیدن ـ چرکین کورمك

٣) بر اسم فاعل فارسی « « = نالنده بودن ـ ایکلییجی اولمق
 بر « عربی « « = کاتب شدن ـ کاتب اولمق

٤) بر « مصدرفارسی « « = نیکی یافتن ـ ایلك بولمق
 بر « عربی « « = توبه کردن ـ توبه ایتمك

صورتلرنده وامثالی احوالده مصدرلر ترکیب اولندقده مرکبات عامه‌دن اولورلرکه بونلرك شامل اولدقلری مصادر فارسیه بالاده مذکور قواعده تطبیقاً تصریف اولندقده افعالی ظهورایدر بناءً علیه یالکز برر مثال ایرادی تشریح مسئله‌یه کافی اوله‌جغندن [توبه کردن] مصدر مرکبنك معلوم صورتی مشتقاتنی بروجه آتی تحریر ایلدك.

مرکبات عامه تصریفاتی

ماضی شهودی

مثبت	منفی
توبه کردم	توبه نکردم
« کردی	« نکردی
« کرد	« نکرد
« کردیم	« نکردیم
« کردید	« نکردید
« کردند	« نکردند

مضارع

مثبت	منفی
توبه کنم	توبه نکنم
« کنی	« نکنی
« کند	« نکند
« کنیم	« نکنیم
« کنید	« نکنید
« کنند	« نکنند

ماضیٔ نقلی

توبه‌کرده‌ام	توبه‌نکرده‌ام
« کرده‌ئی	« نکرده‌ئی
« کرده	« نکرده
« کردایم	« نکردهایم
« کردهاید	« نکردهاید
« کردهاند	« نکردهاند

حال

توبه میکنم	توبه نمیکنم
« میکنی	« نمیکنی
« میکند	« نمیکند
« میکنیم	« نمیکنیم
« میکنید	« نمیکنید
« میکنند	« نمیکنند

امر

(امر حاضر)	(نهی حاضر)
توبه کن	توبه مکن
توبه کنید	توبه مکنید
(امر غائب)	(نهی غائب)
توبه کند	توبه نکند
توبه کنند	توبه نکنند

فعل استقبال

توبه خواهم کرد	توبه نخواهم کرد
« خواهی «	« نخواهی «
« خواهد «	« نخواهد «
« خواهیم «	« نخواهیم «
« خواهید «	« نخواهید «
« خواهند «	« نخواهند «

ماضیٔ اقتداری

توبه توانستم کرد	توبه نتوانستم کرد
« توانستی «	« نتوانستی «
« تواند «	« نتواند «
« توانستیم «	« نتوانستیم «
« توانستید «	« نتوانستید «
« توانستند «	« نتوانستند «

مضارع اقتداری

توبه توانم کرد	توبه نتوانم کرد
« توانی «	« نتوانی «
« تواند «	« نتواند «
« توانیم «	« نتوانیم «
« توانید «	« نتوانید «
« توانند «	« نتوانند «

فعل وجوبی

توبه باید کردم	توبه نباید کردم
« « کردی	« « کردی
« « کرد	« « کرد
« « کردیم	« « کردیم
« « کردید	« « کردید
« « کردند	« « کردند

حکایهٔ ماضی نقلی

توبه کرده بودم	توبه نکرده بودم
« « بودی	« « بودی
« « بود	« « بود
« « بودیم	« « بودیم
« « بودید	« « بودید
« « بودند	« « بودند

حکایهٔ حال

توبه میکردم	توبه نمیکردم
« میکردی	« نمیکردی
« میکرد	« نمیکرد
« میکردیم	« نمیکردیم
« میکردید	« نمیکردید
« میکردند	« نمیکردند

فعل مرکب روایت

توبه‌کرده‌بوده‌ام توبه‌نکرده‌بوده‌ام
» » بوده‌ئی » » بوده‌ئی
» » بوده » » بوده
» » بوده‌ایم » » بوده‌ایم
» » بوده‌اید » » بوده‌اید
» » بوده‌اند » » بوده‌اند

باب ثانی

فرع فعل

١٠٤ — لسان فارسینك فروع افعالی [اسم فاعل. مبالغهٔ فاعل. اسم مفعول. صفت مشبهه. حال ترکیبی] دنیلن کلمه‌لردن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر.

اسم فاعل

١٠٥ — لسان فارسیده اسم فاعل: [ان کلمه است که بمعنئ مصدر متصف شود وفاعل حدثرا بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [معنی مصدری ایله متصف اولان وحدثك فاعلی بیان ایدن کلمه] دیمکدر.

صورت اشتقاقی: امر حاضرك مفردینك اخرینی مفتوح قیلدقدن

صوکره [نده] علاوه سیله مفردی حاصل اولوب اسملر کبی الف نونله‌ده جمعی ظاهر اولور .

کوش ـ دن ـ کوشنده ـ چالیشان

کوشنده ـ « ـ کوشندکان ـ چالیشانلر ... کبی.

١٠٦ ـ اسم فاعل فارسیلره ضمائر اضافیه ونسبیه داخل اولور.

خواننده ام	خواننده ام
خوانندهات	خوانندهٔی
خواننده‌است	خواننده‌است
خوانندهٔما	خواننده ایم
خوانندهٔتان	خواننده‌اید
خوانندهٔشان	خواننده‌اند . . . کبی .

اسم مفعول

١٠٧ ـ لسان فارسیده اسم مفعول : [آن کلمه است که متعلق حدثرا صفت باشد] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك متعلق اولدیغی شیئه صفت اولان کلمه] دیمکدر.

اسم مفعول فارسینك مفردی ماضئ نقلی مفرد غائبنك عینی اولوب قرینه ایله فرق اولنور وبونك آخرینه الف کاف کله جمعی حاصل اولور.

کوشیده . کوشیدکان

خوانده . خواندکان . . . کبی.

ابو اسم مفعوللره ضمائر نسبیه لاحق اولنجه عینیله ماضئ نقلی

امثلهٔ مطردهسی حاصل اولهجغندن اسم‌مفعول دنیله‌مز فقط ضمائر اضافیه لاحق اولور وبوحالنده اسم‌مفعول برعلم کبی اولور.

کفته‌ام . . . بسته ام
کفته‌ات. بسته‌ات
کفته‌اش. بسته‌اش
کفتهٔما. بستهٔما
کفتهٔ تان. بستهٔتان
کفتهٔشان بستهٔ شان . . . کبی

صفت مشبهه

۱۰۸ — اسم‌فاعل معناسنه مشتق برکلمه‌درکه لسان فارسیده درت درلو اولور.

برنجیسی — امرحاضرك آخرینه برالف علاوه‌سیله اولاندر
دان ـ دن ـ دانا = بیلمکیج
توان ـ « ـ توانا = قوتلی . . . کبی .

ایکنجیسی — ینه امرحاضرك آخرینه الف نون الحاقیله‌اولاندر.
رو ـ دن ـ روان = کیدیجی آقیجی
دو ـ « ـ دوان = قوشوجی‌قوشان. . . کبی.

اوچنجیسی ـ ینه امرحاضرك اولنه‌ناعلاوه‌سیله‌منفی معناسنه اولاندر
دان ـ دن ـ نادان = جاهل
توان ـ « ـ ناتوان = ضعیف . . . کبی .

دردنجیسی — برنجی صورتله یاپیلان صفت مشبهه‌لرك اولنه نا کتیره‌رك منفی معناسیله تکرار صفت مشبهه یاپیلمقدر.

بین - دن بینا - بوندن - نابینا = کور . . . کبی .

اشبو صفت مشبهه‌لر ضمائر اضافیه ونسبیه آلیرلر.

ضمائر اضافیه الدقلری

دانایم .	پویانم .	نادانم .	نابینایم
دانایت .	پویانت .	نادانت .	نابینایت
دانایش .	پویانش .	نادانش .	نابینایش
دانای ما .	پویان ما .	نادان ما .	نابینای ما
دانای تان .	پویان تان .	نادان تان .	نابینای تان
دانای شان .	پویان شان .	نادان شان .	نابینای شان

ضمائر نسبیه الدقلری

دانایم .	پویانم .	نادانم .	نابینایم
دانائی .	پویانی .	نادانی .	نابینائی
داناست .	پویان است .	نادان است .	نابینا است
داناایم .	پویانیم .	نادانیم .	نابیناایم
داناايد .	پویانید .	نادانید .	نابیناايد
دانااند .	پویانند .	نادانند .	نابینااند

مبالغهٔ فاعل .

۱۰۹ — اسم فاعللرك آخرلرینه (تر) علاوه‌سیله اولان کلمه‌لرده مبالغهٔ فاعل دینور.

خوانندہ تر . کوشندہ تر . . . کبی

سماعی اولەرق (آمرزکار . کردکار . پروردکار) کبی اخری (کار) برطاقم فعللرك دخی مبالغۀ فاعل اولدیغی اخطار اولنور.

اسم مکانلر

۱۱۰ — فعلدن مشتق اولان اسم مکانلر مصدرلرك واسم مصدرلرك آخرلرینه [گاه] علاوەسندن حصل اولنور.

خفتن ـ دن ـ خفتنگاه = یاتاق

آرام ـ « ـ آرامگاه = مولەیری . . . کبی

حال ترکیبی

۱۱۱ — برفعلك فاعلی ویاخود مفعولی نەحالدە اولدیغنی بیان ایچون اولان مرکب کلمەیە [حال ترکیبی] دینور.

صورت اشتقاقی ـ ماضی ومضارعدن اولورکە هرحالدە بونلرك اوللرینە مناسب برفعل دیکرك الف نون ایلە یاپیلان صفت مشبهەسنی کتیرمکدر.

دوان آمد = قوشەرق کلدی
خندان آمد = کولەرك کلدی
کریان رفت = آغلیەرق کیتدی

افتان وخیزان میرود = دوشە قالقە کیدر . . . کبی.

ختام

قصبار مطبعەسی

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی

درت مجلدن مركبدر

برنجی جلدك — بشنجی كتابی

تطبیقات مفردات

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

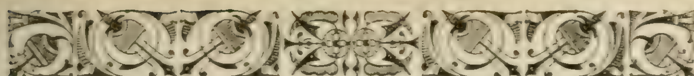
معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

تطبيقات مفردات

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — لسان عثمانيده عربى و فرسى كلماتنك اكثريسى مستعمل اولوب كرك تركى و كركسه عربى وفارسى اصولريله جمعلنه‌رك واحوال سائره‌يى قبول ايده‌رك متداخل اولدقلرندن يعنى شيوهٔ لسانمزه مخصوص بر طرزده امتزاج ايتدكلرندن بو كتابده‌ده اشبو خصوصات مهمه‌دن يعنى امتزاج ايله تحليللرندن بحث اولندى .

۲ — عربينك تنوينلى اولان كلماتندن مفرد اولديغى حالده بالكز تنوين مفتوحه ومكسوره‌يى حاوى اولان كلمات استعمال اولنوب تنوين مضمومه‌يى حاوى اولانلر مفرد حالنده استعمال ايدلمزلر . يعنى :

۱ ـ سالماً نادماً غانماً

۲ ـ لحكمةٍ لسببٍ لمصلحةٍ

كبى صورتلر استعمال اولنوب [مقبولةٌ. مرفوعةٌ] مثللو تنوين مضمومه‌يى حاوى اولانلر قوللانيلمازلر مگركه بر تركيب عربى عينيله عباره اره‌سنده واقع اوله . فقط بو حالده ينه عربيده بولنمش اولوب لسان عثمانيده مستعمل ديمك اولماز .

٣ — عربى كلمه‌لرينك اولنده بولنان همزه‌لر حقنده صرف عربى كتابمزده لزومى قدر تفصيلات ويرلمش ايدى . اورته‌لريله صوكلرنده يازيلان همزه‌لر ايسه اساساً سكز صورتله يازيلورلر .

برنجيسى — الف كلمه‌نك اورته‌لرنده اولوبده ماقبلى مفتوح اولورسه الفك اوزرينه همزه اشارتى وضع اولنور [مأمور . مأجور] كبى .

ايكنجيسى — الف ينه اورته‌لرده اولوبده ماقبلى مكسور ايسه الف يرينه بر دندان و بو دندانك اوزرينه همزه يازيلور [بئر] كبى .

اوچنجيسى — الف ينه اورته‌لرده اولوبده ماقبلى مضموم اولورسه الف يرينه واو يازيلوب اوزرينه همزه قونور [مؤمن . مؤتمن] كبى .

دردنجيسى — الف ينه اورته‌ده اولوبده حركه‌لنمسى لازم گلورسه و ماقبليده مضموم اولورسه ينه واو يازيلوب اوزرينه همزه قونور [مؤجل . مؤنث] كبى .

بشنجيسى — الف ينه اورته‌ده اولوبده حركه‌لنورسه و ماقبلنك حركه‌سى كسره ياخود حروف ممدود ويا حرف ساكن اولورسه بر دندان يازيلوب اوزرينه همزه قونور .

١ – سئله .

٢ – فئه .

٣ ـ سائل . قائل .

٤ ـ اسئله . مسئول ... کبی .

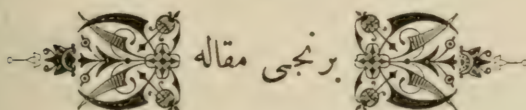
آلتنجیسی ـــ الف کلمه‌نك صوکنده اولوبده ماقبلی مفتوح اولورسه ینه الف یازیلوب اوزرینه همزه قونور [منشأ . ملجأ] کبی .

یدنجیسی ـــ الف ینه کلمه‌نك صوکنده اولدیغی حالده حروف املایه متصل بولنور و حرف مذکورك ماقبلی متحرك اولورسه همزه حرف مذکور اوزرینه قونور [منشئ] کبی .

سکزنجیسی ـــ الف ینه اخرده اولدیغی حالده حروف املایه متصل بولنور وحرف مذکورك ماقبلی ساکن بولنورسه همزه ینه حرف مذکور اوزرینه قونور [شیء . جزؤ] کبی .

٤ ـــ امتزاج مفردات مسائلی اسماء و افعاله متعلق اولدیغندن مسبوق صرف کتابلرنده‌کی تقسیماته توفیقاً بو احوالی بیان ایتمك اوزره بو کتابی اسما وافعاله متعلق اولان اقسام کلمه‌ده‌کی امتزاج ایله تحلیلاتی حاوی اولمق اوزره ایکی مقاله اوزرینه ترتیب ایلدك .

برنجی مقاله

امتزاج کلمات

٥ ـــ مسبوق صرف کتابلرنده محرر هر نوع اسملرك لسان عثمانی تصورتله کیروب نصل امتزاج ایتدکلرینی بیلمك الك مهم مسائلدن اولدیغی جهتله بروجه آتی صره‌سیله تعریف اولنمشلر در :

علملر

٦ — علملر وضعلری جهتله اخر لسانده استعمال اولندقلری حالده تخلف ایده‌میوب ینه عیناً ایراد اولندقلرندن کرك عربی کرك فارسی علملری لسان عثمانیده‌ده عیناً استعمال اولنورلر بناءً علیه دها زیاده سوز سویلمکه لزوم یوقدر .

اسم جنسلر

٧ — عربی اسم‌جنسلرینك اکثریسی کرك مفرد حالنده کرکسه قواعد عربیه‌یه تطبیقاً اولان تثنیه و جمع صورتلرنده لسان عثمانیده مستعمل اولدیغی کبی بونلرك مفردلری ترکی قاعده‌سیله دخی جمعلنوب استعمال اولنورلر .

مفرد	تثنیه	جمع عربی	ترکجه جمعی
زوج	زوجین	زوجات	زوجلر
شیخ	شیخین	شیوخ	شیخلر
دولت	دولتین	دول	دولتلر
بیت	بیتین	ابیات	بیتلر
»	»	بیوت	»
دفعه	دفعتین	دفعات	دفعه‌لر

٨ — فارسی اسم‌جنسلرینك دخی اکثریسی مفرد حالنده والف نون ایله جمعلندکلری صورتده لسان عثمانیده مستعمل اولوب ها ایله جمعلنمش اولانلری استعمال اولنماز وبونلرك مفردلری ترکی اصولیله دخی جمع ایدیلور .

مفرد	جمع فارسی	ترکجه جمعی
مرد	مردان	مردلر
زن	زنان	زنلر
بنده	بندکان	بنده‌لر
کدا	کدایان	کدالر

صورتلری استعمال اولنوب [خانها. میوها] کبی‌ها ایله جمعلنلر قوللانیلماز.

۹ — فارسیده اولدیغی کبی لسان عثمانیده دخی فارسی قاعده‌سنه تطبیقاً الف نون ایله جمعلنمش اولان عربی کلمه‌لر استعمال اولنور.

مریدان منشیان مشیران ... کبی

۱۰ — ترکی و فارسی کلمه‌لرك اصول عربیه ایله جمعلری قطعیاً جائز اولمدیغی کبی اصول فارسیه ویا عربیه ایله جمعلنمش بر کلمه‌یی تکرار اصول ترکیه ایله جمعلندرمك دخی جائز دکلدر . یعنی :

ترکجه کوشك ـ مفردندن ـ کوشکان . کوشکات
» چفتلك ـ » ـ چفتلکان . چفتلکات
» اغاج ـ » ـ اغاجان . اغاجات

دیمك قطعیاً جائز اولمدیغی کبی :

عربیده جمع اولان (ادوات) ـ تکرار ترکجه جمع ایدیله‌رك (ادواتلر)
» » » (اثواب) ـ » » » » (اثوابلر)
» » » (رجال) ـ » » » » (رجاللر)
فارسیده جمع اولان (بندکان) ـ تکرار ترکجه جمع ایدیله‌رك (بندکانلر)
» » » (مردان) ـ » » » » (مردانلر)
» » » (زنان) ـ » » » » (زنانلر)

دینلمز انجق بعض کره مثلا بر خانه‌نك درت طرفی اولدیغندن [خانه‌نك اطرافی] دینور اما [خانه‌لرك اطرافی] دینلدکده بر آره‌ده بولنان بر قاچ خانه‌نك استیعاب ایتدکلری قطعه‌نك درت طرفیمی یوقسه هر خانه‌نك کندی اطرافیمی مطلوبدر بو حالده کیفیت بر مقدار مشکوك ومبهم قاله‌جغندن بویله یرلرده یعنی هر خانه‌نك بشقه بشقه اطرافی قصد اولنه‌جق ایسه اولوقت [اطراف] سوزینی ترکه ایله بر دها جمعلندرمك لازم کلوب [خانه‌لرك اطرافلری کزلدی] صورتنده ادا ایتمکه جواز واردر . فقط بوندنده اجتناب ممکندر . چونکه تعبیر مذکوره بدل [هرخانه‌نك درت برطرفی کزلدی] دیمك ممکن اولدیغندن هرحالده ممنوع اولان حال مذکوردن اجتناب ایله بویله جمعلری استعمال ایتمه‌مك اولادر مکرکه فوق العاده ضرورت اوله .

١١ — عربی و فارسینك بروجه بالا مستعمل اولان مفرد وتثنیه وجمعلرینه ادوات وضمائر ترکیه التحاق ایدر نته‌کیم شو :

زوج ـ دن ـ زوجه زوجینه زوجاته زوجلره
بیت ـ « ـ بیتی . بیتینی . ابیاتی . بیتلری
« ـ « ـ « . « . بیوتی . «

صورتنده ادوات وشو :

زوجم . زوجك . زوجی
زوجمز . زوجکز. زوجلری

ـ و ـ

ابیاتم ابیاتك ابیاتی
ابیاتمز ابیاتکز ابیاتی

صورتلرنده ضمائر اضافیه وشو:

زوجم زوجسك زوجدر
زوجز زوجسکز زوجدرلر

صورتلرنده ضمائر نسبیه لاحق اولمشدر.

۱۲ — ترکجه اولان کلمه‌لره عربی وفارسی ادوات وضمائر قطعیاً التحاق ایتمز واولنه دخی ادات عربی وفارسی داخل اولماز.

١ ـ چفتلکها چفتلکات چفتلکی
٢ ـ کوشکان کوشکها کوشکی
٣ ـ من چفتلك الی چفتلك
٤ ـ ازچفتلك بچفتلك . . . دینلمز.

اسم مکانلر

۱۳ — عربی اسم مکانلرینك کرك اصلی وکرك قیاسی اولانلرینك مفرد وتثنیه وجمعلری لسان عثمانیده استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمع ایدیلور وجمله‌سنه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر.

مفرد	تثنیه	جمع عربی	ترکجه جمعی
١ ـ بیت	بیتین	بیوت	بیتلر
٢ ـ مکتب	مکتبین	مکاتب	مکتبلر
٣ ـ مسکنی	مسکنینی	مساکنی	مسکنلری

٤ { مسکنم مسکنك مسکنی
مسکنمز مسکنکز مسکنلری . . . کبی.

١٤ ـ فارسى اسم مكان اصليلريله قياسيلرينك مفرد والف نونله اولان جمعلرى لسان عثمانيده استعمال اولنديغى كبى مفردلرى تركجه اصوليله جمعلنور وبونلره تركى ادواتيله ضمائر اضافيه التحاق ايدر.

مفرد	جمع فارسى	تركجه جمعى
١ ـ خانه		خانه‌لر
٢ ـ كلزار	كلزاران	كلزارلر
٣ ـ كلستان		كلستانلر
٤ ـ دركاه		دركاهلر
٥ ـ ميكده		ميكده‌لر
٦ ـ خانه‌يى		خانه‌لرى
٧ ـ كلزاره		كلزارلره
٨ ـ كلستانده		كلستانلرده
٩ ـ دركاهك		دركاهلرك
١٠ ـ ميكده‌يى		ميكده‌لرى
١١ خانه‌م	خانه‌ك	خانه‌سى
خانه‌مز	خانه‌كز	خانه‌لرى
١٢ دركاهم	دركاهك	دركاهى
دركاهمز	دركاهكز	دركاهلرى . . كبى .

١٥ ـ برمكان تسميه‌سيچون تركجه عربجه فارسيجه براسم اصلى ويا قياسى بولنه‌ماز ايسه يا فارسينك [خانه] ويا عربينك [دار وبيت] اسم مكان اصليلريله مناسب بر لفظ تركيب ايديله‌رك اسم مكان ياپيلور.

طوپخانه　باروتخانه　خسته‌خانه　اعمالاتخانه
دارالشفقه　دارالشفا　دارالتدریس　دارالفنون
بیت‌المال　بیت‌الله　بیت‌المقدس　بیت‌اللحم

کبی که بونلرك صورت ترکیبلری مسائلی نحو کتابلرنده کوروله‌جکدر.

اسم زمانلر

١٦ — عربی اسم زمان اصلی وقیاسیلرینك مفرد وتثنیه وجمعلری لسان عثمانیده استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه‌اصولیله جمعلنور وجمله‌سنه‌ده ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر.

مفرد	تثنیه	جمع عربی	جمع فارسی
١ – شهر	شهرین	شهور	شهرلر
٢ – یوم	یومین	ایام	یوملر
٣ – موسم	موسمین	مواسم	موسملر
٤ – شهره	شهرینی	شهورك	شهرلرده

(عصرم　عصرك　عصری
(عصرمز　عصرکز　عصرلری . . . کبی.

١٧ — فارسی اسم زمانلری ذاتاً آز اولوب انلردنده یالکز (زمستان) کلمه‌سی مفرد اوله‌رق لسان عثمانیده استعمال ایدلمشدر.

اسم تصغیرلر

١٨ — عربی اسم تصغیرلردن علم مقامنده اوله‌رق (حسین. عبید) کبی بر ایکی کلمه مستعمل اولوب دیکرلرینك محل استعمالی کورولمامشدر.

١٩ — فارسی اسم تصغیرلردن [چه] ایله یاپیلانلرك مفرد حاللری لسان عثمانیده مستعمل اولوب بونلر ترکجه اصولیله جمعلنور وکندولرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه لاحق اولور .

١ { باغچه باغچه‌لر
دیوانچه دیوانچه‌لر

٢ { باغچه‌یه باغچه‌لره
دیوانچه‌ده دیوانچه‌لرده

٣ { باغچه‌م باغچه‌ك باغچه‌سی
باغچه‌مز باغچه‌كز باغچه‌لری ... کبی

اسم منسوبلر

٢٠ — عربی اسم منسوبلری لسان عثمانیده استعمال اولنورسه‌ده یای نسبتك شده‌سی قالدیریلوب عادتا ماقبلی مکسور یا کبی اوقنور .

شامی مکی عصبی دنیوی مصطفوی
ابتدائی سماوی مائی دموی

کبی اولوب بونلرك عربجه جمعلری دخی قوللانیلدیغی مثللو ترکجه اصولیله‌ده جمع ایدیلورلر وکندولرینه ادوات وضمائر نسبیهٔ ترکیه التحاق ایدر .

١ { شامیون شامیلر
سماویون سماویلر

٢ { شامی‌یه شامیده
سماویده سماویونده

شامی‌یم شامی‌سك شامیدر
شامی‌یز شامیسکز شامیدرلر ... کبی

۲۱ — فارسی اسم منسوبلری ایسه ترکجه‌مزده استعمال ایدیلن عربی اسم منسوبلرینك عینی اولدیغندن یعنی بزلر عربی اسم منسوبلرینی فارسی اسم منسوبلرینه بکزتمش اولدیغمزدن فارسی اسم منسوبلری بطریق الاولی استعمال اولنور وطبق بالاده‌کی ماده‌ده مذکور قواعده تابع بولنیورلر

۱ـ	ایرانی	ایرانیان	ایرانیلر
۲ـ	ایرانی‌یه	ایرانیانه	ایرانیلره
۳ـ	ایرانی‌یم	ایرانی‌سك	ایرانی‌در
	ایرانی‌یز	ایرانی‌سکز	ایرانی‌درلر... کبی

اسم آلتلر

۲۲ — عربی اسم آلتلرینك اکثریسی مفرد حالنده لسان عثمانیده استعمال اولنوب ترکجه اصولیله جمعلنور وکندولرینه ادوات و ضمائر اضافیه التحاق ایدر

۱	مفتاح	مفتاحلر	
	میزان	میزانلر	
۲	مفتاحه	مفتاحلره	
	میزانده	میزانلرده	
۳	مفتاحم	مفتاحك	مفتاحی
	مفتاحمز	مفتاحکز	مفتاحلری... کبی

۲۳ — فارسی اسم آلتلر

۲٤ — ترکی عربی فارسیده بر آلته اسم اوله‌جق بسیط بر کلمه بولنه‌مدیغی حالده مناسب کلمه‌لردن ترکیب ایله براسم یاپیلور

١ـ ميزان الحراره مقياس الحساب
٢ـ سهپا برق ربا ... كبی

صفتلر

٢٥ ــ عربينك صفتلری يعنی [اسم فاعل. اسم مفعول . مبالغهٔ فاعل. صفت مشبهه. اسم تفضيل] دينلن كلمه‌لری لسان عثمانيده‌ده صفت مقامنده استعمال اولنورلركه هربرينك وجه استعمالی بروجه آتی تحرير اولندی :

٢٦ ــ عربی اسم فاعللرندن مذكرك مفرد وجمع مكسرلری ايله تثنيه‌نك مفرد وجمع سالملری عيناً استعمال اولنديغی كبی مفردلری تركجه اصوليله جمعلنور وبونلرك اخرلرينه ادوات وضمائر اضافيه ونسبيه التحاق ايدر انجق مؤنثلرك تالری لسان عثمانيده هاء رسميه‌يه مبدل اولور .

	مفرد مذكر	جمع مذكر مكسر	تركجه جمعی
١	كاتب	كُتّاب	كاتبلر
	عالم	علماء	عالملر

	مفرد مؤنث	جمع مؤنث سالم	تركجه جمعلری
٢	طالبه	طالبات	طالبه‌لر
	قاصره	قاصرات	قاصره‌لر
٣	كاتبی	كُتّابی	كاتبلری
	طالبه‌يی	طالباتی	طالبه‌لری

٤	کاتبم	کاتبك	کاتبی
	کاتبمز	کاتبکز	کاتبلری
	کتابم	کتابك	کتابی
	کتابمز	کتابکز	کتابلری
٥	طالبه‌یم	طالبه‌سك	طالبه‌در
	طالبه‌یز	طالبه‌سکز	طالبه‌درلر ... کبی

٢٧ — عربی اسم مفعوللرندن مفردلریله جمع سالملری لسان عثمانیده عیناً استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمعلنور وبونلرك اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیه و نسبیه دخی التحاق ایدر وبورادەده تاء تأنیثلر هایه منقلب اولورلر.

	مفرد	جمع عربی	ترکجه جمعی
١	مکتوب	مکاتیب	مکتوبلر
	مکتوبه	مکتوبات	»
٢	مکتوبی	مکاتیبی	مکتوبلری
	مکتوبه‌یه	مکتوباته	مکتوبلره
٣	مکتوبم	مکتوبك	مکتوبی
	مکتوبمز	مکتوبکز	مکتوبلری
٤	مقبولم	مقبولسك	مقبولدر
	مقبولز	مقبولسکز	مقبولدرلر... کبی

٢٨ — عربینك مبالغهٔ فاعلنك یالکز مفرد حاللری لسان عثمانیده استعمال اولنوب ترکجه اصولیله جمعلنورلر وکندولرینه ادوات وضمائر اضافیه ونسبیه علاوه اولنور

فعاّل	فعاّللر	
رحيم	رحيملر	
رحيمه	رحيملره	
فعالم	فعالسك	فعالدر
فعالز	فعالسكز	فعالدرلر

٢٩ — عربينك اسم تفضيللرينك مفردلرى لسان عثمانيده‌ده صفت كبى استعمال اولنوب تركجه اصوليله جمعلنور و بونلره ادوات وضمائر اضافيه ونسبيهٔ تركيه التحاق ايدر.

احسن	احسنلر	
احسنه	احسنلره	
احسنم	احسنسك	احسندر
احسنز	احسنسكز	احسندرلر

٣٠ — عربى صفت مشبهه‌لرندن برچوغنك مفرد مذكر ومؤنثلرى ايله جمع مؤنثلرى لسان عثمانيده استعمال اولنوب مفردلرى تركجه اصوليله دخى جمعلنور و بونلره ادوات وضمائر اضافيه ونسبيهٔ تركيه لاحق اولور و بونلرده‌ده تاء تأنيثلر هايه قلب اولنور

١	حسن	حسنه	حسنات
	سيد	سيده	سادات
٢ـ	سيدلر	كريملر	طويللر
٣	حسنى	حسناتى	
	سيدده	ساداتده	

۴ { حسنم حسنك حسنی / حسنمز حسنكز حسنلری }

۵ { سیدم سیدسك سیددر / سیدز سیدسكز سیددرلر ... كبی }

۳۱ — فارسی صفتلرك اصلیه وقیاسیه‌لرینك مفردلری والف نونك جمعلری لسان عثمانیده مستعمل اولوبده مفردلری ترکجه اصولیله جمع ایدلدكلری كبی ادوات وضمائر اضافیه ونسبیه آلیرلر.

۱ { آگاه آگاهلر / بهادر بهادران بهادرلر }

{ دیده‌بان دیده‌بانلر / خدمتكار خدمتكارلر / درویشانه » }

۲ { دردمند دردمندلر / غمناك غمناكلر / خوانده خواندگان خوانده‌لر / بنده بندگان / دانا دانالر / ناتوان ناتوانلر }

۳ { خدمتكاری خدمتكارلری خدمتكارانی

۴ { خدمتكارم خدمتكارك خدمتكاری / خدمتكارمز خدمتكاركز خدمتكارلری }

۵ { دانایم داناسك دانادر / دانایز داناسكز دانادرلر ... كبی }

اشبو مثالدن اكلاشيلوركه فارسينك اسم فاعل واسم مفعول وصفت مشبهه‌لريده يعنى : [خوانده . مرده . دانا] كبى كلمه‌لريده لسانمزده صفت كبى مستعملدر . عربيده اولديغى كبى بونلرده توضيحه محتاج شيلر اولمديغندن بشقه بشقه يازلميوب صفات قياسيه صره‌سنده بيان اولنديلر .

ضميرلر

٣٢ — عربى ضميرلرندن ينه عربى كلمه‌لره التحاق ايتديكى حالده ضمائر متصله‌دن يالكز مفرد و تثنيه‌لريله جمع مذكر غائبلرى يعنى [ه . ها . هما . هم] ضميرلرى استعمال اولنوب ديكرى استعمال اولنمازلر .

بعده	قدس سره
بعينه	بتمامه
موماليها	مشاراليها
موماليهما	مشاراليهما
موماليهم	مشاراليهم
قدس سرهم	رحمة الله عليهم ... كبى

فائده — اشبو ضميرلرده‌كى هانك حركه‌سى بر وجه‌اتى تخلف ايدر شويله كه : مفرد مذكر وتثنيه مذكر وجمع مذكر غائبلرك ماقبلى مضموم و مفتوح اولورسه هالر مضموم و ماقبللرى مكسور و ياخود يا حرفى اولورسه انلرده مكسور اوقنور مفرد مؤنث غائبه ايسه دائما مفتوحدر [بَعدُهُ . بتمامِهِ . رَحِمَهُاالله . مشاراليهِما . سرهُم . عليهِم . موماليهَا] كبى .

٣٣ — ضمائر فارسیه قطعیاً استعمال اولنماز .

اسم اشارتلر

٣٤ — عربی اسم اشارتلری یالکز اولەرق استعمال اولنمیوب انجق مرکب اولمق اوزره :

بونك کبی معناسنه اولان = کذلك
بوندن صکره « « = بعدذا
ایشته بویله « « = هکذا

دن عبارت اولان اوچ کلمه استعمال اولنور .

٣٥ — فارسی اسم اشارتلریده یالکز اولەرق استعمال اولنمیوب انجق مرکب اولەرق بوندن صوکره معناسنه اولان [بعدازین] ترکیبی مستعملدر .

اسم موصوللر

٣٦ — کرك عربی کرك فارسی اسم موصوللری لسان عثمانیده استعمال اولنمازلر .

اسم تجریدلر

٣٧ — عربی اسم تجریدلرندن [ذات . نفس] کلمەلری هم عربی طرزیله هم ترکی اصولیله مستعمل اولوب ایکنجی حالده ادات و ضمائر دخی الورلر .

١ { بالذات بالنفس
ذات نفس

٢ { ذاتنه نفسنه
ذاتنده نفسنده }

٣ { ذاتم ذاتك ذاتی
ذاتمز ذاتکز ذاتلری ... کبی }

٣٨ — فارسیدن [خود] اسم تجریدی هم فارسی اصولیله همده ترکی طرزیله استعمال اولنوب ادات و ضمائر الور .

١ ـ خودبخود
٢ ـ رأی خود

کنایات

٣٩ — عربیدن [کذا] ایله [فلان] سوزلری لسان عثمانیده مستعمل اولوب اشبو فلانه ادوات و ضمائر دخی التحاق ایدر .

١ ـ فلانه . فلانده . فلانك

٢ { بن فلانم . سن فلانسك . اوفلاندر
بز فلانز . سز فلانسکز . انلر فلانلردر ... کبی }

٤٠ — فارسیدن [چه . کی . چند . چندان] کنایاتی استعمال اولنور .

چه فائده . . .
تا کی چکرسك بوردی ای دل
چند دفعه . .
چندان چالشدمسه ده . . . . کبی

مصدرلر

١٤١ — عربی مصدر اصیللری لسـان عثمانیده کثرتله مستعمل بو بابده برمقدار تفصیلات اعطاسنه لزوم کورولدی . شویله‌که :

ثلاثی مجردلردن [قَتْل. فِسق. شُغل.] وزننده اولا غیرمیمیلر ایله سماعیلردن [فِعْلَة] و [فِعَالَة] وزننده بولنانلر و مزیداتدن [افعال، تفعیل ، مفاعله ، تفعّل ، تفاعل ، استفعال ، افعلال ، افتعال ، انفعال] وزنلرنده اولانلر و [تفعلة] وزننده بولنانلر استعمال اولنوب انجق اخرنده تا اولانلرك تالری لسـان عثمانیده یاهایه ویا تاء طویله‌یه قلب اولندیغندن کرك بونلری کوسترمك کرکسه بوبابده ملکه تحصیل ایتمك ایچون صرف عربیده محرر مصـدرلرك بعضیلریله مزاتدن مسـتعمل اولانلر بروجه آتی تحریر اولندی :

قتل وزنی

بحث ، بذل ، بسـط ، بلع ، جبر ، جلب ، جهل ، حبط ، حتم ، حرق ، حشر ، حصر ، حكّ ، حلّ ، حمد ، دفع ، دلك ، دور ، ذبح ، ذوق ، ربط ، رجم ، رحم ، ردّ ، رعی ، رغم ، رفع ، رقص ، رکز ، زجر ، زین ، سبّ ، ستر . سبق ، سحق. سدّ ، سعد ، سعی، سفك ، سلّ ، سمع ، سهو ، سیر ، شتم ، شرح ، شرط ، شمّ ، صرف ، صحت ، ضبط ، ضحك ، ضرب ، ضم ، طبع ، طحن ، طرح ، طوع ، طیّ ، ظنّ ، عتق ، عجز ، عدّ ، عرض، عزم ، عشق، عقد ، عکس ، عمد ، غدر، غرس، غرق، غسل، غوث، غیظ ، فتح، فخر، فرض، فرط ،

فرق، فقر، فكّ ، قدح، قطع، قلب، قلع، كتم، كتب، كسر، كشف، لغو، لمح، لمع، لوم، نشر، نصب، نفح، نفع، نقش، نقل، نقض، نهى، وجد ، وزن، وضع، وصل، وقف، هدم، هجر، هدر، هضم .

فِسق وزنى

بِرّ ، حقه ، ذكر، رفق، عزّ .

شغل وزنى

بغض، بغى، حزن، حكم، ذخر، شكر، عسر، عمق، عذر، عنف، غسل، قبح، قرب، نكس .

فَتحة وزنى

حشمت، حمله، حيرت، خشيت، دهشت، رحمت، رغبت، صفوت، وحشت، وفرت .

حِكمةوزنى

بدعت، بعثت، حكمت، خلعت، خلقت، دقّت، رجعت، رحلت، رفعت، عزت، نسبت .

حُرمة وزنى

حرمت، رخصت، رؤيت، سرعت، نزهت .

كَثافة وزنى

امانت، سباحت، سعادت، سلامت، شفاعت، شناعت، ضراعت، كثافت .

درایة وزنی

اجابت ، اجازت، اخانت ، احاطه ، اخافه ، اداره ، اذابه ، ازاله ، ارائه ، اساله، اصابت، اضافه ـ اضافت، اطاله، اطاره، اعاده، اعاره، افاده، افاقت ، اقامت، امامت، انابه، سیاحت، سعایت، کنایه، کتابت .

افعال وزنی

ابداء ، ابداع، ابذال، ابراء، ابراز، ابرام، ابطال، ابعاد، ابقاء، ابلاغ ، اتمام، اتیان، اثبات ، اجبار ، اجراء ، اجماع، اجمال، اجهار، احداث، احراز، احراق، احساس، احسان، احضار، احقاق، احیاء، اخبار، اخراج، اخطار، اخفاء ، اذعان، ازلال، ارشاد، ارضاء، ارواء، ازلال، اسطار، اسقاء، اسقاط ، اسکات، اسکان، اسماع، اسناد، اسهال، اشباع ، اشراب، اشراق، اشعار، اشغال ، اشعال، اصرار، اصفاء ، اصلاح، اضرار ، اضلال، اضمار، اطعام، اطفاء ، اطلاق، اطماع ، اطناب ، اظهار، اعظام ، اعقاب، اعمال، اغفال ، اغماض، افراط ، افراغ ، افشاء ، افطار، افلاح، افهام، اقدام، اقرار، اقناع، اکرام، الصاق، الهام، امرار، املاء ، امکان، انزال، انشاء ، انشاد، انطاق، انفاق، انعام، انهاء ، اهداء، ایراث، ایضاح، ایقاظ ، ایماء ، ایمان، ایواء

تنبیه ــ آخرلرنده همزه اولان عربی مصدرلری لسان عثمانیده استعمال اولندقده مذکور همزه‌لر اسقاط اولنوب [ایواء یرینه ایوا] و [انهاء یرینه انها] دینور .

تفعیل وزنی

تبجیل ، تبخیر، تبریک، تبشیر، تبعید، تبلیغ، تجدید، تجرید، تجریم،

تجليد ، تجهيز ، تجهيل، تحديث ، تحديد ، تحرير، تحريص ، تحريف، تحريك، تحريم، تحسين، تحقيق، تحكيم، تحليف، تحليل، تحميد، تحميل، تحويل، تخديد ، تخديش ، تخريب ، تخصيص، تخطيط، تخفيف، تخليص ، تخليط ، تخليف، تخليل، تخمين ، تخيير ، تدبير ، تدريج، تدريس، تدمير، تدوين، تدهين، تذكير، تذهيب، تربيع ، ترتيب، ترجيح، ترجيع، ترتيل، ترخيص، ترديد ، ترسيم ، ترشيخ ، ترصيع ، ترصين، ترغيب، ترفيع ، ترفيق، ترقيم، ترقين ، تركيب ، ترميم، ترويج ، تزبير، تزويج ، تزوير، تزيين، تسجيل، تسخير، تسخين ، تسديس، تسريب، تسطيح ، تسطير ، تسكين ، تسليم ، تسويد، تسويل ، تسهيل ، تشبيه، تشجيع ، تشخيص ، تشديد ، تشريف، تشريح ، تشريع، تشكيل ، تشمير، تشنيع ، تشويش ، تشهير ، تشييد ، تشييع ، تصحيح ، تصديق ، تصغير ، تصنيف ، تصميم ، تصويب ، تصوير ، تعبير ، تعجيز ، تعديل ، تعذيب ، تعريض ، تعريف ، تعشير ، تعطير ، تعطيل ، تعقيب ، تعقيد ، تعظيم ، تعميق ، تعميم ، تعويض ، تعويق ، تعيين ، تغريب ، تغليط ، تغيير ، تفتيش ، تفريط ، تفريق ، تفسير ، تفصيل ، تضفيل ، تفويض ، تفهيم ، تقبيل ، تقدير ، تقديس ، تقديم ، تقريب ، تقرير ، تقريض ، تقسيط ، تقسيم ، تقصير، تقطير ، تقطيع ، تقليب ، تقليد، تقليل ، تقييد ، تكبير ، تكثير ، تكدير ، تكذيب ، تكرير ، تكفير ، تكفين تكليف، تكميل ، تكوين، تلبيس ، تلثيم ، تلطيف ، تلقين ، تلميح ، تلويث ، تلوين ، تمثيل ، تمكين ، تمليك ، تمهيد ، تمييز ، تنبيه ، تنزيل ، تنسيب ، تنسيق ، تنشيط ، تنظيف ، تنظيم ، تنفيذ ، تنقيح ، تنقيد ،

تنکیر ، تنویر ، تنویع ، توبیخ ، توثیق ، توجیه ، توحید ، توحیش،
توديع ، توذيع ، توسيع، توسيم ،توسيط ، توصيف ، توصيل، توضيح.
توطين ، توظيف ، توفير، توقير، توفيق، توقيف ، توكيل ، توليد ،
تهذيب ، تهزيز، تهليل ، تهوين.

مفاعله وزنی

مبادرت ، مبادله ، مبارزه ، مباشرت ، مباعدت ، مبالغه ، مبايعه،
مباينت ، متابعت، متاركه ، مجادله، مجالسه ، مجانبت ، مجانست،مجاورت،
مجاوبه، مجاهده ، محاسبه ، محاصره ، محافظه ، محاكمه . محاوره. مخابره
مخادعه، مخادنت ، مخاجمه، مخاطبه ، مخالفت، مخالطه، مخالصت.مداومت
مذاكره، مراقبه ، مسابقت، مسارعت ، مساعده ، مسافرت، مسالمت،
مسامحه ، مسامره ، مساهله ، مشارطه ، مشاركت ، مشاعره، مشافهه،
مشاكله ، مشاوره ، مشاهده ، مصادره ، مصادمه ، مصافحه، مصالحه،
مطابقت ، مطالبه ، مطالعه ، مطايبه، مظاهرت، معاتبه، معادله،
معاشقه ، معاقبه ، معالجه.معامله ، معانده، معاودت ، معاونت،معاهده،
معاينه ، مغالطه ، مغايرت ، مفاخره ، مفارقت، مفاصله، مقابله، مقاتله،
مقاربه ، مقاسمه ، مقاطعه ، مقاوله، مقايسه ، مكابره ، مكاتمه. مكاتبه،
مكاشفه ، مكالمه ، ملابسه ، ملازمت، ملاطفه . ملايمت، مماثله ،
ممارسه ، ممانعت ، منازعه ، مناسبت ، منافسه، منافرت، مناقصه،
مناكحه ، مناوبه، مؤاخذه. مواجهه ، موازنه ، مواضعه ، مواظبت،
موافقت، موانسه، مواصلت.

تفعل وزنی

تأمل ، تأدب ، تأهل ، تبخر ، تبدل، تبرك، تبسم، تبين، تتبع، تتوج ، تجبر ، تجدد ، تجرد، تجزی ، تجلد ، تجلی ، تجمد، تجمع، تجمل ، تجسس ، تجنن ، تحدث ، تحری، تحسر ، تحشد ، تحصن، تحفظ ، تحقق ، تحکم ، تحلی، تحول ، تخلف ، تخلی، تخمر ، تخیل ، تدرس ، تدنی. تذلل ، تذکر ، ترتب، ترجی ، ترحم ، تردد، ترسل، ترفع ، ترقی، ترکب ، ترنم ، تزوج ، تزین ، تسلط ، تسلی،تسلم،تشأم، تشبث ، تشرف ، تشعب ، تشکر ، تشکی ، تشوش ، تصدق ، تصدی، تصرف ، تصلب ، تصور ، تصوف ، تضرع ، تضمن ، تعبد ، تعجب ، تعدو ، تعرض ، تعشق ، تعصب ، تعظم ، تعفن ، تعقل، تعلل ، تعمد ، تعند ، تعمم ، تعوق، تعهد، تعیش، تعین ، تغلب ، تغیر ، تغنی ، تفخر ، تفرج ، تفرس ، تفرع ، تفرق، تفرد ، تفکر ، تفنن ، تفوه، تفهم ، تقدم ، تقرب ، تقرر، تقطر، تعلف ، تقید ، تکبر ، تکثر، تکفل ، تکون ، تلذذ ، تلطف ، تلفظ ، تلقی ، تلون ، تمتع ، تمدن ، تمثل ، تمرد ، تمکن ، تملق ، تملك ، تمنی ، تموج ، تمول ، تمهد ، تمیز ، تنبه ، تنزه ، تنعم ، تنوع ، توزم ، توکل ، تولد ، توقع ، توجه ، توحش ، توسل ، توسط ، توطن ، توقف ، توقع ، توقی ، توهم ، تهجی ، تهور ، تیقظ ، تیمم

تفاعل وزنی

تباعد ، تباين ، تتابع ، تجاسر ، تجانب ، تجاوز ، تجاهل ، تحاشی ، تحامق ، تداخل ، تدارك ، تداول ، تراخی ، تراضی ، تراکب ، تراکم

تزاحم، تسابق ، تسامح ، تساوی ، تساهل ، تشابه، تصادف، تضاعف، تطابق ، تطاول ، تظاهر ، تعاطی ، تعامل، تعاون ، تغافل، تفاخر، تفاوت تقابل ، تقاطع ، تکاثف ، تکاسل ، تلاحق، تلاصق، تلاطم، تماثل، تمادی ، تمارض ، تماشا، تناسب ، تناسخ ، تنافر، تناقص، تناقض، تناسل، تناهی، تناول، تواتر توارد ، توافر ، توازن، تواضع، توافق، توالی ، تهاجم ، تهالك.

استفعال وزنی

استبدال، استبراء ، استبشار ، استبعاد، استتمام ، استثقال، استثناء ، استجلاب ، استحصال ، استحضار ، استحسان، استحقار استحقاق، استحکام، استحلال ، استحمام ، استخدام ، استخراج، استخفاف ، استخلاص ، استخلاف ، استدراج ، استدراك، استدعاء، استدلال، استرحام ، استرقاب ، استرداد، استشعار ، استشمام، استشهاد، استصحاب ، استصواب ، استطراد ، استطلاع ، استعلام ، استعمال ، استغراب ، استغراق ، استغفار، استغناء، استفراغ ، استفسار ، استفهام، استقبال ، استقراد ، استقرار ، استقراض ، استقلال ، استکتاب ، استکراه ، استکساب ، استکشاف ، استکمال، استلذاذ ، استلزام، استمداد، استمرار ، استخراج، استمناء ، استنباط ، استنتاج، استنساخ، استنشاق، استیضاح ، استنطاق ، استنکاف ، استیذان، استیناف، استیهال،

استماره . استحاله . استدامه . استراحت . استعاذه . استعاره . استفاده . استعانه . استشاره . استغاثه . استقامت .

افعلال وزنی

احمرار . اصفرار . اعوجاج . اغبرار . انصباب .

افتعال وزنی

ابتداء، ابتدار، ابتدال ، ابتسام ، ابتلاء ، ابتناء ، ابتهاج، اتساع، اتصاف، اتفاق ، اتکاء ، اتحاد،اتهام، اجتناب،اجتهاد، اجتهار،احتجاب احتجاج ، احتراز ، احتراق ، احترام ، احتساب، احتشام ، احتضار، احتقار، احتکار، احتلام، احتمال، احتواء، احتیاج، احتیاط، اختیار، اختتام ، اختداع اختراع ، اختصار، اختفاء، اختلاس ، اختلاط اختلاف، اختتان، اختیال، ادّخار، ادّعاء، ارتجال، ارتحاق، ارتسام ارتفاع ، ارتکاب ، ارتیاض ، ازدحام ، ازدواج ، ازدیاد ، استناد ، اشتعال ، اشتغال ، اشتقاق ، اشتکاء ، اشتمال ، اشتیاق ، اضطراب ، اضطرار ، اطراد ، اطلاع ، اعتبار ، اعتداء ، اعتدال ، اعتراض ، اعتراف ، اعتزال ، اعتساف ، اعتصام ، اعتقاد ، اعتکاف ، اعتلاء ، اعتلال ، اعتماد ، اعتناء ، اعتیاد ، اغتراب ، اغترار ، اغتسال ، اغتنام ، افتتاح ، افتخار ، افتراء ، افتراق ، افتقار ، اقتحام ، اقتباس ، اقتمام ، اقتداء ، اقتراب ، اقتران ، اقتضاء ، اقتطاف ، اکتساء ، اکتساب ، اکتفاء ، اکتناء ، التباس ، التجا ، التحاق، التزام ، التصاق، التفات، التقاط ، التماع ، التماس ، التواء ، التحاب ، امتثال ، امتحان ، امتداد ، امتلاء ، امتناع ، امتیاز ، انتحار ، انتساب ، انتشار ، انتشاق ، انتصار ، انتظار ، انتظام ، انتعاش ، انتفاع ، انتقال ، انتقام ، انتهار ، اهتداء ، اهتزاز ، اهتمام .

انفعال وزنی

انبساط ، انتعاش ، انجذاب ، انجماد ، انحراف ، انحصار ، انحطاط ، انخساف ، اندراس ، اندفاع ، انسجام ، انسداد ، انسلاب ، انسلاك ، انشراح ، انشقاق ، انصراف ، انضمام ، انطباع ، انطباق ، انطفاء ، انعقاد ، انعكاس ، انفصال ، انفكاك ، انفهام ، انقباض ، انقسام ، انقضاء ، انقطاع ، انقیاد ، انكشاف .

تحشیه وزنی

تمكیه ، تذكیه ، تربیه ، ترضیه ، تسلیه ، تسمیه ، تسویه ، تشفیه ، تصفیه ، تعبیه ، تعزیه ، تعمیه ، تمشیت ، تنزیه ، تهنیه ، توریه ، توصیه .

٤٢ — اشبو مصدرلرك مزیداتدن اولانلرینك عربی جمعلری دخی استعمال اولندیغی كبی عمومی تركجه اصولیله جمع ایدیلورلر وهر حالده اخرلرینه ادوات وضمائر اضافهٔ تركیه التحاق ایدر .

اخراجات	احساسات	اعمالات	١
تبشیرات	تبلیغات	ترمیمات	
مبالغات	مكاتبات	تصورات	
تداركات	تمایلات	استحكامات	
استخراجات	استطلاعات	احتیاجات	
انفعالات			

٢
بحثلر صنملر ذكرلر
فسقلر حكملر حزنلر
حسرتلر حملهلر حيرتلر
حدتلر حكمتلر نسبتلر
حرمتلر رخصتلر امانتلر
شفاعتلر اوارهلر

٣
اخطارلر اصلاحلر اسكانلر
تبشيرلر تبليغلر ترميملر
مكاتبهلر تصورلر تداركلر
تجاوزلر تمايللر استحكاملر
استعلاملر استكشافلر احتياجلر
انفعاللر

٤
اماتتى امانتلرى
اخراجاتده اخطارلرده
تداركاتى تداركلرى

٥
اخراجاتم اخراجاتك اخراجاتى
اخراجاتمز اخراجاتكز اخراجاتلرى
اخطارلرم اخطارلرك اخطارلرى
اخطارلرمز اخطارلركز اخطارلرى

كبى اولوب انجق مزيداتك هر برينك جمعى لسان عثمانيده مستعمل اولميوب بر طاقمى استعمال ايدلمامش اولديغندن قياسى ايله بونلرى ده استعمال جائز دكلدر چونكه بويله شيلرك استعمالى ادباى امتك اثرلرنده كورلمكله اولور كه بو بحث بلاغت كتابمزده كوروله جكدر .

بناءً علیه استحصال ملکه و تکثیر منفعت ضمننده مستعمل اولان جمعلری دخی بروجه آتی تحریر ایلدك .

افعال وزننك مستعمل جمعلری

اجراءت ، احساسات ، اخراجات ، اخطارات ، اسنادات ، اشرابات ، اشعارات ، اشعالات ، اشغالات ، اصلاحات ، اعمالات ، اقدامات ، اکرامات ، الهامات ، انشاءآت ، انعامات ، ایضاحات .

تفعیل وزننك مستعمل جمعلری

تبریکات ، تبشیرات ، تبلیغات ، تجهیزات ، تحریرات ، تحریفات ، تحریکات ، تحسینات ، تحقیرات ، تحقیقات ، تحلیلات ، تحمیدات ، تحویلات ، تخریبات ، تخصیصات ، تدریسات ، تدوینات ، ترتیبات ، ترجیعات ، ترسیمات ، ترصیعات ، ترغیبات ، ترکیبات ، ترمیمات ، تزیینات ، تسطیمات ، تسلیمات ، تسویدات ، تسویلات ، تسهیلات ، تشبیهات ، تشریفات ، تشکیلات ، تشنیعات ، تشویشات ، تصحیحات ، تصدیقات ، تصنیفات ، تصمیمات ، تصویرات ، تعبیرات ، تعدیلات ، تعریضات ، تعریفات ، تعطیلات ، تعقیبات ، تعظیمات ، تعویضات ، تعیینات ، تفصیلات ، تقسیمات ، تقصیرات ، تکبیرات ، تکذیبات ، تکلیفات ، تلطیفات ، تلویثات ، تنبیهات ، تنزیلات ، تنسیقات ، تنظیفات ، تنظیمات ، تنقیحات ، تنویرات ، توبیخات ، توجیهات ؛ توزیعات ؛ توصیفات ؛ توقیرات ؛ توفیقات .

مفاعله وزننك مستعمل جمعلری

مبالغات ؛ مبایعات ؛ مجادلات ؛ مجاهدات ؛ محاربات ؛ محاسبات ؛

محاضرات ؛ محاکمات ؛ محاورات ؛ مخابرات ؛ مخاصمات ؛ مخاطبات ؛ مذاکرات ؛ مساعدات ؛ مسامحات ؛ مشاهدات ؛ مصادمات ؛ مطالبات ؛ مطالعات ؛ مطایبات ؛ معادلات ؛ معالجات ؛ معاملات ؛ معاهدات ؛ مقاسمات ؛ مقاولات ؛ مکاتبات ؛ مکاشفات ؛ مکالمات ؛ مناسبات ؛ مناقشات ؛ مناکحات ؛ مؤاخذات .

تفعل وزننك مستعمل جمعلری

تجددات ؛ تجلیات ؛ تجملات ؛ تجسساب ؛ تحدثات ؛ تحریات ؛ تحولات ؛ تخلفات ؛ تحیلات ؛ تدنیات ؛ ترقیات ؛ ترکبات ؛ ترنمات ؛ تسلیات ؛ تشبثات ؛ تشکرات ؛ تصدیات ؛ تصرفات ؛ تصورات ؛ تفرعات ؛ تعرضات ؛ تعفنات ؛ تعلقات ؛ تعهدات ؛ تفرعات ؛ تکونات ؛ تلطفات ؛ تمتعات ؛ تمنیات ؛ تموجات ؛ تولدات ؛ توجهات ؛ توهمات ؛ تهورات .

تفاعل وزننك مستعمل جمعلری

تجاوزات ؛ تداخلات ؛ تدارکات ؛ تراکمات ؛ تصادفات ؛ تعاطیات ؛ تواترات ؛ تواردات ؛ تهاجمات .

استفعال وزننك مستعمل جمعلری

استثناآت ؛ استحضارات ؛ استحکامات ؛ استخراجات ؛ استدلالات ؛ استرحامات ؛ استرقابات ؛ استشعارات ؛ استطلاعات ؛ استعلامات ؛ استعمالات ؛ استقراضات ؛ استکشافات ؛ استیضاحات .

افعلال وزننك مستعمل جمعلری

اعوجاجات . اغبرارات .

افتعال وزننك مستعمل جمعلری

احترامات ؛ احتشامات ؛ احتمالات ؛ احتیاجات ؛ اختراعات ؛ اختلاسات ؛ اختلافات ؛ ارتسامات ؛ ارتکابات ؛ اشتعالات ؛ اشتقاقات ؛ اطلاعات ؛ اعتراضات ؛ اعتسافات ؛ اعتقادات ؛ اقتباسات ؛ التباسات ؛ التزامات ؛ التصاقات ؛ التماسات ؛ امتیازات ؛ انتظامات ؛ انتقالات .

٤٣ ـــ عربینك مصدر مرهسیله نوعلری ومصدر میمیلری دخی عربجه‌ده اولدیغی کبی لسان عثمانیده مستعملدر .

١ { اوچ دفعه . بش کره . بر حمله
دفعاتله . کراتله . مراراً }

٢ ـ حملهٔ شدیده

٣ ـ لطیف المنظر ... کبی

٤٤ ـــ فارسینك مصادر اصلیه‌سی قطعیاً استعمال اولنمیوب اسم مصدر وحاصل مصدرلری لسان عثمانیده قوللانیلورکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

فارسی اسم مصدرلرك صرف فارسیده بیان ایدلمش اولان بش نوعندن اوچنجی وبشنجی نوعلری یعنی مصدر معناسنه اولان [ارام . حرام . رفتار . شتاب . ناز . نیاز] کبی امر حاضرلر ایله ماضی و امر حاضردن ترکب ایدن [کفتکو . جستجو] کبی کلمه‌لر مستعمل اولوب اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر .

نازم نازك نازى

نازمز نازكز نازلرى ... كبى

فارسى حاصل مصدرلرى تماماً وعيناً لسان عثمانيده مستعمل اولوب اخرلرينه ادوات وضمائر اضافيهٔ تركيه التحاق ايدر .

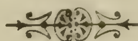
١ — ارايشه . دانشك . روشده

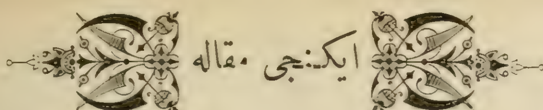
٢ — { روشم . روشك . روشى
روشمز . روشكز . روشلرى ... كبى }

ذات فعللر

٤٥ — كرك عربى كرك فارسينك ذات فعللرى [ماضى . مضارع . حل . استقبال . امر . نهى] وامثالى ذات وزمانه دلالت ايدن صيغه‌لرى لسان عثمانيده قطعياً استعمال اولنمازلر بوبابده برديه‌جك يوقدر .

٤٦ — ايشته بورايه قدر يازلمش اولان ماده‌لرده كافهٔ اقسام كلمه تعداد ايديلوب لسان عثمانى ايله صورت امتزاجلرى كوسترلمش اولديغندن بونلره فوق العاده دقت ايدلديكى حالده كلمات عربيه وفارسيه‌نك لسان عثمانيده صورت صرف واستعماللرى بيلنه‌جكندن هرماده‌يه متعدد مثاللر تطبيق ايديله‌رك استحصال ملكه‌يه همت اولنمليدر .

ایکنجی مقاله

تحلیلات

٤٧ — لسان عثمانی اوزره محرراولان برعبارەده موجود کلمەلرك اول لسانی ترکیب ایدن اوچ لساندن هانکیسنه منسوب اولدقلرینی تفریق ایله برابرهر کلمەنك اقسام کلمەدن هانکیسی اولدیغنی بربر کوسترمکه [تحلیل صرف] تسمیه اولنورکه برنجی صورته کوره کلمەلرك منسوب اولدقلری لسانی بیلمك خصائص لغاته وایکنجی صورته کوره تفریق أیتمکده صرف علملرینی بیلمکه متوقف اولوب صرف علملری ایسه بوندن اولکی اوچ کتابده بیان ایدلمش اولدیغندن بوراده خصائص لغاتدن برنبذه ایله ایکنجی صورتك طرز اجراسی بیان اولنەجغندن بو مقاله ایکی فصل مخصوص اوزرینه ترتیب اولندی .

فصل اول

لغت اعتباریله کلماتك تفریقی

٤٨ — لغت اعتباریله کلماتك تفریقی صفاتی لغتدن برطاقم مادەلرك نظر اعتبارده طوتلمسیله حاصل اولورکه مذکور مادەلر بروجهاتی تفصیل اولنمشدر . شویله که

اولاً — حروف هجادن (ث ح ذ ض ظ ع) حرفلری لسان عربه مخصوص اولوب ترکی و فارسی کلماتنده بو حرفلر بولنمدقلرندن اشبو آلتی حرفك بولندیغی کلمەنك عربجه اولدیغنه حکم ایدیلیر یعنی :

ثمر ثوب اثبات

حلم حسن حكم

ذكر ذنب ذكی

ضرب ضبط ضمن

ظهور ظهور نظر

علم عرفان تعليم

كبی كلمه‌لرك عربی اولدقلرینه درحال حكم اولنور.

ثانياً — كلمه‌نك عين الفعليله لام الفعلنده همزه بولنمق دخی كلمات عربیه مخصوص اولوب تركی وفارسیده بولنمدیغندن

مأب بئر تأثير

شیٔ جزء ماء

كبی كلمه‌لرك عربی اولدقلرینه حكم اولنور.

هرنقدر تركيب اراسنده بعض فارسی كلمه‌لرك آخرلرنده‌ده همزه كورولورسه‌ده نحوده كوروله‌جكی وجهله بوهمزه‌لر نفس كلمه‌دن اولمیوب عادتا ادات كبی مؤخراً التحاق ایتمش شیلر اولدقلرندن وبونلرك فرقی غايت قولای اولدیغندن مذكور اصوله خلل كلمز.

ثالثاً — اولنده حرف تعريف بولنمق كلمات عربیه‌نك خواصندن اولدیغندن بویله اولان كلمه‌لرك یعنی

كريم الشيم ولی النعم

ده‌كی [شيم. نعم] سوزلرينك عربی اولدقلرینه حكم اولنور.

رابعاً — تنوين التحاقی دخی عربی كلمه‌لرینه مخصوص اولدیغندن:

قسماً دفعةً - نادماً

لحکمة لسببٍ

کبی کلمه‌لرك عربی اولدقلرینه درحال حکم اولنور.

خامساً — اخرنده تاء تأنیث بولنمق دخی عربی کلمه‌لره مخصوص اولدیغندن :

نافة شجرة کلمة

کبی کلمه‌لرك عربی اولدقلری اکلاشیلیر.

انجق اشبو تاء تأنیثلر لسان عثمانیده ها صورتنده یازلدقلرندن وفارسیدنده اخرلرنده های رسمیه‌لی کلمه‌لر بولندیغندن دفعةً فرق اولنه‌مامق کبی برمحذور مشاهده اولنورسه‌ده علم صرف عربی قوتیله کلمه‌نك مؤنث اولدیغی اکلاشیله‌رق اکا کوره حکم اولنه‌بیله‌جکندن مشکلات برطرف ایدلمش اولور.

سادساً — کلمه‌لرده حرف مشدد بولنمق لسان عربه مخصوص اولدیغندن

مکلف معزز مربع

کبی کلمه‌لرك درحال عربی اولدقلرینه حکم اولنور.

سابعاً — برکلمه‌نك اوزان عربیه اوزره جمعی وارایسه اوکلمه ترکی وفارسی اصوللریله جمعلنمش دخی اولسه ینه عربیدر یعنی :

رسملر ادمیان

کبی کلمه‌لردن رسمك (رسوم) و ادمك (ادام) صورتنده جمع عربیسی اولدیغندن بونلرك عربی اولدقلرینه حکم اولنور

كرچه يكرمی اوتوز سنه‌دن بری بیروت ومصر مطبوعات عربيه‌سنده بعض اجنبی كلمه‌لريده عربی اصوليله جمع ايدلمكده اولديغنه كوره بو اصولك خلافی ظهور ايدرسه‌ده بويله جمعلر ذاتاً موافق فن اولمامقله برابر چند كلمه‌دن عبارت اولان الفاظ اجنبيه معلوم اوله‌جغندن بونده‌ده مشكلات يوقدر.

ثامناً — كلمات عربيه‌ده صاد ايله جيم و قاف ايله جيم اجتماع ايتمديكندن بويله صاد ايله جيمی ويا قاف ايله جيمی حاوی اولان كلمه‌لرك عربی اولمدقلرينه حكم اولنور يعنی (صوج قوج) كبی كلمه‌لر عربی دكلدر دينور.

تاسعاً — كلمات فارسيه‌ده (ص ق ط) حرفلری اولمديغندن بو حرفلرك بولندقلری كلماتك فارسی اولمدقلرينه حكم اولنور. يعنی:

مصر قمر طب

كلمه‌لری فارسی دكلدر.

عاشراً — (ژ) حرفی كلمات فارسيه‌يه مخصوص اولوب تركی وعربی كلمه‌لرده بولنمديغندن بو حرفك متداخل اولديغی كلمه‌نك فارسی اولديغنه حكم اولنور نته‌كيم

پژمرده مژده

كلمه‌لری فارسيدر.

اون برنجيسی — (پ چ) حرفلريله كاف فارسی عربی كلمه‌لرده بولنميوب تركی وفارسی كلمه‌لره مخصوص اولديغنـدن بو اوچ حرفك بولنديغی كلمه‌لرك عربی اولميوب ياتركی ويا فارسی اولديغی اكلاشيلور

پای پیر پرده
بچه پیچ
گاو گاه گوزل

کلمه‌لری یا ترکی ویا فارسی اولوب عربی دکلدرلر.

بونلرك فارسی ویا ترکی اولدقلرینك فرقی ایسه دیکر قاعده‌لرله معلوم اولور انجق کاف فارسی ایکی کشیده‌لی یازلمدیغی حالده عربیدن فرقی اولمیه‌جغندن بو بابده بر مقدار مشکلات ظهور ایدرسه‌ده اول وقت تلفظنه باقمق لازم کلیر.

اوده ایکنجیسی — حرف مد عربی وفارسی‌یه مخصوص اولوب ترکی کلمه‌لرده اولمدیغندن بر حرف مدی حاوی اولان کلمه‌نك ترکجه اولمیوب یا عربی ویا فارسی اولدیغنه حکم اولنور یعنی

باقی عالی مبانی
نابود میخوش بی‌ناز

کبی کلمه‌لر یا عربی ویا فارسیدر دینورکه بونلرك‌ده عربی ویا فارسی اولدقلری دیکر قاعده‌لرله تفریق اولنور.

اوده اوچنجیسی — کاف یائی ایله صاغر کاف ترکی کلماته مخصوص اولوب عربی وفارسی کلمه‌لرده بولنمدقلرندن بو ایکی حرفی حاوی اولان کلمه‌لرك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدقلرینه حکم اولنور نته‌کیم

بك اکری بڭا سڭا

کلمه‌لری عربی وفارسی دکل ترکیدر.

اوده دردنجیسی — برکلمه‌نك فارسی قاعده‌سنجه جمعی وارده عربی

قاعده‌سیله جمعی ممکن اولماز ایسه ترکی اصولیله جمع ایدلمش اولسه دخی اوکلمه‌نك عربی وترکی اولمیوب فارسی اولدیغنه حکم اولنور.

مردلر زنلر خانه‌لر

کبی که بونلر ترکی اصولیله جمع حالنده ایسه‌لرده فارسی اصولیله (مردان زنان خانها) صورتلرنده جمعلری اولوب اوزان عربیه اوزره جمعلری اولمدیغندن فارسی کلماتدن اولدقلرینه حکم اولنور.

اون بشنجیسی — لام مفخمه عربیده یالکز لفظهٔ جلاله‌یه مخصوص اولوب سائر کلماتنده بولنان لاملر مرقق اولدیغی کبی فارسی لاملریده رقیق اولدیغندن وترکینك اکثری لاملرك مفخم ایدوکندن لفظهٔ جلاله‌دن ماعدا لام مفخمه‌یی حاوی اولان کلماتك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدیغنه حکم اولنورکه بوحالده

چالغی صالغین آلیق

کلمه‌لرینك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدیغنه حکم اولنور.

۴۹ — بورایه قدر ذکر اولنان اون بش خاصه ایله کلمه‌لرك هانکی لسانه منسوب اولدقلری فرق اولنه‌جغی کبی مشتقات علم صرفلرك قوتلریله‌ده اکلاشیله‌جغندن وادوات ایسه نحوده کوروله‌جکی وجهله ممدود اولوب هر لسانك اداتی بلله‌نه‌جکندن کافهٔ اقسام کلمه‌نك منسوب اولدقلری لسان تفریق اولنه‌بیلور.

خلاصه مذکور اون بش خاصه‌ اك زیاده اسم جامدلره مخصوص اولوب (راسم خوانـنده آتی) کبی مشتقاتك صرف قوتیله یعنی علم صرف عربی سایه‌سنده راسمك رسم مصدرندن مشتق اسم فاعل

وصرف فارسی قوتیله‌ده خوانده‌نك خواندن مصدرندن مشتق اسم
فاعل وصرف ترکی اعانه‌سیله‌ده اصتی‌نك اصمق مصدرندن مشتق اسم
الت اولدیغی اکلاشیلور.

لسان عثمانی‌یی تشکیل ایدن کلمه‌لرك بوصورتلرله هانکی لسانه
منسوب اولدقلری اکلاشیله‌بیلورسه‌ده بعضاً بر کلمه ایکی لسانده مشترك
قالورکه اوحالده یدنجی واون دردنجی خاصه‌لره تطبیق ایله جمعلری
ارانیله‌رق اکا کوره حکم اولنور.

ایشته بزم خاطرلیه‌بیلدیکمز خصائص لغات بونلردن عبارت
اولمقله کیفیتی لایقیله ایضاح ایچون بروجه آتی تطبیقات امثله تحریر
اولندی:

• ٥ — مثلا (ثمرهٔ فؤادم احمدك اشبو سنهٔ مبارکه‌ده‌امتحانلری
رسیدهٔ حسن ختام اولدیغندن. بمنه تعالی سنهٔ تدریسیهٔ آتیه ابتداسنده
دبستان ایرانیانه قیدی مقرر اولمقله اوراجه دخی اکمال تحصیلدن
صوکره فرمودهٔ دولتلری وجهله ...) عباره‌سی النوب قواعد مذکو-
ره‌یه تطبیق اولنسه

ثمره = ثا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر
فوأد = عین‌الفعلنده همزه اولدیغندن عربیدر
احمد = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر اخرنده‌کی صاغرکاف ترکجه‌در
اشبو = ترکجه اسم اشارتدر.
سنه = اخرنده تاء تأنیث اولدیغندن وعربی اصولیله (سنین) صورتنده جمعی دخی بولندیغندن عربیدر.

مبارکه = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسیدر انجق عربینك مفاعله وزننده اولوب اخرنده تاء تأنیث بولندیغندن عربیدر.

امتحان = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

رسیده = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسی اولوب ترکجه‌دکلدر فقط عربیده جمعی اولمدیغی کبی فارسی مشتقاتندن یعنی (رسیدن) مصدرندن مشتق اسم مفعول اولدیغندن فارسیدر .

حسن = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

ختام = حرف مدی حاوی اولدیغندن یاعربی ویا فارسیدر فقط فارسیده جمعی اولمدیغندن وعربی اسم مصدری اولدیغی بیلندیکندن عربیدر.

اولدیغندن = ترکی مشتقاتندندر.

بمنه = حرف مشددی حاوی اولدیغندن واخرنده عربی ضمیر متصلی بولندیغندن عربیدر.

تعالی = عین حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

سنه = بالاده یازلدی.

تدریس = تفعیل وزنده عربی کلمه‌در.

ابتداء = لام الفعلنده همزه اولدیغندن عربیدر.

دبستان = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسیدر انجق عربیده جمعی اولمیوب فارسیده اولدیغندن فارسیدر.

ایرانیان = حرف مدی حاوی اولدیغندن ترکجه دکل یا عربی یا فارسیدر
لکن فارسی جمعی اولوب عربیده اولمدیغندن فارسیدر.

قید = قاف حرفنی حاوی اولدیغندن فارسی دکلدر یا ترکی ویا عربیدر
لکن عربیده قیود صورتنده جمعی اولدیغندن عربیدر.

مقرر = حرف مشددی حاوی اولدیغندن عربیدر قاف حرفی اولدیغی
ایچونده فارسی اولمدیغی دفعة معلوم اولور.

اولمقله = اولمق ترکجه در بوده مشتقات ترکیه دندر.

اورا = ترکجه اسم اشارتدر.

اکمال = حرف مدی حاوی اولدیغندن ترکجه دکل یا عربی یا فارسیدر
فقط فارسیده جمعی اولمدیغندن عربیدر.

تحصیل = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

صوکره = صاغر کافی حاوی اولدیغندن ترکیدر.

فرموده = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی یا فارسیدر فقط عربجه ده
جمعی اولمدیغندن وفارسی مشتقاتندن ایدوکندن فارسیدر.

دولت = آخرنده تاء تأنیث اولدیغندن عربیدر.

وجه = دفعه هانکی لساندن اولدیغی اکلاشلماز انجق عربیده وجوه
وجوهان جمعلری اولدیغندن عربیدر.

ایشته بووجهله لغتلر تفریق اولنوب مطلوب حاصل اولور واحراز
ملکه اولنور :

فصل ثانی

تحلیل صرفی

٥١ ــ عثمانلیجه برعبارەدە موجود سوزلرك اقسام کلمەدن هانکیسی اولدیغنی برر برر تفریق ایلە ارائە ایتمکە تحلیل صرفی دینور کە بروجە آتی اجرا اولنور.

شویلە کە عبارەدە موجود اولان کلماتدن یالکز اداتلر مستثنا اولەرق متباقیسی اوچ لسانك علم صرفلرینی کورمش یعنی بوندن اولکی اوچ کتاب مندرجاتنی لایقیلە بللەمش اولان برذات طرفندن معلوم اولمق لازم کلەجکندن عبارەدە مذکور اداتلردن صرف نظرلە دیکر کلمەلری اشاغی طوغری برصرەیە یازوب اقسام کلمەدن نەاولدقلرینی دە یانی باشلرینە تحریر ایتمکە حاصل اولورکە بونی ارائە ایتمك ایچون برنجیسی اداتدن بری برعبارە وایکنجیسی لاعلی التعیین برفقرە آلنەرق آتی یە تحریر اولندی.

مثلا : [بن معلمم خلاف سویلەمم ، سن طالبسك بن نەویرسەم یازمالیسك نەسویلرسەم حفظ ایتملیسك . سویلدیکم سویلیەجکم کوزل سوزلر برر جوهر یکتادر اوقیمتلی جوهرلر پك چوق فائدەلی اولورلر] عبارەسندە :

بن = ترکجە ضمیر شخصی مفرد متکلمی .

معلمم = آخرندەکی میم ترکجە ضمیر نسبی مفرد متکلمی [معلم] عربیدە تفعیل بابندن اسم فاعل مفردیدر.

خلاف = عربی مصدریدر .

سویله‌مم = ترکجه [سویله‌مك] مصدرندن مشتق مضارع منفی مفرد متکلمیدر .

سن = ترکجه ضمیر شخصی مفرد مخاطبدر .

طالبسك = آخرنده‌کی صاغر کاف ترکجه ضمائر نسبیه‌نك مفرد مخاطبیدر [طالب] عربجه ثلاثی مجرد برنجی بابندن اسم فاعلدر .

بن = کچدی .

نه = ترکجه کلمهٔ استفهامدر .

دیرسه‌م = دیرایسه‌م مخففی اولوب ترکجه دیمك مصدرندن مرکب مضارع شرطی مفرد متکلمیدر [ایسه‌م] سوزی فعل اعانه‌نك صیغهٔ شرطیه‌سنك مفرد متکلمیدر .

یازمالیسك = ترکجه یازمق مصدرندن فعل وجوبی مفرد مخاطبیدر .

نه = کچدی .

سویلرسه‌م = سویلر ایسه‌م مخففی اولوب ترکجه سویله‌مك مصدرندن مرکب مضارع شرطی مفرد متکلمیدر [ایسه‌م] بالاده کچدی .

حفظ = عربی مصدردر .

ایتملیسك = ترکجه ایلمك معناسنه اولان ایتمك مصدرندن مشتق فعل وجوبی مفرد مخاطبیدر .

سویلدیکم = ترکجه سویله‌مك مصدرندن مشتق فعل صله‌نك مفرد متکلمیدر .

سویلیه‌جکم = ترکجه سویله‌مك مصدرندن مشتق فعل استقبالك مفرد متکلمیدر .

کوزل = ترکجه صفات اصلیه‌دن مفرد بر کلمه‌در .

سوزلر = ترکجه اسم جمعدر مفردی سوزدر .
بر = ترکجه اعداد توزیعیه‌دندر صفت اولدر .
جوهر = عربی اسم مفرددر .
یکتادر = آخرنده‌کی در ترکی اداتیدر [یکتا] فارسی صفات قیاسیه‌سندندر .
او = ترکجه ضمیر غائبدر .
قیمتلی = ترکجه صفت اولمش یعنی [قیمت] کلمه‌سنه لی کله صفت یاپلمشدر .
جوهرلر = عربی کلمه ترکجه اصولیله جمع ایدلمشدر .
پك = ترکجه افراط اداتیدر .
چوق = ترکجه صفات اصلیه‌دندر .
پك چوق = ترکجه صفات افراطیه‌دندر .
فائده‌لی = اسم عربی ترکجه‌ده لی ایله صفت یاپلمشدر .
اولورلر = ترکجه اولمق مصدرندن مشتق مضارع جمع غائبیدر .

---

٥٢ — ایشته بو وجهله اصول تحلیل کوسترلدکدن صکره برچوق عباره‌لر انتخاب ایدوب شاکردانه تحلیل ایتدیرمك معلملرك وظائف مخصوصه‌لرندن اولدیغی ایچون انلره سهولت اولمق اوزره آتی‌یه اوچ بش فقره تحریر ایلدك :

١

انسانده بر اغزله ایکی قولاق اولدیغی ایچون بر سویلمه‌لی ایکی دکله‌ملیدر . زیرا : چوق سویلین چوق یاکیلیر . چوق سویلمکدن

نیجه نیجه زیانلر کورنلر پك چوقدر . فقط سکوتدن ضرر کورمش
پك آزدر . بناءً علیه انسان اغزینه کلنی همان سویلیی ویرمملیدر واقتضا
ایتمدکجه لافه قارشمامليدر .

۲

علم انسانه ادب وتربیه یوللرینی کوستردیکی کبی صنعت وثروت
قپولرینی دخی کشادایدر. علمسز صنعت هیچ برفائده ویرمز بویله جاهل
اولان صنعتکارلر ایشلرینی عالمه بکندیره مدکلری کبی ترقی ایتدیره مزلر
اولدقلری حال اوزره قالیرلر بونك ایچون ارباب صنایعه هرشیدن
زیاده وهر شیدن اولجه علم تحصیلی واجبدر.

۳

ادب وتربیه اوقومقدن زیاده کوروب حصه قاپمقله اولور انسان
دائما ادبلی وتربیه لی ادملرك یاپدقلری احواله باقوب انلر کبی یاپمغه
چالشملیدر هر وقت وهر یرده ادبلی ادملر ایله کوروشملیدر بونك
ایچون رفیقك اخلاق حمیده صاحبی تربیه لی ادملردن اولمسی لازمدر.

٤

انسان بر ایشه باشلیه جغی وقتده او ایشك صوکی نصل اوله جغنی
چوقجه تفکر وکوزلجه مطالعه ایتملیدر اکر انجام کار خیرلی اوله جغنه
امنیت ایدرسه یاپمالی واکر صوکنك فائده لی اوله جغی اکلایه ماز ایسه
یاپمامليدر. ایش دکل سوز سویله مك بیله بویله در اسکی آدملر یعنی
دده لریمز [اول دوشون صوکره سویله] دیرلر ایدی نقدر طوغری
نقدر مصیب برسوزدر. انسان اقوالنی دائما بوکا اویدرمق لازمدر.

٥٣ — ایشته مذکور فقرات دخی بروجه بالا تحلیل ایدیلیرسه قواعد صرفیه تطبیقاتنده لازم اولان ملکه استحصال ایدلمش اولورکه اندن صوکره‌ده املا یاکلشلرینی تفریق ایدوب طوغریسنی یازمق تعلیمی کبی تنقید املا تطبیقاتنه کیرشمك ایجاب ایدر بونك ایچونده املالری قواعد معلومه‌یه مخالف بر عباره‌یی معلم اولان ذات تخته‌یه یازوب شاکردانه [بوعباره‌ده املای معروف ایله قواعد معلومه‌یه مخالف اولان سوزلر وار ایسه او سوزلرك اطرافنه برر قوس چویرك بعده هربرینی بر بر یازوب سبب مخالفتله طوغریسی نصل یازلمق لازم کله‌جکنی یانی باشلرینه تحریر ایدك] سؤالنی ایراد ایتملی شاکردانده بروجه آتی عمل ایلملیدر.

شویله‌که : معلم طرفندن تخته‌یه شو[کچنده چفتلکات عاجزیدن برینه کیتمشیدم عربه‌دن اینر اینمز کتخدا طرفندن وقوعبولان تکلیف اوزرینه بغچه‌یه کیتمك لازمکلدی همان یولومی دکشدوروب یوزومی او جهته چوردم بغچه‌یه واصل اولور اولمز یعنی اره‌دن ایکی دقیقه کچمه‌دی برداقدن بوشانور جه‌سنه بر یغمور کلدی خانه‌یه قاچنجه‌یه قدر بزی فنا حالده اصلاتدی هرنه ایسه خانه‌ده اوستومزی باشیمزی قورتدق یغمورده دینه‌دی ینه بغچه‌یه چیقدق کتخدایه کتنلرك منافعلرندن بحث ایدرك بونلرك توخوملری پك نافعدر یارالری یوموشاتمق ایچون استعمال ایدیلور دیدیم کتخدا بونلری اکله‌مش کبی باشنی صاللادی وعقلنه کلانی سویلمك استدی ایسه‌ده میدان ویرمیه‌رك سن بونلرك نه اولدوغنی بیلمکله مکلف دکلسین

چوقجه اولماسنه غیرتك لازمدر دیوب سوزی کسدم] عباره‌یی یازه‌رق
مذکور سؤالی ایراد ایتدکدن صکره شاکرد کمال دقتله مذکور عباره‌یی
النده‌کی کاغده نقل ایدوب یاکلشلرك اطرافنه برر قوس چویره‌رك شو:
کچنده (چفتلکات) عاجزیدن برینه (کیتمشـدم) (عربه) دن اینز
اینمز کتخدا طرفندن (وقوعبولان) تکلیف اوزرینه (بغچه) یه کیتمك
(لازمکلدی) همان (یولومی) (دکشدوروب) (یوزومی) اوجهته (چوردم)
(بغچه) یه واصـل اولور (اولمز) یعنی (اره‌دن) ایکی دقیقه (کچمه‌دی)
(برداقدن) (بوشانورجه‌سنه) بر (یغمور) کلدی خانه‌یه قاچنجیه قدر
بزی فنا حالده (اصلاتدی) هرنه‌ایسه خانه‌ده (اوستومزی)(باشیمزی)
(قورتدق) (یغموردده) دینـدی. ینه (بغچه) یه چیقه‌رق کتخدا یه
(کتملرك) (منافعلرندن) بحث (ایدرك) بونلرك (توخوملری) پك نافعدر
(یارالری) (یوموشـاتمق) ایچون استعمال (ایدیلور) (دیدیم) کتخدا
بونلری (اکامش) کبی باشنی صاللادی وعقلنه (کلانی) (سـویلمك)
(استدی) ایسه‌ده میدان ویرمیه‌رك سن بونلرك نه (اولدوغنی) بیلمکله
مکلف (دکلسین) چوقجه (اولماسنه) غیرتك لازمدر دیوب سوزی کسدم]
صورتده یازدقدن صوکره:
بوعبارده اطرافنه قوسلر چوردیکم سوزلرك یازیلیشلری یاکلشدر
چونکه:
چفتلکات = عربجه جمع حالنده برکلمه کبی کورینیور حالبوکه (چفتلك)
لفظی ترکجه اولدیغنـدن وترکی کلمه‌لرك عربی قواعدیله
جمعلری ممنوع ایدوکندن بوصورت یاکلشدر بونك جمعی
(چفتلکلر) صورتندن بشقه برصورتده اوله‌ماز.

كيتمشدم == لفظى (كيتمش ايدم) مخففى اولديغنـدن هرنقدر ياكلش دكل ايسـهده اكثريا ماضئ نقلى فعل اعانه ايله تركب ايدنجه توصيل ايدلمز نتـهكيم بوكلمهيى قرائتده لسـانده بر مقدار ثقلت مشـاهده اولنيور بناء عليه بونى مفصل اولهرق (كيتمش ايدم) صورتنده يازمق اولادر.

عربه = تركجه اولديغنه وعين حرفى عربه مخصوص اولوب تركى ايله فارسيده بولنمديغنهمبنى بونك عين ايله يازلمسىموافق اولميوب (آرابه) صورتنده يازلمسى لازمدر.

وقوعبولان= لفظى(وقوع)كلمهٔ عربيهسيله (بولان) اسمفاعل تركيسندن تركيب ايدلمش اولوب بر لفظ عربيـله برلفظ تركينـك يازيده بربرينه قاريشديرلمسى ايسه جائز اولمديغندن بونى منفصل اولهرق (وقوع بولال) صورتنده يازلمليدر.

بغچه = فارسى [باغ] اسمنك تصغيرى اولديغندن طوغريسى (باغچه) در.

لازمكلدى = بالاده محرر (وقوعبولان) كبى اولوب بوده منفصل اولهرق شو (لازم كلدى) صورتنده يازلمليدر.

يولومى = يول لفظنه ميم اضـافت لاحق اولمش برصورت اولوب ميمدن اول واوك ايرادينه هيچ بروجهله لزوم اولمديغندن بوصورت ياكلشدر [يولمى] يازلمق لازمدر.

دكشدوروب = دكشدرمك مصدر متعديسندن مشتق اولديغندن واثناى اشتقاقده [در] ادات تعديهسنك حرفلرى اراسنه واوك

کیرمسنه محل اولمدیغندن بو صورت یاکاش اولوب [دکشدروب] اولمق لازمدر .

یوزومی = بالاده محرر یولومی حقنده ایراد اولنان مطالعه یه مبنی بونکده طوغریسی [یوزمی] در .

چوردم = چویرمك مصدرندن مشتق اولدیغندن یاسز یازلمسی خطا اولوب یا ایله [چویردم] یازیله جقدر .

بغچه = بالاده کچدی .

اولمز = اولمق مصدرثقیلندن مشتق مضارع منفی اولدیغی جهتله بروجه قواعد الفله [اولماز] صورتنده یازلمق لازمدر .

اره‌دن = حرکات ثقیله یی حاوی بر کلمهٔ ترکیه اولدیغندن ها ایله دکل الفله [ارادن] یازلملیدر .

کچمه‌دی = حرکات خفیفه یی حاوی مصادرك منفیلرنده میم نافیه یه ها ادخالی لازم کلیه جکی صرف ترکیده بیلدیرلمش اولدیغندن بونك طوغریسی [کچمدی] صورتیدر .

برداقدن = لفظنده بانك حرکه‌سی ثقیل اولدیغندن ترکجه اهنك قاعده‌سنه توفیقاً الفله [بارداقدن] یازلمق لازمدر .

بوشانورجه‌سنه = مضارعلرده‌کی اهنکه اتباعاً یا ایله [بوشانیرجه‌سنه] یازلملیدر .

یغمور = یاغمق مصدرینه منسوب حرکهٔ ثقیله ایله بدأ ایتمش بر اسم ترکی اولدیغندن الفله [یاغمور] صورتنده یازلمق لازمدر .

اصلاتدی = بومثللو کلمه‌لرده یا استعمالی لازم اولدیغندن طوغریسی [ایصلاتدی] در .

اوستومزی = بالاده‌کی یولومی یا کلشلغنده بیان اولندیغی وجهله [اوست] لفظنه ضمیر اضافی کلدیکندن واوك دخولنه لزوم یوقدر طوغریسی [اوستمزی] صورتیدر.

باشیمزی = بونده‌ده دیکری کبی [باش] لفظنه ضمیر اضافی کلمش اولدیغندن یایه لزوم یوقدر طوغریسی [باشمزی] صورتیدر .

قورتدق = قوروتمق مصدرندن مشتق اولدیغندن واوك صرفنه محل اولمیوب طوغریسی واوایله [قوروتدق] صورتیدر .

یغمورده = بالاده‌کچدی.

بغچه = کذا

کتنلرك = لفظ عربی اولوب طوغریسی [کتان] اولدیغندن بونك دخی [کتانلرك] صورتنده یازلمسی لازمدر .

منافعلرندن = منافع لفظی عربیده منفعت جمعی اولدیغندن برکره دها ترکجه ایله جمعلندیرلمسی جائز اولەمیه‌جغندن طوغریسی [منافعندن] در .

ایدرك = ترکجه حال ترکیبی صیغه‌سی اولوب بو ایسه فعل التزامی مفرد غائبی اولان [ایده]دن مشتق اولدیغی جهتله هانك حذفنه محل اولمیوب طوغریسی ها ایله [ایده‌رك] صورتیدر .

توخوملری = بویله لفظ یوقدر بونك طوغریسی [تخم] اولمق اوزره بر لفظ فارسی اولدیغندن [تخملری] یازلملیدر .

یارالری = بو کلمه جرحه معناسنه فارسیده [یاره] اولدیغندن بورادهده [یارهلری] یازلملیدر .

یوموشاتمق = بونك تلفظ فصیحنده میم ساكن اولدیغی ایچون میمدن صوكره واوه لزوم اولمیوب واوسز اولهرق [یومشاتمق] یازلملیدر .

ایدیلور = مضارعلردهکی اهنگه رعایةً واو ایله دكل یا ایله [ایدیلیر] صورتنده یازلمق لازمدر .

دیدیم = ماضی اشتقاقنجه میمدن اول اولان یا فضله اولدیغندن یاسز اولهرق (دیدم) یازیلملیدر .

اكلهمش = آكلامق مصدرندن مشتق اولدیغی ایچون الفله (اكلامش) یازلملیدر .

كلانی = كلمك مصدر خفیفندن مشتق اسم فاعل اولدیغی جهتله الفه لزوم اولمیوب الفسز اولهرق (كلن) اولمغله بوراده (كلنی) یازلملیدر .

استدی = یا ایله یازلمق لازمكلن كلمات تركیهدن اولدیغی صرف تركیده بیان ایدلمش اولدیغندن طوغریسی یا ایله (ایستدی) در .

اولدوغنی = اولدقدن مشتق اولدیغی ایچون قاعدةً (اولدغنی) یازلمق لازمكلیرسهده مستثنا اولهرق (یا) ایله (اولدیغنی) یازارلر ارتق بویله قبول ایتمك ضروریدر .

دكلسین = اشبو كلمهنك نهایتندهكی (سین) اداتی خفیف اولان مصدرلردن كلن امر و نهی كلمهلرینك جمعلرینه مخصوص اولوب بوراده ایسه ضمائر نسبیهنك مفرد مخاطبی اولان (سك) اولمق لازم كلهجكندن طوغریسی (دكلسك) در .

اولماسنه = اولمق مصدرينك مضاف صورتى اولديغندن الفه لزوم اولميوب (اولمسنه) يازيلمليدر .

٥٤ — ايشته بو صورتله شاگردانه تصحيح املا خصوصاتى دخى تعليم ايتديريليرسه پك چوق فائده‌لر گوروله‌جكندن معلملر بوكبى ياكلشلى عباره‌لرى برچوق دفعه‌لر بو صورتله اجرا ايتديرمليدرلر . بناءً عليه كندولرينه سهولت اولمق اوزره بويله ياكلشلى عباره‌لردن برقاچ فقره‌يى بورايه يازدق وياكلش اولان املالرك اطرافنه قوسلر چويردك فقط شاگردانه گوسترلمش يعنى تخته‌يه يازاركن بونلرك اطرافنه برشئ چيزميوب بالاده‌كى ماده‌ده اولديغى وجهله بونلرك هانكيلرى ياكلش اولديغنى گوسترمكى شاگردانه براقمليدر .

١

انسان بركره (كوريشوب) سلام (ويرديكى) ادملرله (دوستلوق) (ايدرك) بريرده دوشوب (قالقاجق) (اوليرسه) (صوننده) ايشى فنايه (صرار) چونكه انسانك (آنلنده) (دامغاسى) يوقدركه ايى ويا(كوتى) (اولدوغى) درحال (اكلاشلسك) آنكچون دوست ويارفيق (اولاجق) آدمى ابتدادن گوزلجه (يوقلمه) ايتمليدر .

٢

برآدم اولور (اولمز) يرلرده ايشه (قاريشـور) واغزينه (كلانى) سويلر يعنى سويليه‌جكى سوزلرك (نه‌ره‌يه)(واراجغنى) (دوشنمكسزين) سويلرسه دائما (اوتانور) .

٣

(فنالغه) قارشى (ايولك) (ايدرسـك) سـكا (كوتيلك) ايدن

(اوتانورده) بردها فنالق (ایتمیه) یوزی (قالمز) آنکچون دائما هرکسه (ایپلق) (ایتمیه) خوش (طوتمقه) چالشملیدر.

٤

(اطفاللر) کیجه (کوندز) (اوقیوب) (یازارق) وهر (دورلو) (علوملری) تحصیل (ایدرك) (بویومیه) ومعلوماتلی وتربیه‌لی اولوب (کوتی) خویلری (براقارق) انسان کامل (اولمقه) (چالیشمغله) کسب امتیاز ایتملیدرلر.

٥

کبر (دینلان) شیٔ پك (چرکن) برخویدر کبر دیمك انسان کندینی (بکه‌نوب) (باشـقه)لرینی هیچ یرینه قومقدر بو فنا خویدن (صقنمق) لازمدر.

اشبو فقره‌لردن اشـارت اولنـان یاکلش کلمـه‌لرك طوغریلری بروجه آتی محرردر :

خطا	صواب	خطا	صواب
کوریشوب	کوروشوب	ویردیکی	ویردکی
دوستلوق	دوستلق	ایدرك	ایده‌رك
قالقاجق	قالقه‌جق	اولیرسه	اولورسه
صوننده	صوکنده	صرار	صارار
آنلنده	آلننده	دامغاسی	تمغاسی
اکلاشلسك	اکلاشلسین	اولدوغی	اولدیغی
یوقلمه	یوقلامه	اولاجق	اوله‌جق
قاروشور	قاریشیر	اولمز	اولماز

خطا	صواب	خطا	صواب
نه‌ره‌یه	نره‌یه	کلانی	کلنی
دوشنمکسزین	دوشونمکسزین	واراجغنی	واره‌جغنی
فنالقه	فنالغه	اوتانور	اوتانیر
ایدرسك	ایدرسه‌ك. ایدرایسه‌ك	ایولك	ایپلك
اوتانورده	اوتانیرده	کوتیلك	کوتولك
قالمز	قالماز	ایتمیه	ایتمکه
طوتمقه	طوتمغه	ایپلق	ایپلك
کوندز	کوندوز	اطفاللر	اطفال
یازارق	یازه‌رق	اوقیوب	اوقویوب
بویومیه	بیومکه	علوملری	علومی
اولمقه	اولمغه	براقارق	براقه‌رق
دینلان	دینان	چالیشمغله	چالیشمقله
بکه‌نوب	بکنوب	چرکن	چیرکین
صقنمق	صاقنمق	باشقه	بشقه

٥٥ — بالجمله قارئلرك وباخصوص معلم افندیلرك فوق‌العاده‌دقت ایده‌جکلری بر ماده واردرکه اوده کلمه‌لرك سویلاندیکنه باقیه‌رق قواعد صرفیه‌نك کوستردیکی لزوم وجهله یازمغه و اسم صفت کبی کلمه‌لریده آثار مقبوله ادبا‌ده کورولن صورتده ضبط وقید ایتمکه همت ایلمکدن عبارتدر . وبالله التوفیق .

بو کتاب وبونکله برابر برنجی جلد ختام بولدی

(قزان مطبعه‌سی)

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی
اولوب درت مجلد اوزرینه مرتب بر اثردر

(ایكنجی جلد)

تطبیقات مركبات

تركی ، عربی ، فارسی نحولریله تطبیقاتی حاوی اولهرق
درت كتابدن عبارتدر

{ برنجی كتاب }

نحو تركی

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر
درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۱

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — کلمه‌لرك اصلی معنالری اعتباریله بر یره کتیریله‌رك کلام تشکیلنی مقتضی اصول وقواعدی بیلدیرن علمه [نحو] تسمیه اولنور.

۲ — اصل معنی دیمك هرکسك بیلدیکی کبی سوزلرك ایلك معنالری دیمکدر. یعنی: [«۱» افندی حضرتلری بوکون بر شکر چیکنه‌دی «۲» بنمده اغزمك صوبی آقدی] دینلدکده بر رقمیله اشارت اولنان برنجی فقره‌دن افندینك طاتلی بر ماده‌دن عبارت اولوب شکر دیدیکمز شیء اغزنده و دیشلری اره‌سنده ازوب یدیکنی اکلامق و ایکی رقمیله اشارت ایدیلن فقره‌دنده متکلمك اغزندن صالیه دینلن اغز صوینك اقیتمسنی اکلامق دیمکدر.

فقط بونلرده طولاییسیله ایکنجی برطاقم معنالر واردرکه انلره [معنای ثانی] دینور. یعنی: مذکور مثالك برنجی فقره‌سنده شکر چیکنه‌مکدن شکرك طاتلیلغی جهتی دوشونه‌رك قرینه مناسبتیله خوشه

کیده‌جك بر سوز سویلنمش اولدیغی معناسنی اکلامق و ایکنجی فقره‌سنده‌ده اغز صوینك آقسنه امر نمك ویاخود پك چوق بکنمك ویاخود او سوزك حکمنی ارزو ایلمك معناسنی مراد ایتمك [معنای ثانی] یه انتقال دیمکدر که اشبو معانیٔ ثوانی‌یه کوره اولان اصول وقواعد لسان [علم بلاغت] وظائفندن اولوب اوده بوندن صوکره‌کی اوچنجی جلدده بیان اولنه‌جغندن بوراده معانیٔ اصلیه یاخود معانیٔ اول اعتباریله اولان ترکیب کلام قواعدینی بیان ایدن [علم نحو] قاعده‌لری درمیان ایدلمشدر .

٣ ــ ترکیب : ایکی و دها زیاده کلمه‌لرك بر ارایه کلسیله تام ویا ناقص بر معنی ویرن هیئت اجتماعیهٔ الفاظه دینور .

١ ــ اغاجك دالی. فلانك فسی. آتشك شدتی. قیشك صوغوغی.

٢ ــ اغاج کولکه‌سی. اورمان لاله‌سی. صو کناری. بوغاز ایچی.

٣ ــ الماس کوپه . التون یوزك . کموش بیله‌زك . باقر تنجره .

٤ ــ اورته بوی . کوزل کوز . قاره قاش . قرال صاچ .

٥ ــ اطه قلعه . قوم قپو . دکرمن دره . بکقوز .

٦ ــ یازی یازان . کتاب اوقویان . قیریلان قلم . بوزولان یازی .

٧ ــ قیش کچدی . یاز کلدی . کللر آچه‌جق . صیجاق اوله‌جق .

٨ ــ بکا باق . سوز دکله . بوش طورمه . حایلاز اولمه .

٩ ــ هوا کوزلدر. فلان عالمدر. حایلازلق فنادر. چالشمق ایودر.

ترکیبلری کبی که بونلرك بردن آلتی‌یه قدر اولانلرنده مثلا [اغاجك دالی] دینلدکده [نه اولمش . نصل ایمش . نه اوله‌جق . بیوکمی .

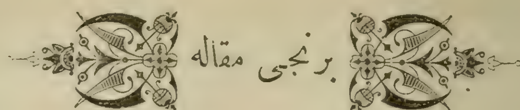
کوچکمی] و امثالی سؤاللر وارد خاطر اولەرق آنك تمامی طلب اولنديغندن بونلرك معنالری ناقصدر يعنی بونلردن بو حاللريله برشیء استفاده اولنماز .

آما آلتیدن صوکره يعنی يدنجی رقمدن اعتباراً اولان ترکیبلر تام بر معنا مستفاد اولورکه بونلره [ترکیب مفید] و دیکرلرینه [ترکیب غیر مفید] دینورکه بو حاله کوره مفیدلره [ترکیب تام] و غیر مفیدلره [ترکیب ناقص] دخی تسمیه اولنور .

فقط ترکیب غیر مفیدلرده برطاقم قواعد ایله کلامه داخل اولوب معنالری اکمال اولنور و بو صورتله افادهٔ مرام حاصل اولوب کلام ظهور ایدر بناءً علیه انلریده نظر اعتباره المق لازم کلور .

٤ — تعریفات مذکوره‌یه کوره علم نحو مباحثی مفید وغیر مفید ترکیبلر ایله کلام تشکیلی قاعده‌لرینی حاوی اوله‌جغندن و علم صرفده وعد اولندیغی وجهله ادوات ایله اشاراتك دخی بونلردن صوکره بیانی لازمه‌دن اولدیغندن اشبو نحو ترکی رساله‌مز [ترکیب غیرمفید . ترکیب مفید . ادوات . کلام . اشارات] احوال و قواعدندن بحث ایتمك اوزره بش مقاله اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی مقاله

ترکیب غیر مفیدلر

٥ — جزئیه بیننده جهت اسناد اولمیان ترکیبلره [غیر مفید] دینورکه [مزجی. اضافی. تقییدی]ناملریله اوچ نوعدر .

نوع اول

ترکیب مزجیلر

٦ — اسناد و صفیت اضافت تعداد معنالرینی اشعار ایتمیه‌رك وبر قاعده‌یه تابع اولمیه‌رق هر هانکی ایکی اسمك بربرلرینه توصیلاندن بر اسم حاصل اولان ترکیبه [ترکیب مزجی] دینور.

بالاده‌کی اوچنجی ماده مثاللرینك بش رقملیسی اولان [اطه قلعه. قوم قپو . دکرمن دره . بکقوز] ایله [قوم قپو . حصار کوی . بالطه باش . تیمور طاش. قلیچ ارسلان. ییلدیرم بایزید] وامثالی اسملرکبی‌که بونلر تشکیلنده بر قاعدهٔ مخصوصه اولمیوب جمله‌سی سماعیدر .

نوع ثانی

ترکیب اضافیلر

٧ — نسبت، تملك ، نوع ، جنس معنالرینی افاده ایتمك اوزره

ایکی اسمك یکدیکریله ترکبندن حاصل اولان ترکیب ناقصلره [ترکیب اضافی] تسمیه اولنور .

١ ـ یازك صیجاغی
٢ ـ اوك صاحبی
٣ ـ چنار اغاجی
٤ ـ آلتون کوپه

کبی که برنجیده نسبت ایکنجیده تملك اوچنجیده نوع دردنجیده جنس بیان اولنوب مفصل معنالری

١ ـ یازه منسوب و مخصوص اولان صیجاقلق
٢ ـ اوه مالك اولان آدم
٣ ـ چنار نوعندن اولان اغاج
٤ ـ معادنك التون جنسندن یاپلمش کوپه

دیمك اولور .

٨ ـ تعریف : بر ترکیب اضافی‌یی تشکیل ایدن ایکی اسمدن نسبت تملك نوع جنس بیاننده اصالت معنی هانکیسنده ایسه اکا [مضاف الیه] و دیکرینه [مضاف] دینور که بو حاله کوره بوندن اولکی ماده‌ده مذکور مثاللرده [یاز . او . چنار . التون] اسملری مضاف الیه و [صیجاغی . صاحبی . اغاجی . کوپه] اسملری‌ده مضافدر .

٩ ـ قاعده ١ ـ ترکجه ترکیب اضافیلرده مضاف الیه مقدم مضاف مؤخر اولور .

مضاف الیه مضاف

اوك خانمی
خانمك دادیسی
طاغ طاوشانی
التون ساعت ... کبی

١٠ — تعریف : نسبتله تملك بیان ایدن اضافتلره [اضافت لامیه] و نوع و جنس بیان ایدنلره [اضافت بیانیه] دینلمکله بروجه‌اتی هر بری بشقه بشقه تعریف اولنمشدر .

اضافت لامیه

١١ — ترکجه‌نك اضافت لامیه‌سنی تشکیلده قاعدهٔ عمومیه مضاف الیه اوله‌جق اسمك اخری ساکن ایسه مکسور قیلندقدن و متحرك ایسه بر نون کتورلدکدن صوکره بر صاغر کاف و مضافك اخری ساکن ایسه مکسور قیلندقدن و متحرك ایسه بر سین کتورلدکدن صوکره بر یا علاوه ایتمکدرکه بو یایه [یای اضافت] دینور .

ترکجه‌ده کلمه‌نك اخری متحرك اولمق دیمك حروف املادن بری بولنمق دیمك اولدیغندن تعریف مذکور شو صورتله یعنی [مضاف الیه اوله‌جق اسمك اخری حروف املانك غیری ایسه مکسور قیلندقدن وحرف علت ایسه بر نون کتورلدکدن صوکره بر صاغر کاف ومضاف اوله‌جق اسمك اخری حروف املانك غیری ایسه مکسور قیلندقدن

و حرف علت ایسه برسین کتورلدکدن صوکره یای اضافت علاوه ایتمکله ترکیب اضافی اولور] طرزنده تعریف اولنور. وبو حالده

باغ – دن – باغك
الما – « – المانك
قپو – « – قپونك
یالی – « – یالینك
خانه – « – خانه‌نك

صورتلرنده مضاف الیهلر تشکیل اولندیغی کبی.

اوزوم – دن – اوزومی
قوقو – « – قوقوسی
خالی – « – خالیسی
باجا – « – باجاسی
پرده – « – پردهسی

صورتلرنده مضافلر حاصل اولوب ترکیب اولندقلرنده شو :

مضاف الیه	مضاف
باغك	اوزومی
المانك	قوقوسی
قپونك	پردهسی
یالینك	خالیسی
خانه‌نك	باجاسی

صورتلری تشکل ایدر. انجق اضافت لامیه ترکیبلری علم مقامنه قائم اولدقده ویاخود بر صنف مخصوص اسم اولدقلرنده مضاف الیه صاغر

کاف و سائره ضم اولنمیه‌رق مجرد حالنده قالوب یالکز علامت اضافت اولان یا مضافك اخرینه کلور و بو مضافلرك اخرلری حروف املاایسه یادن اول ینه سین کلور .

چیکدم بایری
نردبان باباسی
کوشك بکجیسی
پاشا قپوسی
قپو پرده‌سی . . . کبی

تنبیه — اخرلرنده حروف املا بولنان کله‌لرك مضاف الیهلرینه صاغر کافدن اول نون و مضافلرینه یادن اول سین علاوه‌سی مذکور اخرلرك مطلقا حرکه‌نی اشعار ایدن حروف املادن اولمسنه منوط اولوب بوقسه [اَو . کوی . صوی . طوی . آی . ماه . مه . جای . دیو] کبی کله‌لرده اولان واو ایله یاو هالر اصل واو ویا و ها اولوب حروف املادن اولمدقلرندن حرف ساکن عادی نظر اولنوب بونلرده مذکور ضمائم اجرا اولنمیه‌رق مضاف الیهلری [اوك . کویك . صویك . طویك . آیك . ماهك . مهك . جاهك . دیوك] صورتلرنده ومضافلریده [اوی . کویی . صویی . طویی . آیی . ماهی . مهی . جاهی . دیوی] شکلنی اولور .

انجق کلمات ترکیه‌نك [صو] اسمی مذکور قاعده‌یه مخالف اولوب مستثنا اوله‌رق هم مضاف الیهده هم مضافده صاغر کاف ایله یای اضافتدن اول نون و سین برینه بر یا علاوه‌سیله اولور یعنی مضاف الیهده [صویك] و مضافده [صویی] دینور .

صویك اقندیسی
چشمه‌نك صویی ... كبی

١٢ — ضمیرشخصیلر مضاف‌الیه اوله‌جقلرنده اخرلری مكسور قیلندقدن‌صوكره متكلملرینه برمیم ساكنه وسائرلرینه بر صاغر كاف علاوه اولنمق تركجه شیوه‌سی اقتضادندر .

بن — دن — بنم
سن — « — سنك
او — « — اونك. (انك)
بز — « — بزم
سز — « — سزك
انلر — « — انلرك ...كبی

١٣ — ضمر شخصیلرك مضاف‌الیه واقع اولدقلری تركیبلرده بولنان مضافلرك آخرلرینه یای نسبت یرینه ضمائر اضافیه كلمك شیوهٔ لساندندر و بونلرك حاصل ایتدكلری تركیبلر دخی [اضافت لامیه] نوعندن اولور .

بنم قلمم سنك قلمك انك قلمی
بزم قلممز سزك قلمكز انلرك قلملری ...كبی

اضافت بیانیه

١٤ — تركجه‌ده اضافت بیانیه معناً نوع‌وجنس بیان ایتمك‌اوزره ایكی درلو اولدیغی كبی لفظاً دخی ایكی درلودر یعنی نوع بیان ایدنلر لفظاً بشقه جنس بیان ایدنلرینه لفظاً بشقه اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولنمشدر :

برنجیسی — نوع بیان ایدنلردرکه بونلر اضافت لامیه‌لرك علم واسم مخصوصی اولانلری کبی مضاف الیهلری مجرد حالنده ومضافلری یالی اوله‌رق بولنورلر .

چنار اغاجی
منغال تخته‌سی
باغچه صفاسی
وان کدیسی
صو بوروسی ... کبی

ایکنجیسی — جنسی بیان ایدنلردرکه بونلرده هم مضاف الیه هم مضاف مجرد حالنده بولنوب مادةً علامت رابطه یوقدر وترکیب اضافی اولدقلریده معنانك تعلق جهتیله منفهم اولور .

التون یوزك
کموش طاس
باقر منغال
الماس ایکنه
طاش دیوار
بللور بارداق
بز پانطولون
کتان یلك ... کبی

تنبیه — جنس بیان ایدن اشبو اضافت بیانیه ترکیبلری لفظاً ترکیب مزجیلره مشابه ایسه‌ده ترکیب مزجیلرده جنس بیان اولنمیوب بوراده بای حال جنس بیان اولندیغندن اکا کوره تفریقلری خصوصنه

دقت ایتملیدر مثلا [تیمور قازیق] دینلدکده مقصد تیمور جنسندن یاپلمش قازیغی بیان ایسه اضافت بیانیه نوعندن ترکیب اضافیدر فقط قطب یلدیزی دنیلن یلدیزك اسمی ایسه اولوقت ترکیب مزجیدر .

١٥ — اضافت لامیه‌لرك علم و اسم مخصوصی اولانلریله علی العموم اضافت بیانیه‌لر برر [اسم مرکب] مقامنده اولدقلرندن بونلرك جمع ایدلملری ترکیب حالنده عائد اولمق لازم کلدیکندن مضاف الیه و مضافلر آیری آیری جمع ایدیله‌میوب ادات جمع ترکیبه راجع اولور و هرنقدر آخرینه کلدیکی ایچون مضاف جمع ظن اولنورسه‌ده اکا عائد اولمیوب ترکیبه راجعدر والحاصل بواوچ نوع اضافتك جمعنده مضاف اولان کلمه جمع اولدقلری حالده یای اضافتی الدقدن صوکره ترکیب اولنورلر .

قپو پرده‌لری
چنار اغاجلری
وان کدیلری
صوبه بورولری
باغچه صفالری

صورتلرنده جمع ایله ادا اولنوب انجق .

قپو پرده‌لری	و	قپولر پرده‌سی
چنارلر اغاجلری	و	چنارلر اغاجی
وانلر کدیلری	و	وانلر کدیسی
صوبه‌لر بورولری	و	صوبه‌لر بوروسی
باغچه‌لر صفالری	و	باغچه‌لر صفاسی

دينلمز بويله دينلمك لازم كلنجه اضافت لاميه‌نك مضاف اليهى صاغر كاف ومضافى ياى نسبت الان اصول تركيبده ادا اولنمق لازمدركه اوده زيرده محرر ماده‌ده تعريف اولنمشدر .

١٦ — اضافت لاميه‌لرك مضاف اليهى كافلى ومضافى يالى اولانلرنده مضاف اليهك جمع مضافك مفرد وبالعكس مضاف اليهك مفرد مضافك جمع وهر ايكيسنك دخى جمع اولمسى جائزدر. مثلا :

١ ـ كاتبك قلمى	اوك صاحبى
٢ ـ كاتبلرك قلمى	اولرك صاحبى
٣ ـ كاتبك قلملرى	اوك صاحبلرى
٤ ـ كاتبلرك قلملرى	اولرك صاحبلرى

دينوركه بونك برنجيسنده بر كاتبك برقلمى ايكنجيسنده برچوق كاتبك برقلمى اوچنجيسنده بركاتبك برچوق قلمى دردنجيسنده برچوق كاتبلرك بشقه بشقه قلملرى معنالرى مستفاد اولور .

١٧ — اون بشنجى ماده‌ده بيان اولنان و [اسم مركب] مقامنده بولنان تركيب اضافيلر تركيب حاللريله مضاف اليه و مضاف اولدقلرى كبى ضمائر شخصيه ايله برلكده كلوب ضمائر اضافيه دخى آليرلر .

١ ـ فلان اوطه‌نك (قپو پرده‌سى)

٢ ـ (مجيديه قشله‌سينك) قپوسى

٣ ـ (التون ساعتك) (كموش كوستكى)

٤ ـ بنم (التون ساعتم)

كبى كه برنجيسنده (قپو پرده‌سى) تركيب حاليله اوطه‌نك مضاف

الیهنه مضاف واقع اولمش وایکنجیده (مجیدیه قشله‌سی (ترکیب حالیله مضاف الیه اولمش واوچنجیده (التون ساعت) ترکیبی ترکیب حالیله مضاف الیه و (کموش کوستك) ترکیبی دخی ترکیب حالیله مضاف دوشمشدر دردنجیده ایسه ضمیرالمشدرکه اشبو ضمائر خصوصنده :

بنم (کموش قیلیجم)
سنك (التون ساعتك)
انك (الماس یوزوکی)
بزم (مکتب خواجه‌مز)
سزك (دکان صاحبکز)
انلرك (کموش طاسلری)

دینلدیکی مثللو :

١ { (کموش قیلیجك) قبضه‌سی
(کموش قیلیجك) (کرکدان قبضه‌سی)

٢ { (الماس یوزوکك) خاتمه‌سی
(الماس یوزوکك) التون خلقه‌سی

٣ { (التون ساعتنك) کوستکی
(التون ساعتنك) کموش کوستکی

٤ { (مکتب خواجه‌مزك) کتابی
(مکتب خواجه‌مزك) او صاحبی

٥ { (دکان صاحبکزك) پاره‌سی
(دکان صاحبکزك) پاره کیسه‌سی

٦ { (باغچه صاحبلرينك) نردبانى
(باغچه صاحبلرينك) اغاج نردبانى

دخى دينور وبونلرك اولنه مضاف اليه حالنده اولان ضمائر شخصيه دخى كتوريله بيلور .

١٨ — تركجه ده مستعمل عربى وفارسى اسملرى تركجه تركيب اضافيلره داخل اولوب كلمات تركيه كبى اجراى احكام ايدرلر وبو حالده تركجه بر تركيب اضافيده مضاف ومضاف اليهك ايكيسيده عربى ايكيسيده فارسى برى عربى برى فارسى برى عربى برى تركى بر تركى برى فارسى اوله بيلور .

ايكيسيده عربى	مكتبك معلمى . مسجدك محرابى مكتب معلمى . مسجد محرابى
ايكيسيده فارسى	باغك كلى . دريانك آبى باغچه ديوارى . چشمه كنارى
ايكيسيده تركى	فسك پوسكلى . قپونك سوگه سى فس پوسكلى . قپو سوگه سى
برى عربى برى فارسى	قصرك چشمه سى . چشمه نك مائى نهر كنارى . خانه اشياسى
برى عربى برى تركى	جامعك قپوسى . قپونك مفتاحى مكتب چوجغى . چوجق كتابى
برى فارسى برى تركى	چشمه نك طاشى . بكك باغچه سى چشمه صوئى . اوزوم باغى

كبى اولوب بونلر دخى اون آلتنجى ماده ده بيان اولنان احواله توفيقاً جمعلنورلر يعنى :

مکتبلرك معلملری . مکتبلرك معلمی . مکتب معلملری
باغچه‌لرك دیوارلری. باغچه‌لرك دیواری. باغچه دیوارلری
قپولرك ماندالری . قپولرك ماندالی . قپو ماندالری
قصرلرك چشمه‌لری. قصرلرك چشمه‌سی. قصر چشمه‌لری
جامعلرك قپولری . جامعلرك قپوسی . جامعك قپولری
چشمه‌لرك طاشلری . چشمه‌لرك طاشی . چشمه طاشلری
کبی اولوب هر برندن بشقه بشقه معنالر ظهور ایدر .

نوع ثالث

ترکیب تقییدیلر

١٩ — بر صفتله مقید اولان اسمدن متحصل ترکیبه [ترکیب تقییدی] دینورکه بر صفت بر اسمی طوغریدن طوغری‌یه وصف ایدرسه اکا [ترکیب توصیفی] دینور و اکر بر صفت بر اسمله ترکیب ایدرده ایکیسی برلکده اوله‌رق اخر بر اسمی توصیفه سبب اولورسه اکاده [وصف ترکیبی] تسمیه اولنور .

٢٠ — ترکیب توصیفیلرده صنعتك وصف ایتدیکی اسمه [موصوف] دینور .

قاعده ٢ — ترکجه ترکیب توصیفیلرده صفت مقدم موصوف مؤخر واقع اولور .

مثال

کوزل کوز
چرکین سوز
اوزون بوی ... کبی

٢١ — ترکیب اضافیلرده اولدیغی کبی ترکیب توصیفیلرده عربی و فارسی صفتلرله اسملر بولنور یعنی صفت موصوفك هر ایکیسی عربی ویا فارسی ویا بری عربی بری فارسی بری ترکی اوله‌بیلور .

ایکیسیده ترکی — کوزل کوز . صاری صاچ
ایکیسیده عربی — ماهر کاتب . مکمل کتاب
ایکیسیده فارسی — بالا خانه . خوش چشمه
بری عربی بری فارسی — مفرح خانه . توانا حیوان
بری عربی بری ترکی — مغموم بلوط . کوزل هوا
بری فارسی بری ترکی — بالا کوشك . یوکسك خانه ... کبی

٢٢ — ترجه ترکیب توصیفیلرده صفت مقامنده بولنان کله‌لر ترجه‌نك (صفات اصلیه وقیاسیه‌سیله اسما واعدادی و اسم منسوبلر ومصدر تخفیفلر وحاصل مصدرلرله اسم و فعلیلردن یاپیلان قیاسی صفتلر اسم فاعللر اسم مفعوللر مبالغهٔ فاعللر صفت مشبهه‌لر) اولدیغی کبی فارسی وعربینك (صفات اصلیه‌سیله اسم منسوب اسم فاعل اسم مفعول مبالغهٔ فاعل وصفت مشبهه‌لری) کبی کله‌لر در .

صفت ترکی ایله صفت عربی ایله صفت فارسی ایله

صفت اصلی –	کوزل کوز	خاص اکمك	سیاه پوسکل
« قیاسی –	عربجه کتاب	عربی کتاب	فارسی کتاب
اسم منسوب –	ادرنه‌لی احمد	مکیّ حسن	شیرازی جعفر
« فاعل –	یازیجی آدم	کاتب کشی	سازنده شوقی
« مفعول –	قازلمش قویو	مکمل مکتب	خوانده چوجق
مبالغه فاعل –	قیصقانج آدم	فعال مأمور	بالاتر رتبه
صفت مشبهه –	قاچق بکز	کریم آدم	توانا بازرکان
مصدر تخفیفی –	باصمه کتاب	«	»
حاصل مصدردن –	چالیملی چوجق	«	»
اسم فعلیدن –	سوپروندیلی سوقاق	«	»
اسم عدد –	بش غروش	«	»
عدد وصفی –	برنجی صنف	«	»
اعداد توزیعیه –	برر آیلق	«	»
اعداد کسریه –	یارم ساعت	«	»

کبی اولوب انجق نادر اوله‌رق ترکجه‌نك فعل التزامی مفرد غائبی‌ده صفت کبی استعمال اولنور (صاپه یول) ده اولدیغی مثللو. وبونك اخرینه (سی) علاوه اولنه‌رق فعلك لازم الاجرا اولدیغنی مبین بر صفت اولور (ویره‌سی‌یه آلدم) کبی‌که [صوکره ویرلمسی لازم کان پاره مقابلنده آلدم] دیمکدر. [باته‌سی‌یه کیدیش] دخی بوقبیلدندر اما [کور اوله‌سی حریف. آدی باته‌سی آدم] کبی ترکیبلرده بددعا معناسنه کلیر.

٢٣ — ترکیب وصفیلرك دخی اکثریسی اسم مرکب مقامنده اولدقلرندن ترکیب حالیله جمع ایدیلور یعنی ادات جمع ترکیبنك صوکنه کلورسه‌ده صفتك جمعی اصلا جائز دکلدر

کوزل کوزلر   سیاه جامه‌لر   اعلا فسلر — دینوب

کوزللر کوز   سیاهلر جامه   اعلالر فس } دینلمز
کوزللر کوزلر   سیاهلر جامه‌لر   اعلالر فسلر }

انجق بعض کره موصوف محذوف بولنورده یالکز صفت ایراداولنورسه اولوقت صفتك جمعی جائز اولور [چیرکینلر طالعلی اولورلر] ترکیبنده‌کی (چیرکینلر) کبی که بوراده (چیرکین ادملر) دیمك اولدیغی حالده آدم موصوفی محذوف اولدیغندن چیرکین صفتی جمع ایدلمشدر.

٢٤ — ترکیب توصیفیلر ترکیب حاللریله مضاف‌الیه ومضاف واقع اولدقلری کبی ضمیر دخی آلورلر:

١ — فلانك (کوزل کوزی). جامعك (واعظ کرسیسی)
٢ — (بیاض قولك) دیرسکی. (اورته پارماغك) طرناغی
٣ — (عالم آدمك) (جاهل چوجغی)

کبی‌که برنجیده ترکیب اضافیلر مضاف ایکنجیده مضاف الیه اوچنجیده هم مضاف‌الیه واقع اولمشلردر وشو:

بیاض قولم   بیاض قولك   بیاض قولی
بیاض قولمز   بیاض قولکز   بیاض قوللری

— و —

عالم آدمم   عالم آدمسك   عالم آدمدر
عالم آدمز   عالم آدمسکز   عالم آدمدرلر

صورتلرنده دخی ضمائر اضافیه ونسبیه آلمشلردر.

اشبو احواله کوره موصوفی محذوف اولان صفتلر دخی مضاف مضاف الیه اولدقلری کبی ضمیر دخی آلورلر. [کوزلك یوزی. استانبولك کوزلی] کبی که (کوزل آدمك یوزی. استانبولك کوزل آدمی) دیمکدر وکذا شو:

کوزلم	کوزلسك	کوزلدر
کوزلز	کوزلسکز	کوزلدرلر

ـ و ـ

بنم کوزلم	سنك کوزلك	آنك کوزلی
بزم کوزلمز	سزك کوزلکز	آنلرك کوزلی

صورتلرنده ضمائر دخی آلمشلردر.

بیانیه اولان ترکیب اضافیلر بر اسم مرکب مقامنده اولدقلرندن ترکیب توصیفیلرده موصوف حکمنده بولنورلر

اوزونجه (قپو پردهسی)
خفیف (چشمه صویی)
اعلا (بروسه شفتالیسی) ... کبی.

وصف ترکیبلری

۲۵ ــ ترکجهده وصف ترکیبی نه دیمك اولدیغنی اکلامق ایچون اولاً جودت پاشا حضرتلرینك کتابنده محرر اولان فقرهٔ آتیهیی اوقومق لازمدر. مشارالیه بیوررلرکه:

[صفت ایکی قسمدر: بری وصف دایمدرکه موصوفك کندی صفتیدر. بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبی.

دیکری : موصوفك مضافی کندی صفتیله ترکیب ایدوب ایکیسی
برکلمه اوله‌رق موصوفه صفت قیلنور نته‌کیم (بلی اینجه آدم) دینلدکده
اینجه‌لك بلك صفتی اولوب آنك سببیله صاحبی توصیف اولنور
و(کندیسنك بلی اینجه اولان آدم) دیمك اولور].

ایمدی شو تعریفه کوره [صاچی اوزون قیز. صاریغی یشیل
خواجه. صوی چوق مملکت] ایله [اوزون صاچلی قیز. یشیل
صارقلی خواجه. چوق صولی مملکت] دخی بوقبیلدن اولمغله وصف
ترکینك ـ براسمله برصفتدن ترکب ایدوب اخر بر اسمك توصیفنه
سبب اولان ترکیبدن عبارت اولدیغی اکلاشیلیر. یعنی براسمله برصفتدن
ترکب ایدوبده ینه صفت معناسنی مشعر اولان ترکیبه [وصف ترکیبی]
دیمك لازم کلیر.

اشبو وصف ترکیبلر ایکی صورتله تشکیل اولنورلر.

برنجیسی — براسمی مضاف حالنه قویدقدن صوکره بر صفت ایله
قید ایتمکدر

کوز ایله کوزل ـدنـ کوزی کوزل
باجا « یوکسکـ « ـ باجاسی یوکسك
قوقو « لطیف ـ « ـ قوقوسی لطیف
دری « قالین ـ « ـ دریسی قالین
خانه « معمور ـ « ـ خانه‌سی معمور

کبی‌که بونلر مفرد حکمنده برر صفت اولوب دیکر براسم ترکب ایدرك
ینه برترکیب توصیفی حاصل ایدرلر

کوزی کوزل قادین　　باجاسی یوکسك خانه

قوقوسی لطیف چیچك　　دریسی قالین حیوان

خانه‌سی معمور بك

ایکنجیسی — براسمله برصفتدن متحصل ترکیب توصیفنك اخرینه [لی] اداتنك الحاقیله ترکیبی مفرد حکمنده صفت یاپمقدر

کوزل کوز —دن— کوزل کوزلی

اوزون فس — « — اوزون فسلی

کبی‌که بونلر دخی مفرد حکمنده بر صفت اولوب دیکر براسمله ترکب ایدرك ینه برترکیب توصیفی حاصل ایدرلر

کوزل کوزلی خانم　　اوزون فسلی آدم

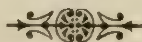
قیصه بویلی آدم　　اسمر بکزلی چوجق ... کبی

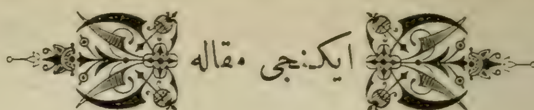
اشبو ایکنجی حالده اولان وصف ترکیبلر بعضاً موصوفسزاوله‌رق استعمال اولنورلر وبوحالده ضمائر اضافیه ایله ضمائر نسبیه آلیرلر

۱ { کوزل کوزلیم　کوزل کوزلیك　کوزل کوزلیسی
کوزل کوزلیمز　کوزل کوزلیکز　کوزل کوزلیلری }

۲ { کوزل کوزلی‌یم　کوزل کوزلیسك　کوزل کوزلیدر
کوزل کوزلی‌یز　کوزل کوزلیسکز　کوزل کوزلیدرلر... کبی }

[دلیقانلی. اغرباشلی. طوق سوزلی. قالین قفالی. تر بیقلی. اوزون صقاللی. اینجه بللی. پاتباق باجاقلی] کبی ترکیبلر هب وصف ترکیبیدر.

ایکنجی مقاله

ترکیب مفیدلر

٢٦ — اسناد ایله متصف اولەرق مخاطبه بر خبر تام ویرن ترکیبلره [ترکیب مفید] دینور [فلان ذات عالمدر. یاز کلدی] ترکیبلری کبی که بونلره [جمله] دخی تسمیه اولنور اشبو مثاللرده اولدیغی کبی جمله‌لر یا اسملردن ویا فعل ایله اسمدن ترکب ایدرلرکه برنجی حاله کوره [جملهٔ اسمیه] وایکنجی حاله کوره [جملهٔ فعلیه] نامیله تفریق اولندقلرندن اشبو مقاله انلرك هر برینك احوالنی بیان ایتمك و متممات جمله‌یی بیان ایلمك اوزره اوچ فصل اوزرینه ترتیب اولندی .

فصل اول

جملهٔ اسمیه‌لر

٢٧ — وصف طریقیله اولمیەرق بر صفتك بر اسمه اسنادینی ویاخود ایکی اسمك بربرلرینه اسنادی خبرینی ویرن ترکیب مفیدلره [جملهٔ اسمیه] دینور .

مثلا [سرت هوا] دینلدکده سرتلك هوانك صفتی اولوب بر ترکیب توصیفیدن عبارت اولان شو صورتدن تمامیٔ معنا مستفاد اولمادیغندن یالکز بونکله سوز تمام اولماز لکن [هوا سرتدر] صورتنده تقدیم و تأخیر ایدیلوب (در) اداتیله ربط اولنەرق سرتلك هوایه اسناد اولندقده مخاطبه بر خبر تام ویرلمش اوله‌جغندن [هوا سرتدر] ترکیبی

بر ترکیب مفید اولدیغی کبی وصف طریقیله دکل اسناد صورتیله بر اسم وصفتدن ترکب ایتدیکنمدن بر جملهٔ اسمیه درکه [بن عالمم . اوجاهلدر . افندی کویده‌در] جمله‌لری دخی برر جملهٔ اسمیه درلر .

وکذا [بنم کتابم] دینلدکده ینه سوز تمام اولماز فقط [بو کتاب بنمدر] صورتنده ربط ایدلمش اولسه دیکرلری کبی بر جملهٔ اسمیه اولورکه شو مطالعاتدن اکلاشلدیغنه کوره جملهٔ اسمیه‌لر ترکیب توصیفی وترکیب اضافیلردن مقلوب وادوات رابطه ایله مربوط اولان ترکیب مفیدلر در .

۲۸ — جملهٔ اسمیه‌لرده اسناد کیفیتنی اکمال ایله سوزلری ربطه سبب اولان ادواته [رابطه] و رابطه‌نك لاحق اولدیغی کلمه‌یه [خبر] ومجرد حالده قالان کلمه‌یه‌ده [مبتدا] دینور نته‌کم :

۱ ـ [هوا سرتدر] ترکیبنده (هوا) مبتدا [سرت] خبر [در] دخی ادات رابطه در .

۲ ـ [افندی کویده‌در] ترکیبنده (افندی) مبتدا [کوی] خبر [در] دخی ادات رابطه در .

۳ ـ [بن عالمم] ترکیبنده (بن) مبتدا [عالم] خبر [م] دخی ادات رابطه‌در .

٤ ـ [سن جاهلسك] ترکیبنده (سن) مبتدا [جاهل] خبر [سك] دخی ادات رابطه‌در .

۲۹ — جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدالر ضمائر شخصیه‌دن عبارت اولنجه رابطه‌لر ضمائر نسبیه‌دن عبارت اولوب بو حالده بونلره [ادوات خبریه] دخی دینلدیکی کبی خصوصی اوله‌رق [در] اداتنه [ادات خبر] تسمیه

اولنور و بو ادات خبرلر جملهٔ اسمیه‌لرك مثبت صورتلرینه مخصوص اولوب منفیلرنده ادوات مذکوره‌دن اول برده [دکل] لفظی علاوه اولنور .

مثبت	منفی
بن عالمم	بن عالم دکلم
سن جاهلسك	سن جاهل دکلسك
او کاملدر	او کامل دکلدر
بز عاقلز	بز عاقل دکلز
سز عارفسکز	سز عارف دکلسکز
انلر مقتدرلردر	انلر مقتدر دکلدرلر

کبی اولوب انجق مبتدالر صفات شخصیه‌نك غیری اسملر اولنجه ادات خبر مطلقا [در] اولور وبونکده منفیسنده دکل کلور .

یارین بایرامدر .	یارین بایرام دکلدر
بروسه بیوکدر .	بروسه بیوك دکلدر
سرکه اکشیدر .	سرکه اکشی دکلدر
بو فنادر .	بو فنا دکلدر
شو کوزلدر .	شو کوزل دکلدر
بونلر لطیفدر .	بونلر لطیف دکلدر .
شونلر شقیدر .	شونلر شقی دکلدر ... کبی

٣٠ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده ضمائر شخصیه خبر واقع اولدقلرنده مبتدا جهتی بر وصف بیان ایدر ایسه یعنی جملهٔ اسمیه ترکیب توصیفیدن مقلوب ایسه خبر واقع اولان ضمائر شخصیه‌یه ینه ضمائر

نسبیه علاوه اولنور یعنی رابطه بونلر اولور فقط مبتدا جهتی وصف اولماز یعنی جملهٔ اسمیه ترکیب اضافیدن مقلوب بولنورسه اولوقت خبر واقع اولان ضمائر شخصیه یه ضمائر نسبیه ایله برابر (در) اداتی دخی کلور و منفیلرنده ینه دکل علاوه اولنور .

برنجی حاله مثال

بونی یازان بنم .	بونی بوزان بن دکلم
شونی قیران سنسك .	اونی بوزان سن دکلسك
بونی یاپان او در .	بونی سویلین او دکلدر
شونی یازان بزز .	بونی بوزان بز دکلز
بونی الان سزسکز .	بونی ویرن سز دکلسکز
انی اتان انلردر .	بونی دین انلر دکلدر

ایکنجی حاله مثال

بوکتاب بنمدر .	بو قلم بنم دکلدر
بو خانه سنکدر .	شو دکان سنك دکلدر
بو تارلا انکدر .	بو چایر انك دکلدر
شو قلم بزمدر .	بو حقه بزم دکلدر
او دکان سزکدر .	بو مخزن سزك دکلدر
بو باغچه انلرکدر .	شوکوشك انلرك دکلدر... کبی

٣١ — مثبته [وار] منفیده [یوق] لفظلری و مؤکد اوله رق [وار در . یوقدر] صورتلری رابطه اولدقلری کبی بعضاً طوغریدن طوغری یه خبر مقامنه قائم اولورلر نته کم :

سکا امنیتم وار .. اکا احتیاجم یوق

دینلدکده ساده رابطه اولوب اما

بونده فائده واردر. انده فائده یوقدر

ترکیبلرنده مؤکد اوله‌رق رابطه درلر وکذا [بو ایشدن خبرك وارمی] کبی بر سؤاله جواباً [وار] یاخود [یوق] ویا مؤکد اوله‌رق [واردر] . [یوقدر] سوزلری طوغریدن طوغری‌یه خبر اولورلر و بعض کره بو خبر مؤکدلرك مثبتلرنده [اوت] و منفیلرنده [خیر] کلمه‌لری قوللانیلوب بونلرده خبر مقامنه قائم اولورلر .

٣٢ ــ قاعده ٣ : ترکجه جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا مقدم خبر مؤخر واقع اولور .

مبتدا	خبر
طاش	قاتیدر
فلان	عالمدر
بو قلم	فلانکدر
بن	عالمم
او	جاهلدر ... کبی

٣٣ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا واقع اولان کلمه‌لر [مصدر بسیط ، مصدر مرکب ، اسم مصدر ، اسم مکان ، اسم زمان ، اسم آلت ، اسم جنس، اسم علم، اسم تصغیر، ضمائر شخصیه] ایله [ترکیب توصیفی و ترکیب اضافیلر] دن عبارتدر نته‌کیم مثال آتیده مبتدالرك اطرافنه معترضه چکه‌رك کیفیتی ایضاح ایلدك .

مصدر بسیطلر	(دوشونمك) فنادر (اوقومق) فائده‌لیدر
مصدر مرکبلر	(بوش طورمق) مضردر (یالان سویلمك) حرامدر
اسم مصدرلر	(چالغی) حرامدر (اجلق) آفتدر
اسم مکانلر	(مکتب) لازمدر (چایرلق) لطیفدر (قوناق) آچیقدر
اسم زمانلر	(کیجه) قرا کلقدر (ییل) اوزوندر
اسم آلتلر	(بچاق) کسکیندر (سوزکی) بوزوقدر (میزان) طوغریدر
اسم جنسلر	(چیچك) قوقولیدر (قاز) احمقدر
اسم علملر	(احمد) زکیدر (محمد) فاضلدر
اسم تصغیرلر	(قیزجغز) عارفدر (ادجکز) فقیر در
ضمیر شخصیلر	(بن) عالمم (سن) جاهلسك

ترکیب اضافیلر	(احمدك فسی) قرمزیدر (قواق اغاجی) اوزوندر (التون ساعت) بهالیدر
ترکیب توصیفیلر	(یوز غروش) چوقدر (بر آیلق) آزدر (مائی کوز) خوشدر

تنبیه — بعضاً موصوفی محذوف صفتلر ایله مشارالیهی غیر مذکور اسم اشارتلر دفعةً مبتدا ظن اولنورلرسه‌ده صفتلر و اسم اشارتلر هیچ بروقتده مبتدا اوله‌میوب بونلر برر قید اولدقلرندن مبتدا اولانلر بونلرله مقید اولان محذوفلر یعنی مبتدا کبی ظن اولنان صفتلرك موصوف محذوفلری ومبتدا قیاس اولنان اسم اشارتلرك محذوف اولان مشارالیهلریدر نته‌کم :

١ ـ شو یازی‌یی یازان فلاندر

٢ ـ بو یالانجیدر

ترکیبلرینك برنجیسنده دفعةً (یازان) صفتی و ایکنجیسنده (بو) اسم اشارتی مبتدا ظن اولنورسه‌ده بو جمله‌لرك اصللری یعنی محذوفلرك اعاده‌سیله اولان حاللری :

١ ــ شو یازی‌یی یازان آدم فلاندر

٢ ــ بو آدم یالانجیدر

صورتلرندن عبارت اولدیغندن برنجیده موصوف ایکنجیده مشارالیه اولان (آدم) اسمی مبتدادر.

٣٤ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده خبر واقع اولان کلمه‌لر مبتدا اوله‌بیلن

اقسام کلمه‌ایله ه صفتلردر وترکیب ناقصلر اولدیغندن جمله‌سنك اطرافنه معترضه چویره‌رك بروجه آتی برمثال تحریر اولندی:

مصدر بسیطلر	اك بیوك هنر (اوقومقدر) طلبه‌نك وظیفه‌سی (چالشمقدر)
مصدر مرکبلر	اك فنا خوی (قلب قیرمقدر) اك اعلا خوی (کوکل آلمقدر)
اسم مصدرلر	مرضك بیوکی (آچلقدر) بوحاله سبب (یوقسللقدر)
اسم مکانلر	بواووه (یایلاقدر) بو بنا (قوناقدر)
اسم آلتلر	شو دلیکلی شیٔ (سوزکجدر) شو اوزون شیٔ (مزراقدر)
اسم جنسلر	انسان (حیواندر) هرحیوان (انسان دکلدر)
اسم علملر	بوراسی (استانبولدر) قارشوسی (اسکداردر)
ضمیر شخصیلر	عالم (سنسك) بوکتاب (بنمدر)
ترکیب اضافیلر	بو یر (فلانك عرصه‌سیدر) بو بنا (فلانك اویدر)

ترکیب وصفیلر { مجید (یکرمی غروشدر)
التون (یوز غروشدر) }

خبرك هر نوع صفتلردن اولدیغنه مثال

اسم عدد — الله تعالی حضرتلری (بردر)
صفت اصلیه — فلان (کوزلدر)
صفات کسریه — حقکز (بشده بردر)
صفات قیاسیه‌دن :

بوکتاب (عربجه‌در)
فلان (قوندره‌جیدر)
فلان (مناسترلیدر)
مسلمانلر (جنتلکدر)
احمد افندی (بدلامسیدر)
فلان فلانله (ارقداشدر)

عدد وصفی — حسن افندی (برنجیدر)
وصف ترکیبی — فلان (کوزل خویلیدر)
صفت تقلیلیه — بو یمك (ازاکشیدر)
صفت تفضیلیه — فلان (غایت چرکیندر)
صفت مشبهه — فلان ذات (قورقاقدر)
مصدر تخفیفی — بوکتاب (باصمه‌در)
اسم مصدر — بوایپ (کرکی‌در)

اسم فاعل — فلان دیکیجیدر .

اسم مفعول — او ایش (اولمشدر)

مبالغهٔ فاعل — فلان (چالیشقاندر)

اسم مکانه — بوراسی (اوتلاقدر) .. کبی

٣٥ — بعض کره‌ده جملهٔ اسمیه‌لرده هم مبتدالر هم خبرلر ترکیب ناقصلردن عبارت اولور .

١ — [اوشاغك ایلغی] بوز غروشدر

٢ — [بو یوکسك بنا] فلانك اویدر

کبی که برنجیده مبتدا ترکیب اضافی خبر ترکیب وصفی و ایکنجیده مبتدا ترکیب وصفی وخبر ترکیب اضافیدر .

ایضاح : مبتدا و خبر واقع اولان ترکیب ناقصلرده مبتدا و خبر اولمق کیفیتی اساساً ترکیبلره عائد اولمیوب اصلنده موصوف و مضاف اولان کلمه‌لر مبتدا و خبردر انلرده بولنان صفت ایله مضاف الیهده بونلرك برر قیدندن عبارتدر . چونکه : [بو یوکسك بنا فلانك خانه‌سیدر] جمله‌سنك اساسی [بو بنا خانه‌در] صورتندن عبارت اولمقله برنجی حالده موصوف اولان بنا لفظی ایکنجیده یعنی اساس ترکیبده مبتدا و ینه برنجیده مضاف اولان خانه لفظی ایکنجیده یعنی اساس ترکیبده خبر اولوب یوکسك صفتی مبتدا اولان بنانك و فلان لفظی دخی مضاف اولان خانه‌نك قیدندن عبارتدر که : بو حاله کوره مبتدا وخبرلری مطلق ومقید تعبیرلریله تفریق لازمدر . یعنی : [انسان حیواندر] ترکیبنده مبتدا و خبرلر مطلق و [اوشاغك ایلغی یوز غروشدر] ترکیبنده مبتدا اولان

ایلق ایله خبر اولان غروشـه دخی مقید دیمك لازم کلور . بناءعلیه [بو بر فلانك عرصه‌سیدر] جمله‌سنده مبتدا مطلق خبر مقید و [قواق اغاجی اوزوندر] جمله‌سـنده مبتدا مقید خبر مطلق و [شو بیوك کوی فلانك چفتلکیدر] جمله‌سـنددده هم مبتدا هم خبر مقید واقع اولمشدر دینور :

٣٦ — جواب واقع اولان جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا ایله ادات خبر اکثریتله خذف اولندقاری کبی بر صره‌ده تکرر ایتمسی لازم کلن ادات خبرلر دخی حذف اولنوب یالکز بریله اکتفا ایتمك شیوهٔ لسان اقتضا- سندندر. نته‌کیم: (اوکیمدر) سؤاله (او فلاندر) دینه‌جك یرده مبتدا وادات خبرك حذفیله (فلان) دینور وکذا [انسان، ناطقدر. ضحاکدر حساسدر . مدرکدر] دینه‌جك یرده [انسان ناطق ضحاك حساس مدرك بر حیواندر] دینور . و بعض کره‌ده بویله تکرر ایتمسی لازم کلن ادات خبرلر کلیا حذف اولنور نته‌کیم : [دوستبی پروادر ، فلكبی رحمدر . دوران بی سکوندر . درد چوقدر . همدرد یوقدر .] دیه‌جك یرده لسانمزك مشاهیر ادباسندن و اشهر شعراسندن اولان فضولیٔ بغدادی مرحوم شو بیتی یعنی :

دوست بی پروا فلك بی رحم و دوران بی سکون
درد چوق همدرد یوق دشمن قوی طالع زبون

نظمنی ادات خبرلری کلیا طی ایله ایراد ایتمشدر .

فصل ثانی

جملهٔ فعلیه‌لر

٣٧ — برفعل ایله اسملردن تشکیل اولنان ترکیب مفیدلره [جملهٔ فعلیه] دینور.

١ — فلان کلدی . فلان کیتدی
٢ — حسن کلمش . حسین کیتمش
٣ — یاز کلییور . قیش کیدییور
٤ — مکتوب کیدر. خبر کلیر
٥ — بهار کله‌جك . یاز کچه‌جك

کبی برفعل ایله براسمدن ویاخود :

١ — احمد بنی سوکدی
٢ — علی بکا باقدی
٣ — فلان بندن خوشلانمییور
٤ — فلان بزده قاله‌جق

مثللو برفعل ایله ایکی اسمدن ویا اقسام اسمدن ترکب ایدن جمله‌لر کبی‌که بوترکیبات دقتله مطالعه اولنور حدثلرك محل ظهوریله جهت تعلقلری کوریلوب برنجی طاقده بولنان اسملر هپ حدثلرك فاعللرینی وایکنجی طاقمده‌ده فاعللرایله برابر مفعوللری مشعر اولدقلرندن اشبو جملهٔ فعلیه بحثنی لایقیله اکلایه بیلمك ایچون فاعل مفعول ایله فعلك هرنوع احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن‌بونلرك جمله‌سیده بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

فاعل و نائب فاعل

٣٨ — فعلدن کلن حدثك کیمدن صدور ایتدیکنی بیان ایدن کلمه‌یه [فاعل] دینورکه اساساً فعلی متعدیلره مخصوص اولوب لازم ومجهول اولان فعللرده بولنماز . انجق[اولر ییقلدی . ادملر بوغلدی. احمد دوشوندی] کبی جمله‌لرده فعللر مجهول ولازم اولدقلری حالده [اولر . ادملر . احمد] اسملری آنلرك فاعللری کبی کورونیورسه‌ده فاعلك تعریفنه دقت اولندیغی حالده بونلرك طوغریدن طوغری‌یه فاعل اولمدقلری تبین ایدر چونکه [اولر ییقلدی] دیدیکمزده ییقمق فعلنی اجرا ایدن [اولر] کلمه‌سی دکل بلکه آنك برفاعلی واردر یعنی اولری ییقان برقوت آخری واردرکه فاعل او قوتدر اولر ایسه هدم متأثر اولدقلرندن ییقمق فعلنك مفعولیدرلر والحاصل اولر سوزی اساساً مفعول ایکن بویله فاعل مقامنده بولنور دیمك اولور بناء علیه لازم ومجهول فعللرده بوکبی مفعوللره [نائب فاعل] دینور یعنی لازم ومجهول فعللرده ظاهراً فاعل مقامنی طوتان واساساً مفعول اولان کلمه‌لره نائب فاعل دینورومفعوللرکیفیتی زیرده اکلاشلدقچه بوده‌بالطبع ایضاح ایدلمش اوله‌جقدر.

مفعوللر

٣٩ — حدثك تأثیر وتعلق ایتدیکی شیئی ویا ذاتی کوسترن کلمه‌لره [مفعول] دینورکه ترکجه‌ده [مفعول‌به . مفعول‌الیه . مفعول‌فیه . مفعول‌منه وعنه] ناملریله بش نوع مفعول اولدیغندن بروجه آتی جمله‌سی تعریف اولنمشدر.

مفعول به

٤٠ — فاعل معرفتیله کلن حدثك کیمه ونیه تعلق ایتدیکنی بیلدیرن کلمه‌یه [مفعول به] دینور . [احمدافندی المایی یدی] جمله‌سنده واقع یمك حدثی احمد افندیدن ظهور ایتدیکی جهتله احمدافندی فاعل اولوب اشبو فاعلك اجرا ایلدیکی حدث ایسه المایه تعلق ایتدیکندن یعنی احمدافندینك یدیکی شی الما اولدیغندن شو المایی سوزیده مفعول بهدر .

٤١ — لسان ترکیده برکلمه‌یی مفعول به یاپمق ایچون قاعدهٔ عمومیه آخرینه بر یا علاوه ایتمکدن عبارت اولوب انجق کلمه‌نك آخری حروف املانك غیری ایسه اول آخر مکسور قالدقدن صکره و آخر کلمه‌ده حرف املا وار ایسه برمکسور یا کتوردکدن صکره مذکور مفعول به یاسی علاوه اولنور فقط اسم اشارتلرك [بو . شو . او] نوعلرنده مفعول به یاسندن اول برنون مکسوره علاوه ایدیلور .

آخری حرف املانك غیری
قلم — دن — قلمی
کتاب — » — کتابی

آخری حرف املا اولانلر
الما — » — المایی
رجا — » — رجایی
قپو — » — قپویی
صو — » — صویی
یالی — » — یالی‌یی
خالی — » — خالی‌یی
دره — » — دره‌یی
تپه — » — تپه‌یی

اسم اشارتلر	بو - » - بونی شو - » - شونی او - » - اونی بورا - » - بورایی شورا - » - اورا - » -

کبی که ترکیبده شو [خواجه افندی، کتابی یازدی ، قلمی قیردی، المایی یدی؛ رجایی قبول ایتدی، قپویی آچدی، صویی ایچدی، یالی‌یی کزدی، خالی‌یی دوشه‌دی، دره‌یی کزدی، تپه‌یی آشدی، بونی کوردی شونی سویلدی، آنی ایستدی، بورایی بکندی، اورایی کورمدی، شورایی بکنمدی] کبی واقع اولورلر.

فائده : کلمه‌نك مفعول به اولدیغی غایت واضح اولان یرلرده خصوصیله منظوم سوزلرده آخرینه یا علاوه‌سندن صرف نظر اولیور [فلك حالی یمان وافکارمی پریشان ایتدی] یرینه [فلك حالم یمان افکارم پریشان ایتدی] دینلدیکی کبی .

مفعول الیه

٤٢ ــ فاعلدن کلان حدثك علاقه‌سنی یعنی ایلیشیکی اولان ماده‌نك متعلق وانتهاسنی بیان ایدن کلمه‌یه [مفعول الیه] دینور [احمد افندی مکتبه کلدی] کبی که بوراده کلمك حدثنی اجرا ایدن احمد افندینك اجرا ایلدیکی فعلك انتهاسی مکتب اولدیغی بیلندیکندن اشبو [مکتبه] کلمه‌سی مفعول الیهدر.

٤٣ ــ لسان ترکیده مفعول الیه یاپمق ایچون قاعدهٔ عمومیه

کلمه‌نك آخرینه برهای رسمیه علاوه‌سندن عبارت ایسه‌ده آخری حرف املا اولمیان کلمه‌لرك آخرلری مفتوح قلندقدن صوکره و آخرلری حرف املا اولانلرینه بریای مفتوحه کتوردکدن صوکره مذکور ها علاوه اولنور انجق ضمائر شخصیه‌نك مفردلریله اسم اشارتلرك [بو، شو ، او] صورتلرنده [یه] علاوه اولنمیوب بونك یرینه صاغر کاف ایله [کا] کلور.

آخری حرف املانك غیری
باغ – دن – باغه
بال – « – باله

آخری حرف املا اولانلر
بنا – « – بنایه
دعا – « – دعایه
صو – « – صویه
اولو – « – اولویه
کدی – « – کدی یه
طاتلی – « – طاتلی یه
پیره – « – پیره‌یه
دوه – « – دوه‌یه

ضمیر شخصیلرده
بن – « – بکا
سن – « – سکا
او – « – اوکا (اکا)

اسم اشارتلرده
بو – « – بوکا
شو – « – شوکا
او – « – (اکا)

کبی که بونلر ترکیب اراسنده شو [خواجه‌افندی، باغه کیتدی، باله‌باندی،

بنایه طایاندی، دعایه باشلادی، صویه قاندی، اولویه باقدی، کدی یه قیزدی، طاتلی یه طالدی، پیره یه بوغلدی، دوه یه بیندی، بکا طارلدی، سـکا کوجندی، اکا طینمدی، بوکا باقدی، شوکا باقمدی، اکا باقیور] کبی واقع اولورلر.

مفعول فیه

٤٤ — فاعلدن کلن حـدثك هانکی وقت وزمانده وهانکی محل ومکانده واقع اولدیغنی بیلدیرن کلمه یه [مفعول فیه] دینلدیکی کبی [ظرف] دخی تسمیه اولنور وبونلرك زمانه عائد اولانلرینه [ظرف زمان]ومکانه عائد اولانلرینه [ظرف مکان] ویالکز برمحل ارائه ایدنلره ده سادهجه [ظرف] تسمیه اولنور.

٤٥ — لسان ترکیده مفعول الیه یعنی ظرف تشکیلی ایچون کلمه نك آخری هرنه اولورسه اولسون آخرینه ادات ظرف اولان [ده]اداتی علاوه ایتمك کافیدر انجق اسم اشارتلرده برنون زیاده ایدیلور.

ظرف زمانه:
آی — دن — آیده
ییل — » — ییلده

ظرف مکانه:
قوناق — » — قوقوناقده
مکتب — » — مکتبده
او — » — اوده
خانه — » — خانه ده

ظرف:
کوز — » — کوزده
سوز — » — سوزده
یان — » — یانده

اسم اشارتلر	بو	— « — بونده
	شو	— « — شونده
	او	— « — اونده (انده)

کبی اولوب بونلر ترکیبده واقع اولدقلرنده شو [خواجه افندی، آیده برکلیر، ییلده بر اغلار، قوناقده قالماز، مکتبده اوتورور، اوده بولنماز] صورتلرنده واقع اولور.

مفعول منه وعنه

٤٦ — فاعل ویا مفعول بهك بولندیغی زمان ومکاندن ویا بشقه بر شیدن صورت ورودینی بیلدیرن کلمه‌یه [مفعول منه] وفاعل یاخود مفعول بهك بولندیغی وقت ومحلدن ویا بشقه برشیدن آیرلدیغی بیلدیرن کلمه‌یه ده [مفعول عنه] تسمیه اولنور. [احمد افندی اودن کلیور] دینلدکده اودن مفعولی کلمك حدثنك محل ورودینی بیلدیردیکندن مفعول منه و (احمد افندی ایشدن قاچیور) دینلدکده ایشدن مفعولی قاچمق حدثنك ندن اولدیغنی بیلدیردیکندن مفول عنهدر.

٤٧ — لسان ترکیده مفعول منه ایله مفعول عنه لفظده بر اولوب معناجه فرقلی اولدیغندن ایکیسنکده صورت تشکیلی کلمه‌نك اخری هر نه اولورسه اولسون اخرینه بر (دن) اداتی علاوه سندن عبارتدر انجق اسم اشارتلرده بر نون ساکنه دها علاوه اولنور یعنی (بو. شو. او) ایچون (ندن) علاوه اولنور.

ییل — ده — ییلدن
باجا — « — باجادن
دوه — « — دوه‌دن

یالی — « — یالیدن
صو — « — صودن
بو — « — بوندن
شو — « — شوندن
او — « — اوندن(اندن)

کبی که بونلر ترکیب ارهسنده (قوش باجادن دوشدی. فلان دوهدن ایندی. فلان یالیدن کلدی. حیوانات صودن کلدیلر. بوندن نهاولور. شوندن نه اومارسکز. اندن نه بکلنیر) کبی واقع اولورلر.

٤٨ — بورایه قدر ذکر اولنان احوال مفعوللرك مطلق صورتلرندن عبارت اولوب بونلرك مبتدا وخبرلر کبی مقید حاللریده واردر فقط فاعللر دائما مطلق حالنده بولنورلر. انجق نائب فاعللر اساساً مفعول به اولدقلرندن انلرکده مطلق ومقید صورتلری واردر.

بونلرك مقید صورتلری ترکیب اضافی وترکیب وصفی اوللرندن عبارت اولوب بوحاللرده اصل نائب فاعل ومفعول اولانلر مضاف ایله موصوف اولان کلمهلر اولوب مضاف الیه ایله صفتلر بونلرك قیدی اولورلر. وبونلرده احوال آتیه جریان ایدر. شویلهکه:

ترکیب اضافیلر نائب فاعل اولدقلرنده حالیله قالورلر فقط اخرلرنده یای اضافت بولنانلر هر درلو مفعول اولدقلرنده ادوات مفعولك علاوهسندن اول یای اضافت نونه قلب اولنور حالات سائرهده یالکز مفعول ادواتی کلور.

نتهکیم: (احمدك فسی) ترکیب اضافیسندن:

نائب فاعل — ينه — احمدك فسى
مفعول به — شو — احمدك فسنى
مفعول اليه — « — احمدك فسنه
مفعول فيه — « — احمدك فسنده
مفعول منه وعنه — « — احمدك فسندن

و(التون ساعت) تركيب اضافيسندن:

نائب فاعل — ينه — التون ساعت
مفعول به — شو — التون ساعتى
مفعول اليه — « — التون ساعته
مفعول فيه — « — التون ساعتده
مفعول منه وعنه — « — التون ساعتدن

صورتلرينى آلورلر.

بومادهٔ مهمه‌يى دها زياده توضيح ايچون بر ايكى مثال دها ايراد اولندى، مثلا : (چوجق اودن چيقدى، چارشويه كيتدى، اورادە جانى صيقلدى، ينه اوه كلدى) دينلدكده چوجق فاعل مطلق حالنده اولديغى كبى (جانى) مفعول بهى و (چارشويه . اوه) مفعول اليهلرى و (اوراده) مفعول فيهى و (اودن) مفعول منهى دخى مطلق حالنده بولنمشلردر اما (احمدك فسى دوشدى) جمله‌سنده فسى احمده مضاف اولديغى حالده دوشدى فعلنك نائب فاعلى اولوب احمد مضاف اليهيده بو نائب فاعلك قيدى اولديغندن بوراده‌كى نائب فاعل مقيددر.

وكذا (روزكار احمدك فسنى دوشوردى) جمله‌سنده روزكار مطلق حالنده فاعل فسنى لفظيده فسى حالنده ايكن احمدكمضافى اولوب ياسى

نونه قلب وادات مفعول علاوه‌سیله فسنی صورتنه کیروب مفعول‌به اولمشدرکه بورادەده احمد مضاف‌الیهی بونك قیدیدر بناءعلیه اشبو مقیددر

وکذا (علی احمدك فسنه طوقاندی) جمله‌سنده علی مطلق حالنده فاعل وفسنه سوزیده فسی حالنده ایکن احمد مضافی اولوب یاسی نونه قلب وهاعلاوه‌سیله فسنه صورتنه‌کیروب مفعول‌الیه اولمشدرکه‌بورادەده احمد مضاف‌الیهی بونك قیدی اولدیغندن اشبو مفعول‌الیه مقیددر.

مفعولات سائره‌ده دخی بوصورتلرله واقع اولور.

اما ترکیب توصیفیلر نائب فاعل ومفعول اولدقلرنده اخرلرنده یا اولیان ترکیب اضافیلر کبی یالکز موصوفلره ادوات مفعولاتك علاوه‌سیله تشکیل اولنور.

نته‌کیم : (چالیشقان چوجق) ترکیب وصفیسندن:

نائب فاعل ـ ینه ـ چالیشقان چوجق
مفعول به ـ شو ـ چالیشقان چوجغی
مفعول‌الیه ـ « ـ چالیشقان چوجغه
مفعول‌فیه ـ « ـ چالیشقان چوجقده
مفعول‌منه وعنه ـ « ـ چالیشقان چوجقدن

صورتلرنده بولنورلرکه بورایه قدر ذکر اولنان اوچ حال ایچون امثلهٔ آتیه تحریر اولندی:

اخرنده یای اضافت بولنانلره مثال

١ ـ نائب فاعل = اغاجك دالی قیرلدی

٢ ـ مفعول به = روزکار اغاجك دالنی قیردی
٣ ـ مفعول الیه = قوش اغاجك دالنه قوندی
٤ ـ مفعول فیه = قوش اغاجك دالنده طوریبور
٥ ـ مفعول منه = قوش اغاجك دالندن قالقدی
٦ ـ مفعول عنه = قوش بو اغاجك دالندن خوشلانیور

اخرنده یای اضافت اولمیانلره مثال

١ ـ نائب فاعل = او التون ساعت بوزلدی
٢ ـ مفعول به = او التون ساعتی آلدم
٣ ـ مفعول الیه = او التون ساعته باییلدم
٤ ـ مفعول فیه = او التون ساعتده کوزم قالدی
٥ ـ مفعول عنه = او التون ساعتدن بردانه ایسترم

ترکیب توصیفیلردن اولدیغنه مثال

١ ـ نائب فاعل = بوکون اوچالیشقان چوجق القیشلاندی
٢ ـ مفعول به = خواجه‌لر او چالیشقان چوجغی سورلر
٣ ـ مفعول الیه = خواجه‌لر اوچالیشقان چوجغه رعایت ایدرلر
٤ ـ مفعول فیه = کتابم اوچالیشقان چوجقده قالدی
٥ ـ مفعول عنه = بودرسی او چالیشقان چوجقدن الدم

٤٩ ــ بعضاً جملهٔ اسمیه‌لر نائب فاعل صورتنده بولندقلری کبی مفعول بهلره قید مقامنده ویاخود طوغریدن طوغری یه مفعول الیه مفعول فیه مفعول منه وعنه صورتنده جملهٔ فعلیه‌لره داخل اولورلر. نته‌کیم :

١ ـ فلان آدم قنادر دینیور

٢ ـ فلان کشی عالمدر صانیرم

جمله‌لرینك برنجیسنده (فلان آدم قنادر) وایکنجیسنده (فلان کشی عالمدر) جملهٔ اسمیه‌لری نائب فاعل صورتنده واقع اولدقلری کبی بالفرض برمحکمه‌ده حاکم طرفندن شاهدك برینه [زبیر حقنده زید نه سویلدی ایسه ایشیتدیکك کبی بیان ایت] دیسه شاهدده [زیدك زبیر حقنده « زبیر خرسزدر » دیدیکنی ایشتدم] صورتنده جواب ویررکه بوراده « زبیرخرسزدر » جملهٔ اسمیه‌سی (دیدیکنی) صورتنده مفعول به اولان کلمه‌یه قید واقع اولمشدر . وکذا حاکم طرفندن [زید « زبیرحقنده نه‌دیدی] یولنده برسؤال ایدلسه شاهدده [زید « زبیر خرسزدر » دیدی] صورتنده جواب ویررکه بو حالده « زبیر خرسزدر » جملهٔ اسمیه‌سی مفعول الیه و [فلان کشی « احمدك ساعتی بنده‌در » دیدی] جمله‌سنده « احمدك ساعتی بنده‌در » جملهٔ اسمیه‌سی مفعول‌فیه صورتنده واقع اولمشلردر فقط اشبو جملهٔ اسمیه‌لردن اصل فاعل ومفعول اولانلر اسملر اولوب الفاظ سائره انلرك قیدلری اولدیغی بوراده ده اونوتماملیدر .

٥٠ — مفعول بهك غیری اولان مفعوللر جملهٔ اسمیه‌لره دخی داخل اولوب یا طوغریدن طوغری‌یه خبر ویاخود مبتدالره قید واقع اولورلر .

١ ـ فلان بکا طارغیندر

٢ ـ انك نازی بکادر

٣ ـ بزده پاره واردر

٤ ـ فلان شیٔ بزده‌در

٥ ـ او ایشدن خبرم وار

٦ ـ فلان بزدندر

کبی‌که برنجیده [بکا] مفعول الیهی [فلان] مبتداسنه قیدوایکنجی ینه [بکا] مفعول الیهی خبر واوچنجیده [بزده] مفعول فیهی [پاره] مبتداسنه قید و دردنجیده ینه [بزده] مفعول فیهی خبر وبشنجیده [ایشدن] مفعول عنهی مبتدایه قید والتنجیده [بزدن] مفعول عنهی خبر واقع اولمشدر .

٥١ ــ فاعل ومفعوللر اسملر کبی جمعلنورلر فقط اثنای ترکیبده فعل فاعل مفعوللرك جمع ومفرد اوله‌رق استعماللرینه دقت لازمدر یعنی جمع اولمق خصوصی هانکی شیئه تعلق ایدرسه انی جمع قیلمق ایجاب ایده‌جکنی کوزتملیدر . مثلا :

فاعل مفعول برایسه = خطاط کتابی یازدی

فاعل مفرد مفعول جمع ایسه = خطاط کتابلری یازدی

فاعللر متعدد ایسه = کویلیلر ترلایی سوردی
« « سوردیلر

مفعوللر متعدد ایسه = حیوان اکینلری چینکه‌دی
یاغمور ترلالری صولادی

صورتلرنده ادا اولنور وفعل جمع اولنجه فاعل بای حال جمع اولوب مفعوللر مفرد اوله بیلور . یعنی :

[رنجبرلر یولی یاپدی] و [رنجبرلر یولی یاپدیلر]

دینوب انجق [زنجیر یولی یاپدیلر] دینلمز شوقدرکه بعضاً فاعل
اولان ذاتك اعظام و تکریمی لازم کلورسه اولوقت فعل جمع حالنده
ایراد اولنور [افندمز امر ایتدی] یرینه [افندمز امر ایتدیلر]
و [افندمز بیوردی] یرینه [افندمز بیوردیلر] وهکذا دینور .

فعللر

٥٢ — جملهٔ فعلیه‌نڭ رکن اصلیلری اولان فعللرڭ متعدی لازم
معلوم مجهول مطاوعت مشارکت فعلی اولملرینه کوره فاعل و مفعول
اولملری خصوصاتنده بعض مرتبه اختلاف ایتدکلرندن وانلریده بیلمك
الزم ایدوکندن بومقامده تعریف اولندیلر :

فعل متعدی

٥٣ — فعل متعدی هم فاعل هم مفعول اولمقله متحیز برفعلدرکه
بای حال فاعلدن بشقه یا مفعول به ویا مفعول الیه اولور وبعضاً بونلرله
برابر دیکر مفعوللریده آلور :

١ ـ زیور خورشیدی دوکدی
٢ ـ زیور خورشیده طارلدی
٣ ـ زیور خورشیدی مکتبده بولدی
٤ ـ زیور اوندن طوغری مکتبه کیتدی

کبی که برنجیده دوکدی فعلی زیور فاعلیله خورشیدی مفعول بهی
و ایکنجیده طارلدی فعلی زیور فاعلیله خورشیده مفعول الیهی
واوچنجیده بولدی فعلی زیور فاعلیله خورشیدی مفعول بهی ومکتبده

مفعول فیهی ودردنجیده کیتدی فعلی زیور فاعلیله مکتبه مفعول الیهی واوندن مفعول منهی المشدر .

٥٤ — برفعل متعدی یالکز مفعول به الیرده مفعول الیه آلهماز ایسه ولوکه مفعول فیه ومنه وعنه السون اکا [متعدیٔ ناقص] دینور [حواجه افندی درسخانهلری کزدی] جملهسندهکی کزدی فعلی کبی واکر هم مفعول به هم مفعول الیه النورسه اکا [متعدیٔ کامل] دینور [حواجه افندی بوکتابی بکا ویردی] کبی که بوراده اولان ویردی فعلی کتابی مفعول بهیله بکا مفعول الیهی المشدر .

فعل لازم

٥٥ — فعل لازمك فاعلی نفسنده مندمج اولدیغندن بونلرده فاعل اولمیوب مفعول بهلر نائب فاعل اولورلر و دیکر اوچ مفعولیده آلیرلر :

١ ـ فلان یاتدی
٢ ـ فلان یاتاغه یاتدی
٣ ـ فلان سدرده یاتدی
٤ ـ فلان اویقودن اویاندی

کبیکه فلانلر نائب فاعل اولوب ایکنجیده یاتاغه مفعول الیهی اوچنجیده سدرده مفعول فیهی و دردنجیده اویقودن مفعول منهی آلمشدر .

معلوم ومجهول فعللر

٥٦ — معلوملرك متعدیلری بالاده مذکور متعدیلر و لازملری

لازملر کبی اولوب مجهوللر ایسه تماماً لازملر مثللو اجرای احکام ایدرلر :

معلومدن { متعدی ـ فلان فلانی دوکدی
لازم ـ فلان یاتدی }
مجهولدن ـ فلان دوکلدی . . . کبی

فعل مطاوعت

٥٧ ـ فعل مطاوعتلر ترکجه‌ده لفظاً مجهوللره مشابه اولدیغندن لازم ظن اولنورسه‌ده معناً متعدی اولدقلرندن بوماده‌یی تفریق ایچون مطاوعتك فاعلی مذکور اولمق لازم کلورکه بو خصوص صرف ترکی کتابمزك طقسان التنجی ماده‌سنده محرر فائدهٔ مهمه‌ده لزومی وجهله تصریح ایدلمش اولدیغندن اکا قیاسله مطاوعتك فاعلنك مذکور اوله‌جغی وهردرلو مفعول آله‌جغی اکلاشیلیر . نته‌کیم :

١ ـ احمد اوته‌سنی بریسنی اراندی
٢ ـ احمد اوته‌سنه بریسنه باقندی
٣ ـ احمد قارشومده دیکلدی طوردی
٤ ـ احمد اورادن صاوشمش

جمله‌لرنده‌کی فعل مطاوعتلرك جمله‌سنك فاعللری اولان احمدلر مذکور اولوب برنجیده مفعول به ایکنجیده مفعول الیه اوچنجیده مفعول فیه دردنجیده مفعول منه اولمشلردر والحاصل مطاوعتلرده فاعل مذکور اولماز ایسه مجهول حکمنی آله‌جقلرندن مقصد مطاوعتی بیان ایچون بای حال فاعلنی ذکر ایتمك لازمدر.

فعل مشارکت

٥٨ — بوبابده جودت پاشـا حضرتلری ترتیب جدید قواعـد عثمانیه‌لرنده بیوررلرکه:

[صیغهٔ شرکت ایکی صورتله استعمال اولنور:

برنجی صورت: شرکت بین‌الاثنـین اولوب بو ایکیدن بری فاعل دیکری مفعول الیه قیلنور وفاعلك فعله مبـدأ وبادی اوله‌رق مفعول الیهه مشارکتنی صراحةً ومفعول الیهك دخی اکا مشـارکتنی ضمناً افاده ایلر نته‌کیم: [بوالبسه اکا یاراشدی] دینلدکده صراحةً البسه اکا یارادی یعنی اویدی وصالح اولدی ویاقشدی دیمك اولوب ضمناً دخی آنك البسه‌یه اویغون اولدیغی اکلاشیلور.

قایق اسکله‌یه یاناشدی

فلان ذات فلان محله ایریشدی

» » » » یتشدی

فلان‌شیء فلان شیئه بیتشدی

آنی بوکا دکشدی

جمله‌لریدخی بوقبیلدندر.

وبعضاً اول ایکیدن بری کمافی‌السابق فاعل اولوب دیکری [ایله]اداتیله ربط اولنور نته‌کیم: [مشـتری بایع ایله سویلشدی] و[فلان دولت فلان دولتله طوتشـدی] و [ضـبطیه‌لر طلومباجیلر ایله سـوکشوب دوکشدی] و [آله‌جقلولر بورجلی ایله خیلی اوغراشدیلر] و[بورجلی آله‌جقلولر ایله اویوشدی] دینور.

ایکنجی صورت : برفعلده ایکی ودها زیاده فاعللرك علی الاطلاق اشتراکی افاده اولنمقدر نته کیم: [قاری قوجه چکشدی] و[محله اهالیسی چاغرشدی] دینور.

عربجه صورت اولاده [مفاعله] صیغه‌سی قوللانیلور نته کیم :

١ ـ ایرادمز مصرفمزه مساویدر

٢ ـ بومطالعه ملکمزه مناسب وموافق دکلدر

٣ ـ انلر بورأیده سکا مشارکت ایتمزلر

٤ ـ فلان دولت بوایشه مداخله ایده‌مز

٥ ـ فلان دولت فلان دولتله محاربه ایتدی . . . دینور.

اما صورت ثانیه‌ده [تفاعل] صیغه‌سی قوللانیلور نته کیم :

١ ـ ایراد ومصارفمز متساویدر.

٢ ـ ایشلر متداخلدر

٣ ـ دول متجاوره ومتعاهده‌نك رأیلری متوافق ومعامله‌لری متناسب اوللیدر . . . . دینور .

٥٩ ــ قاعده : ٤ ترکجه جملهٔ فعلیه‌لرنده اولا فاعل بعده مفعوللر ودها صوکره فعل ایراد اولنور :

١ ـ احمد افندی بنی سور

٢ ـ احمدافندی سکا باقیور

٣ ـ احمدافندی مکتبده درسنه چالشمیور

٤ ـ احمدافندی مکتبده بندن زیاده درسه چالشدی

کبی که بونلر بعضاً یکدیکرینه تقدم ایدرلرسه‌ده بوتقدیم وتأخیرمسائلی

علم معانی‌یه عائد اولدیغندن محلنده ذکر اولنمش اولمقله بوراده تحریر ایدلمدی .

٦٠ — برفقره‌ده برچوق فعل بولنورده جمله‌سنك فاعلی براولور یعنی فاعل مشترك بولنورسه اول فاعلی هرفعل ایچون تکرار ایتمیوب برکره ذکر ایتدکدن صوکره فعللری مفعوللریله برابر ذکر ایدرك عطف ایتمك شیوۀ لسان اقتضاسندندر مثلا : [احمد افندی مکتبدن کلدی، احمد افندی ابدست الدی، احمدافندی نمازقیلدی، احمدافندی یمك یدی، احمدافندی درسه باقدی، احمدافندی درسنی بلله‌دی. احمد افندی مکتبه دوندی] دینه‌جك یرده : [احمد افندی، مکتبدن کلدی. ابدست الدی، نماز قیلدی، یمك یدی، درسه باقدی، درسنی بلله‌دی، مکتبه دوندی] دینور.

٦١ — ینه برفقره‌ده برفعلك متعدد فاعللری بولنورسه اول فاعللر ایچون فعل تکرر ایتمیوب مفعول وفاعللر عطف طریقیله صره‌سیله ذکر اولندقدن صوکره فعلك جمع صیغه‌سیله ایرادیدخی شیوۀ لساندندر مثلا [بوکاغدی هم احمدافندی یازدی هم حسن یازدی، هم حسین یازدی هم علی یازدی] دینه‌جك یرده [بوکاغدی احمدافندی ایله حسن حسین علی افندی برلکده یازدیلر] دینور.

٦٢ — جملۀ فعلیه‌ده رابطه‌لق وظیفه‌سنی کرك مثبت کرك منفیلرده ذوات افعال صیغه‌لرینك کندیلری ایفا ایدرلر انجق فعل اعانه ایله اولان جملۀ فعلیه‌لرك منفی صورتلرنده جملۀ اسمیه‌لرده اولدیغی کبی [دکل] کلیر نته‌کیم مثبتده [بن او آدمدن ممنون ایدم] ومنفیده [بن او آدمدن ممنون دکل ایدم] دینور .

٦٣ — جواب واقع اولان جملهٔ فعلیه‌لرده فاعل ومفعوللرك حذفیله یالکز فعلك ویاخود فعل ومفعوللرك حذفیله یالکز فاعلك ویاخود فعل وفاعلك حذفیله یالکز مفعولك ایرادی دخی شیوهٔ لساندندر. مثلا : [اوشاق آرقه‌مدن کلیپورمی] سؤالنه [اوشاق ارقه‌کزدن کلیپور] یاخود [اوشاق ارقه‌کزدن کلمیور] دیه‌جك یرده فاعل ومفعولك خذفیله‌یالکز [کلیپور] یاخود [کلمیور] فعللری ایراد اولندیغی مثللو [کیم کلدی] سؤالنه [فلان‌کلدی] دینه‌جك یرده‌فعلك ترکیله یالکز [فلان] فاعلی ایراد اولنور وکذا [پاشا کیمی ایستیور] دیه‌جك یرده فاعل وفعلك خذفیله یالکز مفعول اولان [سزی] ایراد اولنور.

٦٤ — مصدراسم فاعل اسم مفعول ایله صیغهٔ صله‌لر دخی‌فاعل ومفعول آلیرلرسه‌ده برترکیب مفیدتشکیل ایده‌میوب ناقص قالدقلرندن بونلره جمله تعبیر اولنه‌ماز بناءً علیه بونلرك الدقلری فاعل ومفعوللر کندولرینه برر قید مقامنده واقع اولدقلرندن بشقه برشی دینه‌مز ایسه‌ده ینه توضیح مسئله فوائد عظیمه‌یی موجب اوله‌جغندن آتیده تفصیل اولندیلر.

مصدرلر

٦٥ — مصدرلر هم‌فاعل هم مفعول اولیرلرسه‌ده جمله تشکیل ایده‌میوب ترکیب غیر مفید حالنده اولدقلری حالده جمله‌لره داخل اولورلر وبو صورتده انلرك فاعل ومفعوللری کندیلرینك قیدلرندن عبارت اولور. مثلا :

١ ـ فقرایی خوشجه طوتمق.
٢ ـ فقرایه پاره ویرمك
٣ ـ فقرادن سوز آلمق

دینلدکده بونلر بر ترکیب غیر مفید اولوب (خوشجه . پاره. سوز) کلمه‌لری مصدرلر فاعللری و (فقرا) لفظیده اوچ صورتله مفعوللری اولور انجق معنا تمام اولمدیغندن جمله اوله‌مازلر اما :

١ ـ فقرایی خوشجه طوتمق لازمدر
٢ ـ فقرایه پاره ویرمك ثوابدر
٣ ـ فقرادن سوز آلمق فنادر

صورتلرنده جمله‌یه داخل اولورلر وبو حالده انلرك فاعل ومفعوللری کندیلرینك بر قیدی حکمنده بولنور.

٦٦ ــ مصدرلرك مجهوللریده هرحالده معلوملری کبی ایسه‌ده معلوملری فاعللرینه ومجهوللری مفعوللرینه مضاف اولور وبو مقامده اکثریا مصدر تخفیفی صورتی استعمال اولنور.

١ ـ فلانك دوکشمه‌سی مشهوردر
٢ ـ بوایشك بیلنمه‌سی لازمدر

جمله‌لرنده اولدیغی کبی.

اسم فاعل

٦٧ ــ اسم فاعللرده مصدر کبی ایسه‌لرده بونلر طوغریدن طوغری‌یه صفت اولدقلرندن فاعللری کندی موصوفلرندن عبارت اولمقله فاعل ومفعوللرك قید اولملری خصوصی بونلردن دها کوزل

اكلاشيلير. شويله كه: [بويازى‌يى يازان آدم] دينلدكده يازان اسم فاعلنك فاعلى آدم مفعولى يازى اولديغى كبى يازان صفت اولديغندن موصوفى ينه آدمدر بناءً عليه اسم فاعلك فاعلى ديديكمز شیٔ آنك قيدندن عبارت اولديغى دها واضح برصورتله كورلمش اولور. مع هذا بوده مصدرلرده اولديغى كبى بر تركيب غير مفيد اولديغندن برجمله‌يه داخل اولمدقجه يعنى [بويازى‌يى يازان آدم ماهر برخطاطدر]صورتنه كيرمدكجه معنايى مفيد اولماز .

اسم مفعول

٦٨ — اسم مفعول طبق اسم فاعل كبى ايسه‌ده اساساً مجهولدن مشتق اولديغى ومجهوللرده فاعل اولميوب مفعول‌بهلر نائب فاعل اولدقلرى جهتله اسم مفعول دخى نائب فاعل ايله مفعول اليه وسائره‌يى آلير . نته كيم [محكمه‌ده يازيلان حجت] دينلدكده يازيلان اسم مفعولنك نائب فاعلى حجت ومفعول فيهى محكمه اولديغى كبى يازيلان صفت وحجت موصوف اولمقله اسم مفعولك فاعلى دخى كنديسنك برقيدى اولديغى اكلاشلير فقط تركيب غير مفيد اولديغندن بودخى اسم فاعلده اولديغى مثللو تركيبه كيرمدكجه يعنى [محكمه‌ده يازيلان حجت سزك حقكزده‌در] صورتنه كيرمدكجه معنا تمام اولماز.

صيغهٔ صله

٦٩ — بودخى اسم مفعول كبى اولديغندن كيفيت :

١ ـ فلانك بكا ويرديكى كتاب وقفدر

٢ ـ فلانك يازمقده اولديغى كتاب بزمدر

کبی مثاللردن منفهم اوله‌جغندن وبوراده فاعل اولان کلمه صله‌نك موصولی اولدیغندن آنلرکده قید اولدیغی اکلاشیلور.

۷۰ — صیغهٔ صله‌ده اوچ مهم حال واردرکه انلردن :

برنجیسی : صیغهٔ صله‌نك اکثریا وصف سببی مقامنده استعمال ایدلمسیدر.

۱ — فلانك سودیکی ذات بودر

۲ — فلانك کوره‌جکی التفات پك چوقدر ... کبی.

ایکنجیسی : صیغهٔ صله مصدر معناسنه استعمال اولندقده عینیله مصدر معناسنه اولیوب اول فعلك تحقق ووقوعنی بیان ایتمسیدر.

[سودیکی معلومدر . یازه‌جغی مجزومدر]

دینلدکده [سومش اولدیغی معلومدر. یازمش اولدیغی مجزومدر] معنالرینك مستفاد اولمسی کبی .

اوچنجیسی : صیغهٔ صله صفت معناسنه استعمال اولندقده بولندیغی جمله‌نك معنای اجمالیسنی بیان ایتمسیدر .

[سودیکمی کوردکمی . یازه‌جغك یازی چوقدر]

کبی‌که [اول کیمسه‌یی کوردکمی که بن انی سورم . واویازی‌یی‌که سن یازه‌جقسك چوقدر] معنالرینی اجمال ایلمشلردر .

فصل ثالث

متممات جمله

۷۱ — جملهٔ اسمیه وفعلیه‌لرده مذکور رابطه‌لرك غیری اوله‌رق

جمله‌نك کلمه‌لرینی ربطه سبب اولان [حال ترکیبی . تمییز . متعلقات فعل]
کبی شیلره [متممات جمله] دینورکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

حال ترکیبی

٧٢ — جملهٔ فعلیه‌لر فاعلك حالنی مبین اولوب حال ترکیبی دنیلن صیغه ایله ربط اولنورلر .

احمد سوینه‌رك کلدی . بن اوقویه‌رق ایلرولدم

احمد سوینه‌سوینه کلدی . بن اوقویه‌اوقویه‌ایلرولدم

کبی اولوب لسان عثمانیده عربی صفتلرك آخرلرینه تنوین مفتوحه علاوه‌سیله ینه بوحال ترکیبی معناسی مستفاد اوله‌رق انلرده متممات جمله‌دن اولورلر .

احمد ممنوناً کلدی . محمد سالماً کیتدی . . . کبی

تمییز

٧٣ — جملهٔ اسمیه‌لر اسم و صفتلرك آخرلرینه [به] اداتنك علاوه‌سیله یاپیلان و تمییز دنیلان کلمه ایله ربط اولنورلر عربیده تنوین مفتوحه دخی بویله‌در .

بن معلوماتجه اکا فائقم . اوبندن درسجه اعلادر

بن علماً اکا فائقم . او بندن سناً بیوکدر . . . کبی

متعلقات فعل

٧٤ — جملهٔ فعلیه‌لری اتمام و کلماتنی ربط ایدن [فاعل و مفعوللر] ایله [ادات استعلا . ادات تعلیل . ادات مصاحبت . ادات استعانه .

ادات تشبیه] وسائره‌یه [متعلقات فعل] دینورکه بونلردن فاعل ایله مفعوللر بالاده عریض وعمیق بیان ایدلمش اولدقلرندن تکرارینه حاجت یوقدر . بو ادوات خمسه ایسه زیرده‌کی ادوات مقاله‌سنده اوزون اوزادی‌یه محرر اولدیغندن بوراده یالکز برر مثال ایرادیله اکتفا اولندی .

ادات استعلا ـ اوزریمه کلمه . اوزرینه وارمه

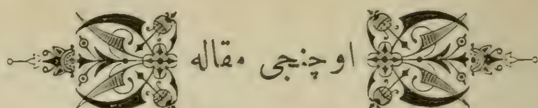
ادات تعلیل ـ کارك ایچون چالیش

ادات مصاحبت ـ فلان فلانله یالی‌یه کیتدی

ادات استعانه ـ اورمانی بالطه ایله کسرلر

ادات تشبیه ـ خواجه‌ك کبی عالم اول ... کبی

اوچنجی مقاله

ادوات

٧٥ — نادراً باشلی باشلرینه برمعنایه دلالت ایدوب اکثریا سائر برلشمسنه آلت اوله‌رق انلرك معنالرینه خصوصیت زائده ویرن حروف والفاظه [ادوات] دینور. ترکجه‌ده بعض عربی وفارسی اداتلری دخی مستعمل اولدیغندن انلریده ترکیلر صره‌سنده بولنمق و جمله‌سنك جوهرلری نظر اعتباره النمق اوزره [فرادی. ثنائی. ثلاثی. رباعی] لری تفریق ایدیله‌رك قسم قسم وحروفات صره‌سیله بروجه آتی تحریر اولندیلر. انجق کرك صرف ترکی کتابمزده کرکسه اشبو نحو کتابنك مسبوق ماده‌لرنده تذکار اولنوب وظیفه‌لری تعریف ایدلمش اولانلر یالکز صره‌سنده یازیلوب محلنه عطف ایدیلمك وهنوز یازلمامش اولانلر لزومی کبی تعریف اولنمق اوزره آتی‌یه تحریر اولنمشلردر.

فرادی اولان ادوات

٧٦ — جوهری برحرفدن عبارت اولان ادوات [آ. اوُ. به. تا. جه. جی. چه. ده. که. کی. لو ـ لی. می. نه. و. ها. ی. یا] دن عبارت اون یدی دانه اداتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر:

٧٧ — آ: بو حروف یا اوله یا آخره داخل اولور.

اوله داخل اولنجه یا براسمك یا برجمله‌نك اولنه کلیر .

اسمك اولنه کلنجه [ندا] اداتی اولور .

آ برادر سکا سویلیورم .

آ کوکل نه آه ایدوب طوریبورسك .

جمله‌نك اولنه کلنجه [تعجب] اداتی اولور .

آ بوکا نه اولمش

آ بو نیچون بویله اولمش . . . کبی

آخره لاحق اولنجه [استفهام . تمنی . توبیخ] معنالرینی علاوه ایدر .

استفهام { شو ایشی اکلاسه‌ك آ
او شی‌ئی آلدك آ }

تمنی { ویرسه‌کز آ
آلسه‌کز آ }

توبیخ ـ سنده آدم اوله‌جقسك آ

کبی اولوب آنجق کلمه‌سنك آخری حروف املادن ایسه اشبو الفك [یا] تحویلی شیوهٔ لسان اقتضاسندندر . نته‌کیم :

اوقوسیدی آ . او بندن اسکیمی آ

دینلمیوب [اوقوسیدی یا . اوبندن اسکیمی یا] دینور .

بعضیکزه آخری حروف املانك غیری اولان کلمه‌لرده‌ده اشبو الفه بدل یا کلور . فقط بوخصوص ذوقه تابعدر . یعنی شیوهٔ لسان هانکیسنی ایجاب ایتدیکنی بیلمك کرکدر . مثلا :

سوزمی دکلدك آ . سکا سویلمشدم آ

سوزمی دکلدك یا . سکا سویلمشدم یا

طرزنده ایکی صورتله‌ده ادا اولنورسه‌ده :

اوقوسه‌کز آ . یازسه‌کز آ . اوقوسه‌ك آ

یرینه [اوقوسه‌کز یا . یازسه‌کز یا . اوقوسه‌ك یا] دینلمز .

٨٧ . اوُ : بو ادات دائما جمله اولنه داخل اولوب [تعجب وتهدید] بیان ایدر وبرمقدار ممدود تلفظ اولنور :

تعجب ـ او نقدرده کوزل شیٔ

تهدید ـ او آرتق چوق اولییورسك . . . کبی

٧٩ ـــ به : بو ادات اسملرك اولنه داخل و جمله‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [ایقاظ] معناسنی ویرر :

١ ـ نه قرداش . به جانم

٢ ـ به دوشونییورسك به . . . کبی

٨٠ ـــ تا : بوادات اساساً فارسی اداتی ایسه‌ده ترکجه‌ده دخی استعمال اولنوب فارسیده اولدیغی کبی [انتها] معناسنی ویره‌رك اوله داخل اولور .

تا اوینه کیتدم . تا بصباح اویومدم

کبی که [اوینه قدر کیتدم . صباحه قدر اویومدم] دیمکدر .

٨١ ـــ جه : ترکجه کلمه‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [تصغیر ایله تمییز] معنالرینی ویررکه تصغیر مسئله‌سی صرف کتابمزك اوتوز بشنجی وقرقنجی ماده‌لرنده وتمییز معناسیده اشبو نحو کتابنك یتمش اوچنجی ماده‌سنده یازلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

٨٢ — جی : بو دخی صرف کتابمزك اوتوز بشنجی و یوز التمشنجی ماده‌لرنده بیان اولندیغی وجهله بر ایشله اشتغالی کوسترر نسبت اداتیدر .

٨٣ — م : بودخی صرف کتابمزك یوز الی برنجی ماده‌سنده یازلدیغی وجهله صیغهٔ توقیتیه‌یی حاصل ایدن براداتدر .

٨٤ — ده : کلمه‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [ظرفیت . جزا . عطف] خصوصاتنده استعمال اولنورکه ظرفیت معناسنی ویرملری بالاده قرق دردنجی ماده‌ده بیان ایدلمش ایدی . جزالره داخل اولمسی ایسه زیرده‌کی کلام مقاله‌سنده کوروله‌جکی وجهله بر شرطی تعقیب ایدن جمله‌لره داخل اولمسیدر .

او کلیورسه بنده کلیرم

اوکیدرسه بنده کیدرم . . . کبی

عطف معناسنی ویرمسی ایسه [دخی] مخففی اولدیغی محللره مخصوصدرکه بودخی زیرده [دخی] فقره‌سنده کوروله‌جکدر .

٨٥ — که : فارسی اداتی اولدیغی حالده تمامیله ترکجه‌یه کچمش ربط اداتیدر و [تبیین] ایله [تعلیل] معنالرینی ویرر .

تبیین ایچون اولدیغی زمان یاصفتی موصوفنه ویاخود مفعولی فعله ربط ایدر .

١ ـ برچوجق که درسنه مداومدر آزوقتده فیض آلیر

٢ ـ اکلادم که سن درسه چالشمامشسك . . . کبی

تعلیل ایچون اولدیغی وقتده ایسه ماقبلنك بعض متفرعاتنی مابعدیله ارائه ایدر .

١ ـ یوکسل که یرك بویردکلدر

٢ ـ الدائمه که شاعر سوزی البته یالاندر

مصراعلرنده اولدیغی کبی .

٨٦ ـ کی : نسبتی بیان ایدن و آخر کلمه‌یه لاحق اولان بر اداتدر .

١ ـ صباحکی ایش کورلدی

٢ ـ بوکونکی ایشکی یارینه براقمه

٣ ـ بنمکی طورسون . . . . کبی

٨٧ ـ لو لی : اداتلری صرف کتابمزك اوتوز بشنجی ویوز اللنجی و یوز التمش برنجی ماده‌لرنده تعریف اولنمشدر .

٨٨ ـ می : ترکجه استفهام اداتی اولوب فعلره الحاقی خصوصی صرف کتابنك یوز اون سکزنجی ماده‌سندن یوز یکرمی دردنجی ماده‌سنه قدر اولان موادده تعریف ایدلمش ایدی . بوراده خصوصات سائره‌سی بیان اولنور . شویله‌که :

بوادات دائما مسئول عنه لاحق اولور . مثلا :

١ ـ بروسه‌یه‌می کیتدیکز

٢ ـ بروسه‌یه واپورایله‌می کیتدیکز

دینلدکده برنجیده کیتدیکز یر بروسه‌میدر وایکنجیده کیتدیکی واسطه‌نك واپور اولوب اولمدیغی سؤالندن عبارتدر .

انجق سؤال فعلك وقوع وعدم وقوعنه متعلق ایسه اولوقت صرف کتابنده بیان اولندیغی وجهله لاحق اولور [بروسه‌یه کیتدکمی کبی که کیدوب کیتمدیکی سؤال اولنمشدر.

برده استفهام مقام نفیده ایراد اولنوب [استفهام افکاری] دینور که بوندده [می استعمال اولنور نته‌کیم [یاپه‌مدك] یرینه [یاپه‌بیلدکمی] دینور.

٨٩ نـ: بو ادات ترجه‌ده یالکز اولدیغی حالده کلمۀ استفهامدر که بوخصوص صرف ترکی کتابمزك التمش دردنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی. لکن ایکی نه استعمال اولندقده [نفی] اداتی اولورکه بوراده بوندن بحث ایده‌جکزدر. شویله‌که بونلر یا رابطه‌سز ویا رابطه‌لی ایراد اولنورلر. رابطه‌سز ایراد اولندقلرنده شو:

نه عیشنده حالت نه نوشنده ذوق
نه یارانی یاران نه بزمنده شوق

بیتنده اولدیغی کبی معنای نفی اکلاشیلوب هیچ بر کلفت کورلمز.

رابطه ایله ایراد اولندقلری وقتده ایسه رابطه‌نك محلنه ومثبت منفی اولمسنه کوره بعض مرتبه اختلاف اولدیغندن بوراده انلری تدقیق ایدەلم شویله‌که:

رابطه یا یالکز برنجی نه‌دن صوکره ایراد اولنور یاخود هم برنجی هم ایکنجی نه لردن صوکره ایراد اولنور ویاخود یالکز ایکنجی نه‌دن صوکره ایراد اولنور.

برنجی صورتده رابطه دائما مثبت اولور واك طبیعی صورت بودر:

١ ـ نه کاغدی وار نه قلمی

٢ { حافوش نه آه ایدر نه افغان
مدهوش نه یول بیلیر نه ارکان }

فقره‌سیله بیتنده واقع [وار. ایدر. بیلیر] رابطه‌لری کبی

ایکنجی صورتده ینه رابطه مثبت اولور فقط برنجی نه‌دن صوکره کلن ایکنجیدن صوکره کلنك یا عینی اولور یا غیری اولور:

نه علمی وار نه ذکاسی وار

کبی عینی اولنجه تکرار دیمك اولدیغندن یکده طبیعی صاییله‌ماز اما

نه اوراده قالدی نه بورایه کلمك ایستدی

کبی غیری اولنجه بالاده مذکور برنجی صورت کبی طبیعی اولور.

اوچنجی صورتده ایکی احتمال واردر یعنی یا عباره یالکز ایکنجی نه‌دن صوکره کان رابطه ایله منقطع اولور وياخود رابطه‌نك حكمنه كوره مابعدینه متعلق قالیر.

برنجی احتمالده عباره‌ده نفی ترویج ایدر برفاصله بولنمازسه رابطه مثبت واویله برفاصله بولنورسه رابطه منفی اولور.

١ { او ایشه نه بونك نه انك عقلی ایرر
بو سوزك نه یالان نه کرچك اولدیغنه حکم ایدیله‌بیلیر }

٢ { اوایشه نه بونك نه انك ممكن دكل عقلی ایرمز
بوسوزك نه یالان نه کرچك اولدیغنه تحقیق اولنمدقجه حکم ایدیله‌مز.. کبی }

ایکنجی احتمالده رابطه دائما منفی اولور

نه اوقومغه نه یازمغه هوسی اولمدیغندن ....

نه اوراده نه بوراده قدری بیلنمیکی جهتله ...

عباره‌لرنده اولدیغی کبی.

فائده — ایکی نه‌یی شامل اولان برعباره‌ده رابطه ایکیسندنده مقدم کلیرسه نفی ایله کلیر.

وازکچدم ایسته‌مم نه مکتوبکی نه سلامکی

خطابیله شو:

بنمله همزبان اولماز نه فردوسی نه خاقانی

مصرعنده اولدیغی کبی.

دیکر فائده — اشبو ایکی نه نك ایکنجیسی بعض کره (نه‌ده) صورتنده [ده] ایله کلور.

بوایش نه انك نه‌ده بونك کاری ...

برده استفهام مقام نفیده استعمال اولنوب [استفهام انکاری] دینورکه بونده ده می استعمال اولنور نته‌کیم [یاپه‌مدك] مقامنده [یاپه‌بیلدکمی] دینور.

۹۰ و : اشبو واو حرفی عربی وفارسیده اولدیغی کبی ترکجه‌ده دخی [عطف] اداتی اولوب مفردلری ترکیبلری جمله‌لری بربری اوزرلرینه عطف ایدرسه‌ده برحکمده جمع ایتمز واو عاطفه‌نك عربیده بوجمع ماده‌سی ایکی شیئك برحکمده ویا ایکی حکمك برشیده اشتراکنی افاده ایتمکدن عبارت ایسه‌ده ترکجه بویله دکلدر. بونلر علم معانی کتابمزده مفصلاً بیان اولنه‌جقدر.

[جودت پاشا حضرتلرینك قوللرینه کوره اجتماع واشتراك وارسه‌ده معیت یاخود تقدم وتأخر معنالری مستفاد اولماز. اکر معیت

معناسی افاده اولنمق مراد اولنورسه [برلکده] یاخود [برابر] لفظلرندن
بری علاوه اولنور.

فلان وفلان برلکده کلدیلر
فلان وفلان برابر کلدیلر ... کبی

تقدیم وتأخر بیانی ایچون دخی (صکره) یاخود (بعده) علاوه
اولنور.

فلان وصکره فلان کلدی
فلان وبعده فلان کلدی ... کبی

اشبو مثاللرده کلمه‌لر عطف ایدلدیکی کبی شو

شوکتك اپاغی وصقوتك قولی قیرلدی

جمله‌لرنده ترکیبلر و:

فلان اوقودی وفلان یازدی

کلامنده‌ده جمله‌لر بربرلری اوزرینه عطف ایدلمشلردر.

عطف اولنان شیٔ مفرد اولسون ترکیب اولسون جمله اولسون
اکا [معطوف] دینور وبوشیٔ هر نه اوزرینه عطف اولینور ایسه
اکاده [معطوف علیه] دینور بناءعلیه اشبو واوده [واو عاطفه] تسمیه
اولنور.

عربیده واو عاطفه مفتوح اوقوندیغی کبی فارسیده مفتوح مضموم
اوقنور وبعضاً قرائتدن ساقط اولورکه لسان عثمانیده‌ده اصول فارسیه
اوزره اولان قرائتلر معتبردر یعنی مفتوح ومضموم اوقنور وياخود
اوست طرفده‌کی کلمه‌نك اخری مضموم اوقنوب واو قرائتدن ساقط
اولور.

اکر مفتوح ویا مضموم اوقونورسه اکا [واو مفصوله] واکر واو اوقونمازسه اکاده [واو موصوله] دینور.

واو مفصوله اخرلری حروف املا اولان کلهلردن صکره کلور.

بکا وسکا . صو واتمك . یالی وکوشك

تجره وقپاغی. صحرا وجیل. شادی وناشادی

کبی که بونلرك مفتوح ویا مضموم اوقونملری شیوهٔ لسانه کوره ذوقه منوط ایسهده نثرده دائما مفتوح اوقومق ونظمده ایجاب ایدرسه مضموم اوقومق خصوصنده شوزمانه کوره قاعده اتخاذ ایتمك لازمدر.

واو موصوله قرائت اولنماز ودائما اوست طرفندهکی کلمهنك اخری حروف املادن اولمیان احوالده لاحق اولوب اول کلمهنك اخری مضموم اوقنور.

عدل واحسان - کبی که بونده واو یوق کبی - عدلُ احسان صورتنده قرائت اولنور.

اخرلری حروف املانك غیری اولان کلهلردن صوکرهده بعضاً واو مفصوله کلدیکندن بو حاللرده نه وقت موصوله نه وقت مفصوله کلهجکنی بیلمك لازمدرکه اوده مادهٔ آتیه ایله تماماً معلوم اولور. شویله که:

معطوف ومعطوف علیهك ایکیسیده عربی ویا ایکیسیده فارسی ویا بری عربی بری فارسی اولورده معطوفعلیهك اخرنده حروف علت ویا حروف ما. وهای رسمیه بولنمازسه واو موصوله کلور واکر معطوف ومعطوف علیهدن بری عربی بر ترکی بری فارسی بری ترکی وایکیسیده ترکی کلهلردن عبارت اولورسه واو مقصوله کلور.

برنجی حاله مثال

ایکیسیده عربی — عدل و احسان ⎫
« فارسی — آب و تاب ⎬ واو موصوله
امنیت و آسایش ⎫
بری عربی بری فارسی ⎬ اسایش و امنیت ⎭

ایکنجی حاله مثال

بری عربی بری ترکی — درایت و چالیشقانلق ⎫
بری فارسی بری ترکی — پدر و اوغل ⎬ واو مفصوله
ایکیسیده ترکی — قاش وکوز ⎭

خلاصه معطوف ایله معطوف‌علیه عربی وفارسی اولوبده معطوف علیهك اخر حرفی حروف املانك غیری ایسه واو موصوله کلوب خصوصات سائره‌ده علی‌العموم واو مفصوله کلوز و بو دخی ایجاب حاله کوره مفتوح ویا مضموم اوقونورسه‌ده بالاده دینلدیکی وجهله نثرده مفتوح ونظمده اکثریا مضموم اوقومق لازمدر .

٩١ — ها : اداتی ترکجه‌ده [تنبیه] معناسنی‌ویروب مفرداتك اول واخرلرینه ومرکباتك اخرلرینه کلور .

یازها . چالیش ها

ها کلیور . ها کلدی

یاغمیور کلیور ها ... کبی

٩٢ — ی : اشبو حرف ترکجه‌ده [اضافت. مفعول به] اداتیدرکه

اضافت ایچون اولانی بالاده اون برنجی ماده ده و مفعول به ایچون اولانیده قرق برنجی ماده‌ده بیان ایدلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی. بونك نسبت بیان ایدنی ایسه عربی و فارسی یه مخصوص اولدیغندن او لسانلره مخصوص اولان کتابلریمزده یازلمشدر .

٩٣ — یا : اشبو اداتده اوچ احتمال واردر .

برنجیسی — آ مقلوبی اولمقدرکه بالاده یتمش یدنجی ماده‌ده بیان ایدلمشدی .

ایکنجیسی — یاخود مخففیدرکه بوده یاخود لفظنده زیرده کله‌جکدر.

اوچنجیسی — [تنبیه و تعجب] بیان ایتمسیدر .

تنبیه { یا او سوز یالان ایسه
یا دیدیکك شیٔ اولمازسه

تعجب { یا اویله‌می
اوده بوراده‌می یا ... کبی

تنائی اولان ادوات

٩٤ — لسان عثمانیده مستعمل اولوب جوهری ایکی حرفدن عبارت اولان اداتلر :

[اك . اما . آه . اَه . اوه . آی . اَی . ایله . باری . بری . بیله . پك . تك . جق ـ جك . چاق . دخی . در . دك . دن . دها . دیه . زیرا . سز . کبی . کویا . کیم . لك ـ لق . مسی . مق ـ مك . ناشی . واه . وای . هنی . هر . هله . هم . هی .

هیچ . ینه] دن عبارت قرق دانه ادات اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

٩٥ ـــ **اك** : اداتی مبالغه اداتی اولوب صورت استعمالی صرف ترکی کتابمزك قرق ایکنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

٩٦ ـــ **آه** : ادات تحسردر .

آه نه اولسه ده شویله اولسه
آه افندم آه ... کبی

٩٧ ـــ **اَه** : اداتی باشلی باشـنه اوله‌رق [کفایت] معناسنی یعنی یتر دیمك اولدیغی کبی اوله کله‌رك [تنفر] دخی بیان ایدر .

اَه آرتق سنده ... کبی

٩٨ ـــ **اوه** : اداتی موقعنه کوره [تلذذ وتنفر] بیان ایدرك اوله کلور .

تلذذ — اوه نه اعلا طاتلی . اوه نه کوزل صو
تنفر — اوه ارتق اوصاندم . اوه یورلدم ... کبی

٩٩ ـــ **آی** : اداتی دائما اوله کله‌رك [تعجب] بیان ایتدیکی کبی بعضاً مکرر کله‌رك [خوف] معناسنی ویرر .

تعجب -- آی نه‌کوزل شیٔ
خوف — آی آی نه اولیورم ... کبی

١٠٠ ـــ **اَی** : اساساً عربی حرف (ندا)ی ایسه‌ده فارسی وترکیده ده عیناً مستعمل اولوب کلمه ترکیباتك اولنه کلیر .

ای فلان
ای فلانك قومشوسی
ای کوزل کوزلم ... کبی

١٠١ ـ ایله : اداتی [مصاحبت یعنی مقارنت] و[وساطت] و[تعلیل] اداتیدرکه دائما اره یرده بولنور .

بو ادات غایت مهم اولدیغندن [مجموعهٔ معلم]ده محرر قواعدی اجمالاً آتی یه نقل ایلدك شویله که : [ایکی شیئی بری برینه مقارن کوستررسه] ادات مقارنت اولور .

« امعان ایله قیل نظر بو بزمه »

مصرعنده اولدیغی کبی .

بر شیئه دیکر شیئی واسطه کوسترر ایسه ادات وساطت اولور .

« غائبده کی جغر ایله بولنماز »

مصرعنده اولدیغی کبی

بر شیئی دیکر شیئه سبب کوسترر ایسه ادات تعلیل اولور .

« بی تابیٔ فراق ایله آه ایتمز اولدی دل »

مصرعنده اولدیغی کبی .

بعضاً تخفیف اولنه‌رق [له] صورتنه قونور .

بو تخفیفك موقع اجراسی بیانمك ایچون [ایله]نك لاحق اوله‌جغی کلماتك اواخرینه دقت ایدلمك لازم کلیر .

کلمه (ی)دن ماعدا حروف املانك بریله ختام بولییور ایسه (ایله) تخفیف اولنماز .

بویا ایله . صو ایله . تجربه ایله . صفا ایله
عدو ایله . نغمه ایله . آشنا ایله . آرزو ایله
بیگانه ایله .

صورتلرنده یازیلیر .

کلمه‌نك اخرنده حرف املادن (ی) بولنورسه ایکی احتمال وار .

برنجیسی : بویا حرفی اضافت یاسی ایسه تخفیفی مناسبدر .

احمدك قلمی ایله ــ یرینه ــ احمدك قلمیله
احمدك حقه‌سی ایله ــ « ــ احمدك حقه‌سیله

دیمك موافقدر .

ایکنجیسی : اخرده‌کی یا اضافت یاسنك غیری ایسه بلاتخفیف (ایله) یازمق لازمدر .

افندیله ــ یرینه ــ افندی ایله
سامیله ــ « ــ سامی ایله

دیمك دها موافقدر .

بو افاده‌دن اکلاشیله‌جغی اوزره مثلا [پدریله] دینلدیکی وقت [پدر ایله] نك مخففی اوله‌ماز بلکه [پدری ایله] دن مخفف اولور [پدر ایله] نك مخففی ایسه [پدرله] اولور بونلرده ایسه بیوك بر فرق واهمیت اولدیغندن زیاده‌سیله دقت لازمدر .

ایله اداتی [یله] شکلنده‌ده تخفیف اولنه‌بیلیر . فقط بوصورت انك حرکهٔ اخیره‌سی فتحه اولان برکلمه تعقیب ایتمسنه متوقف اولدیغی کبی استعمالیده نظمه مخصوصدر .

ایکی ساکن ایله بیتن کلماتده تخفیف جائز اولماز

بورج ایله قهر ایله درد ایله

دینور .

برساکن ایله بیتن کلماتده ایله ویا له ایرادی جائزدر

اورنك ایله و اورنکله

غیرت ایله و غیرتله

ستایش ایله و ستایشله . . . دینور .

ادات مقارنت اولنجه تأکید ایچون بعضاً [برابر] لفظ فارسیسی علاوه اولنور

برادر ایله برابر کیدییورز . . . کبی

[له] ادات مقارن یاخود وساطت یاخود تعلیل ایچون اولەرق بعضاً ترکی مصدرلره لاحق اولور و مقارنت ایچون اولنجه برابر لفظیده علاوه ایدیلور

ذکی اولمقله برابر چالیشقان دکل ایدی . . . کبی

ادات وساطت اولنجه برابرك الحاقی جائز اولماز

خرافات دیکلەمکله برابر وقت کچیرنلره آجینیر

دیمك جائز اولمیوب بوبابده :

خرفات دیکلەمکله وقت کچیرنلره آجینیر

دینور .

١٠٢ — باری : (هیچ اولمازسه) معناسنده ادات اکتفادر

اوایش اولمدی باری بوکا مساعده بیورك . . . کبی.

١٠٣ — بری : اداتی صرف ترکی کتابمزك یوز اللنجی مادەسنده

بیان اولندیغی وجهله بدایت بیان ایدر (دوندن بری سوقاعه چیقمدم) کبی.

١٠٤ — **بیله**: ادات اولمق اعتباریله [عطف تنبیهی] اداتی اولوب معطوفی بشقه‌جه نظردقته عرض ایدر (بویله شیلری ایشتمك دکل کوزی بیله کورمامشدر) کبی.

عباره‌سنده اولدیغی کبی اولوب بو اداتك معیت معناسنده استعمالی مهجوردر.

١٠٥ — **بك**: ادات اولمق اعتباریله [تفریط] اداتیدر صرف ترکینك قرق برنجی ماده‌سنده بیان اولندیغی وجهله صفتلره داخل اولدقدن بشقه فعللره دخی داخل اولوب عینی معنایی ویرر

بك سوردم　　بك سوندم
بك قیزدم　　بك طارلدم . . . کبی .

١٠٦ — **تك**: ادات اولمق اعتباریله [تمنیٔ التزامی] اداتیدر برخصوصك بالالتزام تمنی اولندیغنی کوستر

تك اوقوده سکا یوق یوق ... کبی.

١٠٧ — **مور - مبك**: اداتلری جیملرك کسریله [ادات تصغیر] اولوب صرف ترکی کتابنك یکرمی آلتنجی ماده‌سنده یازلمش ایدیلر، جیملرك فتحیله‌ده استقبال اداتی اولوب بوده ینه مذکور کتابك یوز یکرمنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی. تکراره حاجت یوقدر.

١٠٨ — **ماه**: ترکجه ادات انتها اولوب لسان جدید ادبدن مهجور اولدیغندن تفصیل ایدلمدی.

١٠٩ — **دخی**: اداتی [عطف وتشریك] بیان ایدر. یعنی بینلرنده اشتراك اولمیان شیلری جمع ایدرسه [عطف] اداتی اولور

« بریسی فوق‌العاده ذکی اولدیغی کبی دیکری دخی پك زیاده غنی ایدی »
عباره‌سنده اولدیغی کبی .

وبینلرنده اشتراك اولان شیلری جمع ایدرسه [تشریك] اداتی
اولور

« کیدنلری تعزیه ایله اوغراشانلر دخی بو عالمدن کیتمیه‌جکلرمی »
عباره‌سنده اولدیغی کبی.

دخی بعضاً تخفیف اولنه‌رق [ده] صورتنه قونور بوحالده ادات
ظرفیت اولان [ده] دن فرق اولنمسی ایچون دائما منفصل یازلمق لازمدر
فقط بومنفصل اولمق کیفیتی حروف انفصالدن صوکره طبیعی اولدیغندن
اولوقت ادات ظرفی دخی مخففی می دفعةً فرق اولنه‌میوب قرینه ایله بیلنور.
مثلا : [خانده] کبی متصل یازیلنجه ظرفیت‌می یوقسه مخففی‌می بیانه‌مز
بناءعلیه ظرفیتی بویله متصل ودخی مخففی اولان شو[خان ده] صورتنده
متصل یازملیدر اما [اوده] کلمه‌سنده هرحالده منفصل اولدیغندن بوکبی
یرلرده قرینه ایله فرق اولنور .

١١٠ ــ در : اداتی [ادات خبر] اولوب بالاده‌کی یکرمی طقوزنجی
ماده‌ده بیلدیرلمش ایدی تکراره حاجت یوقدر.

١١١ ــ دك : ادات اولمق اعتباریله [انتها] بیان ایدر دائما
اخره لاحق اولور

فلانك اوینه دك کیتدم

کبی که (اوینه قدر کیتدم) دیمکدر بو ادات صرف ترکیده دخی
فعللرده کورولمشدی .

۱۱۲ — دِه : اداتی قرق آلتنجی وقرق یدنجی ماده‌لرده بیان اولنمشدی .

۱۱۳ — دها : اداتی [تفصیل. توقیت. استرازه. تزیید] ایچون اولوب تفصیل ایچون اولمسی صرف ترکیده قرق ایکنجی ماده‌ده بیان ایدلمشدی انجق دقت اولنه‌جق بر ماده واردرکه اوده عربی وفارسینک اسم تفصیللری اولنه کتورلمیوب اول اسم تفصیللرک حالیله استعمالیدر مثلا [الزم. الیق] و[بهتر] اسم تفصیللرینه دها کتوروب [دها الزم. دها الیق. دها بهتر] دینلمز انجق مقایسه صفات تفضیله بیننده جریان ایده‌جکسه اولوقت کلور مثلا [او اعلی اما بو اندن‌ده اعلی] مقامنده [او اعلی اما بودها اعلی] دینور.

دها نك دیکر خصوصاتی ایچون [مجموعهٔ معلم] فقرهٔ آتیه اجمالاً نقل اولندی. شویله که:

[دها: ادات توقیت اولور. بوحالده جمله‌لرده بولنه‌رق یرینه کوره (هنوز. حالا. الآن) تعبیرلرینه معادل طوتیله‌بیلور.

[دها کلدی. دها بالله‌مش. دها دوشونه‌جك. دها اکلامییور. دها کلیه‌جکمی. دها سویلییورمی] کبی.

ادات توقیت اولان [دها] نك بعض جمل فعلیه‌ده بولنمسی فعل ایله بینلرنده فاصله بولنمسنه متوقفدر. ازجمله عباره‌ده ماضیٔ شهودی ویاماضیٔ نقلینك مثبتی بولندیغی حالده ادات توقیت اولمق اوزره کتیریله‌جك دها نك فعله اتصالی ممتنعدر . مثلا : [هنوز کلدی] مألنی افاده ایچون [دها کلدی] و[هنوز کیتمش] یرنده [دها کیتمش] دینله‌مز فقط [دها

شمدی کلدی . دها شمدی کیتمش] دینور چونکه بونلرده دها ایله
فعللرك بینلری بر کلمه‌ایله فصل اولنور .

ادات توقیت اولان دهانك (هنوز . حالا . الان) تعبیرلرینه
معادل طوتیله بیلمسنی (یرینه کوره) قیدیله تقیید ایدیشمز هر یرده
بونلرله تفسیر اولنه‌میه‌جغنی بیان ایتمك ایچوندر. چونکه (دها شمدی
کلدی)ده کبی دهایه بدل‌هنوز کتیریله‌رك (هنوز شمدی‌کلدی) دینلسه
هنوز شمدی ایکیسیده بر اولدیغندن بونلردن بری لزومسز کورینور
حالبوکه موقعنده ایراد ایدیلان (دها شمدی کلدی)ده فضله ولزومسز
برشئ یوقدر .

دهانك ادات‌استزاده اولمسی طلب وتحدی مواصعنه مخصوصدر.

دها وارمی . دها ایسترز . دها کتیرکز

دها نصل یازیلیر . دها نه یاپه‌لم . دها نه اولور ... کبی

ادات تزیید اولمسیده زیاده‌لك بیان ایتمسیدر .

دها وار .

اوچ بش دها ، سکز ایدر ... کبی

١١٤ ــ دیه : اداتی اسکیدن [دیو . دییو] صورتنده یازیلیرمش
شمدی بویله ها ایله مستعملدر ادات اولمق اعتباریله ایچنده بولندیغی
عبارەنك بر قولی متضمن اولدیغنی کوسترر .

بکا اکرام اولنور دیه کلدم

فرنکستاندن کلدم دیه قورولییور

جمله‌لرنده اولدیغی کبی .

۱۱۵ — زیرا : [تعلیل] اداتی اولوب بر حکمك علتنی بیان ایچون سوق اولنان جمله‌لره داخل اولور هیچ بر وقتده سوز باشنده بولنه‌ماز.

چالشمقدن کری طورماملی زیرا ترقی چالشمغله اولور

کلامنده اولدیغی کبی.

۱۱۶ — سِز : ادات [نفی] در اسملره لاحق اولنجه انلری صفت یاپار. عقلسز . پاره‌سز

کبی [عقلی پاره‌سی اولمیان] دیمکدر .

وبعضاً اخرینه بر نون ساکنه کلوب زا دخی مکسور اوقنور .

آکسزین .. صورمقسزین ... کبی

اما صفتلره لاحق اولماز صفتلرك نفیی [دکل] لفظیله اولور .

دلی دکل . عاقل دکل ... کبی

۱۱۷ — کبی : ترکجه‌نك اك مهم ادات تشبیهیدر .

تشبیه بر شیئی دیکر بر شیئه بکزتمکدر که بونلردن هانکیسی دیکره بکزه‌دیلیور ایسه اکا [مشبه] وبکزه‌دیلن اول دیکره [مشبه به] وبکزتمکه سبب اولان شیئه‌ده [وجه شبه] وتشبیهی بیان ایدن اداته‌ده [ادات تشبیه] دینور . مثلا :

فلانك دیشلری اینجو کبی بیاضدر

دینلدکده (کبی) ادات تشبیه و(اینجو) مشبه به و(دیشلر) مشبهدر و(بیاضلق) کیفیده وجه شبهدر .

ایشته شو حاله کوره ادات تشبیه اولان کبی دائما مشبه بهه لاحق اولور .

فلان بلبل کبی اوتیور
« حیوان » قوشییور کبی

(کبی) بعضاً صیغۀ صله‌یه لاحق اوله‌رق (درحال) معناسنی افاده ایدر (ادات مبادرت) اولور .

اوکلدیکی کبی بن کیتدم

دینلدکده (اوکلدیکی وقت بن درحال کیتدم) معناسنی مستفاد اولور.
[کبی] بعضاً مقام تعریضده ایراد اولنه‌بیلور وبوحالده بر صیغۀ نقلیه‌یی تعقیب ایدر.

هرکس اغزینه باقییورمش کبی سویلنوب طورییور

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

١١٨ — کویا : فارسیدن بوزمه بر ادات اولوب [کبی] مثللو استعمال اولنور.

١١٩ — کیم : ادات اولمق اعتباریله بالاده‌کی سکسان بشنجی ماده‌ده مذکور [که] اداتی کبیدر.

١٢٠ — لو ـ لك: اداتلری صرف ترکی کتابمزك اوتوز بشنجی ماده‌سنده یازلمشدی.

١٢١ — مسی : اداتی دخی صرف ترکی کتابنك اوتوز بشنجی ماده‌سنده کچمش ایدی.

١٢٢ مه ـ مك : اداتلرینك ادات مصدر اولدقلری وصورت وحاللری صرف ترکی کتابمزك یتمش برنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

١٢٣ — ناشی: [سببیت] اداتی اولوب [بوندن ناشی بویله اولدی] دینلور ایدیسه‌ده حالا مهجور اولانلردر.

۱۲٤ ــ واه : ادات تأسف اولوب مکرر دخی قوللانیلور.

واه باشمه کلنلر

واه واه ... کبی

۱۲٥ ــ وای: واه کبی تأسفده استعمال اولندیغی مثللو تعجب دخی بیان ایدر.

تأسف ـ وای حالنه

تعجب ـ وای نه کوزل ... کبی

۱۲٦ ــ هپ : مفرد وجمعلره داخل اولور [تعمیم] اداتیدر.

مفرده ـ ایشم هپ فنا کیدییور

جمعه ـ بوفنالق هپ انلردن چیقار... کبی

اشبو ادات [جمله. کافه. عموم. جمیع] معنالرینی متضمن اوله‌رق بعضاً مضاف اولور فقط شاذ اوله‌رق یای اضافت سین ایله [سی] کلور. (انسانلرك هپسی عالم اوله‌ماز) کبی اولوب (طوپ) لفظی مضاف حالنده هپ یرینی طوتار.

انلرك طوپی بش پاره ایتمز

کبی که بوراده (طوپی) لفظی (هپسی) مقامنده‌در.

۱۲۷ ــ هر : اداتی هپ کبی تعمیم اداتی ایسه‌ده یالکز مفرده داخل اولوب جمعلره داخل اولماز.

هریرده . هرزمان . هر طرفده

دینور لکن [هریرلرده . هر زمانلرده . هر طرفلرده] دینلمز و هپ کبی مضاف دخی اولماز.

۱۲۸ ـ هله: اداتی [استثنا. تهدید. تنبیه. ظفر. خصوصیت] معنالرینی ویرر وجملهلرك اولنه داخل اولور بر اداتدر.

استثنا ـ هله سن قارشمهده باق نه اولور.

تهدید ـ هله سویله هله سویله

تنبیه ـ هله شو ایشه باقك

ظفر ـ هله دیدیکم اولدی

خصوصیت ـ فلان یرك صونی هلههواسی پك خوش.. کبی

۱۲۹ ـ هم: فارسیدن اِنمش [عطف] اداتیدرکه ایکی شیٔی برحکمده ویا ایکی حکمی برشیده جمع ایدر ومکرر اولهرق استعمال اولنور بعضاً ایکنجیسنه [دخی] مخففی اولان [ده] علاوه اولنور.

هم او سویلیور هم بو
هم سویلییور هم کولیور

هم بکا اولدی همده سکا

کبی که اشبو هم یالکز ایراد اولنورسه [تنبیه]معناسنی مفید اولور.

نه سویلملی نه ایشتملی هم بویله مناسبتسز شیلری
نیچون اعظام ایتملی . . . . . کبی

۱۳۰ ـ هی: بالاده محرر [ای] مقامندهدر لکن اونك قدر نازك اولمدیغندن هریرده استعمال اولنهماز فقط تحسر ایچون [هی کیدی زمانلر هی] کبی یرلرده قوللانیلور.

۱۳۱ ـ هیچ: ادات اولمق اعتباریله [تأکید نفی. تأکید نهی] اداتیدر.

هیچ بیلمیور . هیچ بری کلمدی
هیچ برینی یاپمه . هیچ برسوز یازمه .. کبی

استفهام انکاریلرده دخی نفی حکمنده‌در (بنم کبی برخسته‌یه هیچ تصادف ایتدیکزمی) کبی .

انجق انکاری اولمدیغی حالده جملهٔ استفهامیه‌لره داخل اولنجه ادات [تقلیل] اولور.

هیچ او ذاتی کوردیککز وارمی .. کبی

۱۳۲ ــ ینه : ترکجه‌ده [تکرار] معناسنی ویرر وعطف ایدر بر اداتدر.

ینه کلدکمی؟
کلدی ینه کیتدی.. کبی

۱۳۳ ــ کوره : ادات اولمق اعتباریله [نسبت ومطابقت] بیان ایدر.

بکا کوره هوا خوش
البسه‌م وجودمه کوره‌در .. کبی

ثلاثی اولان ادوات

۱۳٤ ــ جوهری اوچ حرفدن عبارت اولان ادوات [اکر. اَمّا. اِلّا ایچون. اوزره. ایشته. ایکن. ایمدی. بتون. برله. بشقه. بلکه. بری. جکنز-جغز. چونکه. حتیٰ. دکل. دکین. سزین. شاید. صانکه. غیری. فرضا. فقط. قدر. کاشکی. لکن. ماعدا. مثلا. مکر.

هانیا. هایدی. همان. همده یاخود. یعنی. یوقسه-یوخسه] دن عبارت
اوتوز یدی عدد اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر:

۱۳۵ ــ اکر: دائماً بر صیغهٔ شرطیه وجملهٔ شرطیه‌دن اول
کلوب شرط معناسنی حاضرلار برادات اولدیغندن [یزات شرط]اداتیدر
بو شرطلردن صوکره کلمسی لسان عثمانیده مسبوق ایسه‌ده لطیف
اولمدیغندن ترکی لازمدر برده یالکز [کر] صورتنده کورولمش اولان
استعمال ازتق بوندن بویله ترك اولنملیدر والحاصل

ادم دکلم سن‌ده اکر ادم اولورسه‌ك

مصرعنده اولدیغی کبی قوللانیلوب

اولسیدی قلمك چاك کریبانی اکر
دیر ایدم قالمدی عالمده نشان شکوا

بیتنده اولدیغی کبی شرطك بیانندن صوکره و

کر بو عهدنده وفا ایلرسه جانان ایشته بن

مصرعنده اولدیغی مثللو [کر] صورتنده قوللانماملیدر.

۱۳٦ — امّا: اداتی عربیدن مأخوذ اولوب [تفضیل. استدراك.
استغراب. استحسان] معنالرینی مفید اولور.

تفصل ـ ... اما صبینك بالغك قبلنده حاصل اولان
بو محبت ندر ویا نیچوندر دینیلیرسه بوکا
جواب ویرمك مشکلدر.

استدراك ـ نفاق ایتمشلر اما معنوی همت بیورمشلر.

استغراب ـ اما یاپدك ها.

استحسان ـ اما نه اعلا نه خوش کبی

١٣٧ — اِلّا : عربیده اولدیغی بزده ده [استثنا] اداتیدر .

بنی سندن کیمسنه آییرەماز الا اجل   کبی

بزده اولنه بر واو کتیرلدکده [شرط منفی] اداتی اولور .

بن‌ده بوندن حصه ایسترم والا یاردم ایتمم

کبی که بوراده [والا] سوزی [حصه آلماز ایسەم] مقامنده بولنور .

فائده — [زیرا . اما . الا] اداتلرندن و مقام تعریفده مستعمل [کویا]دن وزیرده بیان اولنه‌جق [شاید]دن واستغراب ایله مفاجئه بیان ایتدیکی یرلرده[مکر]دن‌و[اکرچه] صوکره[که]و[کیم] کتیرمك زائددر .

١٣٨ — ایچون : اداتی (تعلیل) و (نسبت یاخود تخصیص) اداتیدر فقط بو ایکی جهت معنادن مستفاد اولور مثلا : (سنك ایچون بوراده قالمق اولەماز) عبارەسنده (سنك ایچون) دن (سندن طولایی) معناسی قصد اولنورسه (ایچون) تعلیل اداتی اولور و اکر (سکا کوره) معناسی قصد اولنورسه (ایچون) نسبت ویا تخفیف اداتی اولور که بو حالده :

یار ایچون اغیاره منت ایتدیکم عیب ایلمه

باغبان برکل ایچون بیك خاره خدمتکار اولور

بیتنده اولان ایچونلر تعلیل اداتی و :

انسان ایچون اك بیوك بختیارلق کندینی بختیار ظن ایتمکدر

کلامنده‌کی ایچون نسبت اداتیدر .

ایچون کلمەسنك همزەسی کلمهٔ استفهام اولان (نه)دن صوکره کلنجه اسقاط اولنوب نه نك دخی هاسی حذف ایدیلەرك (نه ایچون)

دیه‌جك یرده (نیچون) دینور وكذا مذكور همزه اخری یا اولان كلماته الحاقنده‌ده حذف اولنوب متصل یازیلور یعنی (اولدیغی ایچون) یرینه (اولدیغیچون) دینور .

فقط اخرنده یانك غیری حروف املا بولنان كله‌لره لاحق اولان ایچونلردن همزه‌نك اسقاطی قطعیاً جائز دكلدر اما اخرنده بونلرك غیری حرف بولنان كله‌لره لاحق اولنجه شعرده وخصوصاً اضافت حالنده ینه اسقاط اولنوب متصل یازیلور :

آیاغك كسمه باشكچون بزم محنت سرالردن

مصرعنده اولدیغی كبی .

بورده لسانمزك شیوه‌سی اقتضاسنجه (بو . شو . او) اسم اشارتلریله (بن . سن . او . بز . سز) ضمائر شخصیه‌سنه طوغریدن طوغری‌یه ایچون التحاق ایده‌میوب بونلرك مضاف الیه حاللرینه كلور یعنی :

(بو ایچون . شو ایچون . او ایچون . بن ایچون . سن ایچون . او ایچون . بز ایچون . سز ایچون) دینلمیوب دائما

(بونك ایچون . شونك ایچون . انك ایچون . بنم ایچون . سنك ایچون . انك ایچون . بزم ایچون . سزك ایچون) دینور .

فقط اسم اشارتلرك جمعلریله ضمائر شخصیه‌نك جمع متكلمنه و (بزلر . سزلر) كبی جمع الجمع اولانلره طوغریدن طوغری‌یه لاحق اولوب (بونلر ایچون . شونلر ایچون . انلر ایچون . بزلر ایچون . انلر ایچون) دینور .

بورده (بویله . شویله) اسم اشارتلرینه‌ده طوغریدن طوغری

داخل اوله‌میوب بونلرك مضـاف حاللرینـه لاحق اولمق ده شـیوهٔ لسانمزدندر .

(اویله ایچون و اویله‌سی ایچون یاخود اویله‌سیچون) دینور فقط (بویله ایچون. شویله ایچون) دینلمیوب (بویله‌سیچون. شویله‌سیچون) دینور .

١٣٩ ــ *اوزره* : اساساً ادات (استعلا)درکه بر شیئك اوزری دیمکدر .

استراحت اوزره بولنیورلر ... کبی

اشـبو ادات ضمائر اضافیه و نسبیه اولور فقط ضمیرلردن اول برده یاکلور وضمائر اضافیه‌ده هاسی حذف اولنور.

اوزریمه اوزریکه اوزرینه
اوزریمزه اوزریکزه اوزرلرینه

اوزره‌یم اوزره‌سك اوزره‌در
اوزره‌یز اوزره‌سکز اوزره‌درلر ... کبی

(اوزره) اداتی مصدرلره لاحق اولنجه شرط معناسنی وبعضاً زمان استقبالی زمان حاله تقریب معناسنی ویرر نته‌کیم (دفتر طوتمق اوزره) دینلدکده (دفتر طوتمق شرطیله) دیمك اولدیغی کبی «کیتمك اوزره‌یم» دخی (همان شمدی کیده‌جکم) دیمکدر .

١٤٠ ــ *ایشته* : عادتا اسم اشارت کبی برشی‌ئی ارائه خصوصنده یعنی (فلان شیٔ نره‌ده) سـؤالنه (ایشـته بوراده) دیمك کبی مستعمل اولدیغی مثللو اساساً ادات (تنبیه)در .

تنبیه - ایشته سوز بویله اولور

اشارت - ایشته میدان هنر کیتمیه‌لم شیرازه

مصرعنده اولدیغی کبی.

۱٤۱ — ایکن : ادات (حلیت) اولوب جمله‌لره و (فعل ماضی نقلی ومضارع و استقبال وحال) صیغه‌لریله صفتلره لاحق اولوب حال معناسنی ویرر.

جمله‌ده - قاچیق اوزره ایکن طوتلدم

ماضیٔ نقلی - یازمش ایکن بوزدی

مضارع - یازار « «

استقبال - یازه‌جق « «

حال - یازییور « « کبی

اشبو اداتك همزه لاحق اولدیغی کلمه‌نك اخرنده حروف املا بولندقده دائما ابقا اولنور اما حالات سائره‌ده خصوصاً اخرنده (ر. ش) اولان کلمه‌لره التحاقنده حذفی جائز اولور.

سور ایکن - یرینه - سورکن

سومش ایکن - « - سومشکن

سوییور ایکن - « - سوییورکن دینور

کذلك صفتلره التحاقنده دخی بویله در.

برابر ایکن - یرینه - برابرکن دینور.

۱٤۲ — ایمدی : ادات (تفصیل) اولوب برکلام مجملی تفصیل ایچون کان جمله‌نك اولنه داخل اولدرق بو جمله‌نك ماقبلنی تفصیل

ایده‌جکنی اشعار ایلر فقط ادبیات جدیده‌مزدن وداع اوزره بولنان
کلمه‌لردن اولدیغندن تفصیل ایدلمدی .

۱۴۳ — بتون : (تعمیم) اداتیدر.

بتون کون چالیشدم . بتون ایشلری یاپدم
بتون عالم بکا آفرین دیدی کبی

اشبو ادات بعضاً تأکید ایچون مکرر کلور ویاخود صفتلرده
اولدیغی کبی کلمهٔ تأکیدله ادا اولنور .

بتون بتون بوزولدق
بوش بتون فنالاشدق کبی

۱۴۴ — برله : اداتی وقتیله ایله مقامنده استعمال اولنورمش
شمدی مهجوردر .

۱۴۵ — بشقه : اداتی (استثنا و حصر) بیان ایدن (غیری)
معناسنی افاده ایدر .

بونی بشقه‌سنه سویله‌مم
او بشقه بو بشقه کبی

۱۴۶ — بلکه : اداتی (بل) لفظ عربیسیله (که) اداتندن
مرکب اولوب [احتمال . انتقال . ازدیاد] بیان ایدر بر اداتدر .

اکر بلکه یرینه احتمالکه تعبیرینی قویمق ممکن ایسه او صورتده
احتمال اداتی اولور .

اولدقجه چالیشییور بلکه موفق اولور
کبی که بوراده (احتمالکه) دخی دینه‌بیلور .

لکن فعل احتمالی‌ی حاوی اولان جمله‌لره بلکه قومق زائددر یعنی
شمدی کلمش اولمالی
یرینه
بلکه شمدی کلمش اولمالی
دینلسه بلکه زائد اوله‌جغندن بویله یرلرده ایراد اولنماز .

اکر (بلکه) سوزی برحکمدن دیکر حکمه منتقل کوسترسه ادات انتقال اولنور .

(مملکتمزده منحصراً قلمیله کچنمکده اولان ارباب سعی
بدخواهانه استحقار ایتملی ، بلکه بزجه اوته‌دنبری
نارفته اولان بو شرفلی چیغری‌اچمغه موفق اولدقلریچون
دل اکاهانه افتخار ایتملی)

فقره‌سنده اولدیغی کبی.

و اکر حکماً مزداد اولان بر جمله‌نك اوزرنده بولنورسه ادات ازدیاد اولور .

کنعان دینلمکه شایاندر بلکه اندن ده دلبردر کبی

۱۴۷ — بری : اداتی (ایقاظ وتهدیدله قاریشق تحقیر) اداتیدر.
بری آدم ایشك یوقمی ؟
ییقیل شوندن بری احمق
جمل موزونه‌سنده اولدیغی کبی .

۱۴۸ — مبادا ـ مبادا : اداتلری صرف ترکی کتابمزك یکرمی التنجی ماده‌سنده تعریف ایدلمشلر ایدی .

١٤٩ — چونکه : اداتی فارسیدن مأخوذ اولوب زیرا کبی ادات تعلیلدر .

قرداش کبی سویشیرز چونکه بر وطن اولادی یز کبی

بعضاً (مادامکه) مقامنده کلوب ادات (توقیت) اولور و بو حالده دائما سوز باشنده بولنور .

چونکه ترقی ایتمك ایستیورسکز نیچون چالیشمیورسکز

کبی که بوراده واقع چونکه (مادامکه) دیمکدر .

فائده — زیرا ایله چونکه استفهام افکاری بی متعاقب کتیریله مدکلری کبی مقام تعلیلده ایراد اولنان استفهام انکاریلرده ده بولنماز . مثلا : (امیدسز آدمی اولور) حکمنی تعلیل ایچون (انسان امید ایله یاشار) دینلوب (چونکه ـ یاخود ـ زیرا انسان امیدایله یاشار) دینلمز وکذا (بوراسنی اعترافه مجبور اوله جقدر) حکمنی تعلیل ایچون (حقیقتی کیم انکار ایده بیلیر) دینوب (چونکه ـ یاخود ـ زیرا حقیقتی کیم انکار ایده بیلیر) دینلمز .

١٥٠ — حتی : عربینك ادات انتهاسی اولوب بزده هم انتها هم بیان اداتیدر .

انتها ـ هر طرفی کزدم حتی اوکزه کلدم ینه بوله مدم

بیان ـ اداتی بویله سویلدی حتی فلانده ایشتدی .. کبی

١٥١ — دکل : اداتی بالاده کی یکرمی طقوزنجی ماده ایله دها بر ایکی یرده بیان ایدلمش ایدی .

١٥٢ — دکین : بالاده کی یوز اون برنجی مادده مذکور (دك) کبی ادات انتهادر فقط ادبیات جدیده دن وداع ایلمشدر .

۱۵۳ — سزین: بالاده مذکور یوز اون التنجی ماده‌ده بیان ایدلمش ایدی.

۱۵٤ — شاید: ادات اولمق اعتباریله [احتمال] معناسی افاده واکثریا احتمال بعیده دال اولدیغی کبی ینه ادات احتمال اولان [باسکه]نك کیره‌مدیکی جمل شرطیه‌یه داخل اولور اکرم بکك:

سیر ایت بونی کورمدکسه شاید
محزونلق ایچنده شاید بریر

بیتنده اولدیغی کبی.

۱۵۵ — صانکه: [ادات تشبیهدر] معلم فیضینك:

هر طرفده نقوش کوناکون
صانکه اولمش جهان پرطاوس

بیتنده اولدیغی کبی

اشبو صانکه اداتی (که) سز اوله‌رق (صان) صورتنده ادا اولنماز کرچه بعض اسکی اثرلرده وار ایسه‌ده مقبول دکلدر.

۱۵٦ — غیری ـ اداتی بالاده مذکور یعنی یوز قرق بشنجی ماده‌ده محرر بشقه اداتی کبی اولدیغندن تفضیل ایدلمدی.

۱۵۷ — فرضا ـ عربیده [بالفرض] کبی برشیئی فرضیاتله ومثالله ایضاح ایچون اولان فقره‌نك اولنه کلور [تمثیل] اداتیدرکه کتب فنیه وفقهیه‌ده زیاده‌سیله مستعملدر.

۱۵۸ — فقط: عربی اولوب فا ایله فط دن مرکبدر لسانمزده [حصر و شرط واستدراك] اداتی اوله‌رق مستعملدر.

حصر ـ اویله اولماز فقط بویله اولور

استدراك ـ . . . پارلاق پارلاق تصورلر فقط اویله شاعرانه خیاللری بویله جدی شیلره قارشدیررسه‌ق...

شرط ـ کیت فقط چابق کل ... کبی

۱۵۹ — **قدر** : بالاده‌کی [دك. دکین] کبی انتها اداتیدر.

حجازه قدر کیده‌جکم

کبی‌که لسانمزده مستعمل ادات انتهالرك اك زیاده مقبولی وکثرتله استعمال ایدیلنی بو اداتدر.

بعضاً مقدار معناسنی دخی کوستردکده ینه ادات صاییلور.

قولك مولاسنه تقربی وداوی قدر اولور.

فقره‌سنده اولدیغی کبی.

۱۶۰ — **کاشکی** : فارسیدن مأخوذ اولوب دائما [کلسه کیتسه اولیدی بولیدی] کبی تمنی‌یه موافق فعللرله برلکده تمنی معناسنی افاده ایدر.

کلیبدم عالمه معدوم اولیدم کاشکی

مصرعنده اولدیغی کبی.

۱۶۱ — **لکن** : یوز اللی سکزنجی ماده‌ده مذکور فقط کبیدر.

۱۶۲ — **ماعدا** : لفظ مرکب عربی اولوب لسانمزده ادات استثنا کبی مستعملدر.

سندن ماعدا هرکس کلدی . . . کبی

١٦٣ — **ثمّ** : عربجه‌دن مأخوذ ادات تماثیدر . نته‌کیم بو کتابمزك پك چوق یرنده استعمال اولنمشدر .

١٦٤ — **مگر** : فارسـیدن مأخوذ اولوب لسانمزده [استثنا . استغراب . تخمین] اداتی کبی مستعملدر .

اسـتثنا اداتی اولنجه نثرده کندوسـندن صوکره که کتوریلوب نظمده کتورولمز .

اویله‌چاپراشیق سوزلرادبیاتده دکل‌هیچ بریرده‌قبول‌اولنه‌مز مگرکه ذوق ادبدن محروم اولانلر حظ ایده . . . . .

فقره‌سیله شو :

دکل لطفی خداوند کریمك قابل انکار
مگر انکارایدن مجنون‌اوله یاطفل‌یااعمی

بیتنده اولدیغی کبی .

استغراب اداتی اولنجه کرك نثرده کرك نظمده (که) کلمز .

بن انی عالم صانیردم مگر جاهل ایمش

فقره‌سیله شو :

مگر جانا قاچوب تا ملك سعد اباده‌دك کیتمش

مصراعنده اولدیغی کبی .

تخمین افاده ایتمسی نظمه مخصوص اولوب بورادەده (که) آلماز و [غالبا . بس بللی] معنالرینی ویرر .

مگرخلق‌جهان هب‌اشنای وحدت اولمشدر

مصراعنده اولدیغی کبی .

برده لسـان عوامده کزن [مکرسه] واردرکه ادبیـاته داخل اولمدیغندن یازیده استعمال اولنماز .

١٦٥ — **هانیا** : اداتی [اسـتفهام . بیان] بیان ایدوب دائما اوله داخل اولور .

استفهام ـ هانیا فلان حالا کلمدی

بیان ـ بو آدمی کوردکمی هانیا ایکی سنه مقدم فلان

برده شو صورتله کورمش ایدك ایشته

بو آدم اودر . . . . کبی

١٦٦ — **هایدی** : ترکجه ده [مباشرت] اداتی دیمکدر .

هایدی کیده لم . هایدی یازه لم . . کبی

١٦٧ — **همان** : فارسیدن مأخوذ اولوب لسانمزده [حصر . تقریب . استعجال . استمرار] اداتیدر .

حصر ـ هرکلن صیدین آلوب کیتدی همان بن قالدم

تقریب ـ همان پدری . . . . کبی

استعجال ـ بودامکهده طورلمز امان همان کیده لم

استمرار ـ کلفدارم سن همان صاغ اول فدا جانلر سکا

مصراعلرنده اولدیغی کبی .

بو همان معناسـنده [همین] ادات فارسیسی وقتیله بزده مستعمل ایمش لکن شمدی مهجوردر .

١٦٨ — **همده** : بالاده کی یوز یکرمی طقوزنجی ماده ده ذکر اولنمش ایدی .

١٦٩ — **یاخود** : ادات [عطف] اولوب احد امرین ایچون مستعملدر .

١ ـ بك صوصادم براز صو یاخود شربت کتیر

٢ ـ بوکون قپویه فلان اوشاق یاخود فلان کلسون . . کبی

اشبو یاخود چوق دفعه مکرر استعمال اولندیغی مثللو بعضاً تخفیف ایله یالکز [یا] صورتنده‌ده قوللانیلور .

یا کتابمی ویر یاخود پاره‌سنی

یا مکتبه کیت یا برصنعته کیر... کبی

اگر امرینده تساوی قصد اولنورسه اولوقت یاخود ویا یرینه [کرك] استعمال اولنور

کرك کلسون کرك کلسون

کبی که کلوب کلمه‌مسی متساوی دیمك اولور.

١٧٠ — **یعنی** : عربجه‌دن مأخوذ ادات [تفسیر] نته‌کیم یوقاریدن بری یازدیغمز سوزلرده برچوق دفعه‌لر کچمشدر یعنی بالمناسبه بالاده یازلمشدر .

١٧١ — **یوقسه ـ یوخسه** : بوایکی اداتی بعضلری بشقه ظن ایدرلر حالبوکه خطا ایله اولانی قدیم املادن وقافلیسنی املای جدیددن متولددر اشبو یوقسه یاخود یوخسه ایکی وجهله استعمال اولنور:

برنجیسی — تعیین طلب مقامنده یعنی اصل فعلك ثبوتی متکلمك معلومی اولوبده برینك تعیینی طلب ایلدیکی یرلرده استعمال اولنور

[قشله‌ده فریق بوروی چالینیور باق پیاده فریقیمی یوخسه سواری فریقیمی کلدی] جمله‌سنده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی — طلب تصدیق مقامنده استعمال اولناندر
(فریق پاشا کلدیمی یوخسه کلدیمی) ... کبی .

رباعی اولان ادوات

۱۷۲ — جوهری درت حرفدن عبارت اولوب لسانمزده مستعمل اولان ادوات اساساً [اکرچه . انجق . جلین . مثلو . نته‌کیم . مادامکه . هیهات] کلمه‌لرندن عبارت یدی عدد اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر :

۱۷۳ — اکرچه : هرنقدر تعبیرینه معادل طوتیلور [ایذان . استدراك] اداتیدر داخل اولدیغی عباره‌یی فعل اعانه‌نك صورت شرطیه‌لری یاخود [اما . فقط . لکن . انجق] اداتلرندن بری تعقیب ایدر و بو حالده اصل استدراك مذکور فعللر ایله اداتلرده اولدیغی حالده [اکرچه] استدراکك مخبری مقامنده بولنور

۱ — اکرچه طوپ مدهش ایسه‌ده تفنك اندن دها مؤثردر .
۲ — اکرچه طوپ مدهشدر فقط تفنك اندن مؤثردر .
۳ — اکرچه انسان حیواندر اما حیوان ناطقدر .
٤ — اکرچه انسانسك لکن انسانیت یولندن کچمه‌مشسك .. کبی

بونك همزه‌سنك اسقاطی نظمده جائز ایسه‌ده نثرده قطعاً جائز دکلدر یعنی نظمده

کرچه کیم برراوی معجز بیانیدر سوزم

دینور اما نثرده [کرچه] دیمز.

اسکیدن [اکر] یرینه [اکرچه] و [اکرچه] یرینه [اکر] قوللانیلور ایدیسه‌ده بوخصوص فارسی‌یه مخصوص اولوب لسانمزه اویمدیغندن ومعنا بوزوله‌جغندن بویله استعمالی قطعیاً جائز دکلدر.

۱۷٤ — انجق : ترکجه‌نك [حصر واستدراك] اداتیدر.

حصر ایکی معنایی مشتملدر :

بری معنای ثبوتیدرکه برشیئك برشیده بولنمسیدر وبوحصر انجق لفظنك داخل اولدیغی کلمه‌ده اعتبار اولنور

بوکون مکتبه انجق بن کیتدم

بوکون بن انجق اسکداره کیتدم ..کبی

دیکری معنای سلبیدرکه اول حکمك بشقه یره سرایت ایتمه‌مسیدر :

بوکون استانبوله انجق انکله کیتدم

بونی انجق سنك ایچون یازدم . . . کبی .

استدراك معناسنه کلسی ایسه شو :

چوق سویلدی انجق برشیء اکلاشلمدی

رجالر ایتدی انجق روی قبول کورمدی

جمله‌لرنده اولدیغی کبیدر .

۱۷۵ — جلیم : کبی معناسنه بر ادات اولوب چوقدن بری لسانمزدن هجرت ایتمش اولدیغندن شایان تفصیل دکلدر .

۱۷٦ — مثللو : کبی معناسنه عربینك [مثل] نی ترکجه صفت حالنه قویه‌رق یاپلمش براداتدر. امثالی مثللو بوده چوق دفعه کورلمشدر.

١٧٧ — نته‌كيم : ادات تمثيلدر نته‌كيم امثالى كچمش ايدى بورادەكى [كيم] كه‌ نك عينى ايسەده لسان بيان جديدمزده [نته‌كه] تعبيرى بكده قوللانلميور انكچون دائما نته‌كيم استعمال ايتمليدر.

١٧٨ — مادامكه : عربيدن مأخوذ اولوب بزده شرط اداتى كبى مستعملدر

مادامكه ويرييورسن‌ده آل . . . كبى .

١٧٩ — هيهات : لفظى عربى اولوب تركجه‌ده ادات اولمق اعتباريله [استبعاد] اداتى كبى مستعملدر.

هيهات : نقدر اوزاق معناسنى يعنى برشئ بعيد عد ايتمك خصوصنى متضمن اكثريا جمله‌نك اخرينه بعضاً ده اولنه‌كلير و جمل منفيه‌دن زياده جمل مثبته‌يه داخل اولور و بونلردنده جمل استفهاميه و على الخصوص جمل فعليه‌يه دها موافق برصورتله كلور.

اول واخرده كلمسى ايسه مقتضاى مقامه تابعدر انى ايجاب حال تعيين ايدر. نته‌كيم :

كنديني شاعرمى ظن ايدييور؟ هيهات !

ديندیكى كبى .

هيهات ! كنديني شاعرمى ظن ايدييور؟

دينور فقط :

هيهات سن اميد ايدييورسك اما انك سكا مرحمت ايده‌جكى يوق

عباره‌سنده هيهات تأخير ايدلسه و

شو بيچاره‌يه باقكز . حالنه باقميورده بيوك بيوك دعوالرده بولنيور. هيهات

عباره‌سنده تقديم ايدلسه مناسبتسز اولور.

دردنجی مقاله

کلام

١٨٠ — *کلام*: تمام برسوزدن عبارتدر بناءعلیه مستقل جمله‌لر کلام اولدقلری کبی یالکز [کیت . کل] و امثالی فعللرده کلام اولورلر انجق بوراده کلامدن مقصد جمله‌لردن وبرجمله ایله بر ترکیب ناقصدن ویا برفعلدن ترکب ایدن تمام برافاده اولوب انلرك احوالی تحقیق وقواعد ارتباطنی تدقیق ایله لوازماتنی تحریردن عبارت اولدیغندن بویله جمله‌لردن ترکب ایدن تمام افاده‌لری بومقاله‌ده تحریر ایلدك :

١٨١ — بالاده‌کی ادوات مقاله‌سنده کورلدیکی وجهله ادواتك بعضیلری ایکی جمله‌یی ویاخود برجمله ایله برترکیبی ویا برفعلی یکدیکرینه ربط ایله برتمام افاده ایدرلر. ازجمله :

[عطف. تعلیل. تشبیه. شرط . استثنا . حالیت . احتمال. حصر. استدراك] اداتلرینك بو وظیفه‌یی ایفـا ایلدکاری محللرنده کورولمش ایدی. بوخصوصده [شرطیت. حالیت. تمیز] احوالی شـایان تدقیق اولدیغندن بروجه آتی انلری اجمال ایله تحریر ایلدك.

شرط وجزا

١٨٢ — شرط وجزا ترکیباتی اساساً اوچ وجهله واقع اولور :

وجه اول — صیغ شرطیه‌دن برینی حاوی اولان بر جمله‌نك دیکر

برجمله‌یه ربطیدرکه شرط صیغه‌سنی حاوی اولانه [جملهٔ شرطیهٔ مخصوصه] ودیکرینه [جملهٔ جزائیه] دینور

بروسه قاپلیجه‌لرینه دوام ایدرسه‌ك شفا بولورسك

کبی که [بروسه قاپلیجه‌لرینه دوام ایدرسه‌ك] جمله‌سی [جملهٔ شرطیهٔ مخصوصه] و [شفا بولورسك] جمله‌سیده [جملهٔ جزائیه] در.

وجه ثانی — صیغهٔ توقیتیه‌نك داخل اولدیغی جمله ایله دیکر برجمله‌نك ارتباطیدرکه بو صیغهٔ توقیتیه شرط واقع اولوب مضمونی هرنه وقت اولسه مضمون جزانك بهرحال واقع اوله‌جغنی بیان ایتمکله بوصیغه‌نك داخل اولدیغی جمله‌یه [جملهٔ شرطیهٔ محققه] و دیکرینه ینه [جملهٔ جزائیه] دینور

سن بویله درسه چالشدقجه عالم وکامل اولورسك

کبی که بوراده [سن بویله درسه چالشدقجه] جمله‌سی [جملهٔ شرطیهٔ محققه ودیکری [جملهٔ جزائیه] در.

وجه ثالث — صیغ شرطیه‌یه [دخی] ویاخود بونك مخففی اولان [ده] اداتلری الحاق اولندقدن صوکره جملهٔ جزائیه‌نك اولنه‌ده [ینه] اداتی کتوریله‌رك تشکیل کلام ایتمکدرکه بونده شرطك عدم وقوعی تقدیرنده جزانك وقوعی اولویتده قاله‌جغنی افاده ایده‌رك حال ترکیبی مقامنده بولنه‌جغندن بومثللو شرطلره [شرط حالی] وجمله‌سنه‌ده [جملهٔ شرطیهٔ حالیه] دینوب جزاسی‌ده ینه جملهٔ جزائیه‌در. نته‌کیم :

قصور ایتدمسه‌ده التفاتکزی دریغ ایتمیکز

دینلدکده قصورك عدم وقوعی تقدیرنده دریغ ایدلمیه‌جکی اولویتده

اولدیغی اکلاشیلیر و[قصور ایتدمسه‌ده] جمله‌سی [قصور ایتدیکم حالده] دیمکدر .

فائده — فعل التزامینك حکایه و روایت صیغه‌لری بعضاً شرط مقامنده کلوب بولندقلری جمله‌لر جملۀ شرطیه اولورلر

اکر مکتبه دوام ایدیدك عالم اولوردك

اکر قلمه دوام ایدیمشم کاتب اوله‌جقمشم... کبی

حالیت

١٨٣ — کلامده حال معناسنك تضمنی درت وجهله اولور .

وجه اول — بر جمله‌دن ادات رابطه طی اولندقدن صوکره یرینه [ایکن] اداتی کتوریله‌رك دیکر جمله‌یه ربط اولنمقدرکه بوجمله‌یه [حال ترکیبی جمله‌سی] دینور

١ — حال بویله دردە نیچون عناد ایدرسك

٢ — بن سکا پدرانه نصیحت ایتمشم سن طوتمدك

ترکیبلرندن برنجده [درده] یرینه و ایکنجیده [م] یرینه [ایکن] کتوریله‌رك شو:

١ — حال بویله ایکن نیچون عناد ایدرسك

٢ — بن سکا پدرانه نصیحت ایتمش ایکن سن طوتمدك

دیمك کبی .

وجه ثانی — بر جمله صله حالنه قونلدقدن صوکره آخرینه برده [حالده] لفظی کتوریله‌رك حال ترکیبی یاپیلوب دیکر جمله‌یه ربط اولنمقدر :

فلان ذات آت اوزرنده اولدیغی حالده بورادن کچدی . . . کبی

وجه ثالث — وجه ثانی کبی صله یاپیلوب اول صله مفعول الیه صورتنه قونلدقدن و آخرینه [مبنی . بناءً] سوزلری قاتلدقدن صوکره تعلیل معناسنی مشعر برحال ترکیبی اوله‌رق دیکر برجمله‌یه ربط اولنمقدر.

حقمده توجهکز برکمال اولدیغنه مبنی بورجایه جسارت ایلدم

محبتمزك قوتلی اولدیغنه بناءً بومسامحه‌لر واقع اولور . . کبی

وجه رابع — مصدر مضافك مفعول الیه صورتنك آخرینه [مبنی . بناءً] لفظلری کتوریلوب حال ترکیبی جمله‌سی یاپیله‌رق دیکره ربط ایتمکدر.

حقمده توجهکز برکمال اولمسنه مبنی بوحاله جسارت قلندی

آره‌ده مخادنتك قوی اولمسنه بناءً بویله اولدی . . . کبی

تمییز

١٨٤ — برجمله‌نك دیکر جمله‌یی تمییز صورتیله یکدیکرینه ربط اولنمسی دخی درت وجهله واقع اولور .

وجه اول — جمله صله حالنه قونلدقدن صوکره آخرینه [جهتله] کتوروب دیکر جمله‌یه ربط ایتمکدرکه بویله صله حالنه قونیله‌رق جهتله الحاق ایدلمش اولان جمله‌یه [جملهٔ تمییزیه] دینور .

بن سکا مخلص اولدیغم جهتله بو نصیحتی ایدییورم . . کبی

وجه ثانی — مصدر و مصدر مضاف حالنه قونیلان بر ترکیبه [جهتله .

حسبیله . مناسبتیله . ملابسه‌سیله] کلماتی علاوه اولنوب جملهٔ تمییزیه یاپلدقدن صوکره دیگر جمله‌یه ربط ایتمکدر .

سکا خلوصم برکمال اولمق جهتیله بو نصیحتی ایدییورم
سکا امنیتم برکمال اولمسی حسبیله بو سوزی سویلرم
سکا یقین اولمق مناسبتیله بویله یاپیور . . . . کبی

وجه ثالث — صله‌نك مفعول ایله صورتنك آخرینه [نظراً . کوره] علاوه اولنوب جملهٔ تمییزیه یاپلدقدن صکره دیگر جمله‌یه ربط ایتمکدر .

حقمده توجهی برکمال اولدیغنه [کوره] نظراً بو رجامیده قبول ایدر

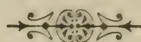
وجه رابع — مصدر مضافك مفعول الیه صورتنك آخرینه [نظراً . کوره] علاوه سیله جملهٔ تمییزیه یاپلدقدن صوکره دیگره ربط اولنمقدر .

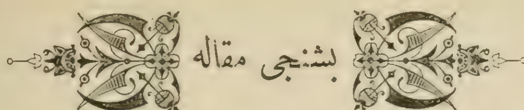
بو قدر صادق اولمسنه کوره [نظراً] کوردیکی مکافاة آزدر . . کبی

١٨٥ — فائدهٔ مهمه هر کلام برجمله‌در لکن هر جمله‌یه برکلام دینلمز زیرا بعض جمله‌لر واردرکه بر بشقه جمله‌یه مربوط اوله‌رق مستقل برکلام اولماز بلکه کلامك برجزئی اولور نته‌کیم جمل شرطیه وحالیه وتمییزیه بونوعدندر یعنی بونلرده مستقل وتام برمعنا اولمیوب جملهٔ شرطیه‌لر جزالریله و دیگرلریده انلری تعقیب ایدن جمله‌لر ایله اولنوب اولوقت کلام اولورلر .

١٨٦ — تنبیه : ترکیب ناقصلرده صفتله موصوفك ومضافله

مضاف الیهك وجملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا ایله خبرك وجملهٔ فعلیه‌لرده فعل
ایله مفاعیلك واوچنجی مقالەده بیان اولنان ادواتك بو کتابده ارائه
ایدلمش اولان اصول و قواعده مخالف اوله‌رق تقدیم و تأخیرلری
مقتضای حاله کوره جائز ایسه‌ده مقتضای حالی [علم معانی] بیلدیره‌جکندن
علم نحوده بوتقدیم وتأخیرلردن بحث ایدلمز .

بشنجی مقاله

اشارات

١٨٧ — اوقومغی قولایلاشدرمق ویازمغی ساده‌لندیروب معنایی قوتلشدیرمك اوزره مستعمل اولان نقطه و چیزکیلره [اشارت] دینور.

بزده وقتیله برایکی اشارت اولدیغی حالده شوادوار اخیرهٔ ترقیمزده غرب یازیلرندن دها بر طاقم اشارتلر اخذ وقبول اولندی‌که اسکیلرله برابرجمله‌سی [نقطه . حده . مفرز . استفهامیه . استغرابیه. تخصیصیه. کشیده] دینلان یدی‌شیدن‌عبارت‌اولوب بروجه آتی تعریف‌اولنورلر .

نقطه

١٨٨ — نقطه اساساً درت صورتله استعمال اولنور .

برنجیسی — شکللری متحد اولان حرفلری تفریق ایچون التنه اوستنه قونان برایکی اوچ نقطه‌درکه بونلره [نقاط حروف] دینور .

ب . پ . ت . ث — ﺑ . ﭘ . ﺗ . ﺛ

ج . چ . خ . — ﺟ . ﭼ . ﺧ

ذ . ذ . . . . .

ر . ز . ژ . . . .

س . ش . ـسـ . ـشـ . . .
ص . ض . . . . .
ط . ظ . . . . .
ع . غ . ـعـ . ـغـ . . .
ـع . ـغ . . . . کبی

ایکنجیسی — کلامك ختامنه دلالت ایتمك اوزره حروفات صره‌سنه واورته‌یه قونیلان برنقطه‌درکه بوکا [نقطهٔ انتها] دینور. ایشته بورایه قویدیغمز نقطه کبی .

اوچنجیسی — سطر اره‌سنده شویله‌جه . . . . . . قوللانیلان نقطه‌لردرکه بونلره‌ده [نقاط مرسله] دینور .

اشبو نقاط مرسله اساساً درت وجهله استعمال اولنور .

وجه اول — معلوم ومتعارف اولان برفقره‌نك باشنی ویاصوکنی یازوب متباقیسنی یازمیه‌رق مذکور نقطه‌لری وضع ایتمکدر. مثلا :

آغستوسده صویه کیرسه بالطه کسمز بوز اولور

فقره معلوم یازی آره‌سنده افاده اولنه‌جغی صره‌ده سوزك ایجابنه واحوال سائره‌یه کوره :

« . . . بالطه کسمز بوز اولور »

یاخود

« آغستوسده‌صویه‌کیرسه . . . . »

صورتنده یازلدیغی کبی .

وجه ثانی — دها یازیله‌جق شیٔ اولوبده یازلمدیغنی کوسترمك

ویاخود عیناً نقل اولنمش برپارچه‌نك التی اوستنی یازمیوب فقط اولدیغنی بیلدیرمك اوزره ینه اشبو نقاط مرسله قونور .

وجه ثالث — اسمی سویلنمك آرزو اولنمیان ویاخود سویلنمسی مستکره وعیب اولان سوزلرك یرینه بونقطه‌لری وضع ایتمکدر .

« . . . عذابده کرك»

کبی که بوراده «شیطان» لفظی یرینه مذکور نقاط مرسله قونلمشدر.

وجه رابع — سوزی اوزاتمق وکنایه‌لی اولدیغنی کوسترمك خصوصنده دخی استعمال ایتمکدر.

نه دیه‌جکدم . . . هانیا . . . شیٔ . . . کبی

دردنجیسی — شوراده : اولدیغی وجهله بربری اوزرینه موضوع اوله‌رق سطر اره‌سنه قونیلان و[نقاط مفسره] تعبیراولنان نقطه‌لردرکه برشیئك ایضاح وتعریف وتفسیر اولنه‌جغنی بیان ایدرلر.

مفرز

١٨٩ — مفرز دینلن شو ، اشارتدرکه برکلامی ترکیب ایدن جمله‌لرك اره‌سنه وضع اولنوب ایکی صورتله استعمال اولنور.

برنجی صورت — معنانك اکمالی ایچون استعمالی واجب اولان صورتدر. مثلا:

احمد افندی النده تسبیح اولدیغی حالده محمدافندی‌یه راست کلمش دینلدکده کرچه‌قواعد نحویه‌یه کمال دقتله اولکینك جملهٔ حالیه اولدیغنه نظراً معناء مستفاد اولورسه‌ده دفعة تسبیح کیمك النده اولدیغی اکلا-

شیله‌میوب هم احمدك هم محمدك النده اولمسی احتمالاتی موجود اولدیغندن بوشبهه‌دن وارسته قیلمق ایچون تسبیح احمد افندی النده ایدیسه انك متداخل اولدیغی جمله ایله دیکر جمله اراسنه یعنی شو:

احمد افندی النده تسبیح اولدیغی حالده، محمد افندی‌یه راست کلدی

صورتنده تحریر اولنور واکر تسبیح محمد افندی‌ده ایسه اول وقت شو:

احمد افندی النده تسبیح اولدیغی حالده، محمد افندی‌یه راست کلدی

طرزنده تحریر اولنور.

ایکنجی صورت — اویله برکلامك جمله ومفرداتی اراسنه قونیلور که انلردن بری ویا برقاچی حذف اولنسه ینه معنی تام قالوب کلام بوزلماز.

«مصطفی افندی، آتنه بنوب، چارشویه کیره‌رك، کزدکدن

صوکره، برمقدار، میوه الوب، عودت ایتدی»

کبی که بوندن بری قالدیرلسه

مصطفی افندی، اتنه بنوب، کزدکدن صوکره برمقدار میوه

آلوب عودت ایتدی.

ویا برقاچی قالدیرلسه

مصطفی افندی چارشویه کیده‌رك میوه الوب عودت ایتدی

صورتلرنده ینه تام الافاده قالوب کلام بوزلماز.

مدّه

۱۹۰ — عربی وفارسی کلمه‌لرده الفك مد ایتدیکی ویا جنسنی بیان ایلدیکی حرف دخی الف اولنجه ایکی الف بر یره کلمه‌مك ایچون یالکز برالف یازیلوب اوزرینه شو ٓ اشارت قونور که مده بوکا دیرلر

آل آفت آن آوآن

کبی که ترکجه‌ده‌ده حرکه‌سی فتحهٔ ثقیله اولان الفلرك اوزرینه وضع ایتمك اصولی بر مدتدر مشاهده اولنیور.

آق آرش آلیم آند ... کبی

استفهامیه

١٩١ — علامت استفهام اولان شو ؟ اشارت اساساً ایکی وجهله مستعملدر.

وجه اول — سؤالی متضمن کلمه ویا جمله‌نك نهایتنه وضع ایتمکدر

اولدیمی ؟ کلدیمی؟

فلان شی نه اولدی؟ ... کبی

وجه ثانی — بیلنمین بر شیئی مع الاستغراب استیضاح ایچون قوسین اراسنده اوله‌رق شو (؟) وجهله استعمال ایتمکدر. مثلا: غزته‌نك بری:

غانطه‌ده بر حرکت ارض اولمش

دیه بر فقره یازسه جغرافیاجه (غانطه نامنده معلوم بر محل اولمدیغندن دیکر برغزته بوکا استغراب ایده‌رك جملهٔ مذکوره‌یی نقل ایتسه شو:

غانطه(؟)ده‌برحرکت ارض اولدیغنی قلان‌غزته یازییور

صورتنده نقل وروایت ایلر.

استغرابیه

١٩٢ — علامت‌استغراب اساساً شو ! اشارتدرکه اوچ وجهله مستعملدر.

وجه اول — بر کلمه ویا بر جمله یله تعجب اولنورسه نهایتنه قونور وایجاب ایدرسه تعجبك درجه‌سنه کوره تعدد ایدر.

چوق شی! فلان وفات ایتمش!! دها دون صاغ ایدی!!!

وجه ثانی — خطاب ایچون استعمال ایتمکدر.

برادر! بنی دکله! سکا دییورم! ... کبی

وجه ثالث — سوز صاحبنك قوتنی کوسترمك خصوصنده استعمال ایتمکدر.

بنم نه لازم! وارسون باشنی طاشدن طاشه اورسون! کبی

تخصیصیه

۱۹۳ — علامت تخصیص اوله‌رق شو « » ( ) وشو [ ] وشو { } اشارتلر واردرکه بونك اولکیسنه [طرناق] دیکرلرینه [معترضه] دینور.

طرناق دینلن شو « » اشارت بر سوزی بشقه‌لرندن آییروب مستقل کوسترمك ایچون اول سوزك ایکی باشنه یازیلیر.

۱ — شو یووارلق شی «قارپوز» در

۲ — کولمك شانندن اولان حیوانه «انسان» دینور.

معترضه‌لر ایسه بلاغت کتابمزده کوروله‌جکی وجهله جملهٔ معترضه‌لرك اطرافنه چوریلور وبعضاً طرناق مقامنده ده قوللانیلورلر.

کشیده

۱۹٤ — کشیده دینلن اشارت درت بش نقطه بوینده شویله

برچیزکیدن عبارتدرکه سؤال وجوابلر ایله محاورەلرده وجملەنك ایکی طرفنه چکلمك اوزره معترضه مقامندەده استعمال اولنور.

سؤال وجواب

سؤال ـ اوغلم نه اوقیيورسك؟

جواب ـ نحو ترکی

س ـ نرەسندەسکز؟

ج ـ حمد اولسون بوکون تکمیل ایتدك

(محاوره مثالی)

احمد ـ برادر حمد اولسون بوکتابده ختام بولدی

محمد ـ چوق شکر برادر

ا ـ عجبا بوندن صوکره نه کلەجك؟

م ـ بیلمیورمیسك؟

ا ـ خیر، سن بیلورمیسك؟

م ـ اوت بیلیرم « نحو عربی» اوقویەجغز

ا ـ الحمدلله

ختام

(قصبار مطبعەسی)

خواجۀ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات مركبات ادبيات] قواعدینی حاوی اولوب درت مجلد اوزرینه مرتبدر

ایكنجی جلدك — ایكنجی كتابی

نحو عربی

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

نحو عربى

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — **علم نحو عربى** : حال تركيبده كلماتك اواخرى احواليله اصول تركيبى معرف اولان علمدر .

كلماتك اواخرى احوالى ديمك آخرلرنده حركه وحرفك تبدليله ساكن اوقونملرى خصوصاتندن عبارت اولوب بو ده اكثريا حروف معانينك تأثيراتيله ودها بعض شيلرله بيلنور كه بوكا [احوال اعراب] دينور .

۲ — تركى و فارسى نحولرنده يازديغمز كبى اولاً اصول تركيبى بيان مناسب اولديغندن بو كتاب دخى برى [اصول تركيبه] ديكرى [احوال اعرابه] مخصوص اولەرق ايكى مقاله اوزرينه تدوين اولندى.

برنجی مقاله

اصول ترکیب

٣ — ترکیب: بر ویا زیاده کلمه‌لرك آخر بر کلمه‌یه انضمامندن حاصل اولان هیئتدرکه بوكا [مرکب] دخی دینور .

مرکب — یاتام برمعنی افاده ایدر یا ایتمز .

اکر تام بر معنی افاده ایدرسه اکا [ترکیب مفید] دینور .

اِنتصر الجیشُ وانهزم العدو
ایله
الصمت زین والسکوت سلامة

ترکیبلری کبی .

اکر تام بر معنی افاده ایتمزسه اکا ده [غیر مفید] دینور .

معدی‌کرب . عبدالرزاق . الحیوان‌الناطق

ترکیبلری کبی که بونلر مرکب اولدقلری حالده تام بر معنی ویرمدکلرندن مفرد مقامنده بولنه‌رق ترکیب مفیدلره داخل اولورلر. بناءً علیه ترکیب مفیدلردن اول بو ترکیب غیرمفیدلرك احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن بو مقاله اولا [غیر مفیدلر] بعده [مفیدلر]دن بحث ایتمك اوزره ایکی باب اوزرینه بنا اولندی .

باب اول

{ ترکیب غیر مفیدلر }

٤ — ترکیب غیر مفیدلر ایکی نوعدر :

نوع اولی — جزئین بیننده جهت اسناد اولدیغی حالده بر سببدن طولایی معنای مفیدی حاوی اولمیاندر .

إِنْ جاءَ زيدٌ

کبی که (جاء زيدٌ) ترکیبی اسنادی حاوی اولدیغندن مفید ایکن حرف شرط اولان (إِنْ)ك دخولیله افاده قاصر قالوب معنانك تمام اولمسی بر جوابه منوط قالمش و بو جهتله [ان جاء زید] ترکیبی غیر مفیدلر صره سنه کچمشدر .

زیرده کوروله‌جکی وجهله [جمله] تعبیری ترکیب مفیدلره مخصوص اولدیغندن اشبو [ان جاء زید] صورتنه جمله دینله‌مز ایسه‌ده یالکز [جاء زید] ترکیب مفید و بناءً علیه جمله اولدیغندن علمای متقدمین حضراتی بوکاده [جملهٔ شرطیه] تسمیه ایتمشلردر فقط هر حالده جمله تعبیرینه باقوبده مفیدلردن عدی جائز اوله‌ماز بو کبی جملهٔ شرطیه‌لر غیر مفید ترکیبلردن معدود در .

نوع ثانی — جزئین بیننده جهت اسناد اولمیان مرکبلردرکه بونلرده [مزجی . توصیفی . اضافی] ناملریله اوچ نوع اولدقلرندن بروجه آتی تعریف اولنورلر .

ترکیب مزجی

٥ ــ ترکیب مزجیلر : جزئین بیننده جهت اسناد اولمامقله برابر نسبت تملك اعتباری وتوصیف قیدی بولنمیان مرکبلردر .

بعلبك . حضرموت . معدیکرب .

کبی که بونلر سماعی اولدقلرندن ایشیدیلوب بللهمکله بیلنورلر .

ترکیب توصیفی

٦ ــ ترکیب توصیفی : جزئیندن بری دیکرینی وصف ایدن مرکبدر .

رجلٌ کریمٌ . الوجه الملیح ... کبی

اشبو ترکیب توصیفلری وبوندن صکره بیان اولنهجق اصول وقواعدی لایقیله آکلایهبیلمك ایچون اسملرك معرفه ونکره اولملری احوالنی بیلمك لازم کلدیکندن ترکیب قواعدندن اول معرفه ونکره احوالنی یازمغه لزوم کوردك :

٧ ــ معرفه : [مادلّ علی مسمیّ بعینه] صورتیله تعریف اولنور که [عینیله بر مسمایه دلالت ایدن اسم دیمکدر] .

نکره ــ [مادلّ علی مسمیّ شایع فی جنسه] صورتیله تعریف اولنور که :

[جنسده شایع اولان مسمایه دلالت ایدن اسم دیمك] اولوب حدودی معرفهنك اقسامنی بیلمکله معلوم اولور .

معرفه : یدی نوعدن عبارتدرکه :

برنجی نوعی -- کافهٔ ضمیرلر یعنی علم صرف عربیده بیان ایتدیکمز

[مرفوع متصل . مرفوع منفصل . منصوب منفصل] ایله [منصوب متصل ومجرور متصل] بیننده مشترك اولان درت نوع ضمیرلردر .

ایکنجی نوعی — علملر .

اوچنجی « — اسم اشارتلر .

دردنجی « — اسم موصوللردرکه : بونلرده صرف عربی کتابمزده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده تکرار ایدلمدیلر .

بشنجی نوعی — [معرف باللام] اولاندر یعنی حرف تعریف ایله معرفه قیلنانلردر .

حرف تعریف : الف لامدن عبارت اولان (اَلْ) درکه بوده درت معنایه کلیر :

برنجیسی — جنس ایچوندر .

الرجلُ خیرٌ من المرأةِ

کبی که [ارکك جنسی قادین جنسندن خیرلیدر] دیمك اولمقله [رجل ومرأة] دەکی الف لاملر جنسی بیان ایدەرك اساساً نکره اولان بو ایکی لفظی معرفه قیلمشدر .

ایکنجیسی -- استغراق ایچوندر .

اِنّ الانسان لفی خسرٍ الاّ الذین آمنوا

آیت کریمەسندەاولدیغی کبی که معنای شریفی [هر بر انسان خسراندەدر آنجق ایمان ایدنلر اندن مستثنادر] دیمك اولمقله [الاّ] ایله واقع اولان استثنایه نظراً ایهاملیدر .

انسان لفظنه داخل اولان حرف تعریفك (هر) معناسنده جمله یه شمولی اولدیغی یعنی استغراق ایچون ایدوکی منفهم اولورکه بوده نکره اولان انسان لفظنی معرفه قیلمشدر .

اوچنجیسی ــ عهد خارجی ایچوندر .

عهد خارجی دیمك : الف لامك داخل اولدیغی اسمك صراحةً ویاضمناً ذکری سبق ایتمش اولمسی دیمکدر .

جائنی رجلٌ فاکرمت الرجلَ

کبی که [بکا بر آدم کلدی بنده او آدمه اکرام ایتدم] دیمك اولوب بوراده ذکری مسبوق اولان رجل اساساً نکره اولدیغی حالده الف لام ایله معرفه قیلنمشدر نته کیم ترجمه سندهده بر آدم نکره ایکن او آدم دینلمکله معرفه اولمشدر .

دردنجیسی ــ عهد ذهنی ایچوندر .

عهد ذهنی دیمك : الف لامك داخل اولدیغی اسمك معنیً ومادةً مذکور اولمیوب ذهنده متصور اولمسی دیمکدر .

اُدْخُلِ السوقَ واشترِ اللحمَ

کبی که [چارشویه کیر وات آل] دیمك اولوب بوراده [سوق . لحم] لفظلری معرفه قیلنمشدر .

بونلر معنی جهتیله تماماً معرفه اولمدقلرندن واکثر محققین بونلری معرفه ایله نکره اراسنده واسطه صایدقلرندن اصطلاح فنده [معرفهٔ لفظیه] عنوانیله یاد اولنورلرکه حقلرنده پك چوق مباحث جاری

اولدیغندن ارباب مراقك کتب مفصلۀ عربیه یه مراجعتلری لازم اولدیغی وبومعرفه ایله نکره مباحثنك دها موضح احوالی اشبو خواجۀ لسان عثمانینك اوچنجی جلدینك ایکنجی کتابی اولان فن معانیده بیان ایدیلوب ایلروده کوروله جکنی بیان ایدرز.

٨ — *آلتنجی نوعی* — [معرفه یه مضافلر] یعنی بوندن اول ذکر اولنان بش نوع معرفه یه که : [ضمیرلره . علملره . اسم اشارتلره . اسم موصوللره . معرف باللاملره] زیرده کوروله جك اولان صورتده اضافت معنویه ایله مضاف اولان کلمه لر دیمکدر .

١ ـ غلامی . ابنك . ابوه .

٢ ـ ابن زید . غلام عمر .

٣ ـ ابن هذا . کتاب ذلك الرجل .

٤ ـ غلام الذی جاء . کتاب الذین ذهبوا .

٥ ـ صاحب الدار . اهل القلم .

کبی که برنجی طاقمده [غلام. ابن. اب] نکره لری معرفه اولان [ی. ك. ه] ضمیرلرینه وایکنجی طاقمده [ابن. غلام] نکره لری معرفه اولان [زید و عمر] علملرینه واوچنجی طاقمده [ابن. کتاب] نکره لری معرفه اولان [هذا و ذلك] اسم اشارتلرینه و دردنجی طاقمده [غلام. کتاب] نکره لری معرفه اولان [الذی و الذین] اسم موصوللرینه وبشنجی طاقمده [صاحب. اهل] نکره لری معرفه باللام اولان [الدار. القلم] ه مضاف اولدقلرندن آنلرده معرفه قیلنمشلردر.

یدنجی نوعی — حرف ندا ایله معرف اولاندر [یا رجل] کبی که بونده

دخی اوزون اوزادی‌یه مباحث وار ایسه بو مجله‌ده‌تذکارینه لزوم اولمدیغندن بو قدرجق بلله‌مك کافیدر.

ترکیب توصیفی : بر اسمله صفتدن ترکب ایدن هیئتدرکه اول اسمه [موصوف] دینور .

الرجل القبیح . التلمیذ العاقل ابوه

کبی که بوراده [قبیح] ایله [عاقل] برر صفت اولوب [رجل] ایله [تلمیذ]ی توصیف ایتدکلرندن بونلرده موصوفدر .

اشبو ایکی مثاله دقت اولنورسه [چرکین آدم] و[پدری عاقل شاکرد] دیمك اولدقلرینه نظراً قبیح صفتنك طوغریدن طوغری‌یه رجلك ذاتنه مخصوص اولوب فقط [العاقل ابوه] ده‌کی عاقل صفتی اساساً [اب] ی توصیف ایلدیکی حالده تلمیذی‌ده توصیفه سبب اولمش یعنی تلمیذ پدرینك عاقللکی سببیله وصف ایدلمش دیمك اولورکه بومطالعه‌دن صفتلرك ذاتی وسببی اولمق اوزره ایکی نوع اولدقلری منفهم اولور . بناءً علیه بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

وصف ذاتی

٩ — موصوفك ذاتنه مخصوص اولان صفتله وصفنه [وصف ذاتی] یاخود [وصف حقیقی] تسمیه اولنور .

اشبو وصف ذاتیلرده، صفتله موصوفك [نوع اعرابده، تعریف وتنکیرده، تذکیر وتأنیثده، افرادوتثنیه وجمعده] مطابقتلری شرطدر یعنی موصوفك آخری مرفوع ایسه صفتك دخی مرفوع و منصوب ایسه آنکده منصوب ومجرور ایسه آنکده مجرور اولمسی وموصوف

معرفه ایسه صفتکده معرفه و نکره ایسه صفتکده نکره اولمسی و موصوف مذکر ایسه صفتکده مذکر و مؤنث ایسه صفتکده مؤنث اولمسی و موصوف مفرد ایسه صفتکده مفرد و تثنیه ایسه آنکده تثنیه و جمع ایسه آنکده جمع اولمسی شرطدر .

١ – رجلٌ کریمٌ
٢ – رجلاً حلیماً
٣ – برجلٍ عاقلٍ
٤ – زیدٌ العاقلُ
٥ – امرأةٌ حلیمةٌ
٦ – الرجلُ العالمُ
٧ – المرأةُ الصالحةُ
٨ – زیدٌ الفاضلُ
٩ – الزیدانِ الفاضلانِ
١٠ – الرجالُ الکرامُ .... کبی که :

برنجیده (رجلُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (کریمُ) صفتی دخی مرفوع
ایکنجیده (رجلاً) « منصوب « (ملیحاً) « « منصوب
اوچنجی (برجلٍ) « مجرور « (عاقلٍ) « « مجرور
دردنجیده (زید) « معرفه « (العاقل) « « معرف باللام
بشنجیده (امرأة) « نکره « (حلیمة) « « نکره
آلتنجیده (رجل) « مذکر « (عالم) « « مذکر

یدنجیده	(مرأة)	« مؤنث	«	(صالحة)	« «	مؤنث
سکزنجیده	(زید)	« مفرد	«	(فاضل)	« «	مفرد
طقوزنجی	(زیدان)	« تثنیه	«	(فاضلان)	« «	تثنیه
اونجیده	(رجال)	« جمع	«	(کرام)	« «	جمع

واقع اولمشدر .

آنجق شوراسنه دقت لازمدرکه : شو اون شرطك جمله سنك بردن بولنمسی یعنی صفتله موصوفك بر آنده هم مرفوع هم منصوب هم مجرور هم معرفه هم نکره هم مذکر هم مؤنث هم مفرد هم تثنیه هم جمع اولمسی ممتنع اولوب مثلا مرفوع اولسه لر منصوب و مجرور اوله میه جقلری و معرفه اولسه لر نکره اوله میه جقلری و مذکر اولسه لر مؤنث اوله میه جقلری و مفرد اولسه لر تثنه و جمع اوله میه جقلری و عکسی حاللرده بوکبی ممتنعات ظهور ایده جکی جهتله اصل شرائط بالاده خلاصةً بیان اولندیغی کبی [نوع اعرابده . تعریف وتنکیرده . تذکیر و تأنیثده . افراد و تثنیه وجمعده] اولان درت شیدرکه بونلرك بای حال بولنمسی یعنی اون شرطدن درت شرطك هر حالده وجودی لازمدر نته کیم بالاده مذکور مثاللرك جمله سنده اوندن دردی دائما موجوددر . شویله که :

برنجیده : [رجلٌ] موصوفی مرفوع اولدیغندن [کریمٌ] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

[رجل] موصوفی مرفوع اولدیغندن [کریم]صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

» » نکره » » » » نکره »
تنکیرده
» » مذکر » » » » مذکر »
تذکیرده
» » مفرد » » » » مفرد »
افرادده

ایکنجیده : [رجلاً] موصوفی منصوب اولدیغندن [ملیحاً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

[رجلاً] موصوفی منصوب اولدیغندن [ملیحاً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

» » نکره » » » » نکره »
تنکیرده
» » مذکر » » » » مذکر »
تذکیرده
» » مفرد » » » » مفرد »
افرادده

اوچنجی : [برجلٍ] موصوفی مجرور اولدیغندن [عاقلٍ] صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده :

[برجلٍ] موصوفی مجرور اولدیغندن [عاقلٍ] صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده :

» » نکره » » » نکره »

تنکیرده

» مذکر » » مذکر » » »

تذکیرده

» مفرد » » » مفرد » »

افرادده

دردنجیده : [زیدٌ] موصوفی مرفوع اولدیغندن [العاقلُ] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

[زید] موصوفی مرفوع اولدیغندن [العاقل] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده :

» معرفه » » » معرفه » »

تعریفده

» مذکر » » » مذکر » »

تذکیرده

» مفرد » » » مفرد » »

افرادده

بشنجیده : [امرأةً] موصوفی منصوب اولدیغندن [ملیحةً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

[امرأةً] موصوفی نکره اولدیغندن [ملیحةً] صفتی دخی نکره اولوب تنکیرده

» مؤنث » » » مؤنث » »

تأنیثده

» مفرد » » » مفرد » »

افرادده

آلتنجیده : (الرجلُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (العالمُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده :

(الرجل)موصوفی معرفه اولدیغندن (العالم)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

یدنجیده : (المرأةُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الصالحةُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(المرأة) موصوفی معرفه اولدیغندن(الصالحة)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » مؤنث » » » مؤنث »

تأنیثده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

سکزنجیده : (زید) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الفاضلُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(زید) موصوفی معرفهاولدیغندن (الفاضل)صفتی دخی معرفهاولوب تعریفده

» » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »
افراده

طقوزنجیده : (الزیدان) موصوفی مجرور اولدیغندن (الفاضلانِ) صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده

(الزیدان) موصوفی معرفه اولدیغندن (الفاضلان) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » مذکر » » » مذکر
» تذکیرده

» » تثنیه » » » » تثنیه
» تثنیه‌ده

اونجیده : (الرجالُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الکرامُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(الرجال) موصوفی معرفه اولدیغندن (الکرام) صفتی دخی معرفه اولوب اعرابده

» » مذکر » » » مذکر
» تذکیرده

» » جمع » » » جمع
» جمعده

مطابقت ایتمشلر در .

ایشته بو مثاللرده کورولدیکی وجهله ترکیب توصیفیلر بو حاللریله غیر مفید اولدیغی کبی موصوفلرك اعرابلری ماقبللرینه تابع اولدیغندن ترکیب اراسنده بونلرك حالنی کوسترمك ایچون بروجه آتی ماقبللریله برابر یازلدی . شویله که :

١ـ جائنی رجلٌ کریمٌ = بکا کریم بر آدم کلدی
٢ـ رأیتُ رجلاً ملیحاً = کوزل بر آدم کوردم
٣ـ مررتُ برجلٍ عاقل = عاقل بر آدمه اوغرادم
٤ـ جاءَ زیدٌ العاقلُ = عاقل زید کلدی
٥ـ رأیتُ امرأةً حلیمةً = حلیمه بر قادین کوردم
٦ـ قامَ الرجلُ العالمُ = او عالم آدم قالقدی
٧ـ قعَدت المرأةُ الصالحةُ = او صالحه قادین اوتوردی
٨ـ سافرَ زیدٌ الفاضل = فاضل زید کیتدی
٩ـ اقامَ الزیدانِ الفاضلانِ = او ایکی فاضل زیدلر قالقدیلر
١٠ـ ذهب الرجالُ الکرامُ = اهل فضیلت اولان ادملر چوغالدیلر . . . کبی . کثر الفضلاء

وصف سببی

١٠ ــ موصوفك متعلقاتندن برینك وصف ذاتیسی سببیله توصیف ایدلمسنه [وصف سببی] دینور .

التلمیذُ العاقلُ ابوهُ

کبی که بوراده عاقل صفتی تلمیذك متعلقاتندن اولان [اب] ك وصف ذاتیسی اولدیغی حالده تلمیذی دخی توصیفه سبب اولمشدر .

اشبو وصف سببیلرك موصوف ایله بینلرنده [نوع اعراب وتعریف وتنکیر] مطابقتی شرط اولوب یعنی موصوف مرفوع ایسه آنکده مرفوع منصوب ایسه آنکده منصوب مجرور ایسه آنکده مجرور وموصوف معرفه ایسه آنکده معرفه ونکره ایسه آنکده نکره اولمسی لازمدر .

١ ـ جاءَ (التلميذُ العاقلُ ابوهُ)

٢ ـ رأيتُ (الرجلَ الصالحةَ امهُ)

٣ ـ مررت (بالرجالِ القائمةِ امهم)

٤ ـ جائنی (زیدُ الفاضلُ ابوهُ)

٥ ـ جائت (امرأة فاضلة اخوها) .... كبی كه :

برنجیده : (التلميذُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (العاقلُ) وصف سببی سیده مرفوع

ایكنجیده : (الرجلَ) « منصوب اولدیغندن (الصالحَ) وصف « منصوب

اوچنجیده : (بالرجالِ) « مجرور « (القائمةِ) « « مجرور

دردنجیده : (زیدُ) « معرفه « (الفاضلِ) « « معرفه

بشنجیده : (امرأة) « نكره « (فاضلة) « « نكره

واقع اولمشدر .

آنجق بورادده شوكا دقت لازمدركه بو بش شرطك جمله سنك بردن بولنمسی ممتنع اولوب بشدن ایكیسی یعنی [نوع اعرابله تعریف ویا تنكیر بولنمسی لازمدر . نته كیم مذكور مثاللردن :

برنجیده : [التلميذُ] موصوفی مرفوع اولدیغندن [العاقلُ] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

[التلمیذ] موصوفی مرفوع اولدیغندن [العاقل] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

« « معرفه « « « « معرفه

« تعریفده

ایکنجیده : [الرجلَ]موصوفی منصوباولدیغندن [الصالحَ]صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده

[الرجل] موصوفی معرفه اولدیغندن [الصالح] صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

اوچنجیده (بالرجالِ) موصوفی مجروراولدیغندن (القائمةِ)صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده

(بالرجال) موصوفی معرفه اولدیغندن (القائمة) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

دردنجیده : (زیدٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الفاضلُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(زید) موصوفی معرفه اولدیغندن (الفاضل) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

بشنجیده : (امرأةٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (فاضلةٌ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(امرأة) موصوفی نکره اولدیغندن (فاضلة) صفتی دخی نکره اولوب تنکیرده

مطابقت ایتمشلر در .

بونلرده تذکیر، تأنیث، افراد، تثنیه وجمع مطابقتی وصفك فاعلنه یعنی مذکور مثاللرده‌کی [ابوه . امه . امهم . ابوه . اخوها] الفاظنه عائد اولدیغندن و بو ایسه فعل معالفاعل قواعدیله بیلنوب ایلروده کوروله‌جکندن بوراده بو قدر بلمه‌مك کافیدر .

١١ — صفت كرك ذاتی كرك سببی اولسون (مفرد) و(جمله) اولمق اعتباريله ايكی نوعدر .

مفرد اولانلر : صفات مشتقه‌دن اولان كلمه‌لردن يعنی [اسم فاعل. اسم مفعول. مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه] ايله (اسم منسوب)لردن عبارتدر .

١ { جائنی [رجلٌ قائمٌ]
جائنی (رجلٌ قائمٌ ابوهُ)

٢ { قام (رجلٌ مضروبٌ)
قام (رجلٌ مضروبٌ غلامهُ)

٣ { رأيتُ (رجلاً نصّاراً)
رأيتُ (رجلاً نصّاراً جدّهُ)

٤ { مررت (برجلٍ جميلٍ)
مررت (برَجُلٍ جميلٍ وجههُ)

٥ { اتانی (غلامٌ هاشمیٌّ)
اتانی (غلامٌ هاشمیٌّ سيّدهُ)

كبی كه بونلرك :

برنجی طاقمنده	:	[قائم] اسم فاعلی هم ذاتی هم سببی صفت اولمش
ايكنجی «	:	[مضروب] اسم مفعولی « « « «
اوچنجی «	:	[نصار] مبالغه فاعلی « « « «
دردنجی «	:	[جميل] صفت مشبهه‌ی « « « «
بشنجی «	:	[هاشمیّ] اسم منسوبی « « « اولمشدر

جمله اولانه صفتلر : جمله زیرده کورولدیکی وجهله ترکیب مفیدلردن عبارت اولوب بونلرده براسمی توصیف ایدرلرسه‌ده بونلر نحویون نظرنده مستقل برکلام اولدقلرندن ماقبلنه مربوط اولدقلرینی کوسترمك ایچون موصوفه راجع برضمیر ایله ربط ایدلملری شرطدر :

۱ ـ جاءنی [تلمیذ یفهم الدرسَ]

۲ ـ جاءنی [تلمیذ یفهم اخوه الدرسَ]

کبی که برنجیده [الدرس] جمله‌سی تلمیذه صفت ذاتی اولوب یفهم‌نك تحتنده مستتر اولان [هو] ضمیریله ربط ایدلمش وایکنجیده [یفهم الدرسَ] جمله‌سی تلمیذه صفت سببی اولوب بوده اخوه‌ده‌کی ضمیر ایله ربط اولنمشدر .

آنجق جمله‌لر نکره مقامنده اولدقلرندن موصوفك دخی نکره اولمسی شرطدر . نته‌کیم امثلۀ سابقه‌ده بویله‌جه واقع اولمشدر . شاید موصوفك معرفه اولمسی لازم کلیرسه اول جمله صفت اولمیوب زیرده کوروله‌جکی وجهله [حال] دنیلن قیددن عبارت اولور .

جاءَ (التلمیذُ یتکلّمُ بفصیح المقال)

کبی که بوراده [تلمیذ] معرف باللام اولدیغندن آلت طرفنده‌کی جمله صفت دکل حالدر .

۱۳ — لسان عربیده موصوف مقدم صفت مؤخر واقع اولمق شرط اولوب اکر موصوف نکره اولورده صفت اکا تقدم ایدرسه اول صفت [حال] اولور .

لِمَیَّةَ موحشاً طَلَلُ

مصراعندهٔ واقع موحشاً اصلنده [لمية طلل موحش] صورتنده
صفت ایکن موصوفك نکره اولمسی و صفتك تقدیم ایدلمسی سببیله
مذکور موحشاً حال اولمشدر .

و اکر موصوف معرفه اولورده صفت اکا تقدم ایدرسه اول
صفت ماقبلندهکی عوامله تابع اولدیغی کبی مؤخر قالان موصوف دخی
اوصفتدن [بدل] ویاخود آنك [عطف بيان] ی اولور .

جاءَ (الفاضل زید)

عبارهسنده واقع الفاضل کبی که بونكَ اصلی (جاءَ زيدٌ الفاضلُ)
اولدیغندن موصوفك معرفه اولمسی وصفتك تقدیم ایدلمسیسببیله فاضل
صفتی ماقبلندهکی جاءَ یه فاعل اولوب زید موصوفیده اول صفته بدل
عطف بیان اولمشدر .

ترکیب اضافی

١٣ -- ایکی اسمدن برینك دیکرینه نسبت ایدلمسنه [اضافت]
و اول اسملرك برنجیسنه [مضاف] وایکنجیسنه [مضاف الیه] دینور
ومضاف‌الیه اولان کلمهنك آخری مجرد اولور .

١ ـ خاتمُ فِضة = کموش یوزوك

٢ ـ صلاةُالغروبِ = اقشام نمازی

٣ ـ حکمةُ اللهِ = جناب حقك حکمتی کبی که

برنجیده [خاتم] مضاف [فضه] مضاف الیه
ایکنجیده [صلاة] « [غروب] « «

اوچنجیده [حکمة] « [الله] مضاف الیه اولوب بواوچ ترکیبك اوچیده برر ترکیب اضافیدر .

١٤ — عربیده مضاف واقع اولان اسمك تنویندن وتنوین نائبی اولان تثنیه و جمع نونلرندن محضا اضافت ایچون تجرید ایدلمش اولمسی شرطدر . چونکه : تنوین ایله نائبلری اولان مذکور تثنیه وجمع نونلرینك وجودی کلمه‌نك تمامیتنه دلالت ایدرلر اضافتده ایسه کلمه مابعدینه مربوط اوله‌جغندن نقصان قالمسی مقتضی اولمقله اضافتده بونلرك حذفی واجب اولمشدر .

١ -- ضاربُ زیدٍ
٢ - الضاربا زیدٍ
٣ - الضاربوزیدٍ

کبی‌که برنجینك اصلی (ضاربٌ زیداً)
« « (الضاربان زیداً)
« « (الضاربونَ زیداً)

ایکن اضافت سببیله برنجیدن تنوین ایکنجیدن تثنیه نونی اوچنجیدن جمع نونی حذف ایدلمش یعنی مضافلر بوصورتله آنلردن تجرید ایدلمش اولدیغی کبی مضاف الیه اولان زیدك حالت نصبی ده حالت جره تحول ایلمشدر .

١٥ — **اضافت عربیده** : معناده متحد اولان ایکی اسمك بربرینه وصفتك موصوفنه وموصوفك صفتنه وخاصك عامه اضافتی جائز دکلدر . یعنی :

١ - رجلُ رجلٍ . انسانُ بشرٍ

٢ - طويلُ رجلٍ . قصيرُ امرأةٍ

٣ - رجلُ طويلٍ . امرأة قصيرٍ

٤ - خميس اليوم . رجب شهرٍ دينلمز . چونكه :

برنجيده معناده متحد اولان ايكی اسمك بربرينه

ايكنجيده صفتك موصوفنه

اوچنجيده موصوفك صفتنه

دردنجيده خاصك عامه

اضافتی قصد اولنمشدر . حالبوكه اضافتدن مقصد تعريف ويا تخصيص اولديغی حالده بونلرده نه تعريف ونه‌ده تخصيص واردر . بناءً عليه فاسددر .

آنجق [ابن ابنی . ابو ابی . غلام غلامی] وبونلره مماثل اضافتلرده دفعةً عينی كلمه‌لرك يكديكرينه مضاف اولدقلری حالده طوغری اولديغی و بناءً عليه برنجی حاله اعتراض يولنده ايراد ايديله بيله‌جكی وارد اولورسه‌ده بونلرده مضاف اليه واقع اولان [ابن . اب . غلام] سوزلری ضمير متكلم اولان ياءِ مضاف اولمقله تخصيص كسب ايتمش اولوب مضاف اولانلر بونلره نظراً عام قالدقلرندن اضافت عامك خاصه اضافه‌سی اوله‌رق طوغری اولمش اولور . نته‌كيم : ترجمه‌لری اولان [اوغلمك اوغلی . بابامك باباسی . كوله‌مك كوله‌سی] صورتلرندن دخی كيفيت مستفاد اولور . وبونك كبيده دردنجی مثالده جائز اولمديغی

کوستریلن صورتلر عامك خاصه اضافه‌سی صورتنه یعنی [یوم الخمیس . شهرُ رجبٍ] حالنه قونلدقده طوغری اولور .

١٦ — اضافت عربیه اساساً ایکی نوع اولوب برینه [اضافت لفظیه] ودیکرینه [اضافت معنویه] تسمیه اولنورکه بروجه آتی تعریف وتفصیل اولندیلر :

اضافت لفظیه

١٧ — **اضافت لفظیه** : [ان یکون المضاف صفةً مضافةً الی معمولها] صورتیله تعریف اولنورکه [صفتك معمولنه مضاف قیلنمسندن متحصل اضافت] دیمکدرکه بوراده صفت لفظندن مراد [اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه] اولان کلمه‌لردر .

اضافت لفظیه :

هذا الولدُ [قلیلُ الحِیَلِ]

ترکیبنده واقع [قلیل الحِیَل] کیدرکه بوراده صفت مشبهه اولان [قلیل] صفتی معمولی اولان [حِیَلْ] کلمه‌سنه مضاف واقع اولمشدر .

١٨ — اشبو اضافت لفظیه‌لرده معنیً برشیٔ مستفاد اولمیوب یالکز لفظاً تخفیف فائده‌سی واردر . نته‌کیم : مذکور مثالك اصلی :

هذا الولد قلیلةٌ حِیَلُهُ

اولدیغی حالده قلیله صفت مشبهه‌سنك فاعلی یعنی معمولی اولان حیله‌یه اضافت ایدلدکده مضافده تنوین ایله تادن استغنا حاصل اولوب مضاف الیهك ضمیریده لام ایله تعویض اولنه‌رق لفظده خفت حاصل اولمشدر .

ولی النعم . کریم الشیم . مستقیم الاطوار
وامثالی ترکیبلر هپ اضافت لفظیه نوعندندر.

اضافت لفظیه‌لرده‌کی تخفیف ماده‌سی یا مضافده یا مضاف الیهده ویا هرایکیسنده واقع اولور

١ ـ ضارب زیدٍ
٢ ـ الحسنُ الوجهِ
٣ ـ حسنُ الوجهِ

کبی که برنجینك اصلی [ضاربٌ زیداً] ایکن مضافدن تنوینك حذفیله تخفیف ایدلمشدر.

ایکنجینك اصلی [الحسنُ وجهُه] ایکن مضاف الیهدن ضمیر حذف ولام ایله تعویض اولنه‌رق خفت حاصل اولمشدر.

اوچنجینك اصلی [حسنٌ وجهُهُ] ایکن مضافدن تنوینك حذفیله ومضاف الیهدن ایکنجی مثالده اولدیغی وجهله خفت تحصیل ایدلمشدر.

والحاصل تخفیف واقع اولمیان خصوصاتده صفتك معمولنه اضافتی جائز اولماز وبوسببه مبنی :

الضاربُ زیدٍ

دینمز چونکه : اصلی [الضاربُ زیداً] اولوب اضافت سببیله یالکز زیدك حالت نصبی حالت جره تحول ایدوب موجب تخفیف حذف ویا قلب کبی برشیٔ ظهور ایتمامشدر.

آنجق [الضارب الرجل] کبی حالاتده [الحسن الوجه] ـه حملاً جواز واردر. چونکه : بونده مضاف ومضاف الیهك ایکیسیده معرف

باللام اولوب آهنك لسان اقتضاسنجه [الضاربُ زیدٍ] ترکیبنه نسبتله مخفف واقع اولور.

اضافت معنویه

١٩ – اضافت معنویه: [ان یکون المضاف غیر صفة مضافة الی معمولها] صورتیله تعریف اولنورکه [صفتك معموله اضافه‌سندن غیری اولان اضافتلر] دیمکدر.

اشبو تعریف ایله اضافت لفظیه احوالی دقتله محاکمه ایدیلیرسه: اضافت لفظیه‌ده مضافك مطلقا صفت اولمسی وبای حال معموله مضاف بولنمسی کبی ایکی شرط اولوب اضافت معنویه‌ده ایسه بونلر یوقدر یعنی بر صفت معمولنك غیری‌یه مضاف اولورسه اضافت لفظیه‌لکدن چیقدیغی کبی معموله مضاف اولان برکلمه صفت اولمازسه اول اضافتده اضافت لفظیه نوعندن صاییلماز وهله مضاف و مضاف الیهك ایکیسیده صفت ومعمولك غیری اولورسه هیچ بر صورتله اضافت لفظیه‌دن عد اولنه‌ماز بناءً علیه: [معمولنك غیری‌یه مضاف اولان صفتله ویاخود معموله مضاف اولان صفتك غیری براسمله ویاخود معمولنك غیری‌یه مضاف اوله‌رق هرهانکی براسمله تحدث ایدن اضافتلر اضافت معنویه اولورلر] حکمی ظاهر اولور.

١ـ ضاربُ زیدٍ امس
٢ـ ضَرْبُ زیدٍ
٣ـ غلام زیدٍ

کبی که برنجیده ضارب صفتی مضاف واقع اولمش ایسه‌ده معموله
مضاف اولمدیغندن
ایکنجیده مضاف‌الیه اولان ضرب مصدرینك معمولی ایسه‌ده
اشبو ضرب کلمه‌سی صفت اولمدیغندن
اوچنجیده مضاف اولان غلام صفت اولمدیغی کبی مضاف الیه
اولان زید دخی انك معمولی اولمدیغندن
بو اوچ مثال اضافت لفظیه شرائطندن بری اولوب اضافت معنویه
تعریفنه موافق اولمقله هر اوچیده اضافت معنویه‌دن عدد اولنورلر.

٢٠ — لسان عربیده معرفه اولان کلماتدن [مضمرات . اسماء
اشارات . موصولات] مضاف واقع اولمازلر.

٢١ — اضافت معنویه‌لرده مضاف مضاف الیهه نسبتله تعریف
ویا تخصیص کسب ایده‌جکندن حاصلی تحصیلدن اجتناباً بونلرده مضافك
معرفه اولمامسی شرطدر.

اقسام معرفه‌دن اوچنك مضاف اوله‌میه‌جقلری بوندن اولکی
ماده‌ده بیان اولندیغندن بوراده دیکر اوچی یعنی [اعلام. معرف باللام.
معرفه‌یه مضاف] اولانلر قالیرکه بونلرك اوچنجیسی بو بحثك محتویاتندن
اولدیغندن اساس مسئله [اعلام ایله معرف باللام] اولانلره تعلق ایدر
یعنی اضافت معنویه‌لرده مضافك معرفه اولمامسی شرطی [اعلامدن
ویا معرف باللاملردن] اولمامسی دیمك اولور . بناء علیه معرف باللام
اولانلرك مضاف قیلنملری ایجاب ایلدکده ادات تعریفدن تجریدلری
لازم اولدیغی علملر دخی مضاف واقع اوله‌جقلرنده [نکره] ایله تأویل
اولنملری ایجاب ایدر .

مثال: زید مضاف واقع اوله‌جغی صورتده زید اسمیله مسمی آدملردن بری مراد اولنوب نکره مقامنده قبول اولنور. نته‌کیم:

زیدنا خیر من زیدکم

دینلدکده [بزم زیدمز سزك زیدکزدن خیرلیدر] دیمك اولمقله بوراده‌کی زیدلرك نکره ایله تأویل اولنملری کمال سهولتله منفهم اولور.

۲۲ — بالاده دخی تعریف اولندیغی وجهله نکره‌لر معرفه‌یه مضاف اولمق سببیله تعریف کسب ایدرلرسه‌ده [مثل. شبه. غیر. سوی] وبونلره مماثل بعض کلمه‌لر مستثنا اولوب بونلر معرفه‌یه مضاف اولسه‌لر بیله ابهاملری شدتلی اولدیغی جهتله اضافتله دخی زائل اولمیوب ینه نکره حالنده قالیرلر.

۱ — مارأیت رجلاً مثل زیدٍ
۲ — اکلت ثمرةً شبه التفاح
۳ — جائنی رجل غیر زیدٍ
۴ — مامرت برجلٍ سوی زیدٍ

کبی که بونلرده مضاف الیه اولان [زید. التفاح] معرفه اولدقلری حالده آنلره مضاف اولان [مثل. شبه. غیر. سوی] کلمه‌لری تعریف کسب ایده‌میوب ینه نکره قالمشلردر. چونکه: زید کبی، الما کبی، زیدك غیری، زیددن ماعدا دینلمکله تعریف ایدلمش اولماز یعنی زید کبی برچوقلری والما کبی دخی بك چوق شیلر وزیدك غیری بك چوغی وزیدك ماعداسی برچوق ادملر اوله‌بیله‌جکندن بونلرله تعریف تحصیل ایدلمش اولماز بناء علیه بونلر اضافت حالنده‌ده نکره قالیرلر.

٢٣ ـ اضـافت معنویه‌لر [بیانیه و لامیه] اولمق اوزره ایکی نوعدر .

اضافت بیانیه : مضاف الیه مضافك جنسنی بیان ایدن اضافتدر .

خاتمُ فضةٍ

جسرُ حدیدٍ

سیفُ ذهبٍ

کبی که [کومش یوزوك . تیمور کوپری . آلتون قلیچ] دیمك اولدقلرینه نظراً مضاف الیه اولان [فضه . حدید . ذهب] کلمه‌لری مضـاف اولان [خاتم . جسر . سیف] اسملرینك جنسنی بیان ایتدکلرندن بونلر اضافت بیانیه درلر .

اضافت لامیه : جنسك غیری برنسبت بیان ایدن اضافتلردر .

کتابُ زیدٍ

غلامُ زیدٍ

یومُ الاحدِ

شهرُ رجبٍ . . . کبی

٢٤ ـ ترکیب اضافیٔ عربیلرده مضافلر بالاده یازلدیغی وجهله مخصص ایسه‌لرده مضـاف الیهله هرنوع اسم مظهرلردن ومجرور متصل اولان ضمیرلردن وموصولاتدن واسماء اشاراتدن اولورلر .

اسم مظهرلردن اولدیغنه مثال

کتابُ زیدٍ = زیدك کتابی

غلامُ بکرٍ = بکرك کوله‌سی

بابُ الدارِ = اوك قپوسی

سقفُ البيتِ = اوك طوانی

ابنُ الرجلِ = رجلك اوغلی

بنتُ المراةِ = قادینك قیزی

مجرور متصل ضمیرلردن اولدیغی

غلامُهُ =(مذكر ایچون)انك كوله‌سی

غلامهما = » انلرك كوله‌سی

غلامهم = » » »

غلامها =(مؤنث ایچون)انك كوله‌سی

غلامهما = » انلرك كوله‌سی

غلامهن = » » »

غلامُكَ =(مذكر ایچون)سنك كوله‌ك

غلامكما = » سزك كوله‌كز

غلامكم = » » »

غلامُكِ =(مؤنث ایچون)سنك كوله‌ك

غلامكما = » سزك كوله‌كز

غلامكن = » » »

غلامی =(مذكر ومؤنثده مشترك)بنم كوله‌م

غلامنا = » » بزم كوله‌مز

موصولاتدن اولدیغنه مثال

كتاب الذی جائنی = بكا كلنك كتابی [*]
كتاب الذَینِ جاآنی = بكا كلنلرك كتابی
كتاب الذینَ جاؤانی = بكا كلنلرك كتابی
كتاب التی جائتنی = بكا كلنك كتابی
كتاب اللتَینِ جاءتانی = بكا كلنلرك كتابی
كتاب اللائی جئتنی = « « «

اسم اشارتلردن اولدیغنه مثال

غلامُ هذا = بونك كوله‌سی (مذكر ایچون)
غلامُ هذَینِ = بونلرك كوله‌سی «
غلامُ هؤلاءِ = « « «
غلام هذهِ = بونك كوله‌سی (مؤنث ایچون)
غلام هاتَینِ = بونلرك كوله‌سی «
غلام هؤلاءِ = « « «

دیكر مثال

كتاب ذلكَ = قارشوكده‌كینك كتابی (مذكر ایچون)

[*] صله موصولیله برابر اسم فاعل حكمنده اولدیغندن ترجمه‌سنده اسم فاعل كتیرلدی. برده تركجه‌ده تذكیر وتأنیث فرق اولمدیغندن مؤنثلرك ترجمه‌سیده بالضروره مذكرلر كبی یازلدی.

کتاب ذینك	= قارشوکده کیلرك	«	«
کتاب اولئك	= «	«	«
کتاب تِیك	= قارشوکده کینك	«	(مؤنث ایچون)
کتاب تینك	= قارشوکده کیلرك	«	«
کتاب اولئك	= «	«	«

کبی که بو صوك مثالده ضمیر ایله اسم اشارت مرکباً استعمال اولندیغندن عمومنه تطبیق اولندیغی حالده دفعةً اوتوز آلتی احتمال ظهور ایدر .

ایکنجی باب

ترکیب مفیدلر

۳۵ — اسناد ایله متصف اجزادن مرکب اولوب تام برمعنی افاده ایدن ترکیبلره [ترکیب مفید] یاخود [جمله] دینور .

۱ - اللهُ واحدٌ . محمدٌ بُعث بالحق

۲ - جلّ شانُه . صلی الله علیه وسلم ... کبی

۳۶ — لسان عربیده جمله‌لر اسمله باشلارلرسه [جملهٔ اسمیه] وفعل ایله باشلارلرسه انلره [جملهٔ فعلیه] دینورکه بو حاله کوره بالاده‌کی مثاللرك برنجی طاقمی جملهٔ اسمیه وایکنجی طاقمی جملهٔ فعلیه اولوب هرایکیسنك اهمیتلری حسبیله بروجه زیر بشقه بشقه تعریف وتوضیح اولندیلر :

جملهٔ اسمیه

٢٦ — جملهٔ اسمیه [مبتدا] ایله [خبر] دنیلن جزئیندن ترکب ایدر . بناءً علیه اشبو جزؤلرك تعریفات وشرائطنی واحوال سائره‌سنی تدقیق لازم کلیکله بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر :

٢٧ — مبتدا : اساساً ایکی نوعدر :

برنجیسی — [هوالاسم ، اوالمؤل به ، المجرد عن العوامل اللفظیة ، المسند الیه] صورتیله تعریف اولنورکه [عوامل لفظیه‌دن مجرد اولوب مسند الیه اولان اسم ویا اسمه مؤل کلمه] دیمکدر . وبونوع مبتدالر هرحالده برخبره محتاجدر .

عوامل لفظیه‌دن مجرد اسم دیمك : زیرده‌کی ایکنجی مقاله‌ده بیان ایدلمش اولان عامل لفظیلردن یعنی : [حروف معانی وافعال واسماء مشتقه] و امثالندن عاری اولوب اولنده کندینه تأثیر ایده‌جك هیچ برشیٔ بولنمامق دیمکدر . مثلا : [زید] لفظی حالیله مبتدا اولوب فقط [بزیدٍ . لزیدٍ . ضارب زیدٍ . غلام زیدٍ] کبی اولنده برمؤثر بولنورسه مبتدا اوله‌ماز . وهرنقدر :

هل مِن عالمٍ فی المدینة

رب رجلٍ فاضلٍ اجتمعتُ به

بحسبك درهمٌ

کبی ترکیبلرده مبتدا اولان [عالم . رجل . حسب] کلمه‌لری اولنده بولنان [من . رب . با] ایله لفظاً متأثر کورونیورلرسه‌ده تعریفده‌کی

عوامل لفظیه‌دن مراد اصلیه اولوب بونلر ایسه زائده اولدقلرندن [عالم . رجل . حسب] کلمه‌لری آنلردن مجرد اولمق اوزه قبول اولنور.
اسمله مؤل کلمه دیمك : برسببدن طولایی اسم حکمنه کیرن فعل دیمکدر .

اَنْ تصوموا خیرٌ لکم

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [تصوموا] فعل اولدیغی حالده (اَنْ)ك دخولی سببیله [صیامکم] صورتنده مصدر حکمنه کیرمش وبوجهتله اسمیتله تأویل اولنمشدر .

کیفیت اسناد ایسه : کلامده اخبار اولنان حدثك نسبتی دیمکدرکه اول حدث کیمه اسناد اولنیورسه اکا [مسندالیه] واوحدثه [مسند] دینور . نته‌کیم : (زیدٌ قائمٌ) جملهٔ اسمیه‌سنده قیام حدثی مبتدا اولان زیده اسناد اولندیغندن زید مسندالیه وقائمٌ مسند اولور و بو تعریفه کوره مبتدا و خبردن مرکب اولان جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدانك مسندالیه وخبرك مسند اولدیغی آکلاشیلور .

٢٨ — مبتدانك ایکنجی نوعی : (الصفةُ الواقعةُ بعدکلمةِ الاستفهامِ اوالنفیِ رافعةً لظاهرٍ) صورتیله تعریف اولنورکه معناسی [ظاهری رفع ایدرك نفی واستفهام کلمه‌لرندن صوکره واقع اولان صفتدر] .

بوصفتلر [اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم منسوب] دن عبارت اولمغله بونلرك فاعللری خبرمقامنه قائم اولور.

اَقائمٌ زیدٌ . ماقائم الزیدان

کبی‌که بوراده صفت اولان قائم برنجیده استفهامدن ایکنجیده

نفیدن صوکره واقع اولدیغندن مبتدا اولوب برنجینك فاعلی اولان زید ایله ایکنجینك فاعلی اولان زیدان دخی قائممقام خبردر .

٢٩ — استفهام نفیدن صوکره واقع اولان صفتله مابعدنده‌کی اسمك افراد و تثنیه و جمع احواللرینه کوره درت صورت تصور اولنورکه آنلردن :

برنجیسی — صفتله مابعدنده‌کی اسمك ایکیسنکده مفرد اولمسیدر بونده ایکی‌وجه‌جائزدر یعنی : صفتك مبتدا مابعدنده‌کی اسمك قائممقام خبر ویاخود صفتك‌خبر مقدم ومابعدنده‌کی اسمك‌مبتداء مؤخراعتباری جائزدر .

هل ذاهبٌ انت

کبی‌که ایکیسیده مفرداولدیغندن (ذاهب) نك صفت و (أنت) نك قائممقام خبر یاخود (ذاهب) نك خبرمقدم و (انت) نك مبتدا مؤخر اعتباری جائزدر .

ایکنجیسی — صفتك مفرد ومابعدنده‌کی اسمك تثنیه ویاجمع اولمسیدرکه بونده یالکز بروجه یعنی صفتك مبتدا مابعدنده‌کی اسمك قائممقام خبر اعتباری جائزدر :

١ ـ ماقائم الزیدان

٢ ـ ماقاعدالزیدون

کبی‌که برنجیده قائم مفرد زیدان تثنیه و ایکنجیده قاعد مفرد زیدون جمع‌اولدیغندن بوراده قائم ایله قاعد صفتلری مبتدا وزیدان‌ایله زیدون فاعللری قائممقام خبراولوب بوندن بشقه وجهك تصوری جائز اولماز .

اوچنجیسی صفتله مابعدنده کی اسمك ایکیسنك دخی تثنیه ویا جمع اولمسیدرکه بونده دخی یالکز بروجه یعنی صفتك خبر مقدم و اسمك مبتداء مؤخر اعتباری جائزدر .

۱ ــ هل ذاهبون انتم
۲ ــ مامسافران اخوای

کبی‌که برنجیده ایکیسیده جمع وایکنجیده تثنیه اولدیغندن [ذاهبون مسافران] صفتلری خبر مقدم و [انتم . اخوای] اسملری مبتداء مؤخر اعتبار اولنوب بشقه صورتك اعتباری جائز اولماز .

دردنجیسی ــ صفتك تثنیه ویا جمع اولوب اسمك مفرد اولمسیدرکه بو بر صورت عقلیه اولوب اساساً غیر واقعدر .

۳۰ ــ **خبر** : [هو مایتمّ به فائدة المبتداء] صورتیله تعریف اولنورکه [کندیسیله مبتدانك فائده‌سی تمام اولان شی دیمکدر].

العلمُ نافِعٌ
التقیُّ قلبهُ طاهرٌ

کبی‌که بونلردن (نافع) مفردیله (قلبه طاهرٌ) جمله‌سی علم ایله تقی مبتدالرینك فائده‌سنی تمام ایتدکلرندن اشبو [نافع] ایله [قلبه طاهر] خبردرلر .

۳۱ ــ بالاده مذکور مثاللردن مفهوم اولدیغنه کوره خبرلر مفرد وجمله اولدقلرندن بروجه آتی تعریف اولندیلر :

مفرد اولان خبرلر : یا صفت اولورلر ویا صفتك غیری اولورلر .
صفتك غیری اولانلر [الصمتُ زینٌ والسکوتُ سلامةٌ] جمله‌لرنده

واقع زین، سلامة کلمه‌لری کبیدرکه بونلرده شایان تفصیل برشیء یوقدر .

صفت اولان خبرلر : اللهُ واحدٌ

الجهلُ منفورٌ
الرّبُ ستّارٌ
اللهُ رحیمٌ

جمله‌لرنده واقع [واحد . منفور . ستار . رحیم] صفتلرندن عبارتدرکه بوخبرلر مبتدالرینه کسب ارتباط ایچون برر ضمیره محتاج اولورلرکه انلرده بالاده مذکور مثاللرده واقع صفتلرك فاعللری اولوب تحتنده مستتر اولان [هو] ضمیرلریله یاخود :

اللهُ عادلٌ حکمهُ

جمله‌سنده اولدیغی وجهله ضمیر ظاهرله ربط اولنورلر وبو حالده بینلرنده تذکیر وتأنیث افراد وتثنیه وجمع مطابقتی بولنمق لازمدر . نته‌کیم :

[هو مصلّ . هما مصلیان . هم مصلون . هی مصلیة . هما مصلیان . هنّ مصلیات] دینور .

والحاصل ضمیر تحمل ایدن خبرلرده مطابقت شرائطی جاری اولوب ضمیر تحمل ایتمینلرده بو مطابقت شرائطنه لزوم یوقدر .

٣٢ ــ جمله اولان خبرلر دخی یا :

التقیّ (قلبهُ طاهرٌ)
الخبیث قلبهُ نجسٌ

مثاللرنده اولدیغی کبی جملهٔ اسمیه ویاخود :

العاقل (یحبّ فی طلب العلم)

الجاهل (یسعی فی ضرر نفسه)

مثاللرنده اولدیغی وجهله جملهٔ فعلیه اولور . . . ویاخود (شبه جمله) اولور .

شبه جمله : ظرفلر وحرف جرله متأثر اولان شیلردر .

فوق الشجر . تحت الکَلاءِ

من الله . للعابدین

کبی که بونلرك خبر واقع اولملری :

١ { الورقاء فوق الشجرة
الحیة تحت الکلاءِ

٢ { الرحمة من الله
الجنة للعابدین . . . . کبیدر .

آنجق ظرف ایله اسم مجرور برمتعلقه محتاج اولدیغندن واومتعلقده وصف ویا فعل اوله جغندن بونلرده [کائنةٌ] یاخود [تکون] متعلقلری مقدر اولوب اصللری :

{ الورقاء کائنة فوق الشجرة
الورقاء تکون فوق الشجرة

{ الحیه کائنة تحت الکلاء
الحیة تکون تحت الکلاء

{ الرحمة کائنة من الله
الرحمة تکون من الله

الجنة كائنة للعابدين
الجنة تكون للعابدين

اولدیغندن بونلره شبه جمله دینلمشدر .

بوصورتلرده اولان محذوف مقدر (كائنة) کبی وصف اولورسه خبر (مفرد) واکر (تکون) کبی فعل اولورسه خبر (جمله) قبیلندن اولور.

ظرف ایله اسم مجرورك متعلقلری اکر برشیئك مطلقا حصولنه دلالت ایدرلرسه اولوقت حذفلری واجب اولور. بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی .

واکر صفتله مقید برشیئك حصولنه دلالت ایدرلرسه تذکارلری واجب اولور .

السنّور فوق الشجرة آكلٌ
الحية فی البيت نائمة . . . کبی

آنجق بوصورتده قرینهٔ قویه بولنورسه حذف دخی جائز اولور . مثلا [این زیدٌ آكلٌ] سؤالنه قاعدة [زيد فی الدار آكلٌ] دیر ایكن سؤال قرینه‌سیله [آكلٌ] حذف اولنه‌رق [زیدٌ فی الدار] دیمك جائز اولور .

٣٣ ـــ خبر واقع اولان جمله‌لرك دخی وصف اولان مفردلر مثللو مبتدایه ربطی لازمدرکه بونده‌ده درت صورت واردر .

برنجیسی ـــ ربطده اولان ضمیر ایله ربط ایتمکدر .

١ ـ البعض يُضرب بالعصا
٢ ـ البعض يكفهِ الاشارةِ

جمله‌لرنده اولدیغی کبی‌که برنجیده (يُضربُ) نك تحتنده مستتر اولان

(هو) ضمیری وایکنجیده (یکفیه)ده‌کی ضمیر بارز ایله ربط اولنمشلردر.

ایکنجیسی — اسم اشارتله ربط ایتمکدر .

لباس التقوی ذلك خیرلکم کبی . . کبی

اوچنجیسی — خبر مبتدادن اعم اولنجه مبتدانك متداخل اوله جغندن بالطبع مربوط اولمسیدر .

اخوك نعم التلمیذ . . . کبی

دردنجیسی — مبتدانك لفظی عیناً اعاده ایله اولورکه بوده مقام تهویل وتعظیمده اولور .

القارعة ماالقارعة

الحاقة ماالحاقة

آیت کریمه‌لرنده اولدیغی کبی .

مبتدا ایله خبرك تعریف وتنکیری

٣٤ — مبتداده شرط اولان معرفه وخبرده شرط اولان نکره اولمق ایسه‌ده مبتدا مفید اولمق شرطیله نکره دخی اوله بیلور.

مبتدانك بوصورتله مفید اولمسی یا [مختصی] ویا [عام] اولمسنه منوطدر .

مختصی اولمسی : اضافت ویا توصیف ایله یعنی مضاف ویا موصوف واقع اولمسیله اولور .

١ { عدلُ ساعةٍ خیرٌ من عبادةِ شهر
عمل برّ یزین

٢ { رجلٌ فاضلٌ فی الدّارِ
ولعبدٌ مؤمنٌ خيرٌ مشركٍ }

کبی که برنجی طاقمده اضافت و ایکنجی طاقمده وصف ایله مختصی اولمشلردر .

عام اولمی : استفهام ونفیدن صوکره واقع اولمسیله اولور .

١ { هل احدٌ فی الدارِ
اَ رجلٌ قائمٌ }

٢ { مااحدٌ فی الدارِ
ما رجلٌ حاضرٌ }

کبی که برنجی طاقمده استفهامدن ایکنجی طاقمده نفیدن صوکره واقع اولمقله عمومیت کسب ایلمشلردر .

فقط بعض نکره کلمات واردرکه عمومیتلری شدتلی اولدیغندن استفهام ونفیدن صوکره واقع اولمدقلری حالده بیله ینه مبتدا اولورلر.

سمکةٌ خیرٌ من سرطانٍ
تمرةٌ خیرٌ من جرادةٍ

ترکیبلرنده واقع [سمکه . تمره] کلمه‌لری کبی .

خبر دخی معرفه اولورسه ده مبتداسنك دخی معرفه اولمسی شرطدر .

هذا مولانا

الصبرُ مفتاح الفرجِ
الحمیة رأس الدواءِ

کبی که مبتدا معرفه اولمازسه هیچ بروجهله معرفه اوله‌ماز .
لکن مبتدا ایله خبرك ایکیسیده معرفه اولور ده خبرك مبتدایه صفت اولدیغنه ذهابدن خوف اولنورسه بوشبهه‌یی دفع ایچون یعنی خبرك مبتدایه صفت اولمیوب طوغریدن طوغری‌یه اولکینك مبتدا ایکنجینك خبر اولدیغنی کوسترمك ایچون ارالرینه مبتدایه‌مطابق یعنی مبتدا ایله تذکیر وتأنیث وافراد و تثنیه وجمعده موافق برضمیر فصل کتیریلیر :

الامیر هو الکریم
الامیران هما الکریمان
الامراء هم الکرام
المرأة هی الصالحة
المرأتان هما الصالحتان
النساء هنّ الصالحات

کبی که بوضمیر فصل کتیرلمیوبده [الامیر الکریم] دینلسه [الکریم] کلمه‌سی [الامیر] ه صفت ظن اولنه‌جغندن بوذهابی دفع ایچون ضمیر فصل کتیرلمشدر .

مبتدا ایله خبرك تقدیم و تأخیرلری

٣٥ — مبتداده اصل اولان مقدم وخبرده اصل اولان مؤخر اولمق ایسه‌ده بعضاً وجوب طریقیله تقدیم وتأخیر اولنورلر. شویله‌که :
مبتدا مقدم اولمسی سکز برده واجبدرکه بونلردن :
برنجیسی — مبتدانك استفهامی متضمن اسم ویا استفهامی متضمن اسمه مضاف اولمسیدر .

١ - (مَنْ) ابوك

٢ - (غلام من) عندك . . . كبی

ایکنجیسی — مبتدانك شرطی متضمن اسم اولمسیدر .

مَنْ یدرُس یتعلم

مَن یسمع یَخَلْ . . . . كبی

اوچنجیسی — مبتدانك تعجبی متضمن اسم اولمسیدر .

ما احسن مرأی البدر

ما احسن الدین والدینا اذا اجتمعا . . . كبی

دردنجیسی — مبتدانك لام ابتدایه مقرون اولمسیدر .

لَعدل ساعةٍ خیرٌ من عبادة ستین سنةٍ . . كبی

بشنجیسی — مبتدا ایله خبرك ایکیسی بردن معرفه ویاخود یکدیکرینه مساوی اولمسیدر .

١ - الله آلهنا . محمد نبینا

٢ - افضل منك افضل منی . . . كبی

آلتنجیسی — مبتدانك خبرده محصور اولمسیدر .

ما زیدٌ قائمٌ . . كبی

یدنجیسی — مبتدا ایله خبرك اعرابلرینك خفی اولمسیدر .

موسی صدیقی

یحیی رفیقی . . كبی

سکزنجیسی — خبرك مبتدایه مخصوص فعل اولمسیدر.

زیدٌ قائمٌ

بكرٌ قاعدٌ . . كبی

٣٦ — خبرك مبتدایه تقدیمی دخی درت یرده واجبدر .

برنجیسی — مبتدا صرف نكره اولوبده خبرك ظرف ویا جار ومجروردن عبارت اولمسیدر .

١ { عندی كتابٌ
فوق السطح طیرٌ

٢ { فی الدار رجلٌ
للموت دهشةٌ . . كبی

ایكنجیسی — خبرك مبتداده محصور اولمسیدر .

ماقائم الازیدٌ . . كبی

اوچنجیسی — مبتدانك متعلقات خبردن بعضیسنی مشتمل اولمسیدر یعنی : مبتداده خبرك متعلقاتنه راجع ضمیر بولنمسیدر :

علی التمرة مثلها زیداً

فی الدار صاحبها . . كبی

دردنجیسی — خبرك استفهامی متضمن اولمسیدر .

این الطریق . متی العید . . كبی

٣٧ — **فائده** : مبتدا شرط ویا شبه شرط اولورده خبر بر قاعده مؤخر واقع اولورسه خبره فا مقارن اولور .

١ — مَن جاءَ بالحسنة فله عشر امثالها

٢ { الذی یأتینی فله درهمٌ
رجل یتقی الله فجزاؤه الجنة . . . کبی.

مبتدا و خبرك حذف وذکری

٣٨ — مبتدا وخبرك مذکور اولمسی طبیعی ایسه‌ده بعضاً وجوباً وبعضاً جوازاً حذف اولنورلرکه محللری بروجه آتی یازلدی :

مبتدانك وجوباً حذفی درت یرده در :

برنجیسی — ذم ومدح وترحم ایچون صفتك وصفیتدن منقطع اولمسنده در .

١ ـ اعوذ بالله من الشیطان الرجیم
٢ ـ بسم الله الرحمن الرحیم
٣ ـ اللهم ارحم عبدك المذنب .

کبی که برنجیده : [الرجیم] شیطانه صفت ایکن ذمی تشدید ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونامش و بو صورتده مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

ایکنجیده : [الرحیم] لفظهٔ جلاله‌نك صفتی ایکن مدحی تشدید ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونامش و بونك ایچون مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

اوچنجیده : [المسکین] عبدك صفتی ایکن شدت ترحم اظهاری ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونامش و بو صورتده مبتاسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

ایکنجیسی — یالکز بر قوله کوره [نعم و بئس] ایله مخصـوص بالمدح وبالذم اولان کلمه‌لرده در .

نعم الرجلُ زیدٌ
بئستِ المرأةُ هندٌ

کبی که بوراده زید (نعم) ایله مدحه وهند (بئست) ایله ذمه مخصوص اولدیغندن بر قوله کوره زید و هندك مبتدالری محذوفدر . فقط دیکر بر قول وار درکه او ده زید ایله هند مبتدا مؤخر و نعم الرجل ایله بئست المرء ه جمله‌لری خبر مقدم اعتبار اولنمقدر و قول مشهور ده بو در .

اوچنجیسی — فعل یرنده مصدرك خبر واقع اولمسیدر . یعنی خبر مصـدر اولوب‌ده اول مصـدرك یرینه فعل وضعی قابل وصحیح اولان حالاتدر .

سمعٌ وطاعةٌ

کبی که (افعل کذا وکذا) امرینك جوابنده (امری سمعٌ وطاعةٌ) یاخود (شانی سمعٌ طاعةٌ) دینلدیکی کبی (امری ان اسمع قولك) [حالی ان اطیع امرك] دیمك ممکن اولدیغندن امری وشانی ویا حالی مبتدالری وجوباً حذف اولنمشدر .

دردنجیسی — خبرك یمینه مخصوص اولمسیدر .

فی عهدتی لاعطینك درهماً
فی عنقی لا نصرن زیداً

کبی که اصللری (فی زمتی یمینٌ لافعلن کذا . فی عهدتی عهدٌ

لاعطينك درهماً . فى عنقى قسم لانصرن زيداً) اولديغندن [يمين. عهد. قسم] مبتدالرى حذف اولنمشدر .

٣٩ — خبر دخی درت يرده وجوباً حذف اولنور .

برنجيسى — مبتدانك [لولا]دن صوكره واقع اولوب خبرك دخی عام اولمسيدر .

لولا انتم لكنا سالكين

كبی كه اصلی [لولا انتم موجودون] اولديغندن [موجودون]خبری حذف اولنمشدر .

لكن خبر خاص اولورسه حذفی واجب اولماز .

يذيب الرعب منه كل عضب

فلو لا الغمد يمسكهُ لسالا

بيتنك مصراع ثانيسنده واقع [يمسكه] خبری خاص اولديغندن حذف ايدلمامشدر .

ايكنجيسى — مبتدانك قسمه مخصوص اولمسيدر .

لعمرك لافعلن كذا

كبی كه اصلی [لعمرك قسمی لافعلن كذا] اولديغندن قسمی حذف اولنمشدر .

اوچنجيسى — خبری مقارنت معناسنی شامل اولان وكنديسنه واو معيتله بر اسم عطف ايدلمش اولان مبتدالرده در .

كل انسان وعمله

كبی كه اصلی (كل انسان وعمله مقترنان) اولديغندن مقترنان خبری حذف ايدلمشدر .

دردنجیسی — معمولنه مضاف اولان وکنددن صکره کلن حال دخی کندینه خبر اوله‌میان مصدرلرك یاخود بو مصدرلره مضاف، اسم تفضیللرك مبتدا واقع اولملرنده در. —

١ – ضربی زیداً قائماً

٢ – اکثر اکلی اللحم مشویاً

کبی که برنجینك اصلی (ضربی زیداً حاصل اذا کان قائماً) وایکنجینك (اکثر اکلی اللحم حاصلٌ اذان کان مشویاً) اولدیغندن حاصلٌ خبرلری حذف ایدلمشدر .

٤٠ — مبتدا ایله خبر بروجه بالا دردر یرده وجوباً حذف اولندقلری کبی محذوفیتی کوستره‌جك قرینه‌نك وضوحی حالنده جوازاً دخی حذف اولنورلر شویله که :

زیدٌ قائمٌ ام قاعدٌ

سؤالنه قاعدةً (زیدٌ قائم) یاخود (زیدٌ قاعدٌ) جوابی ویرملك لازم ایسه‌ده سؤال قرینه‌سیله مبتدالر حذف اولنه‌رق (قائمٌ) یاخود (قاعدٌ) دینور . وکذا :

الهلالُ والله

ده دخی مبتدا حذف اولنمشدر یعنی هلال رمضانی اثباته منتظر اولانلردن بری هلالی کورنجه قاعدةً (هذا الهلال والله) دیمسی لازم ایکن مقام ومقتضای ظاهر قرینه‌سیله (هذا) مبتدا-نی حذف ایدرده یالکز (الهلال والله) دیر .

خبرك محذوفیتی کوستره‌جك قرینه بولندیغی حالده او ده جوازاً حذف اولنور نته‌کیم :

أَزيدٌ قائمٌ ام عمرٌ

سؤالنه قاعدةً (زيدٌ قائمٌ) ياخود (عمرٌ قائمٌ) ديمك لازم ايكن سؤال قرينه‌سيله خبرلر حذف اولنه‌رق (زيدٌ) ياخود (عمرٌ) دينور . وكذا :

نحن بما عندنا وانت بما
عندك راضى والرأى مختلف

بيتنده راضى قرينه‌سيله نحن مبتداسنك (راضون) خبرى حذف ايدلمشدر .

قرينه‌نك شدت وضوحى حالنده مبتدا و خبرك ايكيسيده حذف اولنوب بشقه بركلمه ايله اداى مرام اولنور . (أَزيدٌ قائمٌ) سؤالنك جوابى قاعدةً (زيدٌ قائمٌ) ياخود (مازيدٌ قائمٌ) ايكن سؤال قرينه‌سنك شدت وضوحنه مبنى مبتدا وخبرك ايكيسى‌ده حذف اولنه‌رق (نعم) ياخود (لا) دينور .

جملۀ فعليه

٤١ — جملۀ فعليه‌لرده مسندلر فعل اولوب مسند اليهلره دخى (فاعل) تسميه اولنور . (ضَرَبَ زيدٌ) كبى كه ضرب حدثى زيده اسناد اولنديغندن وبوراده (ضَرَبَ) فعلى مسند وزيد مسند اليه اولديغندن اوده (فاعل) در .

جملۀ فعليه‌لرده بعضاً يالكز فاعلك ايراديله معنى تمام اولميوب حدثك نره‌يه تعلق ايتديكنى ودها بعض خصوصاتى افاده ايدبجى

[ضَرَبَ زیدٌ عمراً] ده اولدیغی کبی اوچنجی برسوزه احتیاج واردرکه بونلره‌ده [متعلقات فعل] دیرلر .

متعلقات فعل : [مفعول . حال . تمیز . استثنا] کبی شیلر ایسه‌ده اك قریبی مفعوللردر .

بناءً علیه جملهٔ فعلیه‌لرك احوالنی تدقیق ایچون :

اولاً ـ فعللرك فاعل ومفعول اله‌جقلری خصوصاتی .

ثانیاً ـ فاعللرك احوالنی .

ثالثاً ـ مفعولاتی .

رابعاً ـ متعلقات سائره‌یی .

مطالعه لازم کلیر و فعللر صره‌سنده‌ده عملده فعله بکزه‌دکلری ایچون [شبه فعل و معنای فعل] تعبیر اولنان [مصدر . اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . اسم منسوب . اسم مستعار . ظرف مستقر . اسم فعل] لرك دخی خواصنی بیلمك ایجاب ایلدیکندن بومبحث بش فصل اوزرینه ترتیب وتحریر اولندی .

برنجی فصل

فعللر

٤٣ — هر فعل هم فاعله هم مفعوله محتاج اولمیوب بعضیلرنده یالکز فاعلك ایرادیله سوز تمام اولور یعنی :

عَلِمَ اللهُ تعالی

دینلدکده [حق تعالی حضرتلری بیلدی] معناسنده سوز تمام اولور وبعضیلرنده دخی مفعول ایراد اولنمدقجه سوز تمام اولماز .

(كان اللهُ تعالی) كبی كه بونكله سوز تمام اولمیوب نه اولدیغنی كوستریجی بر معموله محتاج اولور یعنی (كان اللهُ علیماً حكیماً) دیمكله سوز تمام اولور كه بو حالله كوره فعللر [تام] و[ناقص] اولمق اوزره ایكی نوع اولدقلرندن بر وجه آتی بیان اولنورلر .

افعال تامه

٤٣ — فعل تام : اساساً مفعوله محتاج اولمیوب متعدی اولدیغی حالده تكمیل فائده ضمننده مفعول الان فعلدر بالاده مذكور عَلِمَ فعلی كبی كه اساساً مفعوله محتاج اولمدیغی حالده متعدی اولدیغی ایچون تكمیل فائده ضمننده مفعول دخی آله‌رق :

علم الله تعالی كُلَّ شیءٍ

دینور :

فعل تامل : كرك متعدی كرك لازم اولسونلر هر حالده بر فاعله محتاج اولدقلرندن بونلرك لازم ومتعدیلری فاعل خصوصنده متحد بولنورلر . اما مفعول آلمق خصوصنده لازملر مفعول آلمدقلرندن متعدیلردن تفریق اولنورلر. ومجهوللر اساساً مفعوله اسناد اولندقلرندن فاعل ومفعول خصوصاتنده معلوم ایله مجهوللر دخی تخلف ایدرلر كه بوندن [برفعل : متعدی ومعلوم اولورسه هم فاعل هم مفعول آلیر واكر لازم ومعلوم اولورسه یالكز فاعل آلیر واكر مجهول اولورلرسه فاعل آلمیوب یالكز مفعول ایله مذكور بولنورلر.] نتیجه‌سی ظاهر اولدیغندن بومقامده : فعل متعدیٔ معلوم وفعل لازم معلوم وافعال

مجهوله احوالی تحری اولنمق لازم کلیرسه‌ده فعل لازم معلوملر [قام زیدٌ . خرج عمرٌ . دخل بکرٌ . طلع الفجرُ . غربت الشمسُ .] کبی ساده فاعل آلوب سهل‌الفهم اولدقلرندن بونلرجه تفصیلاته کیریشلمیوب یالکز فعل متعدیٔ معلوم‌وافعال‌مجهوله‌احوالی بروجه آتی تدقیق اولندی.

فعل متعدیٔ معلوم

٤٤ — **فعل متعدی** : برمفعوله ایکی مفعوله اوچ مفعوله تعدی ایتدیکنه کوره اساساً اوچ قسمدرکه بونلردن :

برمفعوله تعدی ایدنلر : بر مفعول آلمقله کلامده فائده تمام اولان فعللردرکه [ضَرَبَ . کسر . اکل . اخذ] وامثالی افعال بونلردندر .

ضرب زیدٌ عمراً
کسر زیدٌ زجاجاً
اکل الولد الثمر
اخذ التلمیذ الدرهمین کبی

٤٥ — **لسان عربیده فعل ومفاعیل ترکیبانده اصل اولان** : اولا فعل بعده فاعل دها صوکره مفعوللرك ایرادیدر . [ضرب زیدٌ عمراً] کبی‌که ضرب فعل زید فاعل عمر مفعولدر .

مفعولك فاعله ویاخود هم فعله هم فاعله تقدیمی جائز یعنی :

نَصر اخاكَ الامیرُ
اخاكَ نَصَر الامیرُ

دينله بيلورسه‌ده فاعل ومفعولك مقدم واقع اولملری واجب اولان احواله دقت لازمدر بناءً عليه اشبو واجبلرك بيانی مناسب كورلدی. شويله كه :

٤٦ — فاعلك مفعولدن مقدم واقع اولمسی اوچ يرده واجبدركه انلردن :

برنجيسی — فاعل ومفعولك اعرابلرينك خفی اولديغی محلدر .

١ { ضرب صديقی اخی
خاطب هذا ذاكَ . . . كبی

بووجوب مفاعليدن هانكيسی مفعول اولديغنی تعريفه دال قرينه بولنميان محلله مخصوص اولوب يوقسه بونلری كوستره‌جك قرينه‌نك وجودی حالنده مفعولك فاعله تقديميده جائز اولور .

٢ { فهم المعنی موسی
ضربت سعدی سلمی

كبی كه برنجی طاقمده‌كی مفاعيلك هرايكيسيده فاعل عد اولنه بيله‌جكندن وهانكيسنك فاعل اولديغنه قرينه اولمديغندن فاعلك مقدم اولمسی واجب اولمشدر انجق ايكنجی طاقمده معنی‌نك فاعل اوله‌ميه‌جغی وضربت فعل مؤنثنك فاعلی سعدی اوله‌ميه‌جغی ظاهر اولديغندن مفعول تقديم اولنه بيلمشدر .

ايكنجيسی — حدثك مفعولده محصور اولديغی محلدر .

ما كسر ابوه الازجاجة كبی.

اوچنجيسی — فاعلك ضمير متصل واقع اولديغی محلدر.

ضربت العبدَ جنینا الثمرَ کبی

٤٧ — مفعولك فاعله تقدمی دخی اوچ یرده واجبدرکه انلردن:

برنجیسی — حدثك فاعلده محصور اولدیغی محلدر.

ما کسر الزجاجة الا اخوك

انما هذّب النّاسَ الدین ... کبی.

ایکنجیسی — مفعوله راجع برضمیرك فاعله متصل اولدیغی محلدر.

ابتلی ایوبَ ربُّهُ

کرُم السّیدَ عبدُهُ کبی

اوچنجیسی — فاعل اسم ظاهر ومفعول ضمیر متصل اولان محلدر.

اَفادنی کلامك

سرّنی قدومُ صدیقنا کبی.

٤٨ — مفعولك فعله و فاعله بردن تقدمی دخی اوچ یرده واجبدرکه انلردن:

برنجیسی — مفعولك صدرکلامده بولنمسی لازمکلن محللردرکه انلرده اسم استفهام ویاخود اسم استفهامه مضاف اولان کلمه‌لردر.

مَنْ رأیت

غلامَ من رأیت

کم عبدٍ اشتریت

ایّاً تضرب اضرب

ما ذا ترید کبی

ایکنجیسی — مفعولك فعلی امّا یه جواب اوله‌رق فاءِ جزایه مقارن اولدیغی واوفعلك مقدم برمفعول اخری اولمدیغی محلدر.

امّا زیداً فلاتضرب

کبی که اصلی [اما فلاتضرب زیداً] ایکن ادات شرطك ادات جوابه مقارن اوله‌میه‌جغی جهتله فصلی لازم کلدیکندن زید مفعولنك تقدیمی واجب اولمشدر .

اوچنجیسی — مفعولك ضمیر منفصل اولدیغی محلدر.

ایّاك نعبد و ایّاك نستعین

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

٤٩ — ایکی مفعوله تعدی ایدنلر: [کسا. رَزَقَ. اطعم. سقی. زوّد. [سْکَنَ. اعَطی] کبی معناده ایکی مفعول ایستینلردر.

کسا اخوكَ الفقیرَ ثوباً

رَزَقَ اللهُ قومَنا نعمةً

اعطی الامیرُ اخاكَ حُلّةً کبی.

اشبو ایکی مفعولك یکدیکری اوزرینه تقدیم اولنملرنده اصل اولان معناده فاعل اولانك مقدم ودیکرینك مؤخر اولمسیدرکه بومقدم اولانه [مفعول اول] ودیکرینه [مفعول ثانی] تسمیه اولنور.

نته‌کیم بالاده مذکور مثاللرك برنجیسنده فقیر ایله ثوب کلمه‌لری کسا فعلنك مفعوللری اولوب ثوبی کین فقیر اولدیغی جهتله اشبو فقیر معناده فاعل اولدیغندن ثوبه تقدیم ایدیلوب مفعول اول اعتبار ایدلمش وثوب دخی مفعول ثانی قالمشدر.

مع‌هذا خلاف اصل اوله‌رق [کسا اخوك ثوباً الفقیر] دخی دینور لکن اوچ یرده اصل اوزرینه بنا واجبدرکه آنلردن:

برنجیسی — مفعول اول ایله ثانی بیننده التباس واقع اولان محلدر

اعطی الامیرُ عمراً بکراً

کبی که [امیر عمره بکری ویردی] دیمك اولوب اکر اصلك خلافنده اوله‌رق [اعطی الامیر بکراً عمراً] دینلسه [امیر بکره عمری‌ویردی] معناسی مستفاد اولورکه مقصد اصلی بکرك عمره ویردیکنی افاده اولدیغندن دفع شبهه ایچون مفعول اول اولان عمر بکره وجوباً تقدیم ایدلمشدر. فقط [اعطی الامیر زیداً سیفاً] یاخود [اعطی الامیر سیفاً زیداً] دینلسه التباس اولمدیغندن تقدیم وتأخیرلرنده بأس یوقدر.

ایکنجیسی — حدثك مفعول ثانیده محصور اولمسیدر

مااعطیتُ الصدیقَ الا سیفاً کبی.

اوچنجیسی — مفعول اولك ضمیرمتصل وثانینك اسم ظاهراولمسیدر

وهبتُكَ درهماً کبی.

٥٠ — ایکی مفعوله تعدی ایدن فعللر اوچ نوعدرکه:

نوع اولی — مفعول اولی مفعول ثانی‌یه مباین اولانلردرکه بالاده مذکور اولانلر بونوعدندر وبونلره بین‌النحویین [باب‌اعطیت] نوعندن افعال دینور.

نوع ثانیسی — مبتدا ایله خبر اوزرینه داخل اولوب مبتدایی مفعول اول وضمیری مفعول ثانی یاپه‌رق [ظن و شك و یقیت] کبی قلبی معنالری متضمن اولان و[افعال قلوب] تسمیه ایدیلن [ظَنَّ. خالَ.

عَدّ. زَعَمَ. الفی. رأی. دَرَی. عَلِمَ. حَسِبَ. وَجَدَ. هَبْ. تعلَّمْ] فعللریدر.

ظننت العلم سهلاً

کبی که [العلم سهل] مبتدا وخبرینه داخل اولان ظن فعلی اول مبتدا ایله خبری کندینه مفعول یاپمشدر.

بوفعللرك [هَبْ] ایله [تَعَلَّمْ] دن ماعداسی متصرف اولوب مشتقاتی فعل ماضیسی کبی عمل ایدر یالکز بوایکیسنك امر صورتلری استعمال اولنور.

نوع ثالثی — یالکز مبتدا ایله خبر اوزرینه دخوللرندن طولایی افعال قلوبه ملحق اولان وموصوفی بر صفتدن اخره تحویله دلالت ایتدکلرندن طولایی [افعال تحویل] تسمیه اولنان [صَيَّرَ. رَدَّ. تَرَكَ. ذَهَبَ. اتّخذ. جَعَلَ] فعللریدر.

صیّرتُ زیداً عالماً
جعلتُ المالَ مبذولاً
ترکتُ الرجلَ قائماً
اتّخذت اخاكَ صاحباً کبی.

فائده — افعال قلوبك فاعل و مفعوللری متحد المعنی ضمیرین متصلیندن اولمق کندیلرینه مخصوص اولوب افعال سائره‌ده اوله‌ماز یعنی علمتنی. علمتك. دیمك بوفعللره مخصوص اولوب مثلا ضربتنی. اکرمتك دینمز.

فائده — اشبو افعال قلوب ایله افعال تحویل برصفتله مقید اولمق

اعتباری اولمیان مفعوله تعلق ایلدکلری حالده یالکز اول مفعول ایله اکتفا ایدوب برمفعوله تعدی ایدن فعللردن صاییلورلر.

عَلِمْتُ المسألَةَ

تَرَكْتُ الدارَ

رددتُ الطالبَ کبی.

٥١ — اوچ مفعوله تعدی ایدنلر: [أری. أعلم. حدّث. خبّر. اخبر. بنأ. ابناء] کبی فعللردرکه بونلرده‌کی اوچ مفعولك برنجیسی [مفرد] ایکنجی اوچنجیسی اصلنده مبتداایله خبردن عبارت بر[جمله]در یعنی مفعول ثانی اصلنده مبتدا و مفعول ثالث اصلنده خبر اولوب ایکیسی برجمله‌در.

اری اللّهُ عبادَهُ ایوبَ صابراً

کبی‌که عباد مفعول اول اولوب ایوب ثانی وصابراً ثالث اولدیغی وثانی ایله ثالث مجموعی اصلنده [ایوب صابر] اولدیغندن مفعول ثانی مبتدا وثالث خبر اولوب ایکیسی بردن برجمله اولدقلری حالده بوراده اری فعلنه ایکنجی اوچنجی مفعول اولمشلردر.

بونلرك برنجی مفعوللری باب اعطیت‌نك مفعول اولی کبی دیکرینه مباین اولمق وایکنجی ایله اوچنجی دخی افعال قلوب مفعوللری مثللو اولمق اعتبارنده‌در.

افعال مجهوله

٥٢ — هرهانکی برمانعدن طولایی فاعلك ذکر ایدلمامسی لازم کلیرسه اولوقت فعل مجهول صورتنده ادا اولنوب مفعولیده فاعل

مقامنه قائم اولور و اکا [نائب فاعل] دینور. مثلا: [قتل زید عمراً]ده اولدیغی کبی [زید عمری قتل ایتدی] معناسنی افاده ایله فاعلی تذکار لازم کلمیوبده یالکز عمرك مقتول اولدیغنی کوسترمك ایجاب ایدرسه اولوقت فعل، مجهوله تحویل اولنەرق [قُتِلَ عمروٌ] صورتنده [عمر قتل اولندی] دینور و بوحالده اساساً مفعول اولان عمر نائب فاعل اولور. بناء علیه هرفعل مجهولك فاعلی اولمیوب مفعولی نائب فاعل اولدیغندن بونلرده مسنداليه نائب فاعللردر.

ایمدی بر مفعوله تعدی ایدن معلوملرك فاعلی حذف اولنورسه مجهوله تحول ایدن فعلك نائب فاعلی اول معلومك مفعولی اولدیغی کبی ایکی ویا اوچ مفعوله تعدی ایدنلردەده فاعل حذف اولننجه مجهوله تحول ایدن فعلك نائب فاعلی مفعول اوللر اولور. نته‌کیم:

اصلی: اَکَلَ الرجلُ الثمرَ . . . ایکن تحویلده [اُکِلَ الثمرُ]
واخذتُ الدرهمینِ . . . . « « [اُخِذَ الدرهمانِ]
وکسا الامیرُ الفقیرَ ثوباً . . « « [کُسِیَ الفقیرُ ثوباً]
واعطیتُ زیداً درهماً . . . « « [اُعطِیَ زیدٌ درهماً]
واَعْلَمَ اخوكَ زیداً عمراً فاضلاً « « [اُعلِمَ زیدٌ عمراً فاضلاً]
وحدّثتُ اَخاكَ عمراً فاضلاً « « [حُدِّثَ اَخوكَ عمراً فاضلاً]

اولمشدر. یعنی برنجی ایکنجی مثالده فاعل اولان رجل ایله تا حذف اولندقده فعللر مجهوله تحویل اولنمقله ثمر ودرهمین مفعوللری نائب فاعل اولمش واوچنجی ایله دردنجی مثالده امیر ایله تا فاعللری حذف اولنمقله کسا و اعطی فعللری مجهوله تحویل اولندیغندن بونلرك مفعول اوللری

اولان فقیرایله زید نائب فاعل اولمش وبشنجی‌ایله آلتنجی مثالده اخوایله تا فاعللری حذف اولنمقله اعلم وحدّث فعللری مجهوله تحویل اولنه‌رق مفعول اول اولان زید ایله عمر نائب فاعل اولمشدر .

افعال ناقصه

٥٣ — افعال ناقصه : بای‌حال برخبره محتاج اولان [کان. اَمسی. اَصْبَحَ . اَضحی . ظَلّ. بات . صار . لَیسَ . مازال . ماانفكّ . مافَتِیَٔ . مابرِح . مادامَ] فعللریدرکه بونلرمبتدا ایله خبراوزرینه داخل اولوب مبتدایه بونلرك اسمی وخبره دخی کندیلرینك خبری یعنی عمومیله بونلرك داخل اولدقلری مبتدایه [اسم باب کان] وخبره دخی [خبر باب کان] دینوب بونلر اسملرینی رفع خبرلرینی نصب ایدرلر .

کانَ اللّٰهُ علیماً

کبی‌که [اللّٰهُ علیمٌ] مبتداسیله خبرینه [کان] داخل اولدیغندن لفظهٔ جلاله ینه مرفوع اوله‌رق کان نك اسمی وعلیم دخی منصوب اوله‌رق کان نك خبری اولمشدر .

اشبو افعال ناقصه‌دن :

[لیس] ایله [مادام] اصلا تصریف اولنمازلر .

[مازال . ماانفكّ . مافتیٔ . مابرح] دخی تصریفده ناقصدرلر . یعنی بونلرك امرلری ایله مصدرلری استعمال اولنماز .

[کان . امسی . اصبح . اضحی . ظلّ . بات . صار] دخی تماماً تصریف واستعمال اولنورلر .

بو نلرك معنالرينه كلنجه :

كان : اكثريا زمان ماضيده اسمك خبرله اتصافنه دلالت معناسنی مشعر اولور .

كان ابی غنياً . . . كبی

و بعضاً استمرار معناسنی مفيد اولور .

كان الله رحيماً حليماً . . . كبی

امسى : اسمك خبرله اتصافنك وقت مساده اولديغنه دلالت ايدر .

امسى زيدٌ مسروراً . . . كبی

اصبح : اسمك خبرله اتصافنك صباح وقتنده اولديغنه دلالت ايدر .

اصبح زيدٌ سالماً . . . كبی

اضحى : اسمك خبرله اتصافنك وقت ضحاده اولديغنه دلالت ايدر .

اضحى زيدٌ شاكراً . . . كبی

ظلّ : اسمك خبرله اتصافنك كوندوزده اولديغنه دلالت ايدر .

ظَلّ زيدٌ راكباً . . . كبی

بات : اسمك خبرله اتصافنك كيجه‌ده اولديغنه دلالت ايدر .

بات زيدٌ ساحراً . . . كبی

صار : اسمك برصفتدن ديكر صفته تحولنه دلالت ايدر .

صار الطينُ ابريقاً . . . كبی

ليس : نفی ايچون اولوب اكر منفيسی زمان ايله مقيد اولمازسه [نفی حال] ه دلالت ايدر .

لیسَ زیدٌ قائماً ... کبی

اگر منفیسی بر زمان ایله مقید اولورسه اول قیدك متعلق اولدیغی زمانك نفینه دلالت ایدر .

لیسَ خلقَ اللهُ مثله

ده : خَلَقَ ایله مقید اولدیغندن ماضیده نفیه و :

اَلا یومَ یأتیهم لیس مصروفاً عنهم

آیت کریمه‌سنده استقبالده نفیه دلالت ایدر .

[مازال . مافتیٔ . مابرح . ما انفكّ] دخی اسمك حدثی یعنی خبرك مضمونی قبول ایتدیکندن بو آنه قدر اول مضمونك کندی اوزرنده ثابت اولدیغنه دلالت ایدر .

مازال زیدٌ غنیاً

کبی که [زید غنا ایله متصف اولدیغی کوندن بو آنه قدر غنیدر] دیمك اولدیغی کبی دیکر اوچنده‌ده بویله‌در .

مابرح زیدٌ کریماً

ما انفكّ عمرٌ صالحاً ... کبی

مادام : خبرك اسم اوزرینه ثبوتی مدتجه آخر برشیئك توقیتنه دلالت ایدر .

اِجلس مادام اخوك نائماً

کبی که [برادرك اویقوده اولدقجه سن اوتور] دیمکدر .

اشبو افعال ناقصه‌دن [ما] ایله کان مذکور بش کلمه‌ده‌کی [ما]

حرفی [مادام] ده نافیه دکل [ماء مصدریهٔ زمانیه] ودیکر دردنده
یعنی [مازال . مافتیٔ . مابرح . ماانفكّ] ده‌کی مالر [ماء نافیه] درلر .

بونلردن مادام ده‌کی ماء مصدریهٔ زمانیه مابعدنده‌کی جمله‌لری
مصدره تأویل ایده‌رك مدت لفظی اول مصدره مضاف قیلنمغله اصلی
بیلنور . نته‌کیم :

اجلس مادام اخوك نائما

مثالنده ماء مذکوره اعمال مزبوره‌یی اجرا ایله ترکیب

اجلس مدةَ دوامِ نومِ اخیك

صورتنده تأویل اولنور .

اما دیکر درت کلمه‌ده مانك حرف نفی اولمسی شرط اولوب بوندن
تجرید اولنه‌رق یالکز [زال . برح . فتیٔ . انفكّ] دینلسه ناقصلقدن
چیقارق فعل تام اولورلر وبو حالده کندیلرنده مذکور معنالر قالمدیغی کبی
مبتدا ایله خبره دخی تأثیر ایتمزلر . آنجق بعض یرلرده حرف نفیسز
اولدقلری حالده ناقص معنالرینی مشتمل اولملری وارد ایسه‌ده اویله
یرلرده حرف نفی مقدر اعتبار اولندیغی ایچون او معنالری اشتمال
ایلمشلردر .

تالله تفتؤ تذکر یوسف

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

٥٤ — افعال ناقصه‌دن [لیس . مافتیٔ . مازال] نك ماعداسی
بعضاً مرفوعیله اکتفا ایدرلر و او حالده تام اولان افعال لازمه کبی
عمل ایلرلر .

این تکن یدرکك الموت

ده [تکن] فاعل محذوفی اولان [انت] ایله اکتفا ایتدیکی ایچون ناقص دکل برفعل لازم تام حکمنده‌در .

٥٥ — افعال تامه‌دن ایکن برخبره محتاج اولان و [صار] معناسنی شامل بولنان [غدا . رَجَعَ . اِرتدّ . آضَ . عادَ . حار . جاء . قَعَدَ . راحَ . حالَ . استحالَ . تَحوّلَ] فعللریدخی افعال ناقصه‌یه ملحق اولوب آنلر کبی عمل ایدرلر .

یامن غدالی ساعداً

ومساعداً دون البشر

— و —

وکان مُضِلّی هُدیتُ برشدهِ

فالله مُغوٍ عاد بالرشد آمرا

— و —

وماالمرءُ الا کالشهابِ وضوئِهِ

یحور رماداً بعد اذهو ساطع

ابیاتنده واقع [غدا . عاد . یحور] افعالی بوقبیلدندر .

٥٦ — بونلردن بشقه برطاقم فعللر دها واردرکه افعال ناقصه کبی برخبره محتاج اولورلر . فقط اول خبرلر فعل مضارعدن عبارت بولنور . ایشته بوفعللر اوچ نوعدر :

برنجیسی — وقوع خبرك قربیته دلالت ایدر و (افعال مقاربه) دینلن (کادَ . کَرَبَ . اَوْشَكَ) فعللریدر .

كاد الولدُ يغرقُ

كرب القلبُ يذوبُ

اوشك الامرُ يتمُّ . . . كبی

ایکنجیسی — وقوع خبری رجایه دلالت ایدن و [افعال رجاء] دینلن [اخلولق. حری. عسی] فعللریدر.

اخلولقت السماء آن تمطر

– و –

حری الصدیق آن یزورنا

ترکیبلریله شو:

عسی الكرب الذی امسیت فیه

یكون وراءهُ فرجٌ قریبُ

بیتنده اولدیغی کبی.

اوچنجیسی — شروع خبره دلالت ایدوب [افعال شروع] دینلن [اَخَذَ . جَعَلَ . شَرَعَ . طَفِقَ . علق . هَبَّ] فعللریدر.

اخذ زیدٌ یأكُلُ

جعل عمرٌ یشربُ

شرع بكرٌ یُدرّسُ ... کبی.

اشبو اوچ نوع فعله (باب کاد) تسمیه اولندیغی کبی افعال رجادن اولان [اخلولق و حری] خبرلرینك [اَنْ] مصدریه یه مقارن اولملری واجب وافعال شروعك خبرلرینه مذکور [ان]ك دخولی ممنوع اولوب بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی وجهله ایراد اولنورلر.

افعال مقاربه‌دن اولان [كاد وكرب] نك خبرلرینه نادراً مذكور [ان] داخل اولور. یعنی :

كاد الولدُ اَن یغرقَ

كرب القلب اَن یذوبَ

دخی دینور. وافعال رجادن اولان [عسی] ایله افعال مقاربه‌دن اولان [اوشك]نك خبرلرینه اكثریت اوزره مذكور اَنْ داخل اولور.

عسی اللّٰهُ اَن یأتِیَ بالفتحِ

آیت كریمه‌سیله :

اوشك الامرُ ان یَتِمَّ

ده اولدیغی كبی.

ینه بو فعللردن [عسی . اوشك . اخلولق] فعللری بعضاً خبره احتیاجدن وارسته اوله‌رق كندندن صوكره بلا فاصله كلن و [اَنْ] مصدریه‌یه مقارن اولان فعل مضارعدن مؤول مصدری فاعل ایدینه‌رك تام اولورلر.

عسی اَن یزولَ الكربُ

اوشك اَن یتمَّ الامرُ

اخلولق اَن تُمطرَ السّماءُ

كبی تأویللری:

عسی زوال الكربِ

اوشك تمام الامرِ

اخلولق امطار السماءِ

اولمغله بونلر بر رفاعل ایله اکتفا ایده‌رك ناقصلقدن چیقوب تام اولمشلردر.

٥٧ ــ فائده: یوقاریدن بری بیان اولنان افعالدن [افعال قلوب. افعال مقاربه. افعال رجاء. افعال شروع. افعال ناقصه] مشتقاتی ماضیلری کبی عمل ایدرلر.

فصل ثانی

﴿ شبه فعل ومعنای فعللر ﴾

٥٨ ــ شبه فعللر: [مصدر. اسم فاعل. مبالغهٔ اسم فاعل. اسم مفعول. صفت مشبهه. اسم تفضیل] دینلن کلمه‌لردن عبارت اولوب بونلرك فاعل ومفعول به امللری خصوصاتی بروجه آتی بیان اولنور.

مصدرلر

٥٩ ــ متعدی اولان مصدرلر فاعل ومفعول مظهر الوب لازملر یالکز فاعل ظاهر الیرلرسه‌ده بونلرك فاعل ومفعول به امللری کندیلرینك [مصغر. قبل العمل موصوف. حاله مقترن] اولمامق وفعل مذکور اولدیغی ویاخود جوازاً محذوف بولندیغی تقدیرده [عددی، نوعی. تأکیدی] اولمایوب [فعل مقامنه قائم] یعنی [أنْ ایله مقدر] اولمغله مشروطدر. یعنی

اعجبنی ضُرَیْبُ زیدٍ عمراً

اعجبنی ضربٌ شدیدٌ عمراً

يُعجبنى ضربك زيداً الآن

دینلمز لکن : ـ . . ـ يُعجبنى ضَرْبَةٌ زيدٍ عمراً

يُعجبنى ضَرْبَةُ زيدٍ عمراً

دینلورسه‌ده جوازاً محذوف ضرب فعلی اولدیغندن عددی ونوعی اولان بومصدرلر عمل ایده‌میوب مذکور مفاعیل محذوف اولان فعلکدر وکذا

ضَرَبْتُ ضرباً زيداً

دینلور یعنی بویله‌جه فعل ایله برابر وانی مؤکد اوله‌رق سویلنیرسه‌ده بوراده ضرباً مصدری عملسزقالوب فاعل ومفعول اله‌ماز وبوصورتده ترکیبده بولنان مفاعیل مصدرك مؤکد اولدیغی فعله تعلق ایدر. وکذا

ضرباً زيداً

دینلدکده جوازاً محذوف [ضرب] فعلی اولدیغندن اشبو ضرباً مصدری عمل ایتمز یعنی بوراده زیداً لفظی ضرباً مصدرینك مفعولی اوله‌میوب محذوف اولان ضَرَبَ فعلنك مفعولیدر .

والحاصل مصدرك فاعل ومفعول آلمسی مذکور یدی‌قیددن بری اولمسنه متوقفدر نته‌کیم :

اعجبنى ضرب زيدٍ عمراً

دینلدکده [اعجبنى انْ يضربَ زيدٌ عمراً] تقدیرنده اولوب فعل مقامنه قائم اولدیغندن فاعل ومفعول آلمشدر .

٦٠ — معرف باللام اولان مصدرلردخی عندالاکثر عمل ایتمزلر وهر نقدر :

ضعيف النكاية اعدائهُ

يخال الفرار يُراخى الاجل

بیتلرنده اولدیغی وجهله یعنی [نکایه] مصدری معرف باللام اولدیغی حالده [اعدا]یی مفعول المش ایسه‌ده بو خصوص پك نادر اولدیغندن اکثر محققین علمایه کوره مصدرك فاعل ومفعول المسنده معرف باللام اولمامسی دخی شرطدر .

٦١ — ترکیبده واقع مصدرلر یا منوّن اولور یا اولماز . منون اولوب‌ده شرائط سابقه‌یی حائز بولندیغی تقدیرده حالیله فاعل و مفعول الیر .

یَسُرّنی اطعامٌ فی مجاعةٍ فقیراً ... کبی

منون اولمدقلری حالده لازملر فاعلنه و متعدیلر کاه فاعلنه و کاه مفعولنه مضاف واقع اولورلر .

١ { حزنت لِبعُد الاحبّاءِ
فرحت للقاء الاصدقاء

٢ { لولا دفعُ اللهِ الشیطانَ لهلکنا
سرّنی انشادُ الاشعارِ اخوك

کبی اولوب متعدیلرده متعدد مفعول وار ایسه و مفعولنه مضاف اوله‌جقسه دائما مفعول اوله مضاف اولور .

٦٢ — مصدرلرك استعمالی اکثریتله فاعل و یا مفعولنه مضاف صورتی اولوب منونی آز قوللانیلدیغی کبی معرف باللام اولانلری دخی پك نادر در .

٦٣ — مصدرلر دائما فاعل ظاهر آلوب هیچ بر وقتده ضمیر اوله‌مدیغی کبی فاعل ومفعولی کندی اوزرینه تقدم ایتمزلر .

اسم فاعللر

٦٤ — اسم فاعل : مشتق اولدیغی فعل معلوم کبی عمل ایدوب فاعل ومفعول آلیر فقط فاعل منفصل ومفعول آلمسنده اولا ایکی شیئه باقیلور یعنی اسم فاعلك معرف باللام ویاخود مجرد اولدیغنه نظر اولنور اکر معرف باللام ایسه عمل ایتمسنده ایکی شرط واردر .

برنجیسی — مصغر اولمامسیدر . نته‌کیم :

جائنی الضویرب عمراً ... دینلمز

ایکنجیسی — عملدن اول موصوف اولمامسیدر . نته‌کیم :

جائنی الضارب الشدید عمراً

دینلمز لکن عملدن صوکره وصف اولنورسه جائز اولور. نته‌کیم:

جائنی الرجلُ الضاربُ غلامُهُ الشدیدُ

دینور وبو شرطلری حاوی اولدیغندن طولاییده :

جائنی الضارب ابوه عمراً ... دینور

اکر مجرد ایسه مذکور ایکی شرط ایله برابر [مبتدا . موصوف . ذی‌الحال . استفهام . نفی] حالاتندن برینه معتمد اولمسیدر.

١ ـ جائنی ضُویربٌ عمراً

٢ ـ جائنی ضاربٌ شدیدٌ عمراً

دینلمز لکن — ١ ـ زیدٌ ضاربٌ ابوه

٢ ـ جائنی رجلٌ ضاربٌ ابوه عمراً

٣ ـ جائنی زیدٌ ضارباً ابوه عمراً

٤ ـ أَضاربٌ زيدٌ عمراً

٥ ـ ماضاربٌ زيدٌ عمراً

دینوب برنجیده زید مبتداسنه
ایکنجیده رجل موصوفنه
اوچنجیده زید ذی الحالنه
دردنجیده استفهامه
بشنجیده نفیه اعتماد ایتمش اولدیغندن فاعل ومفعول آلمشلردر.

٦٥ — اسم فاعلك مفعول به لمسی آمذکور شرائط ایله برابر حال ویا استقبال زمانلرینه دلالتیله مشروطدر بالاده کی مثاللرده اولدیغی کبی.

اکر ماضی معناسنه اولور ولامدن مجرد بولنورسه مفعولنه اضافتی واجب اولور.

زیدٌ ضارب عمر امسِ ... کبی

٦٦ — اسم فاعللرك تثنیه وجمعلری ده مفردلری کبی عمل ایدرلر.

مبالغهٔ فاعللر

٦٧ -- مبالغهٔ فاعلدن (فَعّال . مِفعال . فَعُول) وزنلرنده اولانلر طبقی اسم فاعللر کبی عمل ایدوب تماميله آنلرك شرائط واحکامنه تابع اولورلر. آنجق اسم فاعللرك مفعول آلملرنده حال واستقباله دلالتلری شرط ایکن بونلرده او شرط دخی یوقدر یعنی : بونلر شرائط سائره یی حائز اولنجه هانکی زمانه دلالت ایدرلرسه ایتسونلر مفعول دخی آلیرلر.

فعّال = اشتهی الفارسُ أن یموتَ خوّاضاً جیشَ العدوِ
مفعال = إنَّ الکریمَ لمنحارٌ غنمه یوم الضیافةِ
فعول = إنَّ اللهَ غفورٌ ذنبَ الخاطیءِ اذا ندمِ ... کبی

اسم مفعوللر

٦٨ -- اسم مفعول : مشتق اولدیغی فعل مجهول کبی عمل ایدوب نائب فاعل آلیر وکافهٔ شرائط واحکامده اسم فاعل کیبدر .

٢ ـ جائنی المضروب ابوه
١ ـ زیدٌ مضروبٌ ابوهُ
٣ ـ جائنی رجلٌ مضروبٌ ابوه
٤ ـ جائنی زیدٌ مضروباً ابوه
٥ ـ أمضروبٌ الزیدانِ
٦ ـ مامضروبٌ الزیدانِ ... کبی

صفت مشبهه‌لر

٦٩ ــ صفت مشبهه‌لر مشتق اولدقلری فعل لازملر کبی یالکز فاعل آلیرلر وبوبابده اسم فاعلده جریان ایدن شرائط معتبره‌یه تابع بولنورلر.

١ ـ زیدٌ حَسَنٌ وجهُهُ
٢ ـ جائنی الحسنُ الوجه
٣ ـ جائنی رجلٌ حسنٌ وجهه
٤ ـ جائنی زیدٌ حسناً وجهه

٥ ـ أَحَسَنَ وجه زيد

٦ ـ ماحسنُ وجه زيدٍ ... كبی

اسم تفضيللر

٧٠ — اسم تفضيللر : قطعياً مفعول به آلمدقلری كبی فاعللری دخی اكثريا ضمير مستتر اولوب يالكز بر احتمالده ظاهر اولوركه اوده فعل معناسنه اولديغی يرلردر يعنی : لفظاً بر شيئه صفت اولوب معناً او شيئك مسببنی وصف ايتديكی و اول مسبب دخی شیء اول اعتباريله مفضل وشیء ثانی اعتباريله مفضل عليه اولوب منفی بولنديغی محلدر .

مارأيتُ رجلاً أَحسَن فی عينه الكحل منه فی عين زيدٍ

كبی كه بوراده (أَحْسَنَ) اسم تفضيلی (حَسُنَ) معناسنده اولوب لفظاً رجلك صفتی اولديغی ومعناً مسببی اولان كحلی وصف ايتديكی كبی مسبب اولان كحل شیء اول اولان رجل اعتباريله مفضل وشیء ثانی اولان زيد اعتباريله مفضل عليه اولمش و مارأيت ايله نفی ايدلمش اولديغندن (كحل) لفظ ظاهری احسن نك فاعلی اولمشدر .

اسم تفضيللر [مضاف] حالنده ويا [من] ويا الف لام ايله يعنی بو اوچ صورتك بريله استعمال اولنوب بونلرك بری اولمقسزين ويا ايكيسی بردن اولەرق استعمال اولنماز يعنی :

١ ـ زيدٌ افضل الناس
٢ ـ زيدٌ افضل من عمروٍ } دينوب
٣ ـ زيدٌ الافضل

١ ـ زيدٌ الافضل من عمرٍو } دينلمز
٢ ـ زيدٌ افضل

اكر [الله اكبر] دينلديكى خصوصه اعتراض اولنورسه انده [من كل شىءٍ] محذوف اولديغنى بيان ايدرز .

اسم تفضيل مضاف ويا من ايله اولنجه ماقبلنه مطابقتى شرط اولميوب كنديسى دائما مفرد ، مذكر كلير .

زيدٌ افضل الناس — زيدٌ افضل من عمرٍو
الزيدان افضل الرجال — الزيدان افضل من عمرٍو
الزيدون افضل القوم — الزيدون افضل من غيرهم

هند افضل النساء — هند افضل من دعد
الهندان « « — الهندان « « سُعدى
الهندات « « — « « « «

اما معرف باللام اولورسه ماقبليله مطابقت شرطدر .

زيدٌ الافضل — هندٌ الفضلى
الزيدان الافضلان — الهندان الفضليان
الزيدون الافضلون — الهندات الفضليات ... كبى

٧١ ـ معناى فعلر : (اسم منسوب . اسم فعل . اسم مستعار . ظرف مستقر) دينان شيلردركه بونلركدخى فاعل ومفعول به آلملرى خصوصاتى بروجه آتى بيان اولنور :

اسم منسوبلر

٧٢ -- **اسم منسوب** : اسم مفعول کبی عمل ایدر وانك شرائط و احکامنه تابع بولنوب انك کبی نائب فاعل آلیر :

١ ـ زید هاشمی ابوه
٢ ـ جائنی الهاشمیّ ابوه
٣ ـ جائنی رجل هاشمیٌ ابوه
٤ ـ جائنی زید هاشمیاً ابوه
٥ ـ أهاشمیٌ ابوه
٦ ـ ماهاشمیّ ابوه ... کبی

اسم فعل

٧٣ ـــ **اسم فعلر** : مستالری اولان امر وماضی ومضارع کبی عمل ایدرلر و بونلرك معموللری کندیلری اوزرینه تقدم ایتمزلر .

١ ـ روید زیداً . هات شیئاً
٢ ـ هیهات الامر. شتان زیدٌ وعمرٌ

کبی که برنجی طاقمده روید [امهل] وهات [اعط] کبی امر معناسنه وایکنجی طاقمده هیهات (بَعُدَ) وشتان (افترق) کبی ماضی معناسنه اولمغله انلر کبی عمل ایتمشلر در .

اسم مستعار

٧٤ ـــ کلامده موجود بر قرینه‌ایله فعل ویا شبه فعل معناسیله تأویل اولنوب اندن استعاره ایدیلان [اسم جامد]لره اسم مستعار

دینور وبوکبی مستعار اولان اسملر استعاره اولندقلری اسم فاعللر کبی عمل ایدرلر .

مررت برجل اسد غلامه

کبی که غلام قرینه‌سیله اسم جامد اولان [اسد] رجل شجاع مقامنده [مجتری] معناسیله اسم فاعل کبی عد اولندیغندن انك کبی عمل ایتمشدر.

ظرف مستقر

٧٥ — **ظرف مستقر** : قطعیاً مفعول به آلماز وفاعل ظاهر آلمسی دخی ذکر اولندیغی شیئك اوزرینه یاخود موصوله معتمد اولمسیله مشروطدر . یعنی:

زیدٌ فی‌الدار ابوه

مافی‌الدار احدٌ

کبی ذکر اولندیغی شیلره ویاخود :

جائنی الذی فی‌الدارِ ابوه

کبی موصوله معتمد اولورسه فاعل ظاهر آلیر خصوصات سائره‌ده فاعلی ضمیر مستتر اولور .

اوچنجی فصل

فاعل و نائب فاعل

٧٦ — کندندن اول کلن برفعل تام‌معلومه ویا بوکا منسوب معنای فعله مسند الیه اولان کلمه‌یه [فاعل] دینور .

فعل تام معلومه متعلق معنای فعللر : مصـدر . اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه . اسم تفضیل] ایله سائر [اسماء افعال] در .

١ ـ قام زیدٌ

٢ ـ عجبت من ضرب بکر عمراً

٣ ـ أقائمٌ الزیدان

٤ ـ زیدٌ ضرابٌ ابوه

٥ ـ زیدٌ حَسَنٌ وجهه

٦ ـ مارأیت رجلا احسن فی عینه الکحل منه فی عین زید

٧ ـ هیهات المذنب من اللهِ

مثاللرندن برنجیده زید اسمی قام فعل ماضیسنه

ایکنجیده بکر اسمی ضَرْب مصدرینه

اوچنجیده زیدان اسمی قائم اسم فاعلنه

دردنجیده ابو « ضرّاب مبالغهٔ فاعلنه

بشنجیده وجه « حسن صفت مشبهه سنه

آلتنجیده کحل « احسن اسم تفضیلنه

یدنجیده مذنب « هیهات اسم فعلنه

مسند الیه اولدقلرندن اشبو [زید . بکر . زیدان . ابو . وجه . کحل . مذنب] کلمه‌لری فاعلدرلر .

٧٧ ــ بالاده مذکور فاعل تعریفنده [کندندن اول کلن فعله مسند الیه اولمسی] قیدندن مقصـد دفع التباسدر . چونکه : فاعلك

فعله تقدمی ممنوع اولوب شاید مقدم بر کلمه فاعل ظن اولنورسه آنك مبتدا اولوب فاعل اوله‌میه‌جغنی بیلدیرمکدر یعنی (قام زیدٌ) دینلدکده (زید) اسمی قامك فاعلیدر لکن (زیدٌ قام) دینلسه (زیدٌ قام هو) تقدیرنده اولوب زید مبتدا وقام دخی فاعلی اولان ضمیر مستترایله برابر برجمله اولدیغی حالده آنك خبریدر وبوراده قام ینه فاعلسز قالمیوب مستتر اولان هوی ینه فاعل آلمشدر ایشته بوندنده آکلاشیلیرکه فاعل دائما کندندن اول کلن فعله مسند الیه اولان کلمه‌در .

خلاصه هر فعل تام معلومدن و بونلردن کلن معنای فعللردن صوکره یا ظاهراً مذکور و یا ضمیر مستتر اوله‌رق برفاعل موجوددر.

۷۸ — کندندن اول کلن برفعل تام مجهوله ویا بوکا منسوب معنای فعله مسند الیه اولان کلمه‌یه [نائب فاعل] دینور .

فعل مجهوله منسوب معنای فعللر : (مجهوله نسبت ایدیلن مصدرلر ایله . اسم مفعوللر . اسم منسوبلر] دن عبارتدر . بوحالده :

۱ ـ قُتِلَ زیدٌ

۲ ـ عجبت من عِلْمِ عمر

۳ ـ زیدٌ مضروبٌ اخوهُ

٤ ـ زیدٌ محمدیٌ خلقهُ

مثاللرندن برنجیده (زید) اسمی (قُتِلَ) فعل مجهولنه

ایکنجیده (عمر)اسمی مجهوله منسوب فرض اولنان(عِلْم) مصدرینه

اوچنجیده(اخو)اسمی (مضروب) اسم مفعولنه

دردنجیده (خلق) اسمی (محمدیٌ) اسم منسوبنه

مسندالیه اولدقلرندن اشبو [زید . عمر . اخو . خلق) کلمه‌لری نائب فاعلدرلر .

٧٩ — **لسان عربیده نائب فاعللر** : (جار ومجرور) اولدقلری حالاتندن ماعدا کافهٔ احوالده فاعللرك احکامنـه تابعدرلر . بناءً علیه بالاده مذکور یتمش یدنجی ماده‌نك حکمی اشبو نائب فاعللرده‌ده جاری اولدیغی کبی بوندن آشاغی طوغری فاعللر حقنده یازلمش اولان احکامده نائب فاعللر دخی مشترکدرلر . بوصورتده فاعللره دائر یازیلان قواعد نائب فاعللره‌ده راجع دیمك اولمغله تطـویل مقالدن اجتناباً قـواعد لازمه‌یی فاعللر حقنده ایراد ایدوب امثله‌ده نائب فاعللرك دخی تذکاری مناسب کورولمکله بروجه آتی اوصورتله تحریر اولندی.

٨٠ — **فاعللر** یا مضمر ویا مظهر اولورلر .

مضمرلر دخی یا ضمیر بارز ویا مستتر اولور .

بارزلر : صرف عربیده بیان اولنان انواع ضمائردن لفظاً مذکور اولانلردر .

الزیدان ضربا عمراً
الزیدون ضربوا »
الهندان ضربتا »
الهندات ضربن »
ضَرَبْتَ زیداً
ضربتما »
ضربتم »

ضَرَبْتِ «

ضربتما «

ضَرَبْتُنَّ «

ضَرَبْتُ «

ضَربنا ، «

مثاللرنده (ضرب) ماضیسنه التحاق ایدن (ا . وا . ن . تَ . تما
تم . تِ . تُنَّ . تُ . نا) ضمیر متصللری وكذا :

الزیدان یضربان عمراً

الزیدون یضربون «

الهندان تضربان «

الهندات یضربن «

تضربان زیداً «

تضربون «

تضربین «

تضربان «

تضربن «

مثاللرنده [یضرب] مضارعنه التحاق ایدن [ا . وا . ن . ی]
ضمیر متصللری فاعل اولدقلری كبی شو :

الفقیران کُسیا ثوبین

الفقراءُ کسوا اثواباً

الفقیرتان کُسِیَتا ثوبین
الفقیرات کُسِینَ اثواباً
کُسِیْتَ ثوباً
کُسیتما ثوبین
کُسیتم اثواباً
کُستِ ثوباً
کُسیتما ثوبین
کُسیتُنَّ اثواباً
کُسیت ثوباً
کُسینا اثواباً

مثاللرنده دخی (کُسِیَ) فعل مجهولنه لاحق اولان (ا . وا . ن . ت . تما . تم . تِ . تُنّ . تُ . نا) ضمیر متصللری نائب فاعلدرلر .

٨١ — تنبیه : ضمیرلرك فاعل اولنلرنده اصل اولان متصل اولمق ایدوکندن متصل اولهرق ایرادینه مانع برحال اولمدقجه فصل ایدلمزلر.

٨٢ — مستترلر : ضمیرلرك استتاری واجب وجائز اولمق اوزره ایکی صورتده جریان ایدر .

واجب الاستتار اولانلر : فاعل ظاهری قبول ایتمینلردهدرکه اساساً بش وفرعاً یکرمی ایکی صورت اولوب صور اساسیه بیلندیکی حالده فروعات بالطبع معلوم اوله جغندن بروجه آتی اول وجهله تعریف اولندیلر:

برنجیسی — ماضینك غیری اولان (متکلم وحده. متکلم مع الغیر مفرد مذکر مخاطب)لرده در .

۱ ـ أَضْرِبُ

۲ ـ نَضْرِبُ

۳ ـ تَضْرِبُ

کبی که برنجیده [انا] ایکنجیده [نحن] اوچنجیده [انت] ضمیرلری مستتر در .

ایکنجیسی — امر معناسنه اولان اسم فعللرده در .

۴ { رُوَید زیداً
نَزالِ یازیدُ

کبی که بونلر ده امهل معناسنه اولان روید اسم فعلنك فاعلی و انزل معناسنه اولان نزال اسم فعلنك فاعلی مستتر اولهرق [انت]در.

اوچنجیسی — فاعل ظاهر آلمقده مقید اولدقلری شرائطی حائز اولمیان [اسم فاعل . اسم مفعول . اسم تفضیل . صفت مشبهه . مبالغهٔ فاعل . اسم منسوب . اسم مستعار . ظرف مستقر]لر ده در .

۵ ـ جائنی ضاربٌ زیداً

۶ ـ جائنی مضروبُ عمرٍ

۷ ـ زیدٌ افضلُ من عمر

۸ ـ قام حسنُ الوجهِ

۹ ـ جاءَ شرابُ العَسَلِ

۱۰ ـ اتانی هاشمیٌ الاصلِ

۱۱ ـ جائنی اسدٌ ناطقٌ

۱۲ ـ فی الدارِ زیدٌ

کبی بونلرده ضاربٌ اسم فاعلنك افضل اسم تفضیلنك حَسن صفت مشبهه سنك شراب مبالغهٔ فاعلنك اسد اسم مستعارینك فی الدار ظرف مستقرینك فاعلی ومضروب اسم مفعولیله هاشمیّ اسم منسوبنك نائب فاعلی مستتر اولهرق [هو] در كه بو مستتر اولان ضمیرك مرجعی ده وجوباً محذوف اولان [رجل . شخص] کبی موصوفلر در .

دردنجیسی — فاعل ظاهر آلمقده مقید اولدقلری شرائط بولنسون بولنمسون علی الاطلاق [تثنیهٔ اسم فاعل . تثنیهٔ اسم مفعول . اسم فاعلك جمع مذکر سالمی . اسم مفعولك جمع مذکر سالمی] در .

۱۳ { الزیدان ضاربان
جائنی ضاربان

۱٤ { الزیدان مضروبان
جائنی مضروبان

۱۵ { الزیدون ضاربون
جائنی ضاربون

۱٦ { الزیدون مضروبون
جائنی مضروبون

کبی که اسم فاعللرده [هما] اسم مفعوللرده [هم] ضمیرلری مستتر در که بونلرك مرجعلری برنجی شقلرده مذکور اولان [زیدان . زیدون]

مبتدالری و ایکنجی شقلرده محذوف اولان [رجلان . رجال] کبی موصوفلردر .

بشنجیسی — استثنا معناسنه وفعل اولمق اوزره [عدا. خلا] الفاظیله ینه استثنا معناسنه اولەرق [ماعدا. ماخلا. لیس. لایکون] فعللرندەدر.

١٧ – جاٴنی القومُ عدا زیداً
١٨ – « « خلا «
١٩ – « « ماعدا «
٢٠ – « « ماخلا «
٢١ – « « لیس «
٢٢ – « « لایکون «

کبی که بونلرده [هو] ضمیری مستتر اولوب مرجعی ده جاٴنی فعلندن منفهم اولان اسم فاعللردر .

٨٣ — جائز الاستتار اولانلر : فاعلی بعضاً مستتر وبعضاً اسم ظاهر اولانلردەدرکه اساساً ایکی و فرعاً طقوز صورتده جریان ایدر .

برنجیسی — مطلقا فعللردن (مفرد غائب ومفردهٔ غائبه)ده در .

١ { زیدٌ ضَرَبَ عمراً
زیدٌ یضرب هنداً }

٢ { هند ضَرَبَتْ زیداً
هند تَضرِبُ عمراً }

کبی که بونلردن [ضرب یضرب]ده هو و [ضربت تضرب]ده هی ضمیرلری مستتردرکه بو فعللرده :

زيدٌ ضرب ابوه عمراً
زيد يضرب اخوه بكراً
هند ضربت امها زيداً
هند تضرب اختها عمراً

صورتنده [ابو . اخو . ام . اخت] فاعل ظاهرلری دخی ایراد اولنور .

ایکنجیسی — فاعل ظاهر آلمقده مقیداولدقلری شرائطی حاوی اولان [اسم فاعل مفرد . اسم مفعول مفرد . مفرد اولان صفت مشبهه . مفرد اولان مبالغهٔ فاعل . اسم منسوب مفرد . اسم مستعار مفرد . ظرف مستقر] لرده در .

٣ ـ زيدٌ ضاربٌ عمراً
٤ ـ زيدٌ حسنٌ وجهاً
٥ ـ زيدٌ سمّاعٌ للوعظ
٦ ـ زيدٌ اسدٌ فی الحروب
٧ ـ زيدٌ فی الدار

مثاللرنده فاعل اولان [هو] وشو :

٨ ـ زيدٌ مضروبٌ
٩ ـ زيدٌ هاشمیٌّ

مثاللرنده نائب فاعل اولان [هو] جواز طریقیله محذوفدرکه بونلرك مرجعلری زیدلردر وبومثاللردهکی اسم فاعل وسائره فاعل ظاهر آلمق شرائطنی حاوی اولدقلرندن :

زيدٌ ضاربٌ ابوه عمراً

زيدٌ حسنٌ وجهُه

زيدٌ سمّاعٌ غلامُه

زيدٌ اسدٌ ابنُهُ

زيدٌ فى الدار عمّهُ

مثاللرنده اولدیغی کبی (ابوه . وجه . غلام . ابن . عمّ .) فاعل ظاهرلرینی وشو :

زيدٌ مضروبٌ امّهُ

زيدٌ هاشمىٌّ اصلُهُ

مثاللرنده [امّ . اصل] نائب فاعل ظاهرلرینی المشلردر .

٨٤ — فاعل ظاهرلر : یا اسم صریح ویا اسمله مؤل کلمه‌لردن عبارتدر .

١ ـ جاءَ زيدٌ

٢ ـ اعجبنى [اَنْ صُمتَ]

کبی‌که برنجیده زید اسم صریحی وایکنجیده اسمله مؤل اولان [ان صمت] فاعلدر وکذا .

١ ـ ضُرِبَ زيد

٢ ـ عُلِمَ [اَنَّ زيداً قائِمٌ]

مثاللرنده زید اسم صریحی وایکنجیده اسمله مؤل اولان جمله نائب فاعلدر .

٨٥ — فاعل ظاهرلرك كميت وكيفيتلرينه نظراً فعللرك احوالی یعنی فعل ایله فاعل بیننده کمیت وکیفیته کوره لازم کان مطابقت خصوصاتی شایان تدقیق مواددن اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر. شویله كه:

فاعل ظاهرلر كرك مفرد كرك تثنیه كرك جمع اولسونلر متعلق اولدقلری فعللر دائما مفرد اولورلر.

١ { جاء المؤمنُ . جاء المؤمنان . جاء المؤمنين
جائت المؤمنة. جائت المؤمنتان . جائت المؤمنات }

٢ { ضُرِب الرجلُ . ضرب الرجلان . ضرب الرجال
ضُربت المرأةُ . ضُرب المرءتانِ . ضرب النساءُ }

كبی كه برنجی طاقمده فاعللر وایكنجی طاقمده نائب فاعللر مفرد تثنیه جمع اولدقلری حالده فعللری هپ مفرد اولەرق واقع اولمشدر .

آنجق فاعل ظاهرلرك مؤنث ومذكر اوللرینه كوره فعللر كاه وجوباً كاه جوازاً فاعللره موافقت ایدرلركه مفرد تثنیه جمع اولدقلرینه كوره حاللری بروجه آتی یازلمشدر .

فاعل مفرد ومؤنث حقیقی اولوبده فعل ایله كندی اراسنده بشقه برلفظ بولنمازسه فعلك دخی مؤنث اولمسی واجبدر .

١ ـ قالت مريمُ . تقول هندُ = فاعل

٢ ـ دُعِيت مريم عُلِمَتْ هندٌ = نائب فاعل

دینور هیچ بر وقتده [قال مريم . يقول هند . قُتِلَ مريم . عُلِمَ هند] دینلمز اما بو صورتك خارجنده فعلك تأنیثی واجب اولمیوب اوچ یرده جائز اولوركه آنلردن :

برنجیسی — فاعل مفرد و مؤنث حقیقی اولوبده فعل ایله ارالرینی فصل ایدن بر لفظ بولنمسیدر نته‌کیم :

قال حینئذٍ اختی

قالت « »

دینور فقط لفظ فاصل [اِلّا] ایسه فعلك تأنیثی قطعیاً جائز اولماز . یعنی :

ماقال الا اختی : ماحزم الامریم

دینلوب هیچ بر وقتده [ماقالت الاختی . ماخدمت الامریم] دینمز و خصوصات سائره‌ده یعنی لفظ فاصل الاّنك غیری اولان محللرده اجود اولان فعلك مؤنث اولمسیدرکه [قال حینئذٍ اختی] دیمکدن ایسه [قالت حینئذ اختی] دیمك دها مناسبدر .

ایکنجیسی — فعلك جامدلردن اولمسیدر . نته‌کیم :

نعم المرأةُ ویا [نعمت المرأةُ]

لیس هند نائمة ویا [لیست هند نائمة] . . . دینور

اوچنجیسی — فاعلك مؤنث مجازی اولمسیدر نته‌کیم :

طلع الشمس ویا [طلعت الشمس]

امطر السماء ویا [امطرت السماءُ] . . . دینور

فاعل تثنیه اولورسه بالاده‌کی مفرد احکامی جاری اولور .

فاعل جمع اولورسه درت وجه واردر .

برنجیسی — فاعلك جمع مکسر عاقل و یا غیر عاقل اولمسنده فعلك تذکیر و تأنیثی جائزدر .

قال العلماء ویا [قالت العلماء]
بیع الجواری ویا [بیعت الجواری]
رعی النیاق ویا [رعت النیاق]
قُطِعَ الاشجار ویا [قُطِعت الاشجار] ... دینور

ایکنجیسی — فاعلك جمع مذکر سالم ویا جمع مؤنث سالم اولمسیدرکه بونده مفرد احوالی جریان ایدر .

جاءَ المؤمن	دینلدیکی کبی	جاءَ المؤمنون
جائت المؤمنة	»	جائت المؤمنات
امطر السماء	»	امطر السماوات
امطرت السماء	»	امطرت السماوات .. دینور

اوچنجیسی — فاعلك جمع سالمره ملحق اولمسیدرکه بونده فعلك تذکیر و تأنیثی جائزدر .

قام البنون ــ و ــ قامت البنون
جاء البنات ــ و ــ جائت البنات ... دینور

دردنجیسی — فاعلك اسم جمع ویا شبه جمع اولمسیدرکه بونده‌ده فاعلك مؤنث مجازی اولدیغی مفردلرده جریان ایدن احوال جاری اولور .

جاء النساءُ ــ و ــ جائت النساءُ
اثمر الشجر ــ و ــ اثمرت الشجر ... دینور

٨٦ — فاعللر بش یرده مطرداً محذوفدرکه انلردن :

برنجیسی — نائب فاعل کلان یردرلر .

ایکنجیسی — مصدرلردرکه بونلرده بلا نائب محذوفدر.

اوچنجیسی — فعل تعجب بابلرده متقدم قرینه‌سیله ایکنجیدن محذوف اولور.

اسمع بهم وابصر

ایت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

دردنجیسی — استثناء مفرغدن صوکره حذف اولنور.

ماقام اِلاّ زیدٌ

کبی‌که [ماقام احدٌ الا زیدٌ] تقدیرنده اولدیغندن احدٌ فاعلی محذوفدر.

بشنجیسی — نون تأکید ایله مؤکد اولان امر و نهیک جمع مذکرلریله مفرد مؤنث مخاطبه‌سندن محذوف اولورلر.

[اِضرِبُنَّ. اِضرِبِنَّ]

کبی‌که بونلرك اصللری [اضربوا. اضربی] ایکن نون تأکیدك الحاقیله اجتماع ساکنین اولوب بونی دفع ایچون ضمیر متصل اوله‌رق فاعل اولان [و. ی] حذف اولنه‌رق [اضربُن. اضربِن] اولمشدر.

٨٧ — افعال مدحدن اولان [نعم] ایله افعال ذمدن اولان [بئس. ساء] فعللرینك فاعللری یا معرف باللام اولور یا معرف باللامه مضاف اولور ویاخود مابعدنده‌کی نکره‌یه‌راجع اولمق اوزره مستتر اولور وبونلردن صوکره کندیلریله کیفیت وکمیتده مطابق اوله‌رق مخصوص بالمدح ویا بالذم اولانلر ایراد اولنورلر:

١ { نعم المرء یحیی . نعمت المرأة هندٌ
بئس الکلام کلامه. بئس رجلان زیدٌ وعمرٌ }

٢ { نعم
ساء غلام المصدر عامرٌ

٣ { نعمَ مرءً يحيي
بئس كلاماً كلامك ... كبي.

اشبو مخصوص بالمدح ويا بالذم اولان كلمه‌لر بعضاً حذف اولنورلر [نعم العبد انه اوّاب] آيت كريمه‌سنده اولديغي كبي كه [ايوب] محذوفدر.

افعال مدحدن اولان [حبذا]نك فاعلي دائما مذكور [ذا] اولوب مخصوص بالمدح اولان شيء كرك تثنيه كرك جمع، كرك مؤنث كرك مذكر اولسون اشبو ذا دكشمز .

دردنجي فصل

مفعوللر

٨٨ — لسان عربيده مفعوللر اساساً [مفعول مطلق. مفعول به. مفعول فيه . مفعول له . مفعول معه] ناملريله بش نوع اولوب بروجه آتي تعريف اولنديلر :

مفعول مطلق

٨٩ — حدثك مضموننى تأكيد ياخود نوع وعددينى مبين اولان مصدرلره [مفعول مطلق] تسميه اولنور .

١ { ضَرَبْتُ ضرباً
نمت نوما

٢ { ضربت ضرباً شدیداً
قلت له قولَ النصیح

٣ { ضربت ضربتین
عالج الطبیبُ اخی معالجةً واحدةً

کبی که برنجی طاقده اولان مصدرلر مضمون فعلی تأکید
ایکنجی « « « نوعنی بیان
اوچنجی « « « عددینی بیان ایدرلر .

بونلردن تأکیدی اولانارك تثنیه و جمعلری جائز اولمیوب نوعی وعددیلرده جائز در .

٩٠ — اشبو مفعول مطلقلر یا فعلك لفظیله اولان مصدرلر ویا او معنایه کان دیکر مصدرلر اولدیغی کبی بعضاً اول مصدرلره دلالت ایدن دیکر کلمه‌لر کندیلرینه نیابت ایدرلر .

فعلك لفظیله اولان مصدرلردن اولملری بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبیدر .

فعلك معناسنده اولان دیکر مصدرلردن اولملریده :

١ ـ جلس قعوداً
٢ ـ وقف قیاماً
٣ ـ سار سلوکاً حسناً

جمله‌لرنده اولدیغی کبیدر .

اول مصدرلره دلالت ایدن کلمه‌لردن کندیلرینه نیابت ایدنلرده [صفت . عدد . کلیت . بعضیت . آلت . اسم اشارت] لردر :

١ ـ حَفِظَ اَتَمَّ الحفظِ

٢ ـ سَجَدَ ثلاثاً

٣ ـ مال الى الفضيلةِ كُلَّ ميلِ

٤ ـ شَنَفَهُ بعض الشَنَف

٥ ـ ضَرَبَهُ عصاً

٦ ـ ظَننتُ ذلك الظنَّ

کبی که برنجیده [اتمّ] صفتی [حفظاً] مصدرینه
ایکنجیده [ثلاثاً] عددی [سجوداً] «
اوچنجیده [كُلّ] لفظی [ميلاً] «
دردنجیده [بعض] « [شنفاً] «
بشنجیده عصانك دلالت ایتدیکی آلت [ضَرْبْ] مصدرینه
التنجیده [ذلك] اسم اشارتی [ظنّاً] مصدرینه نیابت ایتمشدر .

۹۱ — مفعول مطلق اولان مصدرلرك فعللری اوچ حالده بولنور :

برنجیسی — فعلك ذكر وحذفی جائز اولاندر .

خيرَ مقدمٍ وياخود قَدِمْتَ خيرَ مقدمٍ کبی

ایکنجیسی — فعلك حذفی واجب اولاندرکه بوده مفعول مطلق اولان مصدرلرك فعله بدل واقع اولدقلری محلدر .

بومحلرده اکثریا امرونهیده قیاسی اولوب [اقعد قعوداً ولاتقف وقوفاً] دینه‌جك یرده :

قعوداً وقوفاً

صورتنده بلا فعل استعمال اولنور .

وبعضاً توبیخی متضمن اولان استفهاملرده اولوب (أَتَتَوانی توانیاً وقد علاكَ المشیبُ) دینه‌جك یرده :

أَتوانیاً وقد علاكَ المشیبُ

صورتنده فعلك حذفیله ادا اولنور .

وبعضاً دعا مقامنده (سقاكَ اللهُ سقیاً) دینه‌جك یرده :

سقیاً لك

صورتنده فعلك حذفیله كلیر .

و بعضاً مقـام تعجبده [اتضربونی ضربا وتنهبونی نهباً] دینه‌جك یرده :

ضرباً ونهباً

صورتنده فعلك حذفیله ادا اولنور .

اوچنجیسی ــ اساساً فعلی اولمیانلردر :

ویلاً . ویماً

وامثالی كبی .

مفعول به

٩٢ ــ فاعلك فعلی كندی اوزرینه واقع اولان اسمه [مفعول به] دینور .

ضَرَبَ زیدٌ عمراً

كبی‌كه فاعل اولان زیدك اجرا ایتدیكی ضرب فعلی عمر اوزرینه واقع اولدیغندن [عمراً] مفعول بهدر .

٩٣ — مفعول بهلر خاص وعام اولمق اوزره ایکی قسمدر :

خاص اولانلر — فعل متعدیلره مخصوص اولانلردر. بالاده کی مثالده اولدیغی کبی .

عام اولانلر — حرف جر واسطه‌سیله مفعول به اولانلردر .

١ ـ مررتُ بزید

٢ ـ نظرتُ الی السماءِ

٣ ـ اُخرِجتُ عن البلدِ

٤ ـ اُخِذَ منكَ

کبی که بویله حرف جرله اولان مفعول بهلر معلوم اولان متعدی ولازمده وافعال مجهوله‌ده اولور :

١ ـ ضربت زیداً بالعصا

٢ ـ قَعدت علی الارضِ

٣ ـ اُخرِج عن البلدِ

کبی که برنجیده متعدیٔ معلوم اولان [ضرب] فعلنه [بالعصا]
ایکنجیده لازم « « [قعد] « [علی الارض]
اوچنجیده مجهول اولان ـ [اُخرِجَ] « [عن البلد]
مفعول به واقع اولمشدر .

٩٤ — خاص اولان مفعول بهلره [مفعول صریح] ودیکرلرینه [مفعول غیرصریح] دخی تسمیه اولنورکه :

ضربت زیداً بالعصا

ده [زیداً] مفعول صریح و [بالعصا] مفعول غیرصریحدر .

٩٥ — مفعول بهك ذکری مقصود بالذات اولمدیغی حالده سوزده قرینه اولسون اولمسون حذفی جائز اولور . مثلا : برینك مقتولیتنی اشعار مطلوب اولمیوبده یالکز قاتلك بیانی لازم کلسه (قَتَلَ زیدٌ) دینور . حالبوکه قتل فعل متعدی اولدیغندن مفعول به ایستر لکن سبب مذکوره بناءً حذفنه جواز واردر .

بعضاً قرینه دلالتیله‌ده حذف اولنور . نته‌کیم : [هل ضَرَبْتَ زیداً] سؤالنه قاعدةً [ضربتُ زیداً] دیمك لازم ایکن سؤال قرینه‌سنه اعتماداً یالکز (ضربتُ) دینور . و بعض احوالده فعل دخی حذف اولنه‌رق [نعم] یاخود [لا] جوابیله اکتفا اولنور . وبعضاً مفعول به ذکر اولنوب فعل حذف اولنورکه بو صورتده فعلك حذفی واجب وجائز اولمق اوزره ایکی وجه واردر .

فعلك حذفی جائز اولان احوال قرینه‌نك دلالت ایتدیکی محللردر نته‌کیم (من اضربُ) سؤالنه قاعدةً (اِضْرِبْ زیداً) دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه اعتماداً فعل حذف اولنه‌رق [زیداً] دینور .

فعلك حذفی واجب اولان یرلر درت موقعدرکه انلردن:

برنجیسی — سماعی اولان احوالدر .

اهلاً و سهلاً

کبی‌که [اتیت اهلاً و وطئت سهلاً] ایکن لسان عربدن دائما [اهلاً وسهلاً] ایشیدلمش اولوب هیچ بر وقتده فعللر ایله برلکده مسموع اولمامشدر .

ایکنجیسی – [منادی] درکه اقبال و توجهی مطلوب اولان اسم اولوب اساساً فعلی محذوف مفعول بهدن عبارتدر .

یا عبدالله

کبی که اصلی [ادعو عبدالله] ایکن کثرت استعمالدن [ادعو] فعلی وجوباً حذف اولنوب یرینه حرف ندا اولان یا کتیرلمشدر .

لسان عربده حرف ندا [یا . أیا . هَیا . أی . همزه]دن عبارت بش شیدرکه بونلردن [ای] ایله [همزه] قریبه و [أیا] ایله [هَیا] بعیده ندا ایچون اولوب [یا] ایله ایسه هم قریبه هم بعیده ندا اولنور .

حروف ندانك [علم . مضاف . ایّها] دن حذفی جائزدر .

١ ـ محمدُ اشفع لنا

٢ ـ رسولَ اللهِ ضاق بِیَ الفضاءُ

٣ ـ ایّها النبی المحترم

کبی که بونلرك ابتدالرندن یالر حذف اولنمشدر .

حروف ندا لفظهٔ جلالهنك غیری معرف باللام اولان کلمهلره داخل اولماز شاید ادخالی لازم کلیرسه حرف ندا ایله منادی بیننه [ایها . ایّ هذا .] کلمهلری توسیط اولنور .

یاایّها النبیّ المحترم

یاای هذا الرجل

یا هذا الرجل . . . کبی

بوصورتلرده منادی مؤنث اولنجه [ای] کلمهسنك تذکیری دخی جائز ایسهده اجود اولانی مؤنث اولهرق ایرادیدر .

یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

حروف ندا معرف باللام اولان کلمه‌لردن یالکز لفظهٔ جلاله‌یه داخل اولدیغی کبی اکثریتله حذف اولنوب آخرینه برمیم مشددهٔ مفتوحه کتیریله‌رك یای ندا تعویض اولنور .

یاالله ـ یرینه ـ اللّهمّ . . . دینلدیکی کبی .

اوچنجیسی ـــ (تحذیر) و (اغرا) دینلن احوالدر .

تحذیر : احترازی واجب اولان شیٔ ایچون مخاطبه اجرای تنبیهدن عبارتدرکه بوبابده (اتّق . احذر) کبی فعللری حذف اولنه‌رق یالکز مفعوللر ایراد اولنور .

ایّاكَ الشرَّ

ایاك والشر

ایاك من الشر

کبی که بعضاً ایاك وامثالی ضمیرلردن دخی صرف نظر اولنوب محذر منه اولان کلمه‌نك یعنی احترازی واجب اولان شیئك اسمنك یالکزجه ایرادی ویا تکراری ویاخود عطفیله ادا اولنور .

۱ ـ الاشد ـ الحيّةَ

۲ ـ الاشد الاشد . الحيةَ الحية

۳ ـ الاشد والاشد . الحيةَ والحيةَ . . . کبی

اغرا : محمود اولان برشیئك لزوم اجراسنی مخاطبه تفهیمدن

عبارتدرکه بونده‌ده [الزم] کبی فعللر حذف اولنه‌رق يالکز مفعوللر
ايراد اولنور وتحذيرده اولان احوال بوراده‌ده جاری اولور .

١ ـ الوفاءَ . العهدَ

٢ ـ الوفاءَ الوفاءَ . العهدَ العهدَ

٣ الوفاءَ والوفاءَ العهدَ والعهدَ . . . کبی

دردنجیسی ـ (اشتغال) ياخود (اضمار على الشريطة التفسير)
دينلن شيدرکه بوده فعلی محذوف بر اسم اولوب کنديسنه راجع ضميرده
وياخود بوضميره مضاف اولان بر اسمده عمل ايدن ديکر برفعل ويا شبه
فعل کنديسندن صوکره واقع اولمسی وشايد بو فعلك مذکور ضميره
اولان عملی فسخ اولنوب ده فعل مذکور ويا اکا ملتبس اولان ديکر
بر فعل اوله النسه اساس اولان اسمك آنلره مفعول به اولمسی صحيح
اولمغله مشروطدر .

١ ـ زيداً ضربتُهُ

٢ ـ زيداً مررتُ بِهِ

٣ ـ زيداً ضربتُ غلامَهُ

٤ ـ زيداً حُبستُ عليه

٥ ـ انت زيداً ضاربُهُ

٦ ـ انت زيداً ضاربٌ غلامَهُ

کبی‌که فعل مذکور ويا آنك ملتبسی اوله النده‌ده :

١ ـ ضربتُ زيداً ضربتُهُ

٢ ـ جاوزتُ زيداً مررت به

٣ ـ اهنتُ زيداً ضربتُ غلامَه

٤ ـ لابست زيداً حُبسْتُ عليه

٥ ـ انت ضاربٌ زيداً ضاربه

٦ ـ انت مهينٌ زيداً ضاربٌ غلامه

صورتلری حاصل اولەرق بو حالده زيدلر اوله كلن فعللرك مفعول بهلری اولدقلرندن وجه اول تعريفه موافق اولمغله اشتغال حاصل اولمشدركه بو حالده اولان اسملرەده [مشغول عنه] دينور .

اشبو اشتغال خصوصی اعراب جهتيله بعضاً فاعل و نائب فاعلده دخی واقع اولورسەده حسب التعلق زيردەكی ايكنجی مقالەده يعنی احوال اعراب بحثنده بيان اولنەجقلردر .

مفعول فيه

٩٦ ـــ فاعلك فعلی هانكی زمانده ويا هانكی مكانده اولديغنی بيان ايدن اسملره [مفعول فيه] دينوركه بونلر ظرف زمان و[ظرف مكان] لردن عبارت اولوب كنديلرنده [فی] حرفی يا مذكور ويا مقدراولور.

١ { صُمْتُ فی يوم الخميسِ
سافرتُ ليلة الجمعةِ

{ صَلّيْتُ فی المسجدِ
جلَسْتُ اَمام المحرابِ

کبی که برنجی طاقمده [یوم و لیله] ظرف زمان اولوب [صمت وسافرت] فعللرینك

ایکنجی طاقمده [مسجد وأمام] ظرف مکان اولوب [صلیت وجلست] فعللرینك مفعول فیهیدر .

٩٧ ـ اشبو ظرف زمان و مکانلر [مبهم ومحدود و اسمیتله ظرفیتده مستعمل و یالکز ظرفیتده مستعمل] اولورلرکه :

مبهم اولانه ظرف زمانلر : غیر معین اولان بر زمانه دلالت ایدنلر در :

حینٌ . وقتٌ . قطٌّ . عوضُ
زمانٌ . دهرٌ .... کبی

مبهم اولانه ظرف مکانلر : کندیلریچون صورت وحد ونهایت اولمیانلردر :

أمامٌ . قُدّامٌ . وراءٌ . خَلْفٌ . یمینٌ . یسارٌ .
شمالٌ . فوقٌ . تحتٌ . عندٌ . لدیٌ . وَسْطٌ .
بینٌ . إزاءٌ . حذا . تلقا .... کبی

محدود اولانه ظرف زمانلر : معین برزمانه دلالت ایدنلردر :

دقیقةٌ . ساعةٌ . یومٌ . لیلةٌ . نهارٌ . سحرٌ . اسبوعٌ .
شهرٌ . سنةٌ . عامٌ . حولٌ . عصرٌ .... کبی

محدود اولانه ظرف مکانلر : کندیلریچون صورت وحد ونهایت اولانلردر :

مكانٌ . بيتٌ . دارٌ . مسجدٌ مكتبٌ . بلدٌ . قريةٌ .
سوقٌ . سطحٌ . فرسخٌ . ميلٌ . بريدٌ .... کبی

اسمیت وظرفیتده مستعمل اولان ظرف زمانه ومکانلر : ظرفیتده مستقل اولمیوب بعضاً سائر اسملر کبی ترکیبده مبتدا فاعل وسائره اولانلردر . نته‌کیم :

جلستُ أمام المحرابِ
ترکیبنده امام ظرف یعنی مفعول فیه اولدیغی کبی .

أمام المحراب حسنٌ
ترکیبنده امام مبتدا و :

استوى الليل والنهار
ترکیبده‌ده الليل فاعلدر.

ظرفیتده مستقل اولان ظرف زمانه ومکانلر : اسم کبی تصرف اولنه‌میوب دائما ظرفیته ملازمت ایدنلردر [عند . لدى . وسط . بين] اسم مکانلریله [سحر . قطّ . عوض] اسم زمانلری کبی.

٩٨ — على العموم ظرفلره بعض کره [مصدر . صفت . عدد . اسم اشارت . کلیت . جزئیت] کبی شیلر نیابت ایدرلر.

١ { ضَرَبَ الناسُ خِيامهم قربَ الدار }

٢ { قرأتُ طويلاً
جلست شرقىّ البلد

۳ { سریت اربع لیال
　 { مشیت خمسة امیال

٤ـ وقفت ذلك الیومَ تلك الناحیة

٥ـ مشیت کل النهار کل البرید

٦ { کاتبته بعض احیان
　 { سرت نصف غلوةٍ

کبی که برنجی طاقده [قرب] مصدری [موضع . وقت] ظرفلرینه :
ایکنجی « [طویل . شرقی] صفتلری [زمان . مکان] ظرفلرینه
اوچنجی « [اربع . خمسه] عددلری [لیال . امیال] «
دردنجی « [ذلك . تلك] اسم اشارتلری [یوماً . ناحیة] «
بشنجی « [کل] لفظی [نهار . برید] ظرفلرینه
التنجی « [بعض . نصف] جزئیتلری [احیاناً . مکاناً]
ظرفلرینه نیابت ایتمشلردر .

۹۹ — ظرفلرده [فی] حرفنك مذکور ومقدر اولمسی بروجه آتیدر . شویله که :

علی العموم ظرف زمانلر ایله ظرف مکان مبهملرده [فی] نك حذفی قیاساً جائزدر .

سرتُ حیناً
صُمتُ شهراً
جلستُ أمام المحرابِ . . . کبی

ظرف مکان محدودلرده ایسه [فی] نك ذکری واجب اولدیغندن

حذف اولنه‌ماز یالکز [دخل . سکن . نزل] فعللرندن صوکره واقع اولنجه حذفی مسموعدر . یعنی :

جلست فی‌الدار ـ یرینه ـ جلست‌الدار

اکلت فی‌المسجد ـ » ـ اکلت المسجدَ . . . دینلمز

لکن مذکور اوچ فعل ایله اولورسه :

دخلت فی‌الدار ـ یرینه ـ دخلت الدار

سکنت فی‌البلد ـ » ـ سکنت البلد

نزلت فی‌الخان ـ » ـ نزلت‌الخان . . . دینور .

١٠٠ ــ مفعول فیهلرك عامللری ولو معنای فعل اولسونلر هرحالده اول مفعوللرك آنلره تقدملری جائز اولور .

صمت یوم الجمعة ـ یرینه ـ یوم‌الجمعة صمت

انا سائر لیلة السبت ـ » ـ لیلة السبت انا سائر

ترك‌زیدا قبیل‌الغروب ـ » ـ قُبیل‌العزوب‌ترك‌زیداً . . دینور

١٠١ ــ مفعول فیهلرك حذفی جائز اولدیغی کبی قرینه‌نك وجودی حالنده فعللریدخی حذف اولنور .

سافرت . جئت

دینله‌رك مفعول فیهلرك حذف اولندیغی مثللو [متی سافرتَ] سؤالنه قاعدةً [سافرت یوم‌الجمعة]دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه‌اعتماداً فعل حذف اولنه‌رق یالکز [یوم‌الجمعة] دینور .

مفعول له

١٠٢ ــ فعلك وقوعنه‌سبب‌وعلت اولان مفعوللره (مفعول‌له)

یاخود [مفعول لاجله] دینور . یعنی برایشك نه ایچون اولدیغنی
کوسترر برمفعولدرکه بونده‌ده لام مکسوره مقدر ویا مذکور بولنور .

ضربتُ تأدیباً

اکرمتُ لوجه‌اللهِ

ترکیبلرنده واقع [تأدیباً . لوجه] کبی .

١ ـ ضربتُ ابنی تأدیباً له

٢ ـ ضربتُ ابنی للتأدیب

٣ ـ فعلتُ ذلك ابتغاءالخیر . . . کبی

١٠٣ — مفعول لهلردن لامك حذف وذکری جائز ایسه‌ده
قیاساً حذفنده اوچ شیئك بردن وجودی شرطدرکه بونلردن
برنجیسی ـ مفعول‌له اولان کلمه‌نك مصدر اولمسی .
ایکنجیسی ـ اول مصدرك فاعلیله علت واقع اولدیغی فعلك فاعلنك
متحد اولمسیدر .

اوچنجیسی ـ بونلرك زمانلرینك متحد اولمسیدر.

ضربتُ ابنی تأدیباً

کبی‌که مفعول‌له اولان [تأدیباً] کلمه‌سی مصدر اولدیغی کبی بونك
فاعلی علت واقع اولدیغی ضرب فعلنك فاعلی اولان تای متکلمده متحد
و ضربت ایله تأدیباً زمانلریده عینی اولدیغندن لام قیاساً حذف
اولنمشدر لکن :

اکرمتُكَ لوجه‌اللهِ

ترکیبنده مفعول‌له اولان [وجه] مصدر اولمدیغندن لام حذف اولنه‌مامشدر وکذا :

اکرمتُك لاکرامكَ

ترکیبنده مفعول له اولان کلمه [اکرام] مصدری ایسه ده انك فاعلی کاف وعلت اولدیغی اکرم فعلنك فاعلی تا اولوب متحد اولمدقلرندن لام حذف اولنه‌مامشدر وکذا :

جئتُكَ الیومَ لوعدامسی

ترکیبنده مفعول له اولان کلمه [وعد] مصدری اولوب بونك فاعلیله علت اولدیغی جئت فعلنك فاعلیده متحد ایسه ده زمانلری مختلف اولدیغندن ینه لام حذف اولنه‌مامشدر .

والحاصل لامك حذفی مذکور اوچ شرطك بردن موجود اولمسنه متوقفدر .

١٠٤ — مفعول لهك بعضاً فعلنه تقدمی جائز اولور .

تأدیباً ضربتُ ابنی ... کبی

١٠٥ — مفعول لهك حذفی جائز اولدیغی کبی قرینه‌نك وجودی حالنده فعلی دخی حذف اولنور نته‌کیم : [ضربت ابنی] دینله‌رك مفعول له حذف اولندیغی مثللو [لِمَ ضربتَ ابنكَ] سؤالنه قاعدةً [ضربت ابنی تأدیباً له] دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه اعتماداً فعلك حذفیله یالکز [تأدیباً له] دینور .

مفعول معه

١٠٦ — فاعل ویا مفعول بهه مصاحبت ایچون واو ایله کلن

اسمه [مفعول معه] دینور که فاعل ویا مفعول بهٔ حدثده مشترك اولدقدن بشقه مصاحبت یعنی برابرلك معناسنی دخی افاده ایتمك اوزره واو مصاحبتدن صكره كلن اسمدر .

١ ـ جئتُ وزيداً

٢ ـ كفاك وزيداً درهمٌ

كبی كه برنجیده واو مصاحبتدن صوكره كلن زید اسمی متكلم فاعلی اولان تا ایله مجیء فعلنده مشترك اولدیغی كبی مصاحبتی یعنی برابر اولدقلری حالده كلدیكنی دخی افاده ایتدیكندن مفعول معهدر . و ایكنجیده ینه واو مصاحبتدن صكره كلن زید اسمی مفعول به اولان كاف خطاب ایله كفایت فعلنده مشترك اولدیغی كبی مصاحبتی یعنی درهمك ایكیسنه بردن اولدیغنی افاده ایتدیكندن بورادهده مفعول معهدر .

١٠٧ ـــ مفعول معهنك فعلنه تقدمی جائز اولدیغی كبی مصاحب اولدیغی فاعل ویا مفعولهده تقدیمی جائز اولماز . یعنی :

١ ـ وزيداً جئتُ

٢ ـ جاء وعمراً زيدُ

٣ ـ ضربتُ وعمراً زيداً . . . دینلمز .

فائده ـــ بر جملهنك خارجه مطابقتی اولور یعنی صدق وكذبه احتمالی وارایسه اكا [جملهٔ خبریه] وخارجه موافق اولمـاز یعنی صدق وكذبه احتمالی بولنمازسه اكاده [جملهٔ انشائیه] دینور نته كیم : ضرب زیدُ عمراً دینلدكده زیدك عمری ضرب ایتمسنك صدق وكذبه احتمالی اولدیغندن بو جملهخبریهدر فقط [هل جاء زید] دینلدكده . صدق وكذب احتمالی اولمدیغندن بو جمله انشائیهدر .

بشنجی فصل

متعلقات و توابعات بیانده

١٠٨ — فعللرك متعلقی اولوب بالاده بیان اولنان فاعل و مفعوللردن بشقه [حال . تمیز . استثنا] دخی متعلقات جملدن اولدقلرندن بونلرك ومبتدا خبر فاعل مفعول کبی اسملره تابع اولان [تأکید . بدل . عطف] احوالنك بیلنمسی دخی لازمه‌دن اولمغله بروجه آتی تعریف اولندیلر :

حال

١٠٩ — فاعل یاخود مفعول بهك هیئتنی مبین اولان سوزه [حال] وهیئتلرینی بیان ایتدیکی اول فاعل ویا مفعوله [ذی الحال] دینور.

١ ـ ذهبتُ نادماً

٢ ـ ضربتُ هنداً قائمةً

کبی که برنجیده نادماً حال اولوب فاعلك هیئتنی مبین اولدیغندن اول فاعلده ذی الحالدر و ایکنجیده قائمةً حال اولوب هند مفعولنك هیئتنی مبین اولدیغندن بوراده مذکور هند مفعولی ذی الحالدر .

١١٠ — ذی الحاللر یا بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی لفظاً فاعل و مفعول به اولورلر یاخود لفظاً مبتدا ویا خبر اولدقلری حالده معناً فاعل ویا مفعول به حکمنده بولنورلر .

١ ـ استوی الماءُ والخشبة قائمةً

٢ ـ هذا زید قائماً

کبی که برنجیده قائمةً حالنك ذی الحالی و الخشبة اولوب بو ایسه

لفظاً مفعول متعددر لکن فاعل اولان الماءُ یه معطوف اولدیغندن معناً بوده فاعل حکمندهدر. وایکنجیده قائماً حالنك ذی‌الحالی زید اولوب بو دخی لفظاً خبر ایسه‌ده کلام [اشیرُ لزید قائماً] تقدیرنده اولدیغندن زید معناً مفعول بهدر .

والحاصل ذی‌الحاللر لفظاً فاعل ویا مفعول به اولمیوبده مبتدأ وخبر وسائر مفعوللردن برشیٔ ایسه معناً فاعل ویا مفعول به اولملریله تأویل اولنورلر .

١١١ — حالك عاملی یعنی متعلقی کندی ذی‌الحالنك عاملی اولوب اوده یا فعل یا شبه فعل ویا معنای فعل اولور .

١ ـ ضربتُ زیداً قائماً

٢ ـ اناضارب زیداً قائماً

٣ ـ زیدٌ فی الدار قائماً

کبی که برنجیده [ضربت] فعلی ایکنجیده اسم فاعل اولان [ضارب] شبه فعلی اوچنجیده ظرف مستقر اولان [فی الدار] معنای فعلی [قائماً] حالنك عاملی یعنی متعلقیدرکه بواوچ شیٔ برنجی ایله ایکنجیده ذی‌الحال اولان زیدلرك و اوچنجیده مستتر اولان [هو] ذی‌الحالنك دخی عاملیدرلر .

١١٢ — حاللر عمدهٔ کلامدن اولمیوب ذی‌الحالی وصف ایدن [فضله] برشیٔ اولمق و[کیفَ] سؤال مقدرینه جواب واقع اولمق ایله مشروطدرلر . یعنی : حال اولان کلمه ترکیبده اولمامش اولسه دخی قاعدةً ترکیب ینه تمام اولملی و حال سویلنمزدن اول مخاطبه [کیف] دیمك لازم کلمیدر مثلا : [رجع الفارس ظافراً] دینلدکده ظافراً حالی

ذکر اولنمدیغی حالده [رجع الفارس] ترکیبی یه، تمعسر و بویلهجه رجع الفارس سویلننجه مخاطبك نصل تصورته معناسنه اولان کیف سؤالنه قارشی کلیر کبی ظافراً دینلمسیدر.

١١٣ — حاللر یا مفرد یا جمله اولورلر.

مفرد اولان حاللرك مذکور ایکی شرط ایله برابر نکره وصفات مشتقهدن اولملری و ذی‌الحاللرینك دخی معرفه اولملری شرطدر. بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی.

شاید حاللر نکره ویا صفات مشتقهدن اولمازلرسه انلرله تأویل اولنورلر. نته‌کیم:

وارسلها العراكَ

جاءَ اخی وحدهُ

صنع ذلك جهدهُ

کلّمتهُ فاهُ الی فیَّ

ترکیبلرنده حال اولان [العراك. وحده. جهده. فاه] کلمه‌لری نکره وصفات مشتقهدن اولمیوب معرفه وجامد ایسهلرده بونلردن

العراك – لفظی – معترکةً
وحده – " – منفرداً
جهده – " – مجتهداً
فاه – " – مشافهةً

صورتنده نکره وصفات مشتقهدن اولان کلمات ایله تأویل اولنورلر.

اشبو مؤول اولان حاللر: اکثریا مصدرلر، و بعضاً [تفصیل. تشبیه. تسعیر. مشارکت] بیان ایدن کلمه‌لرده اولور.

۱ ـ دخل عليَّ بغتةً . جاء ركضاً . صلّى سجوداً

۲ ـ علمتُهُ العربيةَ باباً باباً

۳ ـ اغارالفارس اسداً

٤ ـ بِعتُهُ الحنطةَ قفيزاً بدرهمٍ

٥ ـ بايعتُهُ يداً بيدٍ

كبی كه برنجيده حال اولان [بغته . ركضاً . سجودا] مصدرلری [مباغتاً . راكضاً . ساجداً] ايله و ايكنجيده [باباً باباً] تفصيلاتی مترتّبةً] ايله اوچنجيده [اسداً] حالی [مشبهاً اسداً] ايله دردنجيده [قفيزاً] حالی [مسعّراً] ايله بشنجيده [يداً بيدٍ] مشاركتی [مقابضاً اياه] ايله مؤلدرلر .

۱۱٤ ـ حالده اصل اولان ذی الحالدن صوكره واقع اولمق ايسه‌ده ذی‌الحال لفظاً فاعل ويا مفعول به اولديغی يرلرده حالك تقديمی جائزدر . نته‌كيم :

جاءَ زيدٌ راكباً ـ يرينه ـ جاء راكباً زيدٌ

رأيت زيداً راكباً ـ « ـ رأيت راكباً زيداً ... دينور .

لكن حال محصور اولور ويا واودن صوكره كليرسه هرخصوص اصلی اوزرينه يعنی ذی‌الحالدن صوكره ايراد اولنمسی واجبدر .

۱ ـ ماجاءَ عمرو الا ماشياً

۲ ـ جاءَ زيدٌ والشمس طالعةٌ ... كبی

اما ذی‌الحال معرفه ويا معرفه مقامنده اولان نكرهٔ مخصصه اولميوب

نکرهٔ محضه اولور ویا محصور بولنورسه حالك کندیسی اوزرینه تقدیمی واجب اولور .

١ ـ رأیت راکباً رجلاً

٢ ـ ماحج ماشیاً الا الامیرُ

کبی که برنجیده حال تقدیم اولنمیوبده اصلی اوزره مؤخر اوله‌رق [رأیت رجلاً راکبا] دینلسه ترکیب توصیفی‌یه مشابهت واقع اولوب التباس لازم کلیر. چونکه : مقصد [رجلی راکب اولدیغی حالده کوردم] دیمك ایکن حالك تأخیرنده [بینیجی اولان رجلی کوردم] معناسی چیقار و ایکنجیده دخی حال تقدیم اولنمیوبده اصلی اوزره مؤخر اوله‌رق [ماحج الامیر الا ماشیاً] دینلسه [امیر انجق یورویه‌رك حج ایتدی] معناسنه کلیر. حالبوکه ذی الحال محصور اولنجه [امیردن بشقه یورویه‌رك حج ایدن اولمدی] معناسی چیقارکه برنجی‌یه کوره یورومك فعلی منحصر اولمیوب بشقه یوروینده بولنه بیلورسه‌ده ایکنجی‌یه کوره امیردن بشقه یوروین کیمسه اولمدیغی اکلاشیلیر مقصد ایسه [امیردن بشقه یورویه‌رك حج ایدن اولمدی] صورتی اولدیغندن اشبو ایکی صورتده دفع التباس ایچون حالك ذی الحاله تقدیمی واجب اولمشدر.

برده حالك عاملی فعل واسم تفضیلك غیری شبه فعل ویا ظرف مستقر اولورسه آنلرك اوزرینه دخی تقدیمی جائزدر. نته‌کیم :

جاء الغلامُ مسرعاً ـ یرینه ـ مسرعاً جاء الغلامُ

اخوكَ محبوسٌ مذنبا ـ « ـ مذنبا اخوكَ محبوسٌ

زیدٌ فی الدار قائما ـ « ـ زیدٌ قائما فی الدارِ .. دینور.

١١٥ — **جمله اولان حاللر** : هم جملهٔ اسمیه همده جملهٔ فعلیه-
لردن اولوب آنلره کوره [جملهٔ اسمیهٔ حالیه] و [جملهٔ فعلیهٔ حالیه]
ناملریله تفریق اولنورلر .

جملهٔ اسمیهٔ حالیه‌لرده ذی‌الحاله راجع ضمیر یابولنور یا بولنماز .
ضمیر بولنمازسه اول جمله‌نك اولنده [واو حالیه] دنیلن واوك
بولنمسی واجبدر .

سافرانی والشمس طالعةٌ . . . کبی

اکر ضمیر بولنورسه یا منفصل یامتصل اولور .
منفصل اولنجه ینه واوك اقترانی واجبدر .

جاء الولد وهو یضحك . . . . کبی

متصل اولنجه یا ماقبلنی مؤکد اولور یا اولماز .
مؤکد اولورسه واوك ترکی واجب اولور :

هذا الحقُ لاریب فیه . . . کبی

مؤکد اولمازسه واوك وجود وعدمی مساوی ایسه‌ده ایرادی
ارجحدر . یعنی :

سافرتُ و قلبی کئیبٌ
یاخود
سافرت قلبی کئیب

دینله بیلورسه‌ده شق اول اوزره واو ایله ایرادی ارجحدر.

١١٦ — **جملهٔ حالیهٔ فعلیه‌لرده** : فعللر یا ماضی یا مضارع اولور
وبونلرده یا مثبت ویا منفی بولنوردلر :

ماضئ مثبت اولنجه : لفظاً ویا تقدیراً (قد) ایله اداسی شرط اولدیغی کبی کندیسنده ذی‌الحاله راجع ضمیر بولنمازسه واو حالیه‌نك دخی اقترانی واجبدر .

سافر ابی وقد طلعت الشمس

ـ و ـ

سافر ابی وطلعت الشمس . . . . کبی

اکر ذی‌الحاله راجع ضمیر بولنورسه واودن تجریدی جائزایسه‌ده ایرادی ارجحدر . یعنی :

ثنائی قد بکی من فؤادٍ قریحٍ

دنیله بیلورسه‌ده مرجح اولانی :

ثنائی وقدبکی من فؤادٍ قریحٍ

صورتنده واو ایله ادا ایتمکدر .

ماضئ منفی اولنجه ضمیر ایستر اولسون ایستر اولمسون یالکز واو حالیه بولنور .

١ ـ قَدِمَ مکة ومارکب

٢ ـ سافرت وما طلعت الشمس . . . کبی

مضارع مثبت اولنجه [قد] ه مقارن اولمازسه یالکز ضمیر ایله ربط اولنوب واو حالیه کلمز .

جاء زیدٌ یلمع وجهه . . . کبی

فقط بعض محالرده وازجمله :

١ ـ قُمْتُ وَاَصُكُّ وجهَهُ

٢ ـ نجوت و ارهنهم مالكاً

ترکیبلرنده اولدیغی کبی واو ایله لسان عربدن مسموع ایسه‌ده برقاعده مضارع مثبت قده مقارن اولمدقجه واوه مقارن اولەمیه‌جغندن بوکبی یرلرده جملهٔ فعلیه‌لر جملهٔ اسمیه ایله تأویل اولنورلر یعنی :

اصك وجهه ـ جملهٔ فعلیه‌سی [انا اصك‌وجهه] جملهٔ اسمیه‌سیله
ارهنهم مالكاً ـ « « [انا ارهنهم مالكاً] « «
تأویل اولنور .

اما مضارع مثبت قد ایله واقع اولنجه‌واوه مقترن اولمسی‌واجبدر.

لِمَ تؤذوننی وقد تعلمون انی رسول‌الله

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

مضارع منفی اولوبده ما ایله نفی ایدلمش ایسه یالکز ضمیر ایله ربطی مستحسندر . یعنی :

سافر العبدُ وما یرکب

دینله بیلورسه‌ده مستحسن اولانی .

سافرالعبد مایرکب . . . . دیمکدر.

اکر لم ایله نفی ایدلمش ایسه ضمیر ایله برابر واوك اقترانی مستحسندر. یعنی :

رجع من‌السفر لم یربح

دینله‌بیلورسه‌ده مستحسن اولانی :

رجع من السفر ولم یربح ... دیمکدر

امّا [لا] ایله نفی ایدلمش ایسه مثبتده اولدیغی کبی واوك ایرادی

ممنوعدر و بونده‌ده واو ایله وارد اولمش ترکیبلر کورولورسه جملۀ اسمیه ایله تأویل اولنورلر. نته‌کیم

فاستقیما ولاتتبعان

ایت کریمه‌سنده [ولاتتبعان] جملۀ فعلیه‌سی و[انتمالاتتبعان] جملۀ اسمیه‌سیله مؤلدر.

١١٧ — حالك عاملی هرحانکی برقرینه دلالتیله حذف اولنه‌بیلور. مثلا [کیف جئتَ] سؤالنه قاعدةً [جئتُ ماشیاً] یاخود [جئتُ راکباً] جوابی ویریله‌جك ایکن قرینۀ سؤاله اعتماداً مجیء فعلی حذف اولنه‌رق یالکنز [ماشیاً] یاخود [راکباً] حاللری سویلنور.

لکن بعض یرلرده مذکور عامللر وجوباً حذف اولنورلرکه بونلرده یا سماعاً ویا قیاساً محذوف بولنورلر.

سماعاً محذوف اولانلر: لسان عربدن فعلسز اوله‌رق ایشیدلمش اولانلر [هنیئاً] کبی که [کل هنیئاً] ایکن لسان عربدن دائما فعلسز اوله‌رق ایشیدلمشدر.

قیاساً محذوف اولانلر: مضمون جمله‌یی مؤکد بولنان وخبر مقامنه قائم اولان وبالتدریج ازدیاد ویا نقصان کوسترن و توبیخ واقع اولان حاللرك فعللریدر

١ـ زید اخوك عطوفاً

٢ـ ضربی زیداً قائماً

٣ـ اشتریته بدرهم فصاعداً

٤ـ اقاعداً وقدقام الناس للصلاة

کبی که بونلر : ١ ـ زيد اخوك أتحققه عطوفاً
٢ ـ ضربی زيداً اذا كان قائماً
٣ ـ اشتريته بدرهم فذهب الثمن صاعداً
٤ ـ أتبثت قاعداً وقدقام الناس للصلاة

تقديرنده اولوب برنجيده مضمون جملەيی مؤکد اولديغندن [أتحققه] فعلی
ايکنجيده خبر مقامنه قائم اولديغندن [اذا كان] «
اوچنجيده ازدياد بيان ايلديکندن [فذهب] «
دردنجيده توبيخ اشعار اونديغندن [أتثبت] «
حذف اولنمشدر.

تميز

١١٨ ـــ مذکور ويا مقـدر اولان برذاتدن ابهامی رفع ايدن اسمه [تميز] دينور.

١ ـ اشتريب جريباً نخلاً
٢ ـ طاب زيد نفساً

کبی که برنجيده [اشتريت جريباً] ديمکله مبهم قالمش اولان [جريب]ی [نخلاً] اسمی وايکنجيده فعل ايله فاعل آراسنده مقدر اولان [شی]ئی [نفساً] اسمی تفسير ايلديکندن اشبو [نخلا ونفساً] کلمەلری تميزدرلر.

١١٩ ـــ تميز دخی حال کبی عمدهٔ کلامدن اولميوب فضله برشیٔ اولمق ومبهمی مفسر بولنمق ايله مشروط اولديغی کبی اسم جامد و نکره اولمسيدخی شرطدر. يعنی تميز اولان اسم ترکيبدن قالديرلسه اوترکيب برقاعده ينه تمام قالمق وترکيبده بولنديغی حالده مبهم اولانك ذاتی مفسر

اولوب اسم جامد ونکره اولمق ایله مشروطدر. نته‌کیم: برنجی مثالده‌کی [نخلاً] هم اسم جامد هم نکره اولدیغی کبی مبهم اولان جریبك ذاتی مفسر اولوب ترکیبدن قالدیرلسه‌ده [اشتریت جریباً] دینلسه عمدهٔ کلام موجود اولدیغی ایچون ترکیب ینه تمام قالمش اولور.

١٢٠ — تنبیه: تمییز فضله ونکره اولمقده حاله بکزرسه‌ده حال ذی‌الحالك هیئتنی بیان ایدن اسماء مشتقه‌دن اولوب تمییز ایسه مبهمك ذاتنی مفسر اسماء جامده‌دن اولدیغندن والحاصل حال هیئتده‌کی ابهامی وتمییز ذاتده‌کی ابهامی رفع ایتمکله تفریق اولنورلر.

١٢١ — تمییز دائما مفردی مفسر اولوب انجق اول مفرد مذکور ایسه طوغریدن طوغری‌یه [مفردی مفسر] واول مفرد مقدر اولورسه اکاده [نسبتی مفسر] دینور.

مفردی مفسر اولان تمییزده درت وجه واردرکه بونلرك:

برنجیسی — مساحات، اکیال، اوزان کبی مقادیری مفسر اولاندر

١ـ اشتریت جریباً نخلاً
٢ـ « صاعاً تمراً
٣ـ « مَنَوَین عسلاً

کبی که برنجیده مساحه‌دن اولان [جریب] لفظی [نخلاً] ایله
ایکنجیده اکیالدن اولان [صاع] « [تمراً] «
اوچنجیده اوزاندن اولان [منا] « [عسلاً] « تفسیر اولنمشدر.

ایکنجیسی — علی‌العموم عددلری مفسر اولانلردر:

عددلر يا صريح ويا كنايه اولورلر.

صريح اولان عددلر : صرف كتابمزده يازلمش اولان [عدد مفرد. عدد مركب. عدد عقود. عدد معطوف]لردركه بونلرك تميزلريله كندى بينلرنده كيفيت وكميتده مطابقتـه دائر اولان شرائطى بيلمك لازمدر. شويله كه:

صرف كتابمزده بيان اولنديغى وجهله اخرنده تا اولان كافهٔ كلمات عربيه مؤنث اولدقلرى حالده يالكز عدد مفردلرده اوچدن طقـوزه قدر اولانلر بوقاعدهٔ عموميه‌دن مستثنادر يعنى عدد مفردلردن اوچدن اونه قدر اولانلرك تاليلرى مذكر و تاسزلرى مؤنثدر. بناءً عليـه بروجه زير بيان اولنه‌جق قواعده بو خصوص درخاطر اولنمليدر.

ايمدى عدد مفردلردن بر ايله ايكينك تميزه احتيـاجى اولميـوب اوچدن اونه قدر اولانلرك تميزلرى جمع اولور و بو تميز ايله يعنى معدود ايله عدد بيننده تذكير وتأنيثده مطابقت كوزه‌ديلور

عندى ثلثة رجالٍ
عندى ثلث نساءٍ
جائنى عشرة رجال
جائنى عشر نسـاء ... كبى.

عدد مركبلرده يعنى اونبردن اون طقوزه قدر اولانلرده تميز مفرد اولور وبوتميز يعنى معدود ايله عدد بيننده ينه تذكير وتأنيثده مطابقت ارانوب تميز مذكر ايسه عدد مركبلرك صرفده بيان اولنان مذكر صورتلرى و معـدود مؤنث ايسـه عدد مذكريلرك دخى مؤنث صورتلرى كلير.

عندی احد عشر کتاباً
عندی احدی عشرة رسالةً
عندی اثنی عشر رجلاً
عندی اثنتا عشرة امرأةً

عندی ثلثة عشر درهما
عندی ثلث عشرة تحفة

جائنی تسعة عشر غلاماً
جائنی تسع عشرة جاریةً ... کبی

عدد عقودلرده یعنی یکرمیدن طقسانه قدر اولان عشراتده تمیز ینه مفرد اولوب اشبو تمیز یعنی معدود کرك مذکر کرك مؤنث اولسون مذکور اعداد عقود دکشمز.

عندی عشرون درهماً
جائنی ثلثون امرأةً
رأیت اربعین رجلاً ... کبی.

عدد معطوفلرده دخی تمیز مفرد اولوب تذکیر وتأنیث مطابقتیده جزء اولده ارانیر.

اشتریت احداً وعشرین درهماً
اشتریت احدی وعشرین ناقةً

جائنی اثنان و ثلثون رجلاً
جائنی اثنتان و ثلثون امرأةً

رأيت ثلثة و اربعين رجلاً
رأيت ثلثا و اربعين امرأةً
مررت بتسعة و تسعين بلداً
مررت بتسع وتسعين مدينةً... كبى

يوز ايله بيكى اشعار ايدن [مائة والف] كلمه‌لرينك مفرد وتثنيه وجمعلرنده تمييز دائما مفرد اولوب تذكير وتأنيثلرى هب مساويدر.

رأيت مائة رجل . رأيت الف رجل
رأيت مائة امرأة . رأيت الف امرأة
جائنى مائتا غلام . جائنى الفا غلام
جائنى مائتا ناقة . جائنى الفا ناقة
نظرت الى مآت جمل . نظرت الى الاف جمل
نظرت الى مآت ناقة . نظرت الى الاف ناقة... كبى

يوزلرله بيكلر عدد مفردلرله مقيد اولنجه يعنى [اوچ يوز . بشيوز . آلتى بيك . طقوز بيك] صورتلرنده بولننجه اولوقت يوزلرله بيكلر مذكور احادى مفسر اولوب انلره تمييز واقع اولدقلرندن بونلرده اوچدن اونه قدر اولانلر ايچون موضوع اولان قاعده وجهله تمييزلر جمع اولمق لازم ايسه‌ده بوقاعده بيكلره مخصوص اولوب يوز مستثنادر يعنى يوزلر ايچون بونك خلافنده اوله‌رق تمييزلر مفرد اولمق اوزره مسموعدر . يعنى برقاعده :

ثلثة الاف . خمسة الاف . عشرة الاف

دينور فقط :

ثلث مأات . اربع مأات . خمسمأات

دینیوب مائه لفظی دائما مفرد اوله‌رق

ثلث مائة . اربع مائة . ستمائة ... دینور

وبو صورتله مقید اولان یوز بیکلرده واقع دیکر تمیزلر یوز بیکلری مفسر اولدقلرندن اول تمیزلر دائما مفرد اولورلر

رأیت ثلثة مائة رجل

رأیت تسع مائة امرأة

جائنی اربعة الاف غلام

جائنی خمسة الاف ناقة ...کبی

بیك ویوز و آحاد ایله ترکب ایدن عددلرده یعنی [ایکی بیك اوچ یوز یکرمی بش] وامثالی عددلرده تمیز اك نهایته قالان عدد مفردك حکمنه تابع اولور .

رأیت الفین وثلث مائة وخمسة وعشرین رجلاً

» » » وستاً وثلاثین امرأة

دینلدکده رجلاً تمیزی خمسة وامرأة تمیزی ستاً عدد مفردینك حکمنه تابع اولوب تذکیر وتأنیثده انکله مطابقت ارانیر نته‌کیم اویله‌جه واقعدر .

ذکر اولندیغی وجهله عددله معدودك مطابقتلری شرائطی، معدودك یعنی تمیزك برموجب قاعده عدددن صوکره واقع اولمسنه مخصوص اولوب اکر معدود یعنی تمیز مقدم کلیر ویا معناً مقصود اولدیغی حالده محذوف بولنورسه مطابقت وعدم مطابقت جائزدر . نته‌کیم :

قرأتُ مسائلَ تسعة ـ ويا تسعاً

عندى رجال عشرةٌ ـ ويا عشرٌ

دينور و : [من صام رمضان واتبعهُ ستاً من شوّال فكانّما صام الدهر] حديث شريفنده ستاً عددينك محذوف اولان [ايام] مميزينه كوره [ستة] اوله‌جق ايكن محذوف بولنديغى جهتله مطابقته لزوم اولمامغله مذكر كلمشدر .

عدددن كنايه اولان كلمه‌لر ـ [كذا] ايله [كأين] و[كم] اولوب بونلردن :

كذا : شو قدر معناسنه اولوب بونك تمييزى مفرد وجمع اوله‌رق كنديسى اكثريا عطف ايله مكرر واقع اولور .

عندى كذا وكذا درهماً

عندى كذا وكذا رجالاً ... كبى

كأين : بونجه معناسنه اولوب تمييزى من ايله كله‌رك مفرد اولور.

كأين من كتابٍ قرأتُهُ ... كبى

كَمْ : ايسه جنسى ومقدارى مجهول اولان عدددن كنايه اولوب [استفهاميه] و[خبريه] ناملريله ايكى نوعدر .

كم استفهاميه : قاچ معناسنه يعنى كميتى سؤالده استعمال اولنوب تمييزى مفرد اولور .

كم رجلاً رأيتَ

كم كتاباً قرأتَ ... كبى

کم خبریه : چوق معناسنه اولوب افتخار و تکثیر مقاملرنده استعمال اولنه‌رق تمییزی مفرد وجمع اولور .

کم عبدٍ ملکتُ
کم عبیدٍ ملکتُ

کم کتابٍ قرأتُ
کم کتبٍ قرأتُ ... کبی

اوچنجیسی — مماثله‌یه دلالت ایدنلرك تمییزیدر .

اِنّ لنا امثالَها ابلاً ... کبی

دردنجیسی — مغایرته دلالت ایدنلرك تمییزیدر .

اِنّ لنا غیرَها ابلاً و شاةً ... کبی

١٢٢ — نسبتی مفسر اولان تمییز [محول] و [غیرمحول]ناملریله ایکی نوعدر . محول اولان دخی اوچ قسمدر :

برنجیسی — فاعلدن محول اولاندر .

اشتعل الرأسُ شَیْباً

کبی که اصلی [اشتعل شَیْبُ الرأسِ] اولدیغندن فاعلدن محولدر چونکه بونده [شیب] حذف اولنسه مضاف الیه اولان [رأس] فاعل مقامنه کلیر و بو حالده نسبتده ابهام حاصل اولدیغندن تمییز ایچون اندن محول اوله‌رق آخرینه [شیباً] کتیرلمشدر .

ایکنجیسی — مفعول بهدن محول اولاندر .

وفجرنا الارض عیوناً

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که اصلی [فجرنا عیون الارض] اولوب بو دخی دیکری مثللو تأویل ایله اولور .

اوچنجیسی — فاعل ومفعولك ماعداسنه اولان مضافلردن محول اولاندر .

زیدٌ اکثر منك علماً

کبی که اصلی (علمُ زیدٍ اکثر منك) اولوب بونده‌ده (علم) مضافی حذف اولندقده نسبتده ابهام حاصل اوله‌جغندن بالاده بیان اولندیغی وجهله بورا‌ده‌ده علماً تمییزی کلمشدر .

غیر محول اولانلر — یعنی بر شیدن محول اولمیانلر پك نادردر .

امتلاء الاناءُ ماءً

جمله‌سنده اولدیغی کبی .

١٢٣ — تنبیه : بعضاً حال هیئتی و تمییز ذاتی تعریف و تفسیر ایتمکسزین مؤکده اوله‌رق واقع اولورلر نته‌کیم :

تبسّمَ زیدٌ ضاحکاً

عثا زیدٌ مکرماً

ولیّ زیدٌ مدبراً

مثاللرنده (ضاحکاً . مفسراً . مدبراً) حاللری زیدك حالنی معرف اولمیوب ینه‌او معنالرده‌اولان (تبسم . عثا . ولیّ)یی مؤکددرلر وکذا :

عدد شهور السنة اثنا عشر شهراً

ایام رمضان ثلثون یوماً

مثاللرنده سوز باشنده (شهور وایام) مذکوراولدیغندن (اثنا عشر

وثلثون)ده ابهام قالمامغله (شهراً ویوماً) تمیزلری ذاتی تعریف ایتمیوب شهور و ایامی تأکید ایتمشلردر .

١٢٤ — عددك غیری‌بی مفسر اولان تمیزلر تفسیر ایتدکلری شیلره و اول شیلرك عامللری اولان فعللره تقدم ایده‌مزلر . یعنی :

اشتریت رطلا زیتاً — یرینه { اشتریت زیتاً رطلاً / زیتاً اشتریت رطلاً

و

طاب زیدٌ نفسا — یرینه { طاب نفساً زیدٌ / نفساً طاب زیدٌ ... دینلمز

استثنا

١٢٥ — شیٔ ثانینك حکم اولدن اخراجنه (استثنا) و اول شیٔ ثانی‌یه (مستثنی) وشیٔ اوله دخی (مستثنی منه) دینور .

جاء القوم الا زیداً

کبی که (جاء القوم) دیمکله قومك ورودینه حکم اولنمش و(الازیداً)ك علاوه‌سیله (زید) مجیٔ فعلنك حکمندن اخراج ایدلمش اولدیغندن بوکیفیت (استثنا) وزید (مستثنی) وشیٔ اول اولان قوم دخی (مستثنی منه) اولمش اولور .

١٢٦ — استثنا : (الاّ . غیر . سوی . سواء . خلا . ماخلا . عدا . ماعدا . حاشا . لیس . لایکون . لاسیّما) کلمه‌لریله ایفا اولنور .

جاء التلامذة الاّ اخاك

جاء القوم غیر المقدّم

لااملك سوى درهمين

جاء القوم سواء زيد

جائوالقوم خلا اثنين منهم

جائو القوم ماخلا اثنين منهم

ذهب الناس عدا اخى

ذهب الناس ماعدا اخى

جاء القوم ليس زيداً

جاء الناس لايكون اخى

جاء الناس لاسيّما عمراً ... كبى.

١٢٧ — مستثنى [متصل ومنقطع] نامليله ايكى نوعدر.

مستثناى متصل — مستثنى منهك مفهومنده داخل اولوبده ادوات استثنادن بريله اخراج ايدلمش اولان شيدر.

جاء القوم الا زيداً

كبى كه بونده مستثنا اولان زيد قومك مفهومنده داخل اولديغى حالده الا ايله اخراج ايدلمش اولديغندن مستثناى متصلدر.

مستثناى منقطع — مستثنى منهك مفهومنده غير داخل اولديغى حالده ادوات استثنا ايله اخراج ايديلن شيدر.

جاء القوم الا حماراً

كبى كه بونده مستثنى اولان حمار مستثنى منه اولان قومك مفهومنده غير داخل اولديغى حالده الا ايله استثنا ايدلمش اولدبغندن مستثناى منقطعدر.

۱۲۸ — مستثنی منه مذکر اولورسه اکا [کلام تام] وجملهٔ استثنائیه مثبت ایسه [کلام موجب] دخی تسمیه اولنور. بالاده‌کی مثاللر کبی.

اکر جملهٔ استثنائیه [نفی. نهی. استفهام] صورتلرنده مثبتك خلافنده اولورسه اول‌وقت [کلام غیر موجب] دینور وبونده مستثنی منهك حذفی دخی جائز اولور.

۱ ـ ما جاء الا زيدٌ

۲ ـ لاتكرم الا زيداً

۳ ـ هل جاء الا زيدٌ

کبی‌که برنجیده نفی ایکنجیده نهی اوچنجیده‌استفهام اولدیغندن کلاملر غیر موجب اولوب بونلرك اصللری:

۱ ـ ما جاء احدٌ الاّ زيدٌ

۲ ـ لاتكرم احداً الازيداً

۳ ـ هل جاءاحدٌ الا زيدٌ

ایکن [احد] مستثنی منهی حذف ایدلمش وبنـاء علیه کلاملر [غیر تام] اولمشلردر که بونلره [استثنای مفرغ] دینور.

۱۲۹ — مستثنانك مستثنی منهه تقدیمی جائزدر.

قام الا زيداً القوم

جمله‌سیله شو:

ومالى الاّ آل احمد شيعة

ومالی الاّ مذهبَ الحق مذهب

بیتنده اولدیغی کبی.

تأکید

١٣٠ — اولك تقریری قصدیله ثانینك ذکرینه [تأکید] دینوب ثانی یه [مؤکدٌ به] واوله دخی [مؤکدٌ] تسمیه اولنور.

١ ـ انا شجیعٌ شجیعٌ

٢ ـ رأیت زیداً نفسه

کبی که برنجی مثالده واقع شجیعی ایکنجی شجیع وایکنجی مثالده زیدی نفس تقریر ایتدیکندن بو کیفیت تأکید وایکنجی شجیع ایله نفس [مؤکد به] وبرنجی شجیع ایله زید [مؤکد] اولمش اولور.

١٣١ — تأکید: [لفظی ومعنوی] اولمق اوزره ایکی نوعدر. تأکید لفظی — اولك عیناً تکرارندن یعنی مؤکد ومؤکد بهك عینی لفظلردن عبارت اولمسیدرکه اشبو تأکید لفظی اقسام کلمه‌نك کافه‌سنده وجمله‌لرده واقع اولور: نته‌کیم:

لالا ابوح بحب بثنة انها

اخذت علیّ مواثقاً وعهوداً

بیتنده [لا] حرفی و:

اخاك اخاك انّ من لا اخاً له

کساعٍ الی الهیجاء بغیر سلاح

بیتنده [اخ] اسمی و:

فاین الی این النجاء ببغلتی

اتاك اتاك اللاحقون احبس احبس

بیتنده [اتا] فعلی وفاعلی تحتنده مستتر اولان [احبس] جملهسی عیناً تکرر ایتمشدر.

١٣٢ ــ تأکید معنوی: تأکید اولنهجق شیٔ معرفه اولمق شرطیله [نفس . عین. کل. کلا. اجمع. ابتع. اکتع. ابصع] کلمهلریله اولنمقدر.

بونلرله تأکید اولنهجق شیئك کمیت وکیفیتنه کوره بونلرك دخی افراد وتثنیهوجمع وتذکیر وتأنیثلری خصوصاتی نظر اعتباره النديغندن وبواحوال کلمات مذکوره بعض مرتبه مختلف ایدوکندن مادهیی لایقیله ایضاح ایچون بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر. شویلهکه:

نفس وعین ـ کلمهلری تأکید اولنهجق شیئه راجع برضمیر مؤکد آلوب کیفیت وکمیتلری اول ضمیرك وکندی صیغهسنك اختلافیله تماماً حاصل اولور. یعنی: تأکید اولنهجق شیٔ

مفرد مذکر ایسه ـ بونلر { نفسه / عینه

مفرد مؤنث ایسه ـ بونلر { نفسها / عینها

تثنیه مذکر ایسه ـ بونلر { انفسهما. نفسهما. نفساهما / اعینهما. عینهما. عیناهما

تثنیه مؤنث ایسه ـ بونلر ینه تثنیه مذکرلر کیبدر .

جمع مذكر ایسه - بونلر { انفسهم / اعينهم

جمع مؤنث ایسه - بونلر { انفسهن / اعينهن ... اولور

جاء الغلام نفسه
كتبت الى ابيك عينه } مفرد مذكر

جائت هند نفسها
رأيت هنداً عينها } مفرد مؤنث

جاء الزيدان انفسهما
جاء الزيدان اعينهما } تثنيهٔ مذكر

جائتا الهندان انفسهما
جائتا الهندان اعينهما } تثنيه مؤنث

جاء الزيدون انفسهم
جاء الزيدون اعينهم } جمع مذكر

جائت الهندات انفسهن
جائت الهندات اعينهن } جمع مؤنث اولديغی كبی.

اشبو نفس وعين كلمه‌لريله اولان تأكيده ذاتدن مجازی رفع ایتمك محسناتی واردر. چونكه: (جاء زيد) ديمكده زيدك ذاتنك ويا مكتوبنك ويا خبرينك كلديكنه احتمال اولمغله بونلردن بريله تأكيد اولنوب (جاء زيدٌ نفسه) دينلدكده ديكر احتماللر رفع ايديله‌رك زيدك بالذات كلمش اولديغی منفهم اولور.

ينه بو ايكی كلمه‌ده نفس مقدم اولمق شرطيله لاجل التأكيد

ایکیسنك بردن ایرادی جائز اولور فقط عینك مقدم واقع اولمسی ممنوعدر . یعنی

جاء زیدٌ نفسه عینه ـ دینور فقط

جاء زیدٌ عینه نفسه ـ دینلمز .

ینه بو ایکی کلمه بعضاً (باء زائده) ایله دخی واقع اولورلر .

جاء الامیر بنفسه

جائت مولاتنا بعینها ... کبی

کلُّ ـ کلمه‌سیدخی بر ضمیر مؤکد الوب اول ضمیرك اختلافیله کندنده مفرد وجمعك مذکر ومؤنث صورتلری حاصل اولور فقط تثنیه‌لری یوقدر . یعنی : تأکید اولنه‌جق شیٔ

مفرد مذکر ایسه ـ بوده ـ کلّه

مفرد مؤنث ایسه ـ « ـ کلها

جمع مذکر ایسه ـ « ـ کلهم

جمع مؤنث ایسه ـ « ـ کلهنّ ... اولور .

۱ ـ جاء الشعب کله

۲ ـ جائت القبیلة کلها

۳ ـ قدم القوم کلهم

٤ ـ مررت بالقبائل کلهنّ ... کبی

اشبو کل ایله اولان تأکید ده عمومدن خصوصی قصد ایتمك احتمالنی رفع محسناتی واردر . چونکه (جاء القوم) دینلدکده قومك جمله‌سنك ویا بعضیسنك کلدیکنه حمل ممکن اولوب حالبوکه (کل) ایله

تأكيد اولنەرق (جاء القوم كلهم) دينلدكده بعض احتمالی مندفع اولور.
كل لفظيله تأكيد اولنەجق شيئك بالذات و يا بالنسبه تجزی قبول ايتمسی شرط اولوب بو ايكی حالك خلافنده اولورسه (كل) ايله تأكيد جائز اولماز . يعنی :

١ ـ قدم القوم كلهم

٢ ـ اشتريت العبد كله

دينور چونكه برنجيده قوم لفظی بالذات تجزی قبول ايتديكی كبی ايكنجيدهده عبد لفظی شراء اعتباريله بالنسبه تجزی قبول ايدر. فقط

جاء زيد كله ... دينلمز .

چونكه بو مقامده زيد نه بالذات نەده بالنسبه تجزی قبول ايدر.
كلا ــ كلمەسی تأكيد اولنەجق شيئه راجع بر ضمير مثنی آلەرق تا ايلەدخی تأنيث اولنوب يالكز تثنيەلره مخصوصدر يعنی تأكيد اولنەجق شیء

تثنيه مذكر ايسه ــ بودخی ــ كلاهما

تثنيه مؤنث ايسه ــ « ــ كلتاهما . . اولور .

١ ـ اقبل الرجلان كلاهما

٢ ـ ذهبت المرأتان كلتاهما .. كبی

اشبو كلا ايله اولان تأكيدده تثنيەلره مخصوص اولمق اوزره [كل] كبی ايكيدن برينی قصد ايتمك احتمالنی رفع ايله جمع محسناتی اولديغی مثللو معناً ايكيسنه بردن شامل اولمسی ونسبتك دخی معناده اختلاف ايتمامسی شرطدر . بناءعليه :

اختصم الزيدان كلاهما . . . دينلمز

چونکه [اختصم الزیدان]دن [اختصم احدالزیدین] مراداتمك
قابل اولەمیەجغندن بونده تأکیده حاجت اولمیوب یالکز [اختصم
الزیدان] دیمك کفایت ایدر وکذا .

مات زیدٌ وعاش عمرٌو کلاهما ... دینلمز

چونکه نسبتلر معناده مختلف اولدقلرندن جمعی جائز اولەماز .

اجمع ـ کلمەسی اکثریا (کل) دن صوکره واقع اولدیغندن ضمیر
مؤکده محتاج دکلدر وبونك صیغەسنك اختلافیله کل کبی مفرد وجمعك
مذکرومؤنث صورتلری اولوب تثنیەلری یوقدر. یعنی تأکیداولنەجق شیء

مفرد مذکر ایسه ـ بوده ـ اجمعُ
مفرد مؤنث ایسه ـ « ـ جَمعاءُ
جمع مذکر ایسه ـ « ـ اجمعون
جمع مؤنث ایسه ـ « ـ جُمَعْ .. اولور .

١ ـ اشتریت العبد کله اجمع
٢ ـ اشتریت الامة کلها جمعاء
٣ ـ اشتریت العبید کلهم اجمعین
٤ ـ اشتریت الإماءَ کلهن جُمَعَ .. کبی

اشبو اجمع کلمەسی بعضاً کل اولمقسزین دخی وارد اولور نته‌کیم .

لأُغوینهم اجمعین
وانّ جهنم لموعدهم اجمعین

آیت کریمەلریله شو :

فاذا صلىّ جالساً فصلّوا جلوساً اجمعين .
حديث شريفنده واقع اولمشدر :
اكتع . ابتع . ابصع ـ كلمه‌لرى ايسه [اجمع]يه تابع اولوب دائما آنكله برلكده و آندن صوكره كليرلر وبونلرك اجمع كبى دردر حاللرى واردر يعنى :

مفرد مذكر	مفرد مؤنث	جمع مذكر	جمع مؤنث
اكتع	كتعاء	اكتعون	كُتع
ابتع	بتعاء	ابتعون	بُتع
ابصع	بصعاء	ابصعون	بصع

صورتلرى اولوب شو :

جاء القوم كلهم اجمعون ابتعون
» » » » ابتعون
» » » » ابصعون

دينلديكى كبى بعضاً ده :
جاء القوم كلهم اجمعون اكتعون ابتعون ابصعون .
دخى دينور .
١٣٣ ــ تأكيدك عطفى وتأكيد معنوينك نكره‌يه تابع اولمسى جائز دكلدر . نته‌كيم عطف ايله :

جاء زيدٌ نفسه وعينه
جاء القوم كلهم واجمعون

دینلمدیکی کبی نکره تبعیله‌ده :

جائنی رجل نفسه

رأیت غلاماً عینه . . . دخی دینلمز .

عطف

۱۳٤ — عطف لغتده برشی کچدکدن صوکره تکرار اکا رجوع ایتمکدر . اصطلاحده ایسه [عطف نسق] و[عطف بیان] ناملریله ایکی نوع اولوب هر برینك اهمیت مخصوصه‌لری جهتیله بر وجه آتی بشقه‌بشقه تعریف اولندیلر :

عطف نسق

۱۳۵ — اولك نسبتی قصدیله ثانینك اول اوله ربطنه [عطف نسق] دینورکه بوربط [حروف عاطفه] دینلن [واو . فا . ثمّ . حتیٰ . اَوْ . اَمْ . لا . بل . لکن] دن عبارت طقوز حرف ایله اجرا اولندیغندن بوکا [عطف بالحرف] دخی دینوب شیٔ اوله [معطوف علیه] وشیٔ ثانی یه [معطوف] تسمیه اولنور .

جاء زیدٌ و عمرٌ

کبی که [جاء زید] دیمکله مجیٔ فعلی اسناد اولنان زیده حروف عاطفه‌دن اولان واو ایله ربط ایدیلان عمر دخی او نسبتی احراز ایلمش اولدیغندن بوراده عطف نسق حاصل اولمش وبناءً علیه زید]معطوف علیه] وعمر دخی [معطوف] اولمشدر .

۱۳٦ — عطف نقره : مفردك مفرده یعنی ذاتده، فعلده،

موصوفده، صفتده اجتماع ایتمك اوزره فعالك فعله، ذاتك ذاته، صفتك صفته، موصوفك موصوفه عطفلری جائز اولدیغی کبی ایکیسیده اخباری ویا ایکیسیده انشائی اولمق شرطیله جمله‌لرك دخی عطفی جائزدر .

١ ـ جاء وقعد زیدٌ

٢ ـ رأیت زیداً وعمراً

٣ ـ رأیت زیداً الفاضلَ والعالمَ

٤ ـ رأیت زیداً وعمراً الکاملینِ

٥ ـ قام زیدٌ وقعد عمروٌ

دیمك جائز اولوب انجق :

قام زیدٌ وهل قعد عمروٌ

صورتنده بری اخباری دیکری انشائی اولان جمله‌لرك عطفی جائز دکلدر .

١٣٧ — حروف عاطفه‌نك ویردکاری معناله کوره هر برینك بشقه بشقه بیلنمسی لازم کلدیکندن بروجه آتی تعداد وتعریف اولندیلر : شویله که :

واو ـ جمع مطلق ایچوندر :

جاء زیدٌ وعمرٌ

کبی که زید وعمرك مجیء فعلنده اجتماعنی کوسترر . هرنقدر بوندن زید وعمرك برلکده ویاخود اولا زیدك صوکره عمروك برلکده ویاخود اولا زیدك صوکره عمرك ویاخود اولا عمرك صوکره زیدك کلمسی کبی

اوچ معنـا یعنی [معیت . ترتیب . عکس ترتیب] کبی اوچ احتمال
وارد ایسه‌ده بوخصوصـلرده واوك مدخلی اولمیـوب واو ایکیسنکده
ورودینی بیان ایدرك معیت ترتیب عکس ترتیب بیان ایتمز.

کرچه : اختصم زیدٌ وعمروٌ

ده معیت یعنی برابرلك معناسی منفهم اولیورسه‌ده بومعنی واودن
دکل مشارکت بین‌الاثنین ایچون اولان مخاصمه فعلندن و :

جاء زیدٌ الیومَ وعمروٌ امسِ

ده منفهم اولان ترتیب یعنی زیدك اول وعمروك صـوکره کلمسی
خصوصی دخی واودن دکل [الیوم وامس] قیدلرندندر . والحاصـل
جمهور علمایه کوره واو معیت ترتیب عکس ترتیب بیان ایتمیوب جمع
مطلق ایچوندر .

فا : ترتیب وتعقیب بیـان ایدر وجمله‌لرك عطفنـده دخی سببیت
معناسنی ویرر . نته‌کیم :

جاء زید فعمروٌ

دینلدکده زید کلدی وعقبنـده عمرده کلدی دیمك اولمغله ترتیب
وتعقیب واردر وکذا :

ضُرِب العبدُ فمات

صورتنده جمله جمله‌یه عطف اولندقده: [عبد دوکولدی وضرب
سببیله وفات ایتدی] معناسنی مستفاد اولمقله ترتیب وتعقیب ایله برابر
سببیت دخی واردر .

اشبو فاده اولان تعقیب حقنده لسان عربده [من غیر مهلة] ایله بر
قید بولنورکه بوندن مراد فانك بیان ایتدیکی تعقیب برزمان معین اولوب
امهال ایدلمش اولمامقدر بوراده زمان معین کلامك اقتضاسنه کوره تعین
ایتمسی لازمکلن زمان دیمك اولدیغـدن معطوف ایله معطوفك علیهك
حاللرینه کوره محدود اولمسی طبیعیدر . نته‌کیم :

جاء زیدٌ فعمروٌ

دینلدکده زمانك اوزاماسنه محل اولمدیغندن عمرو همان زیدك ارقه‌سندن
کلدی دیمکدر و :

ضُرِبَ العبدُ فمات

ده عبدك وفاتی چوق اوزامیوب ضربدن حاصل ایتدیکی تأثرله
خسته اولدیغی مدت معینه‌نك ختامنده واقع اولدی دیمکدر وکذا :

دخلتُ البصرة فَبغداد

دینلدکده بغداده دخول بصره ایله بغداد اراسنده اولان مسافه‌یه
کوره نقدر زمان کچمسی لازمکلیرسه آنك ختامنده واقع اولمش دیمکدرکه
ایشته تعقیب بونلردر . اما اراده مهلت اولورسه اکا [تراخی] تسمیه
اولنورکه اولوقت فا استعمال اولنمیوب [ثمّ] قوللانیلور .

ثم : ترتیب وتراخی ایچوندر .

نزلتُ المدینة ثم رحلتُ عنها

کبی‌که نزول ایله رحلت بینـده تعقیب اولمیـوب امهال ایدلمش
اولدیغندن تراخی واردر .

حتیّ : بالتدریج غایت بیان ایدوب ترتیبی مفید اولماز .

اكلتُ السمكةَ حتیّ رأسها

كبی كه [بالغی یدم حتی باشنی دخی یدم] دیمكدر . بوندن بالغی قویروغندن باشلیه‌رق باشه طوغری بالتدریج صره‌سیله یدم دیمك اولیوب لاعلی التعیین هرهانكی برطرفندن باشلیوب بالتدریج اوته‌سنی بریسنی یدكدن صكره باشنی دخی یدم معناسنی حاوی اولمغله بونده ترتیب یوقدر.

حتی‌نك بالتدریج غایت بیان ایتمسی وتدریج ایسه ماقبلنك آزار آزار منقضی اولمسی دیمك اولدیغندن بونكله عطف اولنه‌جق كلمه‌نك معطوف علیهدن برجزؤ اولمسی اقتضا ایدركه بوخصوص یا مذكور مثالده اولدیغی وجهله رأسك سمكه‌دن برجزؤ اولمسی كبی لفظاً مذكور ومحقق اولور ویاخود :

القی الصحیفة كی یخفف رحله
والزاد حتی نعله القاها

بیتنده اولدیغی كبی مقدر بولنوركه بونده (زاد) لفظنه حتی ایله معطوف اولان نعل انك برجزئی دكل ایسه‌ده (یخفف) قرینه‌سیله [القی مایثقله حتی نعله] تقدیرنده اولدیغندن وبو حالده (نعل) دخی ایراث ثقلت ایدن موادden بولندیغندن ماقبلنك جزئی دیمك اولمغله عطف صحیح اولمش اولور.

اَو : ایكی شیدن ویا اشیادن بریننك طلبندن صوكره تخییر ویا اباحه‌سی وخبردن صوكره شك وتشكیكی ایچوندر.

تخییرده اجتماعی جائز اولمیان شیلر عطف اولنوركه مخاطب آنلردن هانكیسنی ایسترسه آنی اجرا ایدوب ایكیسنی بردن یاپه‌ماز.

١ ـ اركب الحصانَ او الحمارَ

١ ـ نم قاعداً او مستنداً او مضطجعاً

كبي كه برنجيده شيئيندن ايكنجيده اشيادن برينى يا په بيلوب جمله سنى بردن يا په ميه جغندن تخيير خصوصى ظاهردر.

اباحه ده ايسه اجتماعنده بأس اولميان شيلر عطف اولنوركه مخاطب ايسترسه انلردن برينى ياپار ايسترسه ايكيسنى بردن اجرا ايدر.

١ ـ جالس العلماءَ اوالزُهّادَ

٢ ـ كلُ خبزاً اولحماً او زيتوناً او تمراً

كبي كه برنجيده شيئينى ايكنجيده اشيانى كرك منفرداً كركسه جمعاً اجرا قابل اولديغندن بونده اباحه واردر.

شك دخى متكلمك كنديسى شكده اولديغى تقديرده اولور.

فعلت ذلك مرةً او مرتينِ

كبي كه متكلم دخى ياپديغى ايشى بر ويا ايكى دفعه مى ياپديغنده شبهه لى بولنيور.

تشكيك ايسه متكلمك معلومى اولان برشيده مخاطبى شكده براقمق ايچوندر.

انا على الحقِ او انت .

كبي كه متكلم حقك كيمده اولديغنى بيلديكى حالده مخاطبى شكده براقمق ايچون بو وجهله سويلر.

اشبو (اَوْ) بعضاً مذكور درت معنادن تجرده تفريق وتقسيم بيان ايدر.

الکلمة اسم اوفعل اوحروف

الاسم جامد اومشتق

الفعل ماضی اومضارع ... کبی.

اَمْ : [متصله و منفصله]ناملریله ایکی نوعدر.

ام متصله — معطوف‌علیهی همزه‌دن صوکره واقع اولاندرکه بو همزه دخی یا همزهٔ استفهامیه ویا همزهٔ تسویه اولور.

همزهٔ استفهامیه اولنجه (ام) شیئین مسنوبیندن برینك تعیینی طلب ایچون مفردات وجملك عطفنده استعمال اولنور.

۱ ــ أزیدٌ فی‌الدار ام عمروٌ

کبی‌که بونلرك جوابنده [نعم ویا لا] دینه‌میوب مطلقا تعیین ذات ایله (زیدٌ) یاخود (عمروٌ) ایله جواب ویرمك لابددر.

همزهٔ تسویه — اکثریا (سواء) ماده‌سندن صوکره کلن همزه‌درکه بوده یا ملفوظ ویا مقدراولور. کرك ملفوظ کرك مقدر اولسون [ام] حرفی مفردایله تأویل اولنان ایکی جمله‌یی عطف‌ایله تسویه بیان ایدر.

۱ { سواء علیّ اقمت ام قعدت
سواء علیّ قمت ام قعدت }

۲ { سواء علیّ أتجیءُ معی‌ام لم تجیءْ
سواء علیّ تجیءُ معی‌ام لم تجیءْ }

کبی‌که بونلر :

قیامك و قعودك مستویان عندی

مجیئك وعدم مجیئك سیان عندی

تقدیرنده اولدقلرندن جوابدن مستغنی اولوب متکلمه کوره معطوف ومعطوف علیهك مساوی اولدقلرینی بیان ایدر یعنی (ایسترقالق ایستر اوتور) و (ایستر کل ایستر کلمه) بکا کوره مساویدر دیمك اولور.

ام منقطعه — بری دیکرندن مستغنی اولان ایکی جملهٔ مستقله بیننده بولنوب مطلقا عطف ایچوندر :

هل یستوی الاعمی والبصیر ام هل یستوی الظلمات والنور

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

لا : ایجاب وامردن صوکره نفی ایچوندر . یعنی : اولده ثبوتی بیان اولنان نسبتی ثانیدن نفی ایدر :

١ ـ ضرب زیدٌ لا عمروٌ

٢ ـ اِحْبِس المذنبَ لاالبریَٔ .. کبی

لکن : نفی و نهیدن صوکره عطف ایچون اولوب لانك عکسی معناسنی ویرر . یعنی : اولدن نفی ونهی اولنان شیئك ثبوتی بیان ایدر.

١ ـ ماحبس زیدٌ لکن عمروٌ

٢ ـ لاتحبس البریٔ لکن المذنبَ .. کبی

بل : نفی و نهیدن صوکره واقع اولنجه لکن کبیدر .

١ ـ ما ضرب زیدٌ بل عمروٌ

٢ ـ لاتحبس البریٔ بل المذنب .. کبی

اما ایجاب وامردن صوکره واقع اولورسه اضراب ایچون اولوب شیٔ اول مسکوت عنه قالەرق حکم اسناد شیٔ ثانیده اثبات اولنور :

١ ـ جاء زیدٌ بل عمرٌو

٢ ـ اضرب زیداً بل عمراً

کبی که برنجیده مجیٔ فعلی زیده اسناد اولنمش ایکن (بل) ایله اندن صرف نظر اولنمش کویا زید لسانه النمامش کبی مسکوت عنه قالهرق مجیٔ فعلی عمره اسناد ایدلمشدر. وایکنجیده ضرب امری زید ایچون ویرلمش ایکن بل ایله اندن صرف نظر اولنمش یعنی زید لسانه النمامش کبی مسکوت عنه براغیلهرق ضرب امری عمر ایچون ویرلشدر. فقط بو خصوص غایت مغلق اولوب الده قوی بر سند دخی اولمدیغندن کوفییون (ایجاب وامردن صوکره بل ایله عطف جائز دکلدر) دیمشلردر وطوغریسیده بودر .

١٣٨ ــ تنبیه : [لا . لکن . بل] ایله یالکز مفردات عطف اولنوب جملهلر عطف اولنمازلر . شاید بونلر جمل بیننده کوزولورلرسه اول وقت (لا) حرف نفی (لکن) حرف استدراك (بل) حرف اضراب اولور .

١ ـ استقرّ فی المدینة لا رحل عنها

٢ ـ سافر ابی لکن اخی لم یسافر

٣ ـ ما برئ المریض بل ازداد ضعفاً . . . کبی

عطف بیان

١٣٩ ــ اولك ایضاح و تخصیصی قصدیله کلن و صفتك غیری اولان ثانی یه [عطف بیان] دینور که دائما جامدلردن اولور .

١ ـ جائنی ابو عبدالله زیدٌ

٢ ـ هذا خاتمٌ حدیدٌ

کبی که برنجیده شیء ثانی اولان (زید) شیء اوّل اولان (ابوعبدالله)ی ایضاح .

ایکنجیده شیء ثانی اولان (حدید) شیء اول اولان (خاتم)ی تخصیص ایتمشدر .

عطف بیانده صفت کبی ماقبلنی ایضاح خاصه‌سی اولدیغندن کندیسیله شیء اول اراسنده یعنی متبوعی بیننده [صفتله موصوف اراسنده مطابقت ایچون شرط اولان] تعریف وتنکیر ، تذکیر وتأنیث ، افراد وتثنیه وجمعده مطابقت لازمدر .

جائنی ابوعبدالله زیدٌ ـ ده ـ مفرد معرفه مذکر
جائتنی ام خالد هندٌ ـ « ـ مفرد معرفه مؤنث
هذا خاتمٌ حدیدٌ ـ « ـ مفرد نکره مذکر
اشتریت دواتاً زجاجةً ـ « ـ مفرد نکره مؤنث
رأیت اخویك الحسنین ـ « ـ تثنیه معرفه مذکر
جائنی الرجال الزیدون ـ « ـ جمع معرفه مذکر
جائتنی النساء الهندات ـ « ـ جمع معرفه مؤنث مطابقتی اولدیغی کبی

بدل

١٤٠ ـــ اوله تعلق ایدن نسبتده مقصود بالذات اولان شیء ثانی‌یه (بدل) دینور . یعنی : کلامده‌کی نسبتده شیء اول مقصود

بالذات اولمیوب شیء ثانی مقصود بالذات اولورسه اول شیء ثانی‌یه [بدل] وشیء اوله [مبدل منه] دینور .

اکلت الرغیف ثلثه

کبی که بونده رغیفك کافه‌سی اکل ایدلمش اولمیوب ثلثنك اکل ایدلدیکی اکلاشلدیغندن اکل فعلنده مقصود بالذات [ثلث] اولدیغی منفهم اولمغله بروجه تعریف [ثلثه] کلمه‌سی بدل و[رغیف] دخی مبدل منه اولمش اولور .

١٤١ — بدل درت نوعدر :

برنجیسی — شیء ثانی اولك عینی یعنی بدل مبدل منهك عینی اولاندرکه بوکا [بدل الکل من الکل] تسمیه اولنور .

جائنی محمد ابو عبدالله ... کبی

ایکنجیسی — شیء ثانی اولك جزؤی یعنی بدل مبدل منهك جزؤی اولاندرکه بوکا [بدل البعض من الکل] تسمیه اولنور و بو بدلده مبدل منهه راجع بر ضمیر بولنمق شرطدر .

اکلت الرغیف ثلثه ... کبی

اوچنجیسی — اول ایله ثانی بیننده یعنی بدل ایله مبدل منه اراسنده کلیت وجزئیتك غیری بر ملابسه اولوب اولك ذکریله ثانی‌یه تشوق حاصل اوله‌رق انك ذکرینه انتظار اولناندرکه بو بدلده مبدل منهه راجع بر ضمیر بولنمق شرطدر .

اعجبنی زید علمه ... کبی

دردنجیسی — شیء اولك یعنی مبدل منهك غلط اوله‌رق واقع اولدیغی یرلردر .

رأیت حماراً زیداً

کبی که بوراده زید مقصود اولوب حمار غلطاً ایراد اولنمشدر .
ایمدی بو غلط صرف لساندن اولورسه بدلده [بدل غلط] اولور
اما نسیان کبی امور وجدانیه‌دن تولد ایدرسه اول وقت [بدل نسیان]
دینور و شیٔ اول صرف غلط اولمیوبده انتقال قصدیله بدل ذکر
اولنورسه اکاده [بدل اضراب] دینور .

فقط اشبو اوچ نوعك اوچیده لسان فصحایه کیرمیوب ارباب بلاغت
بو بابده بدل ایرادندن حذرله کلمه‌یی [بل] ایله عطف ایدوب [رأیت
حماراً بل زیداً] دیرلر . و الحاصل [بدل غلط و بدل نسیان و بدل اضراب]
دنیلن حال استعمال اولنماز .

١٤٣ — بدل ایله مبدل منهك ایکیسیده معرفه ایکیسیده نکره
بری معرفه دیکری نکره اولدیغی کبی ایکیسیده مظهر ایکیسیده مضمر
بری مظهر دیکری مضمر دخی اولور .

مبدل منه ایله بدلك ایکیسیده معرفه و یا نکره و یا مبدل منهك نکره
بدلك معرفه اولمسی طبیعی اولوب بونلرده بشقه‌جه بر شرط یوقدر .

١ ــ رأیت زیداً اخاكَ

٢ ــ جائنی رجلٌ غلامٌ لكَ

٣ ــ جائنی رجلٌ غلامُ زیدٍ

کبی اولور اما مبدل منه معرفه بدل نکره اولنجه بدلك وصفی
شرطدر یعنی وصف ایله نکرۀ مخصصه حالنه قونلمسی لازمدر .

اشتریت الکتاب کتاباً نفیساً . . . کبی

مبدل منه ایله بدلك ایكیسنكده مظهر ویا مضمر ویا مبدل منهك مظهر بدلك مضمر اولمسنده دخی بر شرط مخصوص یوقدر .

١ ـ رأیت زیداً اخاك

٢ ـ الزیدون لقیتهم ایاهم

٣ ـ رأیت المعلم ایاه

كبی اولور اما مبدل منه مضمر بدل ظاهر اولمقده بدل كل نوعندن اولورسه غائب صورتنه مخصوص اولمق شرطدر .

ضربتهُ زیداً . . . كبی

فقط احاطه وشمول معناسنی افاده ایدرسه صور سائره ده دخی اولور . ربنا انزل علینا مائدةً من السماء تكون لنا عیداً لاولنا وآخرنا آیت كریمه سنده اولدیغی كبی .

١٤٣ ـــ فائده : عطف بیان ایله بدل منصوب واقع اولدقلری احوالده حال ایله تمیزه بكزه دكلرندن بودرت شیئك مبتدیلرجه دفعةً فرق اولنمسی مشكل اولمقله بوبابده بعض ایضاحات اعطا اولندی . شویله كه :

اولا ـــ حال ، مشتقاتدن اولوب تمیز ایله عطف بیان ایسه جامد اولدقلرندن حالك تمیز وعطف بیاندن فرقی دفعةً ظاهر اولور . اما بدل دخی مشتقاتدن اوله بیله جكندن اول وقت معنایه باقیلور . یعنی : اول كلمهٔ ملتبسه كلامده كی فاعل ویا مفعول بهك هیئتنی كوسترسه حال وبویله اولمیوبده كلامده كی نسبتده مقصود بالذات اولورسه بدل اولور . بناءً علیه حال دینلن شیء اشبو صورتلرله تمیز عطف بیان وبدلدن قولایجه جق تفریق ایدلمش اولور .

ثانیا — تمییز مفردی مفسر اولوبده مقادیر واعدادی تمییز ایدیورسه درحال فرق اولندیغندن بونلرده جای التباس یوقدر. لکن مفردی مفسر صورتلرندن مماثله ومغایره ایله نسبتی مفسر اولان تمییزلرده دفعة التباس واقع اولورکه بوبابده بروجه آتی احوال ایله تفریق اولنورلر. شویله که:

تمییز دائما نکره اولوب عطف بیان ایله بدل هم نکره وهم معرفه اوله بیلدکلرندن معرفه اولدقلرندن دفعةً تمییزدن فرق اولنورلر.

اما نکره اولدقلری صورتده عطف بیانك متبوعیله مطابقتی شرط اولوب تمییزده ایسه بوحاللر اولمدیغندن برکره صورته دقت اولنور اگر کلمهٔ ملتبسه متبوعنه مطابق ایسه عطف بیان ودکل ایسه تمییز اولدیغنه حکم اولنور نته کیم

انّ لنا امثالها ابلاً

ده [ابلا] ایله [امثال] آراسنده مطابقت اولمدیغندن ابل عطف بیان اوله میوب تمییز اولور.

بدل ایسه ماقبلنك عینی ویا جزوئی اوله بیلوب تمییز بویله اوله میه جغندن وبدل اشتمالده ماقبلنه راجع برضمیر بولنمق شرط اولوب تمییزده ایسه بویله ضمیر بولنمدیغندن وبدل غلط لسان فصحادن صادر اولمیوب بل ایله ادا اولندیغندن بدل بو صورتلرلهده تمییزدن تفریق ایدلمش اولور.

ثالثاً — عطف بیان ایله بدل بیننده اولان فرقدرکه بدل بعض من الکل ایله بدل اشتمالده التباس اولمدیغندن وبدل غلط ذاتاً لسانه آلنمیوب بین الفصحا بل ایله ادا اولندیغندن عطف بیان ایله بدل بیننده

التباس اولسه بدل کل من الکل ایله عطف بیان بیننده اولورکه محققین نحویون بوبابده :

[کل ماجاز ان یکون عطف بیان جاز ان یکون بدل الکل من الکل ان لم یمتنع حلوله محل الاول]

قاعده‌سنی یعنی [عطف بیان اولان کلمه‌نك شیٔ اول محلنه حلولنه مانع بر حال اولمدیغی تقدیرده اول عطف بیانك بدل اولمسی دخی جائزدر]

اصولنی بیان ایدرلرکه بواصولی ایضاح ایده‌لم .

ایمدی برجمله‌ده عطف بیان ویا بدل اولدیغی دفعة بیلنه‌مین برکلمه اول جمله‌ده شیٔ اول محلنه وضع اولندقده قواعد نحویه‌یه موافقت ایدرسه هم عطف بیان هم بدل کل من الکل اوله‌بیلور. اما اول کلمه شیٔ اول محلنه قونلدقده قواعده مخالفت ظهور ایدرسه بدل اوله‌میوب مطلقا عطف بیاندر نته‌کیم :

جائنی ابو حفص عمر... دینلدیکی کبی
جائنی عمر. . . . . دخی دینلسه

قواعده موافق اوله‌جغندن برنجی مثالده عمر عطف بیان وبدل کل من الکل اولور اما

انا ابن التّارك البكریّ بِشرٌ

ده بشر کلمه‌سی بکری محلنه قونیلوبده

انا ابن التارك بشر

دينلسه اضافت قواعدينه مخالف اوله جغندن بوراده بشر بدل اوله ميوب
مطلقا عطف بياندر وكذا

ايا اخوينا عبد شمس ونوفلا

مصرعنده عبد شمس ايله نوفل كلمه لری اخوينك عطف بيانی اولوب
بونلردن نوفل سوزی حاليله جزؤ اول محلنه قونلسه [ايا نوفلا]اولوب
بوده منادی قواعدينه مخالف اولديغندن بوراده بدل اوله ميوب
عطف بياندر.

ایکنجی مقاله

احوال اعراب

١٤٤ — اعراب: [هو تغیّر احوال آخر الکلمة لتغیّر العامل الداخل علیها] صورتیله تعریف اولنوب ترجمه‌سی [کلمه‌نك اوزرینه داخل اولان عاملك تغیری سببیله اخری احوالنك تغیر ایتمسندن عبارتدر].

یعنی : کلمه‌نك اخرینك عاملك ایجاب ایتدیکی حاله کوره مفتوح مکسور مضموم مجزوم اولمسندن عبارتدر .

جاءَ زیدٌ . رأیتُ زیداً . مررتُ بزیدٍ

یَکتُبُ . لن یَکتُبَ . لم یَکتُبْ

١٤٥ — اعرابی ایجاب ایتدیرن شیٔ عامل اولوب عاملك عملیله متأثر اولان دخی معمول و عاملك تأثیریله معمولك آخرینك تخلقی اعراب اولدیغندن اصل اعرابی بیلمك لسان عربده عامل معمول اعرابدن عبارت اولان یوز شیٔی بیلمکه توقف ایدرکه بو یوز شیئك آلتمشی عامل اوتوزی معمول و اونی عمل و اعرابدن عبارت اولمغله بو مقاله آنلره مخصوص اوله‌رق اوچ باب اوزرینه ترتیب اولندی.

باب اول

{ عوامل }

١٤٦ — عامل : [هو ما اوجب بواسطة کون اخر الکلمة علی وجه مخصوص من الاعراب] صورتیله تعریف اولنوب ترجمه‌سی

[مقتضیٔ اعرابدن عبارت اولان واسطه سببیله اخر کلمه‌نك وجه مخصوص اعراب اوزره بولنمسنی ایجاب ایدن شیدر] که بو ده لفظی ومعنوی اولمق اوزره اساساً ایکی قسمدر .

قسم اول

عوامل لفظیه

١٤٧ — عامل لفظی : [مایکون للسان فیه حظ] صورتیله تعریف اولنورکه ترجمه‌سی [کندیسنده لسان ایچون بر حظ اولان شیٔ دیمکدر] یعنی لساناً سویلنوب لفظاً ظاهر اولان عامل دیمکدرکه بو دخی [سماعی] و[قیاسی] اوله‌رق ایکی ضرب اوزره بولنور .

ضرب اول

عامل لفظیٔ سماعیلر

١٤٨ — عامل لفظیٔ سماعی: [هو الذی یتوقف اعماله علی السماع] صورتیله تعریف اولنورکه [اجرای عملی سماعه متوقف اولان عامل] دیمکدر یعنی تأثیرات مخصوصه‌سی قدیمدنبری نصل ایشیدلمش ایسه اویله‌جه ضبط اولنوب بلله‌نن عامللردرکه بونلر دخی [اسمده عامل] و[فعل مضارعده عامل] اوله‌رق ایکی نوعدر .

نوع اول

اسمده عامل اولانلر

١٤٩ — عوامل لفظیهٔ سماعیه‌دن اسمده عامل اولانلر دخی

یا بر اسمده ویا ایکی اسمده اجرای احکام ایدرلر که آنلری ده بشقه بشقه بیان ایچون بو نوع ایکی فصل اوزرینه یازلدی .

فصل اول

یالکز بر اسمده عامل اولانلر

١٥٠ — یالکز بر اسمده عامل اولان عوامل لفظیهٔ سماعیه [حروف جاره] یاخود [حروف اضافة] دینلن شو [بِ . مِنْ . اِلیٰ . عَنْ . عَلیٰ . لِ . فی . کَ . حَتّی . رُبَّ . واو قسم . تاءِ قسم . حاشا . مُذْ . مُنْذُ . خَلا . عَدا . لَوْلا . کَیْ . لَعَلَّ]دن عبارت یکرمی اداتدر که بونلر دائما بر اسمك اولنه داخل اولوب اول اسمك اخرینی مجرور قیلارلر یعنی داخل اولدقلری اسملرك اخرلری مجرور اوقنور و بو سببله بونلرك هر برینه [حرف جر] تسمیه اولنور .

وَاللّهِ . بِاللّهِ . تَاللّهِ . مِنَ اللّهِ . اِلی اللّهِ ... کبی

١٥١ — حرف جرلر داخل اولدقلری اسمك اخرینی مجرور قیلمغله عبارەده لفظاً بر تأثیر کوستردکلری کبی حروف معانیدن یعنی لسان عربینك ادواتندن اولدقلری جهتله معناجه دخی بیوك بیوك تأثیراتده بولنوب داخل اولدقلری اسملره معناجهتیله برطاقم زیادەلکلر ویررلر که بوراده انلریده تعریف ایچون مذکور یکرمی حرفی برر برر تعداد ومعنالرینی ایراد ایلدك . شویله که :

١٥٢ — بِ : حرف جری کندیسی دائما مکسور اولدیغی کبی داخل اولدیغی اسمك دخی اخرینی مکسور قیلار و او اسمه برچوق

معنالر زیادہ ایدرکه معانیٔ مذکوره نك اك مهملری اولان اوندردی بروجه آتی بیان اولندی .

برنجیسی — (الصاق) معناسنی ویرمسیدرکه بوبابده ترکجه نك (ایله) اداتنه مقابل اولور .

مسكتُ القلمَ بِيَدٍ والقرطاس بِيَدٍ

کبی که [بر ال ایله قلمی و بر ال ایله کاغدی طوتدم] دیمکدر .

ایکنجیسی — [مصاحبت] معناسنی ویرمسیدر یعنی مَعَ معناسنده برابرلك بیان ایلمسیدرکه بونده ده ترکجه نك ایله اداتی کبیدر .

اشتریتُ الفرس مع السّرج

کبی که [آتی اکریله برابر صاتون آلدم] دیمکدر .

اوچنجیسی — (استعانه) معناسنه اولمقدر یعنی برشیدن یاردم طلبنی مفید اولمسیدر .

كَتَبْتُ بِالقلمَ

کبی که [قلمك یاردمیله یازدم] دیمکدر .

دردنجیسی — (مقابله) معناسنه اولمقدر یعنی بر شیئك قارشیلغنی یایمغی مفید اولمسیدر .

اشتریتُ هذا الكتابَ بِالفِ دینارٍ

کبی که [بوکتابی بیك آلتون مقابلنه صاتون آلدم] دیمکدر .

بشنجیسی — (تعدیه) ایچون اولمقدر یعنی علم صرف عربیده بیان اولندیغی وجهله لازمی متعدی قیلمقدر .

ذهبتُ بزیدٍ

کبی‌که [زیدی‌ایلتدم یاخود کیدردم] دیمك اولوب بوراده [ذهب] فعلی لازم ایکن مذکور با سببیله متعدی اولمشدر .

آلتنجیسی — (زائده) اولمقدر یعنی معناسی اولیوب قالدیرلدیغی حالده سوزده معنایه خلل کلمامکدرکه بو با محضا تزیین کلام ایچون بولنور .

مازیدٌ بقائمٍ

کبی‌که [زید قائم دکلدر] دیمك اولوب [مازیدٌ قائماً] دخی بو معنایی متضمن اولمغله مذکور با زائده‌در .

«کفی باللهِ شهیداً»

— و —

« ومااللّه بغافلٍ عمّا تعملون »

آیت کریمه‌لرنده اولان بالر دخی بو نوعدندر .

یدنجیسی — (سببیة) ایچون اولمقدر یعنی او سببله اولمسنی مفید بولنمسیدر .

ینجوالانسانُ بالصدقِ

کبی‌که [انسان صداقت سببیله نجات بولور] دیمکدر .

سکزنجیسی — (بدل) معناسنی بیان ایتمسیدر یعنی برشی‌نی دکشدرمك یاخود برینك یرینه دیکرینی آلمق معناسنی مفید اولمسیدر .

لیت‌لی بزیدٍ رجلاً صالحاً

کبی‌که [نه اولایدیده زید یرینه برصالح آدم اولایدی] دیمکدر .

طقوزنجیسی — [تعلیل] ایچون اولمقدر یعنی برشیئك سبب

وعلتنی بیانه واسطه اولمقدرکه ترکجه‌ده [ایچون . طولایی] کلمه‌لریله ادا اولنور .

حُبِسَ زیدٌ بذنبٍ

کبی که [زید قباحتندن طولایی حبس اولندی] دیمکدر .

اوتنجیسی — [ظرفیت] ایچون اولمسیدر یعنی [فی] یرینه کلمسیدر .

صلّیتُ بالمسجد

کبی که [فی المسجدِ] مقامنده اوله‌رق [مسجدده نماز قیلدم] دیمکدر .

اون‌برنجیسی — (استعلا) ایچون اولمسیدر یعنی (علی) یرینه کلوب [اوزره . اوزرینه] معنالرینی بیان ایلمسیدر .

آمنتُ زیداً بدینارٍ

کبی که [علی دینارٍ] مقامنده اولوب [زیده بر آلتون اوزرینه امنیت ایتدم] دیمکدر .

اون‌ایکنجیسی — (بعض) معناسنه اولمسیدر یعنی [مِنْ] مقامنه کلمسیدر .

شربتُ بماءِ النهرِ

کبی که [من ماء النهر] مقامنده اولوب [نهرك صوینذن ایچدم] دیمکدر یعنی نهرك بتون صوینی دکل برمقدارینی ایچدم دیمك اولور .

احسنت بزید فأسائنی

کبی که [احسنت الی زیدٍ] مقامنده اولوب [زیده احسان ایتدم او بکا اسائت ایتدی] دیمکدر .

اون‌اوچنجیسی — (قسم) ایچون اولمقدر .

باللهِ لَاَفعَلَنَّ کذا

کبی که [جناب حقه قسم ایدرمکه البته بن شویله یاپارم] دیمکدر .

۱۵۳ — مِنْ : حرف جری داخل اولدیغی اسمك آخرینی مجرور قیلدیغی کبی بعض معانیٔ مهمه ویررکه الك لازملری بروجه آتی بیان اولنان اون برمعنادر .

برنجیسی — (ابتداء) معناسنه اولمقدر یعنی برشیئك برمکان ویا برزماندن باشلاندیغنی بیان ایتمسیدر نته کیم :

اعوذ باللهِ من الشیطانِ الرجیم

ایله

صُمتُ من یومِ الخمیس

ده زماندن ابتدا ایچون اولوب معنالری [قدیمدنبری شیطان رجیمدن حق تعالی حضرتلرینه صیغنیرم]و[پنجشنبه کوننذنبری اوروج طوتدم] دیمکدر . و :

سرتُ من المدینةِ الی مکة

ترکیبنده دخی مکاندن ابتدا ایچون اولوب معناسی [مدینه‌دن مکه‌یه قدر کیتدم] دیمکدر .

ایکنجیسی — (بعض) معناسنه اولمقدر .

شربتُ من النهرِ

کبی که [نهردن ایچدم] معناسنه اولوب نهرك بتون صوینی دکل برمقدارینی ایچدم دیمك اولور .

اوچنجیسی — [بیانیه] اولمقدرکه دائما جنس بیان ایدر .

« فاجتنبوا الرجسَ من الاوثانِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [شول عین رجس اولان پتلردن اجتناب ایدیکز] معنای شریفنی متضمندر .

دردنجیسی — (بدل) ایچون اولمقدر .

« أرضیتم بالحیوة الدنیا من الاخرةِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی [نعیم آخرتدن بدل حیات دنیایه راضی اولدکزمی] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

یُغضِی حیاءً ویُغضَی من مهابتِهِ

ایله

ادبتُ زیداً من سوءِ خُلقهِ

ده اولدیغی کبیدرکه برنجیسی [کندی حیاسندن باشنی قالدرماز ومهابتندن طولایی حضورنده‌ده باش قالدیرلماز] وایکنجیسی [زیدی فنا خویلری ایچون تأدیب ایتدم] معنالرینی متضمندرلر .

آلتنجیسی — (فصل وتفریق) ایچون اولمسیدر .

« والله یعلم المفسد من المصلح »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [جناب حق مفسدلرله مصلحلرك حاللرینی بیلوب تفریق بیورور] معنای شریفنی متضمندر .

یدنجیسی — (زائده) اولمقدر .

ماجائنی من احدٍ

کبی که (ماجاءنی احدٌ) دیمك اولوب (بکا بر کیمسه کلدی) معناسنده‌در .

سکزنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدرکه فی مقامنه قائم دیمك اولور .

« اذا نُودِیَ للصلاة من یومِ الجمعةِ فاسعوا الی ذکرالله »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که (فی یوم الجمعة) تقدیرنده اولوب [جمعه کوننده صلاة ایچون ندا اولندقده ذکراللهه یعنی نمازه سعی ایدیکز] معنای شریفنی متضمندر .

طقوزنجیسی — الی معناسنه اولمقدر .

قَرُبْتُ من زیدٍ

کبی که [قربت الی زید] تقدیرنده اولوب [زیده یاقلاشدم] معناسنه‌در .

اوننجیسی — (الصاق) معناسنه اولمقدر یعنی باحرف جرینك

« ینظرون الیك من طرفٍ خفیٍ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [کوز اوجیله باقیورلر] معنای شریفنی متضمندر.

اون‌برنجیسی — (استعلا) معناسنه اولمقدر یعنی علی مقامنده بولنمقدر .

« ونصرناهُ من القومِ الذین کذّبوا »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [علی القوم] تقدیرنده اولوب (تکذیب ایدن قوم اوزرینه نصرت ایتدك) معنای شریفنی متضمندر .

١٥٤ — إلىٰ : حرف جری داخل اولدیغی اسمك آخرینی مجرور قیلوب اساساً بش معنا افاده ایدرکه انلردن :

برنجیسی — (انتها) معناسنه اولمقدر .

اُطلبوا العلمَ من المهدِ الی اللحدِ

کبی که [بشیکدن مزاره قدر علمی طلب ایدیکز] دیمکدر .

ایکنجیسی — [مصاحبه] ایچون اولمقدر . یعنی مَعَ معناسنی مفید اولمسیدر .

« من انصاری الی اللهِ

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [جناب حقله برابر بنم یاردمجم دها کیمدر] معنای شریفنی متضمندر .

اوچنجیسی — [اختصاص وتملك] ایچون اولمقدر یعنی لام مقامنده بولنمقدر .

الامر الی اللهِ

کبی که (لِلّهِ) تقدیرنده اولوب (امر حق تعالی حضرتلرینه مخصوصدر) دیمکدر .

دردنجیسی — [ظرفیت] ایچون اولمقدر . یعنی فی مقامنده بولنمسیدر .

« لیجمعنکم الی یومِ القیمةِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [فی یومِ القیمةِ] تقدیرنده اولوب [یوم قیامتده البته سزی جمع ایده‌جکدر] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — عِندَ معناسنه اولمقدر یعنی نزدنده معناسنی مفید اولمسیدر.

الموت اهون الی زیدٍ من العار

کبی که [زید عندنده اولوم عاردن اهوندر] دیمکدر .

١٥٥ — عَنْ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله رق اساساً بش معنایی متضمن اولور .

برنجیسی — [بعد مجاوزه] درکه برشیدن ایرلمق واوزاقلاشمق واندن کچمك معناسنی افاده ایدر دیمکدر .

سافرتُ عَنِ البلدِ

ایله

رميتُ السّهمَ عَنِ القوسِ

کبی که برنجیسی [بلده دن سفر ایتدم] وایکنجیسی [اوقی یایدن آتدم] معناسنه در .

ایکنجیسی — [تعلیل] ایچون اولمقدر .

ماضَربتُهُ الاعَنْ ذنبٍ

کبی که [بن انی دوکمدم انجق کناهی ایچون دوکدم] دیمکدر .

اوچنجیسی — [بدل] ایچون اولمقدر .

اِفعل الاحسانَ عَنِ الاسائة

کبی که [اسائته بدل احسان ایله] دیمکدر .

دردنجیسی — من معناسنه اولمقدر .

« وهو الذی یقبل التوبة عن عبادِهِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [من عبـاده] تقدیرنده اولوب
[جناب حق قوللرندن توبه‌یی قبول ایدر] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — [استعلا] ایچون اولوب علی مقامنده بولنمسیدر .

« و من یبخل فانما یبخل عن نفسهِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [علی نفسـه] تقدیرنده اولوب
[بخل ایدن کیمسـه انجق کندی نفسی اوزرینه بخل ایدر] معنـای
شریفنی متضمندر .

١٥٦ — عَلیٰ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق
اساساً آلتی معنایی مفید اولور :

برنجیسی — [استعلا] معناسنه اولمسیدر .

زیدٌ علی السطحِ

کبی که [زید طام اوزرنده در] دیمکدر .

ایکنجیسی — (مصاحبة) ایچون اولمقدر .

« الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر اسمعیل واسحق »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [شول ذات اجل واعلایه حمد وثنا
اولسونکه اختیارلغمله برابر بکا اسماعیل ایله اسحاقی احسان بیوردی]
معنای شریفنی متضمندر .

اوچنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

الحمدلله علی نعمة الاسلام

کبی که [نعمت اسلام ایچون جناب حقه حمد اولسون] دیمکدر .

دردنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدر یعنی فی مقامنده بولنمسیدر.

« ودخل المدينة على حين غفلةٍ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [فی حین غفلة] تقدیرنده اولوب [غفلت زماننده مدینه‌یه داخل اولدی] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — باکبی (ملابسه) ایچون اولمقدر .

قُل على اسمِ اللّهِ

کبی که [جناب حقك اسمیله سویله] دیمکدر .

آلتنجیسی — (زائده) اولمقدر .

« مَن حلفَ على يمينٍ فرأىٰ غيرَها خيراً منها فليأت بالذى هُوَ خيرٌ ولِيُكفِرْ عن يمينهِ »

حدیث شریفنده اولدیغی کبی که [من حلف یمیناً] تقدیرنده اولوب [هرکیم که بر شیئه یمین ایدر وعقیبنده او یمین ایتدیکی شیئك خلافنده اوله‌رق شرعاً خیرلی برشیٔ کورورسه او خیرلی کوردیکی ایشی یاپوب یمیننه کفارت ویرملیدر] معنای شریفنی متضمندر .

۱۵۷ — لِ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اون‌درت معنا افاده ایدر که آنلردن :

برنجیسی — (تملیك) ایچون اولمقدر .

المال لِزيدٍ

کبی که [مال زیدکدر] دیمك اولور .

ایکنجیسی — (استحقاق) ایچون اولمقدرکه معنی ایله ذات اراسنده بولنمسی لازمدر .

الحمدلِلّهِ. العِزّة لِلّهِ. الملك لِلّهِ . . كبی

اوچنجیسی — (اختصاص) ایچون اولمقدرکه ایکی ذات بیننده اولمسی لازمدر .

الجنة لِلمومنین ... کبی

دردنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

ضربتُ زیداً لِلتأدیبِ

کبی که [زیدی تأدیب ایچون دوکدم] دیمکدر .

بشنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدر یعنی فی مقامنده بولنمسیدر.

صُمتُ لِیومِ الخمیسِ

کبی که [پنجشنبه کوننده اوروج طوتدم] دیمکدر .

آلتنجیسی — (عن) معناسنه اولمقدر .

کضرائر الحسناء قلن لوجهها

حسـداً وبغضاً اِنهُ لَدَمیمُ

بیتنده اولدیغی کبی که [عن وجهها] تقدیرندهدر.

یدنجیسی - [زائده] اولمقدر.

زیدٌ ضارب لعمرو

کبی که [زید ضارب عمراً] دیمك اولوب بورادهکی لام زائدهدر.

سکزنجیسی - عِندَ معناسنه اولمقدر.

کتبتُهُ لِخمسٍ خلون من شهر رمضان

کبی که [عند خمس] تقدیرندهدر.

طقوزنجیسی ـ [انتها] معناسنه اولەرق الی مقامنده بولنمسیدر.

کُلٌّ یَجری لِاَجلٍ مُسَمّیً

ایت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [هر بری معین بر زمانه قدر جریان ایدر] معنای شریفنی متضمندر.

اوننجیسی ـ [بَعْدَ] یعنی صوکره معناسنه اولمقدر.

صم لرؤیت الهلال

کبی که [هلالی کوردکدن صوکره صائم اول] دیمکدر.

اون برنجیسی ـ [مَعَ] معناسنه اولمقدر یعنی برابرلك کوسترمسیدر.

ـ کن للکریم ولاتکن للباخل

کبی که [کریم ایله برابر اول بخیل ایله برابر اولمه] دیمکدر.

اون ایکنجیسی ـ مِنْ معناسنه اولمقدر.

سمعتُ لِزیدٍ صراخاً

کبی که [زیددن برفریاد ایشتدم] دیمکدر.

اون اوچنجیسی ـ [تعجب] ایچون اولورکه اکثریا ندالرده واقع اولور.

یا لِلماءِ ویا لِلعشبِ

کبی که [ای ارقداشلر! نه عجیب صو، نه عجیب اوت] دیمکدر.

اون دردنجیسی ـ [قسم] ایچون اولمقدر.

لِلّهِ لا یؤخر الا جل

کبی که [جناب حقه قسم ایدرم که اجل تأخر ایتمز] دیمکدر.

١٥٨ — فی: حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اساساً درت معنایی مفید اولور.

برنجیسی - [ظرفیت] ایچون اولمسیدر.

الجزاء فی یوم القیامة

و

المطیع فی الجنة

کبی که برنجیده ظرف زمان وایکنجیده ظرف مکان واقع اولمشدر.

ایکنجیسی — (استعلا) ایچون اولوب علی مقامنده بولنمسیدر.

«ولأُصَلِّبَنَّكُمْ فی جُذُوعِ النَّخْلِ»

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که (علی جذوع النخل) تقدیرنده اولوب (البته والبته سزی خرما داللری اوزرینه اصارم) معنای شریفنی متضمندر.

اوچنجیسی -- (مصاحبة) ایچون اولمقدر.

« فَخَرَجَ علی قومهِ فی زینَتِهِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که (قومنه زینتیله برابر کوروندی) معنای شریفنی متضمندر.

دردنجیسی — (زائده) اولمقدر.

ارکب فی السفینةِ

کبی که (ارکب السفینةَ) تقدیرنده اولوب (کمی‌یه بین) دیمك اولمغله بوراده زائددر.

١٥٩ — كَ : كاف حرف جری دائما مفتوح اولەرق داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلدیغی کبی اساساً اوچ معناده بولنور .

برنجیسی — [تشبیه] ایچون اولور .

العلم كالنورِ والجهل كالظلامِ

کبی که [علم نور کبی جهل ظلمت کبیدر] دیمکدر .

ایکنجیسی — [استعلا] معناسنه اولوب علی مقامنده بولنسیدر .

« کیف اصبحتَ » سؤالنه ویریلان (كخيرٍ)

کبی که [علی خیرٍ] تقدیرندەدر .

اوچنجیسی — [زائده] اولمسیدر .

« لیس كمثلهِ شیٔ »

آیت کریمەسنده اولدیغی کبی که [اکا بکزر برشیٔ یوقدر . یعنی : حق تعالی حضرتلرینه مشابه هیچ برشیٔ یوقدر] معنای شریفنی متضمندر .

١٦٠ — حَتّیٰ حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلەرق ایکی معنایی مفید اولور .

برنجیسی — (انتها) ایچون اولمقدر .

اكلتُ السَمَكةَ حتی رأسِها

کبی که [بالغی باشنه قدر یدم] دیمکدر .

ایکنجیسی — (مَعَ) معناسنه اولمقدر .

جاء الحجاجُ حتی المُشاةِ

کبی که [حاجیلر پیادەلریله برابر کلدی] دیمکدر .

١٦١ — رُبَّ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله ایکی معنایی مفید اولور .

برنجیسی — (کثرت) بیان ایتمسیدر .

رب سکوتٍ ابلغ من کلامٍ

کبی که [چوق اولورکه سکوت کلامدن ابلغ اولور] دیمکدر .

ایکنجیسی — (قلت) بیان ایتمسیدر.

رب رجلٍ مستریحٍ لَقِیتُهُ

کبی که [مستریح بك از آدمه ملاقی اولدم] دیمکدر .

١٦٢ — واو قسم : داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلار وقسم معناسنی مفید اولور.

واللهِ لاافعلن الکبائر

کبی که [جناب حقه قسم ایدرمکه بیوك کناهلری ایشلمدم] دیمکدر بو واو بعضاً (رُبَّ) معناسنه دخی کلیر

وبلدةٍ لیس بها انیس

الاالیعافر والاالعیس

کبی که [چوق بلده‌لره اولاشدم که وحشی اوکوزلرله دوه‌لردن بشقه انیس یوقدر] دیمکدر .

١٦٣ — تاء قسم : دائما مفتوح اوله‌رق داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلوب قسم معناسنی مفید اولور

تالله لافعلن الفرائض

کبی که [جناب حقه یمین ایدرمکه البته فرائضی ایشلرم] دیمکدر.

۱٦٤ — حاشا : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق استثنا بیان ایدر.

۱٦٥ — مُذ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرورقیله‌رق ایکی معنایی مفید اولور :

برنجیسی — زمان ماضیده ابتدای فعل ایچون اولمسیدر یعنی زمان ماضی‌یه داخل اولنجه [من] کبی ابتدا معناسنی ویرمسیدر

تبتُ مذ یومِ البلوغ

کبی که [بلوغ کوننده‌ن بری توبه ایتدم] دیمکدر.

ایکنجیسی — زمان حاضره ایچون اولمسیدر یعنی زمان حاله داخل اولنجه [فی] کبی ظرف معناسنی مفید اولمسیدر

مارأیت فلاناً مذ شهرنا هذا

کبی که [فلانی بو آی ظرفنده - یعنی بو‌ای ایچنده - کورمدم] دیمکدر.

۱٦٦ — مُنْذُ : طبق مُذ کبیدر نته‌کیم

تجب الصلاة مُنْذُ یومِ البلوغ

کبی که [بلوغ کوننده‌ن بری نماز واجب اولور] دیمك اولدیغندن زمان ماضیده ابتدای فعلی اشعار ایتمشدر

۱٦۷ — خَلاَ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق استثنا بیان ایدر

هلك العالمون خلا العاملِ بعلمِهِ

کبی که [عاملیله عمل ایدندن بشقه عالملر هلاك اولدی] دیمکدر.

۱۶۸ — حرف جری طبقی خَلا کبی‌در

هلك العلمون خلاالعاملِ بعلمِهِ

دینلدیکی کبی که عینی معنایی متضمندر.

۱۶۹ — لَوْلا : اسم ظاهری جر ایتمیوب ضمیر متصله داخل اوله‌رق انی ظاهراً دکل محلاً مجرور قیلار و بر شیئك وجودیچون غیرك امتناعنی موجب معنایی افاده ایدر

لولاكَ یا رحمةالله لَهلك الناس

کبی که [یا رحمة الله سن اولمیدك ناس هلاك اولوردی] دیمکدر.

۱۷۰ — کَیْ : حرف جری دخی اسم ظاهره داخل اولمیوب [ماء استفهامیه] یه داخل اوله‌رق آنی محلاً مجرور قیلار و تعلیل معناسنی افاده ایدر .

کَیما عصیتَ کیمه عصیت

کبی که [نه ایچون عصیان ایتدك] دیمکدر .

۱۷۱ — لَعَلَّ : بالکز (عقَیل) قبیله‌سنك لغتنه کوره حرف جر اولوب (ترجی) معناسنده استعمال اولنور .

لعل اللهِ یغفر ذنبی

کبی که [امید ایدرمکه حق‌تعالی حضرتلری کناهمی عفو ومغفرت ایدر] دیمکدر . بو کلمه اقوام سائرهٔ عربده [مشبه بالفعل] اولان کلماتدندر .

۱۷۲ — فائدهٔ مهمه : مذکور یکرمی حرف جر یا اصلیه ویا زائده ویا شبه زائده اولورلرکه بونلردن :

اصلیه اولانلر — حد ذاتنده معناسی اولمغله برابر بر متعلقه محتاج اولانلردر .

مُتَعَلَّقْ — شول حدثدر که اول حدثك معناسی محضا حرف جر واسطه‌سیله اول حرف جرك داخل اولدیغی اسمه اولاشیر . و بوده اوچ صورتله واقع اولور :

برنجیسی — متعلقك فعل اولمسیدر .

امنت باللهِ ... کبی

ایکنجیسی — متعلقك اسماء مشتقه‌دن اولمسیدر .

انامؤمن باللهِ ... کبی

اوچنجیسی — متعلقك (معنای فعل) اولمسیدر یعنی صرف عربیده یازلمش اولان (اسماء افعال) ایله زیرده کوروله‌جك اولان [ظروف مستقره . حروف تنبیه . وحروف تشبیه . وحرف نفی و سائره] کبی شیلر اولمسیدر .

هیهات المذنبُ من الله تعالی ... کبی

زائده اولانلر — معناسی ومتعلقی اولمیان حرفلردر .

شبه زائده اولانلر — معناسی اولوب متعلقی اولمیانلردرکه مذکور یکرمی حرف جردن [رب . حاشا . خلا . عدا . لولا . لعل] حرفلری شبه زائده اولوب متباقی اون‌درت حرفك معنالری ومتعلقلری اولنجه اصلیه و اولمینجه زائده نوعندن اولورلر .

١٧٣ — **فائدهٔ اخری** : مذکور حرف جرلرك دخول ومدخول اعتباراتیله دها برطاقم شرائطی واردر که بیلنمك لازمدر یعنی :

بونلردن بعضیلری یالکز اسم مظهرلره و بعضیلری یالکز مضمراته و بعضیلریده هم مظهرات هم مضمراته داخل اولدیغی کبی کلامده‌کی مقام و موقعلرینه کوره حرف جرلکلرینك تمامیتی ظاهر اولور بناءً علیه بروجه آتی بو حاللر بیان اولندی . شویله که :

اولاً — دخول اعتباریله اولان احوال شو در که :

(بِ . مِنْ . اِلی . عَنْ . عَلی . لِ . فِی . رُبَّ . حاشا . خلا . عدا . لعل) دن عبارت اولان اون ایکی دانه‌سی هم مظهراته هم مضمراته داخل اولورلر .

امنت باللّهِ و بهِ نستعین

و امثالی کبی .

[حتی] ایسه بصریونه کوره یالکز اسم مظهره مخصوص ایسه ده کوفیونه کوره هم مظهر هم مضمره داخل اولور .

(كَ . واو قسم . مذْ . مُنْذُ) دخی مظهرلره داخل اولورلر .

(كَیْ) دخی بالاده بیان اولندیغی وجهله یالکز (ماء استفهامیه)یه داخل اولور .

(تاء قسم) یالکز لفظهٔ جلاله‌یه مخصوصدر .

(لولا) دخی یالکز مضمراته داخل اولور .

ثانیاً — بونلرك مقام وموقعلرینه کوره حرف جرلکلرینك ثبوتنه دائر اولان شرطلرك تخفیفیدرکه بونلردن [رب . لعل . حتی . واو قسم . تاء قسم]ك غیری اولان اون بشی دائما حرف جر اولوب شو بشك حرف جر اولمسی دخی شرائط آتیه ایله ثابت اولور یعنی :

(رُبَّ) نك حرف جر اولمسی ایچون درت شرط واردر :

برنجیسی — کلامك صدرنده بولنمسی.

ایکنجیسی — عاملی مؤخر اولوب فعل ماضی اولمسی.

اوچنجیسی — مجرورینك [نکره] اولمسی.

دردنجیسی — ضمیره داخل اولنجه اول ضمیرك مفرد مذکر غائب اولمسیدر.

[لعل] نك حرف جر اولمسی بالاده بیان اولندیغی وجهله یالکز [عُقَیْل] لغتنه کوره اولمسیدر.

[حتّی] نك حرف جر اولمسی مابعدینك ماقبلندن جزء اولمسی ویا جزء اخره ملاقی بولنمسیله اولور.

[واوقسم]ك حرف جر اولمسی متعلقنك وجوباً محذوف اولمسی وسؤال قسمنه داخل اولمامسیدر.

[تاء قسم]ك حرف جر اولمسنده اوچ شرط واردر.

برنجیسی — یالکز لفظۀ جلاله‌یه داخل اولمسی.

ایکنجیسی — واو قسم کبی متعلقنك محذوف اولمسی.

اوچنجیسی — سؤال قسمنه داخل اولمامسیدر.

فصل ثانی

ایکی اسمده عامل اولانلر

١٧٤ — ایکی اسمده عامل اولان عوامل لفظیۀ سماعیه ایکی طاقمدر.

برنجی طاقی

۱۷۵ — داخل اولدقلری ایکی اسمدن برنجیسنك اخرینی منصوب ایکنجیسنك اخرینی مرفوع قیلان یعنی برنجی اسمی اوستون وایکنجی اسمی اوتره اوقودان [إِنَّ . اَنَّ . كَأَنَّ . لكِنَّ . لَيْتَ . لَعَلَّ . اِلّا . لا] دن عبارت سکز حرفدر نته‌کیم:

اعلم اَنَّ اللهَ قادرٌ على كل شئ

ترکیبنده واقع (اَنَّ) برنجی اسم اولان لفظهٔ جلاله‌یی منصوب وایکنجی اسم اولان (قادرِ)ی مرفوع قیلمشدر.

۱۷۶ — بو سکز حرفك نصب ایتدکلرینه [اسم] ورفع ایتدکلرینه [خبر] دینوب بالاده‌کی مثالده اولان لفظهٔ جلاله‌یه (اَنَّ)نك اسمی وقادرٌ لفظنه دخی (اَنَّ) نك خبری تسمیه اولنور. بناءً علیه بو سکز حرفه [اسمنی نصب خبرینی رفع ایدن حرفلر] دینور.

۱۷۷ — بو سکز حرفك دخی معنالری اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر.

[اِنَّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدرك تحقیق معناسنی ویرر یعنی داخل اولندیغی جمله‌نك مضمونني تأکید واثبات ایدر.

اِنَّ الله عالمُ كلِ شئٍ

کبی که [تحقیق الله تعالی حضرتلری هر شیئی بیلیجیدر] دیمکدر.

[اَنَّ] — طبق (اِنَّ) کبیدر.

اَعْتَقِدُ اَنَّ اللهَ قادرٌ على كلِ شئ

کبی که [تحقیق الله تعالی حضرتلری هر بر شیئه قادردر] دیمکدر.

[كَأَنَّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك تشبیه بیان ایدر.

كأنّ الحرام نارٌ

کبی که [حرام آتش کبیدر] یاخود [کویا که حرام آتشدر] دیمکدر.

(لـٰكِنَّ) — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك استدراك معناسنی ویرر یعنی کلام سابقدن تولد ایدن توهمی ازاله ایدر دیمکدر .

مافاز الجاهل لكن العالمَ فائزٌ

کبی که [جاهل فوز ونجات بولمدی لکن عالم بولدی] دیمکدر.

[لَيْتَ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك تمنی معناسنی افاده ایدر .

ليت العلمَ مرزوقٌ لكل احدٍ

کبی که [نه اولایدی علم هرکسه قسمت اولایدی] دیمکدر.

[لَعَلَّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك ترجی معناسنه کلیر یعنی کوزل برشیئی ایستمك معناسنی مفید اولور.

ولعل اللّهِ یعفوُ ذنبی

کبی که [اومارم که حق تعالی حضرتلری کناهمی مغفرت ایدر] دیمکدر .

[اِلاّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك استثنا ایچون اولور.

المعصية مُبَعِّدَةٌ عن الجنةِ الا الطاعة مُقَرِّبَةٌ منها

کبی که [معصیت جنتدن تبعید ایدیجیدر اکا تقریب ایدن انجق اطاعتدر] دیمکدر .

[لآ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك نفی جنس ایچون واقع اولور

لاغلامَ رجل حاضرٌ عندنا

کبی که [یانمزده رجلك کوله جنسندن کیمسه‌سی حاضر دکلدر] دیمکدر.

١٧٨ — فائده ١ : مذکور سکز حرفك التی اولکیسی یعنی [الاولا] نك غیریلری فعل معناسنی متضمن اولدقلرندن بونلره [حروف مشبهه بالفعل] تسمیه اولنور و بو تسمیه‌یه سبب یعنی وجه شبه دخی بونلرك فعللر کبی ثلاثی رباعی خماسی اولملرندن و فعل ماضیلر کبی اخرلرینك مفتوح اولمسندن وکندیلرنده معنای فعلك وجودندن واسملره داخل اولملرندن عبارتدر.

١٧٩ — فائده ٢ : [الا ایله لا] دن الا حروف مشبهه بالفعلدن [لکن] یه ولا دخی [إنَّ] یه ملحق نامیله تفریق اولنورلر . چونکه الا (لکن) کبی مابعدینك حکمی ماقبلنه مخالف اولور و لا دخی نفیی تأکید ایده‌رك معنای مؤکدده (إنَّ) کبی اولور . و بونلرك جمله‌سنه [باب إنَّ] تسمیه اولنور.

١٨٠ — فائده ٣: مذکورسکزحرفدن (أنَّ ایله اِلّا) نك غیری اولان آلتی حرف صدر کلامده بولنوب مذکور (أنَّ ایله الاّ) هیچ بروقتده صدرده بولنه‌ماز یعنی کلام عرب (أنَّ) و(اِلّا) ایله باشلامز.

١٨١ — فائده ٤ : لا حرفنك بونلردن اولمسنده اوچ شرط واردر :

برنجیسی — اسمك كندینه متصل اولمسیدر.

ایكنجیسی — اسمك نكره اولمسیدر.

اوچنجیسی — اسمك مضاف ویا شبه بالمضاف اولمسیدر.

١٨٢ — فائده ٥ : (إِنَّ ایله أَنَّ) شكل خطده بر اولوب همزه‌سنك نره‌ده مكسور نره‌ده مفتوح اولدیغی یعنی نه وقت (إِنَّ) ونه وقت فتح ایله (أَنَّ) اوقونه‌جغنی بیلمك لازمدركه مدققین علمانك بیانلرینه كوره اون یرده مكسور ودیكر اون یرده مفتوح اوقوندیغندن بروجه‌آتی تعریف اولندی. شویله كه :

مكسور اولان حالاتدن :

برنجیسی — ان نك ابتدای كلامده اولمسیدر

« إِنَّ اللّٰهَ یأْمُرُ بالعدل والاحسان »

آیت كریمه‌سنده اولدیغی كبی.

ایكنجیسی — ان نك جواب قسمده بولنمسیدر

واللّٰه إِنَّ زیداً قائمٌ . . . كبی

اوچنجیسی — ان نك صله‌ده واقع اولمسیدر

«وآتیناه من الكنوز ما إِنَّ مفاتحه لتنوء بالعصبة »

آیت كریمه‌سنده اولدیغی كبی .

دردنجیسی — ان نك مبتداسی اسم عین اولان جملهٔ خبریه‌یه داخل اولمسیدر

زیدٌ إِنَّهُ قائمٌ . . . كبی

بشنجيسى — خبرينه لام ابتدا داخل اولان جملهده بولنمسيدر
علمت إنَّ زيداً لقائمٌ . . . كبى
آلتنجيسى — قول مادهسندن صوكره واقع اولمسيدر
قل إنَّ الله واحدٌ . . . كبى
يدنجيسى — ابتدائيه اولان حتىدن صوكره واقع اولمسيدر
اتقول ذلك حتى إنَّ زيداً يقوله . . . كبى
سكزنجيسى — إنَّ نك حروف تصديقدن صوكره واقع اولمسيدر
نعم إنَّ زيداً قائمٌ . . . كبى
طقوزنجيسى — حروف افتتاحدن صوكره واقع اولمسيدر
آلا إنَّ زيداً قائمٌ . . . كبى
اوننجيسى — واو حالدن صوكره واقع اولمسيدر
« وإنَّ فريقاً من المؤمنين لكارهون »
آيت كريمهسنده اولديغى كبى .

١٨٣ — مفتوح اولان حالاتى :

برنجيسى — فاعل واقع اولان جملهلرده بولنمسيدر
بلغنى أنَّكَ قائمٌ . . . كبى
ايكنجيسى — مفعول واقع اولان جملهده بولنمسيدر
علمتُ أنَّ زيداً قائمٌ . . . كبى
اوچنجيسى — مبتدا واقع اولان جملهده بولنمسيدر
عندى أنَّكَ قائمٌ . . . كبى

دردنجیسی -- مضاف الیه اولان جمله‌ده واقع اولمسیدر

اجلس حیث اَنَّ زیداً جالسٌ . . . کبی

بشنجیسی — (لو) دن صوکره بولنمسیدر

لو اَنَّكَ قائمٌ لکان کذا . . . کبی

آلتنجیسی — (لولا) دن صوکره بولنمسیدر

لولا اَنَّكَ ذاهب لکان کذا . . . کبی

یدنجیسی — ماء مصدریهٔ توقیتیه‌دن صوکره اولمسیدر

اجلس ما اَنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی

سکزنجیسی — حرف جردن صوکره واقع اولمسیدر

عجبت مِنْ اَنَّكَ قائمٌ . . . کبی

طقوزنجیسی — مفرده عطف ایچون اولان حتی‌دن صوکره واقع اولمسیدر .

عرفت امورك حتی اَنَّكُ صالحٌ . . . کبی

اونجیسی — [مذ و منذ]دن صوکره واقع اولمسیدر .

مارأیته مذ اَنَّكَ قائم

مارأیته منذ اَنَّك قائم . . . کبی

١٨٤ — فائده ٦ : اِنَّ داخل اولدیغی جمله‌نك معناسنی تغییر ایتمکسزین یالکز تأکید ایدر فقط [اَنَّ] بو تأکید ایله برابر جمله‌نك معناسنی مصدره تأویل ایدر بناءعلیه بو صورتلرله‌ده بینلرنده فرق واردر .

ایکنجی طاقمی

١٨٥ — داخل اولدقلری ایکی اسمدن برنجیسنی رفع ایکنجیسنی نصب ایدن [ما و لا] دن عبارت ایکی حرف اولوب کندولرنده [لیس] معناسی بولندیغندن [مشبه بلیس] نامیله یاد اولنورلرکه بونلردن :

[ما] — حرفی جمله‌نك مضمونی نفی ایچوندر .

مازیدٌ قائماً

کبی که [زید قائم دکلدر] دیمکدر .

[لا] — حرفی : [وحدت] ایچوندر .

لاشیٔ مشابهالله تعالی کبی

١٨٦ — فائده — اشبو [ما ایله لا] نك عامل اولملرنده دورت شرط واردرکه اوچی مشترك دردنجیسی لا یه مخصوصدر شویله که :

برنجیسی — کندیلریله اسملری بینلری [إنْ] ایله فصل ایدلمش اولمامسیدر .

ایکنجیسی — کندیلریله اسملری بیننده خبر بولنمامسیدر .

اوچنجیسی — کندیلرندن صوکره [الا] ایله نفیك منتقض اولمامسیدر .

دردنجیسی — لا یه مخصوص اوله‌رق اسمك نکره اولمسیدر .

ایشته دورت شرطك خلافنده اولورسه بونلر عامللکدن چیقوب معموللری اسکی حاللرینه تحول ایدر ویالکز بونلرك نفی معنالری قالیر .

نوع ثانی

فعل مضارعده عامل اولانلر

۱۸۷ — فعل مضارعده عامل اولانلر فعل مضارعلری نصب و جزم ایتدکلرینه کوره [حروف ناصبه] و [حروف جازمه] ناملریله ایکی طاقمدر .

حروف ناصبه

۱۸۸ — **حروف ناصبه** : فعل مضارعه داخل اوله‌رق اخرینی منصوب قیلان [اَن . لَن . کَیْ . اِذَنْ]دن عبارت درت حرفدرکه بونلردن:

[اَنْ] — داخل اولدیغی مضارعه مصدریت معناسنی ویروب استقباله تخصیص ایدر .

اُحبُّ اَنْ اُطیعَ اللهَ تعالی

کبی که [حق تعالی حضرتلرینه اطاعت ایتمکی سورم] دیمکدر .

[لَن] — داخل اولدیغی مضارعه مستقبلده تأکید نفی معناسی ویرر.

لَن یغفراللہ تعالی للکافرین

کبی که (حق تعالی حضرتلری کافرلره البته مغفرت ایتمیه‌جکدر) دیمکدر .

(کَیْ) — داخل اولدیغی مضارعه مستقبلده سببیت معناسنی ویرر.

اُحب طول العمر کی اُحصلَ العلمَ

کبی که (علمی تحصیل ایتمك ایچون عمرك اوزامسنی ایسترم) دیمکدر .

(إِذَنْ) — حرفی جزا ایچوندر .

اذن تدخل الجنة لمن قال اطیعُ اللهَ تعالی

کبی که (حق تعالی حضرتلرینه اطاعت ایدرم دیین آدمه جواباً — اویله ایسه جنته کیررسك) دیمکدر .

اشبو [اذن] ده ایکی شرط وار در یعنی حروف ناصب اولوب جزا بیان ایتمسی ایکی شرط ایله مشروطدر .

برنجیسی — داخل اولدیغی مضارعك بای حال مستقبل معناسنده اولمسی .

ایکنجیسی — مابعدنده‌کی فعلك ماقبلنده‌کی کلمه‌یه مربوط اولمامسی یعنی ماقبلنه خبر واقع اولمامسیدر که

انا اذن اکرمك

دینلسه ماقبلنه خبر اولدیغی ایچون بوراده عاملکدن چیقمشدر .

حروف جازمه

١٨٩ — حروف جازمه داخل اولدقلری مضارعلری مجزوم قیلان اون بش حرفدر که بونلردن دردی یالکز بر فعلی و اون بری ایکی فعلی جزم ایتدکلرندن بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر .

بر فعلی جزم ایدنلر

١٩٠ — حروف جازمه‌دن یالکز بر فعلی جزم ایدنلر [لَمْ . لَمَّا . لام امر . لام نهی] دن عبارتدر که بونلردن :

[لَمْ] — داخل اولدیغی مضارعك معناسنی ماضی‌یه قلب ایله نفی ایدر .

قل هو الله احد الله الصمد لم یلد
ولم یولد ولم یکن له کفواً احد

اخلاص شریفنده واقع [لم یلد. لم یولد. لم یکن] کبی که [طوغمدی. طوغرمدی. اولمدی] معانیٔ شریفه‌لرینی تضمن ایدرلر.

[لَمّا] — طبقی لم کبی ایسه‌ده نفی زمان حاله قدر تمدید ایدر یعنی استمرار معناسنی ویرر.

لَمّا ینفع عمری

کبی که (شمدی‌یه قدر عمرم نافع اولمدی) دیمکدر.

[لام امر] — داخل اولدیغی مضارعه طلب معناسنی ویره‌رك انی امره تحویل ایدر.

لِیعَمَلَ عملاً صالحاً

کبی که [عمل صالح ایشلسون] دیمکدر.

[لام نهی] — داخل اولدیغی مضارعه نهی معناسنی ویره‌رك نهیه تحویل ایدر.

لا تشرك بالله

کبی که [حق تعالی حضرتلرینه شرك کتیرمه] دیمکدر.

ایکی فعلده جازم اولانلر

١٩١ — ایکی فعلی جزم ایدنلر (اِنْ. مَهْما. ما. مَنْ. اَیْنَ. مَتٰی. اَنّیٰ. اَیُّ. حَیْثُما. اِذْما. اِذاما) دن عبارت اونبر دانه‌در که بونلرك جزم ایتدکلری ایکی فعلدن برنجیسنه [شرط] و ایکنجیسنه [جزا] دینور.

(إِنْ) — طوغریدن طوغری‌یه شرط معناسنی افاده ایدر .

إِنْ تَتُبْ تُغْفَرْ ذنوبك

کبی که [توبه ایدرسه‌ك کناهلرك مغفرت اولنور] دیمکدر .

فائده — اشبو [إن] نفی ایچون اولور ویا [لو] معناسنه کلیر ویا زائده اولورسه اول وقت عامللکدن چیقار یعنی بونك ایکی فعلده عامل اولمسی شرط معناسنه بولنمقله مشروطدر.

[مَهْما] — شی معناسنه اولوب تضمین طریقیله شرط معناسنی افاده ایدر.

مهما تَفْعَلْ تُسْئَلْ عنه .

کبی که [نه‌شیء ایشلرسه‌ك اندن مسئولسك] دیمکدر.

[ما] — طبقی مهما کبیدر.

ما تَفْعَلْ من خيرٍ تَجِدْهُ عندالله تعالى

کبی که [خیره دائر هرنه ایشلرسه‌ك حق تعالی عندنده انی بولورسك] دیمکدر.

[مَنْ] — ذوی‌العقوله مخصوص اوله‌رق [کیم] معناسنه اولوب تضمین طریقیله بوده شرطیت افاده ایدر.

مَنْ يَعْمَلْ عملاً صالحاً يَكُنْ ناجيا

کبی که [کیمکه عمل صالح ایشلرسه ناجی اولور] دیمکدر.

[أَيْنَ] — ظرف مکان ایچون اولوب بو دخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر .

أَيْنَ تَكُنْ يُدرِككَ الموت

کبی که [نره‌ده اولسه‌ك اولوم سکا یتیشیر] دیمکدر.

[مَتى]— ظرف زمان ایچون اولوب بو دخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر.

مَتى تَحْسُدْ تَهْلِكْ

کبی که [نه‌زمان حسد ایدرسه‌ك هلاك اولورسك] دیمکدر

[أَنّى] — ظرف مکان ایچون اولوب بودخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر.

أَنّى تُذْنِبْ يَعْلَمْكَ اللّهُ

کبی که [نره‌ده کناه ایدرسه‌ك حق تعالی حضرتلری سنی بیلور] دیمکدر.

[أَنّى] — هانکی معناسنه اولوب بودخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر.

أَنّى عالِمٍ يَتَكَبَّرْ يَبْغِضْهُ اللّهُ

کبی که [هانکی عالم کبر ایدرسه حق تعالی حضرتلری اکا بغض ایدر] دیمکدر.

[حَيْثُما]— ظرف مکان ایچون اولوب بودخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر.

حَيْثُما تَفْعَلْ يُكْتَبْ فِعْلُكَ

کبی که [نره‌ده نه ایشلرسه‌ك فعلك یازیلور] دیمکدر.

[إِذْما] — ظرف زمان ایچون اولوب بودخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر.

إِذْمَا تَتُبْ تُقْبَلْ تَوْبَتُكَ

کبی که [نه زمان توبه ایدرسه‌ڭ توبه‌ڭ قبول اولنور] دیمکدر.

[إِذْمَا] — طبقی اذما کبیدر.

١ ـ اذما تَتُبْ تقبل توبتك

٢ ـ اذما تَعْمَلْ بِعِلْمِكَ تَكُنْ خَيْرَ النَّاسِ

کبی که ایکنجینك معناسی [عمکله عمل ایدرسه‌ڭ ناسڭ خیرلوسی اولورسڭ] دیمکدر.

ضرب ثانی

عامل لفظیٔ قیاسی

١٩٢ — عامل لفظیٔ قیاسی [مالا یتوقف اعماله بخصوصه علی السماع] صورتیله تعریف اولنوب يُمكن أن يُذكر فی عمله قاعدةٌ اصليةٌ موضوعها غیر محصور ولا يضرهُ كونُ صيغته سماعية] فقره‌سیله تفصیل اولنورکه من حيث المجموع معناسی [اعمالی سماعه متوقف اولمیوب عملنده موضوعی غیر محصور قاعدهٔ کلیه ایله ذکری ممکن اولان وصیغه‌سنك سماعی اولمسنده دخی برضرر ترتب ایتمین عامل دیمك] اولوب بونلرده [مطلقا فعل . اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مصدر . اسم مضاف . اسم مبهم تام . معنای فعللر] دن عبارت طقوز شیدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر . شویله که :

١٩٣ — برنجیسی : مطلقا فعللر یعنی ذوات افعال دینلن فعل

صیغه‌لری اولوب بونلر ایکی و دها زیاده اسمده عامل اولورلرکه :

بونلر معلوم اولوب تام ومتعدی اولورلرسه فاعلنی رفع ومفعوللرینی نصب ایدرلر .

ضرب زیدٌ عمراً

زیدٌ یعطی عمراً درهماً . . کبی

اکر تام ولازم اولورلرسه معمولی یالکز فاعلی اولوب انی رفع ایدرلر .

خرج زیدٌ ... کبی

اکر ناقص اولورلرسه معمولاتی اسمله خبردن عبارت اولوب اسمنی رفع خبرینی نصب ایدرلر .

کان اللّهُ علیماً حکیماً ... کبی

فعللر مجهول اولنجه نائب فاعلنی رفع ایدرلر و ایکی مفعوله تعدی ایدنلردن ایسه دیکر مفعولیده نصب ایدرلر .

ضُرِبَ زیدٌ

أُعطی زیدٌ درهماً ... کبی

۱۹٤ — ایکنجیسی : اسم فاعللردرکه بونلر مشتق قیلندقلری فعل مضارع معلوملر کبی عمل ایدرلر .

یعنی : بونلرك مشتق منهلری اولان فعل مضارع معلوملر تام ومتعدی ایسه‌لر بونلرده فاعلنی رفع مفعوللرینی نصب ایدرلر .

زیدٌ مکرمٌ ابوهُ عمراً

زيدٌ معطٍ عمراً درهماً

زيدٌ معلم عمراً بكراً فاضلاً ... كبى

اكر اول مضارع معلوملر تام ولازم ايسه‌لر اسم فاعللرده انلركبى يالكنز فاعلى رفع ايدرلر .

زيد قائم ابوهُ ... كبى

اكر اول فعل مضارع معلوملر ناقص ايسه‌لر اسم فعللرده انلركبى اسمنى رفع خبرينى نصب ايدرلر .

زيد كائنٌ ابوهُ قائماً ـــ كبى

١٩٥ ـ فائده : مبالغهٔ فاعللر دخى اسم فاعللركبى عمل ايدرلر.

١٩٦ ــ اوچنجيسى : اسم مفعوللردركه بونلرده مشتق قلندقلرى فعل مجهوللر كبى عمل ايدرلر .

كل تائبٍ مقبولٌ توبتهُ

زيد معطىً ابوه درهماً ـــ كبى

١٩٧ ـــ دردنجيسى : صفت مشبهه‌لردركه مشتق منهلرى اولان فعل لازملر كبى يالكنز فاعلنى رفع ايدرلر .

زيدٌ طيّبٌ ابوهُ

هندٌ حسنٌ خلقها ... كبى

١٩٨ ـــ بشنجيسى : اسم تفضيللردركه يتمشنجى ماده‌ده بيان اولنان شرائطى حائز اولوبده فاعل ظاهر اليرسه انى رفع ايدر وشرطى حاوى اولمديغى صورتده فاعل مسترينى رفع ايدر وايجابنده متعلقات فعلده‌ده فعل كبى عمل ايدر.

ماراًیت رجلاً اکثر عنده المالُ منه عند زید

زید اعلم من عمرٍ . . . . کبی.

١٩٩ — آلتنجیسی : مصدرلردرکه فعللرکبی فاعلنی رفع مفعوللرینی نصب ایدرلر .

یحب اللهُ اعطاءً له عبدُهُ فقیراً درهماً . . . کبی

٢٠٠ — یدنجیسی : اسم مضافدرکه مضاف الیهنی مجرور قیلار .

عبادة اللهِ خیرٌ

ذنب العبدِ یسوّد قلبهُ . . . کبی

٢٠١ — سکزنجیسی : اسم مبهم تامدر . اسم مبهم تام دیمك تمیزك تفسیر ایتدیکی کلمه دیمکدرکه بونك تام اولمسی بولندیغی حالیله مابعدینه یعنی تمیزینه اضافتی جائز اولمامسیدرکه بوده : [یا نفسیله ، یا تنوین ایله ، یا تثنیه نونیله ، یا شبه جمع نونیله ، یا اضافتله] یعنی بوبش شیدن بریسیله حاصل اولور .

نفسیله تمام اولمسی یا ضمیر مبهمده یعنی مرجعی متأخر اولان ضمیرده ویاخود اسم اشارتده اولور .

ربّهُ رجلاً . نعم رجلاً

ترکیبلریله شو :

ماذا اراداللهُ بهذا مثلاً

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

تنوین ایله تمام اولمسی دخی یا لفظاً ویا تقدیراً اولور .

۱ ـ عندی رِطلٌ زیتاً

۲ ـ عندی مثاقیلُ ذهباً . . . کبی

تثنیه نونیله شبه جمع نونی و اضافتده‌کی تمامیت ایسه ظاهردر .

۱ ـ عندی منوان سمناً

۲ ـ عندی عشرون رجلاً

۳ ـ عندی ملؤه عسلاً . . . . کبی

ایشته بو صورتلرله تام اولان اسم مبهم کندندن صوکره کلن تمییزك عاملی اولوب اول تمییزی نصب ایدر بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبی

فائده ــ بعضا تنوین ایله نون تثنیه حذف اولنه‌رق اسمك تمییزینه اضافتی جائز اولور

رطلُ زیتٍ . منواسمنٍ . . . کبی

۲۰۲ ــ **طقوزنجیسی** : معنای فعللردر یعنی : [اسم منسوب . اسم فعل . اسم مستعار . ظرف مستقر] لردرکه بونلردن :

اسم منسوبلر : اسم مفعوللر کبی نائب فاعللرینی رفع ایدرلر

زیدٌ هاشمیٌّ ابوهُ ... کبی

اسم فعللر : مستالری کبی فاعلی رفع و متعدی ایسه‌لر مفعولنی دخی نصب ایدرلر .

هیهات الامر

ها زیداً . . . . کبی

اسم مستعارلر : اسم فاعللر کبی فاعلی رفع مفعولی نصب ایدرلر .

اسدٌ علیٌّ وفی الحروب نعامةٌ . . . کبی

ظرف مستقرلر : بالکز فاعلی رفع ایدرلر .

زید فی الدار ابوه . . . کبی

قسم ثانی

عامل معنوی

٢٠٣ — عامل معنوی : [مالا یکون للسان فیه خط وانما هو معنی یعرف بالقلب] صورتیله تعریف اولنورکه [لسان ایچون خطی اولمیوب عقلاً بیلنور برشیٔ دیمکدر.]

و اساساً ایکی نوعدن عبارتدر .

برنجی نوعی — عوامل لفظیه‌دن مجرداولان مبتدا وخبرك مرفوع اولمسنی ایجاب ایتدیرن حالدرکه او ده ابتدا در و بوکا [رافع مبتدا و خبر] دینور .

زیدٌ قائمٌ . هندٌ نائمةٌ ... کبی

ایکنجی نوعی — نواصبدن جوازمدن مجرد اولان فعل مضارعك مرفوع اولمسنی ایجاب ایدن حالدر .

زیدٌ یضربُ . هندٌ تضربُ ... کبی

باب ثانی

معمول

۲۰٤ ــ معمول: [مایوجدفیه اثرالعامل لفظاً اوتقدیراً اومحلاً] صورتیله تعریف اولنورکه [کندیسی لفظاً ویا تقدیراً ویا محلاً عاملك اثری اولان کلمه دیمکدر].

عاملك اثرینك لفظاً اولمسی معمولك اخرینك لفظده مرفوع منصوب مجرور مجزوم اولمسی دیمکدر.

جاءزیدٌ. رأیتُ زیداً. مررتُ بزیدٍ. لم یضربْ... کبی

تقدیراً اولمسی دیمك اصلنده اخرینك حرکه‌سی مذکور درت حالده بولنه‌بیلور ایکن لعلةٍ اول حرکه‌نك حذف ایدلمش اولمسی دیمکدر.

جاءالفتیٰ. رأیتُ الفتیٰ. مررتُ بالفتیٰ

کبی اولوب (یخشیٰ. قاضی) وامثالی کلمه‌لرده بوقبیلدندر.

محلاً اولمسی دیمك اساساً اعراب قبول ایتمین کلمه‌لرك وياخود برمؤثرله اخری مشغول اولان لفظك بولندیغی محله کوره آله‌جغی اعراب ایله متأثر فرض اولنمسیدر.

ضربتكَ. مررتُ بكَ

جاءهذا. رأیت هذا. مررت بهذا

مررت بزیدٍ. صلیت فی المسجدِ... کبی

اشبو ایکی خصوص یعنی تقدیراً و محلاً اولان اعراب بو مقاله‌نك اوچنجی بابنده تفصیلاً ذکر اولنه‌جغندن بوراده بوقدرجقله اکتفا اولندی.

معمول ایکی قسم اولوب برینه [معمول بالاصاله] دیکرینه [معمول بالتبعیه] تسمیه اولنورکه بروجه آتی ایضاح اولنورلر .

معمول بالاصاله

٢٠٥ — معمول بالاصاله : [مایکون العامل مؤثراً فیه بلاواسطة] صورتیله تعریف اولنورکه [عاملك تأثیری کندیسنده بلاواسطه واقع اولان کلمه‌لردر] که بونلر : [مرفوع . منصوب . مجرور . مجزوم] اولملرینه کوره درت نوعدرلر .

نوع اول

معمول مرفوع

٢٠٦ — معمول مرفوع عاملنك تأثیریله اخری مرفوع اولان معموللردرکه اساساً طقوز صورتدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر شویله که :

٢٠٧ — برنجیسی : فاعللردرکه فعل معلوملر ایله بوکا منسوب اولان [اسم فاعل . صفت مشبهه . اسم تفضیل مصدر . معنای فعللردن اسم منسوبك غیری] اولانلرك فاعللریدر .

ضرب زیدٌ عمراً

خرج زیدٌ من البلد

جائنی رجل ضارب ابوه عمراً

زیدٌ حسنٌ وجههُ

مارأیت رجلاً احسن فی عینه الکحلُ منه فی عین زید

يحب الله اعطاءً له عبدهُ درهماً

هيهات زيدٌ

زيدٌ فى الدار ابوهُ

زيدٌ اسدٌ ابوهُ فى الحرب... كبى

٢٠٨ ـ ايكنجيسى : نائب فاعللردركه فعل تام مجهوللرايله بونلره منسوب اولان اسم مفعول واسم منسوبلرك نائب فاعللريدر

قُتِلَ الكاذبُ

زيدٌ مقتول غلامهُ

زيدٌ هاشمىٌ ابوهُ... كبى

٢٠٩ ـ اوچنجى و دردنجيسى : عوامل لفظيه‌دن مجرد اولان مبتدا وخبرلردر

زيدٌ قائمٌ. زينبُ نائمةٌ ... كبى.

٢١٠ ـ بشنجيسى : (اسم باب كان) در

كان اللهُ عليماً حكيما

ده‌كى لفظهٔ جلاله و :

كادالفقر ان يكون كفرا

حديث شريفنده واقع فقر كبى.

٢١١ ـ آلتنجيسى : (خبر باب إنَّ) در

إنَّ اللهَ واحدٌ

ده واقع واحد كبى.

٢١٢ — **برنجیسی** : نفی جنسی ایچون اولان لانك خبریدر
لا فاعل شرٍ فائزٌ... کبی.

٢١٣ — **ایکنجیسی** : مشبه بلیس اولان ما و لا نك اسمیدر.
ماالله تعالی متمکنا بمکان
لاشئٌ مشابهاً للهِ تعالی . . . کبی .

٢١٤ — **اوچنجیسی** : ناصب و جازمدن خالی اولان فعل مضارعلردر
یحب الله تعالی المتواضع . . . کبی .

نوع ثانی

معمول منصوب

٢١٥ — معمول منصوب : عاملنك تأثیریله اخرلری منصوب معموللردرکه اساساً اون اوچ نوعدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنمشلردر:

٢١٦ — **برنجیسی** : مفعول مطلقلردر
اکرمتُ زیداً اکراماً... کبی.

٢١٧ — **ایکنجیسی** : مفعول بهلردرکه صریحلری لفظاً منصوب اولوب غیرصریحلری ایسه محلاً منصوبدرلر :
١ـ اَکرَمَ زیدٌ عمراً
٢ـ مررتُ بزید . . . کبی
برنجی مقالهنك مفعول به بحثنده [منادی. تحذیر واغراء. اشتغال]

دخی بیان ایدلمش ایدی که بورادهده آنلرك اعرابلرینی بیان لازم کلمشدر. شویله که:

منادی ـ نکرهٔ غیرمقصوده ویا مضاف ویا شبه مضاف اولورسه منصوب اولوب حالات سائرهسی بو مقالهنك اوچنجی بابنده بیان اولنهجقدر.

١ { براعمانك ـ یارجلاً خذ بیدی
بر واعظك ـ یاغافلاً والموت یطلبه . . . دیمسی و:

٢ { یا عبدَالله. یارسولَ الله
یا کریمَ النفس . . . .

٣ { یا طالعاً جبلاً. یا حسناً وجهه
یا لطیفاً بالعباد . . . . کبی

تحذیر واغرا ایسه دائما منصوبدر

اشتغال خصوصنه کلنجه مفعول بهدن عبارت اولان مشغول عنه ایچون [وجوباً منصوب. وجوباً مرفوع. جوازاً منصوب ومرفوع. ترجیحاً منصوب. ترجیحاً مرفوع] اولمق اوزره بش نوع اعراب اولدیغندن بروجه آتی بیان اولنورلر شویله که:

وجوباً منصوب اولمسی: مشغول عنهك، دخولی فعله مخصوص اولان شرط عرض تحفیفی اداتلرندن صوکره واقع اولدیغی حالاته مخصوصدر.

شرط: برشیئك مضمونی شیٔ آخرك مضموننك حصولنه تعلیق ایتمکدرکه بونی بیان ایدن اداتلره [ادوات شرط] دینوب آنلرده [لو.

امّا. إن مهما. ما. من. این. متی. انّی. ایُّ. حیثما. اذما. اذاما] اداتلرندن عبارتدر.

عرض: کمال رفق وملایمتله طلب و تمنی یه دینورکه بونی بیان ایچون یالکز [اَلا] اداتی اولوب بوکاده [ادات عرض] دینور.

تحفیفی: شدت وازعاج ایله بر شیئی طلب ایتمکه دینورکه بونی بیان ایدن اداتلره [ادوات تحفیفی] تسمیه اولنوب آنلرده [لولا. لوما. هلّا. اَلّا] دن عبارتدر.

ایشته بواوچ نوع اداتدن [اَمّا] نك غیریسندن صوکره واقع اولان مشغول عنهلر منصوب اولورلر

شرط { إن زیداً رأیتَهُ فاکرمهُ
لو زیداً رأیتُهُ اکرمتُهُ }

عرض ـ اَلا زیداً اکرمتَهُ

تحفیفی { لولا زیداً ضربتَهُ
هلّا زیداً اکرمتَهُ . . . کبی }

وجوباً مرفوع اولمسی: ایکی یرده اولوب:

بریسی مشغول عنهك [اذا] ء فجائیه‌دن صوکره واقع اولدیغی محللردر

دخلتُ المسجدَ فاذا الجماعةُ یعظهم الخطیب . . . کبی

دیکری مشغول عنهك صدر کلامه مخصوص اولان الفاظدن اول واقع اولدیغی محللردر.

العالم ما تبغضُه

صديقُنا ان رأيتَهُ فاكرمهُ ... كبی .

جوازاً منصوب ومرفوع اولمسی : مشغول عنهك ، صدری اسم عجزی فعل اولان برجملهدن صوکره حرف عطفله معطوف بولنمسیدرکه بونده مذکور صدر ایله عجزدن مرکب اولان جملهیه معطوف اعتبار اولنورسه عطفده تناسب حصولی ایچون مشغول عنه مرفوع اولور

زيدٌ قام ابوهُ وعمروٌ اكرمتُهُ ... كبی.

اکر یالکز عجزه یعنی جملهٔ فعلیهیه معطوف اعتبار اولنورسه اولوقت مشغول عنه منصوب اولور

زيدٌ قام ابوهُ وهنداً اكرمتُها فی دارهِ ... كبی.

ترجيحاً منصوب اولمسی : اوچ یرده در:

برنجیسی — مشغول عنهدن صوکره امر نهی دعا کبی طلبه دلالت ایدن فعللرده واقع اولدیغی محللردر.

١ ـ زيداً اِضربهُ

٢ ـ زيداً لاتهنهُ

٣ ـ اللهم عبدكَ ارحمهُ ... كبی

ایکنجیسی — مشغول عنهك، فعله دخولی غالب اولان (همزهٔ استفهام . ما . لا . نافیه اولان اِن . هل . حيث) کبی ادواتدن صوکره واقع اولمسیدر .

أزيداً ضربتَهُ

مازيداً رأيتَهُ

لاعمراً اكرمتَهُ

اِن بكراً ضربتُهُ الآ تأديباً

هل خالداً رأيتَهُ

اجلس حيث زيداً تجدهُ ... كبى

اوچنجيسى — مشغول عنه بر جملهٔ فعليه‌دن صوكره بلا فاصله اول جمله‌يه حرف ايله معطوف اولورسه عطفده تناسب حصولى ايچون ترجيحاً منصوب اولور .

خَرجتُ فزيداً لقيتُهُ

قام زيدٌ وعمرو اكرمتَهُ ... كبى

ترجيحاً مرفوع اولمسى : مشغول عنهك نصبى واجب ويا مرجح اولمديغى وجواز صورتنده ده نصبى اقتضا ايتمديكى حالاتك غيريسنده وطلبدن ماعدا [امّا]دن صوكره واقع اولديغى يرلرده در .

جنات عدن ندخُلُها

وامّا المشركُ فلايدخُلُها ... كبى

اشبو اشتغال خصوصى بعضاً فاعل ونائب فاعلده اولوركه بو ايكى صورتده مشغول عنهك اعرابى مرفوع اولور .

وان احدٌ من المشركين استجارك

آيت كريمه‌سنده (احدٌ) فاعل و :

هلاّ زیدٌ غُضِبَ علیه

ترکیبنده (زیدٌ) نائب فاعلی مشغول عنهدر .

٢١٨ — اوچنجیسی (مفعول فیه) یعنی ظرف زمان و ظرف مکانلردر که [فی] محذوف اولدیغی محللرده لفظاً منصـوب اولوب فی مذکور اولنجه محلاً منصوب اولورلر .

١ ـ جلستَ امامَ المحراب

٢ ـ صلیت فی المسجدِ ... کبی

٢١٩ — دردنجیسی (مفعول له)درکه لام محذوف اولدیغی محللرده لفظاً منصوب اولوب لام مذکور اولنجه محلاً منصوب اولور .

١ ـ قمت تعظیماً لاخوفاً

٢ ـ اکرمت لوجه الله تعالی ... کبی

٢٢٠ — بشنجیسی (مفعول معه)در .

جاء البردُ والطیالسةَ ... کبی

٢٢١ — آلتنجیسی (حال)درکه مفرد اولنجه دائما لفظاً منصوب اولوب جمله اولورسه محلاً منصوبدر .

١ ـ جاء زیدٌ ضاحکاً

٢ ـ اکرمت زیداً (وهو یضحكُ) ... کبی

٢٢٢ — یدنجیسی (تمیز)درکه دائما منصـوب اولوب یالکز اعدادك اوچدن اونه‌قدر اولانلری ایله (مائة والف) کلمه‌لرینك و[کم] خبریه‌نك تمیزلری مجرور اولورلر .

اشتریتُ رطلاً زیتاً
۱ طاب زیدٌ نفساً
کم عبداً ملکتَ

۲ جائنی ثلثةُ رجالٍ
رأیت عشر نسوة

کم عبدٍ ملکتُ
کم عبیدٍ ملکتُ ... کبی

۲۲۳ — **سکزنجیسی** : (مستثنی) درکه اعرابنده درت وجه وار در .

وجه اول : نصبی واجب اولاندر که بو وجوب درت یرده‌در . وآنلردن :

برنجیسی : کلام تام موجبلرده اولان مستثنالردر .

جاء القومُ الازیداً ... کبی

ایکنجیسی : مستثنانك مستثنی منهه تقدم ایتدیکی یرلردر .

قام الازیداً القومُ ... کبی

اوچنجیسی : استثنا منقطع اولان یرلردر .

جاء القوم الافرساً ... کبی

دردنجیسی: (ماعدا . ماخلا . لیس . لایکون) فعللرندن وفعل اعتباریله [حاشا . خلا . عدا]دن صوکره واقع اولان مستثنالر در .

جاء القوم ماعدا زیداً

جاء القوم عدا زيداً ... کبی

وجه ثانی : نصب وابدالی جائز اولاندر. یعنی : اصل مستثنی کبی نصبی یاخود ماقبلنه بدل اعتباریله تابعلر مثللو اعرابی جائز اولاندرکه بونده مختار اولان اعراب خصوصیدر .

و بو ده کلام تام غیرموجبلرده اولور .

جاء القوم الازيداً (یاخود) ألازيدُ ... کبی

وجه ثالث : علی حسب العوامل معرب اولانلر درکه بونلر دخی استثنای مفرغلردن عبارت اولوب بونلرده کیفیت استثنایه باقلمیه‌رق عاملك اقتضاسنه کوره اعراب متعلقات فعلدن بری کبی اعراب جاری اولور .

ماجاء الازيدُ

لاتکرم الازيداً

مامررت الابزيدٍ ... کبی

وجه رابع : مجرور اولانلر درکه بالاده مذکور عددلرك وکم خبریه‌نك تمیزلریله [غیر . سوی . سواء] ایله حرف جر اعتباری شرط اولمق اوزره [حاشا . عدا . خلا] دن صوکره واقع اولان مستثنالر در .

جائنی خمسة رجالٍ

کم عبدٍ ملکتُ

جاء القوم غيرَ زيدٍ

هلك الناسُ حاشا العالمِ ... کبی

فائده — اشبو [غیر] لفظی مستثنا واقع اولان کلمه‌لر حکمنده بولندیغندن اعرابده مستثنالر کبی بالاده مذکور احکامه تابع اولورلر.

جاء القوم غیرَ زیدٍ

جاء غیرَ زیدٍ القومُ

جاء القوم غیرَ فرسٍ

ماجاء القومُ غیرَ زیدٍ

ماجاء القومُ غیرُ زیدٍ

ماجاء غیرُ زیدٍ

لاتکرم غیرَ زیدٍ

مامررت بغیرِ زیدٍ

مثاللرنده اولدیغی کبی .

۲۲٤ — طقوزنجیسی (خبر باب کان) در .

کان اللّهُ علیماً حکیماً ... کبی

۲۲٥ — اوننجیسی (اسم باب اِنّ) در .

انّ الانسانَ لفی خُسرٍ الاالذین امنوا

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

۲۲٦ — اون برنجیسی (نفی جنس ایچون اولان لانک اسمی) در.

لاغلامَ رجلٍ حاضرٌ عندنا ... کبی

۲۲۷ — اون ایکنجیسی (مشبه بلیس اولان ماولانک خبریدر).

مازیدٌ قائماً

لارجلٌ قائماً ... کبی

۲۲۸ — اوده اوچنجیسی (کندیسنه حرف ناصب داخل اولان فعل مضارع) در.

لن ینصُرَ. ان اطیعَ ... کبی

نوع ثالث

معمول مجرور

۲۲۹ — معمول مجرور: عاملنك تأثیریله مجرور اولان معمولردر. اساساً ایکی قسمدر:

برنجیسی: (حرف جرلرك داخل اولدقلری اسملر) در.

امنت بالله ... کبی

ایکنجیسی: (مضاف الیهلر) در.

حکمةُ اللهِ. صلاة الغروبِ ... کبی

نوع رابع

معمول مجزوم

۲۳۰ — معمول مجزوم: عاملنك تأثیریله مجزوم اولان معمولدرکه بوده حروف جازمه نك داخل اولدیغی فعل مضارعلر در.

قل هو الله احد لم یَلِدْ ولم یولَدْ ولم یَکُنْ لهُ کفواً احد اخلاص شریفنده اولدیغی کبی.

قسم ثانی

معمول بالتبعیه

۲۳۱ — متبوعی هانکی عامل ایله متأثر ایسه اوده اول عامل ایله

متأثر اولوب متبوعنك اعرابنی قبول ایدن و متبوعی اوزرینه تقدیمی
جائز اولمیان معموله [معمول بالتبعیه] دینور که [صفت . مؤکد به .
بدل . عطف بالحرف . عطف بیان] دینلن بش شیدن عبارت اولوب
بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر :

٢٣٢ — **برنجیسی** : (صفت) درکه متبوعی اولان موصوف عاملی
سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بو دخی اولوجهله اعراب اولنور .

١ ـ جاء زیدٌ العاقلُ
٢ ـ رأیتُ زیداً العاقلَ
٣ ـ مررت بزیدٍ العاقلِ

کبی که بونلرده عاقل صفتلری تابع و زید موصوفلری متبوع
اولوب برنجیده متبوع اولان زید موصوفی جاءنك فاعلی اولدیغندن
مرفوع اولمغله تابعی اولان عاقل صفتی دخی مرفوع و ایکنجیده زید
متبوعی رأیتنك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمغله عاقل تابعی دخی
منصوب و اوچنجیده زید متبوعی حرف ایله مجرور اولدیغندن عاقل
تابعی دخی مجرور اولمشدر .

٢٣٣ — **ایکنجیسی** : (مؤکد به) درکه متبوعی اولان لفظ مؤکَّد
عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بو دخی اولوجهله اعراب
اولنور .

١ (١ ـ جاء زیدٌ زیدٌ
٢ ـ رأیتُ زیداً زیداً
٣ ـ مررت بزیدٍ زیدٍ)

۱ – جاء زيدٌ نفسُهُ
۲ ۲ – رأيتُ زيداً نفسَهُ
۳ – مررتُ بزيدٍ نفسِهِ

کبی که بونلردن برنجی طاقمده مؤکَّد به اولان ایکنجی زیدلر تابع و مؤکِّد اولان برنجی زیدلر متبوع وایکنجی طاقمده مؤکد به اولان نفس لر تابع و زیدلر متبوع اولوب بونلرك برنجیلرنده متبوع اولان زیدلر جاءنك فاعلی اولدقلرندن مرفوع اولمغله تابعلری اولان زیدونفس دخی مرفوع و ایکنجیلرنده متبوع اولان زیدلر رأیتنك مفعوللری اولدقلرندن منصوب اولمغله تابعلری اولان زید ونفس دخی منصوب و اوچنجیلرنده متبوع اولان زیدلر حرف جر ایله مجرور اولدقلرندن تابعلری اولان زید و نفس دخی مجرور اولمشلردر .

۲۳٤ – اوچنجیسی : (بدل) درکه متبوعی اولان مبدل منه عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بوده اولوجهله اعراب اولنور .

۱ – جائنی هندٌ اختُ زیدٍ
۲ – رأیتُ هنداً اختَ زیدٍ
۳ – مررتُ بهندٍ اختِ زیدٍ

کبی که بونلرده بدل اولان اختلر تابع و مبدل منه اولان هندلر متبوع اولوب برنجیده متبوع اولان هند جاءنك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمغله تابعی اولان اخت دخی مرفوع و ایکنجیده متبوع اولان هند رأیتنك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمغله تابعی اولان اخت دخی منصوب و اوچنجیده متبوع اولان هند حرف جر ایله مجرور اولدیغندن تابعی اولان اخت دخی مجرور اولمشدر .

۲۳۵ — دردنجیسی : (معطوف بالحرف) در که متبوعی اولان معطوف علیه عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بو ده اولوجهله اعراب اولنور .

۱ـ جاء زیدٌ وعمروٌ
۲ـ رأیت زیداً وعمراً
۳ـ مررت بزید وعمرو

کبی که بو ده معطوف بالحرف اولان عمرولر تابع و معطوف علیه اولان زیدلر متبوع اولوب برنجیده زید متبوعی جاءنك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمغله تابع اولان عمرو دخی مرفوع وایکنجیده زید متبوعی رأیت نك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمغله تابعی اولان عمرو دخی منصوب و اوچنجیده زید متبوعی حرف جر ایله مجرور اولدیغندن عمرو تابعی دخی مجرور اولمشدر .

اشبو معطوف بالحرفلرده معطوف علیه ضمیر مرفوع متصل اولورسه ضمیر منفصل ایله تأکیدی واجبدر .

جئتُ انا وزیدٌ کبی .

اما اراده بر لفظ فاصل بولنورسه تأکیده حاجت یوقدر .

جئتُ الیومَ وزیدٌ ... کبی

اکر معطوف علیه ضمیر مجرور متصل اولورسه کندیسنی جر ایدن عاملك معطوفده ده اعادهسی واجبدر .

۱ ـ مررت بك وبزیدٍ
۲ ـ المال بینی وبین زیدٍ

کبی که برنجیده عامل مجرور اولان حرف جر و ایکنجیده عامل مجرور اولان مضاف اعاده اولنمشدر .

٢٣٦ — بشنجیسی : (عطف بیان)درکه متبوعی ایضاح ایلدیکی شیء اول اولوب اشبو شیء اول عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بوده اولوجهله اعراب اولنور .

١ ـ هذا خاتمٌ حديدٌ
٢ ـ اشتريت دواتاً زجاجةً
٣ ـ نظرت الى ساعةٍ فضةٍ

کبی که بونلرده [حدید . زجاجة . فضة] الفاظی [خاتم. دوات ساعة]لك عطف بیانی اولمغله مذکور [خاتم . دوات . ساعة] شیء اوللری متبوع و [حدید . زجاجة . فضة] عطف بیانلری تابع اولوب برنجیده خاتم متبوعی خبر اولوب مرفوع اولدیغندن حدید تابعی دخی مرفوع و ایکنجیده دوات متبوعی مفعول اولوب منصوب اولدیغندن زجاجة تابعی دخی منصوب و اوچنجیده ساعة متبوعی حرف جر ایله مجرور اولدیغندن فضة تابعی دخی مجرور واقع اولمشدر .

٢٣٧ — ایشته بورایه قدر عامل ومعمول احوالی تماماً بیان ایدلمش اولدی فقط بعضاً لسان عربده ایکی ویا زیاده عامللر بر ویا زیاده معمولره مسلط کبی کورونوب اول معموللرك مذکور عامللردن هانکیسنه منسوب اولدیغی دفعةً بیانه‌میه‌رك بر منازعه واقع اولور که بوکا اصطلاح فنده [تنازع] دینور . یعنی :

١ ـ ضربنی واکرمنی زیدٌ
٢ ـ ضربتُ واکرمتُ زیداً

دینلدکده برنجی زید فاعل وایکنجیده مفعول اولوب اما ضرب واکرام فعللرندن هانکیسنک فاعلی ویا مفعولی اولدیغی دفعةً بیلنمدیکندن منازعه ظهور ایدرکه ایشته تنازع بو در .

اشبو تنازع یا عامللرك هر بری بر معمولی کندیلرینه فاعل اولدیغنی ایستمکده ویاخود بر معمولك کندولرینه مفعول اولدیغنی ادعا ایتمکده ویاخود عامللردن بری اول معمولی فاعل ودیکری مفعول المق ایچون منازعه ایتمکده واقع اولور . نته‌کیم :

ضربنی واکرمنی زیدٌ

دینلدکده زیدی هم ضرب هم اکرام فعللرندن هر بری کندیسنه فاعل ایتمك ایستیور و

ضربت واکرمت زیداً

ترکیبنده زیدی هم ضرب هم اکرام فعللرندن هر بری کندیسنه مفعول یاپمق ایستیور و

ضربنی وضربت زید

ترکیبده زیدی برنجی ضرب فعلی فاعل اولمق اوزره المق ایستدیکی کبی ایکنجی ضرب فعلیده مفعول اولمق اوزره المق ایستیور و

ضربتُ وضربنی زید

ترکیبنده زیدی برنجی ضرب فعلی کندینه مفعول آلمق ایستیور وایکنجی ضرب فعلی ایسه کندینه فاعل ایتمك ایستیوب تنازع واقع

اولیورکه اشبو تنازع بروجه آتی اصول ایله حل وفصل ایدلمش اولور . شویله که :

ایکی عاملك بر معموله تسلیطی جائز اولمیوب شاید ایکی عامل بر معموله مسلط کبی کورونن عباره‌لره تصادف اولنورسه آنلر ده معمول مذکور عامللردن برینه تخصیص اولنوب دیکر عاملك معمولی مضمر ویا محذوف اعتبار اولنور . فقط بو مادهٔ مهمه ده بصریون معمول مذکوری ایکنجی عامله وکوفیون برنجی عامله تخصیصی اختیار ایتمش وجمهور علما ایسه بصریون مذهبنی ترجیح ایلمشلردر . یعنی معمول مذکورك عامللردن هر ایکیسندن برینه تخصیصی جائز ایسه‌ده بصریون ایله جمهوره کوره ایکنجی عامله وکوفیونه کوره برنجی عامله تخصیصی اختیار ایدلمشدر .

ایمدی : بصریون ایله جمهورك اختیارلرینه کوره عمل اولنورسه متنازع فیه اولان معمول ایکنجی عامله ربط اولنه‌جغندن برنجیسی فاعل ایستیورسه ظاهره موافق اوله‌رق اضمار اولنور . یعنی ایکنجی یه تخصیص اولنان معمول نه ایسه اکا مطابقت ایتمك اوزره برنجی یه بر فاعل مضمر ویریلور .

ضربنی وضربت زیداً
ضربا وضربت الزیدَین
ضربوا وضربت الزیدینَ
ضربتنی وضربت هنداً
ضربتا وضربت الهندین
ضربن وضربت الهندات ... کبی

اكر مفعول ایستیور ایسه محذوف عد اولنور .

ضربت وضربنی زیدٌ

كبی كه بوراده برنجی فعل ایچون [زیداً] مفعولی محذوف عد اولنور .

اكر كوفیونه كوره عمل اولنورسه متنازع فیه اولان معمول برنجی عامله ویریله‌جكندن ایكنجینك احتیاجی ضمیر ایله ادا اولنور یعنی :

ایكنجی فاعل ایسترسه :

ضربتِ وضربنی زیداً

ضربت وضربان الزیدَینِ

ضربت وضربوا الزیدینَ ... دینور .

اكر ایكنجی مفعول ایستیورسه :

ضربنی وضربتهُ زیدٌ

ضربنی وضربتهما الزیدان

ضربنی وضربتهم الزیدون ... دینور .

شاید بر قاچ عامل ایكی اوچ معمولده منازعه ایدرلرسه ینه بصریون وجمهوره كوره اول معمول عامللرك اك قریبنه یعنی اك صوكره ایراد اولنان عامله و كوفیونه كوره اول معمول عامللرك اك أبعیدینه یعنی اك اول ایراد اولنان عامله ویریلور .

اوچنجی باب

اعراب

٢٣٨ — عاملك تأثیریله كلمه اخرینك اختلافنه [اعراب] واعرابی قبول ایدن كلمه‌لره (مُعْرَبْ) دینور . فقط كافهٔ كلمات عربیه اعرابی قبول ایتمیوب [مبنی] تعبیر اونان بر طاقملری حاللرینی محافظه ایتدكلرندن وبو مبنی كلمه‌لر معربلره نظراً محدود اولدقلرندن اولا مبنیلری تعریف ایلدك .

مبنیات

٢٣٩ — لسان عربیده مبنی [مالایتغیر اخره باختلاف العوامل بل یلزم حالةً واحدةً] صورتیله تعریف اولنوب [اختلاف عوامل ایله اخری تغیر ایتمیوب دائما بر حالی التزام ایدن] دیمكدر كه بوده [مبنی الاصل] و[مبنی العارض] اولمق اوزره ایكی نوعدر .

٢٤٠ — مبنی الاصل اولانلر درتدر :

برنجیسی — حرفلردر كه بونلر :

١) حروف ندا . حروف استثنا . حروف عاطفه . حروف جر . حروف مشبهه . حروف ناصبه . حروف جازمه . حروف شرط . حرف عرض . حروف تحضیض . ایله :

٢) حروف استفهام . حروف جواب . حروف تنبیه . حرف توقع . حروف مصدریه . حروف زائده .

دینلن حرفلردن عبارت اولوب بونلردن برنجی طاقمی بورایه قدر

کذران ایدن مباحثده لزومی وجهله تعریف و تفصیل ایدلمش اولدقلرندن بزجه جمله‌سی معلوم اولمغله بو مقامده ایکنجی طاقمنی تعریف ایلدك ، شویله که :

حروف استفهام — (همزه) ایله (هَل) دن عبارتدر .

همزه — کرك مثبت کرك منفی اولان جملهٔ فعلیه و اسمیه‌لره داخل اولور .

١ { أَضربتَهُ
أَلم تفهم

٢ { أَنت فعلت ذلك
أَزيدٌ غيرُ فاهمٍ ... کبی

هل — بالکز مثبت اولان جمله‌لره داخل اولوب انجق خبری ذوات افعالدن عبارت اولان جملهٔ اسمیه‌لره داخل اولماز .

{ هل رأيت صاحبنا
هل اخوك مريضٌ

دینوب (هل اخوك مرِضَ . هل زيدٌ جاءَ) دینلمیه‌رك بو بابده (هل مرض اخوك ، هل جاء زيدٌ) دیمك لازمدر .

حروف جواب — تصدیق وایجاب کوسترن (نَعَمْ . بَلیٰ . اِیْ . اَجَلْ . جَيْرِ . جَلَلْ . اِنَّ) دن عبارت یدی حرفدرکه بونلردن :

نَعَمْ — استفهام وخبری مبین اولان جمله‌لرك مضموننی تصدیق ایچون آنلردن صوکره ایراد اولنور .

أليس لی عليك دَينٌ ـ سؤالنه ـ ليس لك علیَّ دينٌ ـ ديه‌جك يرده (نعم)
لی عليك دين ـ « ـ لك علیَّ دين ـ « « (نعم)
ماجاء اخونا ـ « ـ ماجاء اخونا ـ « « (نعم)
دينور يعنی جواب اوله‌رق (نعم) دينور .

بَلی — استفهام وخبری مبين اولان جملهٔ منفيه‌لرك نفينی سلب ايله اثبات صددنده انلردن صوكره ايراد اولنور وجملهٔ مثبته‌دن صوكره كليرسه ينه اثبات بيان ايدر .

أليس لی عليك دينٌ ـ سؤالنه ـ لك علی دينٌ ـ مقامنده (بَلی)
مالی عليك دينٌ ـ « ـ لك علی دين ـ « (بلی)
أجاءَ اخونا ـ « ـ جاء اخونا ـ « (بلی) دينور

اِیْ — نعم كبی ايسه‌ده هر يرده استعمال اولنميوب بالكز قسم فعلی محذوف اولان قسملرده مستعملدر .

هل قام زيدٌ ـ سؤالنه ـ اِیْ والله ـ دينوب ـ اِیْ اقسم بالله ـ دينمز .

اجل . جير . جلل . اِنَّ — دخی نعم كبيدر انجق برنجی ايله ايكنجينك استعمالی قليل واوچنجی ايله دردنجينك استعماللری اقلدر .

حروف تنبيه — دائما صدر كلامده بولنان (اَلا . اَما . ها) در كه بونلردن :

اَلا . اَما — اكثريا اِنّ وندادن اول اوله‌رق جمله‌لره داخل اولورلر .

آلا اِنَّ وعدالله حقٌ
اَلا باصاحِ قمْ

ترکیبلریله شو :

أما والذی ابکی واضحك والذی
أمات واحیا والذی امرهُ الامرُ

بیتنده اولدیغی کبی .

ها — بعیده مخصوص اولانك غیری اسم اشارتلره مخصوص اولوب اکثریا کندیسیله اسم اشارت اراسنه کاف تشبیه ویاخود ضمیر مرفوع منفصل حیلولت ایدر و نادراً اِنّ کلیر .

١ ـ اهکذا تتکلم

٢ ـ هاانا ذا . ها هوذا

٣ ـ هااِنّ ذا الکلام غریبٌ ... کبی

بو ها معرف باللام اولان منادالره دخی داخل اولور فقط بو صورتده صدر کلامی حرف ندا اشتغال ایدوب ها صوکره یه قالیر [یا ایها . یا ابتها ...] کبی نته کیم :

یا ایها الرجل المعلم غیره
هلا لنفسك کان ذا التعلیم

بیتنده واقع اولمشدر .

حرف توقع — ماضی ومضارعه داخل اولان [قد] حرفیدر که ماضی یه داخل اولنجه معناسنی حاله تقریب ایدر .

قد قامت الصلاة

قد فرغنا من العمل ... کبی

مضارعه داخل اولنجه تقلیل بیان ایدر .

قد يصدقُ الكذوبُ

قديجود البخيلُ ... كبی

اشبو قد بعضاً تحقيق ايچونده اولور نته‌كيم :

قد نرى تقلُّب وجهك فى السماء

— و —

قد يعلم ما انتم عليه

آيت كريمه‌لرنده تحقيق ايچوندر .

حروف مصدريه — داخل اولدقلری فعللری مصدره تأويل ايدن (ما . اَنْ . كَیْ . لوْ . اَنَّ) حرفلريدركه بونلردن :

ما . اَنْ . لوْ — جملهٔ فعليه‌لره داخل اولوب انلری مصدره تأويل ايله مفرد حكمنه ارجاع ايدرلر .

١ ـ اعجبنی ماصنعت

٢ ـ اريد ان تفعل

٣ ـ اسلم لكی تدخل الجنة

كبی‌كه بونلرك تأويللری شو :

١ ـ اعجبنی صنعك

٢ ـ اريد فعلك

٣ ـ اسلم لدخول الجنة ... در .

لَوْ — اساساً حرف شرط ايسه‌ده اكثريا [وُدَّ] و [اَحَبُّ] فعللرندن صوكره كلوب اَنْ مقامنده بولنه‌رق مابعدينی مصدره تأويلده واستقباله تخصيصده آنك كبی خدمت ايدر .

وَدِدْتُ لوقام زیدٌ

کبی که [وَددت لوقام زیدٌ] مقامنده اولوب تأویلی [وودت قیام زیدٍ]در.

اَنَّ — جملهٔ اسمیه‌لره داخل اولوب انلری مصدره تأویل ایله مفرد حکمنه ارجاع ایدر .

بلغنی اَنَّ زیداً قائمٌ

کبی که تأویلی [بلغنی قیامُ زیدٍ] در .

حروف زائده — [با . من . کاف . اِنْ . اَنْ . ما . لا] درکه بونلردن [با . من . کاف] حرف جرلر صره سنده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده دیکرلری تعریف اولندیلر. شویله که :

اِنْ ماء نافیه‌دن صوکره کلنجه زائده‌دردر .

ما اِنْ ندمتُ علی سکوتی مرّةً

و لقد ندمتُ علی الکلام مرارا

بیتنده اولدیغی کبی .

اَنْ — حین معناسنده اولان (لمّا) دنصکره کلنجه زائده‌در.

لمّا اَنْ شاع الخبر ... کبی

ما — حرفی ایسه [اذا . اَیّ . متی . ایّانَ . حیث . کیف . اِنّ . اَنَّ . کانّ . لکنّ . لیت . لعلّ . رُبّ . با . کاف . من . عن . غیر . بین . بعد] دن صوکره واقع اولنجه زائده‌در .

مصرع — سلامٌ علی الدنیا اذا ما فقدتم

آیت کریمه‌دن ایاً ما تدعوا فله الاسماء الحسنی

ترکیب ــ متی ما تزرنی ازرك

» ــ اين ما تجلس اجلس

شطر ــ فاياّن ما تعدل به‌الريح تنزل

ترکیب ــ حيثما تقعد اقعد

» ــ كيفما » »

حدیث شریف ــ انّما الاعمال بالنيات

ترکیب ــ بلغنی اَنّما قام زيدٌ

» ــ كانما يساقون الى‌الموت وهم ينظرون

» ــ ولكنما زيدٌ قائمٌ

» ــ ليتما هذا الحمام لنا

» ــ لعلّما زيدٌ قائمٌ

» ــ ربمّا جاء زيدٌ

» ــ فبما رحمةٍ من‌الله لنت لهم

» ــ زيدٌ صديقى كما انّ عمراً اخى

آیت کریمه ــ ممّا خطاياهم اُغرقوا

ترکیب ــ عمّا قليلٍ ترى

شطر ــ وبينما العسر اذا دارت مياسيرُ

ترکیب ــ جئتُ بعدما أخيكَ

کبی که بونلرده اولان مالر هپ زائده‌در .

لا — نفی ایله مسبوق اولان شیئه عطف ایدن واودن صکره کلنجه زائده‌در .

لم ینطق بحلوةٍ ولامُرَّةٍ ... کبی

ایکنجیسی — یعنی مبنی‌الاصل اولانلرك ایکنجیسی فعل ماضیلردر .

اوچنجیسی — لامدن مجرد اولان امر حاضرلردرکه بوده بصریونه کوره مبنی اولوب کوفیون بونلری لام مقدره ایله مجزوم اعتبارایدوب معرب عد ایدرلر.

دردنجیسی — جمله‌لردرکه‌بونلر مفرداتنك‌ایجاباتیله المش‌اولدقلری اعراب هرنه‌ایسه دائما اوحالده قالیرلر.

٢٤١ — مبنی العارض اولانلر دخی [لازم] و [غیرلازم] اوله‌رق ایکی نوعدر .

لازم اولانلر — دائما مبنی قالانلردرکه اساساً طقوز نوع اولوب :

برنجیسی — مضمرات .

ایکنجیسی — اسماء اشارات .

اوچنجیسی — (اَیّ و اَیّة) دن ماعدا اولان موصولات .

دردنجیسی — اسماء افعال . درکه بو درت شیء صرف عربی کتابمزده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده تکرار ایدلمدی.

بشنجیسی — اسماءافعالدن [فَعالِ] وزننه‌مشابه‌اولان [مصدر. صفت . علم مؤنثلر] در .

فَجارِ ـ فُجور معناسنده		
یسار ـ میسره «	مصدر	
جماد ـ جمود «		
حماد ـ حمد «		
فساق ـ فاسقه «		
خباث ـ خبیثه «	صفت	
لکاع ـ لئیمه «		
حذام		
قطام	علم مؤنث	
غلاب		
سکاب		

اولدیغی کبی .

آلتنجیسی ـ اصواتدرکه بوده ایکی نوعدر :

نوع اولی ـ علی العموم اصواتی تقلیداً ایراد اولنان الفاظ بی‌معانیدر .

قارغه صوتنی تقلید ایدن ـ غاقِ

تیقردی‌یی « « ـ طاقِ ... کبی .

نوع ثانی ـ حیواناته خطاباً ایراد اولنان الفاظدر .

آتلره زجر ایچون ایراد اولنان ـ هلاً

قاطره « « « « ـ عَدَسْ

حیوانی سورمك ایچون « « ـ دَهْ ... کبی .

برنجیسی : — بعض مرکباتدرکه بونلرده کلمه‌لرینك برنجیسی ایکنجیسنده عامل اولمیان [ترکیب مزجیلر] ایله [عدد مرکبلر]دن عبارتدر .

ترکیب مزجیلرده — جزؤ ثانی صوت ایسه ایکی جزؤ بردن مبنی اولوب جزؤ اول فتح وجزؤ ثانی کسر اوزره مبنی اولور .

سِیبَوَیْهِ . نَفْطَوَیْهِ ... کبی

اکر جزؤ ثانی صوتك غیری ایسه جزؤ اول مبنی جزؤ ثانی معرب اولور ومبنی اولان جزؤ اولك اخری حرف صحیح ایسه فتح اوزره حرف علت ایسه سکون اوزره مبنی اولور .

۱ ـ بعلَبكَ

۲ ـ معدی کرب ... کبی

عدد مرکبلرده — یعنی اونبردن اون‌طقوزه قدر اولان‌عددلرده مرکب اسم واحد حکمنده اولیوب جزؤ ثانیسنده حرف‌عطف تضمن ایتدیکندن بونلر مفرد کبی اعتبار اولنمدقلری جهتله کیفیت بنالری بر و ایکی وایکیدن زیاده‌سیله ترکب‌ایتدیکنه‌کوره اوچ‌صورتده اولور.

برنجی صورت — اخری حرف علت اولان [احدی . حادی] کلمه‌لریله ترکب ایدندرکه بونده جزؤ اول سکون اوزره وجزؤ ثانی فتح اوزره مبنی اولور.

احدیْ عشرةَ . حادیْ عشرَ ... کبی

ایکنجی صورت — جزؤ اول [اثنان] اولورسه حرف‌ایله معرب اولوب جزؤ ثانی فتح اوزره مبنی قالیر .

اثنا عشَرَ . اثنی عشَرَ

اثنتاعشرةَ . اثنتی عشرةَ ... کبی

اوچنجی صورت — جزؤ اولك اخری حرف صحیح اولاندر . بونده ایکی جزؤده فتح اوزره مبنی اولور .

احدَ عشرَ . —

ثلثةَ عشرَ . ثلثَ عشرةَ

اربعةَ عشرَ . اربعَ عشرةَ

خمسةَ عشرَ . خمسَ عشرةَ

ستةَ عشرَ . ستَ عشرةَ

سبعةَ عشرَ . سبع عشرةَ

ثمانیةَ عشرَ . ثمان عشرةَ

تسعةَ عشرَ . تسعَ عشرةَ ... کبی

مکنز نجیسی : — بعض کنایاتدرکه بونلرده [کَمْ . کذا . کَیْتَ . ذَیْتَ] ایله [ایّ وایة] دن ماعدا شرطیه اولان [ما . من . متی . این . انّی . مهما . حیثما . اذما . اذا . اذاما] و استفهامیه اولان [ما . من . متی . این . انّی . کیفَ . ایّان] دن عبارتدر .

ظفونجیسی — بعض ظرفلردرکه بونلرده [امسِ . قط . عوض . مُذ . مُنذُ . اذا . اذ . لمّا . متی . انّی . ایّانَ . کیفَ . حیثُ . لدیْ . لدنْ . لَدُ] ایله اسم اولان [کاف . علی . عن] الفاظندن عبارتدر .

٢٤٣ — غیر لازم اولانلر : ایجابنده معرب دخی اوله بیلن کلمه‌لردرکه بونلرده[واجب البناء] و[جائز البناء] اولمق اوزره ایکی نوعدر.
واجب البناء اولانلر — آلتی شیدر .

برنجیسی — اضافتدن منقطع اولوب کندیلرنده مضاف الیه منوی اولان کلماتدر که رفع اوزره مبنی اولورلر .

قبلُ. بعدُ. تحتُ. فوقُ. قدّامُ. خلفُ. امامُ

وراءُ. لاغیرُ. لیس غیرُ. حسبُ. الآنُ ... کبی‌که بونلر اضافت حالنده معرب اولورلر .

ایکنجیسی — مفرد معرفه اولان منادالرك رفع اوزره مبنی اولمسیدر.

یازیدُ . یازیدان . یازیدون . . . کبی

اوچنجیسی — مفرد معرفه اولان منادالره بدل و حرف ایله معطوف اولان تابعلردر .

١ ـ یا

٢ ـ یازیدُ وعمروُ . . . کبی

دردنجیسی — مندوب اولان منادالرك فتح اوزره مبنی اولملریدر .

وازید ـ وا اسفا علی یوسف ... کبی

بشنجیسی — نفی جنس ایچون اولان [لا] نك کندینه متصل اولوب مفرد ونکره وغیرمکرر اولان اسمنك فتح اوزره مبنی اولمسیدر.

لارجلَ . . . کبی

آلتنجیسی — آخرنده جمع مؤنث نونی اولان مضارعلرك سکون

اوزره و آخرنده نون تأکید بولـان مضارعلرك فتح اوزره مبنی اولملریدر .

١ ـ يَضْرِبَنْ .

٢ ـ يَضْرِبَنَّ . . . کبی

جائز البناء اولانلر ـ دخی درت شیدر :

برنجیسی ـ جمله ایله [اذ] کلمه‌سنه مضاف اولان ظرفلرك فتح اوزره بناسنك جوازیدر.

يومَ ينفعُ الصادقين صدقهم

آیت کریمه‌سیله [حينَئذٍ . يومَئذٍ] الفاظنده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی ـ [ما . اَنْ . اَنَّ] به مضـاف اولان [مثل و غير] کلمه‌لرینك فتح اوزره بنالرینك جوازیدر .

مثلَما قام زيدٌ . مثلَ اَنْ يقوم زيدٌ . مثلَ اَنّك يقومُ

اقول غيرَ ماتقول . اقول غيرَ اَنْ تقول . اقول غيرَ انّك تقول ... کبی .

اوچنجیسی ـ نفی جنس ایچون اولان [لا] نك کندینه متصل اولوب مفرد ونکره ومکرره اولان اسمنك فتح اوزره بناسنك جوازیدر .

لاحولَ ولاقوةَ الا بالله . . . کبی

دردنجیسی ـ نفی جنس ایچـون اولان [لا] نك مبنی اولمسی واجب اولان اسمنه متصل واقع اولان مفرد صفتك فتح اوزره مبنی اولمسنك جوازیدر .

لارجلَ ظريفَ ... کبی

معربات

٢٤٣ معرب [مایتغیر اخره باختلاف العوامل] صورتیله تعریف اولنوب [اختلاف عوامل سببیله آخری تغیر ایدن] دیمکدرکه بو تغیر [اعراب] دن عبارت اولدیغندن بوراده [ذات ونوع وصفت] اعرابی ایضاح لازم کلدی . شویله که :

٢٤٤ — ذات اعراب : [حرکه . حرف . حذف] دن عبارت اوچ شیدر :

حرکه — [ضمه . فتحه . کسره] در .

١ - جائنی زیدٌ
٢ - رأیت زیداً
٣ - مررت بزیدٍ

ترکیبلرنده زیدك آلدیغی اوچ حرکه کبی .

حرف — [واو . الف . یا . نون] دن عبارتدر .

١ - جائنی ابوهُ
٢ - رأیت اباهُ
٣ - مررت بابیهِ
٤ - یضربانِ

کبی که برنجیده فاعل اولان اب واو ایله مرفوع
ایکنجیده مفعول « « الفله منصوب
اوچنجیده مجرور « » یا ایله مجرور اولمشدر .

حذف — [حرکه‌نك . اخرك . نونك حذفی] کبی اوچ شیدر .

١ — لم یضربْ

٢ — لم یغزُ

٣ — لم یضربا

کبی‌که برنجیده [یضربُ] کلمه‌سی لم ایله مجزوم اولدیغندن حرکه‌سی .
ایکنجیده [یغزو] » » » » » اخری .
اوچنجیده [یضربان] » » » » » نونی حذف ایدلمشدر .

ایشته شو احوالدن اکلاشیلورکه ذات اعراب جمعاً اون شیدن عبارتدر .

٢٤٥ — نوع اعراب : (رفع . نصب . جر . جزم) دن عبارتدرکه بونلرك ذات اعراب اولان اون شیدن علامات مخصوصه‌لری واردر . یعنی :

علامت رفع — حرکه دن [ضمه] حرفدن [واو . الف . نون] در .

١ — جائنی زیدٌ

٢ — جائنی ابوهُ

٣ — جائنی الزیدانِ

٤ — یضربانِ ... کبی

علامت نصب — حرکه دن [فتحه و کسره] حرفلردن [الف ویا] حذفدن [حذف نون] در .

١ ـ رأيت زيداً

٢ ـ رأيت مسلماتٍ

٣ ـ رأيت اباك

٤ ـ رأيت المسلمينَ

٥ ـ لن يضربا ... كبى

علامت جر — حركه‌دن [كسره . فتحه] حرفلردن [يا] در.

١ ـ مررت بزيد

٢ ـ مررت باحمدَ

٣ ـ مررت بابيكَ ... كبى .

علامت جزم — حذف حركه . حذف اخر . حذف نوندر .

١ ـ لم يضربْ

٢ ـ لم يغزُ

٣ ـ لم يضربا ... كبى

اشبو انواع اعرابدن :

رفع ايله نصب — اسمله فعل بيننده مشترك اولوب يعنى هم اسمده هم فعلده اولورلر.

١ ـ يقولُ المؤمن

٢ ـ لن يسمعَ النصيحةَ ... كبى

جر — يالكز اسمه مخصوصدر .

اطلبوا العلمَ (من المهدِ الى اللحدِ) كبى

جزم — یالکز فعله مخصوصدر .

من لم یجتهِدْ لم یَنَلْ ... کبی

٢٤٦ — ذکر اولنان ذات وانواع اعراب تعریفات وامثله‌سندن منفهم اوله‌جغنه کوره اعراب یا [حرکهٔ محضه] یا [حروف محضه] یا [حرکه مع الحذف] یا [حرف مع الحذف] صورتلریله یعنی بودرت وجه اوزره واقع اولورکه وجوهات مذکوره بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر . شویله‌که :

٢٤٧ — **وجه اول** : (حرکهٔ محضه) ایله معرب اولانلردر .

لسان عربیده حرکه ایله معرب اولان کلماتك الك چوغی کافهٔ حرکاتی قبول ایله [منصرف] وبرطاقمی بعض احوالی قبول ایتمه‌رك [غیرمنصرف] اولدقلرندن اول باول اشبو منصرف وغیر منصرف احوالنی بیلمك لازم کلکله وغیر منصرفلر منصرفلره کوره محدود اولمقله بروجه آتی غیر منصرفلردن بدأ ایله ایضاح ماده اولندی. شویله‌که :

غیر منصرف — حرکه ایله معرب اولان کلماتدن جر ایله تنوینی قبول ایتمین کلمه‌لر اولوب بونلر [سماعی وقیاسی] اوله‌رق ایکی نوعدر .

سماعی اولانلر — [معدول] تعبیر اولنوب معنای اصلینك بقاسیله براسمك برحالدن دیکرحاله تحویلندن عبارت اولان [صفت . علم . جموع] کبی شیلردر.

صفتلرده — اُحادَ . مُوحَدَ . ثُناءَ . مَثْنیٰ . ثُلٰث .
مَثْلَثَ . رُباعَ . مَرْبَعَ . اُخَرْ .
علملرده — عُمَرْ . زُفَرْ . زُحَلْ . قُزَحْ .
جموعده — جُمَعَ . كُتَعَ . بُتَعَ . بُصَعَ . . . كبی
قیاسی اولانلر — اساساً یدی نوعدن عبارتدر .
برنجیسی — وزنی ویا ایلك حرفیله فعله بكزه ین علملردركه بونلرده ایكی نوعدر .
اولكیسی — فعله مخصوص وزنلرده اولان علملردر .
ضُرِبَ . شَمَّرَ . اجتمع . انقطع . استخرج . . . كبی
ثانیسی — اولنده حروف مضارعدن بری بولنوب آخرینه تاء تأنیثی قبول ایتمین علملردر .
احمد . یزید . تغلب . نرجس . . .
ایكنجیسی — اسم تفضیل اولان علملرایله بووزنده اولان صفتلردر .
١ ـ اكرم . احسن
٢ ـ ابیض . احمر . . . كبی
اوچنجیسی — السنهٔ اعجامدن علم اوله‌رق لسان عربه نقل ایدوب وسطی متحرك ثلاثی یاخود ثلاثینك فوقنده اولان عجمه علملردر .
١ ـ شتر . سَقَرْ
٢ ـ قالون . ابراهیم . . . كبی

دردنجیسی — مؤنثلردرکه بونلرده اوچ نوعدر .

نوع اولی — الف مقصوره ویا ممدوده ایله مؤنث اولان کلمه‌لردر .

١ ـ حُبلیٰ . سَلمیٰ

٢ ـ صحراء . حمراء . . . کبی

نوع ثانیسی — کندیلرنده تاء تأنیث لفظاً مذکور اولان علملردر .

طلحة . حمزة . ـ فاطمة . خدیجة . . . کبی

نوع ثالثی — کندیلرنده تاء تأنیث مقدر اولوب اوچ حرفدن زیاده ویا وسطی متحرك ثلاثی ویا لفظ عجمی اولان مؤنثلردر .

١ ـ سُعاد . زینب

٢ ـ لظی .

٣ ـ ماه . جور . . . کبی

اما بونلرك ثلاثیلرنده وسطی ساکن اولانلرك منصرف وغیر منصرف عد اولنملری جائز در .

هند . وعد ... کبی

بشنجیسی — جزؤ ثانیسی صوت اولمیان ومن حیث المجموع علم اولان ترکیب مزجیلر در .

بعلبك . حضرموت . معدی کرب . . . کبی

آلتنجیسی — آخرنده الف ونون زائده بولنان علم وصفتلردر .

١ ـ عُثمان . عِمران

٢ ـ سَکران . رحمان ... کبی

بشنجیسی — [فَعالِل . فَعالِیل] وزنلرنده اولان جمعلردر .
١ ـ مساجد . دراهم
٢ ـ مصابیح . قنادیل ... کبی

خلاصه — غیر منصرفلردن سماعی و قیاسی اولەرق بیان اولنان احوال [عدول ، علمیت ، وصفیت . تأنیث ، عجمة ، جمع ، ترکیب ، وزن فعل . الف نون زائدەلی] اولمق کبی طقوز علتدن عبارت اولوب فقط بونلرك جملەسی برکلمەده اجتماع ایدەمیەجکی جهتله غیر منصرفلر ایچون اشبو طقوز علتدن ایکیسنك ویا ایکی‌یه معادل اولان بر علتك وجودی شرطدر .

ایکی علتك وجودی شرط اولانلر — ایکی نوع اولوب :

نوع اولی — علمیتله برلکده مشروط اولان دیگر علتلردن برینك‌دخی بولنمسیدرکه بونلر بالاده مذکور قیاسیلرك برنجی اوچنجی بشنجیسی ایله دردنجینك نوع ثانی وثالثندن عبارتدر .

نوع ثانی — گاه علمیت گاه وصفیتله برلکده مشروطاولان دیگر علتلردن برینك دخی بولنمسیدرکه بونلرده مذکور قیاسیلرك ایکنجی وآلتنجیسی ایله سماعی اولان معدوللردن عبارتدر .

بر علتك وجودیله اکتفا اولنانلر ایسه قیاسیلرده دردنجینك نوع اولی ایله یدنجی قسمیدر .

فائده — اشبو غیر منصرفلر لام تعریف ایله معرفه قیلنورلر . ویا برشیئه مضاف اولورلرسه منصرف اولدقلری کبی ضرورت شعرده ویا تناسب حصولی ایچونده تصریف اولنورلر .

١ ـ مررت بالاحمر
٢ ـ مررت باحمرتی
٣ ـ صبت علیٰ مصائب لوانها الی اخره
٤ ـ سلاسلاً اغلالا ... کبی

منصرف ـ کافهٔ حرکاتی قبول ایدن کلمه‌لر درکه بالاده مذکور غیر منصرفلرك ماعداسی هپ منصرفدر .

ایمدی حرکه ایله معرب اولان کلمات یا [تام الاعراب] یا [ناقص الاعراب] اولورلر .

تام الاعراب اولانلر ـ حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جرده [کسره] ایله اعرابی قبول ایدنلر درکه بونلرده [مفرد منصرف] و[جمع مکسر منصرف] اولان کلماتدر .

جائنی رجلٌ
» رجالٌ

رأیتُ رجلاً
» رجالاً

مررت برجلٍ
» برجالٍ ... کبی

ناقص الاعراب اولانلر ـ ایکی شقی حاویدر .

شق اول = حالت رفعده [ضمه] حالت نصب وجرده [فتحه] ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر [غیر منصرفلر]دن عبارتدر .

جائنی احمدُ
رأیتُ احمدَ
مررت باحمدَ . . . کبی

نوع ثانی — حالت رفعده [ضمه] حالت نصب وجرده [کسره] ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر [جمع مؤنث سالملر] دن عبارتدر .

جائنی مسلماتٌ
رأیتُ مسلماتٍ
مررت بمسلماتٍ . . کبی

٢٤٨ — **وجه ثانی** : [حروف محضه] ایله معرب اولانلردر بونلرده تام وناقص الاعراب اولمق اوزره ایکی نوعدر .

تام الاعراب اولانلر — حالت رفعده (واو) حالت نصبده (الف) حالت جرده (یا) ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر (اسماءِ سته) تعبیر اولنان (اب . اخ . حم . هن . فُو . ذوُ) کلمه‌لرینك مفرد اولوب مصغر اولمدقلری حالده یای متکلمك غیریسنه مضاف اولدقلری حالاتندن عبارتدر .

حالت رفع	حالت نصب	حالت جر
ابوهُ	اباهُ	ابیهِ
ابوكَ	اباكَ	ابیكَ
ابوبكرٍ	ابابكرٍ	ابی بكرٍ

اخوهُ	اخاهُ	اخيهِ
اخوكَ	اخاكَ	اخيكَ
اخوزيدٍ	اخازيدٍ	اخی زيدٍ

کبی که حال ترکیبنده شو :

جائنی ابوهُ . جائنی اخوهُ . جائنی حموهُ
رأيت اباهُ . رأيت اخاهُ . رأيت حماهُ
مررت بابيهِ . مررت باخيهِ . مررت بحميهِ

صورتلرنده واقع اولور .

ناقص الاعراب اولانلر — ايکی شقی حاويدر .

شق اول — حالت رفعده (واو) حالت نصب وجرده (يا) ايله اعراب ايديلنلردرکه بونلر (جمع مذکر سالملر ايله بونلره ملحق اولان « اولو » و « اعداد عقود » دن عبارتدر .

	حالت رفع	حالت نصب وجر
١	زيدون	زيدين
	مسلمون	مسلمين
	مؤمنون	مؤمنين
٢ ـ	اولو	اولی
٣	عشرون	عشرين
	ثلثون	ثلثين
	اربعون	اربعين
	خمسون	خمسين

ستون	ستین
سبعون	سبعین
ثمانون	ثمانین
تسعون	تسعین

نبی که حال ترکیبده :

جائنی مسلمونَ
رأیت مسلمینَ
مررت بمسلمینَ

جائنی اولو مالٍ
رأیت اولی مالٍ
مررت باولی مالٍ

جائنی عشرونَ رجلاً
رأیت عشرینَ رجلاً
مررت بعشرینَ رجلاً

صورتنده واقع اولورلر.

شق ثانی — حالت رفعده (الف) حالت نصب و جرده (یا) ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر (تثنیه‌لر) ایله بونلره ملحق (اثنان. اثنتان) وضمیره مضاف (کلا . کلتا) کلمه‌لریدر.

حالت رفع	حالت نصب و جر
زیدان	زَیدَینْ
رجلان	رَجُلَینْ

اثنان	اثنین
اثنتان	اثنتین
کلاهما	کلیهما
کلتاهما	کلتیهما

کبی اولوب حال ترکیبده :

جائنی الزیدان
رأیتُ الزَیْدانِ
مررت بالزَیْدینِ

جائنی الاثنان کلها
جائنی الاثنین کلیهما
جائنی بالاثنین کلاهما

جائنی الاثنتان کلتاهما
جائنی الاثنتین کلتیهما
جائنی بالاثنتین کلتیهما

صورتلرنده واقع اولور .

٢٤٩ — وجه ثالث : [حرکه مع الحذف] ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونده محذوف اولان شیء یا حرکه ویا حرف اولدیغندن ایکی نوعدر وهر ایکیسیده تام الاعرابدر .

نوع اولی — اخری حرف صحیح اولان وضمیر اتصال ایتمین فعل مضارعلردرکه حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جزمده [حذف حرکه] ایله اعراب اولنورلر .

یضرب . لن یضرب . لم یضرب ... کبی

نوع ثانی — اخری حرف علت اولوب ضمیر اتصال ایتمین فعل مضارعلر درکه حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جزمده [اخرك حذفی] ایله اعراب اولنورلر .

یغزوُ . لن یغزوَ . لم یغزُ . . کبی

۲۵۰ — وجه رابع : [حروف مع الحذف] اولانلردرکه بونلر اخرینه جمع مؤنث نوننك غیری ضمیر مرفوع یعنی [الف تثنیه . واو جمع . یای مخاطبه] اتصال ایدن فعل مضارعلر اولوب حالت رفعده [نون] حالت نصبده وجزمده [حذف نون] ایله اعراب اولنوب ناقص الاعرابدرلر .

حالت رفع	حالت نصب	حالت جزم
یضربان	لن یضربا	لم یضربا
یضربون	لن یضربوا	لم یضربوا
تضربین	لن تضربی	لم تضربی ... کبی

۲۵۱ — ذکر اولنان مادهلر خلاصه اولنجه معرب اولان کلمهلر

۱ — مفرد منصرف . جمع مکسر منصرف . غیر منصرف . جمع مؤنث سالملر .

۲ — اسماء سته . جمع مذکر سالملر وملحقاتی . تثنیهلر وملحقاتی .

۳ — اخرینه ضمیر اتصال ایتمهین مضارعلر .

٤ — اخرینه ضمیر اتصال ایدن مضارعلر

دن عبارت اولهرق طقوز نوع کلمهدرکه بونلرك :

برنجی طاقمی – یالکز حرکه ایله
ایکنجی « – « حرف ایله
اوچنجی « – حرکه مع الحذف ایله
دردنجی « – حروف مع الحذف ایله اعراب اولنورلر .

۲۵۲ – صفت اعراب : لفظی ، تقدیری ، محلی اولمق اوزره اوچ نوعدر .

اعراب لفظی – عاملك تأثیر وایجابیله معمولك اخرندهاعرابك لفظاً ظاهر اولمسیدر . یعنی : اصل اعرابدن اولان اوچ حرکه ویا درت حرفدن برینك ویاحذف سببیله حالتجزمك لفظاً ظاهراولمسنه دینورکه بورایه قدر ذکر اولنانلر هپ بو نوعدن ایدیلر .

۲۵۳ – اعراب تقدیری : اعرابك لفظاً اظهاری متعذر ویا متعسر اولدیغی ایچون کلمهنك اخرنده مقدر اعتبار ایدیلندرکه بو ده اعرابك ظهورینه کلمهنك اخرنده اعراب حقیقیدن بشقه بر مانع بولنان الفاظده واقع اولوب اساساً یدی نوعدر .

۲۵٤ – برنجیسی : اخرنده الف اولان مفردلردرکه بونلرده یا اسم یا فعل اولورلر .

اسم اولنجه : احوال ثلثهسی یعنی رفعی نصبی جری حالاتی هپ تقدیریدر .

هذه العصا
اخذت العصا
ضربت بالعصا

جائنی الفتی
رأیت الفتی
مررت بالفتی

کبی که بونلرده برنجی عصا ایله فتی تقدیراً مرفوع ایکنجی عصا ایله فتی تقدیراً منصوب اوچنجی عصا ایله فتی تقدیراً مجرور در .

فعل اولنجه : رفع ونصبی حالاتی تقدیری جزمی حالی لفظیدر .

یخشیٰ } تقدیری
لن یخشیٰ

لم یخشِ – لفظی اولدیغی کبی

تنبیه – اخری الف اولان الفاظدن مرادکندی شکلنده یاخود یا صورتنده الف بولنان کلمات دیمک اولوب یوقسه اخری ممدود اولان کلمات دیمک دکلدر . چونکه کلمات ممدوده‌نك اخرلرنده همزه اولمغله بونلر انواع معربدن اولوب اعرابلری لفظیدر .

هذه صحراءُ
رأیت صحراءَ
مررت بصحراءَ ... کبی

برده اخری الف اولان مفردلرك اجتماع ساکنین ایچون مذکور الف لفظاً حذف ایدلمش اولسه بیله ینه کلمه‌لرك اعرابی تقدیری قالیر . نته‌کیم :

هذه عصاً

دینلدکده تنوین ایله الفدن اجتماع ساکنین اولدیغی ایچون الف

تلفظدن حذف ایدیلەرك تنوین سادە لاحق اولمش و عصانك اعرابی
ینە تقدیری قالمشدر . یعنی : بوراده عصا خبر اولدیغندن وخبرك
اعرابی رفع ایدوکندن عصایە ینە تقدیراً مرفوع دینور .

جائنی فتَی القومِ

ترکیبنده دخی فتی‌نك الفی اجتماع ساکنیندن ایچون لفظاً حذف
ایدلمش اولدیغی حالده فتی‌نك اعرابی ینه تقدیریدر یعنی فتی فاعل
اولدیغندن تقدیراً مرفوع دینور .

٢٥٥ — ایکنجیسی : تثنیەنك غیری یای متکلمه مضاف اولان
اسملردر .

تثنیەنك غیری اولان کلمات مفردلر ایله جمعلر وجمعلرده جمع مذکر
سالملر ، جمع مؤنث سالملر ، جمع مکسرلردن عبارت اولوب بونلردن
جمع مذکر سالملرك یالکز حالت رفعلری تقدیری و حالت نصب
وجرلری لفظی اولوب جمع مذکر سالمك غیری اولانلرك یعنی مفردلر ایله
جمع مؤنث سالم وجمع مکسرلرك احوال ثلثەسی تقدیریدر .

مثلا : [مسلمون . غلام . مسلمات . رجال] الفاظی الندقده
اضافت سببیله مسلموندن یا حذف اولنەرق ترکیده شو :

جمع مذکر سالم	جائنی مسلِمیَّ —	اعراب تقدیری
	رأیت مسلِمیَّ —	« لفظی
	مررت بمسلِمیَّ —	

مفرد	جائنی غلامی رأیت غلامی مررت بغلامی	
جمع مؤنث سالم	جائنی مسلماتی رأیت مسلماتی مررت بمسلماتی	« تقدیری
جمع مکسر	جائنی رجالی رأیت رجالی مررت برجالی	

کبی اولور که بونلردن برنجیده فاعل اولان (مسلمون) حرف ایله مرفوع ایکن یای متکلمه اضافت سببیله نون حذف ایدلدکده یای متکلم ایله برابر (مسلموی) اولوب کلمه‌ده واو یا جمع اولوب برنجیسی ساکن ایکنجیسی متحرك اولدیغندن واو یایه قلب ایله ایکنجی یاده ادغام اولنه‌رق ویا مناسبتیله میم دخی مکسور قلنه‌رق (مسلمِیَّ) اولمش وعلامت رفع اولان واو بو صورتله اره‌دن کیتمش اولدیغندن اعرابی تقدیری اعتبار ایدلمشدر .

اما ایکنجی و اوچنجی مثاللرده حالت نصب و جرده کلمه‌لر ذاتاً [مسلمین] شکلنده اولوب اضافت سببیله نون حذف ایدلمش وعلامت اعراب اولان یا دخی یای متکلمده ادغام ایدیله‌رك حذف ایدلمامش اولدیغندن اعرابلری ینه لفظی قالمشدر .

دیکر مثاللرده ایسه مثلا مفردلرده غلام برنجیده فاعل اولدیغندن مرفوع ایکنجیده مفعول اولدیغندن منصوب اوچنجیده بادن طولایی

مجرور اولدیغندن برنجیده مضموم ایکنجیده مفتوح اوچنجیده مکسور
اولمق لازم ایکن یای متکلمه اضافت سببیله مذکور حرکه‌لر حذف
اولنوب یایه مناسب کسره ایله حرکه‌لنمش اولدقلرندن بونلرك اعرابلری
تقدیریدر یعنی برنجیده غلامه تقدیراً مرفوع ایکنجیده تقدیراً
منصوب اوچنجیده تقدیراً مجرور دینور. دیکر مثاللرده واقع [مسلمات
ایله رجال] دخی بو قبیلدندر.

٢٥٦ — ادرنجیسی: اخرنده اعراب محکی ویا بنای محکی اولانلردر
اعراب محکی دیمك بشقه بر ترکیبده حسب العوامل هانکی نوع
اعراب ایله واقع اولمش ایسه انك تکرارنده ینه اول اعراب ایله
ادا ایتمکدر مثلا:

هل رأیتَ زیداً

سؤالنی ایراد ایدن برذاته جواباً برموجب قاعده

من زیدٌ

دیمك لازم ایکن اعراب محکی‌یی محافظةً سؤالده اولدیغی نصب ایله

من زیداً

دینور. بوراده زید خبر اولدیغندن مرفوع اوله‌جغی جهتله تقدیراً
مرفوع دینور. وکذا

أَلَكَ تمرتانِ

سؤالنه دخی برموجب قاعده

دعنی عن تمرتین

دیمك لازم ایکن اعراب محکی‌یه رعایةً

دعنی عن تمرتانِ

دینوب تمرك تثنیه‌سنده حالت جری یا ایله اولدیغندن بوراده تقدیراً مجرور دینور.

اشبو اعراب محکی یا مفردلرده ویاخود مفرد مقامنده اولوب علمیته منقول بولنان ترکیبلرده‌در. مثلا: برذاته علم اولمق اوزره

١ ـ اِنَّ زیداً

٢ ـ هل زیدٌ

من زیدٍ

ترکیبلری موضوع اولسه بونلرده جزؤ ثانی اولان [زید] کلمه‌سی برنجی ایله اوچنجیده اعرابی اولمیان [اِنّ و من]نك معمولی وایکنجیده ینه اعرابی اولمیان عامل معنوینك معمولی اولوب ترکیبلر دخی علمیته منقول اولدقلرندن بونلرك اعرابلری تقدیری اولور.

١ ـ جائنی (اِنَّ زیداً)

٢ ـ رأیت (هل زیدٌ)

٣ ـ مررت (بمن زیدٍ)

کبی که برنجیده (ان زیداً) جائنی‌نك فاعلی اولدیغندن تقدیراً مرفوع وایکنجیده (هل زیدٌ) رأیت‌نك مفعولی اولدیغندن تقدیراً منصوب واوچنجیده (بمن زیدٍ) بانك مجروری اولدیغندن تقدیراً مجرور دینور اما بوکبی علمیته منقول مرکبلرده جزؤ اول معرب اولدیغی حالده جزؤ ثانی‌یه عامل اولور یعنی جزؤ ثانی معرب اولان جزؤ اولك معمولی

اولورسه اول وقت مذکور قاعده جاری اولهمیهرق بونلرك اعرابلری
لفظی اولور. (عبدالله) کبی که ترکیبلرده :

جائنی عبدُاللهِ
رأیت عبدَاللهِ
مررت بعبدِاللهِ ... کبی اولور.

بناء محکی دیمك فی‌الاصل مبنی اولدیغی حالده علم اولهرق استعمال
اولنان کلمهلر دیمکدر. مثلا :

بر ذاته : . . . . . . خمسَةَ عَشَرَ . . . . . . تسمیه اولنسه
اعرابی تقدیری اولور.

۱ ـ جائنی خمسَةَ عَشَرَ
۲ ـ رأیت خمسَةَ عَشَرَ
۳ ـ مررت بخمسَةَ عَشَرَ ... کبی

اما بوکبی بنای محکیلر علم اولمازلرسه زیرده کوروله‌جکی وجهله
اعرابلری محکی اولور .

۲۵۷ ـــ دردنجیسی : آخرنده ماقبلی مکسور یا بولنان کلماتدرکه
بوکلمهلر یا اسم ویا فعل اولورلر .

اسم اولنجه حالت رفع وجرلری تقدیری حالت نصبی لفظی اولور.
قاضی کبی‌که :

جائنی القاضی ـ ده ـ تقدیراً مرفوع
رأیت القاضی ـ « ـ لفظاً منصوب
مررت بالقاضی ـ « ـ تقدیراً مجرور در

فعل اولنجه یالکز حالت رفعی تقدیری اولوب حالت نصب وجزمی لفظیدر .

یرمی – تقدیراً مرفوع
لن یرمیَ – لفظاً منصوب
لم یرمِ – لفظاً مجزوم اولدیغی کبی

تنبیه — اخری الف اولان مفردلرده دینلدیکی کبی بونلرده ده اجتماع ساکنین ایچون یالر لفظاً حذف اولنسه‌لر دخی اعرابلری ینه مذکور قاعده‌یه تابعدر .

جائنی قاضٍ – تقدیری
رأیت قاضیاً – لفظی
مررت بقاضٍ – تقدیری اولور

٢٥٨ — بشنجیسی : اخرنده ماقبلی مضموم واو اولان فعللردرکه بونلرك یالکز حالت رفعلری تقدیری حالت نصب وجزملری لفظیدر .

یغزوُ – تقدیری
لن یغزوَ – } لفظی اولدیغی کبی
لم یغزُ – }

٢٥٩ — آلتنجیسی : اعرابی حروف مخصه ایله اولان (اسماء ستّه وجمع مذکر سالملر وتثنیه‌ایله بونلرك ملحقاتی] ابتداسنده همزۀ وصل بولنان کلماتك اولارینه اتصال ایتدکلری حاللردر یعنی : همزۀ وصلی حاوی اولان کلمه‌لرك اولنه اسماء ستّه‌دن ویا جمع مذکر سالملر وتثنیه‌لر وآنلرك ملحقاتندن بری اتصال ایتدکلرنده حرف ساکن علامت

اعراب اولان حرفلردن اجتماع ساكنين اوله‌جغندن اعراب علامتى اولان حرفلر لفظاً حذف اولنه‌رق اعرابلرى تقديرى اولوركه بووجهله اتصال ايدن كلمات :

اسماء سته‌دن ايسه احوال ثلثه‌سى تقديرى اولور .

جائنى ابوالخيرِ
رأيت اباالخير
مررت بابى‌الخيرِ

جائنى اخوامرأتكَ
رأيت اخاامرأتكَ
مررت باخ امرأتك

كبى بونك برنجى طاقمنده (اب)ك علامت اعراب اولان (واو . الف . يا)سى ساكن اولوب (الخير) ك ساكن اولان لاميله برلشنجه اجتماع ساكنين اولديغندن مذكور (واو . الف . يا) لفظدن حذف ايديله‌رك ماقبلى اولان بانك حركه‌سيله اكتفا ايدلديكى جهتله بونلرك اعرابلرى تقديرى اولور .

وكذا (اخ) ك علامت اعراب اولان (واو . الف . يا)سى ساكن اولوب (امراة)نك ساكن اولان ميميله برلشنجه اجتماع ساكنين اولديغندن مذكور (واو . الف . يا) لفظاً حذف اولنه‌رق ماقبلى اولان خانك حركه‌سيله اكتفا ايدلديكى جهتله اعرابلرى تقديريدر .

جمع مذكر سالم وماحقاتنده ايسه واوك ماقبلنده‌كى حركه‌يه كوره ايكى صورت واردر .

اولكيسى ــ واوك ماقبلى مفتوح اولمقدركه بوحالده اجتماع ساكنينك

دفعی ایچون واو مضموم یا مکسور قالەرق احوال ثلثەسی لفظی اولور (مُصْطَفَوْنَ) کبی که :

جائنی مُصْطَفَوُ القومِ
رأیت مصطفیِ القومِ
مررت بمصطفیِ القومِ ... کبی

ثانیسی — واوڭ ماقبلی مضموم اولمقدرکه بوحالده اجتماع ساکنینی دفع ایچون واو ایله یا حذف اولنەرق احوال ثلثەسی تقدیری اولور (ضاربون) کبی که :

جائنی ضاربُوا القومِ
رأیت ضاربی القومِ
مررت بضاربی القومِ ... کبی

تثنیه وملحقاتی اولنجه یالکز حالت رفعلرنده اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولنەرق اعرابی تقدیری اولوب حالت نصب وجرلرنده یالر مکسور قالەرق لفظی اولور (غلامان) کبی که :

جائنی غلاماَ ابنك ـ تقدیری
رأیت غلامیَ ابنك } لفظی
مررت بغلامیِ ابنك

اولوب (غلام) ڭ تثنیەسنده حالت رفعی الفله (غلامان) وحالت نصب وجری یا ایله (غلامَیْن) ایکن اضافت سببیله نون حذف اولندقدن صوکره حالت رفعده اجتماع ساکنینی دفع ایچون (غلاما) نك تثنیه الفی لفظاً حذف اولنوب میمك فتحەسیله اکتفا اولندیغندن اعرابی تقدیری

اولمشدر حالت نصب وجرده ایسه یالر باقی قالدیغندن اعرابلری لفظیدر.

٢٦٠ — برنجیسی: اعرابی حرکه ایله اولانلرده سکون ایله وقف اولنانلردر. چونکه لسان عربیده حرکه ایله وقف اولنمیوب سکون ایله وقف اولنور.

ان اللّهَ یأمر بالعدلِ والاحسانْ

آیت کریمه‌سنده معمول بالتبعیه اولان [احسان] متبوعنه کوره مجرور اولمق لازم ایکن وقف اولندیغی ایچون ساکن اوقنوب اعرابی تقدیری اولمشدر. اما وقف ایدلمزسه اعراب ینه لفظی قالیر نته‌کیم بلا وقف آیت کریمه اشاغی طوغری تعقیب اولنورسه

ان الله یأمر بالعدل والاحسان وایتاءِ ذی القربی ... الخ

اولدیغی کبی احسانك جری اثبات اولنه‌رق اعرابی لفظی اولور. شاید کلمه‌نك اخرنده تنوین تمکین بولنورسه حالت رفع وجری تقدیری وحالت نصبده تنوین الفه قلب اولنه‌رق اعرابی لفظی اولور.

جائنی زیدٌ ــ یرینه حالت وقفده ــ جائنی زیدْ

رأیت زیداً ــ « نصبده ــ رأیت زیدا

مررت بزیدٍ ــ « جرده ــ مررت بزید ... دینور

٢٦١ ـــ اعراب محلی: اعرابك لفظاً ویا تقدیراً ایفاسنه کلمه‌نك بالذات کندیسی مانع اولدیغی محللرده واقعدرکه بو محللرده ایکی یردن عبارتدر.

٢٦٢ — برنجیسی: اخری اعراب غیر محکی ایله مشتغل اولان اسملردر.

مررت بزیدٍ

کبی که بوراده زید، مررت نك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمسی لازم ایدیسه‌ده با حرف جرینك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن محلاً منصوب اعتبار اولنور وکذا

اعجبنی ضرب زیدٍ

ترکیبنده زید، ضرب مصدرینك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمسی لازم ایدیسه‌ده فاعللکدن اول ضربه مضاف الیه واقع اولوب اسم مضافك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن بوراده دخی محلاً مرفوعدر وکذا

مُرَّ بزیدٍ

ترکیبنده زید، مُرَّنك نائب فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمسی لازم ایدیسه‌ده با حرف جرینك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن بوراده‌ده محلاً مرفوعدر.

٢٦٣ — ایکنجیسی : مبنی اولانلردر.

مبنیلر بالاده محل مخصوصنده بیان اولندیغی وجهله [مبنی الاصل] و[مبنی العارض] ناملریله ایکی نوع اولوب :

مبنی الاصللر : دخی [حروف . ماضیلر . لامدن مجرد امرلر . جمله‌لر] درکه بومقامه کوره اولان حاللری بروجه آتی تعریف اولنور شویله که :

حرفلر — هیچ بروقتده و هیچ بر یرده معمول اولمدقلرندن کندیلرنده اعراب آرانماز .

فعل ماضیلر ـ کندیلرنده اصل اولان معمول اولمامق ایسه‌ده [اَنْ] مصدریه‌دن ویاخود [اِنْ] جازمه‌دن صوکره کلوب مضارع یرینی طوتجه محلاً معرب عد اولنورلرکه برنجی حالده محلاً منصوب وایکنجی حالده محلاً مرفوع عد اولنورلر

١ ـ اعجبنی اَنْ ضَرَبْتَ و تَقْتُلَ

٢ ـ اِنْ ضَرَبْتَ وتَقْتُلْ ضربتُكَ و اَقْتُلْ

کبی که بونلردن برنجیده (ضَرَبَ) فعل ماضیسی مضارع مقامنده اولدیغی ایچون محلاً منصوبدر بوراده [وتَقْتُلَ] معطوفنك لفظاً منصوب اولمسی دخی بوخصوصی تأیید ایدر. ایکنجیده شرط و جزا واقع اولان [ضَرَبَ] فعل ماضیلری مضارع مقامنده اولدقلریچون محلاً مجزومدرلر بونلرده ده [تَقْتُلْ و اَقْتُلْ] معطوفلرینك مجزوم اوله‌رق واقع اولملری بونی تأیید ایدر.

لامدن مجرد امرلر ـ مذهب مرجح اولان بصریونه‌کوره معمول اوله‌مدقلرندن بونلرده دخی حرفلر مثللو اعراب ارائمز [اما کوفیونه کوره لام مقدر اولدیغندن محلاً مجزوم عد اولنورلر].

جمله‌لر ـ بونلر دخی ماضیلر کبی اصلنده معرب دکللر ایسه‌ده بروجه آتی احوالده محلاً معرب عد اولنورلر. شویله‌که: جمله‌لر یا مفرد مقامنه قائم اولورلر یا اولمازلر.

مفرد مقامنه قائم اولان جمله‌لر ـ لفظی مراد اولان ویاخود معنای مصدری قصد اولنانلردرکه بوایکی حالده محلاً معرب اولورلر. یعنی: اسم مفردلر کبی [مبتدا. خبر. فاعل. نائب فاعل. مفعول.

مضاف الیه وسائر معمولات] مقاملرنده بولنه جقلرندن اول مقاملره
کوره محلاً معرب اولورلر نته کیم :

زیدٌ قائمٌ جملةٌ اسمیةٌ

ترکیبنده [زید قائم] جملهٔ اسمیه سنك لفظی مراد اولندیغی یعنی بوراده
[زید قائم] جمله سی [هذااللفظ] مقامنده بولندیغی جهتله مفرد کبی
مبتدا عد اولنور وبناءعلیه محلاً مرفوع دینور. [مقول قول] تعبیر
اولنان یعنی قولدن صوکره واقع اولان جمله لرك دائما لفظی مراد
اولندیغی جهتله مفرد مقامنده اولەرق محلاً معرب اولورلر. نته کیم :

قلت لزیدٍ لاتفعل المکروه

دینلدکده مقول قول [لاتفعل المکروه] جمله سی اولوب لفظی مراد
اولندیغندن وترکیبه کوره قلت نك مفعول بهی اوله جغندن محلاً منصوب
عد اولنور وکذا

بلغنی انَّكَ قائمٌ

ترکیبنده [انَّكَ قائمٌ] جملهٔ اسمیه سنك لفظی مراد اولمیوب [بلغنی
قیامُكَ] تأویلنده اولدیغندن معنای مصدری مراد اولندیغی جهتله
بودخی مفرد مقامنده اولەرق بلغنی فعلنك فاعلی اولمقله محلاً مرفوع
عد اولنور. وکذا

وأَنْ تصومُوا خیرٌ لکُمْ

آیت کریمه سنده [ان تصوموا] جمله سنك لفظی مراداولمیوب [صیامکم]
تأویلنده اولدیغندن معنای مصدری مراداولندیغی جهتله مفرد مقامنده
بولنەرق مبتدا اولمقله محلاً مرفوعدر.

جمله‌لرده معنای مصدری ظهوری گرچه حروفات مخصوصه‌سیله اولورسه‌ده بعضاً حرف مصدری اولمیه‌رق دخی معنای مصدری ظهور ایدرکه بوده مضاف الیه واقع اولان جمله‌لردر بناءعلیه بونلرده محلاً مجرور اولورلر .

یومَ ینفعُ الصادقین صدقُهُم

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که بوراده [ینفع الصادقین صدقهم] جمله‌سی [نفع صدق الصادقین] تأویلنده اولوب حرفسز معنای مصدری مراد اولندیغی جهتله مفرد مقامنده اوله‌رق (یوم)نك مضاف الیهی اولدیغندن محلاً مجرور عد اولنور .

مفرد مقامنه قائم اولمیان جمله‌لر — ایکی یرده محلاً مرفوع و آلتی یرده محلاً منصوب بریرده محلاً مجزوم ودرت یرده متبوعنه تبعاً محلاً معرب اولورلرکه :

محلاً مرفوع اولدقلری ایکی یردن :

برنجیسی — مبتدایه خبر واقع اولان جمله‌لردر

زیدٌ ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی زید مبتدا سنك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع عد اولنور .

ایکنجیسی — باب اِنَّ یه خبر واقع اولان جمله‌لردر .

اِنَّ زیداً قام ابوه

کبی که [قام ابوه] جملهٔ فعلیه‌سی اِنَّ نك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع عد اولنور . جمله‌لرك محلاً منصوب عد اولندقلری آلتی یردن :

برنجیسی — باب کان یه خبر واقع اولان جمله‌لردر.

کان زید ابوه عالم

کبی که [ابوه عالم] جملهٔ اسمیه‌سی کان نك خبری اولدیغندن محلاً منصوب عد اولنور.

ایکنجیسی — باب کاد یه خبر واقع اولان جمله‌لردر .

کاد زیدٌ یخرج

کبی که [یخرج] جملهٔ فعلیه‌سی کاد نك خبری اولدیغندن محلاً منصوب عد اولنور .

اوچنجیسی — افعال قلوبه مفعول ثانی واقع اولان جمله‌لردر .

عَلِمَ زیدٌ عمراً ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی علم نك مفعول ثانیسی اولدیغندن محلاً منصوبدر .

دردنجیسی — اوچ مفعوله تعدی ایدن فعللره اوچنجی مفعول واقع اولان جمله‌لردر

اَعْلَمَ زیدٌ عمراً بکراً ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی اَعْلَمَ نك اوچنجی مفعولی اولدیغندن محلاً منصوبدر .

بشنجیسی — حال واقع اولان جمله‌لردر

جائنی زیدٌ وهو راکبٌ

کبی که [وهو راکب] جملهٔ اسمیه‌سی زیدك حالی اولدیغندن و حاللر

معمول منصوبلردن اولدقلرندن بورادهده محلاً منصوب عد اولنور.

التحیسی — افعال قلوب کندیلرندن معلق اولان جملهلردرکه بوراده اول باول کیفیت تعلیقی بیان ایدهجکز. شویلهکه:

افعال قلوبك معموللرینه حروف صدارتدن اولان[کلمهٔ استفهام. کلمهٔنفی. لام ابتدا. لام متم. خبرینه لام ابتدا داخل اولان اِنَّ] داخل اولورسه اول فعللرك لفظاً عملدن ابطالی واجب اولورکه بوکا [تعلیق] دینور وبو خصوصده مذکور جملهلر محلاً منصوب اعتبار اولنورلر.

١ ـ علمتُ (أزيدٌ عندك ام عمروٌ)

٢ ـ رأيتُ (ما زيدٌ منطلقٌ)

٣ ـ وجدت (لَزيدٌ منطلقٌ)

٤ ـ لقدعلمت (لَتَأْتِيَنَّ مَنيِّ)

٥ ـ علمت (اِنَّ زيداً لَقائمٌ)

کبیکه بونلرده معترضه ایچندهده کوستریلان جملهلره مذکور حروف صدارت داخل اولدیغندن ومحافظهٔ صدارت ایچون ماقبللری کندیلرینه لفظاً عامل اولهمدقلرندن جملهلر حال اصایلرنده قالمشلر ایسهدهمذکور افعال قلوبه معناً مربوط ومفعول اولدقلرندن محلاً منصوب اعتبار اولنورلر.

فائده — افعال قلوبدن بری معمولینی بیننده ویا معموللرندن صوکره واقع اولورسه اول فعلك اعمالی ویاخود لفظاً ومعناً عملدن ابطال یعنی الغاسی جائزدر، یعنی

زيداً علمت منطلقاً　　وزيداً منطلقاً علمت

صورتلرنده اعمالی وياخود :

زيدٌ علمتُ منطلقٌ و زيدٌ منطلقٌ علمتُ

طرزنده الغاسی جائز اولور.

جملەلرك مجزوم اولدقلری برمحل دخی شرط جازمه قارشو [فا] ياخود [اذا] ايله جواب واقع اولان جملەلردر.

إنْ تُكرمنى فانت مُكرَمٌ

تركيبنده [فانت مكرم] جملهٔ جوابيەسی فادن و

إنْ تُصبهم سيّئةٌ بما قدّمت ايديهم اذاهم يقنطون

ايت كريمەسنده [اذاهم يقنطون] جملهٔ جوابيەسی اذادن صوكره شرط جازمه جواب واقع اولدقلرندن محلاً مجزوم عد اولنورلر.

جملەلرك متبوعه تبعاً محلاً معرب اولدقلری درت يردن:

برنجيسی — نكرەيه صفت واقع اولان جملەلردركه متبوعلری اولان موصوفلرك اعرابی كبی بونلرده محلاً معرب عد اولنورلر.

جائنی رجلٌ ابوه قائم

كبی كه [ابوه قائم] جملەسی نكره اولان رجلك صفتی اولديغندن ورجل ايسه جائنینك فاعلی اولوب مرفوع ايدوكندن مذكور [ابوه قائم] جملەسيده محلاً مرفوع اولور.

ايكنجيسی — مفرده ياخود اعرابدن محلی اولان جملەيه معطوف اولان جملەلردركه بونلرده معطوف عليهلرينك اعرابی كبی محلاً معرب اولورلر.

١ ـ زیدٌ ضاربٌ و یَقتُل

٢ ـ زیدٌ ابوه قائمٌ وابنه قاعدٌ

کبی که برنجیده [یقتل] جمله‌سی ضارب مفردینه وایکنجیده [ابنه قاعد] جمله‌سیدخی معرب اولان [ابوه قائم] جمله‌سنه معطوف اولدیغندن ومذکور معطوف علیهلر خبر اولوب مرفوع اولدقلرندن [یقتل] و[ابنه قاعدٌ] معطوفلری دخی محلاً مرفوع عد اولنورلر.

اوچنجیسی ــ مفردلردن و یاخود اعرابدن محلی اولان جمله‌لردن بدل واقع اولان جمله‌لردرکه بونلرده متبوعلرینك اعرابلری کبی محلاً معرب اولورلر .

١ ـ واسرّوا النجوى الذين ظلموا هل هذا الا بشرٌ مثلُكم

٢ ـ انَّ الذين كفروا سواءٌ عليهم أ انذرتهم ام لم تنذرهم لا يؤمنون

آیت کریمه‌لرندن برنجیده [هل هذا الا بشر مثلکم] جمله‌سی [نجوی]دن بدل اولوب [نجوی] ایسه [اسروا]نك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمقله مذکور جمله دخی محلاً منصوب عد اولنور. وایکنجیده [لا یؤمنون] جمله‌سی [سواء علیهم أ انذرتهم ام لم تنذرهم] جمله‌سنك بدلی اولمقله برابر [اِنَّ]نك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع اولدیغی ایچون بدل اولان [لا یؤمنون] جمله‌سیده محلاً مرفوعدر .

دردنجیسی ــ اعرابدن محلی اولان جمله‌یه تأکید واقع اولان جمله‌لردرکه بونلرده مؤکد بهلری اولان جمله‌لرك اعرابلری کبی محلاً معرب اولورلر .

زیدٌ ابوه قائمٌ ابوه قائمٌ

کبی که مؤکدبه اولان برنجی [ابوه قائم] جمله‌سی زیدك خبری اولوب محلاً مرفوع اولدیغندن تأکید اولان ایکنجی [ابوه قائم] جمله‌سیدخی محلاً مرفوعدر .

تنبیه ـ اظهار و امثالی بعض کتابلرده عطف بیان دخی بوقبیلدن اولمق اوزره درمیان ایدلمش ایسه‌ده بیانك جمله واقع اولمسی معانیونه کوره اولوب شیخ النحویون اولان ابن هشام بیانك بالذات جمله اوله‌میه‌جغنی کبی جمله‌یه دخی تابع اوله‌میه‌جغنی قطعیاً بیلدرمش اولدیغندن بو مسئله‌یی بزده نحومزه ادخال ایتمدك .

بورایه قدر ذکر اولنان احوال خلاصه ایدیلورسه جمله‌لر اعراب نقطۀ نظرندن ایکی قسم اولوب

قسم اولی ـ مفرد ایله تأویل اولنانلردرکه بونلرده لفظی مراد اولان و یاخود معنای مصدری قصد اولنانلر اولوب دائما محلاً معرب اولورلر .

قسم ثانیسی ـ مفرد ایله تأویل اولنمیان و یالکز اون اوچ یرده معمول اولوب محلاً معرب اوله‌رق احوال سائره‌ده اعراب قبول ایتمین جمله‌لردرکه مذکور اون اوچ یرده [مبتدایه خبر . باب اَنَّ یه خبر . باب کان یه خبر . باب کاد یه خبر . افعال قلوبه مفعول ثانی . اوچ مفعوله تعدی ایدنلره مفعول ثالث . حال . تعلیق . شرط جازمه فا ویا اذا ایله جواب . نکره‌یه صفت . معطوف . بدل . تأکید] واقع اولمقدر .

مبنی العارضلر دخی بالاده بیان اولندیغی وجهله لازم وغیر لازم اولوب لازملر ـ ایکییوزفرق برنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله [مضمرات .

اسماء اشارات . ای وایّه‌دن ماعدا موصولات . اسماء افعال . فَعالِ وزنلری . اصوات . بعض مرکبات . بعض کنایات . بعض ظروف]درکه بونلر ترکیبده بولندقلری مقاملره کوره یعنی [مبتدا . خبر . فاعل . نائب فاعل . مفعول وسائر معمولاتدن] اولدقلرینه کوره محلاً معرب اولورلر . نته‌کیم جمله‌سی مثال اتیده کوسترلمشدر .

		محلاً مرفوع	محلاً منصوب	محلاً مجرور
ضمیر	متصل	ضربتُ زیداً	اکرمنی زیدٌ	علیّ المعوّل
		ضربتَ زیداً	اکرمك زیدٌ	علیك المعول
		ضرب زیداً	اکرمهُ زیدٌ	علیه المعول
	منفصل	ماضرب زیداً الاانا	ایای اکرم زیدٌ	....
		ماضرب زیداً الاانت	ایاك اکرم زیدٌ	....
		ماضرب زیداً الاهو	ایاه اکرم زیدٌ	....
اسم اشارت		هذابی	اِنَّ هذابی	مررت بهذاالرجلِ
موصول		جائنی الذی یحبك	رأیت الذی یحبك	مررت بالذی یحبك
اسم فعل		آمینَ خاتم الدعاءِ	قال آمینَ	ختم دعاءهُ بآمینَ
فعالِ وزنی		جائت خدامِ	رأیتُ خدامِ	مررت بخدامِ
صوت		غاقِ صوت الغرابِ	اِنَّ غاقِ صوت الغراب	کرهت سماع غاقِ
مرکبات		قال سیبویهِ	سمعتُ سیبویهِ	اخذت عن سیبویهِ
		قال معدی کربُ	سمعت معدی کربَ	اخذت من معدی کربَ
		جائنی احدَعشرَ رجلاً	رأیت احدَعشرَ رجلاً	مررت باحدَعشرَ رجلاً

کنایه — جائنی کذا درهماً صرفتُ کذا درهماً اشتریتهُ بکذا درهماً
ظرف — مضی امسِ اعتکفتُ امسِ مارأیتهُ مذامسِ

غیرلازمهلر — محل مخصوصنده سبق ایلدیکی وجهله واجب البناء وجائزالبناء اولەرق ایکی نوعدر.

واجب البناء اولانلر — ایکیوز قرق ایکنجی مادەده بیان اولندیغی وجهله وجوباً مبنی اولدقلری صورتلرده بولنورسەده ترکیبده واقع اولدقلری مقاملره کوره محلاً معرب عد اولنورلر نتهکیم زیردەکی مثالده کوسترلمشدر.

ظرفلر	— (...) (امابعدُ فاقولُ) (للّهالامر من قبلُ ومن بعدُ) (...)		
منادی	— (...) (یازیدُ)	(.......)	(...)
منادایه معطوف	— (....) (یازیدُ وعمروُ)	(.....)	(...)
ندبه	— (..) (وازیدا)	(......)	(...)
لا اجوالی	— (....) (لارجلَ فیالدار)	(......)	(....)
مضارعلر	یضرِبْنَ لن یضربْنَ	(....)	(لم یضربْنَ)
	یضربَنَّ لن یضربَنَّ	(....)	(لم یضربَنَّ)

جائزالبناء اولانلر — بالاده محل مخصوصنده کوسترلدیکی وجهله مبنی اعتباری جائز اولانلردرکه ترکیبده بولندقلری مقاملره کوره محلاً معرب دخی عد اولنان وایجابنه کورەده لفظاً معرب اولانلردر. نتهکیم مثال آتیده کوسترلمشدر:

یومَ ینفعُ ـ ده مضاف اولان یوم ظرفی مبنی محلاً مرفوع
یومُ ینفعُ ـ ده یوم معرب لفظاً مرفوع

إِنَّهُ لحق مثلَما انكم تنطقون ـ ده مایه مضاف مثل مبنی محلاً مرفوع
انه لحق مثلُما انكم تنطقون ـ ده مثل معرب لفظاً مرفوع

لاحولَ ولاقوةَ الا بالله ـ ده اسم لالر مبنی محلاً مرفوع
لاحولٌ ولاقوةٌ الا بالله ـ ده « معرب لفظاً مرفوع
لاحولَ ولاقوتاً الا بالله ـ ده حول مبنی قوة معرب
لاحولَ ولاقوةٌ الا بالله ـ ده « « « «
لاحولٌ ولاقوةَ الا بالله ـ ده حول معرب قوة مبنی

لارجلَ ظریفَ ـ ده اسم لایه صفت اولان ظریف مبنی محلاً منصوب
لارجلَ ظریفٌ ـ ده ظریف معرب لفظاً مرفوع
لارجلَ ظریفاً ـ ده « « « منصوب

اولوب بونلردن [لاحول] مثالنك بش صورتده اولمسی شویله‌درکه:

برنجیده: مبنی اعتبارندندر.

ایکنجیده: لا حول ایله لا قوة نك ایکیسنك‌ده مبتدا اولمسندندر.

اوچنجیده: لا حول نك مبنی لا قوة نك لا حول لفظنه یاخود منصوب اولان محل قریبنه عطف ایدلمش اولمسندندر.

دردنجیده: لا حول نك مبنی ولا قوة نك دخی زائداعتباریله مبتدا اولان محل بعیدنه عطف ایدلمش اولمسندندر.

بشنجیده: لاحول‌ده‌کی لا نك لیس‌ه مشابه اولان لا دن عد اولنمسندن وایکنجیده مبنی اعتبارندندر. [لارجل] مثالنده دخی اوچ صورت اولمسی شویله‌درکه:

برنجیسی: ظریفك مبنی اعتباریدر.

ایکنجیسی: ظریفك مبتدا اولان محل بعیده معطوف اولمسندن.

اوچنجیسی: ظریفك لارجل نك لفظنه وياخود محل قریبنه عطف اولنمسندندر.

خاتمه

٢٦٤ — بورایه‌قدر ذکراولنان احوالده قواعد نحویهٔ عربیه‌نك الك مهملری بیان ایدلمش اولمغله بونلری عباره‌لره تطبیق ایچون بوخاتمه‌یی یازدق وبرقاچ مثال انتخاب ایدیوب هربرنده [اصول تحلیل] ایله [عامل معمول تفریقنی] و[اصول اعرابی] کوستردك. بونلره نظراً دیکر عبارلرك دخی تطبیقی لازمدر.

مثال ١

قال النبیّ المحترم صلی الله علیه وسلم « اطلبوا العلم ولوكان بالصين »

« تحلیل »

قال ـ فعل ماضی متعدی.

النبیّ ـ قال نك فاعلی.

اطلبوا العلم ولوكان بالصين ـ جمله‌سی قال نك مفعولی اولوب دیکرلری متعلقات کلامدن اولدیغندن وبوکلامده فعل تصدر ایتدیکندن من حیث المجموع برجملهٔ فعلیه‌در.

النبیّ المحترم ـ ترکیب توصیفی اولوب (نبی) موصوف (محترم) آنك صفت ذاتیسیدر وصفتك موصوفنه اون شیدن دردنده مطابقتی

شرط اولدیغندن بورادهده [تعریفده. تذکیرده. افرادده. اعرابدن رفعده] موافقدر.

بوراده [محترم] اسم مفعول اولدیغی ایچون نائب فاعل ایستر اوده جوازاً مستتر اولوب نبی‌یه راجع اولان هو ضمیریدر.

صلی ـ فعل ماضی لازم اولدیغندن مفعولی یوقدر.

الله ـ صلی نك فاعلی اولوب [صلی الله] جمله‌سی جملهٔ فعلیه‌در.

علیه ـ ده [علی] حرف جر متعلقی صلی فعلی [ه] ضمیر مجرور متصل اولوب مسبوق (نبی) یه راجعدر.

وسلم ـ ده واو حرف عطف اولوب جمع ایچوندر [سلم] فعل ماضی واو ایله صلی فعلنه معطوفدر. فاعلی تحتنده جوازاً مستتر اولان هو اولوب معطوف علیهی اولان صلی‌یه راجعدر.

صلی الله علیه وسلم ـ جملهٔ دعائیه اولوب (ه) ضمیریله (قال النبیّ المحترم) جمله‌سنه مربوطدر.

اطلبوا ـ امر حاضردر فاعلی جمعه دلالت ایدن واو ضمیری اولوب (العلم) دخی مفعول بهیدر.

ولو ـ ده (واو) واو وصلیه (لو) حرف شرط.

کان ـ افعال ناقصه‌دن فعل ماضی اولوب اسمی تحتنده مستتر اوله‌رق (علم) ه راجع اولان هو ضمیری خبری دخی (بالصین) در.

بالصین ـ ده با حرف جر صین آنك مجروری اولوب جارمع المجرور مستقردر.

« تفریق عوامل »

قال ـ فعل اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسی .

النبیّ ـ فاعل اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندن.

المحترم ـ صفت اولدیغندن معمول بالتبعیه‌دندر . اسم مفعول اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسیدن اولمقله نائب فاعلی اولوب تحتنده مستتر اولان (هو) یی رفع ایله عمل ایدر.

صلی ـ فعل اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسی .

الله ـ فاعل اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندن .

علیه ـ ده (علی) حرف جر اولدیغندن عامل لفظیٔ سماعینك براسمده عامل اولانلرندن (ه) علی نك مجروری اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك مجرور قسمندن.

وسلم ـ ده واو نه عامل نه معمول (سلم) فعل ماضی اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسی فاعلی اولوب تحتنده مستتر هو دخی .

اطلبوا ـ فعل مع الفاعل اولوب (اطلب) عامل لفظیٔ قیاسی (واو) معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندندر.

العلم ـ مفعول به اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك منصوب قسمندن

ولو ـ ده واو ایله لو حرف اولوب نه عامل نه معمولدر.

کان ـ فعل ماضی اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسیدندر اسمی اولوب تحتنده مستتر اولان هو دخی معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندندر .

بالصین ـ جار مع المجرور کان نك خبری اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك منصوب قسمندندر فقط بایه نظراً صین معمول بالاصاله‌نك مجرور قسمندندر.

« اعراب »

قال ـ فعل ماضی لفظاً فتح اوزره مبنی اعرابدن محلی یوق .

النبی ـ فاعل وبناء علیه معمول مرفوع اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر.

المحترم ـ صفت وبناء علیه معمول بالتبعیه اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن موصوفی کبی ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر. آنجق سوز بوراده وقف اولنورسه ساکن اوله‌جغندن حالت رفعی تقدیریدر.

صلی ـ فعل ماضی اخری الف اولدیغندن تقدیراً فتح اوزره مبنی اعرابدن محلی یوقدر.

الله ـ فاعل و بناء علیه معمول مرفوع اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر.

علیه ـ ده (علی) حرف جر اولوب مبنی الاصل اولدیغندن اعرابدن محلی یوقدر (ه) ضمیری مجرور متصل کسر اوزرینه مبنی محلاً مجروردر .

وسلم ـ ده واو حرف عطف اولدیغندن مبنی الاصل اولمقله اعرابدن محلی یوقدر (سلم) فعل ماضی لفظاً فتح اوزرینه مبنی اعرابدن محلی یوقدر. آنجق وقف اولنورسه ساکن اوله‌جغندن تقدیراً فتح اوزره مبنی اولور.

اطلبوا ـ ده اطلب لامدن مجرد امر اولدیغندن مبنی الاصللردن اولدیغی جهتله بصریونه کوره اعرابدن محلی یوقدر . کوفیونه کوره

لام مقدر اعتبار اولنديغندن معرب ولام مذکوره ایله مجزوم عد اولنور. جمع واوى ايسه مبنى العارض لازملردن اولديغندن سكون اوزرينه مبنى محلاً مرفوعدر.

العمر ـ مفعول به وبناء عليه معمول منصوب اولوب كلمات معربه‌دن اولديغندن ذات اعرابك حركه نوعندن فتحه ايله لفظاً منصوبدر.

ولو ـ ده واو ایله لو حرف اولوب مبنى الاصل اولدقلرندن اعرابدن محللرى يوقدر.

كان ـ فعل ماضى لفظاً فتح اوزره مبنى اعرابدن محلى يوقدر.

بالصين ـ ده با حرف اولوب مبنى الاصل اولديغندن اعرابدن محلى يوقدر. الف لام دخى بويله‌در. (صين) كلمات معربه‌دن اولوب بايه نظراً لفظاً مجروردر (بالصين) جار مع المجرور كان نك خبرى اولديغندن واعراب غير محكى ايله معرب اولديغندن محلاً منصوبدر.

٢٦٥ ـ ايشته شو مثالده كوسترلديكى وجهله تحليل و تفريق عوامل ايله اعراب خصوصاتى زيرده‌كى امثله‌ده دخى اجرا اولنورسه ارتق نحو عربى اوكرنيله‌جكندن امثلهٔ آتيه تحرير اولندى.

مثال (١)

ذكر ابو بكر الصلاة يوماً فقال: من حافظ عليها كانت له نوراً وبرهاناً ونجاةً من النار.

مثال (٢)

كتب عمر الى عُمّاله: إنَّ اهمّ اموركم عندى الصلاة. من حفظها و حافظ عليها حفظ دينه. ومن ضيّعها فهو لما سواها اضيع.

مثال (٣)

قال نوشروان: المرؤة أن لا تعمل عملاً فى السر تستحى منه فى العلانيّة .

مثال (٤)

قال بعض الحكماء: إنّ العلماء سرج الازمنة . كل عالم سراج زمانه يستضىءُ به اهلُ عصرهِ .

مثال (٥)

مثل الذى يُعلّم الناس الخير و لا يعمل به كمثل اعمى بيده سراجٌ . يستضىءُ به غيره وهو لا يراه .

مثال (٦)

اضعف الناس من ضعف عن كتمان سره . واقواهم من قوى على غضبه . واصبرهم من ستر فاقته . و اغناهم من قنع بما تيسر له .

مثال (٧)

إنّ الكتاب هوالجليس الذى لاينافق ولايملّ و لايعاتبك اذا جفوته و لايفشى سرّك .

مثال (٨)

خلوة الانسان خيرٌ
من جليس السوء عنده

وجليس الخير خيرٌ
من جلوس المرء وحده

مثال (۹)

کن ابن من شئت و اکتسب ادباً
یغنیك محموده عن النسب

إن الفتی من یقول ها انا ذا
لیس الفتی من یقول کان ابی

مثال (۱۰)

لکل شیٔ زینة فی الوری
و زینة المرء تمام الادب

قد یشرف المرء باد ابه
فینا وان کان وضیع النسب

مثال (۱۱)

قدینفع الادب الاطفال فی صغر
و لیس ینفعهم من بعده ادب

إن الغصون اذا قوّمتها اعتدلت
ولا یلین ولو قوّمته الخشب

« ختام »

قصبار مطبعه‌سی

خلاصهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی
درت مجلد اوزرینه مرتبدر

(ایكنجی جلدك — اوچنجی كتابی)

نحو فارسی

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

قصبار
مطبعه كتبخانه و مجلدخانه سی
باب عالی جاده سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

١ — الفاظ فارسیه ایله لسان فارسیده مستعمل الفاظ عربیه‌نك معانئ اصلیه‌لری اعتباریله و لسان فارسینك شیوۀ مخصوصنه رعایتله ترکیب کلام قواعدینی بیان ایدن فنه [نحو فارسی] تسمیه اولنور .

٢ — ترکیبلر : لسان فارسیده دخی مفید وغیر مفید یعنی تام وناقص اولمق اعتباریله ایکی نوع اولدیغندن وادوات لساندخی بوراده درمیان اولنه‌جغندن بوکتاب ترکیب مفید وغیر مفیدلرله ادواته متعلق معلومات مهمه‌یی بیان ایتمك اوزره اساساً اوچ مقاله اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی مقاله

ترکیب غیر مفیدلر

٣ — ترکیب غیر مفیدلر لسان فارسیده دخی [مزجی. اضافی. تقییدی]ناملریله اوچ نوع اوزره بولنورلر .

نوع اول

ترکیب مزجیلر

٤ — اسناد، اضافت، وصفیت، تعداد، قیودندن بری اوله‌رق ایکی اسمك امتزاجیله بر اسم حاصل ایدن ترکیبه [ترکیب مزجی] دینورکه بونك صورت تشکیلی ایچون قواعد مخصوصه اولمیوب جمله‌سی سماعیدر.

جویبار. جمشید. زردشت. ازرمیدخت. انکشت برك و امثالی مرکبات کبی.

نوع ثانی

ترکیب اضافیلر

٥ — نسبت، تملك، نوع، جنس، معنالرینی افاده ایتمك اوزره ایکی اسمك یکدیکریله اتحادندن متحصل ترکیبه [ترکیب اضافی] دینور و بو ایکی اسمدن اصالت معنا هانکیسنده ایسه اکا [مضاف الیه] و دیکرینه [مضاف] تسمیه اولنور.

٦ — قاعده ١ : لسان فارسیده مضاف مقدم مضاف الیه مؤخر واقع اولوب مضافك اخری مکسور قیلنور و بو کسره‌یه‌ده [علامت اضافت] دینور. نته‌کیم :

چشمِ مور وپایِ مار ونانِ ناکس کس ندید

مصراعنده واقع

چشمِ مور = قارنجه کوزی

پایِ مار = ییلان آیاغی

نانِ ناکس = ناکسك اتمکی

ترکیب ناقصلرنده [چشم . پای . نان] مضاف اولوب مکسور اولدقلری حالده مقدم واقع اولمشلر و [مور . مار . ناکس] دخی مضاف الیه اولوب مؤخر بولنمشلر در .

۷ — مضافك اخرینك مکسور قیلنمسنده صوك حرفك نوعنه کوره یدی صورت واردر .

برنجیسی — مضافك صوك حرفی حروف مدله های رسمیه‌نك غیری برحرف اولدیغی صورتدرکه بو حالده بالاده مذکور احوال‌کبی اشبو صوك حرفك یالکز مکسور قیلنمسی کافیدر .

آبِ دریا = دکز صویی
دستِ من = بنم الم

جوِ اسب = آتك آربه‌سی
گاوِ دهقان = کوی اوکوزی

چایِ چین = چین چایی
رأیِ ایشان = آنلرك رأیی

کوهِ قاف = قاف طاغی
چاهِ خانه = اوك قویوسی ... کبی

ایکنجیسی — مضافك اخری الف ویاخود واو اولوبده محذوف یا وار ایسه اول یای محذوفه اعاده اولنوب مکسور قیلنور .

۱
پا - دن - پایِ اسب = آتك آیاغی
جا - « - جایِ من = بنم یرم

۲
بو - « - بویِ بهار = بهار قوقوسی
رو - « - رویِ او = انك یوزی ... کبی

اوچنجیسی ــ مضافك اخرنده حرف مد اوله‌رق الف ایله واو بولنورسه بر یای مکسوره علاوه اولنور .

اژدها ـ دن ـ اژدهای چین = چین اژدرهاسی

آهو ـ « ـ آهوی ختن = ختن آهوسی ... کبی

دردنجیسی ــ مضاف اولان کلمه عربی اولوبده بر اسم منقوص اولورسه اخرینه برهمزهٔ مکسوره علاوه اولنور .

والی ـ دن ـ والیٔ مملکت = مملکتك والیسی

قاضی ـ « ـ قاضیٔ حجاز = حجاز قاضیسی ... کبی

بشنجیسی ــ مضاف اولان کلمه عربی اولوبده اسم مقصور اولورسه اخری الف صورتنده ایسه بر یای مکسوره کلیر واکر اخری یا ایسه الفه قلب اولندقدن صوکره ینه بر یای مکسور علاوه اولنور .

عصا ـ دن ـ عصای پیر = پیرك عصاسی

آلتنجیسی ــ مضاف اولان کلمه عربی اولوبده اسم محدود ایسه یا اخرنده‌کی همزه مکسور قیلنور ویاخود بو همزه یای مکسوره‌یه قلب اولنور .

صحراء ـ دن ـ صحراء إیران = ایران صحراسی

یاخود ـ صحرای ایران = « «

یدنجیسی ــ مضاف اولان کلمه‌نك اخری های رسمیه ایسه برهمزهٔ مکسوره کلیر .

آینه ـ دن ـ آینهٔ سکندر = اسکندرك آینه‌سی

آشیانه ـ « ـ آشیانهٔ طیر = قوش یوواسی ... کبی

٨ — لسان فارسیده دخی نسبت و تملك بیان ایدن اضافتلره [اضافت لامیه] و نوع و جنس بیان ایدنلره [اضافت بیانیه] تسمیه اولنوب بونلرك لفظده اصلا فرقلری یوقدر انجق معنانك تعلق جهتیله فرق اولنورلر نته‌کیم :

خانهٔ فلان = فلانك اوی
دست من = بنم الم
لامیه

کلك دبیر = کاتب قلمی
درخت بید = سکود اغاجی
بیانیه نوعندندر

اضافت لامیه‌لر

٩ — اضافت لامیه‌لرده مضافله مضاف الیهدن ایکیسنكده مفرد وجمع وبرینك مفرد دیکرینك جمع اولمسی جائزدر . نته‌کیم :

لانهٔ طیر . لانهای طیر . لانهٔ طیور . لانهای طیور
نان ناکس. نانهای ناکس. نان ناکسان. نانهای ناکسان
دینلور .

اضافت بیانیه‌لر

١٠ — اضافت بیانیه‌لرك اکثریسی بر اسم مرکب حکمنده بولنورلر .

منکوش زر = آلتون کوپه
انکشتر سیم = کوموش یوزك ... کبی

١١ — فارسی اضافت بیانیه‌لری دها ایکی صورتله تشکل ایدرلر که انلردن :

برنجیسی — کسرهٔ اضافتك حذفیله اولور که بوکا [ترکیب اضافیٔ مقطوع] دخی تسمیه اولنور .

سِرنامه ـ یرینه ـ سَرنامه = کتاب باشی ... کبی .

ایکنجیسی — مضاف الیهك مضافه تقدیمیله مضافك کسره‌دن عاری اوله‌رق ایرادیدرکه [بوکاده ترکیب اضافیٔ مقلوب] دیرلر .

برك سمن ـ یرینه ـ سمن برك .

گوشهٔ کله ـ « ـ کله‌گوشه

زمینِ مغرب ـ « ـ مغرب زمین ... کبی

تنبیه — بو ایکی صورتده دقت اولنه‌جق بر مسئله واردرکه مضاف ومضاف الیهدن هر ایکیسنك اسم اولمسیدر شاید بونلردن بری صفت اولورسه اولوقت زیرده بیان اولنه‌جق اولان [وصف ترکیبی] نوعندن اولوب اضافت بیانیه اولماز .

١٢ — اضافت بیانیه‌لردن کسرهٔ اضافتله اولانلرده یالکز مضافلر جمع اولوب مضاف الیهلر جمع اولمازلر . ومقطوع ومقلوب اولانلرده بالعکس مضاف الیهلر جمع اولوب مضافلر جمع اولمازلر . نته‌کیم:

١ { منگوشِ زر ـ ده ـ منگوشهای زر
انگشترِ سیم ـ « ـ انگشترهای سیم

٢ { سمنبرك ـ « ـ سمنبرکان
کله‌گوشه ـ « ـ کله‌گوشها

دینلوب بالعکس : [منگوش زرها . انگشتر سیمها . سمنهای برك] دینلمز .

١٣ — فارسی ترکیب اضافیلری ترکیب حالیله ینه مضاف‌الیه واقع اولورلر .

سوراخ (لانه طیر) = قوش یواسنك دلیکی
بوی (درخت بید) = سکود آغاجنك قوقوسی
درخت (کوه قاف) = قاف طاغنك آغاجی
اثر (کلك دبیر) = کاتب قلمنك اثری ... کبی

نوع ثالث

ترکیب تقییدیلر

١٤ — لسان‌فارسیده ترکیب تقییدیلر [ترکیب‌توصیفی] و[وصف ترکیبی] ناملریله ایکی درلو اولوب بروجه‌آتی بیان اولنورلر .

ترکیب توصیفیلر

١٥ — لسان فارسیده بر اسمك اخری مکسور اوقونمق واندن صوکره برصفت‌کتیرلمك اوزره یاپیلان ترکیبه [ترکیب توصیفی] دینور .

[چشم سیاه . مرد ظریف]

کبی که بونلردن (چشم ایله مرد) اسملری موصوف اولوب (سیاه ایله ظریف) انلرك صفتلریدر .

١٦ — قاعده ٢ : فارسی ترکیب توصیفیلرنده دائما موصوف مقدم صفت مؤخر واقع اولوب موصوفك اخری دخی یدنجی ماده‌ده مضافك اخری حقنده بیان اولنان احواله تماماً موافق اولور یعنی مضافك اخر حرفنه کوره اجرا ایدیلن تبدلات موصوفده دخی اجرا اولنور .

١
آبِ لذیذ = طاتلی صو
دستِ کوتاه = قیصه ال
جوِ لطیف = لطیف آرپه
گاوِ بزرك = بیوك اوكوز
چایِ سیاه = سیاه چای
رأیِ سدید = محکم رأی
کوهِ بلند = یوكسك طاغ
گیاهِ خشك = قورو اوت

٢
پای لنك = طوپال ایاق
جای لطیف = كوزل یر
بوی خوش = كوزل قوقو
روی خوب = كوزل یوز

٣
عصای زرین =
آهوی مرغوب = مقبول ومعتبر جیلان

٤
والیٔ عالی = عالی والی
قاضیٔ عادل = عادل قاضی

٥
عصای دراز =
عقبای باقی = باقی عقبا
دعوای کاذب = یالان دعوی

٦ ـ صحرای واسع = كنیش صحرا

٧
آینهٔ مجلیٰ = پارلاق آینه
آشیانهٔ خوب =

١٧ — فارسی ترکیب توصیفلرنده صفتله موصوفك ایکیسیده فارسی ویا بری فارسی دیکری عربی اولدیغی تقدیرده صفتله موصوفك ایکیسیده مفرد ویا صفت مفرد موصوف جمع ویاایکیسیده جمع اولوب یالکز صفت جمع موصوف مفرد اولماز .

١ { بندهٔ دیرینه . جامهٔ پاك
بندهٔ قدیم . جامهٔ طاهر
. منارهٔ بلند

٢ { بندکان دیرینه . جامهای پاك
بندکان قدیم . جامهای طاهر
. منارهای بلند

٣ { مردان پاکان . زنان خوبان
کاوان بزرکان.

دینوب [مرد پاکان . زن خوبان] دینلمز .

انجق صفتله موصوفك ایکیسیده کلمات عربیه‌دن اولورسه اول‌وقت عربیده اولدیغی کبی صفتله موصوف بیننده کمیت وکیفیت اعتباریله مطابقته رعایت لازمدر یعنی : بری مفرد ایسه دیکریده مفرد بری تثنیه ایسه دیکریده تثنیه بری جمع ایسه دیکریده جمع ویاخود مؤنث اولمق لازم اولدیغی کبی بری مذکر ایسه دیکریده مذکر بری مؤنث ایسه دیکریده مؤنث اولمق لازمدر.

١ ـ خلق حسن . وجه ملیح
٢ ـ خلقت حسنه . رتبهٔ رفیعه

۳ ـ نفرینِ مرقومَینْ

٤ ـ مدرسین کرام. معلِمین مرقُومین

٦ ـ اخلاق حسنه .

کبی اولوب موصوفك جمع اولدیغی احوالده ایسه صفتك جمع اوله‌رق ایرادندن زیاده مؤنث صورتنده استعمالی کثیر اولوب بونده برحلاوت مخصوصه اولدیغندن اکثریتله موصوف جمع اولنجه صفتی مؤنث ایراد اولنور .

اشجار مثمره . نباتات نافعه وامثالی صورتلر کبی .

تنبیه — فارسیده تذکیروتأنیث ماده‌سی اولمدیغندن صفتله موصوف کرك ایکیسی بردن فارسی اولسون کرك بری فارسی بری عربی اولسون بالاده مذکور جمع مطابقتندن بشقه برصورتده مطابقت ارانماز . بناءً علیه [بندۀِ کامله] خانۀ واسعه] کبی تعبیرلر یاکلش اولوب [بندۀ کامل . خانۀ واسع] دیمك لازمدر .

۱۸ — ذکر اولنان مطابقت شرائطی یای نسبتله یاپیلان صفتلردن ترکب ایدن ترکیب توصیفیلرده دخی جاریدر یعنی ایکیسنکده مفرد مذکر ویامفرد مؤنث ویا برینك جمع دیکرینك مؤنث اولمسنه دقت اولنور .

۱ ـ لسان عربی . کتاب فارسی

۲ ـ قاعدۀِ عربیه . کتابت فارسیه

۳ ـ قواعد عربیه . افعال فارسیه

دیمك لازم اولوب [لسان عربیه . کتاب فارسیه . قاعدۀ عربی . کتابت فارسی . قواعد فارسی . افعال عربی] دیمك یاکلشدر.

١٩ — مذکور مطابقت شرائطی اول‌قدر مهمدرکه موصوفلر محذوف اولسه‌لر دخی ینه رعایت لازمدر .

٢٠ — فارسی ترکیب توصیفلری ترکیب حاللریله مفرد بر کلمه کبی ترکیب اضافیلره داخل اولوب هم‌مضاف هم‌مضاف‌الیه اولورلر .

مضاف | (والیٔ عالیٔ) مملکت = مملکتك والیٔ عالیسی
| (بوی لطیف) بهار = بهارك کوزل قوقوسی

مضاف الیه | اثر (قلم شکسته) = قریق‌قلمك اثری
| سخن (آشنای‌قدیم) = اسکی دوستك سوزی

مضاف‌مضاف‌الیه - (بوی‌لطیف) (گیاه خشك) = قوری اوتك کوزل قوقوسی اولدیغی کبی .

وصف ترکیبلر

٢١ — بر اسمله برصفتدن ویا براسمله دیکر برکلمه‌دن ترکب ایدوب هیئت مترکبه‌سیله ینه صفت معناسنی‌مشعر اولان ترکیبه [وصف ترکیبی] دینور .

دل ایله فریب - دن -دلفریب
دل » کش - » دلکش

کبی‌که اشبو [دلفریب ایله دلکش] مفرد مقامنده برصفت اولوب دیکر براسمی توصیف ایدرلر.

زن دلفریب = کوکل الدادیجی قادین
مرد دلکش = کوکل آلیجی آدم . . . کبی

۲۲ — لسان فارسیده وصف ترکیبلری اساساً آلتی صورتده تشکیل اولنورکه انلردن :

برنجیسی — بر ترکیب توصیفیده صفتله موصوفك تقدیم وتأخیرندن حاصل اولور .

بهای گران - دن - گرانبها = اغر بهالی
سخن شیرین - « - شیرین سخن = طاتلی سوزلی .. کبی

ایکنجیسی — بر ترکیب توصیفیده موصوفك کسره سنی حذف ایتمکله اولور .

دل شاد - دن - دلشاد = ممنون
سر گران - « - سرگران = اغر باشلی . . . کبی

اوچنجیسی — اضافت بیانیه لردن تشبیهی متضمن اولانلرده مضافك کسره سنی حذف ایتمکله اولور .

گل رو - دن گلرو = گل یوزلی
ماه رو - « ماهرو = آی یوزلی
سرو قد - « سروقد = سروی بویلی
کمان ابرو - « کمانابرو = کمان قاشلی . . . کبی

دردنجیسی — صفت معناسنی متضمن اولان ترکیب اضافیٔ مقلوبدن عبارتدر .

پرتو ماه - دن - ماه پرتو = آی ضیالی
پایهٔ آسمان - « - آسمان پایه = کوك پایه لی . . . کبی

بشنجیسی — اسم مفعولك معمولیله ترکب ایتمسندن عبارتدر .

کارازموده = ایش تجربه ایتمش

جهان‌دیده = عالم کورمش

خمیده‌قد = بلی بوکوك

شکسته‌پر = قنادی قیریق . . . کبی

التنجیسی — بر اسمك آخرینه بر امر حاضر کتیرمکله اولور .

ادب آموز = ادب اوکره‌تن

پیرایه‌بخش = زینت ویرن

پیرایه بخشا = « «

جهان‌پیرا = جهانی تزیین ایدن

جهانتاب = جهانی پارلادان

خاکروب = طوپراق سپورن

خوشگو = خوش سویلییجی

دلارا = کوکل بزه‌یجی

دلاور = بهادر

دلفروز = کوکل پارلادیجی

دلبر = کوکل کوتورن

دلپذیر = مقبول اولان

دوربین = اوزاغی کورن

دلدار = کوکل طوتان

دلربا = کوکل قاپیجی

دلساز = کوکل یاپیجی
دلسوز = کوکل یاقیجی
دلشکن = کوکل قیریجی
دلکشا = کوکل آچیجی
دلکش = کوکل الیجی
دلنواز = کوکل اوقشاییجی
رومال = یوز سورن
رهنما = یول کوسترن
سحرخیز = سحر وقتی قالقان
سرمه‌سا = سورمه سورن
شوق‌افزا = شوق آرتیریجی
فرحفزا = فرح آرتیران
فریادرس = فریاده ایریشن
قدردان = قدر بیلن
قدرشناس = قدر اکلاییجی
کوهربار = کوهر یاغدیران
مولدخوان = مولد اوقویان
مددرس = امداده یتیشن
مددرسان = « «
مدرسه‌نشین = مدرسه‌ده اوطوران
وقعه‌نویس = وقعه یازیجی ... کبی

٢٣ — مذکور آلتی نوع وصف ترکیبلرك جمله‌سی مفرد اعتباریله صفت مقامنده ایسه‌لرده برنجیدن آلتنجی‌یه قدر اولان بش اولکیسی

وصف سببی ویالکز آلتنجیسی وصف ذاتی اولوب جملهسیده بر اسمه صفت اولنجه بر ترکیب توصیفی یاپارلر .

١ { شمشیر (گرانبها) = اغر بهالی قلیج
مرد (شیرین سخن) = طاتلی سوزلی آدم

٢ { مرد (دل اگاه) = کوکله واقف آدم
طفل (دلشاد) = ممنون چوجق

٣ ـ روی (ماهپرتو) = ای پارلتیلی یوز

٤ { مرد (کار ازموده) = تجربهکار آدم
مرغ (شکستهپر) = قریق قنادلی قوش

٥ { آواز (شوقافزا) = شوق ویریجی سس
طفل (دلنواز) = کوکل اوقشایجی چوجق . کبی

٢٤ ـ مذکور وصف ترکیبلرك التنجی نوعنك یعنی بر اسمله بر امر حاضردن ترکب ایدنلرك بعضیلری بر اسم مرکب مقامنده مستعمل اولدقلرندن بوکبیلری ترکیب اضافیلرده بولنوب ایجاب حاله کوره مضاف ومضاف الیه اولورلر .

مضاف { (دلبر) من = بنم دلبرم
مدرسهنشینان عالم =

مضاف الیه { روی (دلبر) = دلبرك یوزی
شمشیر (دلاور) = بهادرك قلیجی ... کبی

٢٥ ـ مذکور وصف ترکیبلردهکی کلمهلرك ایکیسیده فارسی ویا بری عربی بری فارسی اولدیغندن فارسی قاعدهسنه موافق ایسهده ایکی عربی کلمهدن اولنجه انده قاعدهٔ مخصوصه اولمیوب انلر لسان ادبادن صادر اولدیغی کبی ضبط اولنمشلردر .

سعادت احتوا =
ملاحت موسوم =
ملك خصلت = ملك خویلی
فلك مرتبه = فلك كبی یوكسك
وامثالی تركیبلر كبی كه بونلرده وصف تركیبی نوعندندر .

ایكنجی مقاله

تركیب مفیدلر

٢٦ — اسنادایله متصف اوله‌رق مخاطبه برخبر تام ویرن تركیبه [تركیب مفید] دینور .

١
فلان عالم است = فلان عالمدر
من فلانم = بن فلانم
تو فاضلی = سن فاضلسك

٢
شتا رفت = قیش كیتدی
بهار آمد = بهار كلدی
خواجه به مكتب رفت = خواجه مكتبه كیتدی

كتابم در بازار ضایع شد = كتابم بازارده غائب اولدی

كبی كه بونلردن بررقمیله اشارت ایدیلنلر براسمله برصفتدن ویا ایكی اسمدن و ایكی رقمیله اشارت ایدیلنلرده برفعل ایله دیكر اقسام كلمه‌دن تركب ایتمش بولنورلر كه بونلرك برنجی طاقمنه [جملهٔ اسمیه] وایكنجی طاقمنه [جملهٔ فعلیه] تسمیه اولنوب اشبو مقاله‌ده بونلری ومتممات جمله‌یی بیان ایده‌جكمزدن اوچ فصل مخصوص اوزرینه بنا ایلدك :

برنجی فصل

جملهٔ اسمیه‌لر

٢٧ — وصف طریقیله دکل اسناد صورتیله بر اسمله برصفتك ویا ایکی اسمك یکدیکرینه بر ادات ایله ربط اولنمسندن حاصل اولان ترکیب مفیده [جملهٔ اسمیه] تسمیه اولندیغی کبی ربطه سبب اولان اداته دخی [رابطه] دینور .

١ — هوا لطیف است = هوا لطیفدر

من فلانم = بن فلانم
تو فاضلی = سن فاضلسك
ما عالمیم = بز عالمز
شما عسکرید = سز عسکرسکز
ایشان عادل اند = انلر عادلدرلر

ترکیبلری کبی‌که برنجیسی هوا اسمیله لطیف صفتندن [است] واسطه‌سیله و دیکرلریدخی ضمائر نسبیه واسطه‌سیله کسب ارتباط ایتمش اولدقلرندن رابطه‌لر علی‌العموم ضمائر نسبیه‌لر دیمکدر .

٢٨ — رابطه‌لرك لاحق اولدقلری کلمه‌لره [خبر] ودیکرلرینه [مبتدا] تسمیه اولنور ولسان فارسیده قاعدهٔ عمومیه اوله‌رق مبتدا مقدم خبر مؤخر واقع اولور .

مبتدا خبر
من عالمم = بن عالمم
انجادبستان است = بوراسی مکتبدر . . . کبی

٢٩ ـــ جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدالر ضمائر شخصیه‌دن عبارت اولنجه خبرلرده‌رابطه‌لر انلره مقابل اولان ضمائر نسبیه اولور وحالات‌سائره‌ده یعنی مبتدالر ضمائر شخصیه‌نك غیری اولدقلری حاللرده خبرلره دائما [است] داخل اولور وبو سبب عمومی‌یه‌مبنی اشبو است ضمیرینه [ادات خبر] دخی دینور .

١ ـ { من فاضلم . تو فاضلی . او فاضل است
ما فاضلیم . شما فاضلید . ایشان فاضلند }

٢ ـ هوا لطیف است .

٣٠ ـــ جملهٔ اسمیهٔ فارسیه‌لرك منفی صورتلرنده ادات خبردن اول [نه] کلیر . فقط اشبو نه‌یه مذکور ضمائر نسبیه التحاق ایدنجه مفرد متکلم ومفرد غائبله جمع غائبده‌کی نه‌نك هاسی و ضمائرك همزه‌لری حذف اولنوب مفرد متکلمله جمع غائبده یرلرینه بر یای مفتوحه ومفرد غائبده بر یای ساکنه کلیر .

نه ام ـ دن ـ نَیَم
نه‌ئی ـ » ـ نه‌ئی
نه‌است ـ » ـ نیست
نه ایم ـ » ـ نه ایم
نه اید ـ » ـ نه اید
نه اند ـ » ـ نَیَنْد

کبی اولورکه بروجه‌بالا ترکیبده شو :

من فاضل نَیَمْ . توفاضل نه‌ئی . او فاضل نیست

ما فاضل نه‌ایم . شما فاضل نه‌اید . ایشان فاضل نیستند
کبی اولور .

٣١ — فارسی جملهٔ اسمیه‌لرنده ضمائر شخصیه خبر واقع اولدقلرنده
رابطه‌لرینه ضمائر نسبیه‌دن عبارت اولورلر :

جاهل منم = جاهل بنم
عالم توئی = عالم سنسك
فاضل اوست = فاضل اودر
صاحب خانه ماایم = او صاحبی بزز
مسافر شما اید = مسافر سزسکز
مجاور ایشانند = مجاور انلردر ... کبی

٣٢ — لسان فارسیده واردر معناسنه اولان [هست] ایله یوقدر
معناسنه اولان [نیست] دخی مثبت و منفی صورتلرده رابطه اولورلر
و ایجاب حالده طوغریدن طوغری‌یه خبر مقامنده قائم اولورلر .

در مطالعه فائده هست = مطالعه‌ده فائده واردر
در بازی فائده نیست = اویونده فائده یوقدر

دینلدیکی کبی مثلا [اینجا کسی هست] یعنی بوراده کیمسه وارمی
سؤالنه‌ده یالکز [هست] یاخود [نیست] جوابی ویریلور .

٣٣ — فارسی جملهٔ اسمیه‌لرنده ترکیب غیر مفیدلر هم مبتدا هم
خبر واقع اولورلر .

علی (اشنای منست) ـ ترکیب اضافی

(چشم سیاه) مرغوب است } ترکیب توصیفلر
فلان (مرد ظریف است) }

(خانهٔ ما) (جای لطیف است) ـ هر ایکیسی

اولدیغی کبی که بو حاللرده اصل مبتدا وخبر اولانلر ترکیب اضافیلرده مضافلر و ترکیب توصیفیلرده موصوفلر اولوب مضاف الیهلر مبتدا ویا خبر واقع اولان مضافلرك و صفتلرده مبتدا و یا خبر اولان موصوفلرك قیدندن عبارتدرنته کیم [نان ملا حلال است] ترکیبی اساساً [نان حلال است] اولوب ملا مضاف الیهی مبتدا اولان نان مضافنك قیدی وکذا [چشم سیاه مرغوب است] ترکیبی اساساً [چشم مرغوب است] اولوب سیاه صفتی مبتدا اولان چشم موصوفنك قیدیدر .

ایکنجی فصل

جملهٔ فعلیهلر

٣٤ — برفعل ایله اسملردن تشکل ایدن بر ترکیب مفیده [جملهٔ اسمیه] تسمیه اولنور .

١ ـ فلان آمد = فلان کلدی

٢ ـ فلان مرا دید = فلان بنی کوردی

٣ ـ فلان به مکتب رفت = فلان مکتبه کیتدی

٤ ـ فلان درخانه ماند = فلان اوده قالدی

٥ ـ فلان از مکتب می آید = فلان مکتبدن کلییور .

کبی که بونلرده [امد . دید . رفت . ماند. می آید] کلهلری فعل اولوب [فلان] لفظلری (فاعل) و [مرا . بهمکتب. درخانه . ازمکتب] سوزلریده مفعولات اولدقلرندن اولباول اشبو احوال مفاعیلی تدقیق ایدهلم .

فاعل

۳۵ — فعلدن کان حدثك کیمدن صدور ایتدیکنی بیان ایدن اسمدرکه لسان فارسیده دائما مجرد حالنده بولنور .

خواجه کوید طالب شنود

ترکیبنده واقع خواجه وطالب کبی .

نائب فاعل

۳۶ — مجهول فعللرك مفعولی اولوب فاعل مقامنده قائم اولان کلمه [نائب فاعل] درکه بوده مجرد حالنده بولنور .

هوا لطیف شد

ترکیبنده واقع هوا کبی .

مفعوللر

۳۷ — حدثك تأثیر ویا تعلق ایتدیکی ذاتی ویا شیئی کوسترن کلمه‌لره [مفعول] دینورکه لسان فارسیده [مفعول به . مفعول الیه . مفعول فیه . مفعول منه وعنه] ناملریله بش نوع اولمغله بروجه آتی تعریف اولندیلر :

مفعول به

۳۸ — فاعل معرفتیله کان حدثك نه‌یه وکیمه تعلق ایتدیکنی بیلدیرن کلمه‌یه [مفعول به] دینورکه لسان فارسیده کلمه‌نك آخرینه [را] علاوه‌سیله تحدث ایدر . [امروز خواجه‌را دیدم] ترکیبنده واقع [خواجه] کبی اولوب :

ماطائر قدسیم نوارا نشناسیم
مرغ ملکوتیم هوارا نشناسیم

بیتنده واقع [نوارا . هوارا] دخی مفعول بهدر.

اشبو (را) اداتی کلمه‌لره التحاقنده بر تبدلات اولمیوب یالکز ضمائر شخصیه‌دن [من . تو]یه التحاق ایدنجه برینك نونی دیکرینك واسی حذف اولنوب [مرا . ترا] اولور مرا دیدن ترا دیدن کبی .

مفعول الیه

۳۹ — فاعلدن کلن حدثك علاقه‌دار اولدیغی ماده‌یی اشعار ایدن کلمه‌یه [مفعول الیه] دینور که لسان فارسیده ایکی صورتله تشکیل اولنور .

برنجیسی — مفعول به کبی آخرینه [را] الحاقیله اولوب لفظاً مفعول بهدن فرق ایدلمزسه‌ده فعلك کوستردیکی معنا جهتیله تفریق اولنور.

ایکنجیسی — کلمه‌نك اولنه بربای مفتوحه کتیرمکله اولاندر .

اشبو بای مفتوحه داخل اولدیغی کلمه‌نك اولنده همزه اولورسه های رسمیه ایله [به] صورتنده یازیلوب احوال سائره‌ده کلمه‌یه توصیل ایدلدیکی مشهود ایسه‌ده بای زائده‌دن فرق ایچون ایرانك الك بیوك ادیبی اولان فردوسی کبی هر برمحلده های رسمیه ایله یازمق لازمدر بناءً علیه بوایکنجی صورتده مفعول الیه اداتی [به]دن عبارتدر .

اشبو ادات اسم اشارتلره لاحق اولنجه هاسی داله قلب اولندیغی کبی [او[و[این]ك همزه‌لریده کتابتدن ساقط اولور یعنی :

به ان ـ یرینه ـ بدان
به این ـ « ـ بدین

به او ـ « ـ بدو

اولوب حالات سائره‌ده مفعول الیه اولدیغنی کوسترمك ایچون دائما [به] یازلملیدر .

مفعول فیه

٤٠ = فاعلدن کلن حدثك واقع اولدیغی زمان ومحلی بیلدیرن کلمه‌یه (مفعول فیه) دیرلرکه بونلره (ظرف) و(ظرف زمان) و(ظرف مکان) دخی دینوب لسان فارسیده ایکی صورتله تشکیل اولنور .

برنجیسی — کلمه‌نك اولنه [دَرْ] کتیرمکله اولورکه داخل اولدیغی کلماتده برتبدلات اجرا اولنمیوب یالکنز [این] اسم اشارتندن همزه حذف اولنور و [او] ده‌کی همزه لفظدن ساقط اولور .

درین ـ دن ـ دراین
دراُو ـ « ـ دراُو
دَرآن ـ « ـ دَرآنْ

اولوب بشقه یرلرده تبدلات یوقدر نته‌کیم :

تفرقه درروح حیوانی بود
نفس واحد نفس انسانی بود

بیتنده‌کی (در روح) مفعول اولدیغی کبی .

ایکنجیسی — مفعول الیه کبی کلمه‌نك اولنه [به] کتیرمکله اولورکه بوراده ده به‌نك داخل اولدیغی کلمه‌ده واقع اجرا آت مفعول الیه‌ده کینك عینیدر و بو صورتله حاصل اولان مفعول فیه‌ك مفعول الیه‌دن فرقی معنانك دلالتیله اولور .

مفعول منه وعنه

۱٤۱ — فاعل ویا مفعول بهك بر مكان وزماندن ویا بشقه بر شیدن صدورت ورودینی بیلدیرن مفعوله (مفعول منه) و بونلرك بر زمان ومكاندن ویا بشقه بر شیدن آیرلدیغنی بیلدیرن مفعوله ده [مفعول عنه] دینوب هر ایكیسیده كلمه‌نك اولنه [اَزْ] كلمه‌سیله اولوب بو دخی اسم اشارتلره كلنجه [در] كبی اجرای احكام ایدر .

ازاین ـ دن ـ ازین

ازاو ـ « ـ ازو

اَزْآن ـ « ـ اَزآن

كبی اولوب تركیبده ده :

از مكتب می‌ایم = مكتبدن كلیيورم } مفعول منه

فلان ازین جارفت = فلان بورادن كیتدی }
فلان ازان جا كذشت = فلان اورادن كچدی } مفعول عنه

واقع اولمشلردر .

اكثریا از اداتنك همزه‌سی حذف وزا مكسور اوله‌رق ینه بو مقامده استعمال اولنور و اسم اشارتلر ده ینه از كبی اجرای احكام ایدر .

زاین ـ برینه ـ زین

زاو ـ « ـ زو

زِآن ـ « ـ زآن دینور .

نته‌كیم : لطف حق لطفست بیرون ازحساب
فضل او فضلیست افزون ازشمار

بیتنده‌ده (ازحساب . ازشمار) واقع اولمشدر .

٤٢ — لسان فارسیده دخی مفعوللر مطلق ویا مقید بولنورکه مطلق اولانلری بالاده مذکور مثاللرده اولانلری کبیدر .

مقید اولانلری ایسه ترکیب غیر مفیدلردن اولانلردر نته‌کیم :

سر برار ازگلشن تحقیق تا درکوی دین
کشتکان زنده بینی انجمن در انجمن

بیتنده (ازگلشن تحقیق) مفعول منه و (درکوی دین) مفعول فیه (کشتکان زنده) مفعول به در و :

شکر نعمت‌را نکومیکن که حق
دوست دارد بندکان حق کذار

بیتنده (شکر نعمت‌را) ایله (بندکان حق‌کذار) مفعول به‌لری مقید واقع اولمشلردر چونکه بونلردن (ازگلشن تحقیق)ده اصل مفعول اولان گلشن‌اولوب تحقیق انك قیدی و(درکوی‌دین)ده اصل مفعول اولان‌کوی اولوب دین انك قیدی و(شکر نعمت‌را)ده اصل مفعول اولان شکر اولوب نعمت انك قیدی و (بندکان حق‌کذار)ده اصل مفعول اولان بندکان اولوب حق کذار دخی انك قیدیدر .

٤٣ — بعضاً مفعوللردن ادوات حذف اولنور یعنی مفعوللر کندیلرینه مخصوص‌اولان اداتلری القسزین ایراد اولنورلر وبو حالده انلرك نصل مفعول اولدقلری معنادن منفهم‌اولور نته‌کیم بوندن اولکی ماده‌ده مذکور برنجی بیته‌کی (کشتکان زنده) ایله اوچنجی بیتده مذکور (بندکان حق کذار)ك مفعول به اولدقلری معنانك دلالتیله منفهم اولمشدر .

٤٤ — ذکر اولنان مفعوللردن مفعول بهك غیری اولانلر جملهٔ اسمیه‌لرده دخی بولنورلر .

نته‌کیم :

زحق با هر یکی حظی وقسمیست
معاد و مبداء هریك زاسمیست
ازان اسمند موجودات قائم
بدان اسمند در تسبیح دایم

قطعه‌سنده دخی واقع اولمشدر که بونلرك تفریقی قارئلره حواله اولنمشدر .

اوچنجی فصل
متممات جمله

٤٥ — جمله‌لرده ذکر اولنان روابط و احوالدن بشقه جمله‌یی تشکیل و ترکیبه بادی اولان الفاظ و ادواته [متممات جمله] دینور که بونلرده [حال ترکیبی . تمیز . متعلقات فعل . ادوات تعلیل واستعلا ومصاحبت و استعانه وتشبیهلر]دن عبارت اولوب متعلقات فعل دینان شیلر بوندن اول ذکر اولنان مفاعیلدن عبارت اولدیغندن و ادوات مهمهٔ مذکوره دخی بوندن صوکره‌کی مقاله‌ده بیان اولنه‌جقلرندن بوراده حال ترکیبی ایله تمیز کیفیتلری و شرط وجزا احوالی بروجه آتی تعریف اولندی .

٤٦ — حال ترکیبی : جمله‌یی حال ترکیبی صیغه‌سیله تشکیل ایتمکدن عبارتدر .

فلان شادان آمد وشادان رفت

کبی که فلان ممنوناً کلدی ممنوناً کیتدی دیمکدر .

٤٧ — تمییز : اسم وصفتلرك اوللرینه بر بای مفتوحه علاوه سیله تمییز بیان ایدرك انکله جمله تشکیلندن عبارتدر .

فلان بتوانکری وبکمال بمن فائق است

کبی که فلان بکا ثروتجه، کالجه فائقدر دیمکدر .

٤٨ — شرط و جزا : ایکی جمله‌دن بری شرطیه دیکری اکا جزا اولمق اوزره تشکیل اولنان کلام ایکی صورتله اولوب [شرطیهٔ مخصوصه و شرطیهٔ توقیتیه] دینور .

شرطیهٔ مخصوصه : شرط اوله‌جق جمله‌نك اولنه [اکر] کتیرمکله اولور .

اکر بکوشی عالم شوی

کبی که چالیشرسه‌ك عالم اولورسك دیمکدر .

اکر برکهٔ پرکنند ازکلاب
سگی دروی افتد کند منجلاب

بیتی دخی بو قبیلدندر .

شرطیهٔ توقیتیه : شرط اوله‌جق جمله‌نك اولنه [تا] کتیرمکله اولور .

تا توکوشی هرکس ترا دوست دارد

کبی که سن چالیشدقجه هرکس سنی سور دیمکدر .

اوچنجی مقاله

ادوات

۴۹ — لسان فارسینك ادواتی بر حرفدن و زیاده حروفك ترکیبندن متحصل الفاظدن عبارت اولوب تسهیل ضبط وتعریف ایچون ایکی فصل اوزرینه وهر فصلده محرر اولانلر دخی حروف هجا ترتیبی اوزره بروجه آتی تحریر اولندیلر :

فصل اول

بر حرفدن عبارت اولان ادوات

۵۰ — بر حرفدن عبارت اولان ادوات فارسیه [الف. ب. ت. ز. ش. ك. م. ن. و. ه. ی] دن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

الف

۵۱ — الف وسط و اخرده بولنه‌رق معانیٔ مختلفه بیان ایدر. شویله که : وسطده اولنجه اساساً ایکی صورتله تزیید معنا ایدر .

برنجیسی — (الف دعا) دینلان الفدر که دعا مقامنده مستعمل اولان امرلرك دالندن اول کتیرلدیکی صرف فارسی کتابمزك یتمش بشنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش اولان الفدر .

ایکنجیسی — (الف توسل) دینلان الفدر که کلمتین اراسنه کلوب اوچ وجه بیان ایدر .

وجه اول: بر برینك عینی اولان ایکی کلمه اراسنه کیروب برنجی یه توصیل اولنه‌رق انلرده مساوات بیان ایدر .

گوناگون . رنگارنگ . دوشادوش . لبالب
کبی که شو :

وین پراز میوهای گوناگون
وان پراز لاله‌های رنگارنگ

بیتنده ایکیسی واقع اولمشدر .

وجه ثانی : ایکی متناسب کلمه اراسنه کیروب احاطه معناسنی بیان ایدر .

سراسر . سراپا
— و —
میر من خوش می روی کاندر سراپا می رمد
ترك من خوش می خرامی پیش وبالا می رمد کبی

وجه ثالث : ایکی کلمه آراسنه کیروب ایکیسنی بر حکمه ارجاع ایدر .

تکاپو کبی

آخره لاحق اولان الفلر ایسه سکز صورتله بولنورلر .

برنجیسی — (الف زائده) درکه تزیید کلام ایچون بعض کلمه‌لرك آخرینه کلوب بر معنا افاده ایتمز . بسا خاکا کبی .

ایکنجیسی — (الف ندا) درکه اسملرك آخرینه کلوب ندا معناسنی مفید اولور .

پادشاها جرم مارا درگذار
ما گنهکاریم و تو امرزگار

بیتندەکی (پادشاها) ده اولان الف کبی .

اوچنجیسی — (الف تعجب) درکه کلمه‌نك آخرینه التحاق ایله معنای تعجبی مفید اولور .

بسا کردم اندر جهان زندگانی
خوشا نوجوانی خوشا نوجوانی

بیتندەکی (خوشا) لرده اولان الفلر کبی .

دردنجیسی — (الف وصفی) درکه صفت مشبهه یاپیلان کلمه‌لرك آخرلرینه کتیرلدیکی صرف فارسی کتابمزك یوزسکزنجی ماده‌سنده یازلش ایدی . نته‌کیم :

ز دانش دل پیر برنا بود

مصراعنده واقع [برنا] ده‌کی الف بو قبیلدندر .

بشنجیسی — (الف اشباع) درکه تکمیل وزن ایچون یالکز کلام منظومده مستعمل اولوب هیچ بر معنایی مفید اولماز .

دل میرود رذستم صاحبدلان خدارا
دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

بیتندەکی (اشکارا) ده اولان الف کبی .

التنجیسی — (الف مصدری) درکه یای مصدریدن بدل اولوب آخرینه لاحق اولدیغی کلمه‌ده معنای مصدری بیان ایدر .

از پرتو کمال تو دل یافت روشنا

مصرعنده اولدیغی کبی .

یدنجیسی — (الف تحزن) درکه لاحق اولدیغی کلمه‌ده حزنی افاده ایدر .

دردا وحسرتا که عنانم رذست رفت
دستم نمی رسـدکه بکیرم عنان دوست
بیتنده کی (دردا وحسرتا) کلمه‌لرنده‌کی الفلر کبی .
سکزنجیسی — امر ونهیلرك آخرلرینه کتیریلن (الف دعا)در .

ب

۵۲ — ب : حرفی اوائل کلماته داخل اوله‌رق ایکی صورتله اجرای احکام ایدر .
برنجیسی — (باء زائده)درکه دائما مکسور اوله‌رق تحسین لفظ ویا تکمیل وزن ایچون افعال و مصادرك اوللرینه کلیر .
بکردید . بکردد . بکن . بیار کلمه‌لرنده‌کی بای مکسوره‌لر کبی .
ایکنجیسی — (بای مفیده) درکه دائما مفتوح اوله‌رق افعالك غیری‌یه داخل اولوب [مصاحبت . استعانه . قسم . سببیت . ظرفیت . الصاق . وساطت . استعلا . مقابله] اداتی اولور . نته‌کیم :
ببازوان توانا وقوت سر دست
مصرعنده [ببازوان]ده‌کی بای مفتوحه [مصاحبت] ایچون و
بنام خداوند جان افرین
حکیمی سخن در زبان آفرین
بیتنده [بنام]ده‌کی بای مفتوحه استعانه ایچون و
بحق انکه دهد بچکان بستانرا
سپید شیر زپستان سحاب سیاه
بیتنده [بحق]ده‌کی بای مفتوحه قسم ایچون و

بسیم وزر نکونامی بدست آر

مصرعنده‌کی [بسیم وزر]ده اولان بای مفتوحه سببیت ایچون و

بدریا در منافع بی شماراست

اکر خواهی سلامت درکناراست

بیتنده [بدریا]ده‌کی بای مفتوحه ظرفیت ایچون و

عالم ازفیض غبار دل ما لبریز است

رو بدیوار کشدست درخانهٔ ما

بیتنده [بدیوار]ده بای مفتوحه الصاق ایچون و

بروز نبرد آن یل از جمند

بتیغ و بخنجر بکرز وکمند

برید ودرید وشکست و ببست

یلانرا سر وسینه وپای ودست

بیتنده [بتیغ، بخنجر، بکرز]ده‌کی بای مفتوحه‌لر وساطت ایچون و

روبرو آمد دویار نازنین

نکته‌سنج ونکته‌دان وخرده‌بین

بیتنده [روبرو]ده‌کی بای مفتوحه مقابله ایچون و

درین چمن چو دراید خزان بیغمایی

رهش بسرو سهی قامت بلند مباد

بیتنده [بسرو]ده‌کی بای مفتوحه استعلا ایچوندر .

ت

٥٣ — ت: حرفی ضمائر اضافیه‌نك مفرد مخاطبی اولدیغی صرف

فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی ماده سنده بیان ایدلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی .

ز

٥٤ — ز : حرفنك از مخففی اولدیغی ودائما مکسور اوقوندیغی واحوال سائره سی بالاده قرق برنجی مادهده بیان اولنمش ایدی.
زنام ونشان وکمان برتوست کبی

ش

٥٥ — ش: حرفی کندیسی ساکن ماقبلی مفتوح اولدیغی حالده ضمائر اضافیه نك مفرد غائبی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی ماده سنده یازلدیغی کبی کندیسی ساکن وماقبلی مکسور اولدیغی حالده حاصل مصدر اداتی اولدیغی دخی ینه صرف فارسی کتابمزك آلتمش برنجی ماده سنده یازلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی.

ك

٥٦ — ك : حرفی ساکن اولدیغی حالده اخره التحاق ایدرك ادات تصغیر اولدیغی صرف فارسی کتابمزك یکرمی اوچنجی ماده سنده یازلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

م

٥٧ — م : حرفی کلمه نك اولنه و اخرینه کلیر .
اوله داخل اولنجه دائما مفتوح اولوب ادات نهی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك یتمش یدنجی ماده سنده بیان ایدلمش ایدی .

اخره لاحق اولنجه دائما ساکن اولوب ماقبلی مفتوح ویا مضموم اولورکه بو ماقبل مفتوح اولورسه ضمائر اضافیه ونسبیه‌نك مفرد متکلم صورتلریدرکه بونلر دخی صرف فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی وقرقنجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی . مذکور ماقبل مضموم اولورسه اعداد وصفیه اداتیدرکه بو دخی صرف فارسی کتابمزك اوتوز ایکنجی ماده‌سنده بیان اولنمش ایدی .

ن

٥٨ — ن : حرفی مفتوح اولەرق فعللرك اوللرینه کلوب آنلری منفی قیلدیغی صرف فارسی کتابمزك اللی یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی . ینه تکرار اولنورکه بو نون مفتوحه افعاله مخصوص بر ادات نفیدر .

و

٥٩ — و : حرفی ادات عطف اولوب کلمه‌لری ، ترکیبلری ، جمله‌لری یکدیکرینه عطف ایدر .

١ ـ فلان وفلان آمدند

٢ ـ پای او ودست من کوتاه است

٣ ـ فلان آمد وفلان رفت

کبی که برنجیده کلمه‌لری ایکنجیده ترکیبلری اوچنجیده جمله‌لری عطف ایتمشدر .

لسان فارسیده معطوف علیهك اخر حرفی حرف مد ویاخود های رسمیه اولورسه واو عاطفه مضموم اوقنوب (مفصوله) نامیله یاد اولنور .

بالا وُ زیر = الت و اوست

بنده وُ صاحبش = کوله و افندیسی ... کبی

اکر معطوف علیهك اخر حرفی حروف مد وهای رسمیه نك غیریسی اولورسه واو عاطفه تلفظدن ساقط اولوب ضمه سی ماقبلنده کی معطوف علیهك صوك حرفنه انتقال ایدر یعنی بو حاللرده واو اوقونمیوب معطوف علیهك صوك حرفی مضموم اوقونور و بو واوه [موصوله] دینور .

عدل و احسان = عدل و احسان

کی که بونلر آرادہ واو یوغیمش و معطوف علیهك اخری مضموم ایمش کبی یعنی :

[عدلُ احسان] مثللو تلفظ اولنور.

ابروبادومه وخورشید وفلك درکارند

تاتونانی بکف آری و بغفلت نخوری

بیتنك برنجی مصرعنده اولان واولر موصوله اولوب تلفظ اولنمازلر و ایکنجی مصرعنده اولان واو دخی مفصوله اولوب مضموم اوقونور.

ه

٦٠ — ه : حرفی ادات اولمق اعتباریله کلماتك اخرلرینی مفتوح اوقونمق ایچون کتیریلان (های رسمیه) درکه صرف فارسی کتابمزك یدنجی ماده سنده یازلمش ایدی .

ی

٦١ — ی : حرفی اخر کلمه یه لاحق اولوب کسره ینی مد ایدرك اساساً بش معنایی مفید اولورکه انلردن :

برنجیسی — (یای نسبت) اولوب صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی.

ایکنجیسی — (یای مصدری) درکه بوده صرف فارسی کتابمزك آلتمشنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی.

اوچنجیسی — (یای ضمیر) درکه ضمائر نسبیه‌نك مفرد مخاطب صورتی اولدیغی صرف کتابمزك قرقنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی.

دردنجیسی — (یای حکایه) درکه بو دخی صرف فارسی کتابمزك سکسان طقوزنجی ماده‌سنك ایکنجی شقنده بیان ایدلمش ایدی.

بشنجیسی — (یای وحدت) درکه تنکیر معناسنی دخی متضمن اولور.

خدایی که بالا و پست آفرید

مصرعنده [خدایی] ده‌کی یای اخیره مطلقا وحدت ایچوندر و

نگه کن سرانجام خودرا ببین

چو کاری بیابی بهی برگزین

بیتنده [کاری] ده‌کی یا تنکیر ایچوندر.

ایکنجی فصل

بردن زیاده حرفلی ادوات

٦٢ — بردن زیاده حرفدن ترکب ایتمش اولان ادوات فارسیه [آز. آری. از. آسا. است. آن. آنه. اندر. آیا. اینك. ـ با. باری. بان. باز. بَر. برای. بهر. به. بی ـ پس ـ تا. تر.

ترین ـ جُز. ـ چنان. چنین. چو. چون. ـ خواه. ـ دان. دَرـ
را ـ زار. زهی. زنهار. زیرا. ـ سنان ـ کار. گار. کاش.
گاه. گر. گه. که. گویا ـ لیك. لیکن ـ مگر. مند. ـ نا. ناك.
نه. نَ. وا. وار. وان. ور. وش. ولی. ولیکن. وَهْ. وی ـ
ها. هان. هر. هرگز. هم. همان. هماما. همچو. همچون. همین.
هی ـ یا] دن عبارت یتمش بش عدددرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر.

ار

٦٣ — اَز: اداتی زیرده بیان اولنه‌جق اولان (اگر) مخففی
اولوب انك کبی شرط اداتیدر.

زنطق ار فروماند بلبل من اینك
چو بلبل بمدح خداوند ناطق

بیتنده اولدیغی کبی.

٦٤ — آری: اداتی (اَوَتْ) معناسنه اوله‌رق ایجاب ایچوندر.

اَزْ

٦٥ — از: اداتی بالاده‌کی قرق برنجی ماده‌ده مفعول منه‌وعنه
ایچون اولدیغی یازلمش ایدی بوراده بیان اولنه‌جق بر حالی واردرکه
اوده [کِه] دن صوکره واقع اولنجه که نك هاسی حذف وحرکه‌سی
فتحه‌یه تبدیل اولنه‌رق و(از)ك دخی همزه‌سی حذف ایدیله‌رك کاف
مفتوحه ایله برلکده [کَزْ] یازیلور وبویله اوقنور.

کز بسی خلق است دنیا یادکار

مصرعنده اولدیغی کبی که بوراده‌کی (کز) که از مخففیدر.

آسا

٦٦ — آسا : اداتی (کبی) معناسنه ادات تشبیهدر.

چون تواند عاشق ازطوق وفایت سرکشید
قمری آسا طوق اوازکردن اوخواستاست

بیتنده اولدیغی کبی.

أَسْتْ

٦٧ — اَسْتْ : اداتی ادات خبر اولوب ضمائر نسبیه‌نك مفرد غائبی اولدیغنی ولازم کان تفصیلاتنی صرف فارسینك قرقی برنجی وبو کتابك یکرمی یدنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك.

آن

٦٨ — آن : ادات اولمق اعتباریله اوچ صورتله بولنور.

برنجیسی - ادات جمعدرکه صرف فارسی کتابمزك اون التنجی ماده‌سنده یازمش ایدك.

ایکنجیسی - صفت‌مشبهه اداتیدرکه بونی دخی صرف فارسی کتابمزك یوز سکزنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك.

اوچنجیسی - حال ترکیبی اداتیدرکه بونی‌ده صرف فارسی کتابمزك یوز اون برنجی ماده‌سنده تحریر ایلمش ایدك.

آنه

٦٩ — آنه : ادات نسبتدرکه‌صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمشدی.

اَنْدَرْ

٧٠ — آندر : ادات اولمق اعتباریله (در) کبی ادات ظرفیتدر اسم اشارتلرده‌ده انك کبی اجرای احکام ایدر.

حذرکن کاندرِ اما جش نشستی

مصرعنده اولدیغی کبی.

آیا

٧١ - آیا تعجب اداتیدر.

آنانکه خاکرا بنظر کیمیا کنند

آیا بکوشهٔ چشمی بما کنند

بیتنده اولدیغی کبی.

اِینَكْ

٧٢ - اینك : ایشته معناسنه براداتدر

بنده قربان شمایم اینك سرو اینك جان ... کبی.

با

٧٣ — با : اداتی بالاده‌کی اللی اوچنجی ماده‌ده بیان اولنان بای‌مفتوحه کبی [سببیت . الصاق. وساطت. نسبت] ایچوندر نته‌کیم:

باطلعت تو سور نماید ماتم

مصرعنده (باطلعت) ده‌کی با سببیت ایچون و

باغیر دوست صادق

صحبت مکن ای عزیز

بیتنده (باغیر)ده‌کی با الصاق ایچون و

منش باخرقهٔ پشمین کجا اندر کمند آرم

زره‌مونی که مژکانش ره خنجر کذاران زد

بیتنده (باخرقه)ده‌کی با وساطت ایچون و

باخرد باش هرچه خواهی کن

مصراعنده (باخرد)ده‌کی با نسبت ایچوندر.

باری

٧٤ — باری : ادات اولمق اعتباریله ادات تمنیدر .

ساعتی مهلتم بده باری

مصرعنده اولدیغی کبی .

بان

٧٥ — بان : (ادات نسبت) اولوب اسملری صفت یاپدیغنی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك .

باز

٧٦ — باز : تکرار معناسنه اولوب عطف ایچوندر .

کفتی بکن وباز زنی سنك ملامت

مصرعنده اولدیغی کبی .

بَرْ

٧٧ — بَرْ (ادات استعلا) اولوب اوزره واوزرینه معنالرینه کلیر وکندیسندن صوکره اسم اشارتلر کلنجه‌بالاده‌کی قرقنجی ماده‌ده (در) حقنده ایراد اولنان احوال بوراده‌ده ظهور ایدر .

برای

٧٨ — برای : (ادات تعلیل) اولوب ترکجه‌ده ایچون معناسنی مفید اولور .

برای خاطر شما کبی

بهر

٧٩ — بهر : بو دخی ادات تعلیل اولوب ایچون معناسنه کلیر .

بهر شما آمدم کبی

به

٨٠ — به : مفعول الیه اداتی اولدیغی بالاده‌کی اوتوز طقوزنجی ماده‌ده یازلمش ایدی .

بی

٨١— بی : (ادات نفی) اولوب ترکجه‌ده (سز) معناسنی مفید اوله‌رق. دائما اسملره داخل اولور .

کسب کمال کن که عزیز جهان شوی

کسب بی کمال هیچ نیرزد عزیز من

بیتنده اولدیغی کبی .

پس

٨٢— پس : ادات اولمق اعتباریله (ادات تفصیل) اولوب ایمدی معناسنی مفید اولور .

تا

٨٣ — تا : اداتی [ابتدا . انتها . تعلیل . توقیت .

تا سایهٔ مبارکت افتاد بر سرم

مصراعنده‌کی تا (ابتدا) ایچون وشو :

بر اثبات ذاتت که‌در هر صفت هست

گواهند اشیا زمه تا بماهی

بیتنده‌کی تا (انتها) ایچون :

ابروباد ومه وخورشید وفلك درکارند
تاتو نانی بکف آری وبغفلت نخوری

بیتنده‌کی تاده (توقیتیه)در .

تَرْ

٨٤ ــ تر : اداتنك (تفضیل ومبالغه) ایچون اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوز دردنجی و یوز طقوزنجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی شو :

عادلتر وعالمتر ازو هیچ ملك نیست
الاملك العرش تبارك و تعالی

بیتنده‌کی ترلر تفضیل ایچوندر .

تَرِین

٨٥ ــ ترین : اداتنك تفضیل و مبالغه‌ده شدت بیان ایتدیکنی صرف فارسی کتابمزك اوتوز دردنجی ماده‌سنده یازمش ایدك .

جُزْ

٨٦ ــ جُزْ : اداتی (استثنا) ایچوندر .

جز بتأیید اسمانی نیست

مصراعنده اولدیغی کبی .

چُنان

٨٧ ــ چنان : صرف فارسی کتابمزك قرق اوچنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی‌که (انك کبی) معناسنی مفید بر ادات تشبیهدر .

صریر کلك تو درکشف مشکلات جهان
چنانکه نغمهٔ داود در ادای زبور

بیتنده اولدیغی کبی .

چُنین

۸۸ — چنین : دخی چنان کبی ادات تشبیه اولوب بونك کبی معناسنی مفید در .

چُو

۸۹ — چو : (ادات تشبیه) اولوب (چون) مخففیدر (کبی) معناسنی ویرر .

چُون

۹۰ — چون : (ادات تشبیهدر) کبی معناسنی مفید اولور .

خواه

۹۱ — خواه : خواستن مصدرندن امر حاضردر فقط اکثریا (ایستر) معناسنده یعنی مضارع مفرد غائب صورتی ادات کبی استعمال اولنوب (مساوات) بیان ایدر ومکرر دخی قوللانیلور .

خواه بیا وخواه برو = ایستر کل ایستر کیت

خواه ناخواه = ایستر ایستهمز

دان

۹۲ — دان : ادات اولمق اعتباریله (ظرفیت) اداتی اولوب التحاق ایتدیکی اسملری ظرف یاپار .

قلمدان = قلم قونیلان شیٔ

چایدان = چای « »

کلابدان = کل صویی »

بخوردان = بخور یاقیلان شیٔ

نمکدان = طوزلق

کبی که بونلرك اکثریسی لسان عثمانیده‌ده عیناً مستعملدر .

دَرْ

٩٣ — در : مفعول فیه اداتی اولوب هر درلو ظرف حاصل ایتدیکی بالاده‌کی قرقنجی ماده‌ده بیان ایدلمش ایدی .

را

٩٤ — را : مفعول به و مفعول الیه اداتی اولدیغی بالاده‌کی اوتوز سکزنجی و اوتوز طقوزنجی ماده‌لرده یازلمش ایدی بوندن‌بشقه [تعلیل . اضافت . تخصیص] معنالرینی دخی ویرر .

چون بود اصل کوهری قابل
تربیت را درو اثر باشد

بیتنده اضافت ایچون و

حمد بی‌حد ان خدای پاکرا
انکه ایمان داد مشتی خاکرا

بیتنده [پاکرا] ده‌کی را تخصیص ایچون و

لذت صحبت ان شمع سعادت پرتو
باز پرسید خدارا که بپروانهٔ کیست

بیتنده [خدارا]ده‌کی را تعلیل ایچوندر .

زار

٩٥ — زار : محلیت اداتی اولدیغی صرف‌فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

زَهِی

٩٦ — زهی : اداتی تعجب افاده ایدر .

سلامت من دلخسته درسلام تو باشد
زهی سعادت اگر نعمت سلام تو باشم

بیتنده اولدیغی کبی

زینهار

٩٧ — زینهار : یاخود یاسز اولەرق (زنهار) اداتی تنبیەوتحذیر ایچوندر (صاقین ها !) معناسنی ویرر .

زیرا

٩٨ — زیرا : (ادات تعلیل) اولوب جمل اراسنده بولنور .

سار

٩٩ — سار : محلیت اداتی اولوب اسملرك اخرلرینه لاحق اولور

شاخسار . کوهسار . سنگسار

کبی که شو :

بکهساران اگر باران نبارد
بسالی دجله کردد خشك رودی

بیتنده اولدیغی کبی .

ستان

١٠٠ — ستان : ادات محلیت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی مادەسنده یازلمش ایدی .

کار

۱۰۱ — کار : ادات نسبت اولوب کلمه‌یی صفت یاپدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

گار

۱۰۲ — گار : اداتنك سماعی اوله‌رق مبالغهٔ فاعل یاپدیغی صرف فارسی کتابمزك یوز طقوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

کاش

۱۰۳ — کاش : (ادات تمنی) اولوب یالکز استعمالی نادردر دائما کاشکی صورتنده استعمال اولنور ذاتاً کاش بو کاشکی‌دن مخففدر

نامم نشـانهٔ شـد درتهمت و ملامت
ای کاشکی نبودی نام من ونشـان هم

بیتنده اولدیغی کبی .

گاه

۱۰٤ — گاه : محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتـابمزك اون یدنجی ویوز اونجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی بو ادات (بعض) معناسنی دخی ویرر

گه بود کز حکیم روشن رای
برنیـاید درست تدبیری
گاه باشـد که کودکی نادان
بغلط بر هـدف زند تیری

قطعه‌سنده اولدیغی کبی.

گز

١٠٥ — گر : اداتی (گار) و(اگر) مخففیدر.

گار مخففی اولدیغنه نظراً اخره لاحق اولوب محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

اگر مخففی اولدیغنه کوره اکر کبی شرط اداتیدر جمله‌لره داخل اولور

گر بهر موئی زبانی داردت
شکر یك نعمت بکو باصدهزار

ـ و ـ

چنین پند از پدر نشنیده باشی
بیا گر هوشیاری بشنو از من

ـ و ـ

در کوی نیك نامی مارا گذر ندادند
گر تو نمی پسندی تغییر کن قضارا

بیتلرنده اولدیغی کبی .

گَهْ

١٠٦ — گه : اداتی (گاه) مخففی اولوب آنك کبی محلیت اداتی اولدقدن بشقه بعض معناسنه دخی کلیر .

کِهْ

١٠٧ — کِه : (بیان. تعلیل. ربط) اداتی اولوب کندیسندن صوکره (این . او . از) کلنجه کندی هاسی وبونلرك همزه‌لری

حذف اولنوب متصل یازلدیغی کبی کندیسندن صوکره کلن کلمه‌نك ایلك حرفی همزه ایسه کندیسنك هاسی حذف اولنوب متصل یازیلور .

١
که این ـ یرینه ـ کین
که او ـ « ـ کو
که از ـ « ـ کز

٢
که ان ـ « ـ کان
که اسمان ـ « ـ کاسمان

گویا

١٠٨ ــ گویا : ادات اولمق اعتباریله (ادات تشبیه) در .

لیك

١٠٩ ــ لیك : [استدراك] اداتیدر .

لیکن

١١٠ ــ لیکن : دخی بالاده‌کی [لیك] اداتی کبی استدراك ایچوندر .

باد است ملامت کسان درکوشم
لیکن باده‌که اتشم تیز کند

بیتنده اولدیغی کبی .

مگر

١١١ ــ مگر : اداتی [استفهام] و [استثنا] ایچوندر .

دوستان ما مکر ایشانند

ده استفهام ایچون وشو :

کس درین کارتن ندهد
مگران کس که اشنا باشد

بیتنده دخی استثنا ایچون اولدیغی کبی .

منـد

١١٢ — منـد : ادات نسبت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

نا

١١٣ — نا : اداتی بعض کلمه‌لری منفی حالنـده صفت مشـبهه یاپدیغی صرف فارسی کتابمزده یازلمش ایدی بوندن بشـقه مصادرله اسم‌فاعل واسم مفعولله داخل اولور . (ادات نفی) در :

بیك ناتراشیده در مجلسی
برنجد دل هوشمندان بسی

اشبو نا ایله بالاده مذکور بی‌نك فرقی شودرکه بی‌مطلقا اسملره داخل اولور و (سز) معناسنی ویرر نا ایسه نادراً اسملره داخل اولور وبو صـورتده‌ده (دکل) معناسـنی مفید اولور (بی‌کس . ناکس) کبی‌که بی‌کس کیمسه‌سز وناکس آدم دکل یعنی آلچق آدم معناسنه کلیر .

ناك

١١٤ — ناك : ادات نسـبت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

نه

١١٥ — نه : [ادات نفی] اولوب دکل معناسنی اشعار ایده‌رك اسم وترکیبلری وجمله‌لری منفی قیلار ومکرر دخی استعمال اولنور.

نه‌مرداست آن بنزدیك خردمند
كه با پیل دمان پیكار جوید

بیتنده [نه‌مرداست] آدم دکلدر یعنی آدم صایلماز معناسنه اولدیغی : و

عجب از وفای یاران كه تفقدی نفرمود
نه بنامهٔ پیامی نه بخامهٔ سلامی

بیتنده دخی مکرر اوله‌رق ترکیبلری ومضمون جمله‌یی نفی ایتدیکی کبی.

نی

١١٦ — نی : اداتی اساساً نونك كسریله ایسه‌ده بعضاً فتح نون ایله‌ده سویلنور نه کبی ادات نفیدر .

وار

١١٧ — وار : تشبیه اداتیدر

كوروار از تیر مژكانت تنم بی تاب شد
باچنین صید افكنی شك نیست تو بهرا میا

بیتنده اولدیغی کبی.

وَز

١١٨ — وَز : [وا كر] مخففی اولوب اكر کبی ادات شرطدر

کل بخواهد چید بی شك باغبان
ور نچیند خود فرو ریزد زبار

بیتنده اولدیغی کبی.

وان

۱۱۹ — وان : اداتی (بان) کبی برایشله اشتغال ایدنلره مخصوص صفت یاپار

ناتوان = اکمکجی... کبی.

وَش

۱۲۰ — وَش: [ادات تشبیه] در اخره لاحق اولور

ازدرون شو اشنا وز بیرون بیگانه وش
انچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان

بیتنده اولدیغی کبی.

ولی

۱۲۱ — ولی: ادات اولمق اعتباریله (لیك) کبی استدراك اداتیدر

ولی راز را خویشتن پاس دار

مصرعنده اولدیغی کبی.

ولیکن

۱۲۲ — ولیکن : دخی ولی کبیدر .

ولیکن چو پیدا شود رازمرد

مصرعنده اولدیغی کبی .

وَهْ

١٢٣ ــ وَهْ: ادات تعجبدر

وه که کر برخون آن پاکان فرود اید مکس
تا قیامت تلخ کردد بردهانش انکبین

بیتنده اولدیغی کبی.

وَیْ

١٢٤ ــ وَیْ: ضمائردن (او) یرنده مستعمل براداتدر یعنی ضمیر غائب دیمکدر

ها

١٢٥ ــ ها: ادات جمع اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون آلتنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

هان

١٢٦ ــ هان: [ادات تنبیه] و [تحذیر] در نته‌کیم

هان احتیاط کن که نلغزی زراه خیر

مصرعنده [تنبیه] ایچون وشو:

هان ای زبان کشیده کاه تجارت آمد

مصرعده تحذیر ایچوندر.

هر

١٢٧ ــ هر: ادات استغراقدر بوکا یای مفتوحه دخی داخل اولوب معناسنی توسیع ایدر

هر بیشه کمان مبر که خالیست

مصرعنده وشو :

کر بهر موئی زبانی داردت
شکر یك نعمت بکو با صدهزار

بیتنده اولدیغی کبی.

هَرگِز

١٢٨ — هرگز : ادات نفی استغراقی در اصلا معناسنی ویرر

نه هرگز چاه پر کردد زشبنم

مصرعنده اولدیغی کبی.

١٢٩ — هم : [اشتراك وعطف] اداتیدر

چنان می داد زآهن سنکرا آب
که هم اتش برو می جست وهم آب

بیتنده عطف ایچوندر.

همه

١٣٠ — همه : [ادات سور] در یعنی احاطه معناسنی مشتملدر

تو نهان درتتق نور وظهورت همه جا
رویت از غیر نهان وز همه رو پیدائی

بیتنده اولدیغی کبی.

همی

١٣١ — همی : [ادات استمرار] در.

همان

١٣٢ — همان : [ادات حصر] در.

همانا

١٣٣ — همانا : تشبیه ایچون اولوب اکا بکزر معناسنی مفیددر.

زمانه نیارد همانادکر

بیتنده اولدیغی کبی .

همچو

١٣٤ — همچو : دخی تشبیه ایچون اولوب کبی معناسنه‌در .

قدرتت‌را بنهاداست بحکمت برطاق

همچو یك شیشـه بود نه‌فلك مینائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همچون

١٣٥ — همچون : دخی تشبیه ایچون‌اولوب بوده کبی‌معناسنی افاده ایدر .

در طلبکاری انوارتو همچون مه ومهر

از شـفق دیدهٔ افلاك بخـون بالائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همین

١٣٦ — همین : همان کبی ادات حصردر .

یا

١٣٧ — یا : [ادات تردید] در .

یا مکن باپیلبانان دوستی

مصرعنده اولدیغی کبی .

١٣٨ — فائده : ایشته قواعد نحویهٔ فارسیه‌یه متعلق احوال بوراده ختام بولدی .

قارئلرك آلشملری ایچون ایچون اشبو موعظه‌یی درج ایلدك :

موعظه

سخندان پرورده پیر کهن
بیندیشد انکه بکوید سخن

مزن بی تأمل بکفتاردم
نکوکوی کردیر کوئی چه غم

بیندیش و آنکه بر آور نفس
وزان پیش بس کن که کویند بس

سخن را سراست ای خردمند وبن
میاور سخن درمیان سخن

خداوند تدبیر وفرهنك وهوش
نکوید سخن تانبیند خموش

مجال سخن تانیابی زپیش
به بیهوده کفتن مبر قدر خویش

کمال است در نفس انسان سخن
تو خودرا بکفتار ناقص مکن

چرا گویدان چیز در خفیه مرد
که گر فاش گردد شود روی زرد

مکن پیش دیوار غیبت کسی
بود کز پسش گوش دارد کسی

ازان مرد دانا دهان دوخت است
که داند که شمع اززبان سوخت است

تو اول مگو راز دل بر کسی
که او خوب گوید بر هر کسی

سخن تا نگوئی برو دست هست
چو گفته شود یابد او بر تو دست

سخن دیو بند است درچاه دل
ببالای کام و زبانش مهل

توان بازدادن ره نره دیو
ولی باز نتوان گرفتن بریو

بدهقان نادان چه خوش گفت زن
بدانش سخن گوی یادم مزن

ضمیر دل خویش منمای زود
که هرگه که خواهی توانی نمود

ولیکن چو پیدا شود راز مرد
بکوشش نشاید نهان باز کرد

بهایم خموشند وگویا بشر
پراکنده گو از بهایم بتر

بنطق آدمی بهتراست از دواب
دواب از تو به گر نکوئی صواب

مگوی انکه طاقت نداری شنود
چو جوکشته کندم نخواهد درود

چه نیکو زداست این مثل برهمن
بود حرمت هرکس از خویشتن

چو دشنام کوئی دعا نشنوی
بجز کشتهٔ خویش ندروی

نخواهی که نفرین کنند ازپست
نکو کوی تابد نکوید کست

ختام

قصبار مطبعه‌سی

خواجۀ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات مرکبات ادبیات] قواعدینی حاوی درت مجلد
اوزرینه مرتبدر

ایکنجی جلدك — دردنجی کتابی

تطبیقات مرکبات

محرری

ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

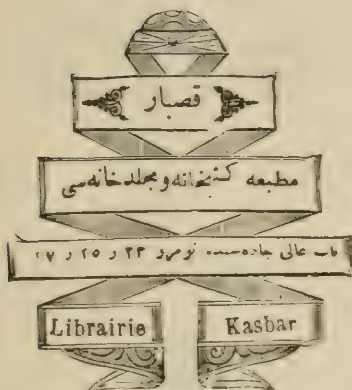
معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : کتابجی قصبار

١٣١١

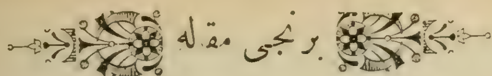
قصبار
مطبعه كتبخانه و مجلدخانه‌سى
باب عالى جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — لسان عثمانیده مستعمل مفردات عربیه و فارسیه‌نك هانکیلری اولدیغی وصورت استعماللری اشبو خواجهٔ لسان عثمانینك برنجی جلدینك بشنجی کتابی اولان [تطبیقات مفردات] کتابنده بالاطراف بیان ایدلمش ایدی . مذکور ایکی لسانك مرکباتندن بعضیلری دخی ترکی ایله امتزاج ایده‌رك لسان عثمانی‌یی تزیین ایلدکارندن بو کتابده دخی انلردن بحث اولنه‌جقدر .

۲ — لسان عثمانیده عربی مرکباتی فارسی مرکباتنه نسبتله دها آز اولوب فارسینك ترکیب غیر مفیدلری عیناً و قواعد مخصوصه‌سی دخی حرفیاً استعمال اولندیغندن بونلری تفریق ایله تسهیل تعلیم ایچون هر بری بشقه بشقه تعریف و ایضاح اولنمق ولسان عثمانینك تحلیلات نحویه‌سیده کوسترلمك اوزره بوکتابی بری [امتزاج مرکبات] و دیکری [تحلیلات نحویه]یه مخصوص اوله‌رق ایکی مقاله اوزرینه ترتیب وتحریر ایلدك .

برنجی مقاله

امتزاج مرکبات

٣ -- ترکی ایله امتزاج ایدن مرکبات عربیه وفارسیه ادوات ایله یعنی حروف معانی ایله ترکب ایده‌رك معنالرینی تزاید ایتمش اولان کلمات ایله ترکیب غیر مفیدلر و عربیدن بعض ترکیب مفیدلر اولوب جمله‌سی شایان تذکار شیلردن عبارت اولدقلرندن تسهیل تفهیم ایچون عربی ایله فارسی‌یی تفریق ایده‌رك هر بری مخصوصاً اشعار ایدنلك اوزره بو مقاله‌یی ایکی فصل اوزرینه یازدق .

فصل اول

مرکبات عربیه

٤ — کلمات عربیه‌دن حروف معانی ایله ترکب ایدنلرك بعضیلری وبرطاقم ترکیبلر لسان عثمانیده استعمال اولندیغندن بو فصلده [حروف معانیله اولان مرکبات] و [ترکیب غیر مفیدلر] و [ترکیب مفیدلر] عنوانلریله اوچ نوع اوزرینه بنا ایتدك .

نوع اول

حروف معانیله اولان مرکبات عربیه

٥ — عربی حروف معانیسندن [با . من . الی . عن . علی . لام . فی . کاف] حرف جرلریله [بلا] ادات سلبی و [ما]ی موصوله و[لا]ی نافیه وناهیه ایله [لدی . مع] ادواتیله اولان مرکباتك بعضیلری

لسان عثمانیده استعمال اولنوب جمله‌سیده بروجه آتی مثاللریله برابر تذکار اولنور .

انجق شوراسی معلوم اولسونکه: بونلرك لسان عثمانیده استعماللری حالنده اعراب معتبر اولمیوب عربینك وقفه حالی کبی ساکن اوله‌رق استعمال اولنورلر وفقط [من . عن . لام] ایله اولانلردن بعضیلری ینه مجرور اوله‌رق قوللانیلورکه بونلرده اشاغیده اولوجهله ضبط ایدلمشلردر.

برده اخرلرنده تاء تأنیث بولنانلرك تالری لسان عثمانیده های رسمیه صورتنه قلب ایدلدیکی کبی تاء مربوطه‌لر تاء طویله صورتنده یازیلیر و اخرلرنده همزه بولنانلرك همزه‌لرینك حذف و ابقالری جائز اولمق و اخرلری مقصور اولانلرك دخی ادوات التحاقنده یانك الفه قلبی اصوللری باقی قالمق شرطلری دائما موجوددر .

برده حرف مشددی حاوی اولان کلمه‌لر لسان عثمانیده بروجه آتی اصولله رعایتله استعمال اولنور .

شویله که :

تشدید کلمه‌نك اولنده بولنماز وسط یاخود اخرده اولور .

وسطده اولنجه تشدیدك تخفیفی جائز دکلدر یعنی (کرّه . نیّت) کبی کلمه‌لرك شده‌سز استعمالی قطعیاً جائز دکلدر انجق (کتّان . حنّا) کبی بعض کلمه‌لرك مستثنا اوله‌رق شده‌سز استعمالی کورولمشدرکه بونلرك ینه بویله‌جه مستثنا اوله‌رق قبولی طبیعیدر .

اخرده اولنجه یا ساکن قالیر یا تحرك ایدر ویا کندیدن صوکره کلن همزه‌یه وصل ایله تحرك ایدر .

برنجی حالده یعنی ساکن اولدقده مخفف تلفظ اولنور . نته‌کیم :

نور ایدی آینهٔ وجه نبی

و

بو بر سرکه قالمش مؤبد خفی

مصراعلرنده ساکن قلان « نبی . خفی » الفاظی مخفف اوقونورلر .

ایکنجی حالده یعنی تحرك ایدنجه دائما مشدد اوقنور . نته‌کیم :

کورونوردی او نبیّ عربی

و

میدر محكّ عاشقان آشوب دل ارام جان

مصراعلرنده تحرك ایتدیکی ایچون ینه « نبی . محك » بونلرده مشدد اوقونور .

انجق « غم . یم » کبی بعض کلمه‌لر تحرك ایتسه‌لرده مخفف اوقونورلر .

اوچنجی حالده یعنی کندندن صوکره کان همزه‌یه وصل ایله تحرك ایدنلر دخی مشدد اوقونورلر . نته‌کیم :

ظنّ ایتمه که شویله بویله بر سوز

ایشته شو صورتلرله استعمال ایدیلوب حرف معانیٔ عربیه ایله ترکب ایدن کلمات عربیه‌دن ادبای عثمانیه‌نك استعمال ایلدکلری درخاطر ایدیلان مقدارندن بعضیلری بروجه آتی تحریر اولندی .

ب حرف جریله اولانلر

٦ — با حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی درخاطر ایدیله‌بیلن کلمات عربیه شو :

بالاتمام . بالاثبات . بالاجلال . بالاحتشام . بالاختصار . بالاختيار .
بالاخره . بالادعاء . بالاستدعا . بالاصاله . بالاعتراض . بالاعتراف .
بالافتخار . بالاقتباس . بالاقتدار . بالاقتضا . بالاكمال . بالالتزام .
بالامتثال . بالامتحان . بالامتياز . بالانشراح . بالانضمام . بالانقسام .
بالانتخاب . بالاهتمام . بالايجاب . بالبداهه . بالبيان .

بالتدريج . بالتخصيص . بالترجيح . بالتصحيح . بالتصويب .
بالتعيين . بالتفريق . بالتمام . بالتحويل . بالتنسيب . بالتنزيل . بالتوقيف .
بالتحرير . بالتحقيق . بالتسليم . بالتسهيل . بالتعديل . بالتغيير . بالتقدير .
بالتقديم . بالتقريب . بالتقسيط . بالتقسيم بالتمثيل . بالتنظيم . بالتوبيخ .
بالترجيح . بالتوديع . بالتوفيق .

بالجمله .

بحق .

بالخاصه . بالخصوص .

بالدوله . بالدور .

بالذات . بذاته .

بالسلامه . بالسيف .

بالصحه .

بالطبع .

بالعافيه . بالعكس . بعينه

بالفرض .

بالقبول . بالقاب .

بالكشف .

باللزوم .

بالمشاهده . بالمعاينه . بالمقابله . بالمقاوله . بالمناسبه. بالمبايعه. بالمجادله. بالمحاربه. بالمحاكمه. بالمذاكره. بالمساعده. بالمشاركه . بالمشارطه . بالمشاوره. بالمصالحه. بالمطابقه. بالمطالعه. بالمعالجه. بالمعاهده. بالمغايره. بالمقاسمه. بالمقايسه. بالمناوبه. بالمواجهه. بالموازنه. بالمواصله . بالنسبه .

بالوجوه . بالوكاله] كبى الفاظدر نته‌كيم :

جمله‌نك اوليدر ختم رسل
ديديلر ذاتى ايچون مأخذ كل
ايلدى جوهر ذاتن [بالذات]
رب عزت سبب مخلوقات
معجزات رخنك [بالاجمال]
ايده‌مز نقلنى عقل فعال
بزده يوق مدحتنه نطقه مجال
وصفن الله بيلير [بالاكمال]

مِنْ حرف جريله اولانلر

۷— من حرف جريله تركب ايدوب لسان عثمانيده استعمالى شايع اولانلردن درخاطر ايديله‌بيلنلرى شو :

[من الازل . من الاول . من بعد . من القديم . من اوله الى اخره . من غير حد . من غير استيهال . من كل الوجوه . من حيث المجموع . من عند الله . من طرف الله . من الباب الى المحراب] كبى شيلردر نته‌كيم :

« حالات مذكوره [من القديم] جريان ايدن احوالدن اولدقلرى كبى

آنلرك يرلرينه قبول ايدلمسی آرزو اولنان يكی شيلره [من كل الوجوه] فائق اولدقلرندن هرحالده امر محافظه‌لرينه اعتنا لازمدر »
عباره‌سنده ايكی دانه‌سی واقع اولمشدر.

إلى حرف جريله اولانلر

٨ — الی حرف جريله تركب ايدوب لسان عثمانيده استعمال اولنديغی مشهود ومسموع اولانلردن خاطرلنه‌بيلنلری شو :

[الی الابد. الی الآن. الی آخره. الی اخر الزمان. الی اخر الدوران. الی ماشاالله. الی يوم القيامه. الی رحمة الله. الی النهايه. الی اخر العمر.] كبی شيلر اولوب بونلر دخی شو :

ابتدای دين ودولتدن [الی يوم التناد]
ايلر اجرای شريعت هرزمان سيف وقلم

بيتيله شو :

« شرقك كلستان كبی مثنوی كبی بيكلرجه آثاری واردركه ادبياتی ايچون [الی الابد] مدار افتخار اوله‌جق شيلردر .»
عباره‌سنده وشو :

« اجسامك تقسيمی [الی غير النهايه] اوله‌ميوب بر درجهٔ غايته واردقدن صوكره ايلروسی بالفعل تقسيم ايديله‌مز »
تعريفنده وشو :

« .... سائر كتب سماويه‌نك قرائت وكتابتی وبعض احكامی قرآن كريمك نزوليله منسوخ اولوب احكام قرآن ايسه [الی يوم القيام] باقيدر .»
عباره‌سنده وشو :

« قران کریمده بسمله حمدله اوزرینه تقدیم اولنوب [الی الآن] بو ترتیب باقیدر. »
فقره‌سنده استعمال اولنمشدر .

عن حرف جریله اولانلر

٩ — عن حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده کورونمش اولانلر دخی شو :
[عن جهلٍ . عن قصد . عن یدٍ . عن قریب الزمان . عن قریب . عن دارالسعاده . عن صمیم القلب .
کبی شیلر اولوب نته‌کیم :
« —— طرفینک شدت تحسری [عن قریب الزمان] شرف ملاقاتك حصولنی انتاج ایده‌جك راده‌یه وارمش —— »
عباره‌سنده واقع اولمشدر .

علی حرف جریله اولانلر

١٠ — علی حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده شایع اولانلردندخی درخاطر ایدیله بیلنلری شو :
[علی الاصول . علی الاطلاق . علی الافراد . علی الاکثر. علی التحقیق . علی التخمین . علی التوالی . علی التفصیل . علی الترتیب . علی الحساب . علی الخصوص . علی الدوام . علی روایةٍ . علی السحر. علی السویه . علی الصباح . علی العاده . علی العجله . علی العموم. علی العمیا. علی الغفله . علی الفور . علی قولٍ . علی قدر الطاقه . علی کلا التقدیرین. علی کلِ حال . علی مراتبهم . علی ملاءالناس .]
کبی شیلردرکه نته‌کیم :

« شو اثر ناچیز عندالتدقیق طبع و نشره سزا کورولەرق [علی الاصول] رخصتنامەسی اعطا بیورلمشدر . »
فقره‌سنده وشو :

« مؤمنلر ایچون [علی الاطلاق] اهل جنت وکافرلر ایچونده [علی العموم] اهل نار دینور . »
فقره‌سنده وشو :

« صغیر اولسون کبیر اولسون [علی الاطلاق] بر معصیتك معصیت اولدیغی دلیل قطعی ایله ثابت ایسه استحلالی کفردر . »
عباره‌سنده وارد اولمشلردر .

ل حرف جریله اولانلر

۱۱ — لام حرف‌جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی مسبوق اولانلردن درخاطر ایدیلنلرده شو :

[لِأَبٍ . لابوین . لِأُم . لاجل التحصیل . لحکمةٍ . لسببٍ نعتهٍ . لغرضٍ . لمصلحة . لوجهٍ . لوجه‌الله .]
کبی شیلردر نته‌کیم :

« ...... کجنده [لمصلحةٍ] پارسه‌عزیمت ایدن ...... پاشا حضرتلری برابرلرنده کوتورمش اولدقلری مخدوملری —— بك افندی‌یی [لاجل التحصیل] اوراده ترك ایله عودت بیورمشلردر . »
فقره‌سنده واقع اولمشلردر .

فی حرف جریله اولانلر

١٢ — فی حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی شایع اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :

[فی الاصل ، فی الاول ، فی الجمله ، فی الحال ، فی الحقیقه ، فی المثل ، فی الفور ، فی سبیل الله ، فیما بعد ، فی الواقع .]

کبی شیلردر .

لـ حرف جریله اولانلر

١٣ — کاف حرف جریله اولان مرکبلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :

[کالاول ، کما کان ، کما فی السابق ، کماینبغی ، کماهو حقه ، کماهی حقها ، کمایلیق .]

کبی شیلردرکه ایکیسی شو :

« مواد مذکوره نك [کما کان] ابقاسی و [کما فی السابق] مرعی الاحکام اولمسی لازم کلمشدر . »

عبارهسنده واقع اولمشدر .

بِلا ایله اولانلر

١٤ — بلااحسان ، بلااحترام ، بلااحتشام ، بلااحتیاج ، بلااحتیاط ، بلااختیار ، بلااخطار ، بلااختلاف ، بلاادعا ، بلاارتکاب ، بلااسکان ، بلااستثنا ، بلااشعار ، بلااشغال ، بلااصرار ، بلااعتبار ، بلااعتراض ، بلااغبرار ، بلاافتخار ، بلاافتراق ، بلااقرار ، بلااکرام ،

بلا التماس ، بلاامتحان ، بلاامتناع ، بلاانتظام ، بلاانقطاع ، بلاانهزام ، بلا اهتمام ، بلا اوهام ، بلا ایمان ، بلا بحث ، بلا بدل ، بلا شرح ، بلاشرط ، بلاضم ، بلافرق ، بلاوزن ، بلاترجیح ، بلاترفیع ، بلا تسلیم ، بلاتسوید ، بلاتصحیح ، بلاتصدیق ، بلاتصویب ، بلا تعریض ، بلاتعریف ، بلاتعقیب ، بلاتعییب ، بلاتقریر ، بلاتقسیم ، بلاتقصیر ، بلاتکدیر ، بلاتمثیل ، بلاتودیع ، بلاتوفیق ، بلاتوقیف ، بلاتهدید ، بلاتامل ، بلاتبدل ، بلاتجسس ، بلاتحری ، بلاتحقق ، بلاتخلف بلاتذکر ، بلاتشکر ، بلاتعجب ، بلاترضیه ، بلاتوصیه ، بلامجادله ، بلا محاکمه ، بلامدافعه ، بلامخابره ، بلامذاکره ، بلامصادمه ، بلا مطالعه ، بلامعالجه ، بلامعاینه ، بلامکالمه ، بلامنازعه .]
کبی شیلردر .

ما ایله اولانلر

۱۵ — ما ایله ترکب ایدنلردن لسان عثمانیده استعمالی شایع اولانلرده شو :

[مابینهما ، مابهالامتیاز ، مابهالتمایز ، مابه الاستحقاق ، مابه الاحتیاج ، مابهالافتخار ، ماجری ، ماحصل ، ماحضر ، مادام ، مادون ، ماسبق ، ماسوا ، ماسویالله ، ماصدق ، مافوق ، مافیالضمیر ، مافیالبال ، ماقبل ، مالاکلام ، مالانهایه ، مالایعنی ، مامللک ، ماوراء ،]
کبی شیلردر . نته‌کیم :

[ماسواللهه] نظر قیلمدی هم
هیچ عیننده دکلدی عالم

و

تبلیغ ایدوب جناب حقدن
نهی ایلدی حکم [ماسبقدن]

و

اول سیرده [ماوزا] کوروندی
تا سدرۂ منتها کوروندی

و

ارباب قلم معرفت آموز محرر
اداب امم [ماحصل] فیض قلمدر

ابیاتیله شو :

« اجزاء عالم : سماوات و [مافیها] ایله ارض و [ماعلیها] دن عبارتدر » تعریفنده بولنمشدر .

لا ایله اولانلر

١٦ — لا ایله ترکب ایدنلردن لسان عثمانیده استعمالی درخاطر اولنه بیلنلر دخی شو :

[لااقل . لاجرم . لاسیّما . لاشك . لاعلی التعیین . لاعن قصدٍ لایتغیر . لاتحصی . لایزال . لایسئل . لایعد . لایعقل . لایموت . لاینقطع .]

کبی شیلردر نته کیم :

بیلنمز بیلنمز مرام خدا
همان ایله [لایسئله] اقتفا

و

جناب رسالتپناه افندمز « برمیت یوق که مسلمیندن [لااقل] یوزکشی اکا شفاعت ایتسونلرده شفاعتلری قبول اولنمسون » بیورمشلردر .

عبارهٔ شریفه‌سنده اولدیغی کبی .

لدی ایله اولانلر

١٧ — لدی ایله ترکب ایدنلردن لسان عثمانیده شایع اولانلرك درخاطر ایدیلنلری دخی شو :

[لدی‌الحاجه ، لدی الکشف ، لدی‌التحری ، لدی التحقیق ، لدی الحواله ،

کبی شیلردر نته‌کیم :

« سزه یازیلان تحریرات اویله‌عادی شیلردن اولیوب [لدی‌الحاجه] سند مقامنده ابراز ایدیله بیلن محرراتدندر . »

فقره‌سنده واقع اولمشدر .

مع ایله اولانلر

١٨ — مع‌ایله ترکب ایدوبده‌لسان‌عثمانیده استعمال اولنانلردن درخاطر ایدیله بیلنلری دخی شو :

[مع‌ذلك ، مع‌مافیه ، مع‌هذا ، مع‌الممنونیه ، مع‌الحجاب ، مع‌زیادة ،

کبی. شیلردر نته‌کیم :

« نامحدود اولان فکرك آثارینه برحد وضع ایتمك ممکن اوله‌ماز [مع‌مافیه] انواع مخلوقاتك کافه‌سی بیلنه‌مدیکی ایچون مناقب طبیعیاتی

تقسیمات فنوندن خارج طوتمق لازم کلمه‌جکی کبی محاسن کلامك حصر وتعدادی محال اولدیغی ایچون ادبیاته برطاقم قواعد وضع ایتمکده عبث عد اولنه‌ماز . »

فقرهٔ ادبیه‌سیله شو :

«سوز حدذاتنده کوزل اولمدقدن صوکره جناس اکا کوزللك ویره‌مز [مع هذا] حسن ذاتی‌یی حائز اولان برکلام ایچون جناس حسن عرضی عد اولنور . »

عباره‌سنده واقع اولمشدر.

نوع ثانی

ترکیب غیر مفید عربیلر

١٩ — عربینك ترکیب غیرمفردلری [ترکیب مزجی ، ترکیب اضافی ، ترکیب توصیفیلر]اولوب بونلردن ترکیب مزجیلر علم مقامنده اولدقلرندن وعلملر هرلسانده عیناً استعمال ایدلدکلرندن بونلرده لسان عثمانیده عیناً استعمال اولنورلر .

ترکیب توصیفیٔ عربیلر ایسه لسان عثمانیده طوغریدن طوغری‌یه استعمال اولنمیوب صفتك موصوفنه اضافتندن عبارت اوله‌رق [اضافت لفظیه] دینلن شیلر استعمال اولندیغی کبی [اضافت معنویه] ترکیبلرندنده بعضیلری مستعمل اولدیغندن بروجه آتی اضافت معنویه ولفظیه‌لردن مستعمل اولانلری تحریر اولندی.

اضافت معنویه ایله اولانلر

٢٠ — عربی اضافت معنویه‌سیله اولان ترکیب غیر مفیدلرکه

تركی وفارسینك تركيب اضافيلرينه مقابل اولوب لاميه وبيانيه نوعندندرلر بوكيبلرك كثرتله شايع اولانلری :

[لفظهٔ جلاله ، عبد ، دين ، دار ، تحت ، فوق ، عند ، بين ، قبل ، بعد ، ذو ، ذی ، ذوی .]

الفاظيله اولانلر ودها برطاقم مختلف شيلردر بونلردن :

لفظهٔ جلاله ايله اولانلر

٢١ — لفظهٔ جلاله ايله تركب ايدن اضافتلی تركيبلر پك چوق اولوب نمونه اولەرق شو :

[اسم الله ، امر الله ، بيت الله ، حكمة الله ، ذات الله ، سعد الله ، صفاة الله ، عبد الله ، عادة الله ، عطاء الله ، فيض الله ، قدرة الله ، كلام الله ، مراد الله ، معرفة الله ، نعمة الله ، سيف الله] .

كبی كه شو :

بيلمين شوكت [بسم اللهی]
اكلاماز سر [كلام اللهی]
نظر ايتسه كشی [بسم اللهه]
بكزدر جيش [رجال اللهه]
و
عين اعلاسنی كاه و بی كاه
غيره باقدرماز ايدی [عين اللهه]
كولسه اول خسرو سياره سپاه
شوقدن دترر ايدی [عرش الله]

وسعت صدرینه یتمزمی کواه
صیغدی آنده بو قدر [سرالله]
وصف ایدنلر او فلکك درکاهی
یعنی اطوار [حبیب اللهی]
اول آخر او وجودك بونی بیل
کوزمدك مثلنی دیر الحاصل

منظومات شریفه‌سیله شو :

« قرآن عظیم الشان [کلام الله]در مخلوق دکلدر »

فقره‌سنده :

و

[یارسول الله] جمال باکمالکدن سنك
افتاب بی زوال ونوبهار بی خزان

و

سعی قیل عارف بالله اوله کور
نائل [معرفة الله] اوله کور

بیتلرنده واقع اولمشدر .

عبد ایله اولانلر

۲۲ — عبد ایله اولان اضافت معنویه ترکیبلری اسم مرکب مقامنده علم کبی کثیر الاستعمال اولدیغندن نمونه اوله‌رق بر طاقی بروجه آتی یازلدی شویله که :

[عبدالباقی . عبدالجلیل . عبدالخالق . عبدالرزاق . عبدالسلام .

عبدالجبار . عبدالصمد . عبدالعزيز . عبدالغنی. عبدالفتاح . عبدالقادر. عبدالکریم . عبدالمطلب . عبدالواحد . عبدالهادی .]
کبی که بونلر کثیرالاستعمال اولدقلرندن مثال ایرادینه لزوم کورلمدی.

دین ایله اولانلر

٢٣ -- دین ایله اولانلر دخی عبدله اولانلر کبی چوق اولوب نمونه اولهرق شو :

[عمادالدین . بدرالدین . تقی الدین . جمال‌الدین . جلال‌الدین. حسام‌الدین . قطب الدین . سیف الدین . شمس الدین . صلاح الدین. صدرالدین . ضیاءالدین . شرف الدین . علاءالدین . فخر الدین . کمال‌الدین . محی الدین . نجم الدین . نورالدین . برهان الدین . ولی‌الدین . ظهیرالدین . تاج الدین . غوث الدین . زین الدین . عفیف الدین .]
ترکیبلری کبی که بونلر دخی علم مقامنده مستعمل اولدقلرندن بشقه‌جه مثال یازلمدی .

دار ایله اولانلر

٢٤ — دار ایله اولان اضافتلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلری شو :
[دارالتدریس . دارالشفقه. دارالحدیث. دارالعلوم . دارالصناعه. دارالهندسه . دارالامان . دارالسلام] کبی شیلردر :

تحت ایله اولانلر

٢٥ — تحت‌ایله‌اولان ترکیب اضافیلردنده درخاطرایدیلنلر شو:

تحت الامر. تحت التراب. تحت الارض. تحت الحفظ. تحت البحر. تحت المحاکمه. تحت النظر.

کبی شیلردر نته‌کیم:

«فلان جانی [تحت الحفظ] اعزام ایدلمش اولدیغی حالده فرار ایلمش»

فقره‌سنده واقع اولمشدر.

فوق ایله اولانلر

٢٦ فوق ایله اولان ترکیب اضافیلردنده شو:

فوق الحد. فوق العاده. فوق المأمول. فوق الطاقه. فوق التصور.

کبی شیلردر نته‌کیم:

« فی الحقیقه هر ادبیات اوقویان ادیب اولمق لازم کلمیور بلکه برنجی درجه‌لرده ادیب اوله‌رق یارادیلانلر استعداد [فوق العاده] سنك آثارینی ابراز ایچون ادبیات ایله اشتغاله محتاج اولیور»

فقره‌سنده واقع اولمشدر.

عند ایله اولانلر

٢٧ — عند ایله اولان ترکیب اضافیلردنده درخاطر ایدیلنلر شو:

[عندالله. عندالبعض. عندالحکما. عندالعلماء. عندالفلاسفه. عندالکل. عندالمحققین. عندالمتکلمین. عندالناس. عندالعارفین. عندالصوفیه.

کبی شیلردر نته‌کیم:

حضرت رسول اکرم افندمزدن صادر اولان الهام [عندالکل] حجتدر»

فقرهٔ دینیه‌سنده واقع اولمشلردر.

بين ايله اولانلر

٢٨ — بين ايله تركب ايدنلر دخی كثيرالاستعمال اولوب الك مشهورلرندن درخاطر ايديلنلر شو:

[بين الادبا. بين الاقران. بين الاهالی. بين الحرمين. بين العلماء. بين العرب. بين الفضلاء. بين القضات. بين الامرا. بين النساء.

كبی شيلردر نته‌كيم:

«نثردن زياده نظمه ياقيشان لف ونشر صنعتی [بين الشعرا] كثرت اوزره اجرا ايديان صنايعدندر» فقره‌سنده واقع اولمشدر.

كلمات مختلفه ايله اولانلر

٢٩ — كلمات مختلفه ايله تركب ايدنلر پك چوق اولوب نمونه اوله‌رق بوراده برقاچنی تحرير ايلدك كه انلرده شو:

[بيت المال رأس المال. يوم القيام. قرة العين. عماد الاسلام. خاص الخاص]

كبی شيلردر نته‌كيم:

[قرة العين] خليل ايدی او خوب
اكا ميراث ايدی اول جذب قلوب

و

نوردن سرو ايدی اول سيم اندام
نوله ديرلرسه [عماد الاسلام]

و

حضرت شارع [خاص الخاصك]
يعنی اول در يم اخلاصك

بيتلرنده واقع اولديغی كبيدر.

قبل ایله اولانلر

۳۰ — قبل ایله اولان ترکیب اضافی لفظیه‌لردن درخطر ایدیلنلر شو :

[قبل‌الاسلام . قبل‌الرؤیه . قبل‌الوقوع . قبل‌الوفاة . قبل‌النکاح . قبل‌الصلح .] کبی شیلردر . نته‌کیم :

« مخاطره‌نك [قبل‌الوقوع] اوکی آلنمدیغی حالده تزاید ایده‌جکنده شبهه یوقدر »

عباره‌سنده واقع اولمشدر .

بعد ایله اولانلر

۳۱ — بعد ایله ترکب ایدنلر دخی شو :

[بعدالایمان . بعد بعد . بعدالترتیب . بعدالترجمه . بعدالتصحیح . بعدالعید . بعدما . بعدالتکمیل .]

کبی شیلردر . نته‌کیم :

« هله او ترجمه برکره‌ده شمدیکی طرز افاده‌ایله ترجمه[بعدالترجمه] یولنده یازیله‌جق اولسه دها زیاده فائده‌بخش اوله‌جغنده شبهه یوقدر »

عباره‌سیله شو :

« سرلوحهٔ اعتبار اولان مناجات جلیله‌یی [بعدالتقدیس] مضمون شریفیله طلب مغفرت مقتضای وجائب انسانیت اولدیغندن بووظیفه‌یی [بعدالایفا] اساس مصلحته ابتدا و ابتدار اولنور »

فقره‌سنده واقع اولمشلردر :

ذو ایله اولانلر

٣٢ — ذو ایله اولان اضافت لفظیه‌لردن درخطر ایدیلنلر شو: [ذوالجلال. ذوالوجهین. ذووجوه ذواربعة‌الاضلاع. ذوکثیر الاضلاع. ذوالحسب والنسب. ذوالاثمار. ذوالقرنین. ذوالرأسین. ذوالجناحین. ذوالیدین. ذوالشرفین] کبی شیلردر نته‌کیم:

حقه منت او شـه [ذوالحسبك]
یعنی پیغمبر عالی نسبك
ایلدی مقدم فرخ فالی
پایهٔ آل قریشی عالی
اکمل‌الخلق ایدی اول‌خوب‌خصال
[ذوالجلال] ایتمش‌ایدی فیض‌جمال

— و —

عرشی براغوب مثال سـایه
[ذوالعرش]دیدی‌اوعرش‌پایه

بیتلرنده واقع اولمشدر.

ذی ایله اولانلر

٣٣ — ذی ایله اولانلردن شو:
[ذی‌القعده ذی‌الحجه ذی‌الید ذی‌النورین.]
کبی شیلر مستعملدر نته‌کیم:
«ثالث‌خلفا اولان‌عثمان «ذی‌النورین» لقب‌سامیسیله شهرت‌شعاردر»
فقره‌سنده واقع اولمشدر.

ذوی ایله اولانلر

٣٤ — ذوی ایله اولان مرکباتدن درخاطر ایدیلنلر شو :
[ذوی‌الابصار . ذوی‌الاحترام . ذوی‌الارحام . ذوی‌الالباب . ذوی‌العقول .] کبی شیلردر نته‌کیم :
« ...... افضلیتله مراد [ذوی‌العقولك] فضائلدن عد ایتدکلری شیلرك کثرتی ایسه تفضیلده توقف ایچون وجه یوقدر »
فقره‌سنده و شو :
« کافهٔ اصحاب [ذوی‌الاحترام] خیر ایله یاد اولنورلر »
فقره‌سنده واقع اولمشدر .

اضافت لفظیه‌لر

٣٥ — صفتك موصوفنه اضافتی قبیلندن اولان ترکیبلردن پك چوغی مستعمل اولوب شایان اعتنا اولانلردن درخاطر ایدیلنلری بروجه آتی تعداد اولندی :

مختلف ایله اولانلر

٣٦ — مختلف کلمه‌سیله ترکب ایدنلردن دخی درخاطر اولنه بیلنلر شو :
[مختلف‌الازهار مختلف‌الالوان مختلف‌الاثمار مختلف‌الاجناس مختلف‌الاشکال مختلف‌الاقسام مختلف‌الاضلاع مختلف‌الزوایا مختلف‌الصوره مختلف‌المواضع .]
کبی شیلردر نته‌کیم :

« [مختلف الاضلاع] و فقط متساوی الزوایا اولان مثاللر متشابهین اولورلر »

برهاننده اولدیغی کبی .

عدیم ایله اولانلر

٣٧ — عدیم ایله اولان ترکیبلردن درخاطر ایدیلنلر ده شو :

[عدیم الامکان عدیم الاحتمال عدیم الرأس عدیم الحرکه عدیم الحس عدیم الساق .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« مادامکه : ماهیتك تغیری و طبیعتك حسن افاده‌دن تنفری [عدیم الاحتمال] در براثرك ابدیتنه مال صحیحنك مقال فصیح ایله اتحادی کافل اولور »

عباره‌سنده واقع اولمشدر .

ممتنع ایله اولانلر

٣٨ — ممتنع ایله اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :

[ممتنع التحصیل ممتنع الحصول ممتنع الوصول ممتنع التغیر ممتنع الاحتراق ممتنع التصحیح]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« اجرا بیورلدیغی امرنامه‌لرنده محرر اولان حواله‌لر [ممتنع التحصیل] شیلردن عبارت اولدیغی جهتله تأمین مقصد ایدیله‌مامشدر »

عباره‌سنده واقعدر .

وحید ایله اولانلر

٣٩ — وحید ایله اولانلر اکثریا اصطلاحات ضبیه‌ده بولنورکه بعضیلری شو :

[وحیدالعین وحیدالثمر وحیدالقاعده وحیدالرحم وحیدالزوج وحیدالمسکن وحیدالنوع وحیدالدهر]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« فاضل مشارالیه حضرتلری [وحیدالدهر] اولوب هر جهتله اقرانته فائق عد اولنور »

عباره‌سنده واقع اولمشدر.

کثیر ایله اولانلر

٤٠ — کثیر ایله اولانلردن درخطر ایدیله‌بیلنلر دخی شو :

[کثیرالامور، کثیرالالوان، کثیرالاثمار، کثیرالبزور، کثیرالعیال . کثیرالاوارق، کثیرالاجرا. کثیرالنعم .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« استخدام دینیلان صنعت ادبیه [کثیرالاجرا] برصنعت اولمامقله برابر حسن اجراسی حالنده لطافت‌بخش کلام اولور.»

کلمات سائره ایله اولانلر

٤١ — کلمات سائره ایله اولان اضافت لفظیه ترکیبلری پك‌چوق اولوب برمقدارینی نمونه اوله‌رق آتی‌یه تحریر ایلدك شویله‌که:

[بدیع‌البیان . حمیدالخصال . خادم‌الحرمین . خیرالخلف . دائم

الاوقات . رفیع القدر . سلطان الانبیا . شریف النسب . صحیح المقدار ضروری الاحتیاج . عظیم الشان . طویل الذیل . طویل القامه . غریب الدیار . فخر الانام . قلیل البضاعه . قصیر القامه . کریم الشیم . لازم الوجود . لازم الرعایه . مجیب الدعوه . منخرف المزاج . مدنی الطبع . مفتح الابواب . مسبب الاسباب . محیر العقول . مجهول الاحوال . مستقیم الاطوار . نادر الوجود . واجب الوجود . واجب الرعایه . ولی النعم .] کبی شیلردرکه بونلردن بعضیلری ایچون امثلهٔ آتیه ایراد اولندی :

اول خداوند خداوندانك
یعنی اول ذات [عظیم الشان]ك
مژدهٔ پاینه ویرردی صلاة
قطب افلاك [سریع الحرکات]
انبیا خیلنه سلطان ایدی او
[اعظم القدر] ایدی ذیشان ایدی او
[اکمل الخلق]ایدی اول خوب خصال
[ذوالجلال] ایتمش ایدی فیض جمال

— و —

کعبه [بیت الشرف] اعظمدر
نقطهٔ دائرهٔ عالمدر
[حجر الاسود] یدر سنك شفا
بوسکاه لب محبوب خدا

— و —

فقط بنمی کوردم اوشهدن کرم
اودر کائناته [ولی النعم]

نوع ثالث

الفاظ و مركبات سائره

٤٣ — بومقامده مطلوب اولان تركيب مفيدلر عبارهٔ عثمانيه ايله امتزاج ايده‌رك الفاظ وتراكيب سائره‌كبى استعمال اولنانلراولوب بوقسمه [اقتباس] طريقيله اولانلر دكلدر . بوكبى اقتباس ايله ايراد اولنانلر ادبيات كتابلرنده تحرير اولنديغندن بوندن صوكره كله‌جك اولان كتابلرده لزومى وجهله كوروله‌جكدر .

بوراده جاى بحث اولانلر اضافت صورتنك غيرى اوله‌رق برمعنا افاده ايدنلر حرف تعريفلى بعض كلمه‌لر ايله برطاقم تركيبلردركه انلرده شو :

[الحق . الحاصل . القصه . الحالةهذه . بناءً عليه . حق اليقين . حسبةً لله . بحسب الظاهر . متفق عليه . مبحوث عنه . محتاج اليه . بطريق الاولى . مستغنى عن البيان . الحمدلله تعالى . صلى الله عليه وسلم « عليهما . عليهم » . عليه الصلواة والسلام . عليهما السلام . عليهم السلام . كرم الله وجهه . رضى الله عنه . «عنها . عنهم» قدس سره . جل شانه ان شاءالله تعالى . بارك الله . فتبارك الله . مضى مامضى . حاشا ثم حاشا . استغفرالله . كيف مايشاء . كيف ما اتفق .]

كبى شيلردر نته‌كيم :

جسدى وصفن ايدن نازك دل
جثه‌دارايدى ديمش [والحاصل]

ایده‌لی کون کبی [القصه] ظهور
زیور عرش برین ایدی او نور
ایلمشدی آنك [الحق] صانع
تیغ مژکانی نص قاطع
[بارك‌الله] ای مکرم روضهٔ فخرجهان
[لوحش‌الله] ای معظم مسجد عرش آستان

بیتلریله شو :

« دعوای اسلام اوزرینه وفات ایده‌نك جنازه نمازی قیلنور چونکه رسول‌الله [صلی‌الله علیه وسلم] افندمز ـ اهل قبله‌دن وفات ایدنلرك نمازینی ترك ایتمیکز ـ بیورمشلردر » عباره‌سنده وشو :

« صحابهٔ کزین [رضوان‌الله تعالی علیهم اجمعین] حضراتی حقنده سوءتعبیردن کف لسان اولنه‌رق کندولرینی خیردن بشقه صورتله یاد ایتمك جائز دکلدر . »

فقره‌سنده وشو :

« کتاب وسنتدن اولان نصوص قطعیه‌نك دلالت ایتدیکی احکام شرعیه‌یی انکار ایدن [نعوذبالله تعالی کافر اولور »

فقرهٔ فقهیه‌سنده اولدیغی کبی .

فصل ثانی

مرکبات فارسیه

٤٣ — فارسی ادواتندن قواعد صرفیه ایله ترکب ایدن کلمه‌لردن هانکیلری استعمال اولنه‌دیغی اشبو اثرك برنجی جلدینك بشنجی

تطبیقات مفردات کتابنده بیان ایلمش ایدك . انلردن ماعدا ادوات فارسیه‌دن :

[اما ، آیا ، باری ، برای ، تا ، چون ، خواه ، زهی ، زنهار ، زیرا ، کاشکی ، که ، کویا ، مکر ، نه ، وش ، هر ، هم ، همان ، یا] اداتلری دخی استعمال اولنوب بونلردنده :

[تا ، باری ، چون ، زیرا ، کاشکی ، که ، نه ، هر ، هم ، همان ، یا] اداتلرینك صورت استعماللری نحو ترکی کتابمزده یازلمش ایدی باقی قلان شو :

[اما ، آیا ، برای ، خواه ، زهی ، زنهار ، وش ، کویا] دخی فارسیده اولدیغی کبی لسان عثمانیده‌ده منفرداً استعمال اولنور .

تعالی‌الله زهی دیوان طراز صورت معنا
که جسم لفظ ایله روح مآلی ایلمش پیدا
زهی خیاط خلعت دوز بازار حقایق کیم
قد معنایی ایتمش جامهٔ ترکیب ایله بربا

بیتلرنده [زهی] اداتلری استعمال اولنمشدر .

٤٤ — فارسی ادواتندن بالاده مذکور اولانلر منفرداً استعمال اولندقلری کبی ادوات مذکوره‌دن :

[با . بی . نا . بر . در .] ایله ترکب ایدنلر دخی استعمال اولندقلرندن بونلر ایله ترکیب غیر مفیدلر استعمال اولندیغندن بوفصل ایکی نوع اوزرینه تحریر اولندی .

نوع اول

حرف معانیله اولانه مرکبات فارسیه

٤٥ — ادوات فارسیه‌دن ترکیب صورتیله اولان کلمات بالاده مذکور [با ، بی ، نا ، بر ، در] حرفلریله ترکب ایدنلردرکه بروجه آتی ایضاح ایدلمشدر .

با ایله اولانلر

٤٦ — با ایله ترکب ایدن کلمات عربیه و فارسیه‌دن درخاطر ایدیلنلر شو :

[با امتحان ، باامتیاز ، باتحویل ، باتقریر ، باسند ، باخصوص ، با مضبطه ، باشرط ، بامقاوله ، بامذکره .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

[باخصوص] اول شهریار عالم توفیق کیم
صبر بی‌پایانه ایوبلر حیران اولور

بیتیله شو :

« .... حیات ایچون عمر طبیعی بر حدمعین دکلدر [باخصوص] که انسان فنا بولور اما انسانیت دنیا طوردقجه باقیدر . »

عباره‌سنده واقع اولمشدر .

بی ایله اولانلر

٤٧ — بی ایله ترکب ایدن کلمات عربیه وفارسیه‌دن مستعمل اولوب درخاطر ایدیلنلری شو :

[بی ادب ، بی ارام ، بی اختیار ، بی ادبانه بی انداز ، بی اندازه ، بی انباز
بی باك ، بی پایان ، بی پرده ، بی پروا ، بی تاب ، بی جان ، بی جواب ،
بی چاره ، بی چون ، بی حاصل بی حجاب ، بی حد ، بی حساب ، بی حضور ،
بی خواب ، بی خود ، بی دل ، بی دریغ ، بی رنك بی راه بی زور ، بی ریا ،
بی ریب ، بی زار ، بی زبان ، زوال ، بی ساز ، سامان ، بی ستون ، بی شائبه ،
بی شبهه ، بی شمار ، بی عار ، بی غایه ، بی غرض ، بی فائده ، بی قرار ،
بی قیاس ، بی قید ، بی کار ، بی کس ، بی گران ، بی گمان ، بی گناه ،
بی مثال ، بی مجال ، بی محابا ، بی معنا ، بی مغز ، بی مکان ، بی منت ، بی لزوم
بی ناز ، بی نیاز ، بی نصیب ، بی نظیر ، بی نوا ، بی وایه ، بی وفا ، بی وقت ،
بی وقوف ، بی همتا ، بی هوش .]

کبی شیلردر . نته کیم :

ای شفاساز بلای آفات
ملجاء جمله عصات عرصات
خاك درکاهك آرارلر [بی شك]
ماهدن ماهی یه دك ملك و ملك

— و —

سوزه کلسه او دهان [بی عیب]
کشف اولوردی سخن عالم غیب
ایلمشدی انی خلاق ازل
حسن اخلاق ایله [بی مثل] وبدل

— و —

انی کوز نوری کبی سیر جمال
[بی‌مثال] ایتمش ایدی بالاجمال

— و —

یاری سیر ایتمك ایچون [بی‌تکلیف]
جملهٔ چشم ایدی اول جسم لطیف

— و —

بو قدر نعمت [بی‌منت] رب
احمدك شاننه تعظیم ایدی هپ

ابیاتنده واقع اولمشلردر .

نا ایله اولانلر

٤٨ — نا ایله ترکب ایدن کلمات عربیه و فارسیه‌دن درخاطر ایدیلنلر شو :

[ناامید . نااهل . نابجا . نابکار . نابود . نابینا . نابدید . ناپاك . ناپسند . ناتاب . ناتراش . ناتمام . ناتوان . ناجنس . ناچار . ناچیز . ناحق . ناخوشنود . ناخلف . ناخواه . ناخوش . نادان . نادیده . ناروا . ناساز . ناسزا . ناشاد . ناشناس . ناشنیده . ناصواب . ناکام . ناکس . ناکهان . نالایق . نامبارك . نامتناهی . نامحدود . نامحرم . نامراد . نامرد . نامزاج . نامعدود . نامعلوم . ناموزون . ناموجود . نایاب .

کبی شیلردر .

« الله تعالی و تقدس حضرتلرینك رحمتندن مأیوس و [ناامید]
اولمقده، عذاب وعقابندن امین اولمقده کفردر . »
فقره سنده واقع اولمشدر .

بَرْ ایله اولانلر

٤٩ — بر ایله ترکب ایدن کلمات عربیه وفارسیه‌دن استعماللری
درخاطر ایدیلنلر شو :
[برتر. برجا. برخوردار. بردوام. بردوش. برزده. برطرف.
برقرار . برگشته . برکذار . برگزیده . برعکس .]
کبی شیلردر نته‌کیم :

نك اولمسون قواعد اخلاص [برطرف]
مانع دکل مراسمه دائر قصورمز
— و —
اولوب انسانده مراتب [برجا]
اولدی مفضول و تفاضل پیدا

بیتلرنده واقع اولمشلردر .

دَرْ ایله اولانلر

٥٠ — در ایله اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :
[درخاطر . دردست. درعقب . درعهده . درکنار . درمیان.
درپیش] کبی شیلردر . نته‌کیم :

نیش نحل عسلك زهدین ایدنلر [درپیش]
بال ایچون مدت عمرنده یمز آنلر نیش

— و —

ایدرسه‌ك بر ایشی [درعهده] سن ای نور دیده
حجابندن صاقین سعی ایله سن انجاز وعده

بیتلرنده واقع اولمشدر .

نوع ثانی

فارسی ترکیب غیر مفیدلری

٥١ — فارسی ترکیب غیرمفیدلرندن ترکیب مزجیلر علم مقامنده اولوب هر لسانده عیناً استعمال اولندقلرندن لسان عثمانیده ده او صورتله قوللانیلورلر .

فارسینك دیکر ترکیب غیر مفیدلری یعنی ترکیب اضافی وترکیب توصیفی ایله وصف ترکیبلری عیناً و حرفیاً لسان عثمانیده استعمال اولنورلر حتی قواعد عثمانیه‌ده بونلرك اصول ترکیبلری دخی جاریدر. یعنی فارسیده جاری اولان اضافت وتوصیف قاعده‌لری لسان عثمانیده عیناً جاری اولدیغندن وبونلرده نحو فارسی کتابمزده یازلمش ایدوکندن بو مقامده تطویل کلامه حاجت اولمیوب یالکز هر نوع ایچون بعض امثله ایرادیله اکتفا اولندی . شویله که :

فارسی ترکیب اضافیلری

٥٢ — فارسی ترکیب اضافی قاعده‌سی لسان عثمانیده عیناً جاری اولوب هر شیدن زیاده و عادتا لسان عثمانینك شیوه‌سی طرزینی الەرق کثرتله مستعملدر . نته‌کیم :

سوبسو سوق ایلین هب [سائق تقدیر]در
کیمسه‌نك دستنده یوق راغب [زمام اختیار]

— و —

بر تجلی ایدی موسی‌یه‌ده کیم ال ویردی
[شجر طور] همیشه ید بیضا ویرمز

بیتلرنده واقع اولمشدر .

فارسی ترکیب توصیفلری

٥٣ — فارسی ترکیب توصیفی قاعده‌لری لسان عثمانیده عیناً جاری اولمغله بونلرده ترکیب اضافیلر کبی مستعملدر . نته‌کیم :

[کاسهٔ لبریز] فغفور اولسه‌ده ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خسته‌لنور

— و —

جدالکارانه خاموشی قدر رنکین جواب اولماز
سکوتن [مرد دانا] خصمنی الزام ایچون صاقلار

بیتلرنده واقع اولمشدر .

فارسی وصف ترکیبلری

٥٤ — فارسی وصف ترکیبلرینك جمله‌سی ترکی صفتلر کبی لسان عثمانیده استعمال اولنورلر نته‌کیم :

امتیاز ثابت و سیاری مشکلدر خیال
ظن ایدر [کشتی نشینان] ساحل دریا یورور

ایکنجی مقاله

تحليلات نحويه

٦٢ — لسان عثمانی اوزره یازلمش بر عبارهده هر نوع ترکیباتی کوسترهرك اول عبارهیی حل ایتمك اصولنه [تحلیل نحوی] دینورکه بونك ایچون تطبیقات مفردات کتابمزده دخی بیان ایلدیکمز وجهله معلم تختهیه اوزونجه بر فقره یازوب قواعد نحویهنك تطبیقاتنی اجرا ایدهرك مذکور عبارهیی تحلیل ایتدکدن صوکره دیکر بر چوق عبارهلریده بالذات شاکردان طرفندن طلب ایدر بناء علیه بو بابده معلم طرفندن شو:

[باغچه: خانهنك عطریات نفیسه منبعی وما کولات لذیذه مخزنیدر. هوای حیاتی‌یی باغچهدهکی اغاجلرك یشیل یاپراقلری، رنکلی چیچکلر، درلو درلو سبزهلر، کوزل قوقولی اوتلر تصفیه ایدرلر. خانه خلقنك قسوت درونلری باغچهنك لطیف المنظر اولان ازهار کوناکوننی تماشادن وانلردن الهجقلری روایح طیبهدن سروره مبدل اولور. انسان بویله بر باغچهٔ دل‌ارایی طولاشیرکن کندی الیله بر چیچك قوپاریرده قوقلار ویاخود بر میوه کسرده یرسه لذتنی تعریف ایدهمیهجکی بر درجهده ذوقیاب اولور.]

عبارهسی تختهیه یازیلوب بعده تحلیلی بر وجه آتی اجرا وتعریف ایدر.

شویله‌که:

شو عبارهنك فقرهٔ اولاسی:

«باغچه خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر وما‌کولات لذیذه مخزنیدر» صورتنده اولمق لازم کلدیکندن ایکی خبرلی برجملۀ اسمیه‌درکه مبتداسی «باغچه اولوب «خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر» ترکیبی دخی مقید خبر و «ما‌کولات لذیذه مخزنیدر» ترکیبنده خبرده معطوف دیکر برخبرمقیددر.

برنجی خبر واقع اولان «خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر» ترکیبی دن اداتندن تجاید اولنجه اصول ترکیبه یاپلمش مقید برترکیب اضافیٔ لامیه‌درکه «خانه‌نك» مضاف الیه والت طرفی مقید مضافدر یعنی اصل مضاف «منبعی» اولوب «عطریات نفیسه» انك قیدیدر و بو «عطریات نفیسه» ترکیبی دخی فارسی اصولیله یاپلمش بر ترکیب توصیفی اولوب «نفیسه» صفت «عطریات» انك موصوفی اولدیغی کبی بونلرده من حیث الترکیب یعنی «عطریات نفیسه منبعی» صورتندده برترکیب اضافیٔ ترکی اولوب «عطریات نفیسه» ترکیب توصیفیسی مقید مضاف الیه یعنی اصل مضاف الیه عطریات اولوب نفیسه انك قیدی و «منبعی» دخی بو ترکیبك مضافیدر.

ایکنجی خبر اولان [ما‌کولات لذیذه مخزنیدر] ترکیبی دن ادات خبردن تجاید ایدیلنجه ترکی اصولیله بر ترکیب اضافیٔ مقیددرکه «ما‌کولات لذیذه» مقید مضاف الیه و «مخزنی» مجرد مضافدر. اشبو «ما‌کولات لذیذه» ترکیبی دخی فارسی اصولیله برترکیب توصیفی اولوب «لذیذه» صفت و «ما‌کولات» موصوفدر بناءً علیه مقید مضاف الیه دیدیکمز شو «ما‌کولات لذیذه» ترکیبنده «مخزنی» مضافنك اصل مضاف الیهی ما‌کولات اولوب لذیذه بونك قیدیدر.

عباره‌نك ایکنجی فقره‌سی اولان شو:

« هوای حیاتی‌نی باغچه‌ده‌کی اغاجلرك یشیل یپراقلری، رنکلی چیچکلر، درلو درلو سبزه‌لره کوزل قوقولی اوتلر تصفیه ایدرلر»

کلامنده « تصفیه ایدرلر » فعل مضارع مرکبنك «یاپراقلر. چیچکلر. سبزه‌لر. اوتلر» قیدلریله برابر فاعللری و «هوا»یی قیدیله برلکده مفعول به‌ی اولدیغندن جمله‌سی بر جملهٔ فعلیه‌در.

بوراده مفعول به اولان «هوا» یای نسبتله صفت اولان «حیات» لفظی توصیف ایدرك فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی حاصل ایتمش و بو ترکیب ترکی قاعده‌سنجه مفعول به ایلمشدرکه اصل مفعول به اولان هوا اولوب حیاتی صفتی انك قیدیدر و بوراده‌کی مفعول اداتی حیاتی نك اخری حرف املا اولدیغی ایچون بر یا زیاده‌سیله (ني) صورتنده کلمشدر. «باغچه‌ده» متعلقات فعلدن ظرف مکان یاخود مفعول فیه اولوب کی اداتیله‌ده باغچه‌ده بولنان معناسنه صفت قیاسی حالنه کیرمشدر.

«اغاجلرك یشیل یاپراقلری» ترکیبی ترکی اصولیله ترکیب اضافی اولوب «اغاجلرك» مجرد حالنده مضاف الیه و «یشیل یاپراقلری» دخی مقید مضافدر. اشبو «یشیل یاپراقلر» دخی ترکی اصولیله ترکیب توصیفی اولوب یشیل صفت یاپراقلر موصوفدر و یاپراقلر اشاغیده‌کی تصفیه ایدرلر فعل مضارع مرکبنك فاعلی اولوب کلمات سائرهٔ مذکوره هپ بو فاعلك قیدلریدر.

«رنکلی چیچکلر» ترکیبی ترکی اصولیله ترکیب توصیفی اولوب اولوب «رنکلی» کلمه‌سی صفت قیدیسی و «چیچکلر» موصوف اولدیغی کبی چیچکلر مذکور «تصفیه ایدرلر» فعلنك فاعلی اولوب رنکلی دخی بو فاعلك قیدیدر.

«درلو درلو میوه‌لر» ترکیبی ترکجه ترکیب توصیفی اولوب «درلو» صفت ایکنجی درلوده انك تأکیدی و«میوه‌لر» دخی موصوفدر واشبو میوه‌لر مذکور «تصفیه ایدرلر» فعل مضارع مرکبنك فاعلی اولوب درلو درلو سوزلریده انك قیدلریدر.

«کوزل قوقولی اوتلر» ترکجه ترکیب توصیفی اولوب بوراده «کوزل قوقولی» ترکیبی ترکجه وصف ترکیبی اولدیغندن اوتلره صفت اولمشدر یعنی اوتلر موصوف و«کوزل قوقولی» وصف ترکیبی انك صفتیدر. اشبو وصف ترکیبی کوزل صفتیله قوقو موصوفندن ترکب ایتمش اولان «کوزل قوقو» ترکیب توصیفیسنی لی اداتیله تکرار صفت حالنه قویلمقله حاصل اولمش برصورتدن عبارتدر. بوراده‌ده اوتلر هم بروجه بالا موصوف وهمده اشاغیده‌کی «تصفیه ایدرلر» فعل مضارع مرکبنك فاعلیدر دیکرلری بوفاعلك قیدیدر.

عبارەنك اوچنجی فقره‌سی اولان شو:

«خانه خلقنك قسوت درونلری باغچه‌نك لطیف المنظر اولان ازهار کوناکونی تماشادن وانلردن آنه‌جقلری روائح طیبه‌دن سروره مبدل اولور» عباره دخی متعلقات فعل ومتممات جمله‌یی حوی برجملهٔ فعلیه‌دن عبارتدر.

بوراده‌کی «خانه‌خلقنك قسوت درونلری» ترکیبی مضاف ومضاف الیهی مقید اصول ترکی ایله یاپلمش برترکیب اضافیدرکه اصل مضاف الیهی «خلق» ومضافی «قسوت» اولوب خانه مضاف الیهك ودرونلنده مضافك قیدیدر. چونکه مذکور «خانه‌خلقنك» ترکیبندن اضافت

كافی قالقنجه خانه‌خلق یاخود «خانه‌نك خلق» صورت اصلیه‌سی قالیركه بوده بر تركیب اضافیدر بناءً علیه بیوك تركیبه كوره مضاف الیه اولان خلق بوراده مضاف اولوب خانه مضاف الیهی دخی آنك قیدیدر.

«قسوتدرون» دخی فارسی اصولیله بر تركیب اضافی اولوب قسوت بوراده مضاف الیه ایكن بیوك تركیبده مضاف واقع اولمش ودرون دخی آنك قیدندن عبارت بولنمشدر.

برده فقره‌نك عمومنه نظراً «خلق» زیرده‌كی «آله‌جقلری» فعلنك فاعلی اولوب خانه آنك قیدی اولدیغی كبی ینه فقره‌نك عمومنه نظراً «قسوت» دخی زیرده‌كی «مبدل اولور» فعل مركبنك فاعلی اولوب درونده بونك قیدیدر. چونكه چیچكلردن كوزل قوقویی آلان خانه خلقی وسروره مبدل اولانده قسوت اولدیغندن آله‌جغك فاعلی خلق، مبدل اولورك فاعلیده قسوتدر.

بوندن صكره كان «باغچه‌نك لطیف المنظر اولان ازهار كوناكونی» تركیبی بر تركیب اضافی اولوب حالیله آله‌جقلری فعلنك مقید مفعول بهیدر ومفرد اعتباریله اصل مفعول به اولان «ازهار» اولوب دیكرلریده بونك قیودندن عبارتدر.

بو تركیبده «باغچه» مضاف الیه «ازهار» مضاف اولوب «لطیف المنظر» مضاف الیهك «كوناكون» دخی مضافك قیدر.

اشبو «لطیف المنظر» تركیبی ده عربی اضافت لفظیه‌سندن یعنی صفتك موصوفنه اضافتی قبیلندن اولان تركیبلردن اولوب تركی وفارسینك وصف تركیبلری مقامنده اوله‌رق مركب اولدیغی حالده بر كلمه كبی باغچه‌نك

صفتیدر « کونا کون» دخی صفت مؤکده اوله‌رق ازهاری وصف ایدر وبوحالده « ازها کونا کون» ترکیبی ده فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی دیمك اولور .

« تماشادن » مفعول منه اولدیغی کبی «انلردن» دخی مفعول عنه اولوب «روائح طیبه‌دن» دخی مفعول عنهدر واشبو روائح طیبه فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی اولوب طیبه صفت وروائح موصوفدر وروائح جمع اولدیغی ایچون مطابقت شرائطنه رعیةً طیبه صفتی مؤنث اوله‌رق ایراد اولنمشدر « سروره» دخی مفعول الیهدر واشبو ایکی مفعول منه‌له بر مفعول عنه وبومفعول الیهك جمله‌سی «مبذول اولور» فعل مرکبنك مفعولاریدر.

عباره‌نك دردنجی فقره‌سی اولان شو :

« انسان بویله بر باغچهٔ دل آرایی طولاشیرکن کندی الیله بر چیچك قوپاریرده قوقلار ویاخود بر میوه کسرده بر سه‌لذتنی تعریف ایده‌میه‌جك بر درجه‌ده ذوقیاب اولور.»

فقره‌سی شرط ایله جزادن مرکب بر کلامدرکه «یرسه»یه قدر اولانی شرطیه و آلت طرفلری جزائیه‌در.

شرطیه اولان قسمنده « انسان بویله بر باغچهٔ دل آرایی طولاشیرکن» پارچه‌سی حل ترکیبی اولوب «انسان» طولاشیر فعلنك فاعلی « باغچهٔ دل آرا»ده مفعول بهیدر بویله ایله بر باغچه‌نك صفتلری اولدیغی کبی «دل آرا» وصف ترکیبیٔ فارسیسیده باغچه‌نك صفتیدر و«باغچهٔ دل آرا» ترکیبی فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفیدر وبوحالده اصل مفعول به اولان باغچه اولوب « بویله بر . دل آرا» انك قیدلریدر.

شرطيه اولان قسمك آلت ظرفى دخى [د دو ياخود] ادوات عطفيه‌سيله ربط ايديله‌رك ادات شرطلر حذف ايدلمش برصورتده بولنديغندن و دها آچيقجه‌سى « كندى اليله برچيچك قوپاريرسه وقوقلارسه ويا خود برميوه كسرسه ويرسه » ديمك اولديغندن درت فعل مضارع شرطى‌يى حاوى بولنوركه بونلرك جمله‌سنك فاعلى بالاده‌كى حال تركيبى جمله‌سنده اولان انسان لفظى اولوب چيچك دخى قوپاريرسه وقوقلارسه‌نك مفعول‌بهى اولديغى كبى ميوه دخى كسرسه ويرسه‌نك مفعول‌بهيدر (بر) بر چيچك وميوه‌نك صفتى اولديغندن برچيچك وبر ميوه تركيبلريده تركى اصوليله تركيب توصيفى اولمقله چيچك ايله ميوه مقيد مفعول بهلردندر. بوراده « كندى » اسم تجريدى «اليله» مفعول لهنى مؤكددر وبومفعول لهده مذكور درت فعله شاملدر.

جزائيه اولان قسم اخيرده ايسه «تعريف ايده‌ميه‌جكى وذوقياب اولور » فعللرينك فاعلى ينه انسان لفظى اولوب «لذتنى» لفظى دخى «تعريف ايده‌ميه‌جكى» فعلنك مفعول‌بهيدر « بردرجه‌ده» دخى مفعول فيهدر .

« ذوقياب» ايسه فارسيجه وصف تركيبى اولوب اولمق ماده‌سيله تركب ايدرك تركى مركب برفعل حاصل اتمشدر .

بوراده شايان دقت برشئ واردركه اوده «لذتنى» لفظيدر اكر بولفظ بالاده ديديكمز وجهله مفعول به ايسه نونك لزومى يوقدر چونكه لذت لفظى مفعول به اولنجه نونه لزوم يوقدر فقط عباره‌نك روشنه دقت اولنورسه « ميوه‌نك لذتنى» ديمك اولديغندن يعنى برتركيب اضافى مفعول به صورتنه قونلديغندن و آخرنده يا بولنديغندن (نى) كتيرمش

واختصار ایچوندە میوەنك مضاف الیهی حذف اولنمشلر (لذتی نی) قلمش وبرنجی یائەلزوم قالمامش اولدیغندن (لذتی) صورتنە قونلمشدر].

ایشتە معاملر کیفیتی بو وجهلە تعریف وتوضیح ایتدکدن صکرە دها برقاچ عبارەیی برقاچ درسدە بوصورتلە کوسترر وبعدەدیکر بر عبارەیی تختەیە یازوب حانی طلبەسندن طلب ایدر. مثلا :

[کافۀ مخلوقاتی یوقدن وار ایدن وبالجملەمکوناتی عدمدن ساحۀ وجودە کتورن اللّٰه ذوالجلال حضرتلریدر].

عبارەسنی تختەیە یازوب طلبەدن حانی طلب ایدر شاکرداندە بوعبارەیی اللرندەکی بیاض کاغدلرك بالاسنە یازدقدن صکرە اشاغیسنە بروجە آتی اجوبەیی تحریر ایدرلر. شویلەکە:

کافۀ مخلوقات — فارسی اصولیلە برترکیب اضافی اولوب کافەمضاف ومخلوقات مضاف الیهدر .

مخلوقاتی — « وارایدن » اسم فاعلك مفعول بهیدر کافە مضافیدە کندیسنك قیدیدر .

یوقدن — بالادە مذکور مفعول بهك صورت و محل ورودینی اشعار ایتدیکندن مفعول منهدر .

وار ایدن — مرکب اسم فاعل اولوب آتیدە محرر (اللّٰه ذوالجلال) کندیسنك فاعلی اولدیغی کبی دیکر برجهتلە کندیسیدە بونك صفتیدر و بوحالدە شو فاعل ایلە مفعولی اولدیغی بالادە بیان ایتدیکمز سوزلر کندیسنك قیدندن عبارت قالیرلر .

و ـ حرف عطف اولوب موصوله قیباندندر مفتوح اوقنور.
بالجمله ـ حرف جر و حرف تعریفلی عربی کمه اولوب مکوناته صفت واقع اولمشدر .
مکوناتی ـ زیرده‌کی کتورن اسم فاعلك مفعولی بالجمله ده بونك قیدیدر .
عدمدن ـ مکونات مفعول بهنك صورت و محل ورودینی اشعار ایتدیکندن مفعول منهدر .
ساحهٔوجوده ـ فارسی اصولیله ترکیب اضافی اولوب ساحه مضاف وجود مضاف الیهدر .
وجوده ـ مفعول الیه اولوب ساحه انك قیدیدر .
کتورن ـ اسم فاعل اولوب (الله ذوالجلال) کندیسنك فاعلی اولدیغی کبی دیکر بر صورتله‌ده کندیسی انك صفتی اولدیغندن بو فاعل ایله مذکور مفعوللر کندیسنك قیدندن عبارت قالیرلر .
اشبو ایکی اسم فاعل ایله متحصل ترکیبلرك ایکیسیده مبتدا اولوب « الله ذوالجلال حضرتلریدر » دخی خبر واقع اولمشدر . خبر اولان بو ترکیبده :
الله ذوالجلال ـ بر ترکیب توصیفی اولوب « الله » اسم جلیلی موصوف « ذوالجلال » دخی صفتیدر .
ذوالجلال ـ دخی بشقه‌جه بر ترکیب توصیفیٔ عربی اولوب وصف ترکیبی مقامنده صفتدر .
حضرتلری ـ دخی صفتدر .

ایشته بو وجهله شاکردانك یازدقلری کاغدلری معلم آلوب تصحیح ایدرك ینه صاحبلرینه اعاده ایتملی و بو صورتله زیرده محرر فقراتیده متعدد درسلرده حل ایتدیرملیدر .

مثال ۱

ایمان : پیغمبرمز محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمزی طرف جلیل باریدن کتیردیکی علم ضروری ایله معلوم اولان هر شیده اجمالاً قلب ایله تصدیق ولسان ایله اقرار ایتمکدر .

مثال ۲

ایمان یعنی ایناغق : قولدن لسان ایله اقرار وقلب ایله تصدیق وجناب حقدن هدایت وتوفیق ایله اولور .

مثال ۳

ایمان واعتقاد مسائلی یعنی مسلمان اولان کمسنه‌نك ایناغسی لازم کلن مسئله‌لر [الله تعالی حضرتلرینه . ملکلره . الله تعالی حضرتلرینك کوندردیکی کتابلره . پیغمبرلره . اخرت کوننه . قدره و خیر و شر الله تعالی‌دن اولدیغنه] ایناغقدن عبارتدر .

مثال ٤

حق تعالی‌یه ایناغق : الله تعالانك الوهیتنه یعنی وجودی کندندن اولوب کندیسنه بر شیٔ وجودده سبقت ایتمدیکنه و خواص الوهیتنه یعنی عالمی تدبیر ایتمسنه وجمیع اشیانی خالق اولدیغنه وعبادته استحقاقنه وکندیله قائم اولان صفات جلیله‌سی صوکره‌دن اولمدیغنه وذکر اولنان

الوهيت وخواص الوهيتده شريكي ونظيري اولمديغنه ومخلوقاتدن برشيئه هيچ بر وجهله بكزهمديكنه ايمان ايتمكدر .

مثال ٥

ملكلره ايناعق : حق تعالى حضرتلرينك ملكلري واردر وجناب حقك امريله عامللردر. الله تعالى حضرتلرينه عاصى اولمازلر. و بونلر اجسام لطيفهٔ نورانيه درلر . درلو درلو صورتلرده ظاهر اولورلر وجناب حقله رسل كرامى بيننده وحى شريعت و انزال كتب خدمت سنيه‌سيله صدق و امانت اوزره توسط ايدرلر . يمزلر ايچمزلر . كنديلرنده اركك‌لك ديشيلك يوقدر و انس وجنك سائر حاللرندنده بريدرلر .

مثال ٦

كتابلره ايناعق : الله تعالى حضرتلري دين حق بيان ايچون جبريل امين واسطه‌سيله پيغمبران عظامنه كتابلر كوندرمش و بونلرده امر و نهيني ووعد ووعيدني بيلديرمش اولديغنه وصوكره كلن كتاب وشريعت اول كلنلرك حكمى وزمانى تمام اولديغنى بيان ايتديكنه وقرأن عظيم الشان ايله ختم اولنوب اندن صوكره كتاب كلمديكنه وكليه‌جكنه و بونك حكمى الى الاخر الدوران باقى اولديغنه ايناعقدر .

مثال ٧

بالاده‌كى فقره‌ده مذكور [وعد و وعيد] سوزلرينك معنالرى شو دركه :

وعد ـ جناب حقه اطاعت وقوللق ايدنلرى رحمت وجنت ايله تبشير ايتمك .

وعید ـ خدای ذوالجلالك امر ونهیی طانیموب اطاعت ایتمینلرك عذاب جحیمه لایق اولدقلرینی خبر ویرمك دیمکدر .

مثال ٨

پیغمبرلره ایناتمق : حق تعالی حضرتلری نوع بنی‌بشردن اونلق اوزره ینه جنس بشره برطاقم مبشر و منذر و امور دین و دنیادن ناسك احتیاجنی بیان ایدر ذوات شریفه کوندردیکنه و آنلرك نبوتی عادتی نقض ایدر معجزه‌لرله تأییدایلدیکنه و پیغمبرلرك اولی آدم آخری محمد علیهما السلام اولدیغنه وجمله‌سنك [صدق . امانت . تبلیغ . فطانت . عصمت] صفتلریله متصف اولدقلرینه ایناتمقدر .

مثال ٩

آخرته ایناتمق : انسان اولدکدن‌صوکره جمیع اجزای اصلیه‌سیله دیریله‌جکنه وروحك جسده اعاده قلنه‌جغنه وحساب ، میزان ، جنت ، جهنم ، شفاعت انبیا ، عذاب ، صراط ، کوثر ، منکر و نکیر سؤالی وهرکسك دفتر اعمالنك اوقونمسی حق اولدیغنه ایناتمقدر .

مثال ١٠

قدره ایناتمق : هربر مقدرکه وجوده کلن خیر وشردن عبارتدر کرك عبدك افعال اختیاریه‌سی وکرك سائر اشیا جمله‌سی الله تعالیدن اولدیغنه یعنی حق تعالانك دیلمسیله وتقدیریله اولدیغنه ایناتمقدر .

مثال ١١

علم و عرفان سبب رفعتدر
عالم اولمق نه بیوك دولتدر

علمن اظهار ایدنجه آدم
اولدی بالجمله ملائك ملزم
انبیا وارثی اولمش علما
اکله کیم بو نه وراثت نه غنا

مثال ١٢

ادبیات ایله تاریخ و سیر
سیرت اهل ادبدر یکسر
انلر ایله نیجه معنی بیلنور
دهرك احوالی نه رعنا بیلنور
بیلمین بونلری پك غافل اولور
عامی وار ایسه دخی جاهل اولور

مثال ١٣

کیردی بر شکل نظامه هیئت روی زمین
اولدی شامل عالمه الطاف رب العالمین
ایلدی کسب حیات تازه خلق کائنات
طولدی انوار مسرتله قلوب مؤمنین

٦٣ — اشبو اون اوچ مثال بالاده تعریف اولندیغی وجهله غایت مفصل صورتله طلبه طرفندن حل اولنوب معلملر طرفندن دخی تصحیح ایله اشبو تحلیل نحوی قواعدی لایقیله تقرر ایتدکدن صکره یاکلش تصحیحنه دخی الشدرمق لازمدرکه بونك ایچونده مثلا شو :
[بوکره چفتلکات عالیلرندن چتال باغچه نام قریه محصولاتی میاننده

حنطۀ آق ایله چودار سیاه الك زیاده اقچه ایتدیکی جهتله بهرندن بیکر کیل استانبول اثمانی اوچ تقسیطده آلنمق اوزره آریه‌جیٔ مشهور فلانه بالفروخت بغدای مذکور ایله چودار مزبورك جمله‌سی تسلیم ایدلمش اولدیغندن و تقسیطلری دخی حلول ایتدکجه پاره‌لری آلندیغندن اقچۀ متراکمه بانقه‌یه تسلیم اولنوب بجایشاً النان علم و خبری لفاً سوی والالرینه ارسال قلنمغله وصولنك اشعاری بابنده]

طرزنده بر مکتوب صورتی تحته‌یه یازوب بروجه آتی یاکلشلری ارائه ایتملیدر شویله که :

[بوزاده (چفتلکات عالی) فارسی قاعده‌سیله یاپلمش بر ترکیب توصیفی کبی کورونیورسه‌ده یاکلشدر . چونکه (چفتلك) سوزی ترکی اولوب بونك عربجه قاعده‌سیله (چفتلکات) صورتنده جمعلندیرلمسی قطعیاً جائز اولمدیغی کبی فارسی قاعده‌سیله ترکیبه داخل اولمسیده اصلا جائز دکلدر . بناءً علیه یاکلش اولان بو تعبیر یرینه (ذات عالیلرینك چفتلکلرندن) دیمك لازم ایدی .

کذا (حنطۀ آق) ایله (چودار سیاه) دخی یاکلشدر چونکه برنجیده عربی اولان حنطه فارسی قاعده‌سی اولان ترکیب توصیفیله ترکی اولان آق صفتنی وایکنجیده ترکی اولان چودار فارسی قاعده‌سیله فارسی اولان سیاه صفتنی آلمسی قطعیاً جائز دکلدر . بو مقاملرده (بیاض بغدای و سیاه چودار) یاخود (آق حنطه و قاره چودار) دینلملك لازم کلیر ایدی .

(آریه‌جیٔ مشهور) ایله (بغدای مذکور) و(چودار مذکور)

و (اقچهٔ متراكمه) دخی بونلر كبيدر . چونكه (آرپه‌جی ايله اقچه) تركچه اولديغندن تركيب فارسی‌يه داخل اولمازلر .

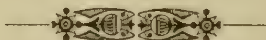
(بالفروخت) ايسه (فروخت) لفظی فارسی اولديغندن حرف تعريف و حرف جر المماز .

(بجايشاً) دخی بجايش فارسی اولديغندن تنوين الماز .

بونلرك يرلرينه (مشهور آرپه‌جی) و (متراكم اقچه) و (فروخت ايده‌رك) ياخود (صاته‌رق) و (بالمبادله) سوزلری قوللانلمق لازم كلير ايدی .

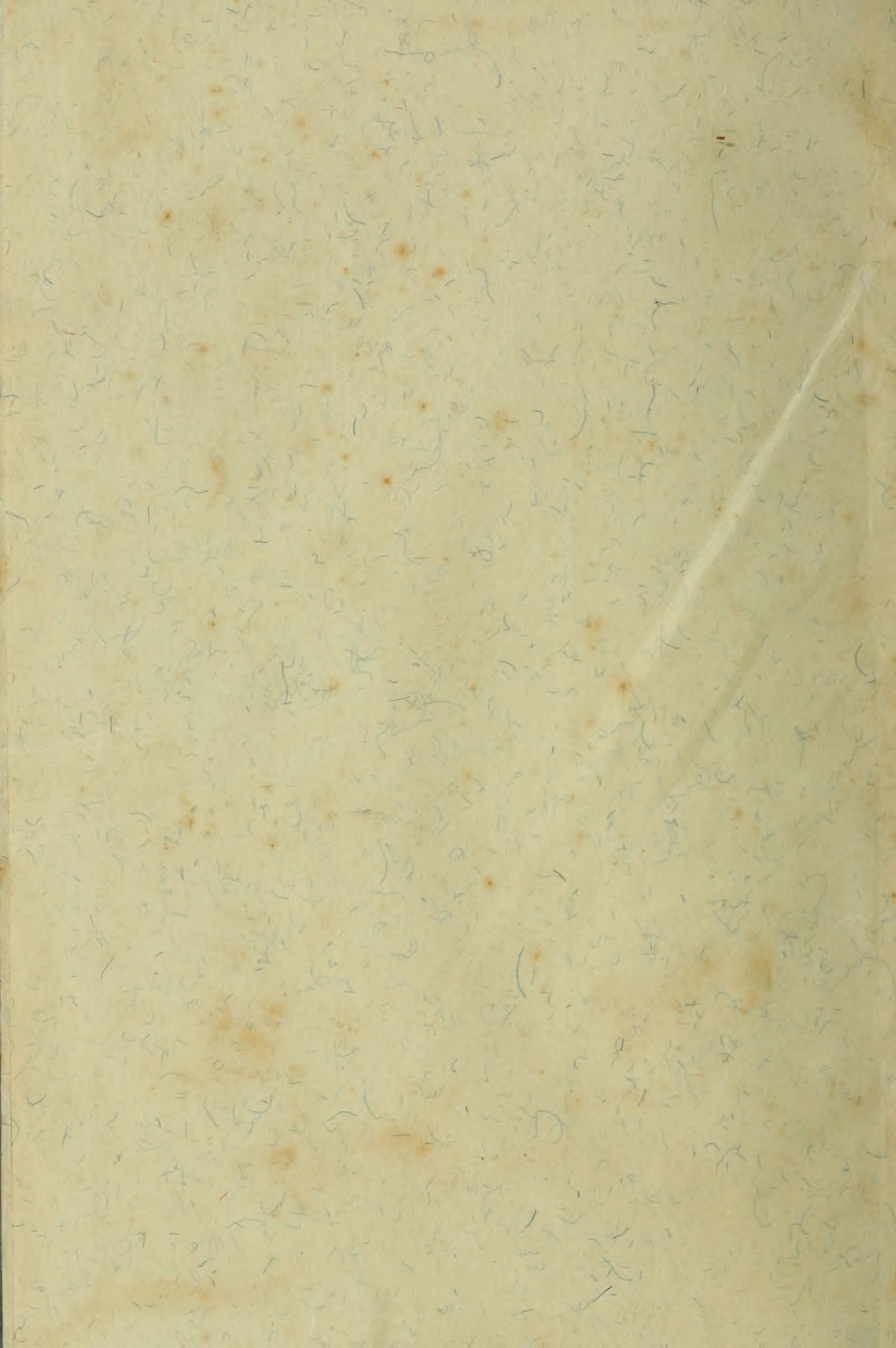
ايشته بو وجهله دها برطاقم ياكلش تركيبلری حاوی عباره‌لر يازيله‌رق شاكردان طرفلرندن تصحيحلری طلب اولنوب بالاده‌كی تحليل اصوليله انلرده كاغدلرينه‌يازه‌رق معلملرطرفندن تكرار تصحيح اولنورسه قواعد مذكوره تطبيقاتنده لازم كلن ملكه تماماً استحصال ايدلمش اولوركه مطلوبده بودر .

﴿ ختام ﴾

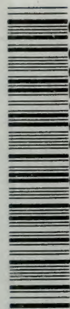

[قصبار مطبعه‌سی]

3 1761 05304790 8

